
BIBLIOTECA ȘCOLARULUI
Dimitrie
CANTEMIR
Istoria ieroglifică
LITERA

biblioteca școlarului

Dimitrie
CANTEMIR

ISTORIA IEROGLIFICĂ
**

Litera
INTERNAȚIONAL
BUCUREȘTI — CHIȘINĂU

CUPRINS

CZU 859.0–31
C 19

CUPRINS

Textul romanului se reproduce după:

D i m i t r i e   C a n t e m i r, *Istoria ieroglific[* (în două volume). Colecţia „Biblioteca pentru toţi“. Editura Minerva, Bucureşti, 1983.

În prezenta ediţie s-a păstrat ortografia sursei.

Coperta: *Isai C`rmu*

ISBN 9975–74–083–9

PARTEA A ŞESEA

CUPRINS

Inorogul şi dreptăţii bizuit, şi datului cuvânt şi giurământ sprijenit fiind, după ce cea de obşte făclie lumina supt umbre îşi duce şi faţa pământului cu brâul întunerecului să încinge, din vârvul munţilor la locul [locul] numit în prundiş să coborî, unde nu după multă vreme şi Şoimul viind, cu cinste şi cu plecăciune îi dede închinăciune. Cătr-aceasta cădzute ţeremonii şi cinsteşe plecăciuni, precum din chipul dinafară, aşe din sufletul dinluntru arătând, tând pe sine norocit, tând ceasul împreunării fericit şi de buni chedzi numiia, de vreme ce de împreunare dorită ca aceasta şi de pofta spre carea de multă vreme inima îi sălta, lipsit şi neînvrednicit n-au rămas. Aşijderea, tuturor cereştilor mulţemită făcea, pentru căci sănătos şi de toată grijea pizmei neprietineşti neatins şi nebetejit pre Inorog vede. După aceasta cu multe chipuri să arete siliia, precum macar că din porunca stăpânească împotrivnic a fi s-ar fi vădzut, însă amintrilea pururea cu bun gând şi cu chiară inimă cătră dânsul au fost şi ieste. Deci pre o parte ca o slugă, celea ce slugii credincioase s-ar fi cădzut a isprăvi au vrut şi s-au nevoit, iară pre altă parte aşe lucrul au cumpănit, ca nici stăpânului său vicleşug să facă, nici după porunca nedreaptă dreptatea să calce[1] (că atuncea numai

[1] La întâlnirea care are loc între Dimitrie şi Toma, acesta din urmă se vede silit să recunoască situaţia sa delicată: pe de o parte, în calitate de executor al poruncii lui Brâncoveanu, ar fi trebuit să joace rolul de duşman al lui Dimitrie, iar, pe de alta, conformându-se spiritului de echitate, soseşte la întâlnire ca prieten, fapt ce îl situează în rol de trădător al domnului său.

schimosirea slujbei ieste lăudată, când pentru voia dreptăţii voia stăpânului să calcă).[1] Ce ca ce cu nedreptate şi cu răutate s-ar fi poruncit a să face, aceiaşi cu cinste şi cu dreptate din urăciune spre dragoste şi din vrajbă spre pace a să întoarce au silit şi precum bună şi vârtoasă nedejde are, dzicea, că ce cu amară neprietinie s-au început, aceia cu dulce frăţie să să istovască şi să să plinească (că precum căldura soarelui din grăunţele putredzite spicele verdzi a odrăsli face, aşe sufletele înţelepte din împuţita vrăjmăşiie frumos mirositoare a dragostii flori a răzsări prefac).[2]

Cătră acestea şi Inorogul celea ce să cuviniia priimiri de închinăciuni îi da, buna-i socoteală şi a sufletului orânduială îi lăuda şi cu tot feliul de cuvânt dulce şi cuvios data-i cuceritură îi lua. În scurt, la începătura dialogului[3] între dânşii sosiră şi unul

---

[1] Înţelegând disocierea antagonică dintre ordinea morală şi cea politică (citeşte absolutismul politic), Dimitrie Cantemir este silit să recunoască faptul că optând pentru dreptate încalci loialitatea faţă de stăpânire, îndeplinirea datoriei devenind astfel o simplă simulare („schimosire"), un act formal.

[2] Toma Cantacuzino se străduieşte să împace conştiinţa datoriei cu teza, formulată ad-hoc, că alegând calea împăcării între cei doi duşmani, Dimitrie şi Brâncoveanu, acest lucru va servi amândurora şi ca atare şi cauzei generale.

[3] Sau *Dialogul Inorogului cu +oimul* este la cheie începătura istoriii. Cu aceasta ar fi trebuit să înceapă *Istoria Ieroglific[* într-o redactare obişnuită, întrucât în acest dialog sunt povestite cronologic momentele semnificative ale conflictului dintre Cantemireşti şi Brâncoveanu, acest conflict începând, după părerea scriitorului, o dată cu urcarea în scaun a domnului muntean (1688). Dar Cantemir, urmând modelul compoziţional al lui Heliodor, a mutat acest moment la mijlocul povestirii, în timp ce perioada anului 1703, cu respectiva adunare de la Arnăut-chioi, a fost plasată la început, devenind, în limbajul ieroglific, vorbăreaţa adunare a animalelor. Dialogul dintre Dimitrie Cantemir şi Toma Cantacuzino este un moment important al *Istoriei ieroglifice*, întrucât este o confruntare a poziţiei scriitorului cu cea a opticii muntene privind istoria conflictului amintit. Dar, cu toată importanţa lui de ordin istoric, din punct de vedere literar trebuie considerat mai curând un excurs în trecut, adevăratul conţinut al romanului constituindu-l prezentul limitat la etapa 1703-1705.

de altul pricine vrăjbii, carile şi pentru ce ar fi fost, a întreba începură, Inorogul întrebarea într-acesta chip înainte puind:[1]

„Toate lucrurile fireşti câte soarele vede, lumineadză şi încăldzeşte, fără pricinitoriul clătirii lor nu numai a nu fi, ce aşeşi nici a să gândi pot. Una numai şi aceia singură slobodă voia muritorilor ieste, carea fără nici o pricină şi fără altă îndemnare a sa hirişă clătire are şi singură şie şi clătitoriu şi clătire a-şi fi şi a-şi face poate. Cătră carea macar că dinafară viitoare spre clătire-i îndemnătoare multe şi în multe chipuri a i să adaoge şi spre plecarea într-o parte, trăgătoare, împingătoare, asupritoare, rădicătoare, lesnitoare, îngreuitoare, iuşurătoare, lăţitoare, strâmtătoare şi altele asemenea acestora a-i vini şi a i să tâmpla pot. Însă orice ar fi fapta de făcut, de bine sau de rău, de scădere sau de folos, a o ispiti, a o cerca, a o afla şi într-o parte clătirea a-şi alege singură şie stăpânitoare şi în toate volnică ieste, atâta cât vădzind şi înţelegând binele, din volnica voie răul a urma, a alege şi a face poate. De pre care lucruri într-această mare şi puternică monarhie carea în pieptul muritorilor să cuprinde, doaă chipuri sau, mai adevărat să dzic, doaă tipare a doaă chipuri a avea aievea şi tuturor cunoscut a fi poate. Adecă unul mai mult decât firesc şi oarece ceresc şi dumnădzăiesc, iară altul mai gios şi mai puţin decât firesc şi oarece ceriului şi firii împotrivă. Cel dintâi binelui, cest de pre urmă răului însoţitoriu şi următoriu şi aşeşi de tot moştenitoriu şi purtătoriu ieste. Că amintrilea, dinafară clătitoriul

[1] Tema discuţiilor dintre cei doi este căutarea cauzei prime (idee de tip aristotelic, aplicată de Cantemir la viaţa socială), adică a primului fapt care a dus la intensificarea actuală a conflictului dintre Cantemireşti şi Brâncoveanu. Primul care ia cuvântul în această chestiune, Dimitrie, îşi începe intervenţia printr-o introducere filozofică, după obiceiul său. Ideile filozofice expuse cu acest prilej au o dublă importanţă: în primul rând, sunt ideile unui personaj (Inorogul), autorul însuşi, iar, în al doilea rând, ele reprezintă cheia prin care putem detecta, ca ale sale, şi alte idei, vehiculate de scriitor prin intermediul altor personaje, de obicei, partizani de ai săi sau exponenţi ai maselor.

în voia slobodă putere şi biruinţă de ar avea, nici voia slobodă slobodă ar fi, nici de bunătate laudă, nici de răutate hulă cu dreptul i s-ar cădea[1]. De unde să arată că între muritori obiceiul voroavii şi deprinderea limbii în zădar ieste, cu carea încotro voia din voia ei să să fie pohârnit vrând, să ne înştiinţăm[2]. Carea ar fi fost a clătirii pricină a întreba ne-am obiciuit şi pentru ca zugrăvala

---

[1] Cantemir reia ideea împărţirii lucrurilor în doua categorii: ordinea naturală şi cea morală. Ordinii naturale aparţin fenomenele naturale, care nu au autonomie existenţială; ele nu pot fi concepute ca existând şi manifestându-se fără o cauză din afara lor, „pricinitoriul clătirii“, Dumnezeu. Ordinii morale, diferită de cea naturală, aparţin faptele umane. Acestea sunt rezultatul autonomiei voinţei umane, a libertăţii sale absolute de manifestare, omul acţionând, sub raport moral, fără a fi impulsionat şi dirijat din afară, deşi cauzele extramorale ale activităţii umane sunt numeroase, Cantemir imaginând o mulţime. Teza autonomiei voinţei morale („monarhia carea în piepturile muritorilor să cuprinde“) aparţine moralei creştine, din nevoia de a explica orientarea omului spre bine sau spre rău. Pentru a justifica sancţiunea divină, creştinismul a negat atât predestinaţionismul sub raportul binelui sau al răului (Cantemir va dezbate pe larg această problemă în *Loca obscura*, lucrarea sa de maturitate în domeniul educaţiei şi moralei), cât şi comiterea oricărui act moral sub impulsul unei forţe exterioare spirituale (îngeri sau diavoli). Autonomia voinţei morale înseamnă deci libertatea omului de a se decide spre bine sau spre rău în actele sale de voinţă. Acestea sunt ideile pe care le susţine Cantemir în cuvântarea sa teoretică.

Pentru o mai bună înţelegere a acestora, socotim necesară coroborarea lor cu teza legităţii cauză-efect din lumea faptelor umane în cadrul vieţii sociale, teză expusă prin intermediul stolnicului. Din compararea celor două concepţii, rezultă că una este problema autonomiei voinţei umane, văzută din perspectiva binelui şi răului, şi alta aparţine justiţiei imanente, care operează ca factor punitiv cu puterea unei legităţi naturale în cadrul vieţii sociale şi individuale. Ambele teze descind însă din concepţia creştină, în care divinitatea este imaginată ca o entitate supremă justiţiară a faptelor omeneşti, fapte ce integrează omul ordinii morale.

[2] Întemeindu-se, desigur, pe experienţa sa de viaţă, Cantemir susţine că vorbirea joacă în realitate rolul de mistificatoare a adevăratelor gânduri şi intenţii ale omului.

răutăţii să acoperim, puterea voii slobode într-un chip cu altă zugrăvală, aşeşi de tot tăgăduim.

Ce oricum ar fi, greşala învechită chipul negreşelii luând, după învechita obiciuire, dzic, vrere-aşi şi aşi pofti, iubite priietine, ca să pociu şti, aceştii asupra mea vrăjmaşe şi de cap goană, carea şi ce i-ar fi fost pricina? Şi de nu toată răutatea din singură voia şi inima muritorilor purcede, alta, când, cum, ce, şi pentru ce să fie fost?“[1]

Şoimul răspunsă:[2] „Celea mai vechi şi mai de demult începături cum ar fi fost nici a le şti, nici ştiute a le grăi pot (că precum nu toate avutele folositoare sint, aşe nu toate ştiutele vorovite vreun folos aduc). Iară din cât şi a şti şi a grăi pot, din ceste mai de aproape ieste aceasta, că jiganiia cu talpa de gânscă, cu colţii de ştiucă, adecă Vidra, vulpea peştelui şi peştele vulpii, mai denainte până din monarhiia dobitoacelor şi a tuturor jiganiilor a să izgoni, în mare dragoste şi prieteşug cu Corbul să avea, atâta cât, când Corbul din vârvul copaciului crângăiia, Vidra din fundul pâclei răspundea, şi când Vidra soldzii peştelui înghiţiia, grumadzii Corbului simţiia[3] (căci adevărata dragoste capetelor funii <i> să asamănă, ca când unul într-o parte s-ar trage, altul neclătit a rămânea nu poate). Deci Vidra, epitropiia pre acele vremi ţiind, de pururea jalobă şi grele pâri cătră Corb trimitea, precum Inorogul, Filul, Lupul, Pardosul, Râsul, Veveriţa şi încă alte câteva din jigănii ascultării şi stăpânirii ei nu vor să să su-

[1] Considerând necesară uitarea tuturor greşelilor şi conflictelor vechi, Dimitrie roagă pe Toma să-i dezvăluie motivele pentru care Brâncoveanu îl ura şi îl urmărea cu atâta patimă.

[2] Toma Cantacuzino va expune mai departe punctul de vedere muntean în problema conflictului dintre Cantemireşti şi Brâncoveanu.

[3] Toma Cantacuzino afirmă că actuala duşmănie între Cantemireşti şi Brâncoveanu s-ar urca în timp de-abia până în vremea primei domnii a lui Constantin Duca (1693—1695), ajuns în scaunul Moldovei cu sprijinul şi banii domnului muntean.

puie, ce în tot chipul statul monarhiii să tulbure şi tot trupul publicăi spre răzsipă să aducă îmblă.[1]

Deci Corbul, de unele ca acestea audzind, să tulbura şi câte un priietin pentru un priietin pofta şi cererea ce i-ar fi fost a-i plini şi a-i face siliia şi pre priietinii ei priietini, iară pre nepriietinii ei nepriietini îi ţinea şi-i avea. De unde (dragoste şi prieteşugul numai cătră un chip spre multe chipuri ură şi vrăjmăşie au scornit), şi aşe, pre cât a mea slabă socoteală a agiunge poate, începătura răcelii şi împotrivirea inimilor să să fie scornit socotesc."[2]

Inorogul: „Aceasta foarte bine am înţeles-o şi, precum dzici, aşe ieste. Numai încă mai dintr-adânc începătura lucrului a şti ţi să cade. Că precum mai sus ţ-am dzis, toate clătitele fireşti, pricina clătitoare firească cearcă. Iară în faptele voii slobode nu pricinile clătitoare, ce a căror clătite pricină clătitoare să fie fost să întreabă."[3]

Şoimul: „Foarte cu dragă inimă aşi pofti ca pentru acesta lucru mai într-adevăr să mă înştiinţădz".

---

[1] Duca, aflat în mare amiciţie cu Brâncoveanu, se plângea mereu curţii de la Bucureşti împotriva fraţilor Cantemir, Dimitrie şi Antioh, împotriva lui Lupu Bogdan hatmanul, cumnatul lor, şi, de asemenea, contra fraţilor Ruseteşti, Iordache, Mihalache şi Manolache, învinuindu-i că-i fac greutăţi în domnie, desigur prin pârile la Poartă (să nu uitam că Duca luase domnia Moldovei scoţând din scaun pe Dimitrie, ales domn de boierii de sfat, unii dintre aceştia fiind fraţii Ruset, pe atunci devotaţi familiei Cantemir).

[2] Era aşa de mare amiciţia între Duca şi Brâncoveanu în această vreme — spune Toma — încât domnul Ţării Româneşti socotea prieten pe cine era prietenul lui Duca şi duşman pe cine era acestuia duşman.

[3] Dimitrie consideră că începutul duşmăniei este cu mult mai vechi, încă din timpul domniei lui Constantin Cantemir (1685—1693). Cu acest prilej el enunţă, pe scurt, un principiu de metodologie pentru detectarea cauzei primare în conflictele interumane. Astfel, în timp ce în ordinea naturii orice fenomen, manifestat în mod firesc, obliga la căutarea unei singure cauze naturale, în ordinea faptelor umane, produse ale autonomiei voinţei, singura metodă posibilă este căutarea cauzei prime („pricina clătitoare") a tuturor manifestărilor („a celor clătite") şi nu a celor seriale („pricinile clătitoare", seria de cauze dintre cea primă şi momentul ultim al manifestării, ultima faptă).

Inorogul: „De vreme ce aşe cu sete pentru rădăcina lucrului acestuia a te înştiinţa pofteşti, dinceput a ţi-l povesti nu mă voi lenevi. Însă pre cât lungimea istoriii ar pofti, scurtimea vremii mână nu-mi dă, căci iată şi câtăva parte a nopţii au trecut şi pre aceasta vreme cineşi la ale sale a să afla s-ar cădea (căci multe şi în multe chipuri sint sigeţile şi nălucirile nopţilor tăcute, carile prin întunerec îmblă şi vâjâiesc, iară în lumină lovăsc şi rănesc). Deci pre cât mai în scurt voi putea şi în puţine cuvinte toată lungimea şi lăţimea poveştii a cuprinde mă voi nevoi.

Vii şti dară că odânăoară Monocheroleopardalis[1] din toate jiganiile pământului mai vestit şi mai ales era (nici de alcătuire a atâtea numere într-un nume te mira, căci mai pre urmă şi aceasta taină vii înţelege), a căruia vrednicie, macar că lumii ştiută ieste, însă într-acesta chip numele, slava şi puterea adăogând, până într-atâta au crescut.[2] Acesta din părinţii săi oaie zămislit şi născut era[3], deci întâi, şi la chip şi la fire, mieluşel. Iară după

---

[1] Licornul — leul — leopardul este Constantin Cantemir, tatăl fraţilor Cantemir. Fiul său, scriitorul, găseşte prilejul de a face o expunere a vieţii şi ascensiunii la putere a tatălui său. Aceasta nu are decât în final o legătură cu subiectul *Istoriei ieroglifice* şi poate fi intitulată, conformându-ne cheii, *Povestea na=terii, cre=terii, suirii]n st[p`nire a p[rintelui Inorogului.* Dimitrie va mai scrie două biografii ale tatălui sau, una, de mică dimensiune, în *Istoria Imperiului Otoman,* şi alta, o lucrare special afectată acestei probleme, *Via\a lui Constantin Cantemir.* În toate cele trei există însă sensibile diferenţe, în special sub raportul originii familiei. Din punct de vedere literar această viaţă a tatălui său prezintă o trăsătură deosebită faţă de povestirile semiautonome de până acum din *Istoria ieroglific[*. Oglindind faptul real al ascensiunii spre putere a tatălui său, aşadar schimbări ale situaţiei acestuia de-a lungul vieţii, scriitorul va realiza, cu ajutorul limbajului ieroglific, o permanentă metamorfoză a persoanei. Naraţiunea capătă astfel un aspect de basm popular în stil românesc. Scriitorul foloseşte pentru aceasta şi credinţa, de origine magică, a dobândirii de către învingător a puterii adversarului ucis.

[2] De aici înainite, scriitorul se referea la ceea ce numeşte la cheie: *Povestea na=terii, cre=terii, suirii la st[p`nire a p[rintelui Inorogului.*

[3] *Din p[rin\i oaie: din oameni buni, pro=ti, din step[na mai de gios (D.C.)* —

ce la mai mare vârstă crescu şi în toată turma în fruntea a tuturor areţilor ieşi, împotrivă a căruia, a sta sau în cap a să lovi, nici un berbece să putea afla şi carile prin necunoştinţă precum împotrivă îi va putea sta i să părea, deodată numai ispita puterii frunţii făcea, că a doa lovitură nici aştepta, nici mai suferiia.[1] Aşe el toată turma decât păstorii mai bine păscând şi otcârmuind, un lup vrăjmaş şi lacom din fire, dară de foame încă mai vrăjmaş şi mai cumplit făcut, cu mare răpegiune şi cu fălcile căscate totdeodată pre berbece să-l fărâme, să-l spintece şi să-l înghiţă vrăjmaş viniia. Berbecele, vădzind pre lup aşe de cu mare răpegiune asupră vindu-i şi acmu vremea în desară, când dzua cu noaptea să îngână, fiind, pre lup unul din areţi să fie şi după obiceiu precum în capete să să lovască vine, socoti. Într-această socoteală berbecele aflându-să, din toată groaza şi frica lupului afară era şi aşe în tâmpinare-i fără nici o spaimă ieşind, ca pre un arete, aşe de chibzuit şi de tare în frunte îl lovi, cât poftorire a mai face nu mai trebui, de vreme ce coarnele prin tidva capului lupului pătrundzind, fruntea zdrumicându-i, crierii afară îi vărsă. Lupul într-acesta chip vârtos lovit şi rănit, fără de a doua răzsuflare, viaţa pre

---

Cantemir, în acord cu izvoarele vremii, se referă la condiţia modestă a familiei Cantemir, tatăl său fiind fiu de răzeş sărac din ţinutul Fălciului, şi anume din satul Silişteni de pe valea Elanului. Cronicarul Ion Neculce menţionează despre el amănuntul că era analfabet şi în timpul domniei învăţase doar să se iscălească. Cronicarul muntean Radu Greceanu menţionează că, înainte de a fi mercenar, tatăl scriitorului fusese herghelegiu. Probabil, vreo întâmplare din această etapă de viaţă îi va fi furnizat scriitorului de mai târziu episodul cu lupul şi armăsarul din cea de a doua povestire a Vulpii despre iscusinţa Lupului.

[1] *Arete v`rtos: bun viteaz (D.C.)* — tânărul Constantin Cantemir se va deosebi, prin urmare, de restul celor de o seamă cu el, prin calităţile sale excepţionale de războinic. De altfel, asemenea calităţi, subliniază scriitorul, îl vor urca pe tatăl său pe scara socială. Este probabil ca tânărul să fi învăţat încă din această vreme meseria armelor, pentru care avea înclinaţii deosebite, prilejul constituindu-l vecinătatea cu tătarii, situaţie ce obliga pe toţi locuitorii să fie bine pregătiţi din punct de vedere militar.

moarte îşi schimbă.[1] Aretele mai târdziu vitejiia ce făcusă cunoscând, carea măcar că din tâmplare fusese, însă îndată duhurile cele de arete ce purta îşi schimbă şi până în dzuă din oaie în jiganie şi din arete în lup să mută.[2] (Că tâmplările fericirii la cei mai mulţi obiceile firii a muta pururea s-au vădzut). Aşe berbecele preobrajenie ca aceasta luând, îndată din neamul său răzleţindu-să, după firea lupilor codrii, câmpii şi munţii a cutreiera începu şi multă vreme a vieţii sale într-acesta chip în streinătate îmblând şi petrecând[3], odânăoară la loc ca acela a nemeri i să tâmplă, unde decât toate jigăniile mai mulţi pardoşi să afla. Acolo nu după multă vreme, ce să vânedze şi cu ce viaţa să-şi sprijenească neavând (căci mulţimea pardoşilor pre altele aşeşi de tot împuţinase), cu dânşii de luptă a să ispiti începu. (Că pofta biruinţii toate ispiteşte şi nevoia toate învaţă, ales în primejdiia vieţii lipsa sosind). Deci aşeşi din ispita dintâi, lucrul cu fericire

[1] *Lupta cu lupul: r[zboaiele carile au avut cu t[tari (D. C.)* — pasajul se referă la o luptă a tânărului Cantemir cu un mârzac tătar, aşa cum sunt prezentate mai târziu lucrurile în *Via\a lui Constantin Cantemir.*

[2] *Mutarea]n lup: numele ce i s-au schimbat: Cantemir (D.C.)*— expresia ar arăta că viteazul Constantin, care purta până acum alt nume de familie, în urma omorârii unui vestit mârzac tătar cu numele Cantemir (de care vorbesc izvoarele istorice ale timpului), îşi va lua de acum înainte numele de familie Cantemir.

[3] Începe o a doua etapă în viaţa lui Constantin Cantemir, aceea de mercenar, deci de militar în slujba unei ţări străine când, în mare măsură, el îşi duce existenţa în afara Moldovei. Pentru această epocă, scriitorul afirmă la cheie doar un singur amănunt: *R`zle\ prin mun\i: capichehaie la |arigrad* — Constantin Cantemir devine într-adevăr capichehaia la Poartă a lui Gheorghe Duca în cea de a treia domnie în Moldova (1678—1683). Dar scriitorul se referă în text şi la alte amănunte de viaţă: el cutreieră codrii (adică merge la Adrianopol), munţii şi câmpii *(|ara C`mpilor: Polonia)*. Este vorba de perioada în care se afla ca mercenar (1648—1660), în armata regelui polon Ioan II Cazimir (1648—1668), şi apoi în armata domnului muntean Grigore Ghica (1660—1664), cu a cărui nepoată se căsătoreşte. Scriitorul nu aminteşte însă că tatăl său revine în Moldova în vremea domniei lui Eustratie Dabija (1661—1665) şi a lui Gheorghe Duca, ce domneşte de trei ori în Moldova.

şi după voie a vini i să tâmplă, de vreme ce întâiaşi dată cu cel mai mare şi mai groznic pardos de luptă să apucă, pre carile, după multe nevoi şi nu cu puţine a vieţii cumpene şi primejdii, îl birui şi-l omorî. A căruia duhuri îndată luând, precum din arete lup, aşe din lup pardos să făcu.[1] După mare şi primejdioasă biruinţă ca aceasta, pardosul mai înalte şi mai puternice duhuri în sine simţi, carile în trupul şi pieptul pardosului de încăput nu era, şi aşe, de ispită, spre lupta leului să apucă[2] (că toate în lume de să şi cuprind în hotarăle sale, iară pofta a cinstei mai mari şi a biruinţii mai tari, nici în lat câmpul a tot pământul, nici înalt muntele a tot locul a să opri sau a să îndestuli poate). Ce leul prea vârtoasă şi puternică jiganie fiind (precum poţi cunoaşte), nu pre lesne îi fu duhurile a-i lua, căci adese şi mai în toată vremea ispita monomahiii făcând, în carea macar că nu să biruia, însă nici titulul biruinţii a lua putea. Aşe ei în toate dzilele la luptă, ca la o scoală, să ispitiia şi să deprindea, până când pardosul pricepu că nu altă ceva de la cea deplin biruinţă îl împiiedecă, fără numai iuţimea picioarelor şi sprintiniia carea leul în trupul său purta. Că de multe ori pardosul acmu mai dobândind biruinţa, leul, cu iuţimea dinainte-i i să feriia şi cu acesta chip cea desăvârşită biruinţă îi tăgăduia. Pardosul, într-acesta chip pricina neizbândii sale bine cunoscând, cătră vârtoase duhurile pardosului, grea greuimea filului şi sprintină iuţimea inorogului

---

[1] *Lupta cu pardo=ii: r[zboaiele cu =fedzii]n Tara Le=easc[(D.C.)* — scriitorul se referă aici la războiul polono-suedez (1655—1660), la care a luat parte şi tatăl său în calitate de comandant a o mie de mercenari moldoveni. Cu acest prilej, lângă Thorn, el omoară în duel un ofiţer suedez. De aici şi transformarea sa, simbolico-magică, în leopard.

[2] Leul este simbolul Moldovei şi prin excelenţă semnul ridicării la demnitatea domniei, treapta supremă a ascensiunii sociale. Interesant că fiul afirma despre tatăl său că a aspirat la domnia Moldovei, conştient, desigur, de excepţionalele sale calităţi militare. Această epocă de aspiraţie la puterea supremă trebuie să înceapă o dată cu revenirea sa în Moldova în vremea lui Eustratie Dabija şi a definitivei sale stabiliri în timpul domniilor lui Gheorghe Duca.

adaosă şi mai cu de-adins cu ascuţit şi nebiruit cornul a monocherului într-armându-să, într-o luptă numai toată biruinţa asupra leului dobândi,[1] în carile îndată şi fără nici o împiedecare să şi mută (că precum nuării după vânturi aleargă, aşe duhurile după biruinţe să pleacă). Firi, duhuri şi puteri ca acestea născutul miel în sine strângând şi alcătuind, în doaă hirişe numere şi le-au împărţit; unul: Provatolicoelefas[2], altul: Monocheroleopardalis[3]. Ce dintr-acestea cest mai de pre urmă mai mult obiciuindu-să, precum în nume, aşe în fire Monocheroleopardal au rămas. Aşe dară, toate firile într-una boţind, blândeţea oii, înţelepciunea lupului, cunoştinţa pardosului, greuimea filului, iuţimea inorogului şi vârtutea leului în sine nebetejite şi nesmintite le feriia şi, din dzi în dzi încă mai adăogându-le, la stepăna cea mai de sus le înălţa şi le suia. Şi aşe, toată cinstea, lauda şi puterea a tuturor jiganiilor dobândi. Deci jiganiile toate, de atâtea vrednicii încungiurat şi împregiurat vădzindu-l, cu un duh şi cu o inimă îl rugară ca oblăduitoriu, purtătoriu şi despre tot împotrivnicul păzitoriu să le fie. Monocheroleopardalis, prin câtăva vreme a tuturor viaţa în mâna sa să priimască ferindu-să, această rugăminte a lor să priimască să tăgăduia. Însă până mai pre urmă pre cel ce lup-

---

[1] *Biruin\a Leului: step[na domniii a dob`ndi, cap peste toate dobitoacele (moldovenii* — n. ed.*) a fi (D. C.)* — insistenţa cu care scriitorul vorbeşte despre tatăl său că, după revenirea în ţară, ar fi aspirat la domnie, ar putea conţine un sâmbure de adevăr, deşi mai târziu, în *Via\a lui Constantin Cantemir,* renunţă la această precizare. Cert este că, deşi fiul îl prezintă că ar fi ajuns domn datorită strălucitelor sale virtuţi militare, realitatea este că marii boieri ai Moldovei l-au ales, socotindu-l uşor de manevrat, cum de altfel s-a şi întâmplat.

[2] Înseamnă, în greceşte, oaie — lup — elefant, Constantin Cantemir întrunind calităţile acestor animale: blândeţea şi sentimentul echităţii de la oaie, curajul înţelept şi spiritul pragmatic specifice lupului, puterea fizică proprie elefantului.

[3] Desemnează, în greceşte, licorn (inorog) — leu — leopard, Constantin Cantemir întrunind deci şi calităţile acestor animale: iuţimea şi invincibilitatea inorogului, puterea politică şi nobleţea sufletească exprimată de leu, ferocitatea şi viclenia leopardului.

tele a atâtea vrăjmaşe jigănii a-l birui nu putusă, moale rugămintele înfrângându-l şi umilite cuvintele înduplecându-l, după pofta lor îl adusără[1] (că precum răspunderea moale frânge mâniia, aşe rugămintea cu umilinţă porneşte cruţarea). Carile a tuturor chivernisire în palmă şi a tuturor otcârmuire în samă luând, prin câtăva vreme cinsteş, frumos, drept şi cu înţelepciune, cum să cade, pre toate jigăniile şi dobitoacele giudeca, îndrepta, ocrotiia, păziia şi stăpiniia[2] (că atuncea publica înfloreşte şi odrăsleşte, când stăpânii miluiesc şi ceartă în dreptate şi supuşii ascultă şi slujesc din dragoste).[3] Aşe cât în vremea stăpânirii lui nici ochiul nepriietinului s-au veselit, nici budzele vrăjmaşului s-au zimbit, nici inima împotrivnicului s-au învoieşeat. Ce precum cereştii (ah) de multe ori peminteştilor a zavistui s-au vădzut, aşe şi Monocheroleopardalis de sigeata lutului mai denainte de vreme nerănit şi de tâmplările ţărnii neprăvuit a rămânea n-au putut[4], de vreme ce încă în puterile firii sale fiind, în carile a multora nedejde şi

---

[1] O inconsecvenţă: mai sus, scriitorul afirmă că tatăl său ar fi fost un aspirant la puterea politică, de o manieră oarecum agresivă („lupta cu Leul“), în timp ce acum lasă să se înţeleagă că a fost ales aproape fără voia sa domn al Moldovei de către boierii ţării. Adevărul este că în aceste vremuri de intensificare a dominaţiei otomane, marii boieri nu prea aveau interesul să ocupe ei scaunul domnesc, ci căutau o persoană mai de jos şi docilă, în spatele căreia ei să poată jefui netulburaţi ţara. O astfel de persoană a fost Constantin Cantemir.

[2] *Cu]n\elepciune dobitoacele a giudeca: cu dreptate =i cu cinste domnia a \inea (D. C.)* — părerea excelentă a fiului despre domnia tatălui, aşa cum o vom întâlni şi în *Via\a lui Constantin Cantemir.* Bătrânul Cantemir ar fi condus pe supuşii săi cu înţelepciune şi cu dreptate. Realitatea este că a fost un domn slab, nu fără greşeli politice, precum uciderea fraţilor Costin (Velicico hatmanul şi Miron cronicarul), şi, de asemenea, o unealtă docilă în mâna unor boieri hrăpăreţi, între care mai ales Iordache Ruset (Pardosul).

[3] Concepţia politică a lui Cantemir privind relaţia dintre domn şi supuşi: un domn, care stăpâneşte cu dreptate, îşi atrage iubirea poporului. Aşadar, spiritul de echitate trebuie să fie virtutea fundamentală a unui domn.

[4] *Sigeata lutului: sl[biciunea firii (D.C.). T`mpl[rile \[r`nii: zavistii oamenilor (D. C.)* — fiul recunoaşte că totuşi tatăl său nu a domnit fără nici o greşeală

viaţă să rădzima, cu mare a tuturor pagubă şi nesuferită jele, cătră cele de sus lăcaşuri s-au mutat[1], ca cel ce leu între dobitoace de vârtos să lăuda, leu între stelele ceriului în veci să luminedze s-au aşedzat,[2] în urma sa doi numelui său moştenitori, pre Fil adecă şi pre Inorog lăsind.[3] Deci la săvârşitul lui a fi şi la începutul lui a nu fi, Filul (carile şi de stat, şi de vârstă mai mare era), pentru une pricini departe în munţii de la Grumadzii-Boului trimăs era[4], a cării trimeteri pricini de povestea noastră abătută fiind, a le povesti părăsim (că voroava nu în vremea şi la locul său, ca rafturile de aur în capul măgariulul să prind). Iară Inorogul, acolea de faţă aflându-să, toate supusele şi nesupusele jigănii lor chivernisitoriu şi stăpânirii părintelui moştenitoriu a fi îl aleasără şi cu toţii într-o inimă şi într-un glas în scaunul oblăduirii îl ridicară.[5] Ce precum să dzice cuvântul (că fericirea grab-

---

(„slăbiciunea firii“), aluzie la uciderea fraţilor Costin, provocată de „zavistiia oamenilor“, adică de intrigile celor din jur. Se ştie că omorârea Costinilor s-a făcut la instigarea lui Ilie Ţifescu (Vulpea) şi mai ales a fraţilor Ruset, Iordache (Pardosul) fiind cel care a avut de fapt iniţiativa în această nenorocită întâmplare.

[1] *C[tr[cele de sus l[ca=e a s[muta: din via\a trec[toare]n cea vecinic[a s[muta (D. C.)* — este vorba de moartea lui Constantin Cantemir, la 13 martie 1693.

[2] *Leu]ntre stele: sf`nt]n ceriu (D. C.)* — Leul este constelaţia care desemnează puterea regală, domnia, iar expresia „sfânt în ceriu“ corespunde formulei de „sfânt răposat“ ce se atribuia domnului decedat.

[3] La moartea sa, Constantin lasă ca moştenitori legitimi la domnie pe Antioh (Filul) şi pe Dimitrie (Inorogul). Scriitorul sugerează că, prin tatăl lor, cei doi fraţi îşi câştigaseră drepturi ereditare la domnie.

[4] În momentul morţii lui Constantin Cantemir, fiul său mai mare, Antioh, cu drepturi prioritare la domnie, se afla ca ostatec la Istanbul.

[5] Aflându-se de faţă la moartea tatălui său, Dimitrie este proclamat domn, deşi, în realitate, dreptul i se cuvenea lui Antioh, ca mai vârstnic. Scriitorul spune că el a fost ales de către „supusele şi nesupusele jigănii“, adică de ţărani şi boieri, afirmaţie inexactă, deoarece a fost vorba de o alegere de palat, marii boieri — în special Ruseteştii— văzând în tânărul Dimitrie un domn uşor de manevrat, ca şi tatăl său. Cu timpul, Ruseteştii, în frunte cu Iordache, vor trăda cauza familiei Cantemir, în condiţii critice pentru situaţia celor doi fraţi.

nică curând oboseşte), de vreme ce pe aceia vreme Vidra[1] la locul prundişului,[2] unde acmu noi sintem, a lăcui să tâmplase, carea cu multe chipuri de linguşituri şi cu a Corbului mijlocii în dragostea monarhiii pasirilor întrând. Corbului prin scrisori într-acesta chip înştiinţa, că, „de vreme ce Monocheroleopardalis dintre vii au lipsit şi toată împiedicarea poftii noastre din mijloc s-au râdicat, să sileşti şi să te nevoieşti, te rog, ca stăpânirea asupra dobitoacelor mie să mi să dea. Iară eu voi face ca toată vita grasă şi toată carnea săoasă domnului şi stăpânului mieu în mâncare şi tot singele cald şi săţios în băutură să să dea."[3] Corbul, întâi pentru cea din fire lăcomie ce avea, apoi pentru căci nu puţină pizmă şi zavistie asupra dobitoacelor purta, de vreme ce prin toată vremea a stăpânirii lui Monocheroleopardalis, rar şi mai niciodată cu odihnă şi cu ticneală stârvurile cerceta şi aşeşi singe cald să bea sau carne proaspătă să mănânce în viaţa lui nu s-au învrednicit[4]. Cătră aceasta şi altă pricină să adăogea, că fata Cor-

---

[1] Vidra, Constantin Duca, fiul lui Gheorghe Duca, în vremea căruia Constantin Cantemir fusese capuchehaie la Istanbul.

[2] O mahala din Istanbul situată pe malul Bosforului. Interesant amănuntul: Duca locuise în acelaşi loc unde acum se aflau fraţii Cantemir.

[3] Constantin Duca, în calitate de fiu de domn, socotea şi el că ar avea dreptul legitim de a moşteni domnia Moldovei. Nu putuse beneficia de aceste drepturi, datorită domniei lui Constantin Cantemir, care fusese pentru el o „împiedicare a poftii" legitime. El scrie lui Constantin Brâncoveanu — duşmanul Cantemireştilor — să-l ajute pentru a ocupa scaunul Moldovei, ce i se cuvenea de drept — Cantemireştii fiind, după el, nişte uzurpatori — şi-i promite domnului muntean o bună parte din veniturile Moldovei („vita grasă şi toată carnea săoasă... şi tot singele cald").

[4] *L[comiia din fire: pofta =tiin\ei =i a cinstei numelui (D. C.)* — datorită lăcomiei sale pentru prestigiu („cinstea numelui") şi, de asemenea, din duşmănie pentru Cantemireşti, Brâncoveanu va îmbrăţişa cauza lui Constantin Duca, sprijinind pretenţiile acestuia la domnia Moldovei. Motivul real era, desigur, necesitatea pe care o simţea domnul Ţării Româneşti de a avea ca vecin un prieten şi un aliat.

bului, Mreana, la vârsta căsătoriii agiungând, pre tâlhariu chelariu Corbul socoti să facă şi Vidrii femeie să o dea aleasă.[1] Aşe dară, Corbul, ştiind că trăind Monocheroleopardalis, precum despre munţi, aşe despre câmpi, toate străjuite şi păzite era,[2] iară acmu el lipsit, precum să dzice cuvântul (că pre leul mort şi şoarecii să caţără), îndată tuturor dulăilor de casă ştire dede pentru ca cum mai curând şi pre cât mai tare vor putea cu lătrături şi cu brehăituri prin toate locurile spaimă şi groază să dea (căci dulăii cu Corbul de pururea însoţire avea). Dulăii îndată toţi munţii cu dealurile şi toate văile cu pădurile de cehnituri şi de schilălăituri împlură, de a cărora rău menitoriu, spurcate şi greţoage glasuri, toate dobitoacele să înspăimântară, şi unele într-o parte, altele într-altă parte capetele să-şi cruţe o plecară (că când capul să ameţeşte, picioarele dovedesc, şi când mădularile buiguiesc, lipsa criirilor arată). Aşe dară, totdeodată iele împrăştiindu-să şi fietecarea unde şi cum putea amistuindu-să şi aciuându-să, atuncea Corbul vreme află ca toate după reaoa sa voie să facă şi pre Vidră din baltă în curte şi din tină în scaun să o urce, ca jiganiia în neam cu prepus tuturor dobitoacelor împărat şi stăpânitoriu să fie (o, ceriu şi păminte, au din nuări piatră şi din cremene

[1] *Mreana: fata lui Basaraba vod[(D. C.)* — este vorba de Maria, fiica lui Brâncoveanu, promisă drept soţie lui Duca. Aceste aranjamente s-au întâmplat, probabil, imediat după moartea bătrânului Cantemir, adică prin martie 1693, iar nunta Mariei cu Duca va avea loc în toamna aceluiaşi an. Cunoscând bine firea şi apucăturile lui Duca, scriitorul prezintă cu umor această înrudire: „pre tâlhariu chelariu Corbul socoti să facă“, adică acesta dădea cheia cămării pe mâna unui om cu totul necinstit; într-adevăr, ca domn, Duca a jefuit fără scrupule veniturile Moldovei.

[2] Scriitorul socoteşte că tatăl său impusese respect polonilor, aluzie la invazia nenorocoasă a polonilor conduşi de Ioan Sobieţki în vara lui 1691 (atunci a avut loc cunoscuta confruntare între Sobieţki şi plăieşii cetăţii Neamţului, descrisă mult mai târziu de Costache Negruzzi), şi că avusese o poziţie forte la Poartă, ceea ce era adevărat.

picături de apă vii să scoţi? Că rămân firile precum au început, precum toate să cunosc la sfârşitul spre carile năzuiesc[1]).

A Vidrii dară schimositură de stăpânire ca aceasta făcându-să, dobitoacele toate în toate părţile prin câtăva vreme pribege şi de la locurile şi sălaşele lor streine petrecând, cele mai multe dintr-însele acmu vivorul înstreinării şi holbura rătăcirii nemaiputând suferi, capetele plecându-şi, cerbicea supt greu şi aspru giugul tirăniii Vidrii îşi plecară şi cineşi pre la lăcaşurile lor să înturnară[2] (că coliba în ţarina sa şi bordeiul în pământul său decât palaturile în streinătate mai desfătate şi mai frumoase a fi socotiră), fără numai Lupul şi Pardosul (carii pre aceia vreme Monocheroleopardalului foarte credincioşi şi de aproape priietini era), din socoteala lor neîntorşi, departe, în Ţara Câmpilor, prin multă vreme ramasără, adecă până la vreme stăpânirii Filului.[3] De care lucru, toată pasirea de singe vărsătoare pre aceşti doi mare pizmă şi mânie avea. Inorogul, încă şi de ai săi părăsit şi tirăniia Vidrii întărită şi în toate părţile întinsă şi lăţită vădzind, să sculă şi în munţii înalţi, carii la Grumadzii-Boului să află, unde

[1] Cât timp domnise Constantin Cantemir, respectat de poloni şi cu trecere la Poartă — spune cu mândrie scriitorul — Brâncoveanu nu avusese succes în uneltirile sale duşmănoase faţă de Cantemir. Dar după moartea bătrânului, el dă ordin capuchehaielor (dulăii) şi agenţilor săi (coteii) să umble prin codri (Adrianopol) şi munţi (Istanbul) pentru a influenţa pe demnitarii otomani în favoarea ridicării lui Constantin Duca (Vidra) pe scaunul Moldovei, împotriva drepturilor lui Dimitrie. Această acţiune a agenţilor munteni trebuia să însemne şi înfricoşarea boierimii moldovene susţinătoare a Cantemireştilor.

[2] Cantemir vorbeşte aici foarte vag, dar în realitate boierimea ostilă Cantemireştilor, refugiată peste hotare în vremea domniei lui Constantin Cantemir, revine în ţară după ce Duca soseşte în scaunul Moldovei. Printre boierii întorşi în ţară sunt şi fiii lui Miron Costin cronicarul.

[3] La numirea lui Constantin Duca (1693), pribegesc peste hotare boierii favorabili Cantemireştilor. Cei mai de frunte, Lupu Bogdan hatmanul şi Iordache Ruset, se refugiază în Polonia, unde stau până la venirea în scaun a lui Antioh Cantemir (1695).

şi Filul să afla, să dusă. Ce dintâi pre la cetatea Deltii cătăva vreme locurile cercetând, în prundişul acesta să aşădzară.[1] Vidra ştiind că stăpânire în silă au apucat şi cu tirănie ieste să o ţie, aşijderea pre drepţii moştenitori[2] între vii ştiind, ea viaţă cu ticneală să ducă nu va putea, cu fel de fel de amestecături cătră monarhiia Vulturului şi cătră Corb îi pârâia, însă toată pâra într-aceasta să închidea, dzicând: „Filul şi Inorogul vii rămâind, şi voi, şi noi viaţă cu lineşte şi stăpânire cu slobodzenie să petrecem şi să facem nu vom putea, căci nu numai a mea, ce încă şi a voastră nebiruită monarhie a tulbura şi a o răzsipi vor sili şi răutăţile lor una după alta ca valurile vor să urmedze[3] (că marea nu de altă, ce de vânt faţa îşi schimbă, vântul vivor, vivorul holbură, holbura furtună, furtuna valuri, valurile primejdie vaselor şi peirea celor din vase aduce)".

Corbul, macar că în curândă vreme de spurcat lucrul ce făcuse într-ascunsul inimii sale rău să căise, căci Vidra nu multă vreme

---

[1] *Mergerea Inorogului la mun\ii Grumadzii-Boului: mergerea lui din \ar[-=i la |arigrad (D. C.)* — Dimitrie Cantemir susţine că după ce Poarta a acordat domnia lui Constantin Duca, el a părăsit Moldova şi după ce a trecut mai întâi prin Adrianopol, a mers şi s-a stabilit la Istanbul, unde se afla fratele său, Antioh. Realitatea este că, în urma demersurilor făcute de Brâncoveanu, Dimitrie Cantemir nu a fost confirmat în domnie, deşi fusese ales de către boieri în urma morţii tatălui său. După vreo trei săptămâni de domnie neconfirmată, el este ridicat din scaun de către un capegibaş, care îl transportă sub escortă la Istanbul. În urma sa soseşte noul domn, Constantin Duca, pe care Brâncoveanu şi-l va face ginere.

[2] Aceşti „drepţi moştenitori" ai tronului Moldovei erau — zice scriitorul — Antioh şi el însuşi. Dar „drept moştenitor" era de fapt şi Constantin Duca, şi el fiu de domn.

[3] Noul domn, temându-se de fraţii Cantemir, propune lui Brâncoveanu, socrul său, să lupte în comun împotriva lor, mergând chiar până la suprimarea fizică. Obiceiul ca domnii să ceară Porţii suprimarea pretendenţilor era mai vechi. (Să ne amintim că munteanul Petru Cercel fusese ucis de turci la cererea lui Mihnea Turcitul, în 1585, şi tot astfel moldoveanul Miron Barnovschi, se pare, la cererea lui Vasile Lupu, în 1633).

la cuvântul dat ş-au stătut, nici căsătoriia cu fata lui, Mreana, şi rudeniia ce făcusă din firea ei au mutat-o,[1] ce, după cea hirişă şi veche fire, mai mult pre ascuns decât la ivală îmbla şi mai cu drag prin fundul apelor decât la uscat să primbla şi gânduri împotrivnice împotriva Corbului fierbea.[2] De unele ca acestea Corbul înţelegând, de mare căinţă şi de grea dosadă tare să năcăjiia, însă de a lumii ruşine pentru lucrul ce lucrase aievea a să căi şi de împietrirea inimii ce avea pentru greşala ce greşisă de tot a să pocăi nu putea (că inima în răutăţi îngrăşată de gândul căielii să vitioneşte, iară cu pocăinţa să omoară). Ce cele ce Vidra împotrivă-i făcea, ca cum nu le-ar pricepe, cu ochiul cunoştinţei le trecea (însă din inima pizmătare răbdarea când izbucneşte, atuncea răbdarea, nu vrednicie, ce răutate la vremea sa naşte, că tot pizmătariul din neputinţă, iară nu din bunăvoie rabdă). Cu o pricină ca aceasta şi a Corbului răbdare şi aşe adâncă tăcere să spândzura, de vreme ce pre Vidră organul răutăţii având, supt numele ei pre cei ce i să părea împotrivnici în toate părţile-i goniia şi în tot chipul fără nici o cale îi dosediia şi-i păgubiia. În scurt, Corbul cu mâna altuia şerpele din bortă a scoate siliia[3], dară în zădar. Că Inorogul, precum mai sus s-au pomenit, în

[1] Scriitorul afirma cu ironie că Duca nu şi-a schimbat „firea", adică apucăturile sale urâte, prin căsătoria cu fata lui Brâncoveanu, ceea ce înseamnă cu nu a adoptat cel puţin conduita recunoştinţei faţă de socrul şi binefăcătorul său.

[2] Vidra, „mai cu drag prin fundul apelor decât la uscat să primbla", adică intensifica mai curând relaţiile cu turcii decât cu socrul său Brâncoveanu, împotriva căruia chiar începuse să facă intrigi la Poartă. După cum rezultă din izvoarele vremii, sursa reală a conflictului dintre Duca şi domnul Ţării Româneşti a constituit-o, în primul rând, motivul că Brâncoveanu cerea ginerelui să-i înapoieze banii cheltuiţi de el cu obţinerea domniei de la Poartă şi, în al doilea rând, datorită faptului că socrul se amesteca prea mult în treburile politice ale ginerelui, lucru ce incomoda şi pe boierimea moldoveană.

[3] Brâncoveanu mergea atât de departe în tutelarea ginerelui, încât se folosea de acesta ca de un instrument pentru satisfacerea intereselor personale şi mai ales pentru doborârea propriilor duşmani, cum erau Cantemireştii.

munţi ducându-să, acolea pre Fil află, cu carile sfatul obştiindu-şi, lucrul pre o cale îşi pusără şi, nu după multă vreme, din dobitoacele şi jigăniile împrăştiiate, precât mai curând putură, la un loc le adunară. De ciia la vrăjitorii vremii aceiia mărgând, hrismul Pleonexiii de la capişte Epithimiii învăţat foarte pre mulcomiş le cântară:

În cindzăci de singeroase
Vom pre cele lăcrămoase,
Ochii umedzi să le ştergem,
La moşie să ne mergem.
Vidra peşte, Corbul stârvuri
Cerce-n vârtopi, nu prin vârvuri
Să să urce fără cale
Şi să-şi cate ale sale.

Vrăjitorii Epithimii<i> stihurile acestea citind şi de câteva ori procitindu-le, tâlcul acesta să fie înţăleasără, adecă cindzăci de căpuşi (carile sint pungi de piiele cu singe împlute[1] pline de supt singele strein, jirtfă Pleonexiii vor să aducă, pentru ca de supt tiraniia Vidrii şi vrăjmăşiia Corbului mântuindu-i boadza, la moşie-şi să-i ducă şi din nevoia robiii scoţindu-i, voia cea rea şi lacrămile în veselie şi bucurie să le întoarcă.[2] Deci vrăjitorii, jirtfa priimind, descântecul buiguirii[3] le citiră, cu carile întâi pre Corb în som-

---

[1] *C[pu=i s`ngeroase* sau *pungi de piiele cu singe]mplute* sunt *pungi de bani din sudorile s[racilor (D. C.), iar vr[jitorii* sunt *cei ce au putere la Poart[, cei ce ispr[v[sc (D.C.)* — înalţii demnitari otomani. Prin urmare, în condiţiile prigoanei începute de Constantin Duca şi Brâncoveanu împotriva celor doi fraţi Cantemir, aceştia nu rămân pasivi, ci regrupează în jurul lor pe „dobitoacele şi jigăniile împrăştiiate“, adică pe boierii rămaşi fideli, şi plătesc cincizeci de pungi de galbeni marilor demnitari pentru răsturnarea lui Duca şi reînscăunarea unuia dintre cei doi.

[2] Revenirea la domnie a unuia dintre fraţii Cantemir ar fi însemnat — spune scriitorul — eliberarea Moldovei de sub tirania şi robia lui Constantin Duca, lucru adevărat, deoarece acesta supusese pe locuitori la o fiscalitate exagerată.

[3] *Desc`ntecul buiguirii , cuv`ntul =i lucrul f[cut pe tain[=i peste =tiin\a altora (D. C.).*

nul nesimţirii băgând, pe Vidră din scaun pohârniră, carea, în legătura vrăjii stăpânit cunoscându-să, într-acele părţi mai mult zăbavă a face nu putu, ce îndată, cu Mreana, fiica Corbului, şi cu alalţi ai ei rude, lindini, păduchi, lipitori şi cârcei[1], sculându-să, la gârlele Grumadzii-Boului să dusă. Iară Inorogul, din bunăvoie pentru strajea în munţi rămâind, pre Fil la moştenirea părinţască trimasă.[2]

Corbul, de aceasta în ştire luând, de mare mânie cu urgie încins, cu bogăţiia simăţ, de minte răzleţ, cuvinte lăudăroase şi duhuri ca focul de mânioase a slobodzi începu şi ca acestea, ni în faţă, ni în dos, cu mari îngrozituri dzicea: „Pentru ce Inorogul au scos cuiul pre carile eu l-am bătut? Pentru ce Filul al său ş-au luat? şi asupra gândului mieu gând au râdicat? Aşe? Lasă, că le voiu arăta şi a cunoaşte îi voi face eu că a pasirilor monarhie ieste mai tare şi vor pricepe că Vulturul zboară mai presus decât toate trupurile, şi precum Corbul cu glasul său tot răul meneşte şi isprăveşte vor înţelege.[3]“ Şi ce mai mult, iubite priietine,

---

[1] *Lindini, p[duchi, lipitori, c`rcei* (deci animale parazite) sunt la cheie *streinii =i carii nu s]nt de \ar[(D. C.)* — expresia desemnează pe greci, în mare parte rude, pe care Duca îi adusese cu sine în Moldova şi probabil că le încredinţase, în calitate desigur de creditori, o parte din veniturile ţării.

[2] Folosind în mare taină relaţiile şi banii, astfel încât Brâncoveanu nu a putut prinde deloc de veste, Antioh Cantemir obţine domnia Moldovei (1695), Dimitrie, fratele său, devenind capuchehaia sa la Poartă („strajea în munţi“). Pus în faţa unui fapt împlinit, Constantin Duca pleacă la Istanbul („gârlele Grumadzii-Boului“), împreună cu soţia sa (Mreana) şi cu grecii pe care îi adusese cu sine („lindini, păduchi, lipitori şi cârcei“).

[3] *Cuiul b[tut: lucrul ispr[vit. Domniia lui Constantin vod[Duca (D. C.).* — „Pentru ce Inorogul au scos cuiul pre carile eu l-am bătut?“ — strigă cu furie Brâncoveanu, acuzând pe Dimitrie Cantemir că a scos pe Duca („cuiul“ bătut de el) din domnie. Dincolo de această revoltă a domnului Ţării Româneşti, care merge până la a ameninţa pe Cantemireşti cu răzbunarea, trebuie să înţelegem că mazilirea lui Duca s-a făcut în urma străduinţelor lui Dimitrie, care nu reţine domnia pentru sine, ci o face cadou fratelui său.

voroava să lungesc. Corbul, macar că în capul Vidrăi tot focul iadului a să grămădi bucuros era, însă răul cuiva, carile cu mâna lui nu să isprăviia, precum răzsipă în toată lumea să face i să părea, mai vârtos că în scăderea Vidrei adaogerea altora socotiia, de care lucru, vrăjmăşiia carea asupra Vidrii cocea, asupra Inorogului şi a Filului o borî[1].

Şi macar că la mijloc patru mii şi şepte sute de ani cu luptele din toate dzile au trecut[2], şi nu puţine singeroase jirtfe pre la capiştele bodzilor şi multe pre la nesăţioase lăcomiia vrăjitorilor s-au vărsat şi s-au împrăştiiat, însă Corbul de ce s-au apucat tot răul a plini nicicum rămăşiţă n-au lăsat, că într-adevăr, precum rău din gură să lăudase, mai rău cu lucrul au săvârşit, de vreme ce iarăşi cu Vidra mâna au dat[3] (că făcătorii de rău spre răul multor buni cu binenele a unui rău a să sluji obiciuiţi sint). Iarăşi dulăii ş-au întărtat, iarăşi ogarâi ş-au asmuţat, iarăşi coteii în

---

[1] Deşi îşi ura ginerele, domnia lui Antioh Cantemir devenea un factor de îngrijorare pentru Brâncoveanu, care cunoştea puterea relaţiilor celor doi fraţi la Poartă, relaţii ce se puteau întoarce împotriva sa.

[2] După obiceiul său, scriitorul măreşte cu o sută cifrele indicând diverse date. Aici această regulă este încălcată, deoarece reducerea cu o sută ar însemna patruzeci şi şapte de ani, ceea ce ar împinge evenimentele pe vremea domniilor lui Matei Basarab şi Vasile Lupu, lucru ce constituie un nonsens. Dacă reducem cifra cu o mie, ne dă patru ani şi şapte luni, ceea ce corespunde aproape exact cu timpul primei domnii a lui Antioh Cantemir (1 decembrie 1695—14 septembrie 1700).

[3] *Jirtfe singeroase: mit[, m`zd[, dat[din spatele altora (D. C.)* — tot timpul primei domnii a lui Antioh, Brâncoveanu a plătit mită şi a dat daruri pe la demnitarii Porţii, nelăsându-se până nu a adus din nou ca domn în Moldova pe Constantin Duca, deşi acesta nu-i mai era ginere (doamna Maria murise în 1697) şi deşi îi făcuse destule necazuri în prima domnie. Scriitorul nu aminteşte că, tot în această vreme, prin 1696, Brâncoveanu chiar a încercat să-l otrăvească şi că înainte de a aduce pe Duca a doua oară în scaun, a propus ca domn pe un oarecare Toderaşco, un negustor bogat din Galaţi, care însă nu va fi acceptat de turci. Marele vizir Rami reis-efendi oferă însă lui Brâncoveanu şi domnia Moldovei, dar acesta refuză, la sfatul prea prudentului Constantin Cantacuzino stolnicul.

munţi şi în păduri ş-au băgat, iarăşi în câmpi măiestriile, în dumbrăvi silţele şi în rediuri mrejile ş-au vărsat, iarăşi tot dobitocul au spăriiat şi în toate părţile l-au împrăştiiat[1]. Şi aşe, sfârşitul tuturor tirăniilor şi începutul tuturor vrăjmăşiilor, iarăşi pre Vidră, cu tirănie mai cumplită decât toată tirăniia, ca locul altuia să tirănească şi lăcaşul dreptului fără milă să răzsipească, au trimis-o[2].

Filul, de acestea înţelegând, întâi Lupului şi Pardosului ştire dede (căci aceştea pre aceia vreme dreptatea feriia), cari nu cu mică a vieţii primejdie, din întinse mrejile tiranului scăpând, iarăşi la Ţara Câmpilor pribegiră.[3] Inorogul, în munţi precum şi mai sus s-au pomenit, aflându-să în locuri tari şi ascunse, în cătăva vreme aciuat s-au potolit. Aşijderea Filul, la Grumadzii-Boului viind s-au aşedzat, însă nu puţine asuprele despre vrăjitorii vremii trasă, de vreme ce Corbul cu toată nevoinţa sta, ca nu numai de hrană, ce aşeşi de viaţă să-l lipsască. Ce vrăjitorii, întâi de jirtfele vechi, apoi şi de cele noaă voia boadzii Pleonexiii plecând, la ale sale să margă voie îi dederă[4] (că mila Pleonexiii atuncea numai să clăteşte, când cele din faţă mistuieşte, iară de cele din dos în scurtă vreme cu mai multul nedejduieşte).

---

[1] În noile condiţii, Brâncoveanu reactivează corpul său de agenţi şi spioni din capitala otomană, punându-i pe urmele fraţilor Cantemir şi căutând să îngrozească pe boierii care îi sprijineau.

[2] Cea de a doua domnie a lui Constantin Duca (1700—1703) — spune scriitorul — a fost mai cumplită decât cea dintâi, atât pentru cei doi fraţi cât şi pentru ţară.

[3] Aflând de mazilirea sa, făcută în mare secret, Antioh vesteşte mai întâi pe Lupu Bogdan şi pe Iordache Ruset (în acea vreme fiind încă sprijinitor al celor doi fraţi), care se refugiază şi de astă dată în Polonia („Ţara Câmpilor").

[4] În aceste noi condiţii, Dimitrie, aflat deja la Istanbul, se ascunde bine, iar Antioh, venit şi el tot aici, este supus acţiunii de prigonire din partea lui Duca şi Brâncoveanu, care voiau să-l ucidă. El scapă însă cu viaţă plătind mulţi bani demnitarilor, care au ţinut seama şi de sumele oferite mai înainte. Teama lui Dimitrie de ura lui Brâncoveanu era justificată, deoarece, prin căsătoria, în 1699, cu Casandra, fiica lui Şerban Cantacuzino, devenise moştenitorul tronului muntean.

Aşe şi într-acesta chip, iubite priietine, Vidra tirăniia în mâna vrăjmăşiii şi vrăjmăşiia în dreapta tirăniii luând, de ciia Corbul aievea vrajba, la arătare neprietiniia şi tot răul asupra Inorogului şi a Filului a plini, câtu-i negrul bobului a lipsi n-au lăsat, ce dintâiaşi dată, toate după voie a isprăvi neputând, vremea păştea, ca când va putea, atuncea să isprăvască. Aşe, Vidra cu răutatea Corbului agiutorită şi la epitropiia jiganiilor aşedzată fiind, pe Bâtlan la gârle pentru paza pe aceia vreme lăsase. Carile nu după multă vreme pre Vidră de vicleană cătră Corb o vădi, adecă precum cu meşterşuguri viclene şi cu mari şi multe giuruinţe de jirtfe minciunoase pre la uşile vrăjitorilor îmblă, ca epitropiia pasirilor să tulbure şi monarhiia să le răzsipască.[1]

Asupra pârâi aceştiia şi câteva jigănii de singe mâncătoare sosiră, între carile mai de frunte Lupul, Ursul, Vulpea, Ciacalul şi Strutocamila era. Acestea, încăşi tiraniia-i a mai suferi neputând, în Ţara Pasirilor, la epitropiia Corbului, fugiră, cătră carile mare şi lăcrămoasă jalobă făcând, întra-cesta chip dzicea:[2] „Mare

---

[1] *Paza B`tlanului la g`rle: capichehaial`cul lui Dimachi (D. C.)* — după ce Constantin Duca revine pentru a doua oară la domnia Moldovei (1700—1708), numeşte capuchehaie la Poartă pe grecul Chiriţă Dimachi, care fusese mai înainte şi capuchehaia lui Brâncoveanu. Se vede însă că juca rolul de agent al domnului Ţării Româneşti pe lângă curtea din Iaşi, din moment ce el trădează pe Duca şi informează pe Brâncoveanu de intrigile acestuia la Poartă, împotriva fostului socru, mergând până acolo încât urmărea răsturnarea lui din scaunul muntean. De altfel, această conduită a lui Duca va constitui motivul principal al măsurilor pe care Brâncoveanu le va lua pentru înlăturarea definitivă a nerecunoscătorului său protejat, înlăturare ce se va produce în 1703.

[2] Câţiva boieri moldoveni intraţi în conflict cu Duca — Lupu Bogdan hatmanul, Vasile Costache, Ilie Ţifescu, Maxut serdarul şi Mihai Racoviţă — se refugiază la curtea lui Brâncoveanu, căruia îi adresează o jalbă scrisă conţinând învinuiri la adresa domnului lor. Asemenea pâri scrise constituiau — după obiceiul vremii — argumente în demersurile pe care le făceau nemulţumiţii la Poartă în vederea mazilirii unui domn. Cu refugierea acestor boieri la curtea de la Bucureşti, faptele istorice sunt aduse în faza preliminară a adunării de la Arnăut-chioi.

strâmbătate şi greu păcat cu noi ai lucrat, o, în lumină ponegrit[1], Coarbe, de vreme ce iarăşi în scaunul tirăniii asupra noastră vrăjmăşiia Vidrii ai râdicat, jiganie carea nici în fire neam, nici în minte socoteală, nici în lucru vreun aşedzimânt stătătoriu a avea poate (că ce-i mai poftit? Stăpânirea. Şi ce-i mai cu greu? Stăpânirea.), şi cela carile pre sine neaşedzat ştie, stăpânire cu aşedzimânt să facă cum va putea?[2] Aceasta dară, cu tirăniia ce face şi cu lăcomiia ce lucreadză, nu numai oile în munţi şi în păduri au împrăştiat, nu numai caprile prin săi şi prin vârtopi au izgonit, nu numai boii, vacile şi hergheliile cu foc şi cu fier au ars[3], nu numai găinele de pene şi puii de tuleie au zmult şi le-au dzăciuit, ce acmu şi soldzii peştelui să radză[4] şi să-l vânedze pe supt gheaţă va, dzicând că firea ei de peşte decât de carne mai priimitoare ieste, lucru carile de firea şi de deprinderea noastră prea departe stă. Deci acmu şi noi ale noastre pustii pără-

---

[1] Expresia *]n lumin[ponegrit* însemnând *]n adev[r =i]n dreptate necunosc[toriu (D. C.)* — are rostul de a sublinia că Brâncoveanu nu se ghida după spiritul adevărului şi al dreptăţii.

[2] Un portret al naturii lui Constantin Duca, în care scriitorul subliniază nestatornicia, acesta fiind un agitat mintal („nici în minte socoteală), dezordonat în gândire, şi în acelaşi timp dezorganizat şi netemeinic în activitate („nici în lucru vreun asedzimânt stătătoriu avea poate“). Cantemir accentuează că aceste trăsături sunt incompatibile cu greaua sarcină a domniei, sarcină ce cere un om echilibrat şi aşezat, cu aptitudini pentru activitatea organizată şi perseverentă.

[3] *Boii, vacile, hergheliia cu fier =i foc a arde: v[c[ritul (D. C.)* — printre măsurile de excesivă fiscalitate pe care le-a luat Constantin Duca, a fost şi văcăritul, dare ce lovea şi în boierii, proprietarii cirezilor de cornute mari, declanşând astfel o nemulţumire generală. De răul acestor dări, oile, adică ţăranii, fug în munţi, amănunt confirmat şi de documentele vremii.

[4] *Soldzii pe=tilor a rade: bani c[ptu=i\i, minciuno=i a face (D. C.)* — Lămurirea dată de Cantemir este cu totul neclară, ea putându-se referi fie la refuzul lui Duca de a plăti datoriile către Brâncoveanu, ceea ce ar corespunde cu izvoarele vremii, fie la o eventuală acţiune a lui Duca de falsificare a banilor, amănunt necunoscut de izvoarele timpului, dar foarte potrivit cu apucăturile acestui domn.

sind, de mare nevoie la menitoriu glasul tău am năzuit, ca iarăşi cu sfatul şi cu voia ta, pre tiranul acesta deasupră-ne să-l râdicăm şi iarăşi pre stăpânitorii moşneni la locu-şi să chemăm.[1] Căci numai într-acesta chip socotim că tulburările şi răscoalele acestea la aşedzimânt şi la lineşte a să aduce vor putea[2] (că oala fierbând şi de mare fierbinteală peste margini dând, cu lingura apa vânturând, deodată cevaşi a să stâmpăra să vede; iară stând focul neclătit, vărsarea de tot a să potoli preste putinţă ieste; deci la înfocări la carile vânturarea lingurii nu sporeşte, potolirea şi stângerea focului trebuieşte)." Corbul, şi mai denainte cu pâra Bâtlanului asupra Vidrii aţiţat şi acmu cu jaloba acestora încă mai întărâtat fiind, cuvânt le dede că, pre cât va putea va sili, şi din tirăniia Vidrii îi va mântui. Care pizmă Corbul la adunarea dintâi carea la cetatea Deltii ş-au izbândit, unde pre Vidră dintr-îmbe monarhiile au izgonit-o (precum la locul său istoriia s-au pomenit)[3].

Corbul dară atâtea şi atâtea răutăţi şi îndrăpniciuni precum să fie făcut şi precum a multora răzsipă pricină să fie fost bine

---

[1] Boierii cer lui Brâncoveanu să-i scape de un „tiran" şi străin de ţară ca Duca şi să cheme în locul său la domnie din nou pe „stăpânitorii moşneni", adică pe domnii de drept, adevăraţii moştenitori ai tronului moldovean. Aceşti moştenitori şi stăpânitori legitimi erau — spune scriitorul — el şi fratele său Antioh. Nu ştim din altă parte că boierii moldoveni refugiaţi la curtea lui Brâncoveanu ar fi cerut în mod expres revenirea în scaun a unuia dintre fraţii Cantemir.

[2] Numai respectând principiul domniei ereditare se poate ajunge la o stabilitate politică în ţară şi mai ales la înlăturarea tulburărilor interne.

[3] Ducându-se la Adrianopol, în vara lui 1703, Brâncoveanu obţine de la marele vizir Rami reis-efendi mazilirea lui Constantin Duca. Izvoarele vremii vorbesc de „jalbele" repetate ale boierilor moldoveni adresate Porţii, plângeri ce precedaseră desigur demersurile domnului Ţării Româneşti. Tot aici se face precizarea că un obiectiv principal al primei adunări de la Adrianopol, adică al adunării de la Arnăut-chioi, fusese aprobarea unanimă şi scrisă a participanţilor în vederea scoaterii din domnie a lui Constantin Duca, pentru ca mai apoi să se treacă la cel de al doilea obiectiv, acela al votării candidaturii lui Mihai Racoviţă pentru funcţia de domn.

cunoscând, însă nici aşe de păcat s-au pocăit, ce cu aceasta pricină mai mari şi mai grele unul peste altul să grămădească au gândit, de vreme ce pătimaşilor alt cuvânt le da, iară în reaoa inimă spurcat gând purta (că răutatea inimii din fire rele, din răutate, răutate învaţă şi din cercetare pizmă şi izbândă găteşte), adecă de pizma veche binele Inorogului şi a Filului nicicum nu-l poftiia, iară de pizma noaă pre Vidră dintr-îmbe monarhiile să izgonească (precum au şi făcut) şi al triilea chip să aleagă (precum la alegerea Strutocamilei s-au vădit) au socotit.[1] La carea cu ce meşterşuguri spurcate şi cu ce vicleşuguri fără de lege s-au slujit pre larg la locul său s-au pomenit.

Iară cele mai pre ascuns ce să lucrasă pre scurt acmu să ţi le arăt. Vii şti dară, iubite priietine, că vădzind Corbul greşala ce cu Vidra făcusă, apoi inimile jiganiilor cunoscând, că asupra Inorogului şi a Filului stăruiesc, împotriva aievea să li se puie, socotiia că multe nevoi şi grele gâlceve să vor râdica[2] (că cuvântul împotrivă sabiia ascute, iară răspunderea lină frânge mâniia). Şi aşe, pre Lup în taină chemând, dzisă: „Bine cunosc, o, priietine, că multe nevoi şi asuprele despre spurcata Vidră aţi tras şi încă multe asupră a vă aduce, de va putea, să găteşte. Însă noi, pentru ca greşala să ne îndreptăm şi păcatul să ne răscumpărăm, împotriva şi spre pohârnirea ei, pre cât în mână ne va vini, cu tot sufletul ne vom nevoi. Pentru care lucru, o poftă am şi eu de la voi, ca mijlocitori fiind între noi şi între Fil şi Inorog, pace să

---

[1] Din „pizmă veche“, Brâncoveanu nu vroia revenirea la domnie a Cantemireştilor şi din „pizmă noaă“ îl îndepărtase din scaun pe Constantin Duca, preferinţele sale de acum îndreptându-se spre un „al triilea chip“, adică spre Mihai Racoviţă (Struţocămila).

[2] Cantemir dă unele amănunte de culise privind faza care a precedat pregătirile pentru alegerea candidaturii lui Mihai Racoviţă, subliniind că Brâncoveanu, după ce hotărâse mazilirea lui Duca, îşi dă seama de situaţia delicată creată, întrucât preferinţele sale veneau în conflict cu cele ale boierimii moldovene pentru revenirea fraţilor Cantemir. Aşa cel puţin crede scriitorul.

alcătuim, şi aceasta întru tot adevărul şi curata inimă să fie (că decât pacea zugrăvită, războiul crunt mai curat şi mai fericit ieste[1]).“ Acestea Lupul de la Corb audzind şi precum din toată inima să fie încredinţându-să, să bucură foarte şi: „Acesta lucru foarte pre lesne să va face, răspunsă, de vreme ce eu adeverit sint că Filul şi Inorogul dreptăţii şi păcii plecaţi sint şi, îndată ce cuvântul păcii din gură vor da, în inimă pecetluit şi tipărit le va rămânea. (Că curat ascunsul inimii singur şie şi icoană şi oglindă-şi ieste, în carea ce şi cum ieste de pururea să vede). Şi de vreme ce şi a ta poftă spre a dreptăţii chip s-au plecat şi pacea îmbrăţăşadză, pentru acesta lucru ştire să le facem şi vii cunoaşte că cele de mine grăite nu numai din dragostea carea cătră dânşii am, ce mai vârtos după voia adevărului s-au grăit. Însă pacea aceasta într-aceasta a stărui trebuieşte, ca de acmu înainte Vidrii împotrivă şi lor într-agiutoriu să fii.“[2]

În puţine cuvinte toată istoriia să cuprindzi, o, priietine, pentru pofta, legătura şi isprăvirea păcii s-au grăit, s-au răspuns, s-au trimăs, s-au întors şi toate cele trebuitoare la mijloc puindu-să, prin chipuri de credinţă s-au isprăvit şi cu mari giurământuri şi blăstămuri dintr-îmbe părţile tare s-au legat[3]. (Ce la viclean parola dumnădzăiască şi basna poeticească tot o cinste au), în care

---

[1] O afirmaţie în contradicţie cu mândria exagerată ce caracteriza pe Brâncoveanu; recunoscându-şi greşelile, domnul Ţării Româneşti ar fi luat iniţiativa împăcării cu Cantemireştii şi în acest scop ar fi chemat pe Lupu Bogdan, aflat la Bucureşti, pentru a-i mijloci reluarea relaţiilor. Probabil însă că a recurs la un asemenea procedeu cu gând ascuns, ca o manevră pentru adormirea vigilenţei celor doi fraţi. Presupunerea noastră este confirmată de desfăşurarea ulterioară a evenimentelor.

[2] Lupu Bogdan primeşte bucuros propunerea lui Brâncoveanu, căruia îi sugerează perspectiva unei colaborări cu Cantemireştii în lupta care trebuia dusă împotriva lui Constantin Duca.

[3] S-a ajuns, aşadar, la o înţelegere între Lupu Bogdan, care vorbea în numele cumnaţilor lui, şi Brâncoveanu, înţelegere scrisă, întărită prin jurământ, după obiceiul vremii, pe care însă, domnul Ţării Româneşti se va grăbi s-o calce.

chip şi Corbul în vreme ce giurământurile cele straşnice să făcea, atuncea toate măiestriile vicleşugului prin toate locurile îşi întindea şi cu mari giuruinţe de multe jirtfe pre la bodzi şi pre la vrăjitori ispitiia, ca pre o pasire, a căriia şi numele, şi traiul, şi lăcaşul împuţit şi scârnav îi ieste, epitrop monarhiii dobitoacelor să facă siliia. Poţi şti şi numele pasirii, o, priietine, că Pupădza era, din Ţara Gemănării născută şi în satul Furcăi crescută, şi acmu, mai-mai în curţile funelor bătrâneţele ş-ar fi închis de nu ş-ar fi fost aşe de timpuriu puturos duhul slobodzit[1]. Ce de aceasta agiunge şi la cuvântul nostru să ne întoarcem.

Corbului nici jertfele i s-au priimit, nici vrăjitorii după plăcere i-au vrăjit. De care lucru, socoteala într-alt chip de răutate a-şi muta i-au căutat, adecă pre proastă jiganiia Strutocamila în taină luând, cu multe măgulituri şi învăluituri o ispiti. Chipul, statul, faptul, îmblatul şi căutatul în multe ritoriceşti tropuri lăudându-i, şi precum firea spre vâlfa stapânirii să o fie făcut, dzicându-i, s-au înşelat, au credzut şi aşe şi ea s-au cunoscut, săraca, precum la întrebarea ei frumos s-au pomenit. Unde Corbul cu siloghismul de vrednică ade-

[1] *Pup[dza: Verga (D. C.)* — născut în *|ara Gem[n[rii* adică *|ara Furcii*, descifrată la cheie ca *Ceatalgea*, un sat de lângă Istanbul. Verga sau Vergo este un grec, născut într-adevăr în Ceatalgea, care a ocupat diverse dregătorii atât sub Şerban Cantacuzino cât şi sub Constantin Brâncoveanu. Lipsa de bunăcredinţă a domnului muntean este evidentă: în timp ce pe faţă promova o politică de împăcare cu Cantemireştii, angajându-se chiar prin intermediul unor înţelegeri scrise, în acelaşi timp făcea demersuri la Poartă pentru înscăunarea în Moldova a acestui Vergo, de numele căruia sunt legate astăzi şoseaua şi bariera Vergului din Bucureşti. Se întâmplă însă că Vergo moare tocmai în timpul acestor demersuri (1703). Despre acelaşi personaj, scriitorul mai afirmă că era crescut la „satul Furcăi“. La cheie, *cur\ile funiii, satul Furc[i* înseamnă *sp`nzur[torile*. Expresia pare a semnifica Istanbulul, poate locul mărginaş din capitala otomană, afectat pentru execuţiile prin spânzurătoare. Scriitorul sugerează, prin aceste precizări enigmatice, că dacă n-ar fi murit, Vergo ar fi ajuns probabil la spânzurătoare, ca mulţi dintre pretendenţii şi domnii mazili.

verind-o, coarnele boului, coada păunului şi cu penele lui îndatorind-o, epitrop Leului şi stăpânitoriu dobitoacelor au pus-o. Unde şi până astădzi, cu minunea a toată lumea, stăpâneşte[1] (că de multe ori cel greşit nemerit şi cel nemerit greşit iese).

Aşedară Corbul, o, priietine, organul răutăţii, iară nu răutatea, nici pizma ş-au schimbat, chipul neprietiniii, iară nu vrajba spre pace ş-au mutat, de vreme ce la acea adunare carea întâi la cetatea Deltii s-au făcut, nu după cum cuvânt cu giurământ avea

---

[1] După ce-a cheltuit fără nici un folos banii cu demersurile pentru înscăunarea lui Vergo, Poarta neluând în seamă această candidatură, Brâncoveanu îşi îndreaptă atenţia spre boierul moldovean Mihai Racoviţă, refugiat la curtea sa de frica lui Duca, pe care, în împrejurările cunoscute, l-a ajutat să se urce în scaunul domnesc al Moldovei. Cu aceasta evenimentele sunt aduse la zi.

Precizarea „unde şi până astădzi... stăpâneşte“ ne obligă să considerăm că ne aflăm la începutul lui 1704 (probabil prin ianuarie-februarie) când domnea efectiv Mihai Racoviţă. *Istoria ieroglific[* se afla în curs de elaborare şi fusese începută cu probabilitate în vara lui 1703, o data cu evenimentele de la Arnăutchioi, ceea ce ar explica şi masiva prezenţă a adunării animalelor în structura romanului. Pornind de la o astfel de supradimensionare a acestui moment, am putea avansa opinia că iniţial scriitorul n-a gândit *Istoria ieroglific[* aşa cum o cunoaştem astăzi, ci socotim că era limitată la momentul adunării, în scopul de a ridiculiza, cu mijloace filozofice şi literare, practica alegerii domnului, falsificarea spiritului democratic în cadrul adunărilor populare, confruntarea de interese şi de patimi, incapacitatea logicii de a promova adevărul în condiţiile confruntării de interese, necinstea demnitarilor otomani, spectacolul grotesc al deficienţelor de caracter etc. Pe traseu, scriitorul îşi va da seama de importanţa evenimentelor trăite, le va consemna într-un „catastih“ şi le va integra, după ce va face apel la întâmplările anterioare. Acestea explicau prezentul, rezultatul lor fiind „Dialogul Inorogului cu Şoimul“, prin care ar fi trebuit să înceapă romanul în condiţiile unei îndelungate şi elaborate proiectări literare. Apoi, scriitorul şi-a rescris romanul, fără a-l mai restructura compoziţional, de unde şi factura sa încărcată şi oarecum insuficient sudată şi prelucrată. Este de la sine înţeles că o organizare atât de întâmplătoare de material, în care evenimentele propriu-zise, trecute şi prezente, ţin mai mult de istorie decât de literatură, nu pot fi puse pe seama unei concepţii să zicem baroce, cum începe să se susţină în ultima vreme.

dat, nici drepţilor moşneni agiutoriu au fost (căci, precum ştiut îţi ieste, Filul încă acolea agiunsese şi cu tine împreunare avusese, cătră carile singur tu mare priinţa Corbului arătaseşi, carea mai pre urmă căptuşită au ieşit)[1], ce cu tot mijlocul inimile ale altor jigănii după pofta sa să le întoarcă, cu feliu de fel de meşterşuguri, au silit, pre unele cu înfricoşeri, pre altele cu spărieri, pre unele cu îngroziri şi spăimântări, pre altele cu giuruinţe şi cu dări, siloghismul ce pentru Strutocamilă la mijloc să puie vrea, a priimi, vrând-nevrând, le-au silit şi a învoi le-au făcut. Care lucru, după cum ştii, isprăvindu-l, încă mai cumplită şi mai vrăjmaşă goană asupra dreptăţii au scornit, carea şi până astădzi, precum vedzi, să trăgăneadză[2] (iară a tot lucrul sfârşitul la ce iese vremea arată şi norocul învaţă). Acestea dară, o, priietine, au fost pricinele şi începăturile şi acesta au fost pricinitoriul şi începătoriul vrăjbilor, răscoalelor, goanelor şi războaielor carile întru monarhiia dobitoacelor şi până în dzua de astădzi să lucreadză.[3] Ce acmu, sfârşit voroavii puind, poftim ca nu alta a giurui şi alta a dărui să ne fii cunoscut, de vreme <ce> în proimiul voroavii scurtimea cuvântului făgăduiam, iară acmu oarecum toată

---

[1] Se revine la momentul adunării de la Arnăut-chioi, în vara lui 1703. Dimitrie crezând cu naivitate că Toma Cantacuzino, care avusese o întrevedere cu Antioh Cantemir, prezent şi el acolo, i se arătase binevoitor, dându-i probabil dreptate de cauză. În realitate, după cum mărturisesc şi izvoarele vremii, Toma fusese trimis cu sarcini speciale de către Brâncoveanu, pe faţă urmând să amăgească pe Antioh, iar în ascuns („căptuşit“) trebuind să orienteze adunarea spre candidatura lui Racoviţă.

[2] Constantin Brâncoveanu este arătat drept singurul vinovat de duşmănia dintre el şi Cantemireşti, datorită politicii sale de rea-credinţă în înţelegerile încheiate şi din vina măsurilor de contracarare a ascensiunii acestora la puterea politică.

[3] Concluzia pe care o trage Cantemir din expunerea de până aici a faptelor este că Brâncoveanu apare cu evidenţă ca iniţiatorul şi întreţinătorul stării conflictuale de la început până în prezent. Numai că scriitorul exagerează când vorbeşte de războaie, ele neavând în realitate loc. După cum va arăta desfăşurarea ulterioară a evenimentelor, conflictul are un caracter cu totul particular.

lungimea istoriii prin câteva ceasuri am trăgănat. Însă iertăciunea aceştii asuprele a dobândi pre lesne vom nedejdui, de vreme ce (a lucrurilor ştiinţă nu din părere, ce din chiară arătare să naşte, carea, după materiia ce are, potrivirea formii înţelegirii cearcă) (că voroava laconească la meşterşug ieste lăudată, iară materiia adevărul cu îndelungată şi chiară voroavă a să tâlcui, a celor neminciunoşi şi la voroavă izvorâtori lucru ieste)."

Şoimul de acestea pre amănuntul bine înţelegând, precum de dulce voroava Inorogului, aşe de înştiinţarea adevărului, mult să minună şi într-acesta chip cătră Inorog dzisă: „Vechiu şi adevărat cuvânt între toţi să grăieşte (că dreptatea toate biruieşte şi adevărul decât toate mai tare ieste), aşijderea (strâmbătatea şi lucrătoriul ei pururea viptul căii sale mănâncă şi băutura toapsăcului său bea). Ce dară între strâmb şi între drept, între adevăr şi între minciună ar fi, de nu pemintenii, cereştii vor giudeca şi vor alege. Ce acmu lucrul rămâne ca dintr-această a noastră dorită şi nesăţioasă împreunare vechile începături a răutăţii să să surpe şi noaă temeliile bunătăţii să să arunce (că mutarea minţii, schimbarea socotelii şi nestarea cuvântului, numai atunci sint lăudate, cât din rău spre bine şi din vrajbă spre dragoste să întorc[1])."

Inorogul dzisă: „(Începuturile bune, o, priietine, din inima bună şi neprepusă izvorăsc, iară amintrilea, îndoinţa inimii stând, îndoite, întreite şi în multe noduri împleticite şi căptuşite din rost cuvintele ies). De care lucru, a mă înştiinţa aşi pofti: Aceste începături bune, carile dzici la mijloc<u>l să punem, singur din tine vii să le pui, au a le pune de la alţii poruncă şi pozvolenie ai?"

Şoimul răspunsă: „Într-adevăr ieste că eu poruncă ca aceasta şi aievea pozvolenie de la mai-marii miei nu am. Însă inima a toatei noastre monarhii spre ce stăruieşte foarte bine cunosc,

[1] Toma Cantacuzino, vorbind ca din partea sa, este de aceeaşi părere cu scriitorul şi propune în consecinţă ştergerea neînţelegerilor trecutului şi trecerea la o politică de pace. Pentru el orice conduită este bună dacă promovează binele şi pacea.

adecă, ca cu orice mijloc s-ar putea, lucrurile spre o aşedzare şi lineşte să să aducă poftesc. Şi de vreme ce adevărul de grăit ieste, că de nu de tot cu toţii a goni s-au obosit, însă nici unul între noi odihnit n-au rămas, şi mai mult grijea din toate dzilele, decât goana din toate locurile, sudori de singe ne picureadză (că osteninţa clătirii sudori pe trup umedzeşte, iară grijea neîncetată vlaga inimii topeşte). Încă cătră acestea ieste şi altă pricină carea spre ispita lucrului acestuia mă îndeamnă, adecă credinţa carea Corbul în mine şi în cuvintele mele are. Cătră carile eu tot adevărul lucrului precum ieste arătând, fără nici un prepus, din gândul carile până acmu asupra ta are, părăsindu-să, răutatea spre bunătate îşi va pleca."[1]

Inorogul dzisă: „Lucrul acesta, o, priietine, oarecum necredzut şi peste putinţă mi să pare, că precum din bătrâni ştim (corbul puii albi îşi scoate, iară firea în negrimea lor îi întoarce[2]). Deci şi Corbul bătrân în alb de s-ar văpsi, cu o ploaie, sau şi cu o roaă să să spele poate şi ce supt albiciune din fire imăciune au avut, în curândă vreme îşi va arăta (că rămân fiinţele precum au început, de s-ar şi tâmplările în toate ceasurile schimba[3]). Aşijderea de am dzice că Corbul la pene pre dinafară a să albi

---

[1] La întrebarea lui Cantemir dacă are împuternicire din partea lui Brâncoveanu pentru o eventuală împăcare, Toma răspunde negativ, dar îl asigură că are atâta trecere pe lângă domnul Ţării Româneşti pentru a-l putea convinge de utilitatea împăcării cu fraţii Cantemir.

[2] Natura lucrează după norme fixe, orice deviere de la normele ei fiind anihilată prin readucere la normal. Cantemir se dovedeşte, în *Istoria ieroglific[*, intens preocupat de legităţile proceselor naturale, acestea devenind pentru el un model de explicare a naturii umane şi a vieţii sociale.

[3] Aplicând la domeniul biologic principiul aristotelic al ineficienţei acţiunii întâmplării asupra substanţei, Cantemir enunţă teza fixităţii speciilor, orice întâmplare survenită asupra unor indivizi neputând duce la vreo transformare a lor; prin extensie, el enunţă şi teza psihopedagogică a imutabilităţii naturii umane, negând posibilitatea transformării unui om rău în altul bun sub acţiunea diverselor condiţii.

poate, însă inima pre dinluntru fără prepus tot neagră îi va rămânea. Ce pentru ca să nu să dzică că inima mea de cuvântul bun s-au împietroşet, sau de numele păcii s-au îngreţoşet, iată în tot adevărul şi în curată inimă dzic, că precum hotarăle neprieteşugului, aşe ale prieteşugului a le păzi gata sint şi pre acestea pre amândoaă aievea şi nezugrăvite a le purta ştiu[1] (că precum chipul frumos şi icoana ghizdavă ochiul veseleşte, pre atâta vicleşugul ascuns şi dragostea schizmuită sufletul întristeadză). Aşijderea (precum boala ascunsă pre doftori şi pre doftorii batgiocureşte şi pre cel ce dzace până la moarte măguleşte, aşe vicleşugul şi pre cel ce vicleneşte şi pre cel ce să vicleneşte la scădere aduce şi încă mai vârtos pre viclenitoriu decât pre viclenit spre groznică răzsipă pohârneşte, precum şi răul tăinuit pre doftori măguleşte numai, iară pre cel ei supus întâi din sănătate, apoi şi din viaţă îl izgoneşte).“

Şoimul răspunsă: „Adevărat, acestea precum le dzici, aşe sint, însă (de multe ori boala nenedejduită pre leac ş-au dat) şi precum un cuvânt să dzice (morţii numai leac între muritori nu s-au aflat, iară amintrilea viaţa stând şi buna socoteală slujind, tuturor tămăduire şi vindicare să nedejduieşte). În care chip şi eu acmu dzic: Într-această dată şi cu mine lucrul ispiteşte şi vii cunoaşte că macar că la pene iuşor, însă la cuvânt greu şi stătătoriu sint şi precum în aer a zbura, aşe pre copaci a sta şi pre stâncă nemutat a mă aşedza pociu.“[2]

Inorogul dzisă: „Cu bună samă cuvintele acestea poftitoriu binelui să fii te arată şi dreptăţii iubitoriu şi de cuvinte adevărate

[1] Deşi nu crede că un om ca Brâncoveanu este în stare să-şi schimbe apucăturile, adică nu poate gândi sincer la o împăcare, Cantemir declară deschis despre sine că ar putea promova o astfel de politică şi ar da dovadă că ştie să se ţină de cuvânt.

[2] Toma roagă pe Dimitrie să creadă cel puţin în statornicia cuvântului şi caracterului său, virtuţi de prim rang în practica vieţii cavalereşti.

grăitoriu să fii te sfitesc, însă giuruitele acestea la faptă a aduce, precum socotesc, un lucru a te opri poate, adecă căci supt poruncă şi supt ascultare supus eşti. Pravila dară stăpânilor asupra supuşilor cea mai de temeiu ieste: *A=e voiu, a=e poruncesc, a=e s[s[fac[*. Deci oriunde sentenţia aceasta putere desăvârşită are, acolo cuvântul adevărat şi sfatul cu cale loc nu are[1]. Ce precum vor unii să dzică (ispita până în de trii ori ieste a înţelepţilor, iară aceiaşi nepărăsit a ispiti, a nebunilor). De care lucru, o dată, de da-ori sau şi de trii ori şi tu ispiteşte şi vedzi de vor ieşi poftele strâmbe după dzisele drepte şi de ieste ureche destupată spre ascultarea cuvântului drept, cunoaşte (că urechea astupată leacu îi ieste ca cu ce ar fi astupată să să scoaţă, iară căriia organul audzirii ieste betejit şi de tot surdu, nici leacul pre lesne, nici trăsnetul tunului, nici buhnetul dobelor spre simţire a o aduce pot)[2]. După aceasta a şti ţi să cade, o, priietine, că ispita înţelepţască ieste şi să face când oarecare nedejde înainte mărgătoare şi une semne de ieşirea ispitii arătătoare să află. Iară amintrilea, când cineva ispita peste toată nedejdea începe, ispită să dzice, însă nu înţelepţască, ce nebunească. Că cu ce socoteală cineva cele peste ceriu sau cele în chentrul pământului lăcuitoare a cunoaşte ar ispiti şi ce nedejde, precum va putea cunoaşte i s-ar da, unde simţirea a agiunge şi socoteala a încăpea nu poate, că precum axioma filosofască ştiută îţi ieste: Toată cunoştinţa şi toată ştiinţa din înaintea mărgătoare simţire purcede[3]. Deci de ai povaţă

---

[1] Cantemir subliniază că în condiţiile absolutismului, adică în condiţiile manifestării voinţei aberante a monarhului, nu sunt posibile nici adevărul şi nici consilierea cea mai bună cerută de împrejurări.

[2] Cantemir continua să rămână sceptic privitor la posibilitatea ca Brâncoveanu să meargă cu adevărat pe calea păcii.

[3] Cantemir formulează o teză senzualisto-raţionalistă privind posibilităţile şi limitele cunoaşterii: după el cunoaşterea este posibilă cu ajutorul a două căi, inseparabile una faţă de alta: treapta simţurilor („simţirea“), care joacă rolul primar în procesul cunoaşterii („înainte mărgătoarea simţire“), şi gândirea

ca aceasta, bărbăteşte pasă, iară de nu (fără povaţă la ostroavele fericiţilor a merge părăseşte-te[1])".

Şoimul dzisă: „Foarte adeverit să fii că inima bună nedejde îmi arată şi încă de demult adevărate semne spre această călătorie am cunoscut. Ce numai acmu atâta poftesc, ce ţ-ar fi poftele să ştiu şi cu ce chip pătimirile carile peste toată dreptatea ai tras, a le uita ai putea, să cunosc. Şi cătră aceasta puţină vreme de

---

(„socoteala"), adică treapta raţională, un proces secundar. În cunoaşterea lucrurilor şi oamenilor, deseori nu este necesar un simplu contact senzorial, ci este obligatorie repetarea, care joacă rolul de cercetare sau probă („ispită"). Această încercare nu este însă totdeauna utilă şi nu poate fi nici raţională, oportună („înţelepţasca"), ci se impune numai atunci când poţi anticipa adevărul sau, mai bine zis, când există indicii ale adevărului; încercările nefundate în acest mod constituie un act iraţional („ispită nebunească"), cu totul inutil. Asemenea indicii ale adevărului sunt date numai prin cunoaşterea senzorială — cu care însă nu putem pătrunde nici în centrul pamântului (domeniu neaccesibil simţurilor) şi nici dincolo de cer, adică dincolo de lumea vizibilă a astrelor (iarăşi un domeniu inaccesibil simţurilor), Cantemir având în vedere, probabil, universul spiritual (teologia) şi în mod sigur lumea metafizicii (ontologia). Prioritatea funcţională pe care o acordă Cantemir cunoaşterii senzoriale faţă de cea raţională, prioritate ce trebuie înţeleasă şi sub forma că cea de a doua este dependentă de prima, este exprimată în teza, de factură senzualistă, că ştiinţa, cunoaşterea se întemeiază pe datele furnizate de simţuri, empiria trebuind să premeargă epistimiei. Se cuvine să comparăm această teză cantemiriană cu principiul gnoseologiei senzualiste a lui John Locke: „nimic nu există în intelect care să nu fi fost mai întâi în simţuri". Această teză a întemeierii cu necesitate a ştiinţei pe datele senzoriale face din Cantemir un premergător al metodologiei moderne în stiinţă, al unei ştiinţe limitate la domeniul fizic, guvernat de legi naturale, singurul domeniu care poate oferi certitudini pentru cunoaşterea umană. Credincios acestui principiu, Cantemir priveşte cu ironie şi ostilitate, în câteva locuri din *Istoria ieroglific[*, adevărurile, metodele şi construcţiile pur raţionale, fie că este vorba de domeniul logicii, fie că este vorba de cel al metafizicii.

[1] *F[r[pova\[la ostroavele ferici\ilor a merge: f[r[=tiin\[locul adev[rului a afla (D. C.).*

îngăduinţă având, pentru ca de cele trebuitoare ştire a da şi răspuns a lua să pociu[1].“

Inorogul dzisă: „Poftele mele şi puţine şi, precum mi să pare, drepte sint. Puţine dzic, căci numai doaă, drepte dzic, căci ale noastre, iară nu streine poftim. Întâi dară ieste: Filului dreapta şi părinţasca moştenire să nu i să oprească, sau Corbul de la Strutocamilă aripile luându-şi, noi pentru a noastră dreptate orice a face vom putea, de nu agiutoriu, încai împotrivnic să nu ne fie. A doa ieste: traiul şi lăcaşul mieu, veri în vârvul munţilor, veri în fundul văilor, veri în câmp, veri în pădure, sau oriunde aiurea pofta inimii mele ar fi, din toată grijea vicleşugului neprietinesc afară să fiu. Aceste doaă făcându-să, poate fi începăturile prieteşugului să să puie şi mai cu vreme dragostea adevărată să să întemeiedze. Cu vreme dzic, căci cu vreme şi neprieteşugul în multe au crescut[2] (că cele dimpotrivă tot o măsură şi tot un număr au). Iară amintrilea cine ar dzice că cu toată inima din urăciune îndată spre cea desăvârşită dragoste a să întoarce poate, aceia inimă vicleană şi minciunoasă ieste. Că precum întrarea, aşe ieşirea patimilor să socoteşte şi mai vârtos obiceiul învechit ieste deprindere cu nevoie a să uita, pre carile precum meşterşugul, aşe firea pre lesne a-l lipsi sau a-l tăgădui nu poate. Iară deşi s-ar afla nas de ceară şi inimă de argint-viu ca aceia, mă crede că acel feliu de prieteşug pururea îndoit şi cu prepus ar fi

[1] Toma cere lui Cantemir să-şi expună condiţiile şi pretenţiile pe care le are faţă de Brâncoveanu în eventualitatea încheierii unei înţelegeri între ei.

[2] Condiţiile „drepte“, expuse de Dimitrie, sunt:

a) Antioh Cantemir să poată reveni la domnia Moldovei, ca la un drept de moştenire, iar Brâncoveanu să-şi retragă protecţia asupra lui Mihai Racoviţă, lăsând toată libertatea fraţilor Cantemir de a-şi apăra drepturile lor politice;

b) să înceteze toată acţiunea de urmărire şi persecutare împotriva lui Dimitrie Cantemir, astfel încât să-şi poată recăpăta întreaga libertate de acţiune. De îndeplinirea celei de a doua condiţii — pe care Dimitrie o socoteşte fundamentală — depindea o reală împăcare între el şi domnul Ţării Româneşti.

(că sufletul carile pre lesne din ură în dragoste a să muta ştie, acela urmadză ca încă mai pre lesne şi din foarte mică pricină din dragoste în ură a să schimba să poată). De care lucru (pierderea vremii cinstită ieste când întru alegerea priietinilor şi pentru nepierderea priietinilor să cheltuieşte). Iară pentru vremea dării şi luării răspunsului, după a locului depărtare, socotesc că 1.500 de minute[1] nu numai de agiuns, ce încă şi de prisosit sint. Deci orice ştii şi poţi, fără zăbavă fă, ca nice prieteşugul, nici neprieteşugul prin multă vreme în prepus să rămâie."

[1] 1500 minute (neexplicate la cheie) trebuie să însemne 15 zile, timpul necesar pentru ca Toma să trimită la curtea din Bucureşti condiţiile puse de Dimitrie şi să primească răspunsul de la Brâncoveanu.

PARTEA A ŞEPTEA

CUPRINS

Acestea într-acesta chip prin câteva a nopţii ceasuri Inorogul cu Şoimul voroavă făcând, Hameleon, precum mai sus s-au pomenit, la lăcaşul său ducându-să, în vasul uluirii vetrilele gândurilor deşchidea, prin marea relelor socotele înotând, spre toate vânturile, horburilor funele chitelelor întindea[1]. Aşe el în valurile vicleşugurilor tăvălindu-să (poate fi răutatea îndoit şi întriit să lucredze fortuna slobodzind), somn fără somn şi odihnă fără odihnă îl chinuia, atâta cât cu ochii deşchişi somna şi cu toată fantazia deşteptată visa.[2] În care vis părerea chipuri ca acestea închipuindu-i îi zugrăviia.[3]

Hameleonului cu aer a să paşte şi cu vânt a să hrăni[4] firea fiindu-i, precum pre marginea unii ape îmblă i să părea[5], unde

---

[1] Este de remarcat complexa şi frumoasa metaforă a mării pentru a sugera frământările nocturne ale lui Scarlat Ruset.

[2] Scarlat are un vis premonitor, foarte logic construit de scriitor, dovadă a cunostinţelor întinse ale lui Cantemir în domeniul oniromanţiei. Această secvenţă a *Istoriei ieroglifice* ar putea fi intitulată *Visul Hameleonului*. Prin importanţa pe care o acordă visului (motivul propriu-zis şi seria de interpretări) în desfăşurarea întâmplărilor din *Istoria ieroglific[*, Dimitrie Cantemir trebuie considerat ca primul scriitor care introduce în literatura noastră atmosfera onirică.

[3] Construcţia şi alegoria visului, de o logică severă, demonstrează un scriitor ce nu rămâne la modalitatea primitivă a oniromanţiei vremii, ci construieşte totul după o tehnică savantă, în care logica este conjugată cu psihologia.

[4] Se reaminteşte că hrana Hameleonului, adică a lui Scarlat Ruset, este aerul, vântul, ceea ce înseamnă cămătăria şi intriga.

[5] Visul începe să fie povestit în manieră populară, deşi terminologia este,

nişte hingiuri dese şi înghimpoase şi nişte copaci frundzoşi şi umbroşi era, atâta cât de desimea şi grosimea umbrelor ce avea, precum de tot soarele le lipseşte şi preste tot întunerecul îi căptuşeşte i să părea. Aşedară, el îmblând şi prin întunecoasă ceaţa aceia orbăcăind, departe înainte precum o zare de foc vede i să păru, spre carea cu toată nevoinţa năzuind şi la dânsa apropiindu-să, vădzu că atâta de mare era focul carile cu mare văpaie ardea, cât cu vârvul parăi nuării ceriului pătrundea, unde stihiia focului[1] cu apa[2] nuărului mari şi groznice trăsnete şi plesnete făcea (precum aceste doaă trupuri[3] de stihii goale unul pre altul a nu priimi şi vrăjmăşeşte una pre alta a strica şi a împrăştiia obiciuite sint). Iară în mijlocul focului o jiganie groz-nică vădzu, carea la chip ca şopârla, însă cu multul mai mare şi mai groasă a fi i să părea. Aceasta în toate părţile prin pară primblându-să, fără saţiu jăratecul[4] păştea şi de mare lăcomie şi spudza înghiţiia, nemică cevaşi de atâta înfocată văpaie betejindu-să. Hameleonul aşe de cu dulce mâncarea sulimendriţii[5] vădzind (căci aşe să numiia jiganiia aceia), lucru carile nici odânăoară stomahul ei îl simţisă, foamea în maţă i să scorni (că din multe pofta sufletului

---

pe alocuri, savantă. Prima secvenţă a visului, destul de întinsă, are rostul de a realiza portretul moral al lui Scarlat Ruset.

[1] Focul privit ca element fundamental al existenţei. Se observă cum scriitorul foloseşte o terminologie specifică filozofiei antice, în care întâlnim focul printre elementele care stau la baza lumii (aerul, apa, focul, pământul).

[2] Apa este înţeleasă aici tot ca un element stihial.

[3] Trup: corp, în înţeles de element, de stihie; „trupuri de stihii“ — elemente stihiale, elemente ultime; „trupuri de stihii goale“ — elemente stihiale pure, primare. Cantemir priveşte focul şi apa asemenea unui cuplu de contrarii, aflate în permanentă luptă, ca în filozofia lui Empedocle.

[4] *Focul, j[ratecul: binele =i desf[t[rile lumii* (D. C.) — după opinia lui Cantemir, înclinaţia umană spre plăcere şi satisfacţii de tot felul acţionează în interior ca un foc mistuitor.

[5] Cantemir foloseşte credinţa populară, după care focul nu ar avea nici o putere asupra salamandrei.

neclătită ar fi, de n-ar fi simţirile pre dinafară iscoditoare şi apoi îndemnătoare).[1] Foamea dară începând, mănuntăile i să întorcea şi stomahul tare îl chinuia. Carile de toată ştiinţa a simţire ca aceia gol, cu de moarte ţipete: „vai, maţele, vai, mănuntăile, vai, pântecele, vai, vintrile mele!“ a să văieta şi a să văiera începu. Şi leacul aceii necunoscute boale, ce ar fi şi unde s-ar afla, nu ştiia. Aşe el într-acel chip mişelos chinuindu-să, salamandra din mijlocul focului: „O, sărace, strigând, dzisă, ce poate fi acest chin, carile aşe de fără milă te-au apucat şi ce această lacomă căutare şi nesăţioasă mâncare spre bucatele mele?“ Hameleonul, fără „vai şi vai“, altă nu dzicea, şi fără „moriu şi moriu“, altă nu răspundea. Ce mai pre urmă cu lânged glas dzisă: „Simţire nesimţită simt şi pătimire nepătimită pat[2], o, domnul mieu şi împăratul focului (că Hameleonului precum salamandra bodzul focului[3] să fie i să păru).“ Hameleonul la toate amăgitoriu, iară la aceasta să amăgi, căci în hrană şi în mâncare deosăbire a face neştiind, i să păru că jăratecul fără primejdie şi focul fără nevoie a înghiţi şi a mistui va putea. Ce răul rău pate, că în locul foamei saţiul cu arsură şi nesuferite durerile i să înmulţiră. Salamandra dzisă: „O, ticăloase, au nu ştii că foametei hrana şi setei băutura îi ieste leacul? Însă nu tot stomahul toată bucata mistuieşte, nici tot gâtlejul toată băutura priimeşte, nici altă jiganie, fără de mine, foc a paşte poate [că cine pentru desfrânata poftă orânduiala firească covârşeşte, acela în focul lăcomiii sale (ca tine acmu) să pedepseşte, a căruia stângere şi potolire foarte cu greu şi mai nici cu greu să găseşte]. Ce tu acmu, mai multă zăbavă nefăcând,

---

[1] O justă observaţie psihologică.

[2] Scarlat Ruset este prezentat ca un om chinuit de dorinţa de a se bucura de „binele şi desfătările lumii“.

[3] *Bodzul focului: slava lumii* (D. C.) — salamandra ar simboliza, prin urmare, renumele pe care îl poţi câştiga prin conduita de viaţă exprimată de lume, al cărui sens, după concepţia cantemiriană expusă în *Divanul lumii,* ar fi cel al fărădelegilor.

cum mai curând aleargă, cearcă şi unde oaăle şerpelui[1] vii afla, nezăticnit le bea, căci după mâncare ca aceasta, băutură ca aceia trebuie, că numai acelea doară văpaia carea în droburile tale s-au aţiţat a stânge vor putea.“ Hameleonul, de leac ca acesta de la sulimendriţă înţelegând, macar că nu fără mari slăbiciuni şi leşinături, însă îndată prin toate malurile a cerca, toţi câmpii şi dealurile a cutreiera şi toate bortele copacilor, gaurile ţărmurilor şi crăpăturile pământului a scociorî începu (că la cel bolnav sănătatea de mare preţ ieste, pentru carea toate în cumpănă puind, mai iuşoare a fi le socoteşte). Deci după multă şi cu multe dureri, trudă şi osteninţă, oaăle şerpelui, carile ohendra să cheamă, într-un loc a afla i să tâmplă, pre carile, de mare arsura maţelor[2], îndată şi fără de nici o îngăimală le sorbi. Aşedară, de cu grabă dacă oaăle bău, precum arsura maţelor ce avea i s-au potolit i sa păru. Însă după fire doftorul, după doftor leacul şi după leac ca acela tămăduirea carea i să cuviniia îi vini, de vreme ce nu chipul boalei în chipul sănătăţii, ce forma răului într-altă formă mai rea şi mai cumplită s-au mutat. Căci oaăle ohendrii în călduros pântecele Hameleonului coborându-să, nu spre mistuire, ce spre zămislire clătire a face începură şi acmu embrionaţi puii ohendrei după a lor fire pântecele îi fărâma şi, pentru ca în lumină să iasă, vintrele îi spinteca (că cine cu lăcomie acul cosătoriului înghite, acela cu mare mişălie fierul arătoriului boreşte), şi aşe, săracul Hameleonul iarăşi spre moarte să bătea, iarăşi munci şi dureri de naştere îl cuprindea, în locul leacului otrava şi în locul sănătăţii moartea cunoştea, dară ce să facă şi de ce să să apuce nici ştiia, nici să pricepea. Puii ohendrii din pântece-i ieşind[3], peste trup i să împleteciia, de grumadzi i să

---

[1] *Oa[de =erpe: minciunile scornite (D.C.).*

[2] *Arsura ma\elor: pedeapsa a =tiin\ei rele]ntr-ascunsul inimii (D.C.).*

[3] *Ie=irea puilor prin p`ntece: viptul minciunilor, ocara carea peste voie vine (D.C.)* — Cantemir subliniază că rezultatul minciunilor şi intrigilor lui Scarlat

colăciia, îl pişca, îl muşca, şi nu laptele, carile nu avea, ce singele, carile de prin toate vinele i să scurea, îi sugea. Într-acesta chip puii ohendrii şi născuţii lui şi atâta de cumplit din toate părţile de viaţă deşertându-l, şi cu toapsăc şi venin împlându-l, în dureri aşe mari şi chinuri aşe nesuferite, îndată oteşirea în minte nu-i veniia. Ce mai târdziu de mare şi minunată puterea cornului Inorogului asupra a toată otrava aminte îşi adusă[1] (căci şi de altă dată de otrăvită a văzduhului putregiune mântuindu-l, cu sănătatea vieţii îl dăruisă)[2] şi aşe, din pădure la munte într-un suflet alergă, ca doară pre Inorog, de binele său făcătoriu, undeva a afla va putea. Pre carile într-un munte prea înalt şi loc prea aspru şi fără suiş aflându-l, i să părea că pre o stincă înaltă în simceaoa muntelui şede, iară din toate părţile prăpăşti, hârtoape şi păhârnituri groznice era, atâta cât căutării ameţală aducea[3]. Iară din văzduh şi peste vârvul munţilor îi păru că o pasire neagră[4], cu mare vâjiituri viind, pre luminos şi lunecos cornul

---

Ruset va însemna până la urma pierderea prestigiului pentru autorul lor; în orice caz, ele vor atrage după sine o pedeapsă binemeritată.

[1] Credinţă populară, potrivit căreia praful ras de pe cornul inorogului, acest animal fabulos, ar fi un puternic antidot. Simbolic, scriitorul se referă la o întâmplare adevărată petrecută între Scarlat şi Dimitrie Cantemir, simbolizat de Inorog. Începe cea de a doua secvenţă a visului, foarte scurtă, menită să demonstreze, cu ajutorul unei întâmplări, generozitatea sufletească a lui Dimitrie Cantemir, precum şi conduita recunoştinţei, de care ar fi trebuit să dea, cu necesitate, dovadă Scarlat.

[2] Este vorba de un ajutor bănesc acordat de Dimitrie lui Scarlat, aflat odinioară într-o grea situaţie financiară („otrăvita a văzduhului putregiune" ştim că este „aierul sam", care la cheie este tâlcuit ca „datoriia şi sărăciia Hameleonului").

[3] Muntele semnifică, în oniromanţie, urcuş social, demnitate şi putere, dar simbolica *Istoriei ieroglifice* desemnează pe un înalt demnitar otoman. Poate că această a doua semnificaţie are în vedere scriitorul, dacă ne gândim că el se afla într-adevăr ascuns în casa înaltului demnitar otoman amintit.

[4] *Pasire neagr[: Corbul* (D. C.) — Constantin Brâncoveanu. Începe o altă secvenţă a visului, de factură premonitorie propriu-zisă, în care Scarlat asistă

Inorogului vrea să să puie. Inorogul cu capul clătind şi cornul cutremurând, pasirea cu picioarele de neted şi luciu cornul lui a să lipi nu putea. Câtăva vreme pasirea să să puie, Inorogul să o surpe şi războiu ca acesta făcând, odată să tâmplă ca Inorogul în curmedziş cu cornul lovind, câteva pene din aripa cea dreaptă a pasirii să rumpă.[1] De care lucru, pasirea, slăbindu-să şi de multă luptă ameţind şi obosindu-să, în mieşălos chip, giumătate zburând, iară giumătate prăvălindu-să, în prăpastea dedesupt să coborî[2] (că înălţarea înflaţilor cu mintea, ca penele în aripi, iară sfârşitul lor ca pasirea zmultă rămâne). Hameleonul, într-atâtea dureri ce să afla, frumoasă privala aceii monomahii[3] durerile a-şi uita îl făcusă (că când puterea sufletului chiară în privala înţelegerii să înfige, atuncea toate simţirile trupului dinafară amurţesc). Ce a luptii privală săvârşindu-să, boldurile şi strămurările patimii la simţirea durerilor îl întoarsără.[4] Ce, precum s-au dzis, unde Inorogul şedea, nici loc, nici nedejde de suit Hameleonul având, de departe, cu mare umilinţă, patima îşi povestiia şi: „Milostiveşte-te, milostiveşte-te asupra ticăloşiii mele!“ striga. Inorogul

---

la o luptă între Corb (Constantin Brâncoveanu) şi Inorog (Dimitrie Cantemir), luptă ce trebuia să facă pe visător să înţeleagă că Dimitrie va fi mai puternic decât domnul Ţării Româneşti.

[1] *Penele c[dzute: sc[derea puterii (D. C.).*

[2] *De sus]n pr[paste c[derea: din m`ndrie trecerea]n ocar[(D. C.)* — Cantemir subliniază faptul că din această luptă Brâncoveanu va ieşi în pierdere, ceea ce s-a şi întâmplat: a cheltuit foarte mulţi bani cu mituirea demnitarilor şi era să-şi piardă şi tronul în împrejurările de la 1703.

[3] Duelul (monomahia) la care a asistat în vis Scarlat oglindeşte un adevăr: Ruseteştii, care până aici se dovediseră sprijinitorii familiei Cantemir, fuseseră în acelaşi timp şi martorii conflictului dintre aceştia şi domnul Ţării Româneşti, conflict care începuse încă din 1688.

[4] În ultima secvenţă a visului, scriitorul aduce lucrurile în prezent, pentru a ridiculiza profilul moral al lui Scarlat, imposibil de transformat în bine. În acest scop se reia firul convorbirii Hameleonului cu Inorogul, căruia îi cere să-l vindece de suferinţa provocată prin înghiţirea ouălor de şarpe.

dzisă: „Ce fel de patimă ieste carea te chinuieşte?“ Hameleonul răspunsă: „Întâi foamea lângedzind, apoi focul m-au pârjolit, iară mai pre urmă puii carii am născut m-au prăpădit; şi iată că, de nu mai curând milostivirea ta asupra slăbiciunei mele va agiunge, pierit şi prăpădit sint, căci altă nedejde şi năzuire vieţii mele n-au rămas.“ Şi iarăşi din toată inima: „Agiutoriu, agiutoriu! striga, şi cornul plecându-ţi, din otrava ce mă putredeşte, mântuieşte-mă!“ să ruga.[1] Inorogul răspunsă: „Leacul şi puterea leacului cornului mieu spre otrava carea dinafară vine slujeşte, iară nu spre veninul carile dinluntru să naşte (că răutatea boalii doftorii o tămăduiesc, iară boala sufletului[2] leacurile apotecarilor nu ştie). Ce pre cât a socoti pociu, receta leacului tău aceasta ieste: cornul cămilii, coama şerpelui, ochiul guziului orb şi unghile peştelui luând, în laptele aspidei le fierbe, până din dzece ocă, dzece dramuri vor rămânea, carile în chipul alefiiului făcându-să, când soarele ca luna va scădea cu o parte pre la rane te unge, iară cu altă parte la sfârşitul soarelui, apă din fărmuşuri de marmure şi din pilituri de aur storcând, o amestecă, şi în chipul şerbetului făcând-o, o bea, şi aşe leacul îţi vii afla.“[3] Hameleonul chipul leacurilor audzind şi precum în batgiocură îi dzice

[1] Hameleonul povesteşte Inorogului pe scurt întâmplarea care l-a adus la el: arzând de focul patimilor lumeşti („binele şi desfătările lumii“) şi chinuit de conştiinţa încărcată („pedeapsa ştiinţei reale într-ascunsul inimii“), merge la salamandră, zeiţa focului, o fiinţă diabolică, după sfatul căreia înghite ouă de viperă (minciuni) ce se dezvoltă apoi în pântecele lui, îi provoacă chinuri mari la naştere şi-i intoxică tot trupul (pedepsirea minciunilor).

[2] Scriitorul nu înţelege o psihopatie, ci un viciu moral care, desigur, nu putea fi vindecat cu doctorii, sau, cum se spune expresiv în text, această boală „leacurile apotecarilor nu ştie“.

[3] Reţeta oferită de Inorog cuprinde leacuri absurde, sensul acesteia referindu-se la imposibilitatea vindecării lui Scarlat Ruset de grava sa boală morală, reprezentată de minciună, vicleşuguri, intrigi, ce alcătuiau „firea“, natura personajului. Cantemir se exprimă plastic la cheie: *Receta leacului boalei Hameleonului: neputin\a]ntoarcerii firii spre bine.*

socotind: „Vai de mine, vai de mine, dară unde şi cine poate lucruri nevădzute, neaudzite ca acestea să afle?“ Şi cu strigarea deodată să deşteptă.

Din somn şi din vis ca acesta Hameleonul trezindu-să, tot chipul videniii ca într-un punct a socotelii culegând, ni spre bine, ni spre rău îl lua. De carile totdeodată ni să bucura, ni să întrista. Ce precum să dzice (tot ce cu mare poftă iubim, aceia cu mare lesnire credem), în care chip şi Hameleonul toate cele dimpotrivă din gând izgonind, după plăcerea şi pofta sa visul într-acesta chip tâlcuia:

Apa carea curea, pre a c[riia margine el s[primbla: nestătătoare vreme şi amestecate dzilele ei sint; *p[durea deas[=i ca]ntunerecul umbroas[, prin carea cu mare nevoie]mbla:* mulţimea gloatelor tulburate; iară *negura carea lumina soarelui opriia:* învăluirea lucrurilor a cărora sfârşit cu ochiul înţelegerii a să videa şi a să cunoaşte nu să putea; *]nt`i de departe zarea focului v[dzut[:* mici începăturile poftei fierbinţi; iară *de aproape par[ ]nalt[:* mărimea poftei şi a lucrului din nemică până într-atâta îngroşet şi crescut, cât preste toată lumea vestea i-au ieşit; *sulimendri\a carea]n j[ratecul focului s[p[=tea:* statul a toată adunarea carile cu nestânsă poftă spre izbândirea inimilor să hrăniia şi cu mare nevoinţă pentru pofta sa, tot greul şi nevoiia a suferi nu să tăgăduia. Aşijderea, *salamandra de foc precum nebetijit[, a=e nes[turat[:* statul lucrului început pentru săvârşire nepărăsit să sileşte, nici cineva din cei împotrivnici în ceva a-l beteji va putea şi pofta atâta de folos îi va fi, cât de binele carile va urma neîndestulit va fi, căci în mare mărime şi lucrul şi lauda lui va creşte. Iară *r[zboiul apii nu[rilor cu v`rvul par[i focului =i tr[snetele =i plesnetele carile ]ntre d`nsele s[f[cea:* precum acestor doaă monarhii minunate fapte şi vestea lucrului ce să va între dânsele isprăvi, peste nuări va trece şi prin şi preste toate ţările şi olaturile va merge; *foamea carea din m`ncarea salamandrii i s-au scornit:* pofta cu carea el spre acela lucru (cu carile vreun amestec nu avea) a să amesteca l-au îndemnat; *]n chipul ei jeratec a*

m`nca:* pentru agonisirea laudii de la monarhiia pasirilor (căci para pasirilor zburătoare, iară apa nuărilor, dobitoacelor la pământ, trăgătoare a fi tâlcuia), în pofta a tot statul lor au întrat. *Arsura carea ]n p`ntece i s-au scornit: greuimea şi nevoia lucrului; *leacul pre carile salamandra l-au]nv[\at,* adecă *oa[le =erpelui s[bea:* mijlocile carile din socoteală şi din înţelepciune să nasc (căci şerpele înţelepciunea, iară oaăle aflările şi mijlocele pre carile înţelepciune le dă, tâlcuia), *ar[t`ndu-i, le-au aflat, le-au b[ut =i ]n p`ntece puii =erpelui s-au z[mislit:* socoteala în gând şi în inimă au băgat, apoi, ca cum le-ar fi zămislit, la calea lor spre ducerea săvârşitului le-au pus. *Prin p`ntece cu mari dureri i-au n[scut:* adecă preste nedejdea sa şi de unde nici s-au gândit, fapta cu mare bucurie au săvârşit (căci durerile împotrivă tâlcuind, veselie şi bucurie a fi socotiia). Iară *leacul carile]mpotriva durerii de la Inorog poftiia:* prin buiguirea fantaziii, visul aievea şi durerea adevărată socotind, stricarea aceii bucurii de la nebiruită puterea nepriietinului prin necunoştinţă cerca. Ce *Inorogul leac carile]n fire nu s[d[, nici undeva s[afl[,* spuindu-i, precum lucrul început nicicum a să strica nu va putea, nici asupra aceii bucurii, pre carea faptul înţelepţăsc au adus-o, vreo întristare împotrivnică va putea sta[1]. Acestea aşe, toate, după a sa voie Hameleonul tâlcuind, visul în nespusă bucurie şi în lucrul aievea întorcea. Ce un lucru această înfiptă socoteală oarecum din temelie îi clătiia, căci după voie tâlcul a potrivi nu putea.[2] Adecă: *pre cornul Inorogului pasirea cea neagr[a s[pune neput`nd, cu penele aripilor fr`nte, de r`p[ mai mult pr[v[lit[ dec`t l[sat[s-au dat. A=ijderea, c[el la locul unde Inorogul sta a s[urca =i loc a s[sui n-au aflat.* Ce până mai pre urmă, macar că cu îndoit şi prepus gând, însă iarăşi pre cât mai aproape de pofta sa a-l aduce au putut, şi pre

[1] Până aici elementele visului sunt tâlcuite de Scarlat în favoarea sa, considerându-le o prevestire, nu fără dificultăţi, a succeselor în demersurile sale.

[2] Rămân însă câteva elemente a căror natură rău prevestitoare îl pun pe gânduri, dar, forţând interpretarea, le stabileşte un sens benefic.

acesta într-acesta chip l-au tâlcuit. Adecă: pre neprietin moartea de nu-l şi va de tot stăpâni, ea într-o parte, *spre r`p[,* adecă spre vremea necunoscută lăsându-să, viaţa strâmptă şi nenorocită îi va lăsa, ca carea altul nici mai denainte, nici mai pre urmă de dânsul a vieţui nu s-au vădzut, sau în loc strâmt şi rău ca acela viaţa îşi va petrece, de unde nici el la altul, nici altul la dânsul să margă va putea.

Aşedară, Hameleonul, vesel după vis şi voios după tâlcuirea lui, din locu-şi sări şi, cum de la Şoim pentru vinirea Inorogului cevaşi ştire nu i s-au dat să mira[1] (căci cu Şoimul cuvânt pusese ca când Inorogul ar vini, îndată ştire să-i facă). Apoi iarăşi singur mângâindu-să, în sine dzicea: „Vicleşugul carile în inimă port nici piielea de pre mine nu-l simpte, necum aceştea în prepus ca acesta să fie întrat şi mai vârtos că precum în toată credinţa mă au, bine i-am cunoscut. Ce, poate fi, Inorogul de ceva s-au împiedecat şi la locul prundişului nu s-au coborât, căci amintrilea şi el la cuvântul dat stătătoriu, şi Şoimul de vicleşug neştiutoriu ieste." Şi aşe, iarăşi în stratu-şi culcându-să, dzua a să lumina cu întunecos gând aştepta.

Deci Inorogul şi cu Şoimul, după ce prin multă vreme a nopţii, ce le-ar fi fost voroavele sfârşiră, unul cu altul sărutându-să şi în braţe prietineşti cuprindzindu-să, sara bună îşi dederă şi unul de la altul despărţindu-să, cineşi la ale sale să înturnară (că la împreunare pofta hirişă, iară la despărţire voia de împreună trebuie[2]). Iară când mâna cea de aur cu degetele de trandafir din vârvurile munţilor flori culege şi mănunchele negre din cele albe

---

[1] Interpretând visul în favoarea lui, deşi unele elemente i se arătau net nefavorabile, Scarlat pleacă vesel la întâlnirea cu Toma Cantacuzino, neliniştit însă că acesta nu-l anunţase de sosirea lui Dimitrie.

[2] Toma se transformă prea repede în prieten afectuos al lui Dimitrie, după ce până de curând fusese duşmanul lui. Mai trebuie să remarcăm, de asemenea, şi faptul că nu-l anunţase pe Scarlat de sosirea lui Dimitrie la el, deşi se convenise în acest sens.

alege[1]. Hameleonul, după obiceiu, la ispitele răutăţilor, şcoala vrăjbilor şi cercetare străjilor degrabă purceasă, pre carile într-un suflet cutreierând şi ceva nou din celea ce rău nedejduia neaflând, precum cu bună samă Inorogul din munte la locul împreunării să nu să fie coborât, singur şie îşi dovedi (că vicleanul când pe altul în lucru să amăgească nu are, atuncea singur pe sine în socoteală să vicleneşte şi cuvintele din sin furându-şi în pungă le pune). Şi aşe, precum vremea clevetii şi ceasul zavistiii să fie nemerit socotind, cum mai degrabă la Şoim să dusă[2].

Cătră carile darea bunii dimineţi de giumătate curmând şi cădzuta închinăciune încă bine nesfârşind, cu capul viperii să închina, cu ochii vulpei căuta, cu trupul dulăului să clătina şi, ca cum de duh rău tulburat ar fi fost, cu fălcile căscate, cu budzele lăsate şi cu balele aspumate cuvinte cu stropi şi stropi cu cuvinte amestecate într-acesta chip a împrăştiia începu:[3] „Vădzut-aţi,

---

[1] Se remarcă unele metafore semnificând revărsatul zorilor şi răsăritul soarelui, scriitorul explicându-le pe fiecare la cheie. Astfel: *m `na de aur* este *soarele; degete de trandafir* sunt *radzele soarelui ro=ii de diminea\[, culegerea florilor din mun\i* înseamnă *c `nd radzele soarelui]n v `rvurile mun\ilor love=te, iar m[nunchele albe din cele negre a alege* se tâlcuiesc *c `nd s[ ]ng `n[dzua cu noaptea*. Între acestea, „mâna cea de aur cu degetele de trandafir“ (vezi textul), poate fi socotită o influenţă a *Iliadei* lui Homer, unde întâlnim expresia „aurora cea cu degete de trandafir“. Format la şcoala retoricii vremii, care exagera rolul podoabelor stilistice, Dimitrie Cantemir a suferit foarte mult influenţa acesteia, preferând exprimării simple încărcătura stilistică, preţiozitatea şi efectele de contrast. Aşa stând lucrurile, trebuie privită cu rezerva cuvenită opinia curentă că el ar putea fi un reprezentant de concepţie al barocului în literatura noastră veche, deşi, luat în sine, şi barocul este o modalitate *sui generis* a spiritului retoric.

[2] Neliniştit totuşi de unele elemente rău prevestitoare ale visului, Scarlat, înainte de a vizita pe Toma Cantacuzino, se duce în zori să sondeze străjile de bostangii, care aveau sarcina de a tăia retragerea lui Dimitrie pe apă şi de a-l captura.

[3] Constatând că Dimitrie n-a fost prins de bostangii, aşa cum se aştepta şi, convins că acesta nu venise la întâlnirea convenită, Scarlat se duce în grabă la Toma Cantacuzino şi, dându-şi pe faţă ura de care era capabil, îşi începe şirul

dzice, lucru la cuvânt aşe de năstătătoriu şi ca frundza de tot vântul în toate părţile clătitoriu? Vădzut-aţi cucoşul, învăţătoriul vântului, în vârvul turnului?[1] Eu încă de multă vreme la trup câte dramuri şi la minte câte grăunţă cumpăneşte, să ţi-l cântăresc şi de toate pre amănuntul să ţi-l perigrapsesc vream, la chip, cum şi la obiceie ce fel ieste să ţi-l arăt poftiiam şi precum din gura lui vreodată adevărul nu iese a ţi-l dovedi mă ispitiiam. Însă spre împreunarea lui cu atâta sete încins şi cu atâta poftă spre viderea lui aprins vădzindu-te, a ţi-l povesti mă siiam. Iară acmu, iată, singur iuşurimea minţii, nestarea cuvântului şi toată prostimea firii bine i-ai vădzut şi precum socotesc, precum şi cât ieste, de pre unghe leul şi de pre parte tot ţircălamul vii fi cunoscut, căci eu, ticălosul, pentru a mea prostime, ca nu cândai în prepusul de zavistnic şi îndoinţa de clevetnic să cadz, adevărul a-ţi grăi mă temeam şi toată fiinţa lucrului a-ţi descoperi mă feriiam (că pre cât de urâcioasă ieste minciuna la urechile drept audzitoare, pre atâta de primejdioasă ieste adeverinţa la audzirea strâmb ascultătoare). Ce acmu, iată, el, la locul însămnat şi după cuvântul dat, n-au vinit. Iată, giurământurile în loc de basnă şi cuvintele şi rugămintele în chip de batgiocură le-au luat[2]. De care lucru, îndrăzneala adevărului luând, din curată inimă aşi dzice

---

de atacuri calomnioase la adresa fostului stăpân şi prieten. Din acest motiv putem intitula această parte *Secven\a calomniei*. Din punct de vedere literar, trebuie remarcată capacitatea scriitorului de a reprezenta dinamica gestuală în manifestarea ipocriziei, urii şi perfidiei de care era stăpânit Scarlat: „cu capul viperii să închina, cu ochii vulpei căuta, cu trupul dulăului să clătina şi, ca cum de duh rău tulburat ar fi fost, cu fălcile căscate, cu budzele lăsate şi cu balele aspumate cuvinte cu stropi şi stropi cu cuvinte amestecate într-acesta chip a împrăştiia începu“.

[1] *Cuco=ul]n v`rvul turnului, carile dup[ v`nt s[ ]ntoarce, cela ce dup[vreme]=i mut[voia =i priete=ugul (D. C.)* — Dimitrie Cantemir este acuzat de oportunism în relaţiile cu semenii.

[2] Scarlat face un portret psihic şi moral calomnios lui Dimitrie, alcătuit în realitate după propriul său caracter. Modelul uman negativ, frecvent în epoca

ca de această prietinească împreunare părăsindu-te, cu chipul carile priietinul şi prieteşugul ce să fie n-au învăţat, deplinul neprieteşug şi vrednicul nepriietin, cum şi cât să fie, a cunoaşte să-l faci, ca alte feliuri de curse şi de laţe întindzindu-i şi într-însele vânându-l, să priceapă[1] (că precum toate obrazele unul cu altul nu să asamănă şi stelele una cu alta în lumină nu să potrivăsc, aşe decât vicleanul mai viclean şi decât meşterul altul mai meşter şi mai isteţ să află)."

Şoimul deodată şi într-acesta chip oare de cine grăieşte mult să miră. Apoi această puturoasă hulă, de unde şi asupra a cui o scorneşte, cu lin glas îl întrebă.

Hameleonul dzisă: „Dară, domnul mieu bine ştie cine în lume şi singur între toţi muritorii de toată hula şi ocara vrednic ieste, a căruia şi a numelui pomenire greţoasă, şi audzului scărândăvoasă ieste".

Şoimul dzisă: „Hele, pentru aceasta şi mai ales a înţelege aş vrea".

El dzisă: „Au nu amăgeul şi şifariul acela atâtea crunte sudori mi-au vărsat?[2] Au nu vicleanul şi înşelătoriul acela de atâtea ori şi într-atâtea de moarte cumpene şi de viaţă primejdii m-au

---

evenimentelor descrise în *Istoria ieroglific[*, dar respins de concepţia despre om a lui Cantemir, are următoarele trăsături: nestatornicie în promisiuni, angajamente şi atitudini; influenţabilitate, lipsa unei conduite ferme; oportunism în relaţiile cu semenii şi mai ales în contractarea şi păstrarea prieteniei; natură vulgară, neevoluată („prostimea firii"); inconstanţă şi agitaţie mintală. (,,iuşurimea minţii „), adică trecerea rapidă de la o părere la alta, incapacitatea de a aprofunda şi a urmări o idee, intelect aberant. (Acestea nu trebuie confundate cu aceea ce am numi astăzi mobilitatea inteligenţei, flexibilitatea, receptivitatea şi aprehensivitatea mintală, care sunt calităţi nu defecte.)

[1] Faţă de un prieten atât de nedemn şi de amăgitor ca Dimitrie, spune Scarlat, trebuie ca Toma să-şi schimbe atitudinea şi să continue să-i întindă curse pentru a-l captura.

[2] Scarlat consideră că prin neprezentarea la întâlnire, Dimitrie Cantemir i-a anulat toate eforturile şi cheltuiala de energie pentru prinderea plănuită.

băgat, mai vârtos că cu a lui pricină şi rob la mâna crocodilului am cădzut, unde şi până astădzi cu greu preţ a mă răscumpăra şi cu mulţi chizăşi preţul să-mi plătesc legat sint.[1] Dară de vreme ce el toate osteninţele în zădar şi toate slujbele în darn a fi mi-au arătat,[2] lasă, că încă puţintel, şi visul carile am visat după tâlcuire îl voi plini. Căci visele pre mine vrodată macară nu mă amăgesc, că precum a viselor tâlcuire, aşe a vrăjilor alcătuire de la tată-mieu foarte bine am învăţat. Că tată-mieu, Apariul[3], prin multă vreme la Hersonisul crivăţului[4] cu corăbieriia îmblând, de la babele schithilor toate meşterşugurile gheomandiii, hiromandiii şi a necromandiii deplin învăţasă, pre carile prin adese paradosin supt pecetea pomenirii tare le-am însămnat, din carile şuvăitoriul şi a multe cărări ştiutoriul acela nu-mi va scăpa“.[5]

---

[1] Continuând să creadă că Dimitrie nu a venit într-adevăr la întâlnirea cu Toma, Scarlat trece de la calomnii la acuzaţii care să justifice ura şi pornirea sa pătimasă. O primă acuzaţie: Cantemir l-ar fi pus de mai multe ori în situaţii care i-au primejduit viaţa — ceea ce nu ştim din altă parte — amănuntul referindu-se probabil la unele misiuni riscante pe vremea când Ruseteştii erau fideli familiei Cantemir. Cea de a doua acuzaţie — mai gravă — este exprimată clar: din cauza lui Dimitrie, Scarlat ar fi intrat în închisoarea bostangiilor, de unde ar fi scăpat numai cu girul unor cunoştinţe care garantaseră că vor plăti o anumită sumă de bani. Se vede că întâmplarea nu se petrecuse prea demult, dacă Scarlat era tolerat încă (1704) pentru neplata sumei.

[2] Scarlat afirmă expres că Dimitrie nu i-a arătat recunoştinţa cuvenită pentru serviciile mari aduse cândva.

[3] *Apariul: Cupariul cel b[tr`n (D. C.)* — este vorba de Constantin Ruset, grec de neam, tatăl fraţilor Ruset: Mihalache, Lascarache (mort la acea vreme), Iordache, Manolache şi Scarlat, ultimul jucând un rol de frunte în povestirea *Istoriei ieroglifice*. Pentru că bătrânul Ruset fusese cupar în vremea lui Vasile Lupu, fiii săi au fost numiţi şi Cupăreşti. Acest Constantin Cuparul a jucat un rol imens în viaţa politică a Moldovei şi, după el, fiul său Iordache.

[4] *Hersonisul criv[\ului: Cr`mul t[t[r[sc (D. C.)* — Crimeea.

[5] Scarlat dă amănunte interesante despre tatăl său, care se ocupase în tinereţe cu comerţul pe mare („cu corăbieriieria îmblând“), amănunt confirmat de izvoarele timpului. El frecventase, cu acest prilej, Crimeea, învăţând de la

Şoimul înţelegând că toate acestea vărsături asupra curăţăniii Inorogului le boreşte: „Şterge-ţi gura, dzisă, o, priietine, şi de ieste cu putinţă ştiupitura iarăşi îţi înghiţi şi borâtura iarăşi îţi sorbi, căci Inorogul şi la cuvântul dat au stătut, şi la locul împreunării, asară, după cum au dzis, au vinit. De la carile de întreagă voroavă săturându-mă şi de înaltă înţelepciune mult mirându-mă, adeverit sint că acestea toate spre ispită sau prin zavistie veche le grăieşti. Şi acmu din pricina sau a neştiinţii, sau a răutăţii (căci amândoaă jigănii rele şi cu multe capete sint), în vreme fără vreme cu ce erai încărcat a te descărca şi în locul ce nu ţi s-au cădzut a le arunca ai silit. Ce de ai făcut ispită, o, priietine (întâi pre tine de bun, apoi pre altul de rău ispiteşte); iară de te-ai din zavistiia veche cleveta noaă a face pornit, să ştii (că sabiia zavistiii mănunc nu are, şi oricine a mână ar apuca-o, neränit şi nebetejit să rămâie nu poate)“.[1]

Hameleonul, de o parte cu obrazul (carile nu de ruşine, ce de vicleşuguri a să muta ştie), în multe feţe să schimba şi pen-

---

nişte tătăroaice bătrâne diverse practici divinatorii ca: *geoman\ia* — ghicirea prin anumite semne sau figuri ivite în pământ, nisip, ţărână etc.; *chiroman\ia* — prezicerea viitorului după semnele din palmă; *necroman\ia* — comunicarea cu spiritele morţilor, spiritismul. Mai sus se afirmă că acest Scarlat învăţase de la tatăl său nu numai aceste practici, ci şi oniromanţia, adică arta tâlcuirii viselor, şi, de asemenea „alcătuirea“ vrăjilor. Cum vrăjitorii sunt înalţii demnitari otomani în ipostaza de dispunători ai vieţii politice din ţările româneşti, expresia pare a se referi la faptul, adevărat, că Ruseteştii au fost maeştrii de culise ai vieţii noastre politice din acel timp.

[1] Dându-şi seama la cine se refereau insultele lui Scarlat, Toma Cantacuzino trece la apărarea lui Dimitrie Cantemir, nu fără a acuza pe intrigant că a făcut toate acestea fie din ură veche („zavistie veche“), fie ca să-i sondeze părerea („spre ispită“). Cu acest prilej el face un portret al calităţilor lui Dimitrie, lucru nu lipsit de importanţă pentru părerea pe care o avea scriitorul despre sine însuşi. Astfel, el se consideră statornic în cuvântul dat (trăsătură a cavalerismului), om cu „întreagă voroavă“, adică echilibrat şi cu judecată bună şi de asemenea, plin de o „înaltă înţelepciune“, ceea ce ar însemna om cu vederi largi, de principiu.

tru că acmu Şoimul din minciunele şi clevetele, carile din spurcata lui gură audzisă, să nu cumva vechea-i pizmă să cunoască şi mai cu de-adins vicleşugurile să nu-i cumva cerce şi, aflându-le, să nu-i cumva amintrilea visul tâlcuiască să temea. Iară de altă parte, cum minciuna în haina adevărului şi vicleşugul în cămeşa dreptăţii ş-ar îmbrăca şi acmu de curând călcatele-şi de vulpe vicleană urme cum ş-ar astupa, cu gândul obrăzniciii, în câmpul neruşinării, ca un cal sirep şi desfrânat, alerga. Aşijderea, acestea cu a cuvântului meşterşug a le şicui, a le căptuşi şi a le zugrăvi de nu le-a cumva putea, de toată nedejdea ce mai denainte luasă, scăpat să simţiia[1]. Însă (aflătoare de meşterşuguri firea în nevoi), şi ales a lui, carea organul răutăţii a-şi afla şi răutatea minţii a-şi acoperi îndată în pomenire îi adusă, singur în inima sa ca acestea scornind: „Oare cei ce a meşterşugului cuvântului învăţători sint ce altă giuruinţă cătră ucinicii săi dau, fără cât, precum adevărul minciună şi minciuna adevărul să facă îi va face[2], şi de vreme ce cu cea de obşte socoteală lucrul şi meşterşugul acesta

[1] Văzându-şi vicleşugurile descoperite, Scarlat intră în panică şi caută o cale de a ieşi din încurcătură; aceasta este arta cuvântului („a cuvântului meşterşug“), adică ştiinţa retoricii. Această artă este văzută de Scarlat ca un mijloc de „a zugrăvi“ lucrurile după voia şi interesele de moment.

[2] Afirmaţie gravă: Cantemir vede în retorică ştiinţa de a preface adevărul în minciună şi minciuna în adevăr, ştiinţă ce îşi are, prin urmare, o logică proprie, o logică sofisticată. De altfel, marele nostru gânditor face, în *Istoria ieroglific[*, o severă critică a logicii tradiţionale aristotelice în ansamblu, demonstrând atât incapacitatea acesteia de a obţine, în toate împrejurările, adevărul, cât şi uşurinţa cu care aceasta se poate transforma în sofistică, în retorică şi chiar în poetică. Mai gravă trebuie considerată situaţia care stă în spatele afirmaţiei, pusă în gura lui Scarlat, că o asemenea concepţie privind funcţionalitatea retoricii se profesa de la catedră din generaţie în generaţie („cei ce a meşterşugului cuvântului învăţători sint...“), situaţie ce indică viabilitatea unei mentalităţi ce reactiva în lumea grecească a Fanarului epoca sofisticii clasice. Nu este de mirare că retorica de catedră putea perverti caractere, exemplele oferite de Scarlat şi de Alexandru Mavrocordat Exaporitul în această privinţă fiind elocvente.

aşe să crede, iată că urmadză ca şi eu aceasta a isprăvi să pociu, de vreme ce nu puţin untdelemn într-aceasta învăţătură am cheltuit şi mai vârtos că prin multă vreme între alalte lighioi scaunul aceştii şcoale am ţinut şi cu scrisorile a cărţilor amăgitoare deprinderea din toate dzile am avut“[1]. Şi aşe, feţe după feţe şi chipuri după chipuri în faţă schimbându-şi, cătră Şoim voroava într-acesta chip începu:[2] „(Dragostea prea mare şi liubovul carile peste hotar trece, de prea mică pricină, mari prepusuri îşi face)[3], precum maicele cătră fiii săi aievea dovadă sint. Carele ori de fietece mică a orânduielii sănătăţii mutare grele şi primejdioase boale cuconilor săi prepun şi de celea ce să nu le cumva vie să tem, acele precum să le fie vinit, de frică socotesc, de unde cuvântul a să dzice s-au apucat (să nu vie în capul copilului ce-i meneşte maică-sa)[4]. Asemenea dragostele Afroditei[5], când la

---

[1] *+coala, scaunul ritoric[i a \inea: gramatic, scriitoriu de c[r\i a fi (D. C.)* — din monolog mai rezultă că Scarlat se formase la şcoala retoricii şi că fusese grămătic, situaţie ce corespunde adevărului. El a avut această funcţie în cancelaria fostului domn Gheorghe Duca, tatăl lui Constantin Duca. Cantemir nu aminteşte aici că Scarlat a deţinut chiar funcţia de mare retor al Patriarhiei Ortodoxe din Constantinopol.

[2] Vrând să spună că insinuările făcute la adresa lui Dimitrie sunt pornite în realitate dintr-un adânc sentiment de preţuire şi prietenie, Scarlat ţine o cuvântare în faţa lui Toma, prin care face o demonstraţie retorică despre universalitatea, forţa şi inventivitatea sentimentului de dragoste.

[3] În exordiul cuvântării, pregătit după reţeta retoricii, Scarlat expune teza de bază, ce urmează să fie demonstrată, exprimată de ideea că atunci când sentimentul de dragoste devine copleşitor, creează starea contrară a suspiciunii.

[4] Un prim exemplu în această privinţă îl constituie dragostea de mamă către copiii săi.

[5] *Dragostele Afroditii: iubostele spurcate, curve=ti (D. C.)* — potrivit reţetei retorice, Scarlat nu abordează direct tema amiciţiei, cum s-ar fi cuvenit, ci, pentru a-şi argumenta mai bine teza, recurge la analogie, folosind în acest sens sentimentul iubirii carnale specific cuplului iubit-iubită. Urmează apoi o imaginară jelanie a geloziei, în care bărbatul se plânge de infidelitatea iubitei. Folosind antiteza, procedeu aparţinând, de asemenea, arsenalului retoricii,

stepăna hirişiii sale sosesc, pre tot ochiul viclean şi tot piciorul strâmb socotesc, şi, în toate şi pentru toate, pentru cel şie iubit, negândite prepusuri şi zelotipii îşi scorneşte. Şi pentru ca dragostele să-şi poftorească şi iubostele să-şi înnoiască, tot prepusul fantastic în locul adevărului apucând, o hulă drăgăstoasă şi o mânie mângâioasă scorneşte, dzicând: „Bine cunosc şi din multe împotrivă semne adeverit sint[1] că răul mieu noroc cu curată inima mea rău să slujeşte şi de nesuferit rane în toate dzilele prin mâna ta într-înemă îmi trimete. De vreme ce tu acmu pre altul sau pre cutarile (anume dzicând) a iubi ai început, iară pre mine, ticălosul, din drăgăstoşii tăi ochi depărtându-mă, cu toată inima din adevărata dragoste m-ai lepădat şi m-ai urgisit. Bine încă dinceput inima îmi spunea că dragostea, cu carea în zădar ardeam, adevărul a cunoaşte mă opriia, că dragostelor zugrăvitoare şi inimii mele amăgitoare eşti, de vreme ce acmu, iată, aievea şi la arătare au ieşit, că aşeşi dintâi cătră mine numai cu gura şi cu cuvântul erai, iară cătră ciuda lumii[2] acela cu toată inima şi cu tot sufletul te dai. Ce bună nedejde am că în curândă vreme de lancea carea eu m-am rănit şi de veninul cu carile eu m-am otrăvit şi el nerănit şi neotrăvit să nu scape, şi peste puţine dzile, precum eu acmu, aşe el atuncea deplin va cunoaşte că nici odânăoară cu cineva dreptatea a ţinea şi curăţiia inimii nebetejită şi

---

scriitorul pune faţă în faţă defectele iubitului părăsit cu frumuseţea celui care i-a luat locul în inima iubitei. Totul formează o excelentă pagină închinată dragostei. Pe de altă parte, Cantemir sugerează că, prin folosirea incorectă a analogiei, Scarlat comisese, de fapt, o aberaţie logică, întrucât nu se poate stabili o relaţie de asemănare între sentimentul amiciţiei şi cel al dragostei afrodisiace. În felul acesta, scriitorul face o demonstraţie indirectă a modului în care logica retorică promovează sofisticarea adevărului.

[1] De aici încep reproşurile de dragoste specifice stării de gelozie, subliniindu-se infidelitatea şi nestatornicia fiinţei iubite. Este de remarcat precizarea făcută de Scarlat că „hula“, calomnia la adresa iubitei este, de fapt, „o hulă drăgăstoasă şi o mânie mângâioasă“, pornite dintr-o pasiune profundă.

[2] Adică uimirea, minunea lumii, cu sensul de urâtul, monstrul lumii. Astfel numea gelosul pe rivalul său şi noul preferat al iubitei.

neimată a feri nu te-ai învăţat, ce pururea cătră toţi la cuvânt nestătătoare şi cu inima ca valurile mării în toate marginile lovitoare ai fost şi eşti. De care lucru, precum liniştei mării, aşe dragostelor tale de credzut şi în cuvintele tale de sprijenit n-au fost, nici poate fi. Căci din nemică în înalte de urăciune valuri te înalţi şi fără nici o pricină liniştea în tulburare şi furtuni de mânie ca acestea îţi întorci, cât ticălosul inimii vas în ochean fără fund şi mare fără margine, ca aceasta undeva liman de năzuinţă şi linişte de mântuinţă a afla nu poate. Ce de vreme ce nemilostiva-ţi inimă şi sufletul întoarcere spre căială nu-ţi ştie[1], iată că de astădzi şi înainte mâhnită faţa mea nu vii mai videa şi slăbănog piciorul mieu înalt şi neagiuns pragul tău nu va mai călca. Fă-ţi voia, plineşte-ţi pofta, negura din vârvul munţilor s-au râdicat, nuării de pe faţa soarelui s-au mutat, tot spinul şi piiedeca din cale-ţi s-au luat, şi fără de nice o sială, strânge, îmbrăţăşadză, dulci sărutături şi a trupurilor încăldzituri cu acest acmu de curând şi proaspat iubovnic vă împărţiţi. Eu m-am vechit[2], m-am veştedzit şi ca florile de brumă m-am ovilit. Soarele m-au lovit, căldura m-au pălit, vânturile m-au negrit, drumurile m-au ostenit, dzilele m-au vechit, aii m-au îmbătrânit, nopţile m-au schimosit şi, decât toate mai cumplit, norocul m-au urgisit şi din dragostele tale m-au izgonit. Iară acesta nou,[3] vios, vlăgos, ghizdav şi frumos, ca soarele de luminos, ca luna de arătos şi ca omătul de albicios

---

[1] Urmează ameninţările îndrăgostitului, arma psihologică pentru determinarea reîntoarcerii fiinţei iubite.

[2] După ce lasă toată libertatea fiinţei iubite de a se bucura de farmecele noului său ales, gelosul începe un plâns al disperării iubitului părăsit — prima elegie în literatura română, alcătuită în stilul bocetelor populare în versuri, unde se întâlneşte o puternică influenţă a *Miori\ei*, dar apar şi elemente literare exotice, desigur, o reminiscenţă a lecturilor şi a mediului oriental în care Cantemir şi-a dus tinereţea. Pasajul bocetului formează primul termen al analizei, cu sublinierea defectelor iubitului părăsit.

[3] De aici începe al doilea termen al antitezei, cu evidenţierea calităţilor noului iubit, toate acestea constituind trăsăturile frumuseţii bărbăteşti, unele

ieste. Ochii Şoimului, pieptul leului, faţa trandafirului, fruntea iasiminului, gura bujorului, dinţii lăcrămioarelor, grumadzii păunului, sprâncenele corbului, părul sobolului, mânule ca aripile, degetele ca radzele, mijlocul pardosului, statul chiparosului, peliţa cacumului, unghele inorogului, glasul bubocului şi vârtutea colunului are. Lucru ca acesta ţ-ai agonisit? Paşte-l, poartă-l şi în multe dzile cu fericire hrăneşte-l şi îngraşă-l. Iară mie aceasta îmi rămâne, pe blăstămatu lumii năroc plângând, dreptatea mea către tine şi strâmbătatea ta către mine în veci către toţi şi nepărăsit petiutinderile să povestesc." Acestea şi altele ca acestea jelea inimii a grăi găseşte şi zelotipiia asupra iubitului său, sau de faţă, sau către alt chip, să jăluieste, până când răspunsul cel şie dorit, din dulce rostul iubitei[1] sale slobodzit, răspuns spre a sa nemângâiată mângâierea a audzi să învredniceşte. Carea în curată inimă stăruită trăind şi de la iubitul ei în prepusuri ca acestea ţiindu-să, într-acesta chip îi răspunde: „Norocul mieu cel nenorocit,[2] o, dulcele mieu, până într-atâta necredincios şi prepuitoriu te face, că din sinul maicei şi de la ţiţele mamcii de când am ieşit, decât tine mai frumos şi mai drăgăstos nici a trupului ochi mi-au vădzut, nici a sufletului a videa mi-au poftit. Că între toţi dumnădzăii[3], deşi ieste soarele mai frumos, însă eclipsis îl întunecadză şi noaptea îl depărteadză, de ieste luna[4] între boadză

---

dintre ele conţinând o notă oriental-exotică (datorită comparaţiilor cu luna, iasiminul, pardosul, cacumul etc.).

[1] Cuplul iubit-iubită apare pentru prima dată în literatura noastră în contextul unor pagini închinate iubirii.

[2] Scriitorul foloseşte de mai multe ori cuvântul „noroc" pentru partener sau pentru parteneră cu înţelesul popular de soartă bună sau rea. Cu aceste cuvinte începe răspunsul de liniştire al iubitei faţă de gelosul şi suspiciosul său adorat.

[3] *Dumn[dz[ii: dup[obiciuita voroav[poeticeasc[trupurile cere=ti]ns[mnadz[(D. C.)* — astrele, stelele şi planetele.

[4] Luna este luată în înţelesul de divinitate feminină, ca la popoarele antice, în timp ce Soarele (vezi mai sus) este considerat divinitate masculină, simbolizând forţa şi strălucirea bărbătească.

şi Vinerea[1] între stele mai ghizdavă, însă lipsa luminii, acoperirea nuărilor şi minunată naşterea comitelor le astupă şi le acopere. Singure numai, decât toate frumseţele mai frumoase, frumseţele tale dzua lumineadză, noaptea strălumineadză, de departe mângâiesc şi de aproape sufletul veselesc, a cărora lumină apus nu ştie şi privala saţiu nu are. O,[2] blăstămat ceasul acela în carile lăcrămos ochiul mieu nu te vede şi nenorocită dzua în carea de privala ta depărtată stau. Soarele nu răsaie, stelele nu luminedze şi dzua să nu să arete nopţii aceiia în carea braţele mele nu te îmbrăţăşadză şi ţiţele mele la talpele tale nu să alătureadză. Vulturul ceresc[3] ascunsele inimilor şi tainele sufletelor ştie. Pre carile neminciunos şi credincios martur puiu, că în ceasul în carile cu lipsa nespuselor tale lumini[4] mă osindesc, îndată fântânele Nilului din ochi[5] neîncetat îmi izvorăsc şi suspinele înfocate din inimă decît para tartarului mai înalte şi decât scânteile Ethnii mai înfocate îmi izbucnesc. Din tine ales, o, iubitul mieu, toate trupurile ciunguri de copaci pârjoliţi şi toate chipurile tăciuni în tină potoliţi ochilor miei să văd şi sufletului mieu să par.[6] Ah, pustie şi decât cu moartea mai omorâtă eu, când neînfrântă voia ta asupra mea mâhnită voiu cunoaşte. Nu, sufletul sufletului mieu, nu, lumina ochilor, nu, viaţa şi fiinţa mea, nu prepune pe ţărna talpelor tale

---

[1] *Vinerea: steaoa ciobanului, carea]nt`i r[sare (D. C.)* — Vinerea este Afrodida sau Venus, zeiţa frumuseţii. În explicaţia dată, Cantemir o confundă cu Arcturus, numit în popor şi Steaua ciobanului, stea de primă mărime în constelaţia Boarului din Balanţă. Scriitorul nu avea de unde să ştie că Venus sau Luceafărul apare la apusul Soarelui numai în faza de elongaţie estică, în timp ce Arcturus apare în mod permanent, în timpul verii, la apusul Soarelui.

[2] Răspunsul de liniştire se transformă acum într-o înfocată declaraţie de dragoste din partea femeii iubite.

[3] *Vulturul ceresc: Dumn[dz[u p[rintele (D. C.).*

[4] *Lipsa nespuselor lumini: lipsa privelii frumo=ilor ochi (D. C.).*

[5] *F`nt`nele Nilului din ochi: izvoar[le lacr[milor nep[r[site (D.* C.).

[6] O foarte frumoasă exprimare: femeia declară iubitului său că trupurile altor bărbaţi i se par nişte cioturi, iar feţele asemenea unor tăciuni stinsi, lipsite de strălucire.

gând ca carile nici după moarte, necum pân la moarte în inima mea va întra. O mie de suflete Dumnădzău de mi-ar fi dat, în primejdiia părului capului tău pre fietecarile de o mie de ori jirtfă şi giunghere spre plecarea mâniii Dumnădzăului le-aşi aduce. Că de ieste în lume vreo fericire, aceia privala ta ieste, şi de ieste după lume vreo fericire în carea mie privala ta să-mi lipsască, şi ea să lipsască, că toată munca tartarului mie alta nu poate fi, fără numai minuta ceasului despărţirii tale. Că numai cu tine fericirea adevărată, iară fără tine, oricum şi oriunde ar fi, minciunoasă ieste." Ca acestea răspunsuri plăcute iubitul de la iubita sa (o, domnul mieu, Şoaime,) luând, inima din dogoreala prepusurilor îşi răcoreşte şi oarecum dragostea înnoindu-şi, liubovul şi iubostele îşi adevereşte. Într-acesta chip şi ca cu aceasta dragoste cătră în veci de iubitul Inorog aflându-mă, pentru obraznica, însă din adevărata dragoste pornita ispită, iertare să aib, mă rog.[1] Căci ce ieste adevărul a mărturisi să cade, că în toate prepusurile dimpotrivă cu o oarbă purcedere am cădzut, ca nu cumva el, după datul cuvânt neviind, ceva măiestrii neprietineşti să fie simţit am prepus şi, pentru ca adevărul a pricepe să poţi, celea ce nu are îi grăiiam şi celea ce nu-i poftesc îi dziceam. Iară acmu dintr-îmbe părţile cunoscând şi înştiinţându-mă că nu ce dineoarea prepuneam, ce ce dinceput ştiiam şi nedejduiam, au ieşit, înspăimântata-mi inimă acea deplină veselie au luat şi toată îndoinţa dimpotrivă de pe suflet mi s-au râdicat. Adevărat, dară, domnul mieu, că, precum dzici, Inorogul, precum la cuvânt stătătoriu, aşe la lucruri stăruitoriu şi la minte neclătitoriu ieste, că el minciuna nu numai căci nu o grăieşte, ce

---

[1] Scarlat Ruset cere iertare lui Toma pentru defăimarea adusă lui Dimitrie, susţinând că a făcut toate acestea din prea mare preţuire şi amiciţie pentru el, aşa cum s-a întâmplat şi cu îndrăgostitul părăsit, care aruncă tot felul de acuzaţii femeii iubite. Apoi, începe să-l laude, găsindu-i multe calităţi, negate mai înainte cu seninătate. Este de observat cum Scarlat ştie să treacă, în mod foarte abil, de la o atitudine la alta.

macar a o audzi nu o priimeşte, şi precum cu limba despre voroavele deşerte posteşte, aşe urechile despre cuvintele fără fiinţă îşi opreşte. Adeverit, dară, să fii că pre cât din voroava lui te-ai înştiinţat, cu mii de mii de ori mai cu multul din faptele lui vii cunoaşte că în toată vredniciia străluminat şi în toată bunătatea curat să va afla.[1] Înalţe dară cereştii cornul slăvii lui şi, dintr-a mele dzile scurtând, dzilele lui înmulţască, şi nenumăraţi aii îi adaugă. Că ce sint, după pricina dintâi[2], a lui şi de la dânsul sint, că odânăoară puterea cornului[3] lui cu antidotul cel nepreţuit şi în de binefaceri neperigrăpsit asupra slăbiciunii cum mai curând de n-ar fi agiuns, încă de mult viaţa mi s-ar fi curmat şi ţărna cu pravul mi s-ar fi amestecat.[4] Ce acmu, pentru căci la vremea împreunării neaflându-mă şi de a lui nesăţioasă privală lipsindu-mă,

---

[1] Portretul admirativ, făcut de astă dată de Scarlat lui Dimitrie, neagă cu totul pe cel anterior. Sunt de reţinut calităţile invocate, pentru a cunoaşte părerea deosebit de bună pe care scriitorul o avea despre sine, ele constituind un adevărat autoportret sub raport moral, al voinţei şi al virtuţilor mintale: statornic în promisiuni şi angajamente (,,la cuvânt stătătoriu“), perseverent în activitate („la lucruri stăruitoriu“), echilibrat mintal („la minte neclătitoriu“), iubitor al adevărului şi neîngăduitor cu minciuna, preocupat de a nu flecări („despre voroavele deşerte posteşte“), fiind, de asemenea, vestit pentru virtuţile lui („în toată vredniciia străluminat“). Portretul consună, cu unele completări, cu cel făcut mai înainte de Toma Cantacuzino, constituind un model al vieţii sociale.

[2] Cantemir dezvoltă, în *Istoria ieroglific[,* o întreagă teorie a cauzalităţii, cauza iniţială având un rol metodologic deosebit în desprinderea adevărului din lanţul complex al relaţiei cauză-efect, în lumea fenomenelor sociale şi mai ales în relaţiile interindividuale. Scarlat este silit să recunoască faptul că în lanţul de conflicte dintre cei doi, Dimitrie Cantemir joacă rolul de cauză primă în sensul că acest lanţ al relaţiilor dintre ei a început printr-o binefacere faţă de Scarlat, care, însă, a uitat-o.

[3] Este vorba de credinţa populară, pătrunsă prin *fizioloage*, după care cornul inorogului ar conţine o substanţă ce ar neutraliza otrăvurile.

[4] Prin urmare, Cantemir l-ar fi scăpat pe Scarlat de o datorie mare, pentru care acesta fusese probabil închis şi pus în situaţia de a fi ucis la cererea creditorilor, practică obişnuită în acea vreme. Această achitare de datorii vine

inima-mi cu pară înălţată şi cu văpaie nestâmpărată îmi arde. Ce poate fi fortuna şegi necredzute şi glume nesuferite ca acestea arătându-mi, cu întristările şi mâhnirile mele giucându-să, să zăbăveşte. De care lucru, pentru a lui de a doa venire fără ştiinţă să nu fiu,[1] ca paguba şi pedeapsa carea acmu sufletul mi-au simţit, a-mi răscumpăra şi a-mi mângâia să pociu, şi de nu cu sărutarea talpelor, macar cu privala ochilor să mă învrednicesc, carea, una şi singură, toată întristăciune şi mâhniciunea a-mi râdica şi toată durerea inimii a-mi vindica, destulă şi de prisosit ieste."

Şoimul, la inimă curat, viclenelor a Hameleonului cuvinte încredinţându-să, precum iarăşi după câteva dzile sint să să împreune îi spusă.[2]

Hameleonul îndată: „Dară, eu ştiu, dzice, că visele mele pe mine să mă amăgească cu putinţă nu ieste." Şoimul: „Ce vis ieste acela, rogu-te, că şi denioarea pomenind, precum asupra lui îl vii izbândi dziceai?"

Hameleonul dinceput pre amănuntul începu a i-l povesti, precum mai sus s-au dzis. Şoimul, deodată adâncimea visului cu sigeata socotelii pătrundzind, tâlcul ce i-ar fi mult să mira şi cătră Hameleon: „Dară tu acesta cum l-ai tâlcuit?" dzisă.

Hameleonul nu numai în cuvintele aievea viclean, ce încă şi în vise fantastice duşman,[3] acmu, înaintea Şoimului, visul spre bine tâlcuia şi pre scurt mintea a-i căptuşi siliia, dzicând:

în contradicţie cu acuzaţia anterioară a lui Scarlat privind faptul că tocmai datorită lui Dimitrie ar fi fost reţinut în închisoarea bostangiilor.

[1] Simţind că Toma Cantacuzino a rămas convins de sinceritatea declaraţiilor sale pentru Dimitrie Cantemir, Scarlat roagă pe mandatarul curţii de la Bucureşti să-i anunţe şi lui data celei de a doua întâlniri dintre Toma şi Dimitrie, ascunzându-i, bineînţeles, motivele reale.

[2] Naivul Toma se lasă înşelat de Scarlat, căruia îi spune că peste câteva zile va avea loc o nouă întâlnire cu Dimitrie Cantemir. Precizarea „câteva dzile" ne îndreptăţeşte să considerăm justă tâlcuirea celor ,,1500 de minute" prin 15 zile necesare trimiterii şi sosirii corespondenţei dintre Istanbul şi Bucureşti.

[3] Ar putea însemna vise ce scapă unei chei raţionale şi ca atare greu sau imposibil de descifrat; acestea nu intrau în atenţia lui Scarlat.

„*P[durea cea deas[=i umbroas[:* grijea carea pentru pogorârea Inorogului purtam era şi îndoinţa vinirii lui la împreunare însămna[1]. *Salamandra carea]n para focului s[p[=tea:* vechiul neprieteşug, carile în răutăţi au crescut şi s-au hrănit. *Foametea carea]n p`ntece mi s-au scornit:* jelea carea pentru acest neprieteşug mi-au vinit şi de greu pentru priietini inima mi s-au rănit. *Leacul oa[lor =erpelui, carile mai mare durere mi-au f[cut:* vinirea Inorogului pentru a căriia neştiinţă oarece în prepusuri am întrat şi ispita cea de dineaoarea am făcut. *Z[mislirea =i na=terea puilor prin p`ntece:* nedejdea vinirii lui şi minunată isprăvirea lucrului prieteşugului ce va să să facă. *Pasirea cea neagr[, carea, de cornul Inorogului neput`ndu-s[lipi, cu capul]n gios au c[dzut:* vestea şi numele cel rău, carile pre năpaste asupra cinstii Inorogului îl punea, adevărul cunoscându-să, de pre capul lui să va râdica şi în prăpastea uitării să va lepăda. *Leacul cel peste putin\a firii Inorogul]i ar[ta =i]ntr-ace dat[sf`r=itul visului urma:* precum veseliia şi bucuriia carea din isprava lucrului va lua, în lume împotrivnic sau în ceva betejitoriu a i să afla nu va putea, şi aşe, tot săvârşitul lucrului în bucurie şi inimă bună va rămânea."

Aşe Hameleonul în grabă, la unele prindzindu-să, la altele neprindzindu-să, îzbândirea visului nădind şi cârpind în scurte cuvinte, lungi şi late vicleşuguri acoperiia.[2]

Ce Şoimul, macar că visul în multe părţi lua, însă deodată în cămara tăcerii îl încuie şi sfârşitul lucrului tâlcuirea visului să arete aştepta (că vrăjitorii minciunoşi şi credzătorii părerilor

---

[1] Scarlat trece, în faţa lui Toma, la o a doua tâlcuire a visului său. Este interesantă reconstrucţia şi reinterpretarea simbolurilor onirice, Cantemir introducând astfel o importantă notă de relativism în domeniul oniric, aflat în acea vreme încă în stadiul tălmăcirilor tradiţionale.

[2] Noua interpretare a visului era, de fapt, o încercare a lui Scarlat de a mistifica lucrurile cu scopul de a convinge pe Toma că actualele demersuri pentru înţelegere se vor termina cu bine pentru toate persoanele: Toma, Dimitrie şi Scarlat.

nopţii, de nu fraţi, iară veri primari îşi sint. Cela din minciuni adevărul, cesta din fantazie chipul a scoate sileşte).[1]

După acestea Hameleonul de la Şoim ieşind şi cum vânatul au pierdut şi Inorogul au scăpat, cu mare jele şi a inimii durere gândind, de mare năcaz budzele îşi muşca şi mânule îşi frângea. Şi aşe, cum mai degrabă la dulăi şi la ogari alergând, cu faţa posomorâtă şi cu inima înfrântă, în trist chip şi jelnică închipuire li să arătă[2] (că a amăgeilor cea mai de frunte învăţătură şi mai de treabă schimositură ieste ca în inimă pe cacodemonul, iară în faţă evdemonul să poarte)[3], pre carile ei, într-aceasta formă şi arătare vădzindu-l: „Ce poate fi aceasta, o, priietine, dzisără, că chipul urgie şi faţa bezcisnicie îţi arată şi lucru peste voie să ţi să fie tâmplat, mâhnite căutăturile şi fierbinţi oftălurile îţi mărturisesc? Au spre chedzi răi vrăjile ceva ţ-au menit? Au spre pofta inimii noastre de ceva împotrivă şi neagră veste ai simţit? Sau de nu ţie ceva rău ţ-au vinit, altuia vreun bine a să face ai cunoscut (că zavistnicul mâhnirea îndoită poartă, una când lui ceva rău, alta când altuia ceva bine să nu cumva vie să teme). Noi până acmu într-atât tăcere înfundat a te videa nu ni s-au tâmplat. Limba cea ca clopotul cine ţ-au legat? Gura cea ca doba ce ţ-au astupat? Voroava cea ca pohoaiele ploilor cine ţ-au îngheţat? Glasul cel ca tunul fulgerului ce ţ-au amorţit? Mulţimea cuvintelor cele ca păcura izvorâtoare şi ca năboiul pe toate şesurile clevetelor năbuşitoare cine ţ-au oprit? Fără nici o zăbavă şi cum mai curând spune-ne, ca, sau mâhnirii împreună părtaşi, sau, de va fi

[1] Faţă de visul povestit şi interpretat de Scarlat, Toma adoptă atitudinea cea mai potrivită: va aştepta să vadă cum se vor desfăşura evenimentele. Atitudinea lui Toma coincidea cu cea a lui Dimitrie, care nu credea nici în vrăji, nici în visuri (vezi paranteza).

[2] Nemulţumit şi mâhnit de eşecul demersurilor sale pentru capturarea lui Dimitrie, Scarlat se duce să comunice toate acestea agenţilor munteni.

[3] *Evdemonul]n fa\[, cacodemonul]n inim[: tu ar[tare priietin, iar]ntr-ascuns nepriietin (D. C.)* — caracteristica ipocriţilor şi înşelătorilor, după părerea scriitorului.

cu putinţă, mângăietori şi gonaşi să ne facem. (Că cuvântul mângâios la întristare ieste ca numele doftorului la dzăcare), carile macar că îndată toată întristarea n-ar râdica, însă o îndoinţă oarecarea chitelelor aduce. (Iară unde îndoinţa, acolea şi nedejdea, şi unde nedejdea, acolea şi începătura mângâierii ieste), precum şi doftorul macar că nu într-acea dată toată boala scoate, nici numele lui face minuni, ce nedejdea bolnavului râdicând, socoteşte că cel ce leacurile dă, de faţă ieste, aşe precum şi leacul îi va afla nedejduieşte, care nedejduire oarecare chip de oteşire îi aduce."

Hameleonul, din nări pufnind, pieptul izbind, din cap tremurând, din mâni aruncând, cu picioarele ca dulăii turbaţi ţărna împrăştiind, din gură aspumând şi toată icoana vrăjmăşiii de la inimă în faţă-şi zugrăvind: „O, fraţilor şi prietinilor, în mare a inimii strâmtoare mă aflu, dzisă, atâta cât, precum să dzice dzicătoarea, că de oi grăi, oi muri, de oi tăcea, oi plesni, şi din doaă răutăţi carea de mai bună să aleg mintea nu-mi poate nemeri. Să încep, tremur, să nu încep, de năcaz mă cutremur, să dzic, mă tem, să nu dzic, putere a răbda nu mi-au rămas, ca fătătoarele la ceas am sosit: să făt, durerile şi chinurile mă înspăimânteadză, să nu făt, pântecele îmi crapă şi cuvintele ca puii ohendrii prin treci îmi ies. Să stric doaă, tocmăsc una, să tocmăsc doaă, stric o mie. Pentru care lucru, mai denainte, până cuvântul a vă deşchide, prietinesc sfat să-mi daţi şi cu mâna frăţască să mă îndămânaţi vă poftesc. Adecă, întâi să stric doaă şi să tocmăsc una? Au întâi, tocmind una, să stric doaă? La aceasta întrebare de voi videa că şi voi după a mea socoteală mă sfătuiţi, atuncea gura de voi închide, pântecele să-mi caşce şi pre spinare plesnind, povestea prin treci să izbucnească şi călcâiul în locul rostului să grăiască voi lasa.[1]"

[1] Scarlat Ruset este îndemnat de agenţii munteni să le comunice cauza mâhnirii sale, dar acesta ezită să le vorbească direct despre eşecul încercării de a prinde pe Dimitrie Cantemir. De altfel, avea şi de ce să se teamă, întrucât urma să acuze de acest eşec pe Toma însuşi, şeful spionilor.

Dulăii, câtăva vreme în gânduri stând şi la întrebare fără baiere ca aceia ce să-i răspundză socotind, mai târdziu într-acesta chip îi dzisără: „La toată începătura a tot lucrul doaă săvârşituri a unii pricini să socotesc, carile pentru un săvârşit dintr-acele doaă să începe, adecă un săvârşit ieste, pentru ca oricum ar fi, lucrul acela ieste să să facă, iară altul ieste, pentru ca bine sau rău, tare sau slab, trainic sau netrainic şi altele asemenea acestora să să facă caută. Deci când cel de pre urmă şi mai cu anevoie nu să soco-teşte, cel mai dintâi şi mai pre lesne să apucă. Aşijderea (orice mai cu lesne la săvârşitul poftit a să duce s-ar putea, aceiaşi mai cu greu şi mai cu nevoie a să face nebunie ieste). Deci pentru care săvârşit pricina începerii ţ-ar fi socotind, spre acela lucrul îţi aşadză. Iară amintrilea ştim că, precum din fire, aşe din meşterşug, tot lucrul decât a să face, a să strica mai pre lesne ieste. Că un copaciu în 40 de ani la cea deplin vârstă şi hirişă mărime a vini, iară a să usca în 40 dzile poate. Aşijderea, videm că cele în meşterşug a să tocmi decât a să face mai lesne şi decât amândoaă mai lesne stricarea, că piramidele Eghiptului, colosul Rodosului, raiul Vavilonului, capiştea Efesului[1] carea prin vremea a [...][2] de ani de-abiia şi cu lucrarea a toată putinţa Asiii cu mare nevoie a să isprăvi s-au putut; şi altele asemenea acestora, cu câtă nevoie şi cu câtă osteninţă s-au făcut, cine poate povesti? Carile cât de cu lesne şi cât de cu iuşor în nimică s-au întors, a toţi muritorilor minune aduce (că a tot muritoriul tot lucrul muritoriu şi puţin stătătoriu ieste). Aşijderea altele, precum pre lesne a să face, aşe mai pre lesne a să strica, iară a să tocmi, toată isteciunea meşterilor goneşte (că un copil mititel cu un beţişor supţirel o mie de oale şi dzăci de mii de stecle a sfărâma

[1] Cantemir enumeră patru din „cele şapte minuni ale lumii“ din antichitate: piramidele Egiptului, colosul din Rhodos, grădinile suspendate („raiul“) din Babilon, templul („capiştea“) din Efes, celelalte trei fiind mausoleul din Halicarnas, farul din Alexandria şi statuia lui Zeus din Olimpia de Fidias.

[2] Loc alb în manuscris.

poate, iară o mie de olari o oală spartă a cârpi şi dzăci de mii de steclari o steclă frântă a tocmi nu pot). Şi precum să dzice cuvântul (un nebun o pietricea în fundul mării aruncă, pre cărea o mie de înţălepţi să o scoată vrednici nu sint), care paradigmă lesnirea facerii, şi nevoia desfacerii arată. Acmu, dară, chipul facerii, tocmelii şi stricării în sine socotind, după care ai pofti, sfatul nostru alcătuieşte şi de carea întâi să te apuci, alege"[1].

Hameleonul răspunsă: „Adevărat, dzice, că prietinească sfătuitură şi înţelepţască învăţătură mi-aţi dat, şi acmu cunosc (că sufletele priietinilor adevăraţi, cu puterea simbathiii carea între sine au, unul gândul altuia oarecum nemereşte şi unul altuia proroc să face). După povestea dară carea au trecut şi după sfatul carile de la voi am audzit, urmadză ca întâi doaă stricând, apoi pre unul să tocmăsc, carile mai pre urmă a multora de tocmirea vieţii pricină poate fi. Veţi şti, dară, o, fraţilor, că pieirea a doaă capete ieste viaţa a capului al triilea, adecă cu moartea Inorogului şi acmu şi a Şoimului, viaţa Corbului să va stărui, prin carile toată a pasirilor şi a dobitoacelor monarhie să va întări şi despre răzsipa

[1] Prin intermediul agenţilor, Cantemir dezvoltă o teorie a acţiunii şi creaţiei umane. O acţiune umană, şi ca atare o creaţie, este expresia unei motivaţii sau a unor interese („pricini"). În realizarea oricărei acţiuni se au în vedere două perspective sau scopuri („săvârşituri"): aceea a acţiunii în sine, un lucru urmând să fie făcut indiferent de orice implicaţie; şi cea a valorii, lucrul putând fi făcut „bine sau rău, tare sau slab, trainic sau netrainic" etc. De asemenea, în realizarea unui lucru se are în vedere procedeul cel mai lesnicios şi, am zice astăzi, cel mai economic, orice complicare inutilă sau adoptarea unei căi mai dificile decât este necesar ţinând de domeniul iraţionalului. Judecând, apoi, lucrurile din perspectiva durabilităţii („trăinicia"), în general acestea se produc mai greu şi se pot nimici mai uşor, fie şi cele construite în vederea unei durabilităţi mari. Cantemir interpretează problema prin zădărnicia şi deşertăciunea strădIinţelor şi creaţiei umane, idee de factură biblică. Din acelaşi unghi de vedere trebuia şi Scarlat Ruset să-şi evalueze propriile sale demersuri pentru prinderea lui Dimitrie. Este curios cum tocmai agenţii, gata la orice, sunt puşi de scriitor să ţină un logos cu o astfel de filozofie defetist-moralizatoare unui om cu o atât de diabolică plăcere şi perseverenţă în a face rău.

carea i să găteşte să va sprijeni. Iară într-alt chip nici putinţă, nici vreo de putinţă nedejde au rămas, precum mai pre urmă povestea viţi înţelege!“[1]

Dulăii din gura Hameleonului pentru numele Şoimului audzind, nu puţin să tulburară, căci şi frica îi avea şi cinstea îi purta. Însă, pentru ca dintr-adânc lucrul mai la ivală sa scoaţă, cu tot de-adinsul pe Hameleon a întreba începură şi cum curg lucrurile şi ce ar fi povestea să le spuie îl poftiră.

Hameleonul dzisă: „Lucrurile toate după poftă şi după tâlcuirea visului cea dintâi purcesese şi până în săvârşit aşe ar fi mărs. Iară acmu vicleşugul carile Şoimul cătră stăpânul său au arătat şi lucrurile spre mare şi groznic rău au mutat şi tâlcuirea visului mieu spre cumplită şi straşnică izbândire au schimbat.“

Dulăii, învăluite cuvintele lui nepricepând, precum de aierul fierbinte îmbătat sau acmu la schimbarea lunii fiind, de boala ce avea[2] turbat, şi tulburat să fie socotiia, ales de numele visului (în carile toată voroava întemeiată să videa), audzind (din vis, vis, şi din noapte întunerec să iasă socotiia), însă macar şi vis să fie (a tot lucrului ştiinţa decât neştiinţa [decât neştiinţa] mai bună şi mai de folos a fi dzicea). Şi aşe, pentru temeiul voroavii şi ceinţa poveştii, vârtos a-l iscodi apucară.

Hameleonul dzisă: „Şoimul spre amândoaă monarhiile aieve nepriietin şi cumplit vrăjmaş a fi s-au arătat, şi pre mine de atâta vreme în râs şi batgiocură ţiindu-mă, toate şi mai nenumăratele mele slujbe în prav şi în pulbere le-au vânturat, de vreme ce,

---

[1] Încurajat de agenţi, Scarlat le comunică, tot în formă voalată, planul său de a nimici nu numai pe Dimitrie, ci şi pe Toma Cantacuzino, considerat de el un trădător, pentru a feri pe Brâncoveanu de nenorocirea pe care, zicea el, i-o pregăteau cei doi.

[2] Cantemir afirmă despre Scarlat Ruset că suferea de o boală („boala ce avea“) psihonervoasă, cu manifestări ciclice de tip lunar („la schimbarea lunii“). Scriitorul repetă de câteva ori acest lucru în *Istoria ieroglific[.* (A se vedea şi anterior: „ca cum de duh rău tulburat“, p. 15. expresie ce insinuează epilepsia).

precum bine ştiţi, că cu toţii sfatul la un loc pusesem, ca doară vreun mijloc a să afla s-ar putea, cu carile pre Inorog la prundiş să-l coborâm şi pre nepriietinul obştii la strâmptul lui şi la largul nostru să-l aducem, la care lucru cu toţii, ca într-o desime de pădure umbroasă şi ca într-o noapte nuăroasă şi întunecoasă, cu gândurile rătăcind şi cu socoteala orbăcăind, îmblam (că întunecarea minţii, decât a nopţii mai grea, şi piierderea socotelii decât a căii mai primejdioasă ieste). Şi acmu mai toată nedejdea pentru isprăvirea lucrului să curma, ce eu, cu multe osteninţe şi cu fierbinţi sudori vărsate, în mijlocul primejdiilor, ca o sulimendriţă în mijlocul focului m-am aruncat şi acmu mijlocul lesniirii şi chipul isprăvirii aflând, atâta nevoinţa mi să îndemnasă şi pofta slujbei aţâţase, cât ca cum cu totului în foc aşi arde mi să părea şi acmu plinirea slujbei, leacul arsurii ţiind, pojarul carile mănuntăile îmi topiia precum să-l potolească socotiiam. Căci cu multe meşterşuguri acoperite şi cu fel de feliuri de giurământuri zugrăvite pre Inorog la strâmptul lui şi la largul nostru scosesem şi în marginea prundişului îl coborâsem. Şi acmu ca cum în nedezlegate legături ştiindu-l, din ceas în ceas şi asupra nepriietinului izbândire şi cea dorită a visului mieu tâlcuire să audz aşteptam şi, toată noaptea în gânduri tăvălindu-mă, în pat ca peştele pe uscat mă izbiiam (că precum peştele afară din apă cu aier să îneacă, aşe pofta peste măsură toate valurile gândurilor asupră-şi încarcă). Iară după ce astădzi soarele zorile ş-au răvărsat şi de dzuă s-au luminat (oh, cu multul noaptea morţii decât dzuă ca aceasta mai fericită şi mai plăcută mi-ar fi fost) şi curmarea nedejdii, cărea fără de nedejde mi s-au tâmplat, înţelegând, pentru ca minciunoase ispitele Inorogului să arăt, la Şoim m-am dus. Nicicum de vinirea şi de slobodzirea lui în gând puind (căci, de ar fi vinit, precum şi eu şi voi ştire am fi avut, socotiiam), cătră carile eu pentru chiară firea Inorogului şi pentru nestătătoare cuvintele lui a povesti şi de-a fir-a-păr a le tâlcui începând, Şoimul, cu mare mânie a mă probodzi şi cu amare cuvinte a mă ocări,

au început. Aşijderea, cu nespuse laude pre Inorog a lăuda şi preste ceriu lauda a-i râdica să siliia, şi, încă cu putinţă de ar fi fost, toate tropurile ipervoliceşti unul peste altul grămădind, scaun decât a lui Zefs mai înalt preste ceriuri i-ar fi aşedzat. Deciia precum Inorogul la împreunare să fie vinit şi în mintea lui adâncă înţelepciune să fie găsit şi toată răutatea şi strâmbătatea la noi, iară toată bunătatea şi dreptatea la dânsul să fie aflat dzicea. Către acestea, mare cinste pomenirii numelui adăogea, şi precum cu jiganie ca aceasta prietinie, iară nu neprietinie, a face şi a păzi trebuie, nici strâmbă goana noastră (carea împotriva a tuturor cereştilor ieste), carea asupra blândeţelor şi lineştii lui am scornit, fară izbândă de sus şi fără plată din ceriu a rămânea poate. După acestea şi pre mine cu tot de-adinsul tare mă îndemna ca de acmu înainte, tot neprieteşugul din inimă scoţind, cât prin mână mi-ar vini, spre folosul, iară nu înalgiosul lui să silesc, de vreme ce şi el de astădzi înainte într-această inimă curat şi dintr-această socoteală nemutat rămâne. Ce năboiul cuvintelor să-mi abat (căci la inima dosedită meşterşugul voroavii neînvăţat să află şi materiia cuvântului nu să sfârşeşte) şi într-un cuvânt toată încheietura voroavii să cuprindz: câtă nepriinţă şi vrăjmăşie asupra Inorogului de la Şoim nedejduiam, atâta şi încă şi mai multă priinţă şi frăţie între dânşii am cunoscut. Eu, dară, o, fraţilor, otrăvite ca acestea de la Şoim cuvinte audzind, ca cum cu oaă de năpârcă m-ar fi ospătat şi cu venin de vipere m-ar fi adăpat mi s-au părut, carile cu mari dureri de întristări în maţe-mi zămislindu-să, de mare năcaz pântecele crăpându-mi, către voi le nasc şi visul în izbândire încă puţin au rămas şi mai vârtos laudele şi clătirile cele de cap cu carile cu urgie îmi porunciia, pentru ca despre voi cuvântul tăinuit să ţiiu, acelea toate clătirea otrăvii şi a melanholiii în ficaţi mi-au scornit, cât, precum mă videţi, de tulburat înainte vă stau. Ce cereştii de s-ar milostivi şi cu atâta pohârnirea faptei de s-ar opri, încă tot de viaţă nedejde aşi trage. Iară cursul izbândirii visului, tot pre această cale de va merge,

Inorogul de toată primejdiia scăpat şi mântuit ieste, căci pasirea cea neagră, carea de corn nu i s-au putut lipi, tot cuvântul şi lucrul împotrivă împotriva lui biruinţă să nu aibă, va să să tâlcuiască şi leacurile cele peste fire date, sau de tot tăgăduite, rana şi boala poftei mele aşeşi de tot neisţelită va să rămâie (că rana poftii decât a fierului mai obrintitoare şi de pricina cât de mică mai burziluitoare ieste).“[1]

Dulăii amestecătura visului cu împrăştiitura altii voroave amestecată audzind, voroavii ce să răspundză nu putea şi visul cum ar tâlcui nu ştiia. De care lucru, iarăşi pre Hameleon dintr-acestea ce s-ar înţelege întreba şi visul ce s-ar tâlcui cerceta.

El dzisă: „A visului izbândire într-acesta chip Dumnădzău să o depărtedze, iară ceia carea eu mai denainte am tâlcuit, de izbândire să o apropiiedze. Şi mai mult pentru vis în zădar cu gândurile în deşert nu vă purtaţi, ce pentru povestea deşteptată lucrul a păzi nu vă îngăimaţi, şi de ce întâi şi mai cu temeiu viţi apuca, fără zăbavă vă gătaţi. Că nu prea atâta Inorogul, pre cât Şoimul lucrurilor noastre să împoncişadză (că cine priieşte nepriietinului, acela nu priieşte priietinului), şi într-această dată oricine viaţa Inorogului pofteşte, acela cinăi spre moartea Corbului găteşte. Iară cât despre partea mea ieste, bine ştiţi, că încă de demult îmbletele Şoimului nu-mi plăcea şi precum pentru vicleşugurile în prepus să întrăm era, mutarea sfatului celui dintâi îl arăta, precum v-am şi mai povestit. Iară acmu, iată, prepusurile mele la adevereală şi vicleşugurile lui la ivală au ieşit[2] (că

[1] Folosind şi datele visului său, Scarlat caută să demonstreze în faţa agenţilor vinovăţia lui Toma Cantacuzino: acesta nu numai că a dejucat cu bună ştiinţă planul de prindere a lui Dimitrie, dar nu încetează să-l laude, dovadă că Toma şi-a trădat domnul şi stăpânul, coalizându-se cu Dimitrie împotriva acestuia.

[2] Scarlat, bănuind pe Toma mai demult de neloialitate faţă de Brâncoveanu, avertizase despre aceasta pe agenţi, ceea ce înseamnă că domnul Ţarii Româneşti folosea un personal de supraveghere şi control asupra reţelei sale de spionaj şi chiar asupra trimişilor săi speciali. De altfel, cronica lui Radu

spre porunca stăpânească ce vicleşug mai mare a fi poate decât prieteşug şi frăţie a lega cu nepriietinul cel de moarte), precum şi Şoimul a face acmu s-au vădzut, carile, pre vrăjmaş ca acesta la mână având, nu numai căci în toată pacea l-au slobodzit, ce încă şi departe ţiindu-i, spre a lui priinţă şi a vicleşugului părtăşie pre alţii a-i întoarce sileşte. Însă precum bine salamandra mă mustra că nu fietecui ieste dat jăratec a mânca (nici fietecui de lucruri aspre şi grele a să apuca să cade, ales când pricina asupritoare lipseşte). Dară de vreme ce eu, ticălosul, jăratecul am mâncat, în maţă neastâmpărat pojar ca acesta mi s-au aţiţat, oaăle ohendrii am băut, puii şerpelui am zămislit şi acmu iată că i-am şi născut, pre toţi cereştii milostivi cu plecăciune rog ca aceasta numai, iară nu alta, izbândirea visului să fie. Că până aice fortuna piciorul a călca de-şi va opri, tot oarece nedejde rămâne ca lucrul început la săvârşit să să ducă, însă nevoinţă din inimă şi silinţă din suflet de să va pune (că nevoinţa sufereală cearcă, iară sufereala toate rabdă, iară răbdarea cu vreme mai mult izbândeşte)."[1]

Dulăii dzisără: „Dară acmu adevărat, peste ştiinţa noastră, Inorogul cu Şoimul împreunare să fie avut? Şi fără prepus cuvinte necădzute ca acestea cătră tine împotriva stăpânului nostru să fie grăit?"

„Cu bună sama, răspunsă Hameleonul, şi aşe să-m aib parte de copiii pre carii acmu prin pântece i-am născut (că bine ştiţi că într-alt chip naşterea copiilor firea mi-au tăgăduit) şi aşe roada sădituriii carea am sădit şi zmiceaoa, odrasla hultuoanei carea am hultuit să-mi crească, cât ieste minciună sau alt chip de blojeritură în voroava mea. Deci mai mult ceva de acestea a vă prepune vă părăsiţi şi cum mai curând pentru lucrurile Inorogului şi pen-

---

Greceanu, cronicarul oficial al lui Brâncoveanu, înregistrează manifestările de neloialitate ale lui Toma Cantacuzino faţă de domnul Ţării Româneşti.

[1] În colocviul cu agenţii munteni, Scarlat face mereu referiri la visul său, dând progresiv o altă interpretare.

tru strâmbe îmbletele Şoimului, Corbului ştire să daţi. Că amintrilea (rana obrintindu-să şi patima învechindu-să, a să vindica cu nevoie va fi) (căci până a nu flămândzi, hrana a cerca, a socolanilor, iară flămând pe la uşile altora a să împrumuta, al leneşilor lucru ieste). Şi cătră acestea lucrul încă mai dintr-adânc a cunoaşte de viţi vrea, a şti vi să cade că a Şoimului fapte spurcate nu numai cu atâta să încheie, ce încă şi de alte ale lui vânturoase fantazii bine m-am adeverit, pentru carile fără nici un prepus adeverit sint.[1]"

Dulăii aceia ce poate fi întrebându-l şi de va fi ceva de temeiu, pentru ca totdeodată monarhiilor ştire să facă, dzicându-i, Hameleonul răspunsă: „Ieri, când soarele fruntea cailor spre apus şi carul spre coada ursului celui mic îşi întoarce[2], pre marginea prundişului încoace şi încolea, pentru ca meleanholiia să-mi răşchir, primblându-mă şi pentru lucrurile asupră-ne stăruitoare în multe gânduri învaluindu-mă, Moliia, carea blanele strică, în timpinare îmi ieşi.[3] Eu, macar că nu de foame, ce pentru zăbava pre vârvul limbii luând-o, ea, săraca, de icoana morţii carea acmu

---

[1] Scarlat consiliază pe agenţii munteni să alcătuiască împreună cu el un denunţ către Brâncoveanu, în care să-l încunoştinţeze despre trădarea lui Toma Cantacuzino. Aceasta dovedeşte rolul oficial al lui Scarlat în reţeaua secretă a lui Brâncoveanu. De altfel, în aranjamentele făcute de domnul Ţării Româneşti pentru sprijinirea candidaturii lui Mihai Racoviţă, lui Scarlat i se promiseseră „florile şi văpselele“, adică „voie slobodă, minciuni, vicleşuguri a face şi a scrie“, situaţie ce înseamnă investirea lui ca agent de spionaj atât în folosul lui Racoviţă cât şi al lui Brâncoveanu. Un asemenea rol îl jucase şi Chiriţă Dimachi, care, ca diplomat al lui Constantin Duca, furniza informaţii despre acesta curţii socrului de la Bucureşti.

[2] *Caii soarelui cu fruntea spre apus =i carul spre ursul cel mic]=i]ntoarce: adec[dup[noa[ceasuri de dzi, pin chindie (D.C.).*

[3] *„Moliia din blane“: Athanasie Papazoulu,* mic agent al Cantemireştilor, în toamna anului 1703 înştiinţase pe Dimitrie de hotărârea adunării restrânse a boierilor aflaţi la Adrianopol de a-l urmări şi a-l prinde. Din pasajul de faţă rezultă că Athanasie Papazoulu căzuse într-o cursă întinsă de Scarlat, care urmărea să obţină de la el unele informaţii secrete.

dinainte-i sta, tare înspăimându-să, cu mare umilinţă a mi să ruga începu şi: „Cruţă-mi viaţa, domnul mieu, dzicea, spre moale şi molatec trupşorul mieu aspru şi nedomolit nu te arăta, ce întâi doaă, trii jelnice a mele cu cele mai de pre urmă trase duhuri alcătuite stihuri şi olicăite cântece ascultând, vii cunoaşte că musele, pre cei ce de la inimă le iubăsc, cu darul profitiii îi împodobăsc! Care cântec, bineînţeles, şi mie şi ţie şi pre lângă noi încă multora viaţă a da, iară amintrilea neaudzit şi neînţeles, a multora aţa vieţii a curma poate.“ Eu îi dzişi: „(De moarte nu te teme şi de viaţă nu fi cu grijă), ce cântecul ce ştii[1] cum mai curând şi cum mai bine ştii, mi-l cântă, pentru carile împreună cu viaţa şi alte multe şi scumpe de la mine daruri vii lua, carile, după giuruinţa cuvântului, îndată şi cu plineala lucrului vor urma.“ Ea, dară, într-acesta chip cântecul începu:

„Cu penele Şoimul vântul despicând,
Cu Bâtlanul negru cuvântul puind,
Corbul dinceput cu rău tirâneşte,
Nici din hereghie[2] pre drept stăpâneşte,
Ce-n cuibul altora oaăle ce au scos,[3]

---

[1] Scarlat ştia bine că Athanasie Papazoulu cunoştea unele secrete importante, de deconspirarea cărora depindeau viaţa şi moartea unor persoane importante ale vieţii politice de atunci („cântec... mie şi ţie şi pre lângă noi încă multora viaţă a da, iară amintrilea neaudzit şi neînţeles, a multora aţa vieţii a curma poate“).

[2] „*Hereghie* — origine nobilă, princiară. Cantemir repetă afirmaţia că Brăncoveanu nu era de origine princiară şi ca atare nu avea drept la domnie.

[3] Neavând drept la moştenire, Brâncoveanu s-a folosit în acest sens de dreptul altora. În *Istoria Imperiului Otoman* Cantemir va afirma că acesta a uzurpat numele Basarabilor. În realitate, Brâncoveanu, nepot al fraţilor Cantacuzini, cu drept la domnie, a căpătat tronul printr-un aranjament de familie, nici unul dintre fraţii lui Şerban Cantacuzino nevrând să se încarce cu o atât de dificilă responsabilitate. Se vede însă treaba că nepoţii de fraţi ai domnului decedat nu vroiau să mai ţină seama de un astfel de aranjament. Unul dintre aceştia era Toma. Până la urmă tronul a fost ocupat de Ştefan Cantacuzino, după uciderea lui Brâncoveanu (1714).

Tare laba Şoimului le va da-le gios[1],
Cel cu un corn, iute, mai iute la minte,[2]
Ale sale cere cu svinte cuvinte.
În curândă vreme, după fulger, tunul
Rău îi va detuna, din mulţi pân la unul[3].

Aşijderea vii şti, domnul mieu, dzisă Moliia, eu, ticăloasa, şi a mă naşte şi a mă hrăni din pieile jigăniilor obiciuită fiind, cu amăgeală blane socotind a fi, în nişte pene am fost întrat, de la carile şi cântecul acesta acmu de curând am învăţat. Penele dară precum să videa era de Şoim cu de Bâtlan amestecate[4], carile după sfârşitul cântecului, între sine o voroavă dulce şi iscusită ca aceasta a şopti începură. Şi întâi penele Bâtlanului cuvântul apucând, dzicea: „Pre stăpânul mieu, acmu de curând, Corbul l-au trimis, pentru ca împreună cu stăpânul vostru, Şoimul, de pază

[1] Se afirmă expres că Toma Cantacuzino, care avea drept la domnie, ar umbla să răstoarne pe Brâncoveanu, vărul său primar.

[2] O nouă autocaracterizare a lui Dimitrie Cantemir (,,cel cu corn“): un om „mai iute la minte“ decât alţii. Despre el se spune că şi-ar cere nişte drepturi faţă de Brâncoveanu („ale sale cere“). Pretenţiile celor doi împotriva lui Brâncoveanu ar fi putut să-i împrietenească.

[3] *Penele +oimului =i a B`tlanului sunt slugile lor (D. C.)* — versurile, alcătuite într-o formă scriptică, se pot traduce astfel: Prin agenţii („slugile“) lui Toma Cantacuzino şi prin Dimachi, capuchehaia sa la Poartă, Brâncoveanu îşi aranjează treburile de domnie („cuvântul puind“) în capitala Imperiului Otoman, aceasta însemnând că domnul Ţării Româneşti se menţinea la putere cu ajutorul poliţiei sale secrete. Deşi nu are dreptul de a fi domn, el stăpâneşte Ţara Românească. Toma Cantacuzino va avea grijă să-l răstoarne. Dimitrie Cantemir îşi va ridica şi el pretenţiile sale, astfel încât acţiunea conjugată dintre cei doi va avea asupra lui Brâncoveanu şi asupra familiei sale efectul unui trăsnet („tun“) nimicitor. Despre faptul că Toma Cantacuzino complota într-adevăr împotriva lui Brâncoveanu vorbeşte şi cronicarul oficial al domnului, Radu Greceanu.

[4] Atât Toma Cantacuzino cât şi Chiriţă Dimachi îşi aveau fiecare agenţii personali, care se spionau şi se supravegheau reciproc. Se vede că acest Papazoulu asistase din umbră la o adunare a agenţilor lui Toma şi Dimachi şi, trăgând cu urechea la discuţiile lor, a aflat astfel secretele pe care le va dezvălui apoi lui Scarlat.

prin munţi şi prin gârlele apelor să fie şi nu ştim încă pentru alt oarecine (a căruia nume l-am uitat) aminte să le fie le-au poruncit, ca doară a-l prinde putând, nu ştim ce răutate mare să-i facă să gătesc. Însă ce vor putea isprăvi nu putem şti, de vreme ce, precum înţelegem, nu pre iuşor acesta lucru a isprăvi nedejduiesc.“[1] Iară penele Şoimului dzisără: „Voi, puturoaselor, câte cuvinte aţi grăit, pre toate cu nu ştim, nu ştim, le-aţi amestecat. Ce noi ştim că stăpânul nostru nici nebun, nici luat de minte ieste, ca organ răutăţii şi cleştele faurului să să facă şi ştim că tot sfatul din rău spre bine şi din minciunos spre adevărat l-au mutat (că precum atocmirea mădularelor la frumseţea trupului, aşe atocmirea sfaturilor la podoaba înţelepciunii slujeşte). Adecă de strâmbă vânarea Inorogului părăsindu-să, ei pre cela ce i-au trimis să vânedze şi pre noi din pestriţe să ne facă negre, iară pre voi din negre să vă facă pestriţe, care lucru acmu, cu mijlocul celor ce ştiu văpsi acestea, ieste gata şi precum după fulger îndată tunul urmadză, aşe după sfat, cuvântul în lucrul să va plini[2]."

Acestea, o fraţilor, de la lighioaia carea afară din toată patima noastră ieste am audzit şi, precum pentru începături, aşe pentru sfârşituri, vreo ştire să aibă în ceva a prepune nu ieste. De care lucru, aievea ieste că probăziturile carile în obraz mi le arunca şi laudele cu carile pre Inorog preste nuări râdica cu a Moliii

---

[1] Agenţii lui Dimachi, vorbind oarecum voalat, destăinuiesc că şeful lor, împreună cu Toma, au primit sarcină de la Brâncoveanu să urmărească şi să captureze pe cineva aflat în Istanbul („munţii şi gârlele apelor“), desigur pe Dimitrie Cantemir; ei îşi exprimă însă opinia că o astfel de sarcină părea irealizabilă.

[2] *V[psitorii penelor: schimb[torii stepenelor (D. C.)* — adică ai rangurilor sociale şi ai funcţiilor. Agenţii lui Toma spun lucrurilor pe nume, afirmând că Toma nu admite să se facă unealta acţiunii nedrepte dusă de Brâncoveanu contra lui Dimitrie. Dimpotrivă, Toma se va întoarce împotriva domnului Ţării Româneşti şi va schimba rolurile agenţilor săi şi ai lui Dimachi, toate aceste lucruri urmând să se petreacă curând. O astfel de conversaţie între cele două grupuri de agenţi demonstrează că încă de la început se ajunsese la o colaborare între Toma şi Dimachi.

cuvinte foarte bine să potrivăsc şi decât lumina soarelui mai tare să adeveresc. Acestea, pre cât a mea proastă socoteală agiunge, cu un ceas mai înainte la o cale de nu să vor pune, mă tem că să nu cumva iasă, precum penele dzicea, şi noi pre alţii a vâna îmblând, să nu ne cumva vânedze alţii pe noi (că ce ieste după părete, ochiul muritoriu a videa, şi ce să va naşte mâne sufletul în muritoriu a cunoaşte nu poate). Pentru care lucru (tot cuvântul ascultat, tot sfatul de întrebat şi tot prepusul cu chibzuită socoteală cercat şi scuturat trebuie).“[1]

Dulăii de acestea cu înformuite dovedele a Hameleonului tare adeverindu-să şi cuvintelor lui vârtos încredinţându-să, îndată pentru toate Corbului ştire făcură[2] (că precum dulăii fricoşi de frundza clătită latră, şi coteii minciunoşi de pe urma şoarecelui, ca după a iepurelui cehnesc, aşe iuşorul la minte de toate să teme şi pentru adevăr minciuna pre lesne crede).

Ce Hameleonul meşterşugul ritoricăi în poetică mutând,[3] o sentenţie veche spre mai mare răul nou într-acesta chip le prociti;

---

[1] Scarlat reuşeşte să convingă pe agenţii munteni, aducând ca probă mărturia lui Papazoulu, ale cărei fapte coincideau cu poziţia adoptată în faţa sa de către Toma Cantacuzino.

[2] Agenţii munteni se hotărăsc, în sfârşit, şi dau de ştire lui Brâncoveanu de toate cele aflate, convinşi acum că într-adevăr Toma îşi trădează stăpânul. Astfel de denunţuri împotriva lui Toma au fost consemnate şi de Radu Greceanu, cronicarul de casă al lui Brâncoveanu.

[3] Cantemir vorbeşte despre devierea retoricii în poetică, retorica fiind înţeleasă, în concepţia cantemiriană, ca o modalitate de falsificare a adevărului. Filozoful nu ne spune în ce fel poetica poate juca un astfel de nedorit rol, dar am putea avansa opinia că ar fi eventual vorba de trimiterea la citate, cu rol aforistic („sentenţie“), din opere poetice de autoritate recunoscută, ca în exemplul de mai jos. Un astfel de apel, de obicei din nevoi de ordin practic (soluţii preluate din citate pentru situaţii analoge) înseamnă, din punct de vedere logic, folosirea nejudicioasă sau în scopuri necinstite a analogiei. Utilizarea unor asemenea citate din opere poetice, lucru frecvent şi în timpul nostru, joacă, prin urmare, un rol bine definit în gândirea literară şi filozofică a lui Cantemir, fapt ce ne îndrituieşte să considerăm că N. Iorga nu avea dreptate să-l acuze pe scriitor de erudiţie ostentativă.

ʼΟυ χαλον ϖ φιlε παντα λογον ποτι τεχτονα φοιτην
Μηδετι παντʼαλλονυ χρεοζ ἰσχεμεν αλλα χαἰ αυτοζ
Τελνὤθαι σκριγγα, πελει δε τοι ευμαρεξ εργον[1]

Adecă:

Nu ieste bine, o, priietine, pentru fietece
pricină la meşter a merge.
Nici la toate altul să-ţi trebuiască, ce şi tu
Fă fluierul, căci îţi ieste pre lesne lucrul.[2]

Acei vechi a lucrurilor cunoscători nu în zădar învăţături ca acestea supt slovele nemuririi au legat, ce pentru ca dintru ale sale următorii domirindu-să, spre folosul şi procopsala sa cuvintele la faptă să aducă[3]. De care lucru noi, macar că ştire Corbului facem şi învăţătură de la dânsul aşteptăm, însă după svânta aceasta sentenţie şi de la noi vreo clătire a să face trebuie, pentru ca doaă lucruri a dobândi să putem: Una căci nevoia lucrului ce ne stă asupră poate să nu aştepte învăţătura de acolo, alta că ce din mintea noastră a isprăvi vom putea, aceia numai hirişă a noastră cinste să va chema. Iară amintrilea, noi totdeauna ucinici şi alţii meşteri vor rămânea, nici toată nedejdea curmând în toate ceasurile, ca puii golaşi, cu gura căscată, hrana de la alţii să aşteptăm, ce bună inimă făcând, bărbăteşte de isprăvirea lucrului să ne apucăm. Că precum am şi mai dzis, că de va rămânea a visului tâlcuire numai până aicea, alaltă tâlcuire toată nelucrătoare va rămânea şi doritul săvârşit odată cu bucurie tot vom videa. Pentru carile, bună nedejde mi-au rămas, de vreme ce Şoimul, în mine deplin credinţă având, precum iarăşi la acelaşi

---

[1] Versurile citate sunt din Hesiod, *Munci =i zile*.

[2] Folosind acest aforism, Scarlat spune agenţilor că este mai util să dea dovadă de iniţiativă în rezolvarea unor probleme curente, fără a mai apela la încuviinţarea superiorilor.

[3] Pasaj revelator pentru admiraţia pe care o avea Cantemir pentru valorile culturii antice, indiciu al formaţiei sale umanist-renascentiste. Anticii trebuie să fie modele şi învăţăminte practice pentru oamenii epocii sale.

loc cu Inorogul ieste să să mai împreune mi-au arătat. Care vreme foarte în minte ţiind-o, altă dată somnul nu vise, ce trezviia lucruri deplin îmi va arăta, şi aşe, socotesc că de laţurile ce i-am întins tot nu va scăpa.“[1]

Deci dulăii carte în chip ca acesta scrisă către Corb trimasără:

„Monarhiii monarhiilor şi domnului domnilor, stăpânului nostru milostiv, noi credincioasele slugi şi plecaţii robi, ogarâi, dulăii, coteii şi Râsul[2], cu multă plecăciune, la pravul pragului puternicului nostru stăpân, nevrednicile noastre obraze ştergând, de la toate cereştile puteri, bună pază şi fericită viaţă rugând, biruinţă a toată împotrivirea şi supunere a tot nepriietinul poftim. Către aceasta, în ştire facem că precum cerescul Vultur martur cuvintelor şi cunoscătoriu inimilor ne ieste, că nu de vreo zavistie porniţi, nici de vreo pizmă clătiţi, ce de adevărate tâmplate lucrurile părţilor acestora (adecă la Grumadzii-Boului, unde împotriva nepriietinului de obşte şi pentru vânătoarea vrăjmaşului

---

[1] Fragment revelator pentru felul în care Cantemir înţelege folosirea deviată a poeticii: Scarlat recurge la citat ca normă a unei activităţi josnice, cu scopul de a înşela, ceea ce înseamnă că scriitorul cerea în mod implicit ca utilizarea valorilor culturii antice să fie făcută într-un cadru etic, de strictă moralitate. Devierea de la normele etice ale acţiunii reprezenta implicit o falsificare a adevărului conţinut într-o valoare culturală adoptată ca model sau călăuză de acţiune. Astfel, Scarlat îndeamnă pe agenţi să nu mai aştepte răspunsul de la Bucureşti, să acţioneze peste capul lui Toma, înşelându-l şi folosindu-l ca momeală, şi să aibă iniţiativă în activitatea lor, pentru a avea merite personale în executarea ordinului şefului suprem, Brâncoveanu, în ceea ce priveşte capturarea lui Dimitrie.

[2] Scrisoarea trimisă în ţară de agenţii lui Brâncoveanu este alcătuită ca venind din partea tuturor categoriilor de slujbaşi ai corpului de informaţii secrete aparţinând domnului muntean: curierii (ogarii), spionii (coteii), capuchehaiele (dulăii). Este de remarcat şi prezenţa lui Mihalache Ruset (Râsul) care, împreună cu fratele său Scarlat, erau capuchehaielele lui Mihai Racoviţă la Poartă, ceea ce înseamnă că era o acţiune conjugată, conform convenţiei încheiate între Iaşi şi Bucureşti. Stilul, formulele de politeţe sunt în spiritul corespondenţei oficiate din acea vreme.

Inorog trimişi sintem) însămnăm şi înştiinţăm. Va şti dară domnul nostru milostiv că în ceste dzile cu osteninţa a unor priietini credincioşi şi prin multe crunte ale noastre sudori, cât şi talpele prin aspre şi ascuţite stinci călcând ni s-au beşicat şi prin dese şi ghimpoase hinciuri scociorând, părul ni s-au jepuit şi piielea ni s-au despoiat, şi aşe, după multe priveghiri şi alergări, pre acel de cap nepriietin la mare strâmptoare l-am coborât şi în mâna Şoimului ca în nerupte şi nedezlegate legături l-am lăsat, cu toţii bună nedejde având ca şi osteninţele noastre în deşert să nu iasă, şi acel cumplit nepriietin sfârşit răutăţilor să-şi puie. Ce Şoimul (pre carile pentru mai mare credinţa şi mai bună nedejdea l-ai fost trimăs), după ce cu dânsul faţă la faţă au vinit, nu ştim, cu ochii, ca vulpea pe cocoş, l-au fărmăcat, au cu cuvintele, ca sirenele cu cântecele, l-au aţipit şi l-au amăgit? Atâta ştim că nu numai căci nu l-au prins, nu numai căci nepipăit l-au slobodzit, ce încă şi una cu dânsul într-un prieteşug şi într-o inimă legându-să, mare dragoste între dânşii să arată, atâta cât, nu numai căci despre goana lui ne opreşte, ce încă şi pre noi, ca vicleşugului lui părtaşi să ne facem, tare ne sileşte.[1]

Aşijderea Bâtlanul (carile mai pre urmă pentru paza gârlelor s-au trimis), în partea lor dându-să, toate tainele şi toate silţele către Inorog ne descopere, cât un păr de pe noi de ne-ap năpârli, preste ştiinţa nepriietinului să fie cu putinţă nu ieste.[2] Către acestea, foarte bine şi din chipuri de credinţa vrednice, tare ne-am adeverit, adecă Şoimul penele schimbându-şi, din pestriţe negre, iară a Bâtlanului din negre pestriţe să le facă. De care lucru, acestea nu în puţin a să lua trebuie (căci bucăţeaoa aluatului la toată covata destul ieste şi din scânteia mică, mare pojar a să aţiţa

[1] În scrisoarea-denunţ Toma este acuzat că în timp ce agenţii depuneau toate eforturile pentru prinderea lui Dimitrie, acesta a legat prietenie cu duşmanul oprindu-i să-şi facă datoria şi viclenind astfel pe domnul şi stăpânul său.

[2] În acelaşi denunţ, era vizat şi Dimachi, capuchehaia domnului muntean, fiind acuzat că înştiinţa pe Dimitrie de tot ce se punea la cale împotriva sa.

poate). La carea proasta noastră minte alt leac a afla nu poate, fără numai Şoimul şi Bâtlanul, dintr-această slujbă scoţindu-să, la monarhie să să cheme, ca pentru vicleşugul carile au făcut dovedindu-să, cu ceia ce li să cade pedeapsă să li să plătească.[1]"

Cartea acestora decât cerneala mai cu negre pâri plină şi într-acesta chip împodobită era.[2] Iară Şoimul, precum mai sus s-au pomenit, dacă de la împreunarea Inorogului s-au despărţit, după cuvântul carile îi dedese, şi el carte ca aceasta alcătuind, către Corb au trimis[3]:

Dup[titul. „Bine ştie domnul mieu milostiv că după porunca carea mi s-au dat, la Grumadzii-Boului viind împreună cu toţi dulăii, în tot chipul de nevoinţă, spre a Inorogului vânătoare am silit şi am nevoit, atâta cât nici o piatră neclătită şi nici un unghiu nescociorât şi nici un meşterşug neispitit n-am lăsat (ce celea ce norocul nu sloboade, nevoinţa batgiucuresc) şi nicicum cu de-a sila la mână să-l aducem n-am putut. Ce iarăşi, după porunca carea am avut, cu mijlocul Hameleonului, cuvinte de pace şi sămn de prieteşug i-am trimis, socotind (ca cea cu rău a isprăvi n-am putut, cu bine a isprăvi să ispitim). Carile, întâi cuvintelor, apoi giuramânturilor mele încredinţându-să, la un loc ne-am împreunat şi tot feliul de voroavă cu dânsul am scuturat. Ce câte prin multă vreme am vorovit, toate a să scrie şi multe sint şi nu toate urechile a le suferi pot. Iară toată închietura cuvintelor ieste aceasta: Pacea şi liniştea cu toată inima pofteşte, însă a să

---

[1] În încheierea denunţului, agenţii propun lui Brâncoveanu să recheme în ţară atât pe Toma cât şi pe Dimachi ca să dea socoteală de faptele lor şi să-şi ia pedeapsa. Brâncoveanu va da curs acestei propuneri, rechemând în ţară pe Toma, dar, cum o va dovedi desfăşurarea ulterioară a evenimentelor, nu-l va pedepsi.

[2] Denunţul conţinea o mulţime de calomnii la adresa lui Toma Cantacuzino şi Dimachi.

[3] Fără să ştie de denunţul trimis de agenţii din subordine împotriva sa, Toma expediază, la rândul său, o scrisoare către Brâcoveanu, în care îl informează despre stadiul îndeplinirii misiunii încredinţate.

încredinţa prea cu anevoie a fi arată, de vreme ce de multe ori şi prin multe chipuri aceasta s-au ispitit şi totdeauna şi în cuvinte şi în fapte amăgit şi viclenit s-au aflat. Care lucru, eu, tare tăgăduindu-l, cu multe chipuri de voroave, fără fiinţă, dreptatea a-i astupa mă siliiam (că cei ce a păcii aşedzători sint, pentru ca cele cu cuviinţă şi spre împăcarea inimilor sint să aşedze, şi minciuni a grăi slobodzenie au, ca capetele râdicând şi înălţând, mijlocele a ţinea să poată). Ce el, cu multe şi mari argumenturi şi nebiruite dovede şi mai vârtos cu scrisorile carile a mână avea, dreptatea lui şi amăgeala noastră arăta,[1] atâta cât ce să-i răspund n-am mai avut. De care lucru toate cuvintele lui cu socoteală şi toate jalobele lui cu dreptate a fi mi s-au părut. Şi într-aceasta, domnul mieu milostiv adeverit să fie că amestecătorii de răutăţi şi a păcii nepriietini într-alt chip îl zugrăviia, iară eu la dânsul alt chip am cunoscut. Deci ce priinţa adevăratii mele slujbe mă îndeamnă şi adevărul pofteşte, dzic că jiganiia aceasta nu de neprieteşug, ce de prieteşug vrednică ieste, căci într-îmbă mâna gata şi neferit ieste. Pentru acestea, dară, cu îndrăzneala şi voia vegheată carea la lumina negrimei tale neapărat am, mă rog: ca ce pofta şi voia domnului mieu milostiv ar fi, cum mai curând chiar răspuns să aib, căci până în vremea a 1.500 de minute, soroc răspunsului puind, până la aceia vreme goana neprietinească în odihna prietinească precum va sta cuvânt i-am dat.[2]"

Corbul, dară, ase din doaă părţi, doaă feliuri de scrisori luând,

---

[1] În scrisoarea trimisă către Brâncoveanu, Toma îi relatează că la întâlnirea cu Dimitrie Cantemir a putut afla că acesta este în mod sincer înclinat spre o împăcare cu domnul Ţării Româneşti, dar Brâncoveanu dăduse până aici dovadă de rea-credinţă, pentru care el posedă dovezi scrise. Aluzia se referă probabil la convenţia încheiată cu Lupu Bogdan hatmanul şi încălcată de Brâncoveanu.

[2] Subliniind sinceritatea şi calităţile lui Dimitrie Cantemir, Toma pledează pentru o reală împăcare cu acesta şi cere aprobarea de a realiza o învoială de pace. El a acordat lui Dimitrie un armistiţiu de 15 zile („1500 minute“), timp în care doreşte un răspuns în această privinţă de la domnul său.

cu doi ochi, doaă cărţi citiia, şi cu doaă urechi, doaă poveşti împotrivă audziia. Ce ochiul cel drept cu urechea dreaptă pe cartea dulăilor fu şi minciunoasă cuvintele şi clevetele lor ascultă. Iară ochiul stâng şi urechea stângă pe slovele curate şi cuvintele adevărate întorcând, toate dzisele îndărăpt şi tot adevărul în minciună luă (căci minciuna după voie decât adevărul împotrivă la cei stăpânitori mai mare încăpere are). Deci dulăilor răspuns dede, precum pre Şoim şi Bâtlan de acolo râdicând, ceia ce li să cade îşi vor lua plată, iară ei, în tot chipul silind, lucrul în slab să nu lasă şi ori în ce fel s-ar putea, numai la mână nepriietinul să vie, să nevoiască, pentru carea mare mulţemită şi de aceia slujbă vrednice daruri vor lua. Iară din pricina lenivirii lor, lucrul într-alt chip de va fi, fără grea [grea] certare şi fără a cinstei scădere să scape nu vor putea[1].

Iară Şoimului într-acesta chip răspuns trimasă: „Cartea ta am luat şi într-însa cuvintele inimii Inorogului am citit. Deci iată că-ţi dzic: nu să poate, nu să face, nu să află, cătră mine altă dată a scrie te părăseşte. Iară Inorogului cuvânt de pace supt giurământ cât de tare dă, şi numele cerescului Vultur la mijloc puind, pre nepriietin a amăgi nu te sii (căci la noi doftori sint carii, daruri bune vădzind, boala păcatelor cât de grea a tămădui pot), (ϖ, zeÍ cai qeoµ muritorii a nemuritorilor voie a amăgi cum pot ispiti?). Ce ori în ce chip ar fi, încă o dată la locul prundişului a-l coborî sileşte, de unde altă dată ca de altă, să nu cumva mai scape, nici frica giurământului de la îndrăzneala izbândii a te opri pricină să pui (că pre nepriietin a-l birui numai voia noastră cearcă, iară tot feliul de meşterşuguri şi de vicleşuguri a face pravila locului nostru sloboade). Că în monarhiia noastră ves-

[1] Primind ambele scrisori şi dând curs urii sale împotriva lui Cantemir, Brâncoveanu acordă credit agenţilor, cărora le face cunoscut că va rechema în ţară pe Toma şi pe Dimachi. În consecinţă, le acordă în exclusivitate întreaga responsabilitate şi libertate de acţiune în ceea ce priveşte prinderea lui Dimitrie, promiţându-le răsplata cuvenită pentru o astfel de importantă sarcină.

tită şi de la toţi adeverită axiomă ieste (cu mortul, decât cu viul, giudecată a avea, mai lesne, şi de păcatul nevădzut, decât de nepriietinul vădzut, a te curăţi mai pre iuşor ieste[1]). Că când jiganiia aceia dintre vii va lipsi, atuncea numai noi precum adevărat între vii ne odihinim ne vom putea numi. Deci cum mai curând, după porunca noastră, sau isprăvind, sau neisprăvind lucrul, pre Bâtlan împreună cu tine luând, aicea să vii căci alte lucruri şi alte trebe într-alte părţi a împărăţiii noastre s-au tâmplat, la carile pentru ca cu mâna ta să să isprăvască, sintem să te trimetem[2]. Iară pentru aceia slujbă într-acea parte, iată că pre fratele fratelui, vărul vărului şi nepotul nepotului, Uleul, trimetem, carile, îndată acolo ce va sosi, tu, fără altă zăbavă sculându-te, să vii. Într-alt chip să nu faci. Aceasta-ţi scriem.[3]"

---

[1] Brâncoveanu răspunde lui Toma că nu acceptă învoiala făcută cu Dimitrie Cantemir. Ca atare trebuie să-l atragă pe acesta la o nouă întâlnire sub pretextul împăcării, în realitate, o nouă cursă de capturare. În această privinţă să nu-şi facă probleme de conştiinţă, din cauza folosirii jurămintelor mincinoase, întrucât „pravila locului“, adică regula politicii lui Brâncoveanu, se conducea după principiul „scopul scuză mijloacele“, precum şi după deviza , că este mai uşor să te judeci cu mortul şi este mai bine să te cureţi de duşman decât de păcate.

[2] Chiar dacă Toma nu ajunge să-şi îndeplinească misiunea încredinţată, domnul Ţării Româneşti îi ordonă să ia cu el şi pe Dimachi, şi să se reîntoarcă neîntârziat în ţară, unde va primi alte însărcinări. Într-adevăr, Brâncoveanu, după cum mărturiseşte cronicarul Radu Greceanu, îl face pe Toma mare postelnic, după întoarcerea lui în ţară, cu toate zvonurile şi informările primite despre neloialitatea acestuia. Domnul Ţării Româneşti nu putea, desigur, trece peste puternica şi influenta familie a Cantacuzinilor, al cărei membru era şi Toma.

[3] În locul lui Toma rechemat în ţară, Brâncoveanu trimite ca şef al agenţilor şi spionilor săi pe paharnicul Ştefan Cantacuzino (Uliul), fiul stolnicului. El este numit „fratele fratelui, vărul vărului şi nepotul nepotului“, întrucât era frate cu Răducanu Cantacuzino (Coruiul), celălalt fiu al stolnicului, era primar cu Constantin Brâncoveanu, acesta fiind, la rândul său, văr primar cu toţi Cantacuzinii din generaţia tânără şi, nepotul mătuşii Stanca, mama lui Brâncoveanu, şi al lui Matei Cantacuzino, tatăl lui Toma.

PARTEA A OPTA

CUPRINS

Amânduror părţilor răspunsurile într-acesta chip viind, dulăii către Hameleon a Corbului socoteală îndată descoperiră şi pentru venirea Inorogului la împreunare foarte amintea să-i fie cu multe giuruinţe îl rugară. (Ce pietrii rătunde din vârvul dealului puţină urnire îi trebuie), căci el altă treabă nu avea, fără numai ce dzua împreunării lor păziia[1]. Iară Şoimul, vădzind că după făgăduinţa carea către Inorog făcusă răspunsul nu-i vinisă, nici inima Corbului spre pofta adevărului să plecase, ce supt numele credinţii încă mai mari şi mai fără lege vicleşuguri să facă îi porunceşte, socoti (că mai bine ieste într-o dzi de o mie de ori a muri decât ochiul cel ce toate într-ascuns vede o dată a amăgi), şi tot adevărul către Inorog descoperind, adevăratul prieteşug să-i dobândească aleasă, pentru ca din viitoarea-i primejdie norocul a-l feri de nu va învoi, încailea pre dânsul de acea imăciune curat şi neimat să-l cunoască[2]. Deci Şoimul de vicleană cartea carea

[1] Agenţii lui Brâncoveanu la Poartă comunică şi lui Scarlat răspunsul primit de la Brâncoveanu, privind planul acestuia de continuare a urmăririi, rugându-l să fie mai cu băgare de seamă la cea de a doua întâlnire. Această colaborare a agenţilor munteni cu Scarlat se făcea conform convenţiei de într-ajutorare amintită între Iaşi şi Bucureşti.

[2] Toma se conturează drept un personaj de factură cavalerească: primind de la Brâncoveanu ordinul de a folosi cea de a doua întâlnire pentru a-l captura pe Dimitrie, el hotărăşte să nu dea curs acestei dispoziţii care ar fi însemnat transformarea sa într-o mizerabilă unealtă a vicleniei şi necinstei domnului, ci dimpotrivă, preferând câştigarea şi respectarea unei prietenii adevărate, se gândeşte să-şi prevină prietenul de soarta ce i se pregătea. Până la sosirea

dulăii cătră Corb scrisese nicicum de ştire având, şi pentru vicleşugul Hameleonului nici cum prepuind, Hameleonului ştire trimasă ca cum mai curând să vie, căci are cuvânt să-i grăiască şi poruncă să-i poruncească.[1]

Hameleon, pururea grijea vremii răspunsului şi a împreunării lor purtând, fără altă zăbavă, sărind, la Soim să dusă. Cătră carile Şoimul: „Du-te, dzice, o, priietine, şi Inorogului ştire dă precum răspunsul ce aşteptam mi-au vinit, deci, oricând va putea, iarăşi la locul dintâi împreunare să avem îl poftesc, căci singur, de ar fi cu putinţă, unde să află aş merge, dară multe pricini înainte să pun, carile despre acea cale mă împiiedecă. Întâi că, mărgând eu acolo, alalţi tovarăşi poate într-alte prepusuri să între; a doa, că macar că pentru prepusuri vânturoase ca acestea atâta aminte nu mi-ar fi, ce în trecutele dzile, după vânarea unii Potârnichi,[2] mai vârtos decât s-ar fi cădzut slobodzindu-mă, câteva pene din aripa dreaptă mi-am betejit, deci, pentru ca să să îndreptedze, câteva dzile în odihnă să mă aflu doftorii mi-au poruncit; şi aşe, la înălţimea munţilor a mă sui peste putinţă îm ieste."

Hameleonul, poruncă lui plăcută şi dorită ca aceasta audzind, mare bucurie luă şi de tâlcuirea visului său cea dintâi iarăşi tare a nedejdui apucă. Ca acestea dară în gând clocotiia, iar din cuvânt cătră Şoim dzisă (cu îndrăzneală grăind şi pentru cuviinţa

---

înlocuitorului său, Toma continua să fie menţinut în Istanbul pentru îndeplinirea şi continuarea misiunii încredinţate. După cum menţionează izvoarele vremii, scrisoarea de rechemare este din 15 ianuarie 1704, iar plecarea lui Toma va avea loc la 10 martie în acelaşi an, între aceste date având loc cea de a doua întâlnire dintre Toma şi Dimitrie.

[1] Toma nu aflase de denunţul împotriva sa făcut de agenţii munteni, în colaborare cu Scarlat, aşa încât el vesteşte pe Scarlat de cea de a doua întâlnire cu Dimitrie, care urma să aibă loc în curând.

[2] *Pot`rnichea: fata Stamii (D. C.)* — adică a unui oarecare Stamas, un obscur grec din Istanbul. Motivând un accident cu prilejul unei aventuri amoroase cu fata unui oarecare Stamas, situaţie ce-l obliga să rămână în casă, lasă lui Scarlat toată libertatea de a aranja întâlnirea dintre el şi Dimitrie Cantemir.

dreptăţii pomenind): „O, domnul mieu, înţelepţii cuvintele îndesite a suferi obiciuiţi sint, cu care sentenţie şi eu sprijenindu-mă, pentru adevăratul mieu priietin o obrăznicie cădzută şi o asupreală întregilor la minte plăcută, cătră tine de voi arăta, iertăciune să aib mă rog. Mă rog, dară, domnul mieu milostiv, să nu cumva osteninţele mele în zădar să iasă, adecă împreunarea aceasta să nu cumva spre scăderea cinstii Inorogului să fie, că precum bine ai cunoscut, dreptului acestuia grele năcazuri şi nespusă strâmbătăţi i s-au făcut şi încă altele mai mari a i să face (pre cât pociu cunoaşte) urâtorii dreptăţii cu multe chipuri mă tem că nevoiesc, că precum şi mai denainte am dzis (cine adevărat iubeşte, gânduri de negândit gândeşte şi prepusuri de neprepus prepune). De care lucru, iarăşi mă rog, obrăzniciia mea în vină să nu să ţie, şi eu iată că după porunca ta ştire îi voi da, iar el, după cuvântul carile au dat, soarele îndrăpt poate să să întoarcă, iară el din socoteală-şi să să mute precum peste putinţă ieste adeverit sint. Deci el acmu viind, să nu cumva alte meşterşuguri de vicleşuguri să fie, şi apoi toată ocara asupra mea va rămânea şi toată lumea numele vândzătoriului şi porecla de răufăcătoriului mie îmi va punea. Ce nu atâta pentru strâmbă poreclitura mea, cât pentru fără cale doseditura lui m-aş pedepsi“[1] (o, jiganiia făţarnică, o, vas spurcat şi lingură scârnavă, cum răutatea în inimă amestecând, cu gura cele ce ştiia că-i vor vini, pentru ca asupra altora să cadză, cale le găteadză).

Şoimul, de spurcat vicleşugul lui aşeşi nicicum prepuind, de acestea ce-şi propune nicicum grijă să nu poarte tare îl adeveri, şi precum (mai bine fără purtarea duhului, decât cu purtarea ocărâi a fi socoteşte) îi dzicea.

Hameleonul acmu, deplin cunoscând precum gândul Şoimu-

[1] Asumându-şi sarcina de a anunţa pe Dimitrie pentru întâlnire, perfidul Scarlat, care ştia bine ce soartă îi pregătea, pentru a se arăta neamestecat în această urâtă maşinaţie, previne pe Toma că s-ar putea ca agenţii lui să fi pregătit o cursă Inorogului.

lui nicicum spre răul Inorogului nu să pleacă, ce cinstea cuvântului decât viaţa mai scumpă ţine, de acolo ieşind, întâi la dulăi să dusă, şi toate câte Şoimul îi poruncisă şi pentru vinirea Inorogului la împreunare, precum peste puţine dzile ieste să fie, le spusă. Apoi la Crocodil alergă, cătră carile cu mare îndrăzneală: „Bucură-te, domnul şi stăpânul mieu milostiv", dzisă.[1] Crocodilul: „Ce poate fi aceasta a ta lascavă şi voioasă arătare? Oare ţie vreun bine, au altuia vreun rău undeva ai simţit?" (Că zavistnicii pentru răul altora decât de binele său mai mult să bucură). Hameleonul dzisă: „Amândoaă părţile întrebării, o, domnul mieu, adevărate şi precum sint le-ai cunoscut. Şi cum să nu mă bucur, de vreme ce prada ţ-am apropiiat, vânatul la strâmtori ţ-am încuiat, masă întinsă ţ-am deşchis şi bucate săţioase ţ-am gătat şi, în scurt să dzic, toate după poftă şi după voie s-au tâmplat. Că, iată, în ceastă sară Inorogul la prundiş să coboară, la uşile a toate poticile dulăii stau gata să puie zăvoară, toate întrările şi ieşirile lui viteji vânătorii şi neosteniţi gonitorii tare le străjuiesc şi vârtos le păzesc (căci aşe cu dulăii să vorovisă). Deci altă cale de scăpare şi potică de fugă nu-i rămâne, fără numai doară în apă să să arunce, unde domnul mieu câteva ceasuri a străjui de nu să va leni, fără greş de biv pradă domnul mieu va dobândi, eu asupra nepriietinului voi izbândi şi preţul îndzăcit şi însutit îmi voi plăti. La strajea nopţii dintâi pogorârea la prundiş îi va fi, paza dulăilor despre alte părţi nu va lipsi şi, aşe precum socotesc, bucată gata în gura domnului mieu va vini.[2]" Crocodilul, acestea audzind, să veseli, însă cătră Hameleon într-acesta chip întrebarea vrăjbii pusă: „Eu, pre cât din sunetele cuvintelor lumii am putut înţelege, tu şi cu Inorogul mare dragoste aveaţi şi

[1] Plecând să invite, ca din partea lui Toma, pe Dimitrie la întâlnire, Scarlat anunţă mai întâi pe agenţii munteni, după care vesteşte şi pe comandantul bostangiilor (crocodilul).

[2] Scarlat propune din nou planul adoptat cu ocazia primei întâlniri, adică, agenţii munteni să-i pândească întoarcerea lui Dimitrie la porţile Istanbulului,

odânăoară într-un loc nedespărţiţi lăcuiaţi, atâta cât sufletul tău de a lui lipit să fie fost să părea. Dară acmu această vrăjmaşă neprietinie şi de moarte asupră-i viclenie din ce pricină să să fie tâmplat? Cu dreptul voiu să-mi spui.“[1]

Hameleonul, de nenedejduită întrebare ca aceasta, deodată tare să ului (că minciunoşii în voroavele tocmite să dezvălesc, iară la întrebările fără veste ca bezmeticii să uluiesc). Iară mai pre urmă, precum să dzice cuvântul (minciunosul tatăl minciunii şi minciuna fata minciunosului ieste), îndată minciuna zămisli şi spurcata basnă născu, dzicând: „Aceasta întrebare până acmu nici din priietini, nici din nepriietini cineva m-au mai întrebat, în care lucru ascunse şi de nedescoperit taine să cuprind, nici cătră alt chip o dată cu moartea le-aş descoperi. Ce de vreme ce domnul mieu acesta lucru a mă întreba şi dreptatea carea asupra lui aşi avea a afla învoieşte, pre cât mai pre scurt voi putea (de vreme ce la Inorog a mă duce vremea mă grăbeşte) a te înştiinţa mă voi nevoi. Va şti dară domnul mieu milostiv că părintele mieu era Apariu, carile în toate dzilele apă de la fântânele de singe a aduce obiciuit era.[2] După ce şi eu mai la vârstă am sosit şi cofa în mână a râdica, apa din fântână a scoate şi coromâsla pre umere a purta a putea am început, cu tată-mieu

---

iar bostangiii să patruleze pe Bosfor şi pe Cornul de aur pentru a-i putea tăia retragerea, dacă se întorcea cu barca pe apă.

[1] Seful bostangiilor este intrigat de ura înverşunată pe care o purta Scarlat lui Dimitrie, ştiind că înainte vreme erau prieteni nedespărţiţi. Expresia „odânăoară într-un loc nedespărţiţi lăcuiaţi“ pare a se referi la vremea când Scarlat era capuchehaia lui Constantin Cantemir la Poartă, iar Dimitrie se afla la studii în Istanbul.

[2] Începe confesiunea lui Scarlat cu expunerea motivelor urii ce i-o purta lui Dimitrie. Prima parte se referă alegoric la profilul moral al lui Constantin Cuparul (Apariul), şi, implicit, al descendenţilor săi; cea de a doua este o povestire, de asemenea, alegorică, despre îndrăgostirea şi căsătoria lui Scarlat cu fiinţa iubită, totul petrecându-se într-un splendid climat de magie. Termenul „fântânele de singe“ nu se explică la cheie, dar este sigur că scriitorul a plecat

împreună adese fântânele cele de singe la rădăcinele Munţilor Vrăjbii izvorâtoare cercetam. Munţii aceştea, departe, în ţara ce să cheamă Pizma, să află, despre partea răsăritului, pre marginea ocheanului în sus, spre crivăţ, şi în gios, spre amiadzădzi, în lung şi în lat atâta de mult să trag, cât cei ce nepărăsit drumul carile pre la rădăcinele lor merge au ţinut dzic precum până la ocheanul apusului ocolesc şi ca un zid în giur împregiur toată rătundzala pământului îngrădesc.[1] Aşe, noi dară pentru trasul apii adese la acei munţi mărgând şi din care izvor apa mai cruntă şi fierbinte ar fi ispitind (căci apa aceia cu fierbinteala, iară nu cu răceala setea stâmpără), odată în vârvul unui munte prea înalt ne-am urcat, în vârvul a căruia un puţ prea adânc şi mai să dzic fără fund am aflat. Din gura puţului ciutura cu hârzobul slobodzind, după ce cât era funia de lungă au mărs, după ce învălitorile capetelor şi încingătorile mijlocelor la capete am adaos, cu mare nevoie de fundul puţului agiungând, precum de o umedzală ciutura să fim împlut am simţit. Iară după ce vasul afară scoasem, vădzum că nu umedzală roşie, ce albă era, din carea, gustând, precum adevărat lapte ieste am cunoscut. Şi îndată, precum mun-

---

de la funcţia de cupar a bătrânului Ruset, ceea ce ne-ar îndreptăţi să-l traducem prin veniturile provenite din producţia de vinuri. Dar prezenţa şi a altor termeni simbolici, de factură morală, ne obligă să-l integrăm sensului moral, ceea ce vom face mai departe.

[1] Termeni simbolici privind profilul moral al lui Constantin Ruset cuparul şi tot astfel al fiului său Scarlat: fântânile, adică izvoarele de sânge izvorăsc din Munţii Vrajbei, ai certurilor şi conflictelor între oameni. La rândul lor, aceşti munţi se află în ţara Pizmei, adică a invidiei, cel mai mare defect al relaţiilor interumane şi al vieţii politice din vremea lui Cantemir şi, de asemenea, nota caracteristică a Cupăreştilor. Munţii Vrajbei sunt atât de întinşi, încât ţin de la un ocean la altul, înconjurând întreg pământul. *Ocheanul apusului este moartea, iar r[tundzala p[m`ntului semnific[inima omului (D. C.).* Cu elementele pe care le avem, putem formula astfel profilul moral al Ruseteştilor: inima lor era stăpânită de invidie până la moarte, preocuparea lor de viaţă fiind provocarea de conflicte şi suferinţă.

tele cela ce lapte izvoreşte să fie ne-am adus aminte. Îndată ce laptele gustaiu, din fundul puţului un tânguios glas: „Vai, ţiţişoarele mele, vai, lăptişorul mieu, cine dintre muritori te-au tras? Cine din cei nemuritori vreodată te-au băut? Cine ieste îndrăzneţul şi obraznicul acesta carile pieptul Biruinţii a apipăi şi ţiţişoarele fiicăi mele de gurguie a suge nu s-au temut?“ Tată-mieu, glasul acel aşe de tângâios şi aşe de mângâios audzind, îndată descântecul necromandiii asupra laptelui a descânta începu (căci precum duhul Biruinţii să fie într-acesta chip strigat pricepusă[1]). Laptele, după descântec, îndată a să închega şi mădularele unul de altul a să lega începură. După aceia vinele preste oase întindzându-să, toate părţile trupului a să clăti şi supţirea peste dânsele pelicioară a să lipi vădzum.[2] Şi aşe, îndată o ficioară ghizdavă şi frumoasă denainte-ne în picioare stătea, carea cu ochii sigeta, cu sprâncenele arcul încorda, cu faţa singe vărsa, cu budzele inima spintica, cu mijlocul viaţa curma, cu statul morţii râdica, cu cuvântul dzilele în cumpănă măsura, cu răspunsul sufletul de la mormânt înturna, iar cu singur numele Biruinţii toată frumseţe biruia şi covârsiia.[3] Pre aceasta într-acesta chip, o, domnul mieu, vădzind-o, îndată în inimă rană nesuferită şi boală netămăduită simţiiu şi cătră părintele mieu: „O, tată, căci lucru primejdios ca acesta a videa m-ai născut“ (că decât rana

---

[1] *Muntele ce izvor[=te lapte: Galata |arigradului:* cartierul italian al Istanbulului; *gustarea laptelui: logodna spre nunt[; Biruin\a: Victoria (D.C.)* — numele fetei născute în acest cartier. Alegoria se referă la îndrăgostirea şi logodirea lui Scarlat Ruset cu Victoria, o tânără foarte frumoasă, dar stearpă, zice Cantemir mai departe, născută în Galata, un cartier în Istanbul.

[2] Tatăl lui Scarlat joacă aici oficiul de vrăjitor, rol în acord cu amănuntele date despre el cu alt prilej. „Descântecul necromandiii“ — invocaţia spiritistă; Procedeul este magic, însă imaginea încarnării Victoriei este alcătuită după modelul uneia din viziunile lui Iezechiel.

[3] Avem aici o altă descriere a frumuseţii feminine, aceasta descriere a Victoriei fiind diferită de cea a Helgăi, amănunt ce denotă marile resurse ale talentului de scriitor al lui Dimitrie Cantemir.

dragostelor şi decât boala iubostelor mai primejdioasă nici ţirulicii au vădzut, nici doftorii au audzit) „şi decât meşterşugul pre morţi a înviia, mai bine meşterşugul pre mine a mă omorî sau a nu mă naşte să fi învăţat“ (că în statul acesta a vieţii de dragoste pătimitoare, moartea decât viaţa mai poftită ieste).[1] Tatăl mieu, în nerupt lanţuhul dragostelor legat şi aşe de tare înfăşurat vădzindu-mă, dzisă: „Bodzul dragostei[2], o, fiiule, fiiul Afroditei ieste, pre carile nu după micşorimea vârstei (căci pururea copil ieste), ce după tare arcul ce trage şi ascuţită sigeata ce în ficaţi înfige, cei ce-l măsură, îl cunosc.[3] Ce cât spre această a ta de curând scornită patimă lucrul ar pofti, fii cu bună inimă, că cela ce cu cuvântul şi cu meşterşugul farmăcului necromandiii din lapte ficioară[4] a face au putut, din ficioară spre pofta nevestirii inima a-i pleca cu multul mai pre lesne va putea. Numai atâta căci de împotrivnic norocul tău (carile muritorilor niciodată deplin nu vine) foarte rău îmi pare, de vreme ce ficioara aceasta, din lapte născută fiind, din fire starpă a fi firea au lăsat-o, nici pântecele ei spre zămislirea simenţiii locuri ş-au gătat.[5] Unul i-ar fi leacul (pre cât adânc meşterşugul mieu a afla poate), ce şi acela pre cât cu anevoie îi ieste aflarea, cu atâta mai cu nevoie ieste, aflându-l, cu dânsul după voie cineva a să sluji.“

Eu cătră tată-mieu dziş: „Pentru stârpie şi pentru a zămislirii leac a cerca, lucru mai pre urmă trebuitoriu ieste, ce acmu deodată leacul nesuferelii mele fără zăbavă aflând, alalte leacuri de vor trebui, mai cu vreme vom putea cerca“ (că înţelepţii întâi

[1] Suferinţele sufleteşti ale îndrăgostitului Scarlat sunt de comparat cu cele ale fiilor de boieri care tânjeau după frumuseţea Helgei.

[2] Amor, zeul dragostei, fiul Afroditei, zeiţa iubirii.

[3] Explicaţia pe care o dă bătrânul conţine elemente ale religiei greco-romane, cultul pentru antichitate fiind specific spiritului renascentist.

[4] *Din lapte ficioar[: fat[g[l[teanc[(D. C.)* — este vorba de aceeaşi Victoria.

[5] Este doar o insinuare răutăcioasă a lui Cantemir, aşa cum procedase şi cu Helge. În realitate, Victoria nu era stearpă, în urma căsătoriei cu Scarlat a dat naştere unui fiu, Iordache.

nevoia, apoi treaba caută). Şi, ce mai mult, o, domnul mieu, cu voroava să ocolesc? Tatăl mieu îndată descântecul dragostelor[1] în capul ficioarii descântă şi, trii peri din cosiţă-i zmulgându-i, unul la grumadzi, altul la braţe, iară al triilea la mijloc îmi învălătuci, cu carii precum sufletul ficioarii de tot trupul mieu să să fie legat şi inima ei în sufletul mieu să fie întrat îi păru. Şi aşe, ea ochii de la pământ râdicându-şi, ca lumina soarelui în stele oglindă frâmseţelor ei mă făcu şi în mine pre sinea şi în grozăviia mea frâmseţe ei a videa i să părea (că ochii dragostelor nu ce ieste, ce precum îi plac văd)[2]. În scurt, pe Biruinţă dragostele o biruiră, şi Diana Afroditis a să face priimi.[3] Iară a doa dzi părintele mieu, din somn deşteptându-mă, dzisă: ,,Eu în dzile bătrân şi la ani învechit sint, o, fiiule, ce cuvintele mele pomeneşte. Între a lumii jigănii Inorogul să află carile în vârvul cornului mare vârtute poartă şi împotriva a toată pătimirea putere are. Deci, vreodânăoară cu dânsul a te împreuna de ţi să va tâmpla, pre cât vii putea în prieteşugul lui vârtos a te lega sileşte, că el numai pântecele Biruinţei spre roada simenţiii neamului tău a deşchide poate.[4]" Aşedară, părintele mieu, Apariul, învăţătura dându-mi, dintre vii au ieşit. Iară eu în multă vreme cu Biruinţa

---

[1] Urmează ritualul magic pentru provocarea sentimentului de dragoste al Victoriei către Scarlat.

[2] Urâţenia Hameleonului este transfigurată sub puterea sentimentului de dragoste de care era cuprinsă Victoria. Scriitorul îmbină aici efectul produs în mod real de dragoste cu credinţa populară după care dragostea, provocată prin magie, poate transforma urâtul în frumos. Putem afirma, aşadar, despre Cantemir scriitorul că ştie să folosească nu numai valorile culturii sale livreşti şi în special valorile culturii antice greco-romane, ci şi bogatele resurse ale credinţelor şi creaţiei populare româneşti, alături de influenţa, de asemenea, copleşitoare, a culturii turco-arabe, cu splendoarea climatului său exotic şi basmic.

[3] Sub influenţa magiei, Victoria se transformă până la urmă din Diana (fecioară) în Afrodita (femeie), adică devine soţia lui Scarlat.

[4] Invitaţia, pe care o face bătrânul Ruset de a folosi virtuţile Inorogului, se

la un loc şi într-un pat vieţuind, nicicum numelui următoriu şi neamului adăogătoriu de la dânsa să iau nu m-am învrednicit.

Deci târdziu mai pre urmă, de învăţătura părintelui mieu, carea pentru Inorog îm dedese, aminte aducându-mi, toate pustiile Araviii a cerca şi toate părţile lumii a cutriera nu m-am părăsit, până locul şi lăcaşul Inorogului am aflat. Aflându-l, de dânsul cu mare cinste m-am lipit, tovarăş în toate căile nedespărţit şi slugă în toate slujbele neostenit m-am făcutu-i,[1] nici în viaţa mea altă plată sau simbrie i-am poftit, fără numai o data macar vârvul cornului lui de moale pântecele Biruinţei mele să lipască am nedejduit. Şi pentru ca pologul stidirii să să râdice şi supt singurătate acoperemântul necunoştinţii să să arunce, de multe ori şi mai în toate dzilele, la culcatul şi la sculatul lui, eu trebe în câmp îmi scorneam, iară Biruinţei lingă dânsul să să afle îi porunceam. Ce împietrită inima lui nicicum spre stârpirea pântecelui ei a să milostivi nu s-au muiat, ce în zavistiia neamului şi seminţiii mele neclătit au statut. Eu, într-această asprime şi neînduplecare vădzindu-l, aievea simbriia slujbei şi pofta inimii, carea îmi era, cerându-i, cu mare urgie şi mânie, simbrie ca aceasta a-mi da au tăgăduit, şi precum el Dianii, şi nu Afroditii, să fie închinat apofasisticos mi-au răspuns.[2]

întemeiază pe credinţa potrivit căreia cornul acestuia ar avea puterea de a vindeca orice boală şi neputinţă şi mai ales de a salva pe cei otrăviţi. Cea de a doua parte a sfatului este în realitate o dispoziţie cu limbă de moarte ca Scarlat să rămână credincios familiei Cantemir, scriitorul sugerând că acesta a încălcat până şi un asemenea lucru.

[1] Aluzie la serviciile de bună-credinţă aduse de Scarlat lui Dimitrie, perioadă ce s-ar putea localiza între 1693—1703.

[2] Scriitorul afirmă că Scarlat şi-ar fi oferit soţia pentru a avea un urmaş prin Dimitrie, dar că prinţul ar fi refuzat această penibilă ofertă. Acest refuz ar fi fost deci motivul pentru care Scarlat i-ar purta acum atâta ură. Desigur, asemenea afirmaţii nu pot fi adevărate, rostul lor fiind insulta la adresa lui Scarlat, Dimitrie având de altfel obiceiul de a face, uneori, în *Istoria ieroglific[*,

Acmu dară, o, domnul mieu, ce mai mare dreptate şi ce mai dreaptă pricină spre izbânda lui a mi să da? Şi ce mai uscată iască spre aţiţarea răsplătirii decât opreala simbriii şi tăgada dreptei pofte a să afla poate? Şi aceasta ieste pricina vrăjbii cu carea până la moartea mea a nu-l intiri nu voi părăsi şi precum „bună nedejde am, astădzi izbânda mea şi plata lui, precum ţ-am spus, îndzăcit şi însutit să va plini."

Aşedară, Hameleonul sfârşit spurcatei şi năpăstuitoarei basne puind şi toate vicleşugurile pre cât mai pre-ascuns putu alcătuind, în munte la Inorog să sui, cătră carile, cu multă plecăciune plină de mare înşelăciune închinându-să, dzisă: „Leul şi Vulturul ceresc în veci lăudat şi toate pasirile şi dobitoacele cereşti preste veci slăvite să fie, carii faţa domnului mieu cea de lumină slobodzitoare şi sănătatea lui ceia ce-i lumii trebuitoare în statul său a videa m-au învrednicit. Cătră acestea, dumnealui Şoimul cu plecăciune sănătate trimiţind, roagă şi pofteşte ca, după făgada carea aţi dat în această sară, de iznoavă, dorita-ţi împreunare a avea să poată, căci toate după voie a-ţi vesti şi toate de fericire a-ţi povesti are."

Inorogul, amânduror închinăciunilor celea ce li să cuviniia de priimire răspunsuri dând, dzisă: „De împreunarea Şoimului cu dragoste bucuros sint (că cu priietinul adevărat şi de credinţă vrednic, cine va împreunare şi voroavă trebuitoare a avea, între cele de frunte fericiri să numără), însă în ceastă sară, după poftă-i

---

afirmaţii umilitoare despre unele personaje pe care nu le agrea. În privinţa acuzaţiilor aduse de Scarlat mai ştim dinainte că vina lui Dimitrie ar fi constat în facilitarea aruncării Hameleonului în închisoarea bostangiilor, acuzaţie contrazisă de scriitor în altă parte, unde afirmă că a plătit el lui Scarlat datoriile pentru care era ameninţat cu închisoarea. O astfel de motivare contradictorie a urii trebuie înţeleasă altfel: fraţii Ruset, conducându-se după interesele lor meschine, obişnuiau cu uşurinţă să încalce spiritul de loialitate faţă de cei a căror situaţie politică se dovedea la un moment dat instabilă şi pentru aceasta recurgeau la diverse motivări ale noii lor atitudini.

a face, o pricină (şi aceasta dreaptă precum mi să pare) mă opreşte, de vreme ce noi sorocul neprieteşugului şi dzua prieteşugului până în 1500 de minute pusesem, şi acmu, peste soroc răspunsul trecând, urmadză ca şi legătura datelor cuvinte să să fie rupt. De care lucru, înnoirea giurământului şi întărirea cuvintelor trebuitoare şi într-îmbe părţile folositoare a fi socotesc, cu carea odihnindu-ne, afară din tot prepusul iarăşi la locul ştiut să ne împreunăm. Că măcar că despre omeniia şi întregimea Şoimul lucru împotrivă nu-mi prepuiu, nici la giurământurile o dată date, cu vremea urgiia cerească a să răsufla socotesc (că tot cel ce la tot cuvântul necredzătoriu şi la tot giurământul prepuitoriu să arată, acela de călcarea a tot giurământul pururea gata ieste),ce de la buni priietini la ureche mi-au vinit precum crocodilul la ţărmurile apei să fie pădzind, de la carile poate ceva prin neştiinţă înalgiosul să mi să facă."[1]

Hameleonul, pentru numele crocodilului din gura Inorogului audzind, vicleşugul ascunsului inimii tare îl tulbură (că pre cât ştiinţa bună, în tulburare, mângâiere, pre atâta ştiinţa rea, în lineşte, tulburare aduce). Şi cu grele giurământuri şi straşnice blăstămuri a să giura şi a să blăstăma începu, precum acestea nighina nepriietinului între sămânţa grâului şi mugurul pădureţ în hultuoana domesnică, hultuită să fie:[2] „Însă iarăşile, o, domnul mieu, de vreme ce ca acestea la ureche-ţi s-au sfârâit (ece crosocÓhn), aibi grijă (că vicleşugul înţeleptului cu multul mai cumplit ieste decât a nebunului). (O, piiele diavolului supt părul

---

[1] Fiind înştiinţat că bostangiii îl urmăreau pentru a fi capturat, Dimitrie refuză să vină la cea de a doua întâlnire, pe motiv că trecuseră cele cincisprezece zile de armistiţiu, situaţie ce obliga pe Toma să reînnoiască jurământul pentru garantarea securităţii personale a Inorogului.

[2] *Nighina]ntre gr`u* înseamnă *minciunile pentru adev[r,* iar *mugurul p[dure\ ]n hultoana domesnic[ hultuit[ s[ fie — cuv`ntul r[u]n inima bun[(D. C.)*— astfel caracterizează scriitorul blestemurile şi jurămintele false de loialitate ale lui Scarlat.

dracului! Cu ce fel de împletecituri următoare ocara-şi supt numele altuia mai denainte a o vârî sileşte.)[1] Că domnul bine ştie (că firea decât deprinderea mai veche ieste şi totdeauna clevetele rele strică obiceele bune), de unde poţi prepune că dintr-aceste sunate să fie vreunele şi adevărate. Iară cât despre partea mea ieste, pre chipul nezugrăvit[2] mă giur, că despre partea Şoimului, nici în voroavă-i meşterşug şi-n faptă-i vicleşug macar cevaş n-am priceput (caută aicea giurământul vicleanului supt numele dreptului acoperit). Însă eu spre toată porunca de binelui mieu făcătoriu macar cum nu mă voi lenevi, ce iată, în pripă înapoi mă voi întoarce şi de acestea prepusuri foarte tare a te adeveri şi a te odihni voi sili.[3]"

Aşedară, Hameleonul întorcându-să, în cale gândurile cele fără cale procitiia şi de pomenirea străjii crocodilului nu puţină întristare simţiia, ce ca valurile ţărmurii una după alta chitelele inima îi izbiia, socotind precum silţa i s-au vadit şi laţul i s-au descoperit. Apoi iarăşi singur şie parigorie şi mângâiere făcându-şi, în sine dzicea: „Pentru crocodil Şoimul cevaşi macară nu ştie, carile, de ar fi ştiut adevărat, ştire i-ar fi dat. Dulăii şi Râsul să-i spuie,

---

[1] Neputându-şi stăpâni stările sufleteşti de ură şi revoltă, scriitorul obişnuieşte uneori să intervină din afara operei, cu aprecieri dure şi chiar invective la adresa personajelor neagreate sau în adresa conduitei lor reprobabile. Scriitorul se dovedeşte o natură pătimaşă, el constituind astfel un caz literar prin care putem înţelege cum lipsa distanţei în timp faţă de evenimentele trăite nu lasă loc decantării sentimentelor, ci facilitează manifestarea brutală a unei subiectivităţi exagerate.

[2] *Chipul nezugr[vit: sf`nta n[fram[(D. C.)* — aluzie la năframa Mariei din Magdala, pe care s-a imprimat, potrivit tradiţiei evanghelice, chipul lui Isus Hristos în drumul său spre Golgota.

[3] Văzându-se nevoit să ducă un răspuns negativ lui Toma, Scarlat, de teamă să nu piardă prilejul oferit de cea de a doua întâlnire, îşi ia obligaţia faţă de Dimitrie de a face toate demersurile pentru ca lucrurile să se soldeze cu bine, iar, pentru a înlătura suspiciunea lui Cantemir, laudă spiritul de corectitudine al şefului agenţilor munteni.

de ar fi şi vrut, n-ar fi putut, căci nici vremea i-au lăsat, nice strâmtorile drumurilor acestora cale le-au dat. Eu singur, nu lui, nu altuia să-i spuiu, ce aşeşi de aşi şti că piielea de pre mine ştie cele ce dzac în mine, singur mie samă făcându-mi, de care brad în ceastă pădure[1] ieste mai înalt, de acela m-aşi spândzura. Ce altă nu ieste, fără numai Inorogul nici o parte a primejdiii în prepusul gândului neadusă nelăsând (căci înţeleptul mai mult de cele împotrivă decât de cele după voie chiteşte), de lucrul ce-şi prepune, precum adevărat să fie înţeles dzice, şi ce nu ştie arată că ştie, pentru ca adevărul ştiinţii să agonisască." Ce, după lineştea mângâierii aceştiia, iarăşi furtuna întristării i să scorniia, dzicând: „Bine că macar că de crocodil adevărată ştiinţă nu are, dară iată că de dânsul prepus are, de ce are prepus are şi grijă, de ce are grijă are şi pază, şi cu paza bună din primejdia rea poate să scape. De care lucru, acmu toată puterea meşterşugurilor să-mi cheltuiesc trebuie, pentru ca din prepusul ce au întrat să-l scoţ şi după pofta voii mele la locul prundişului să-l cobor, în carile toată nedejdea tâlcuirii visului mieu să sprijăneşte. [2]"

Acestea răul rău gândind şi cu chiteala învălindu-le şi dezvălindu-le, la Şoim sosi, cătră carile, după închinăciune, într-acesta chip grai: „La Inorog am fost, de cât poruncă mi-ai dat, pre amănuntul i-am spus. La lucru gata şi la cuvânt stătătoriu l-am

---

[1] *Brad]n p[dure: cas[ ]n cetate (D. C.)* — întrebându-se, în monologul său, cine ar fi putut să prevină pe Cantemir de primejdie, Scarlat ajunge la constatarea că nimeni nu putea face acest lucru dintre cunoştinţele sale implicate în acţiunea de urmărire (Toma Cantacuzino, agenţii şi spionii, Mihalache Ruset). Nici chiar el însuşi nu putea face acest lucru, iar dacă ar fi făcut-o, zice el, s-ar spânzura de cea mai înaltă casă din Istanbul. În cele din urmă, consideră că suspiciunea lui Dimitrie este rezultatul unui spirit înţelept, frământat de întâmplările potrivnice (o altă notă pentru autoportretul scriitorului).

[2] Sunt remarcabile, din punct de vedere literar, frământările şi incertitudinea lui Scarlat în legătură cu eventualitatea descoperirii planului său, precum şi obstinaţia cu care caută noi mijloace de a face posibilă întrevederea dintre Toma şi Dimitrie, scopul adevărat fiind acela de a-şi captura victima.

aflat, numai pentru vinirea-i îndată o pricină află, ce şi aceia cu întreagă şi înţeleaptă socoteală ieste, de vreme ce dzice că sorocul carile aţi fost pus să fie trecut, pentru carile de iznoavă adeverinţa cuvântului pofteşte. Mai ieste şi altă pricină, carea oarece în gânduri puindu-l, nu puţin vinirea-i înpiiedecă, adecă precum de un crocodil să fie înţeles, carile, sau pentru dânsul, sau după obiceiul lor, trecătoarele apelor să fie pădzind şi, sau cu ştiinţa a altor dulăi, să nu cumva preste ştiinţa ta ce nu gândeşte el şi ce nu-i pofteşti tu să i să tâmple. Pentru carile a-l mângâia, cu fel de fel de socotele şi cu multe giurământuri din prepus a-l scoate cât am putut am nevoit, şi precum acestea sint să nu le creadză (ia aminte vicleană voroava a viclenii jigănii). Aşijderea, despre partea ta unele ca acestea să să lucredze, lumea de s-ar clăti, peste putinţă ieste; nici dulăii, sau altcineva, preste ştiinţa ta ceva, nu numai a face, ce aşeşi mai nici a gândi să nu poată l-am adeverit (căci eu, robul tău, aşe ştiu, aşe şi credzu). Ce el în cuvintele mele de tot a să odihni poate să nu poată. De care lucru, cu tot de-adinsul din prepusuri ca acestea să-l scoţi trebuie, ca binele cu bine făcând, toate deplin şi cum cinstei tale să cade să să isprăvască (că păscarii răutăţii undiţile vicleşugului spre vânarea şi moartea binelui din faţă până în fundul mării necunoştinţii aruncă).“

Şoimul, despre inima sa curat ştiindu-să, pentru alţii lucrul a cerca să apucă, şi aşe, îndată pre dulăi la sine chemând, de au ceva ştire pentru îmbletele crocodilului vârtos îi întreba. Ei alalt vicleşug ascundzind, pentru crocodil într-adevăr tare să giura, precum nu de îmbletele lui să ştie, ce aşişi nici de nume-i până acmu să nu fie audzit. Aşe, dulăii în strâmbătate pe dreptate să giura (căci spurcata lighioaie până într-atâta urmele vicleşugului şuvăisă, cât şi soţiile vicleşugului a i le cunoaşte deplin nu putea) şi tot prepusul de la mijloc cu vârtoase blăstămuri râdica[1]. Şoimul,

[1] Aflând de la Scarlat despre bănuielile lui Dimitrie privitoare la paza bostangiilor, Toma cheamă pe agenţii săi, care, având sarcină expresă de la

în multe isteţ şi provideţ, iară intr-aceasta pristăviii sale bizuindu-să, prost şi lesne credzătoriu să arătă. Deci dulăilor credzind şi despre Hameleon nici cum prepus având, supt răutatea altora, dreptatea şi bunătatea sa prea ieftin vându, într-acesta chip cu scrisoarea pre Inorog adeverind:

Dup[ ]nchin[ciune: „Câte prin Hameleon mi s-au dzis, m-am înştiinţat. Deci pentru prepusurile carile grijea ţi le-au scornit, adeverit să fii, că de nu din singură grijea sint, ce altul cineva din crieri le-au plăzmuit, unul ca acela nici al nostru, nici al vostru priietin ieste, fără grijă dară la împreunarea de folos vino. Şi mă crede că pre numele a nenăscutului Vultur, pre singele a nevinovatului miel şi pre duhul a toată viaţa[1] mă giur că în inima mea nici au fost, nici ieste, nici va fi vicleşug, nici la alţii a fi am simţit. Ce orice pentru folosul vostru ar fi, aceia silesc, nevoiesc şi învoiesc."

Acesta răspuns Hameleonul de la Şoim luând, îndată înapoi la Inorog să întoarsă, căruia, după citeala slovelor, de la sine ca acestea adăogea: „Vedzi, dzice, o, domnul mieu, că Şoimul cu ale sale drepte giurământuri, ale mele adevărate mainte dzise cuvinte adevereşte şi mai vârtos eu (carile în dragostea ta nemărui al doilea nu m-oi număra), în tot chipul şi pre dânsul, şi pre dulăi tare am ispitit şi dintr-alţi a lor pre dinafară ce au iscoade cu mare osirdie am iscodit, ce macar cât negrul supt unghe lucrul acesta aşe a fi nu l-am aflat. Acmu dară, alalte în deşert prepusuri din socoteală scoţind (şi mă iartă căci, din adevărata dragoste pornit, cuvinte cani necioplite slobod), la poftita-ţi împreunare îl priimeşte (că pentru îndelungarea vremii pricinele poftorite pre o parte micropsihie, iară pre alta apsifisie arată, carile priietinului răceală, iară nepriietinului fierbinteală scornesc.)[2]"

Brâncoveanu să prindă pe Cantemir, jurară că nu ştiu nimic, ascunzându-i cursa pregătită. Încă o dată naiv şi lesne încrezător, Toma scrie lui Cantemir că poate veni liniştit la întâlnire, asigurându-l că nu i se va putea întâmpla nimic rău.

[1] *Nen[scutul Vultur, nevinovatul miel, via\a a tot duhul: Sf`nta Troi\[(D C.)* — Sfânta Treime, una din formulele de jurământ din acea vreme.

[2] Fin psiholog, Scarlat caută să convingă pe Dimitrie că după atâtea asigurări,

Inorogul, macar că grijea carea avea nici din fantazie născută, nici după spurcată socoteala Hameleonului, adecă minciuna grăind, adevărul să scoaţă, ce din adevărate argumenturi a buni priietini înştiinţat era[1] (însă pronia dumnădzăiască calcă socoteala muritorească), apoi dreptăţii sale lăsindu-să şi megalopsihii<i> sprejinindu-să, precum în desară la locul ştiut să va coborî, cuvânt dede (că singele carile ieste să cură, în vine a rămânea cu anevoie ieste).

Hameleon, plin de duhul răutăţii şi înflat de vântul fărălegii, cu mare bucurie din vârvul muntelui nu numai cu picioarele vicleniii alerga, ce şi cu aripile diavoliii zbura, căci în săvârşirea răutăţilor ca furnica în pierirea sa aripi să fie agonisit i să părea, carea şi pre Hameleon în dzua izbândii îl aştepta. Aşedară el, cu atâta agerie slobodzindu-să, întâi la crocodil, pentru ca de vinirea Inorogului într-acea sară să-l adeverească, apoi la dulăi alergă cărora bună nedejde să aibă le vesti, căci sfârşitul tuturor ostenelelor s-au apropiiat şi nepriietinul în lavirinthul neştiinţii s-au încuiat. Iar de ciia înainte toată treaba nu în nevoinţă, ce în voinţa lor rămâne, dzicea, şi, precum vor pofti, aşe cu dânsul a face vor putea, îi adeveriia.[2]

De acolo la Şoim întorcându-să, de fără prepus în desară vinirea Inorogului îl înştiinţă. Aşijderea, din inimă cumplite, iară din gură zugrăvite şi şicuite cuvinte arunca, dzicând: „Iată acmu, o, domnul mieu, că după sudoroasele ostenituri şi în toate părţile fără preget alergături, slujba carea asupră-mi am luat, spre cel

---

mai ales din partea lui Toma, poate veni fără grijă la întâlnire, refuzul său putând fi interpretat fie ca laşitate (micropsihie), fie ca dispreţ (apsifisie) faţă de Toma, situaţie ce ar putea duce la răcirea amiciţiei dintre cei doi şi tot atât la duşmănia şefului agenţilor munteni.

[1] În *Istoria Imperiului Otoman*, Cantemir mărturiseşte că cel care l-a prevenit de primejdie a fost un turc, „bun prieten“ al său, defterdarul Firari Hasan-paşa.

[2] După ce obţine adeziunea lui Dimitrie pentru cea de a doua întâlnire cu Toma, Scarlat anunţă şi pe agenţii munteni şi pe bostangii că victima le poate cădea în mână.

de obşte folos în ceastă sară a să isprăvi nedejduiesc. Numai iarăşi a te ruga îndrăznesc (că tremurătoare ieste inima celuia carile pentru priietinul său cât pentru sine să îngrijliveşte), să nu cumva preste ştiinţa ta jiganiile fără socoteală ceva împotriva Inorogului să facă, şi aşe, mare necinste şi ocară de numele tuturor decât pripoiul de aramă mai tare să va lipi.[1] Atâta numai că în lume eu mai prelesne a mă curăţi voi putea, de vreme ce în adeverinţa cuvintelor tale nedejduindu-mă, cu multe ale mele giurământuri şi ca cum s-ar dzice cu cuvinte crunte[2] l-am adeverit şi la locul prundişului l-am coborât." Şoimul, oarecum cani cu mânie: „Lasă, rogu-te, dzisă, că destul îţi sint cuvintele deşerte şi şicuite, cu carile până acmu urechile mi-ai mâncat (că de multe ori sufletul sămălăuitoriu cuvinte decât vrăjile Pithiii mai nemeritoare izbucneşte). Că ce fărălege ar fi aceasta, ca după atâta legături şi întărituri, lucru împotriva precum a muritorilor, aşe a nemuritorilor să să facă? Nu dea Dumnădzău în curată inima mea împuţite spurcăciuni ca acestea să între. Ce du-te de te odihneşte, căci ştiu că vii fi ostenit şi pentru acestea mai multă grijă în zădar nu îmbla purtând, căci grijea cinstei cuvântului şi numelui mieu eu o ştiu păzi." Hameleonul dzisă: „Facă cereştii ca toate după poftă să iasă. Iară eu, la odihnă ducându-mă, aceasta te poftesc, ca în ceasul ce împreunare veţi avea ştire să aib, şi aceasta nu pentru altă, ce numai de plinirea cuvintelor lui înştiinţându-mă, somn cu lineşte şi noapte fără gânduri să petrec." „Fi-va", Şoimul dzicându-i, el la borta lui să dusă. Însă nu mai curând în strat s-au aruncat, până nu de tare străjuirea crocodilului s-au înştiinţat[3] (că toţi viclenii în răutate grijlivi, iară în bunătate trândavi sint).

---

[1] *Pripoiul de aram[: lipitura oc[r`i la nume (D. C.)* — perfidul Scarlat, care aranjase toate spre nenorocirea lui Dimitrie, atrage din nou atenţia lui Toma că, după atâtea eforturi, ar fi nepotrivit ca Inorogul să cadă pe mâna agenţilor, situaţie ce s-ar solda cu o faimă proastă şi pentru Toma, şi pentru Scarlat.

[2] *Cuvinte crunte; leg[turi cu giur[m`nt (D.C.)*.

[3] Obţinând de la Toma promisiunea că îl va înştiinţa asupra momentului

Iară Inorogul, după datul cuvânt, dacă ochiul cel de obşte genele orizontului peste lumini îşi sloboade, la locul orânduit să coborî, unde şi Şoimul îndată sosi. Deci după ce dintr-îmbe părţile cădzutele ţeremonii să isprăviră, Şoimul voroava într-acesta chip începu: „Împreunarea aceasta acmu între noi ieste a doa. Iară începătura a adevăratei dragoste din împreunarea dintâi în inimile noastre s-au zămislit şi până în cel deplin a bunelor vreri stat au crescut (că în curată casa sufletului painjina minciunii a să prinde loc nu are). De vreme dară ce dintâi, de sfânta-ţi dreptate înştiinţându-mă, acmu calea dreptăţii a călca şi urmele credinţii în cărarea adeverinţii a pune voiu.[1] Va şti dară iubitul mieu priietin că după voroava dintâi, dintr-îmbe părţile ce mai cu folos şi mai de cinste ar fi, aceia a isprăvi, cu gândul, cu cuvântul, cu lucrul şi cu totul în tot chipul am silit (ce voia slobodă ieste o împărăţie mare, în carea nici dreapta socoteală, nice strâmba asupreală biruinţă a avea poate). Iară acmu, preste toată nedejdea, răspuns nenedejduit luând, precum cuvintele Corbului în vreun stătătoriu temeiu nu să aşadză am cunoscut. De care lucru, nici vreun lucru cu aşedzare sau cu adeverinţă pociu nedejdui (că depre unghe leul cu toţii cunosc, iară de pe cuvânt inima înţelepţii numai a iscodi pot). Iară pricina aceştii a mele nenedejduirii ieste că din slovele Corbului toapsăcul răului i să cunoaşte, carile nu îmtr-îmbe părţile, ce numai ce după a sa voie şie de folos a fi i să pare, aceia prin a mea nevoinţă lui să să facă sileşte, adecă ţie în viaţă cădere, iară mie în cinste scădere sirguieşte. De vreme ce, după porunca carea dintâi de la dânsul

---

întâlnirii cu Cantemir, Scarlat a informat încă o dată pe bostangii să nu piardă prilejul.

[1] După apusul soarelui are loc cea de a doua întâlnire dintre Toma şi Dimitrie, tot în palatul prinţului de pe Bosfor. Primul care ia cuvântul este Toma, care îşi ia obligaţia să fie obiectiv, adică să respecte dreptatea, adevărul şi spiritul de loialitate (credinţă). Aceste trei virtuţi configurează încă o dată portretul de cavaler pe care scriitorul îl face lui Toma.

aveam, pacea şi dragostea adevărată înţelegeam, iară acmu, de pre cărţile ce-mi scrie şicuită şi vicleană o cunosc, lucru carile inimii mele foarte scărăndăvicios şi dreptăţii foarte urâcios ieste. Spre carile în viaţă nici gura mi să va deşchide, nici limba mi să va întinde, nici mâna mea îl va cuprinde, însă adeverit să fii, o, priietine, că nici viclean stăpânului mieu mă voi face, dar nici călcătoriu de lege, nici vândzătoriu dreptului a fi voi priimi (că voia dumnădzăiască decât porunca stăpânească cu multul mai straşnică a fi trebuie să cunoaştem). Deci tot adevărul ieste că celea de carile despre tine să mă păzăsc îmi poruncesc, acelea ei şi în gând şi în cuvânt le au. Cărora ochiul cel ce ascunsele inimii şi dzilele veacului priveşte după faptă în trup şi-n suflet să le răsplătească. Iară pre tine de tot vădzutul şi nevădzutul priietin nesupărat şi nebetejit să te păzască. Deci, de acmu înainte, şi mai tare, şi mai bună pază îţi trebuie, nici în cuvintele cuiva încredinţare să aibi, de vreme ce, nu numai pre tine, ce şi pre mine pentru tine cu toată greuimea necinstei a mă încărca au învoit, ca supt numele doftoriii, prin cinstea credinţii mele, otrava să vândză, carea în pântecele celor ce o vor întinde, sau nevinovatului o vor vinde, să vie. Iară pre mine în catalogul adevăraţilor priietini numărându-mă, înaintea cerescului Vultur, cu toată adeverinţa inimii mă giur că în viaţa mea de bine voitoriu să-ţi fiu şi oricând şi ori în ce a-ţi sluji voi putea că nu mă voi lenevi cuvânt îţi dau.[1]“

---

[1] Din nou Toma se vede pus în situaţia delicată: sau de a face act de loialitate faţă de domnul său, sau de a respecta dreptatea şi prietenia. Hotărât să meargă pe calea dreptăţii, el dezvăluie lui Dimitrie că nu trebuie să spere nimic bun din partea lui Brâncoveanu, care urmăreşte să-l piardă. În aceste condiţii, el, Toma, nu vrea să devină nici unealta vicleşugurilor şi necinstei, la care este silit prin funcţia pe care o ocupă în politica domnului Ţării Româneşti, dar nici să trădeze, să vicleanească pe domn; de aceea, prevenindu-l de primejdia care i se pregăteşte, el consiliază pe Dimitrie de a lua toate măsurile pentru a nu se lăsa pradă duşmanilor săi. Prin această situaţie, scriitorul subliniază din

Inorogul aceste cu fierbinteala adeverinţei cuvinte ascultând, precum de năcazul carile videa că asupra dreptăţii vine, grăieşte, în scurt pricepu şi mai mult altă voroava nelungind, Şoimului mulţămită făcu, căci n-au ascuns despre dânsul tot adevărul, şi într-acesta chip, după mulţămită, îi grăi: „După giurământurile carile spre dragostea şi prieteşugul între noi din singura a inimii tale plecare ai făcut, de acmu înainte frate a te numi mă îndeamnă. Deci, frăţiorul mieu, cani pre scurt o poveste să-ţi spuiu, cu ascultarea să nu te leneşti te poftesc (că în trii chipuri şi ca cum prin trii porţi înluntrul palaturilor cunoştinţii lucrurilor a întra putem: prin pildele celor trecute, prin deprinderea cestor de acmu şi prin bună socoteală celor viitoare). Deci istoriile încă o parte a ceştii sentenţii fiind, din cele multe una ieste aceasta: Odânăoară[1], frate, era un păstoriu

---

nou contradicţia de principiu care are loc între regulile vieţii politice şi etica religioasă a vremii, adică între ordinea politică şi cea morală. Pe de altă parte, opţiunea lui Cantemir pentru ordinea morală (vezi textul: „voia dumnădzăiască decât porunca stăpânească cu multul mai straşnică a fi trebuie să cunoaştem“) ne obligă să considerăm că modelul cavalerului, întruchipat aici şi de Toma, şi de scriitor, aparţine acesteia.

[1] La cea de a doua întâlnire cu Toma, Dimitrie Cantemir spune în faţa acestuia o povestioară cu tâlc, pe care o putem intitula *Povestea porcariului*, subiectul fiind luat din viaţa de toate zilele a ţăranului român. Mândru de cultura sa, scriitorul expune, prin intermediul acestei naraţiuni, ideile sale social-politice privind criteriul fundamental în alegerea domnului — cultura, o serioasă pregătire intelectuală. Dezvoltându-şi punctul de vedere, marele gânditor vroia să demonstreze interlocutorului său cum un om necultivat va folosi puterea politică nu în folosul general, ci pentru a-şi da frâu liber pornirilor sale animalice. Deşi aceste idei se întemeiau, desigur, pe destule exemple concrete de acest fel din istoria ţării noastre din trecut, povestea expusă avea şi o adresă directă. Prin porcar Cantemir înţelege, în realitate, pe Constantin Brâncoveanu, care nu prin merite personale, ci printr-o întâmplare, printr-un concurs de împrejurări ar fi ajuns domnul Ţării Româneşti. Stăpânit de prea multă ură, Cantemir comitea de fapt o mare nedreptate; istoria, dreapta judecătoare a faptelor şi a oamenilor, ne-a transmis, în persoana lui Brâncoveanu, imaginea unui domn de mare relief politic şi cultural.

de râmători carile cu simbriia a tot satului în carile lăcuia din dzi în dzi viaţa îşi sprijeniia. Acesta în proastă viaţă ca aceasta dzilele petrecându-şi, nici cu audzul fără grohăitul porcilor, nici cu viderea fără prostiia satului aceluia, altă ceva învăţasă. Iară într-o dzi, cu altul (carile din cetate viind, pre acolea a trece i să tâmplase) în voroavă cădzind, pentru numele cetăţii în urechile porcariului să sună. Deci cetatea, ce şi cum ar fi, nicicum în mintea lui să încapă nu putea, ce fantaziia, uneori ca un cuptoriu, alteori ca un cotlon, iară alteori ca pre o şură de dobitoace i-o zugrăviia (că fantaziia la proşti cele vădzute numai a închipui poate). Deci cum şi ce ar putea fi cetatea ca să să înştiinţedze, cu pofta aprindzindu-să, râmătorii în câmp pustii lăsind şi oarece fărmuşuri de pâne carile cu sine avea, în glugă luând, pre drumul pre carile drumăţul vinisă vârtos purceasă. Aşe, într-acea dzi până în sară calătorind, unde întunerecul îl apucă, acolea popasul şi masul îşi făcu (ce norocul şi pre porcariu, şi pre olariu tot cu o orbime caută), carile pre purcariu aproape de porţile cetăţii şi de norocirea ce-l aştepta adusese. De vreme ce împăratul carile acelor olaturi stăpâniia şi într-acea cetate împărăţiia, în dzua ce trecusă dintre numărul viilor ieşise şi moştinitoriu din trupul său nelăsind, între domnii şi senatorii aceii monarhii, cine în scaun s-ar sui mare dihonie şi zarvă să făcu (căci la stăpânire toţi vrednici să socotesc, iară la supunere nici unul de bunăvoie priimeşte).[1] În scurt, nicicum unul altuia al doilea socotindu-să, cu sfatul de obşte aleasără ca a doa dzi, pre poarta cetăţii, carea spre răzsărit caută, să iasă, şi ori pre cine mai înainte, veri din streini, veri din cetăţeni, pre cale ar tumpina, pre acela la scaunul împărăţii<i> şi la corona monarhiii să-l râdice. Deci după sfatul de cu sară, de dimineaţă sculându-să (căci nici norocul porcariului dormiia), lângă drum pre porcariu din pajişte sculându-să

---

[1] Este o aluzie la boierimea moldoveană, despre care izvoarele timpului mărturisesc că alerga cu plăcere după puterea politică, displăcându-i, în schimb, ideea supunerii faţă de autoritatea domnească.

şi la urduroşii ochi cu mânule frecându-să, aflară, pre carile îndată cu cinste râdicându-l şi din rufoase sucmane în porfiră primenindu-l, în lectică împărătească îl aşedzară şi, cu mare alaiu, până la curţile împărăteşti petrecându-l, după obiceiul locului, cele ce să cădea ţeremonii spre încoronarea lui făcură, de unde s-au luat cuvântul carile să dzice: (Sara ghigariu, dimineaţa spătariu). Porcariul, uneori vis, uneori părere, alteori ca o basnă de poveste lucrul carile aievea şi adevărat să făcusă a fi i să părea. Iară unul dintre senatori cătră alalţi dzisă: „(Celea ce norocul face, nici mintea, nici socoteala a desface poate), însă (Oul cioarăi, de pieptul păunului o mie de ani de s-ar cloci, din găoace tot de cioară, iar nu de păun puiu va ieşi), în care chip şi împăratul acesta cu vreme nu la ce nărocul l-au adus, ce spre ce firea l-au născut va arăta, şi această a mea prorocie nu din deşartă fantazie scornită să o socotiţi, ce aminte cuvintele şi faptele îi luaţi. Că iată, îndată ce la puterea împărăţiii s-au suit, nu de omenie, ce de porcie s-au apucat, de vreme ce, pre câţi în satul în carile porcii păştea, pentru ceva pizmă avea, pre unii a-i omorî, pre alţii a-i izgoni şi cu alte feliuri de pedepse a-i domoli au stătut. (Că stăpânul nou după pizma veche a izbândi spurcat lucru ieste.)“ Şi adevărat că împărăţiia aceia până mai pre urmă, de tiraniia lui, la mare primejdie de pohârnire sosind şi acmu ca un pojar în fânul uscat răutate-i în toate părţile lăţindu-să şi ijdărându-să, tuturor lucru nesuferit a fi să cunoscu. Şi aşe, cu toţii sculându-să, în aşternutul unde cu feliu de feliu de spurcăciuni să tăvăliia aflându-l, şi dzilelor, şi tiraniii[1] sfârşit îi pusără.

Într-acesta chip, o, frate, şi epitropiia Corbului arată că, precum el Corb, aşe cuvintele, dzisele şi faptele de Corb îi sint; şi cu vreme, cu glasul ce are, singur şie şi menitoriu şi chedzilor

[1] Cantemir condamnă, în mai multe locuri, transformarea puterii politice în dictatură personală, fenomen obişnuit pe acea vreme, formula politică curentă fiind monarhia absolută.

izbânditoriu îşi va fi. Iară când şi cum aceasta s-ar tâmpla (izvodul norocului, ochiul muritoriului vreodată a-l citi nu poate[1]).“

Aşedară, Inorogul şi Şoimul, prin câtăva vreme a nopţii pilduind şi vorovind, să sculară şi, amândoi frăţeşte îmbrăţişându-să şi sărutându-să, iarăşi pre numele cerescului Vultur să giurară, ca până la moarte priietini nedespărţiţi şi în toate primejdiile unul altuia popreaoa răzimării şi mână sprejenirii să-şi fie şi dragostea vecinică şi neimată să ţie.[2]

Şi aşe, despărţindu-să, Şoimul, ieşind, la locul său să dusă, iară Inorogul, ştiind că după coborârea lui poticele munţilor s-au închis (că cei ce în munţi lăcuia nopţile poticele până în răvărsatul zorilor încuiate a le ţinea obiciuţi era) şi precum înapoi a să întoarce cu putin<ţă> a nu fi socotind, peste apă cu înotatul a trece în credinţa valurilor să lăsă.[3] O, lucru jelnic şi de socoteala muritorilor neagiuns, cum pronia cerească pe dreptul de la viclean a să dosedi lasă şi cel curat în laţul spurcatului a cădea sufere? Adevărat dară că la acesta lucru dovedele a căderilor vechi aporiia de n-ar dezlega, nu cu puţină înăduşala a tot sufletul filosofiia atomistilor socotelele muritorilor şi cu dânsele împreună lucrurile lumeşti ar stăpâni. Ce prepusul tvn automctwn râdicând, necunoscută a necunoscutului chivernisală pre toate din capăt până la sfârşit atingând, şi pre fietecare cădere, la vremea şi orânduiala sa, tare aşedzind, rămâne ca tot prostul din cele

---

[1] O prezicere sumbră a sfârşitului dramatic al lui Brâncoveanu, previziune făcută, aşadar, cu zece ani înainte de decapitarea lui la Istanbul (15 august 1714) din ordinul sultanului Ahmed III.

[2] O mărturisire deschisă a faptului că cea de a doua întâlnire se încheie cu un legământ de prietenie şi ajutor reciproc între Dimitrie şi Toma, situaţie ce explică trădarea acestuia din urmă faţă de Brâncoveanu în timpul evenimentelor de la 1711.

[3] *Poticile p`n[ ]n dzu[ ]nchise: por\ile cet[\ii nop\ile]ncuiate (D. C.)* — noaptea, târziu, când porţile cetăţii Istanbulului erau închise, Dimitrie Cantemir caută să se întoarcă cu barca pe apă la casa demnitarului otoman, unde găsise refugiu.

vădzute pre cele nevădzute cu ochiul sufletului a videa să poată şi precum (răul pentru dzua rea să păzeşte, iară bunul ca metalul în foc cu nevoiele să lămureşte) să înţăleagă.[1] Deci Inorogul pre sama a nestătătoarelor undelor apei dându-să (macar că şi aceasta cale fără mare prepus de primejdie nu-i era, precum mai pre urmă s-au vădzut, că nu socoteala lui, ce nemutată orânduiala norocului l-au amăgit), însă (din multe chipurile primejdiii cea mai mică şi mai iuşoară a alege lucru înţelepţesc ieste) şi pre marginea apei în sus, spre crivăţ înotând, prădătoriul lacom la pradă în mare strajea nopţii calea trecătorii străjuind păziia. Unde Inorogul sosind (o, furtună în apă lină, o, fărâmarea corăbiii în liman, o, faptă nefăcută şi poveste nepovestită şi audzită, îndată de la toţi hulită, o, lucrul diavolului supt meşterşugul Hameleonului, o, Hameleon decât diavolul mai diavol, o, jiganie spurcată şi decât toată fiiara mai vrăjmaşă şi mai sălbatecă)[2], iată de năprasnă crocodilul în valurile apei sunând şi vâjâind, asupră-i sosi. Inorogul, întâi huietul apei audzind, apoi şi chipul groznicii jigănii vădzind, îndată vicleşugul mai denainte gătit simţi şi fără nici o împotrivire spre nesăţioasă vânarea lui să dede.

Crocodilul acmu fălcile pentru ca să-l înghiţă căscând, Inorogul, toată faţa vicleşugului şi izbânda vicleanului într-un cuvânt cuprinzând, dzisă: „(Satură-te de singe nevinovat, Coarbe, de carile pururea flămând şi nesăturat ai fost[3])“. Crocodilul, cuvânt ca acesta de la Inorog audzind, lăcomiia fălcilor îşi înfrână şi numele Corbului la mijloc adus ce va să fie cu de-adins cercetă (că

---

[1] Consideraţii filozofice asupra soartei omeneşti: excluzând interpretarea atomistă a întâmplărilor („căderile“) din viaţa omului, Cantemir consideră, în acord cu filozofia creştină, că neplăcerile şi încercările suferite în mod nejustificat de cei buni, au o explicaţie în raţiunea divină, pe care mintea umană n-o va putea cunoaşte şi pricepe niciodată.

[2] Din nou o pornire subiectivistă la adresa lui Scarlat.

[3] Văzându-se prins de bostangii, Dimitrie îşi dă seama că arestarea sa se făcuse la stăruinţele lui Brâncoveanu şi îl acuză de acest lucru în faţa lor.

spurcatul Hameleon nici crocodilului tot vicleşugul descoperisă[1]). Inorogul deodată nici împotrivă, nici după voie ceva răspundzind, ca mielul spre giunghere adus, mulcom tăcea şi numai dintr-adâncul inimii: „O, dreptate, o, izbândă!“ striga (că în nevoi fapta pe făcătoriu oarecum peste cunoştinţă cunoscându-l, ca fiiul către părinte de apăsul ce are să jeluieşte). Iară după câtăva vreme socoti (că la vremea de trebuinţă cu cuvântul bine a să sluji şi tare a să nevoi lucrul înţelepţilor ieste). De care lucru, cătră jiganie voroavă ca aceasta începu: „Nu socoti, o, jiganie, că doară de groznic chipul tău în ceva m-am spăriiat, sau căci acmu în puterea ta mă aflu, despre tine vreo grijă ca aceia port, ca carea socoteala întreagă vreo mângâiere a afla să nu-i poată, ales că bine cunosc că nici trupul mieu de stomahul tău a să mistui, nici cornul mieu de gâtlejul tău a să înghiţi poate. Aşijderea, nici vreo întristare noaă, precum sufletului mi-i fi dat, să ţi să pară, de vreme ce din tinereţe şi aşeşi din copilărie cu furtuna a mă giuca şi în tot chipul a mă lupta obiciuit şi deprins sint, atâta cât nici ea din urgiile sale în mine ceva neazvârlit, nici eu de la dânsa ceva nesuferit să nu fie rămas socotesc, şi mai vârtos cu aceasta mi să pare că toate sigeţile din tolbă să-şi fie vărsat, cu carile sau orânduiala vecinică într-un chip să să plinească, sau a mea îngăduinţă de acmu înainte ispitele ieste să-i batgiocurească (căci precât primejdiia s-ar socoti mai mare, pre atâta sfârşitul să nedejduieşte mai tare). Toţi muritorii pururea în sin doi sorţi purtăm, carii unul a morţii, altul a vieţii sint, şi amândoi din ceasul zămislirii împreună cu noi în toate părţile, în toate locurile şi în toate vremile din fire să tovărăşesc. Deci, oricarile povaţă înainte ne-ar merge, vrând-nevrând ieste să urmăm. Nu lipsăsc unii dintre muritori carii pre sorţul morţii groaza cea mai

---

[1] Rezultă că amestecul lui Brâncoveanu în capturarea lui Cantemir nu era cunoscut de şeful bostangiilor (crocodilul), Scarlat necomunicându-i acest important amănunt.

de pre urmă îl hotărăsc, însă aceasta la cei adevărat înţelepţi pururea de batgiocură s-au ţinut. De batgiocură dzic, căci altora spaimă, iară lor socoteală aduce. Spaimă, dzic, altora, căci trăind, a muri nu să învaţă. Socoteală lor aduce, căci trăind, princet a muri să învaţă, şi aşe, nu de spaima cea mai groznică să îngrozesc, ce, ori cu ce tâmplare ar fi, periodul firii cutrierând, ocolesc, săvârşesc, şi, din robiia furtunelor scăpând, să mântuiesc. De care lucru, nu cea mai mare spăriiere, ce cea de pre urmă mângâiere li să pare şi le ieste. Deci de vreme ce sorţul firesc la mine ştiut, aşteptat şi în samă nebăgat ieste, cu cât mai vârtos sorţul tâmplătoriu (a căruia punct neînsămnat ieste), în samă mai nebăgat şi mai înfruntat va fi, pre carile îndrăptnică furtuna aducându-l, scutul sufletului vitejesc a-l sprijeni i să cade. Adevărat dară amară întristare inima mi-ar fi simţit când nepriietinul pentru a mea lenevire sau proastă socoteală m-ar fi amăgit (căci cu bună samă atuncea să cade cuiva a să întrista, când, prin a sa trufie şi nebăgare în samă, singur şie scădere şi nevoie îşi aduce). Iară acmu orânduiala viitoare nebiruită şi din toate părţile neclătită stând (nici asupra vântului vetrelele a întinde, nici în mijlocul furtunii cârma fără nedejde a părăsi trebuie, că ceasta a fricosului, iară ceia a nebunului lucru ieste). Deci furtuna în mine urgiia a-şi plini mai denainte puind, supt numele cereştilor, viclenii muritori cu îndemnarea şi sinhorisini ale mele îndrăptnice norociri fălcilor tale m-au vândut. Şi macar că nu a înţeleptului sfetnic ieste a dzice, ah, căci m-am amăgit, ah, că eu nu socoteam că va vini lucrul aşe, însă când la numele cerescului să supune pemintescul, pentru amăgirea ce i-ar vini, mare mângâiere şi de izbândă nedejde îi rămâne, că numele pre carile cei fără de lege organ şi măiestrie răutăţii lor l-au făcut scutitoriu în nevoi, agiutoriu în strâmptori şi izbânditoriu în dziua mâniii sale să-i fie. Deci, o, jiganie, cereştii de nu să amăgesc ca peminteştii, după fapta carea au lucrat, în sfântul pre carile cu mare în samă nebăgare l-au spurcat, bună şi neîndoită nedejde

am, că în curândă vreme (că la cel ce ştie suferi toată vremea scurtă ieste) ceia ce li să cuvine plată să-şi ia. Iară de nu, meşterşugul fortunii a supăra, iară al mieu cu bună inimă toate a răbda ieste.[1] Ce tu acmu, o, jiganie (de ieste la neamul crocodililor pomenirea binelui), adu-ţi aminte că odânăoară în marginea a trii ape, la cetatea carea cheia a doaă monarhii ieste, ne aflam. Unde tu foamea cu ce să-ţi domoleşti neavând, eu cu hrană de biv te-am agiutorit şi din gura morţii (carea decât tine mai rea şi mai vrăjmaşă jiganie ieste) te-am mântuit. Deci, sau pentru de binefacerea trecută, sau pentru nedejdea viitoare (că piatra din zidire cu vreme iară la zidire să pune), îndemnărilor neprietineşti nu te uita, ce până mâni de aicea slobod mă lasă, că până în dzuă veri binele, veri răul carile mi s-a tâmpla supt titulul numelui tău va rămânea. Iară de mâine încolea, nici răul să-mi faci vrednic vii fi, nici bine a-mi face de vii vrea prin mână îţi va vini. Căci sau dulăii gonaşi chipul fortunii îmi vor muta, sau eu a lor nevoinţă voi strămuta (că de multe ori noaptea fată şi dzua ţine în braţă[2].“

Crocodilul, aceste a Inorogului vârtoase cuvinte audzind, nici ce voroviia de tot înţelegea, nici ce ar face şi de carea întâi s-ar

---

[1] După reţeta retorică, scriitorul ţine un discurs filozofic în faţa hasechiului turc, despre destinul uman şi despre conduita pe care trebuie s-o aibă omul în faţa întâmplărilor şi încercărilor vieţii. În esenţă, el împleteşte principii de viaţă de tip stoic cu cele creştine — îmbinare realizată de altfel încă din antichitate de filozofia creştină — şi-şi exprimă speranţa, întrucât se socoteşte nevinovat, că Dumnezeu îl va ajuta să iasă cu bine din această situaţie critică. Este de remarcat aici cum înţeleptul întruneşte în sine conduita stoică şi speranţa creştină în pedepsirea răului.

[2] *Cheia a doa[monarhii: cetatea Beligradul (D. C.)* — Belgradul era într-adevăr o fortificaţie-cheie, loc de dispută între cele două imperii aflate în conflict: cel otoman şi cel habsburgic; cetatea se află într-adevăr „în marginea a trii ape“: Dunărea, Sava şi Tisa. Cantemir aduce aminte hasechiului că odinioară, la Belgrad (este vorba de retragerea armatelor turceşti după dezastrul de la Zenta din 1697), îi făcuse un mare bine şi îl roagă, ca recunoştinţă, să-i dea drumul din închisoarea bostangiilor chiar în seara aceea.

apuca alegea. Una, căci dinţii lui de acea poamă şi grumadzii de acea bucăţea a nu fi, după cuvântul Inorogului, bine videa, alta, că de binele carile de la Inorog odânăoară vădzusă, aminte-i aducându-şi, şi ruşine îi viniia, şi mâniia i să scorniia (că la cei ce binele a răsplăti nu ştiu, din pomenire întâi ruşine, iară din ruşine mânie să scorneşte). Ce până mai pre urmă, pre binele obiceinic, răutatea din fire biruind (că cu nemilostivirea neamul crocodililor vestit ieste), pre Inorog la bârlogul său dusă, unde preste acea noapte poprit îl ţinu.[1]

Iară după ce negura nopţii să râdică şi săninul de dzuă să arătă, împăratul crocodililor şi alalţi, cu toţii, pentru vânatul carile peste noapte cădzusă de veste luară. (Căci fiară ca aceia vestită să să prindză şi la urechile tuturor să nu să sune cu anevoie era). Deci împăratul crocodililor îndată pre un credincios al său la Inorog trimasă, ca într-un chip faţă de priinţă, iară într-altul de înfricoşere şi de spăriiere să-i arete (căci împăratul crocodililor pentru vânătoarea şi vrajba carea Corbul asupra lui scornisă ştire avea[2]). Deci crocodilul, după porunca stăpânu-său mărgând, cătră Inorog dzisă: „Primejdiia de astădzi mâine noroc să-ţi aducă şi fii cu bună inimă, căci dulăii vânători de ce nedejduiesc, într-această dată putere ca aceia nu au. Numai acmu înţeleasăm, precum de prinderea ta de ştire luând, cu toţii în toţi munţii să să fie răvărsat, ca măiestriile carile pre aiurea întinse avea, de pre acolo să le râdice şi prea aicea pre aproape să le întindză, ca de ciia într-altă parte a mai scăpa să nu poţi. Deci lucrul cu un ceas mai înainte îţi caută şi cu împăratul nostru de preţ te tocmeşte, căci bine ştii că el cu vreuna din monarhiile voastre ceva a face nu are, ce numai dobânda şi folosinţa lui îşi caută, carea, făcându-să, de

[1] Hasechiul, deşi recunoaşte binele făcut de Dimitrie, nu-i dă drumul, ci îl reţine în acea noapte în închisoare („bârlogul său").

[2] *}mp[ratul crocodililor: bostangi-ba=i (D. C.)* — şeful poliţiei otomane ştia că arestarea lui Dimitrie fusese făcută la intervenţia lui Brâncoveanu.

aicea slobod vii ieşi şi fără nici o primejdie, încotro vii pofti, vii merge.[1]"

Inorogul cuvintele de la crocodil trimise în tot chipul măsurând şi în cumpăna socotelii trăgându-le, în vreme ce mâna din faţă a merge nu dă, din dos a să apropiia mai bine a fi află, ca cu răspunderea plăcută firea jiganiii lacomă şi sireapă să domolească. De care lucru, cătră trimis într-acesta chip răspunsă: „Eu precum fortuna spre aceasta m-au aruncat foarte bine cunosc şi de la îndrăptnicul noroc aceasta dosadă îmi pricep. Iară împăratul vostru cu mine omenie de va face, binele de la dânsul voi cunoaşte. Pentru care bine, în ceastă dată altă răsplătire să-i fac nu pociu, fără numai ştiind că firea lui pururea în apă de sete să frige, puţin prav de pre cornul mieu ras îi voi da, carile spre potolirea arsurii lui nu puţină putere are.[2]"

Aceasta crocodilul audzind, înapoi să întoarsă, de carea împăratului său spuind, foarte cu dragoste darul priimi (că sula de aur zidiurile pătrunde). Aceasta giuruind Inorogul şi acmu şi dând, unul din crocodili pâră dreaptă ca aceasta asupra lui făcând, adecă precum el o dată pre Hameleon vânând şi să-l înghiţă vrând, după multă rugăminte cu mari chizăşii să să fie slobodzit, însă cu această tocmală ca alt mai mare vânat să-i aducă, sau 1000 de dramuri de panzehr[3] să-i dea. „Deci ieri noapte Hame-

---

[1] Nedepinzând de voinţa lui Brâncoveanu şi urmând vocea intereselor sale personale, mai-marele bostangiilor oferă lui Dimitrie libertatea, chiar în aceeaşi zi, în schimbul unei sume de bani.

[2] Dimitrie înţelege argumentarea şefului bostangiilor: trebuia plătită neapărat suma pentru ca să scape cât mai repede din închisoare şi anume până când Brâncoveanu nu prindea de veste, presiunile sale băneşti putând determina lichidarea fizică a captivului. Neavând la el bani, roagă pe bostangiu să primească deocamdată un mic avans (aşa ar trebui să înţelegem expresia; „puţin prav de pre cornul mieu ras îi voi da", sens întărit şi de proverbul de mai jos: „sula de aur zidiurile pătrunde"), urmând să acopere toată suma după eliberarea din închisoare.

[3] *Panzehr: bani pentru datoriie dreapt[(D. C.)* — termenul înseamnă, în

leonul spre vânare această fiară mi-au adus, pre carea nu cu puţină osteneală, trudă şi privighere am prins-o. Şi aşe preţul Hameleonului fiind, până preţul Hameleonului nu-mi va plăti, a să slobodzi nu priimăsc.[1]" Împăratul crocodililor de aceasta poveste înţelegând, de pâra carea asupră-i i să face şi de plătirea preţului Hameleonului ştire îi trimasă, dzicând că amintrilea a-l slobodzi nicicum nu poate. Inorogul, acestea audzind, atuncea tot vicleşugul Hameleonului cunoscu, carile şi într-alte chitele mai adânci îl băgară, adecă precum singur Hameleonul spre atâta răutate macar că ar fi îndrăznit, însă fără agiutoriul şi îndemnarea altora, până într-atâta lucrul a aduce n-ar fi putut.[2] De care lucru, socoti că mai mult ceva zăbavă la opreală de va face, poate şi mai aspru ceva fortuna să-i arete, şi aşe, precum preţul Hameleonului va plăti dede cuvânt şi, cu cuvântul deodată şi lucrul isprăvind, preste nedejde a tuturor nepriietinilor, cu supţire meşterşug, din gătate silţele împotrivnicilor slobod şi nebetejit scăpă.[3]

---

arabă, o piatră nestemată fabuloasă, aparţinând credinţelor şi basmelor orientale. (A se vedea şi explicaţia dată de Cantemir la „scară“).

[1] Dar lucrurile se complică: unul din hasechi roagă pe şeful său suprem să nu elibereze pe Dimitrie până când nu-i plăteşte şi lui suma de bani cu care Scarlat Ruset îi era dator de pe vremea când acesta fusese închis. Aflăm astfel că în timp ce era în închisoare, Scarlat promisese, în vederea eliberării, să dea fie bani (pentru care acum era dator), fie să le aducă în mână pe Dimitrie (ceea ce se şi făcuse deja). Se înţelege deci de ce hasechiul cerea de la Dimitrie această datorie a lui Scarlat, dacă vroia să fie eliberat. Mai trebuie subliniat că eliberarea lui Scarlat de la închisoare datorită ajutorului dat de Cantemir, prin plătirea datoriilor, este cu totul altă întâmplare decât cea la care se referă evenimentele descrise aci.

[2] Bostangi-başi încunoştinţeaza pe Cantemir de pretenţiile băneşti ale hasechiului său, din care de-abia acum captivul înţelege că principalul vinovat era Scarlat, care lucra pentru Brâncoveanu (nu „fără agiutoriul şi îndemnarea altora“).

[3] Văzându-se încolţit din toate părţile, Dimitrie înţelese că şansa ce i se oferea era unică şi ca atare acceptă prompt să plătească ambele sume după eliberarea sa, care trebuia să aibă loc înainte ca banii lui Brâncoveanu să înceapă să influenţeze pe demnitarii otomani.

Iară Inorogul încă în opreala crocodilului fiind şi precum în blăstămate vicleşugurile Hameleonului să fie cădzut, vestea prin urechile tuturor să împrăştie, toţi munţii şi codrii de fapta ce să făcusă să răzsuna şi toate văile şi holmurile de huietul glasului să cutremura[1], atâta cât glasurile răzsunării precum ca o muzică să fie tocmite[2] să părea, carile o harmonie tânguioasă[3] la toată urechea aducea, nici cineva altă ceva audziia, fără numai: „Plecatu-s-au[4] cornul Inorogului[5], împiedecatu-s-au paşii celui iute, închisu-s-au cărările cele neîmblate, aflatu-s-au locurile cele necălcate,[6] în silţele[7] întinse au cădzut, puterii vrăjmaşului s-au vândut. Surcelele i-au uscat, focul i-au aţiţat,[8] temeliile[9] de la

[1] Nedreptatea ce i se făcuse lui Cantemir prin intrarea sa în închisoarea bostangiilor era atât de mare, încât natura însăşi reacţionează, cutremurându-se şi deplângând nenorocirea Inorogului. Rezonanţa pe care o capătă în natură faptele omeneşti, în special cele prin care viaţa sau dreptatea sunt ameninţate, este un procedeu curent în lirica populară română, în special în bocete şi chiar în unele balade, ca în Mioriţa, Toma Alimoş etc. Cantemir, cunoscător profund al literaturii orale, preia în mod creator acest procedeu artistic, reuşind să creeze o pagină de mare originalitate şi frumuseţe literară.

[2] Scriitorul aseamănă rezonanţa naturii cu o muzică „tocmită", adică alcătuită după anumite reguli. De mai multe ori în *Istoria ieroglific[* el îşi trădează preocupările sale de muzician.

[3] Melodie tristă, întregul pasaj care urmează, gândit în stilul bocetelor populare, poate fi încadrat în specia elegie.

[4] Cu aceasta se începe ceea ce am putea denumi *Jelania =i blestemul firii pentru nenorocirea Inorogului*.

[5] Cornul Inorogului era considerat de neînvins, iar iuţimea lui — extraordinară, de neîntrecut (vezi expresia „împiedecatu-s-au paşii celui iute").

[6] Inorogul putea umbla pe cărări şi în locuri inaccesibile omului sau altor animale. Până aici este o expunere metaforică a virtuţilor animalului fabulos.

[7] Cu aceasta începe deplângerea nenorocirii întâmplată lui Dimitrie Cantemir ca persoană reală.

[8] Exprimare metaforică, situaţia lui Cantemir fiind asemănătoare cu cea a pregătirii arderii pe rug.

[9] Aluzie la relaţiile lui Dimitrie, în special în lumea demnitarilor otomani, relaţii care cu timpul s-au dovedit de mare folos.

pământ în nuări i-au aruncat, nepriietin de cap, Corbul, gonaşi neosteniţi, dulăii, iscoadă neadormită, Hameleonul, şi toţi în toată viaţa îl pândesc. De traiul, de viaţa şi de fiinţa lui ce nedejde au mai rămas? Nici una. Toate puterile i s-au curmat, toţi priietinii l-au lăsat, în lanţuje nedezlegate l-au legat, toată greutatea nepriietinului în opreala Inorogului au stătut. Iară de acmu, în ceriu să zboare, n-a scăpa, o mie de capete de ar avea, iarbă n-a mai mânca. Unul, Lupul,[1] ce şi acela depărtat, n-are cum îi folosi, nu-l poate agiutori. De nu altă, încaile să-l tânguiască, încailea să-l jeluiască, încai să-l olecăiască. Filul[2], macar că într-această parte s-ar afla, însă greuimea a sări nu-l lasă, grosime în sine îl apasă, în strâmtori primejdioase, în valuri aşe holmuroase să să arunce nu-ndrăzneşte şi micşorimea sufletului dinluntru-l opreşte. De cu sară, Filul ştire au luat, de preţul tăiat[3] s-au înştiinţat, ce ar fi putut să şi va i s-ar fi cădzut,[4] ce în locul mângâierii, răspunsul curmării să dă: „1.000 de ani la opreală de-ar fi, un dram de panzehr n-aş putea găsi".[5] Ce mângâiare i-au rămas? Nici una. Ce sprijeneală i-au rămas? Nici una. Ce priietin i să arată? Nici unul.[6] Munţi, crăpaţi, copaci, vă despicaţi, pietri, vă fărâmaţi!

---

[1] Singurul prieten care îi mai rămăsese era Lupu Bogdan hatmanul, dar fiind „depărtat", adică aflat în ţară, n-avea cum să-l ajute.

[2] Despre fratele său Antioh (Filul), scriitorul se exprimă în culori foarte urâte: el este un om insensibil sufleteşte, mare şi greoi la trup, fricos şi de umbra lui, se teme să-şi ajute fratele ajuns în nenorocire.

[3] Aluzie la suma de bani cerută lui Dimitrie pentru eliberarea sa din închisoare.

[4] Formularea greoaie ar putea fi exprimată astfel: s-ar fi cuvenit să poată acest lucru, numai să fi vrut.

[5] Aflând de preţul cerut pentru eliberare, Antioh declară că o mie de ani dacă ar sta la închisoare fratele său, el tot n-ar putea găsi un ban pentru a-l salva.

[6] După această căinare în stilul bocetelor populare, cu mijloace de expresie specifice descântecului, urmează partea a doua a jelaniei, un fel de blestem conceput în versuri, a cărui caracteristică este chemarea naturii însăşi de a intra în dezechilibru în toate aspectele ei, de la mediul ambiant al gospodarului

Asupra lucrului ce s-au făcut plângă piatra cu izvoară, munţii puhoaie pogoară, lăcaşele Inorogului, păşunele, grădinele, cernească-să, pălească-să, veştedzască-să, nu înflorească, nu înverdzască, nici să odrăslească, şi pre domnul lor cu jele, pre stăpânul lor negrele, suspinând, tânguind, nencetat să pomenească.[1] Ochiuri de cucoară, voi, limpedzi izvoară, a izvorî vă părăsiţi, şi-n amar vă primeniţi. Gliganul sălbatec viieriu, şi-n livedzile lui ursul uşeriu să să facă, în grădini târveleşte, în pomăt bateleşte să să prefacă.[2] Clătească-să ceriul,[3] tremure pământul, aerul trăsnet, nuării plesnet, potop de holbură, întunerec de negură vântul să aducă. Soarele zimţii să-şi rătedze, luna, siindu-se, să să ruşinedze, stelele nu scântăiedze, nici Galactea[4] să luminedze. Tot dobitocul ceresc[5] glasul să-şi sloboadză, faptă nevădzută, plecându-să, vadză. Cloşca[6] puii răzsipască. Lobăda[7] Lira[8] să-şi zdro-

---

terestru până la infinita arhitectură cosmică. Procedeul cantemirian de a face ca natura să participe la suferinţa umană este propriu şi literaturii noastre populare, mai ales în descântece, bocete, în doine şi cântece de dragoste, de viaţă şi de moarte, precum şi în unele balade. Dar scriitorul va fi fost, desigur, influenţat şi de literatura cultă, greacă, prin acele *trenoi*, literatura de plângeri dezvoltată în mediul grecesc în secolele al XV-lea şi al XVI-lea pe tema căderii Constantinopolului sub jugul otoman.

[1] Până aici este partea influenţată de *trenoi*.

[2] Se cer prefaceri în mediul ambiant al Inorogului, văzut ca un gospodar şi agricultor harnic.

[3] Urmează partea ultimă în care se invocă dezechilibrul cosmic, influenţă vădită a cărţilor sibiline pentru spectacolul sfârşitului lumii, când universul intră într-o confuzie generală.

[4] Calea laptelui, norul galactic (denumirea dată de Cantemir este împrumutată din panteonul mitologic al vechii Elade). Până aici sunt numite: Soarele, Luna, stelele în genere şi fâşia galactică .

[5] Constelaţiile, care poartă în general nume de animale, fără a fi luate într-o anumită ordine, sunt cele zodiacale, adică cele de importanţă astrologică.

[6] Sau Pleiadele, constelaţie aflată în semnul zodiacal al Taurului.

[7] Constelaţie vecină cu Lira, numită popular şi Crucea, aflată în semnul zodiacal al Capricornului.

[8] Constelaţie renumită prin frumoasa stea Vega, situată tot la Capricorn.

bască, Leul[1] răcnească, Taurul[2] mugească, Aretele[3] fruntea să-şi slăbască, Racul[4] în coajă neagră să să primenească, Capricornul[5] coarnele să-şi plece, Peştii[6] fără apă să să înece, Gemenii[7] să să desfrăţască, Ficioara[8] frâmseţe să-şi grozăvască, cosiţa galbănă în negru văpsască, Scorpiia[9] ascuţit acul să-şi tâmpască, Streleţul[10] arcul frângând, ţinta nu lovască, Cumpăna[11] dreptatea nu mai arete, Apariul[12] topască-să-n sete. Mars[13] vârtutea în slăbiciune să-şi primenească, Mercurie între planete nu mai crăinicească. Zefs monarhiia în veci să-şi robască, Vinerea floarea frumseţii să-şi veştedzască, Cronos scaunul de sus în gios să-şi coboară. Finicul[14] în foc de aromate moară, Oltariul jirtfe nu priimască,

---

[1] Constelaţie şi semn zodiacal în acelaşi timp, cu steaua Regulus.
[2] Idem, cu steaua Aldebaran (Ochiul Taurului).
[3] Sau Berbecul, constelaţie şi semn zodiacal.
[4], [5], [6] Idem.
[7] Constelaţie şi semn zodiacal, cu frumoasele stele Castor şi Pollux.
[8] *Idem*, cu steaua Spica.
[9] Sau Scorpionul, constelaţie şi semn zodiacal, cu steaua Antares.
[10] Sau Săgetătorul, constelaţie şi semn zodiacal.
[11] Sau Balanţa, constelaţie şi semn zodiacal, cu steaua Arcturus.
[12] Sau Vărsătorul de apă, constelaţie şi semn zodiacal.
[13] Urmează enumerarea planetelor nu în ordinea astronomică, ci în cea a zilelor săptămânii: Marte, Mercur, Jupiter (Zefs), Venus (Vinerea), Saturn (Cronos); se observă lipsa Lunii şi a Soarelui, trecute în alt loc printre planete, ceea ce înseamnă acum schimbarea unghiului de vedere astrologic.
[14] Pasărea Phoenix — constelaţie. Cu aceasta se începe enumerarea constelaţiilor extrazodiacale, într-o ordine nesistematică. Urmează Altarul (Oltariul), Cupa (Păharul), Balena (Chitul), care se află în apropiere de Eridan (Aridanul), Iepurele, vecin cu Câinele Mare (numit de Cantemir Sirianul, după steaua Sirius), Musca (Musculiţa), Carul Mare şi Carul Mic (amândoi Urşii), Cosiţele Berenicei (Pletele Berenicăi), Coroana Boreală sau Hora (Corona), ce se află lângă Cosiţele Berenicăi, Pegasul (Pigasos), aflat lângă Andromeda, Perseu (Perseos), vecin cu Casiopeea (Casiopa, numită de antici şi Scaunul lui Cronos, iar popular — Scaunul lui Dumnezeu), Dragonul (Zmăul), o uriaşă constelaţie boreală, Corabia Argo (Chivotul lui Noe), Porumbelul

Păharul băutură să nu mai mestească. Chitul crepe în apa Aridanului, Iepurile cadză-n gura Sirianului, Musculiţa cu jele să vâzâiască, amândoi Urşii greu să mormăiască. Pletele Verenicăi să să pleşuvască, Corona frumoasă nu le-mpodobască. Pigasos de Andromeda să să depărtedze, Perseos de Casiopa să să-nstrăinedze. Zmăul capul cu coada să-şi împleticească. Chivotul lui Noe în liman să primejduiască, Porumbul, frundza maslinului cercând, rătăcească, îndrăpt a să întoarce nu mai nemerească. Acestea, dară, toate, jelind tânguiască, vâlfa Inorogului cu arsuri dorească. Singur numai Corbul[1] vesel să crăngăiască, tuturor în lume spre chedzi răi menească. Singur Câinele mare cu cel mic,[2] lătrând, brehăiască şi de faptul scârnav să să veselească. Mute-se Arcticul, strămute-se Andarticul[3], osiia sferească[4] în doaă să frângă, toată iuşorimea[5] în chentru să-mpingă, stihiile[6] toate tocmirea să-şi piardză, orânduiala bună în veci nu mai

---

(Porumbul), Licornul (numit de Cantemir Inorogul, constelaţie ce reprezintă pe autor) şi Corbul, constelaţie aflată într-adevăr în apropierea Licornului, reprezentând, în *Istoria ieroglific[,* pe Brâncoveanu. Toată această parte cosmografică oglindeşte cunoştinţele de astronomie ale lui Cantemir.

[1] Constelaţia Corbul, adică Brâncoveanu, este singura care urmează să se bucure de tot acest cataclism la scară cosmică.

[2] Câinele Mare (cu steaua Sirius) şi Câinele Mic (cu steaua Procyon), două constelaţii australe situate una lângă alta.

[3] Cei doi poli (aici la scară cosmică): Nordul şi Sudul.

[4] Axul sferei cosmice, axa lumii.

[5] Uşorul, substanţele uşoare, în opoziţie cu substanţele grele care alcătuiesc materia, după concepţia ontologică a filozofilor antici. Potrivit acestora, cosmosul, lumea este o sferă, în care centrul, josul, este ocupat de substanţe grele, iar exteriorul, susul, de substanţe uşoare. Aici este vorba de inversarea acestui raport, ca expresie a dezechilibrului.

[6] Cele patru elemente: apa, aerul, focul şi pământul; Aristotel adaugă şi pe al cincilea, eterul, la care filozofii antici reduceau formele pe care le îmbrăca materia în transformările ei. Cantemir imaginează o dezordine şi în echilibrul stihial.

vadză, toate îndrăpt şi-n stânga să să-nvârtejască,[1] de jele să să uluiască, de ciudă să să amurţască, şi dreptatea Inorogului în veci povestească."

Sunete jelnice, eleghii[2] căielnice şi traghiceşti ca acestea prin poticile a tuturor munţilor şi prin vârtopile a tuturor holmurilor[3] sunând, răzsunând şi rătăcindu-să, Hameleonul, ca cum ceva ştire n-ar fi avut, ca cum de strein lucrul s-ar fi uluit, ca cum de primejdiia fără veste mintea ş-ar fi pierdut, încoace şi încolea cutreierând, de unul şi de altul întrebând, îmbla şi către toţi chip de zălud şi faţă de lovit[4] arăta. „Ce poate fi aceasta? dzice, ce poate fi jelnic sunetul acesta? Ce poate fi lăcrămoase huietele acestea? Ce pot fi cernite cântecele[5] ce audzu? Ce pot fi ponegrite stihurile[6] şi într-însă necredzute cuvintele carile la urechi îmi vin? Oare ce audzu adevărat audz, au demonul, ispitindu-mă,

[1] Universul fiind conceput că ar avea o mişcare spre dreapta, adică în sensul mişcării limbilor ceasornicului, Cantemir imaginează dezechilibrul cosmic şi printr-o rotire spre stânga, adică „îndrăpt", înapoi, în înţeles de mişcare retrogradă. Toată această îmbinare de elemente ontologice şi cosmologice alcătuieşte motivul cosmic în gândirea literară a lui Cantemir.

[2] Astfel îşi intitulează scriitorul această *jelanie a firii*, conştient de specia literară abordată. Cantemir trebuie considerat ca primul care introduce elegia în literatura noastră cultă.

[3] Ştim că „munţii" sunt „porţile, casele turcilor celor mari", iar „holmurile", dealurile sunt „casele, porţile turcilor mai mici". Trecând de la imaginea participării naturii la nenorocirea Inorogului, scriitorul readuce povestirea pe terenul realităţii istorice, subliniind aici că demnitarii turci mari şi mici luaseră cunoştinţă de prinderea şi închiderea sa.

[4] Înfăţişare de apucat de criză epileptică. Cantemir insinuează de câteva ori, în *Istoria ieroglific[*, faptul că Scarlat suferea de această boală.

[5] Bocete. Expresia ne obligă să considerăm că jelania firii este o alegorie construită în stilul bocetului popular.

[6] Versuri triste, elegiace, expresie ce ne determină să înţelegem că această jelanie a firii a fost alcătuită în versuri.

[7] Perfidul personaj se preface a nu şti cum să înţeleagă această jelanie, el care fusese sufletul acţiunii de capturare a Inorogului.

simţirile îmi batgiocureşte?“[7] Apoi, după câtăva vreme, ca cum de neştiut lucrul ar fi înţeles, ca cum de patima Inorogului alţii i-ar fi spus, ca cum, audzind, cu amărăciune s-ar fi împlut şi de voia rea s-ar fi otrăvit, cum să dzice cuvântul, cu o falcă în ceriu şi cu alta în pământ, la Şoim alergă[1], catră carile, ochii întorcând, faţa, în divuri, în chipuri mutând, voroava amestecând, limba bolborăsindu-i, balele mărgându-i şi gura aspumându-i, scârşnetul glasului articulul şi înţelegerea cuvântului îi astupa. Între cele multe brehăite, ceste puţine căptuşite cuvinte de-abiia să înţelegea: „O, faptă nefăcută şi poveste neaudzită, o, lucru nelucrat şi vicleşug spurcat, o, cinste ocărâtă şi ocară necinstită, o, Şoaime, de cumplit rău făcătoriu şi de singe vărsătoriu, ce poate fi carea ai ispitit? Ce poate fi spurcat lucrul carile ai isprăvit şi în toată lumea de astădzi înainte pre tine de viclenitoriu, iară pre mine de priietin vândzătoriu ai vădit? Unde-ţi sint giurământurile? Ce ţ-ai făcut legământurile? O, Zefs, o, Zefs,[2] imăciunea carea astădzi pre obrazele noastre au cădzut cine în veci a o spăla va mai putea? Ce ploaia nuărului, ce roa săninului, ce marea ocheanului spre curăţirea acestora va agiunge? Dară nu gândiiam eu, dară nu dziceam eu, dară nu-m prepuneam eu, dară nu mă temeam eu de una ca aceasta? Dară de vreme ce, o, vrăjmaşule, supt numele cereştilor, vicleşuguri ca acestea a pune ai îndrăznit, alt organ, afară din mine, o, ticălosul, n-ai putut afla?[3] (Ce răii răutăţilor lor lumea părtaş şi cu toţii tovarăşi a fi să nevoiesc). O, Hame-

---

[1] Aflând de arestarea lui Dimitrie şi prefăcându-se a nu şti cine este vinovat de această nenorocire, pleacă la Toma şi, căutând să ascundă ticăloşia sa, trece la învinuirea pe faţă a şefului agenţilor munteni, plângându-se că el a devenit fără voie părtaşul unei astfel de mârşave fapte.

[2] Apelativul „O, Zefs, o, Zefs“, semnificând „o, Doamne, Doamne“, este folosit de scriitor cu scopul de a sublinia originea grecească a lui Scarlat, şi, în acelaşi timp, cultura sa clasicistă, după cum se făcea la Academia Grecească din Fanar. Un student al acestei academii fusese şi scriitorul.

[3] Învinuindu-l de arestarea lui Dimitrie, şiretul Scarlat îi reproşa lui Toma mai ales faptul că îl implica în mod nevinovat şi pe el în această urâtă acţiune.

leon ticăloase,[1] ce floare în chip îţi vii schimba, ca cineva să nu te cunoască, când te-ar întreba, ca de cleveta limbilor să scapi, ca din gurile sicofandilor să te mântuieşti ? De acmu înainte umbrile iadului să te învălească, întunerecul veacului să te căptuşască, ca radzele soarelui să nu te mai lovască, ca lumina dzilei să nu te mai ivască, ca cunoştinţa cunoscuţilor să nu te mai vădească. Unde ti-i ascunde, sărace, unde ti-i supune, blăstămate, unde ti-i mistui, pedepsite, unde ti-i ivi, urgisite? Iată, munţii strigă, văile răzsună, iată, dealurile grăiesc, câmpii mărturisesc, iată, pietrile vorovăsc, lemnele povestesc, iată, iarba cu gălbenirea şi florile cu veştedzirea arătând, vădesc, cu mut glas ritorisesc, cu surde sunete tuturor vestesc, asupra lucrului ce s-au lucrat toată fiinţa să uluieşte şi toată zidirea a să ciudi nu sfârşeşte. Acestea dară toate supt numele tău să pun şi supt titulul tău să scriu, macar că de bunăvoie părtaş vicleşugului nu te-ar fi aflat, macar că prin neştiinţă organ răutăţii te-ar fi arătat, macar că de lucrul ce s-au lucrat inima ca nuca ţi s-au despicat, macar că în viaţă ceaţa jelii aceştiia de pre suflet nu ţi să va mai ridica. O, dară lucru spurcat la începătură şi încă mai spurcat la săvârşitură. Ce cereştii (a cărora nume cu al mieu împreună s-au batgiocurit) vicleşugul nu vor tăcea, izbânda nu vor trece, şi dreptatea a răsplăti nici s-a lenevi, nici va pesti."

Şoimul, după ce prin multă vreme nu cu puţină dosadă, bolbăieturi şi buiguituri ca aceasta de la Hameleon ascultând, mai mult a-l mai răbda nu putu, ce în chip ca acesta voroava îi întoarsă, dzicând: „O, Hameleon, Hameleon[2], jiganie spurcată,

[1] Începe o ipocrită jelanie a Hameleonului, în care acesta, în stilul bocetelor populare, se căinează de consecinţele implicării sale în capturarea Inorogului, urmări ce însemnau pierderea prestigiului şi judecarea profilului său moral. A se observa, în această căinare — parte prin excelenţă lirică — tonul în stil popular şi prezenţa, majoritară, a versurilor.

[2] Toma îşi dă în sfârşit seama de făţărnicia diabolică a lui Scarlat Ruset şi îl înfruntă prin cuvinte grele, în stilul blestemelor Sfântului Vasile asupra

Hameleon, o, puterile cereşti câte văpsele ai pe piiele, atâtea pedepse să-ţi dea supt piiele! O, pricaz de năcaz şi pacoste pricaznică, Hameleoane, bălaur mic şi zmău în venin, Hameleoane, domnul diavolului şi dascălul cacodemonului, Hameleoane, fundul răutăţilor şi vârvul vicleşugurilor, Hameleoane, mreajea dracului şi painjina tartarului, Hameleoane, o, răutatea răutăţilor şi vicleşugul vicleşugurilor, Hameleoane! O, duh spurcat de tulburare şi vivor necurat de amestecare, Hameleoane! Cine pustiul răutate peste răutate şi păcat peste păcat a grămădi te-au învăţat? Cine răul vicleşugurilor şi amăgelelor sfârşit a nu face te-au îndemnat? Au te gândeşti, osinditule, că cu cuvinte şicuite şi cu voroave căptuşite, greţoase şi scârnavele-ţi fapte vii astupa? Au cu acesta chip socoteşti că supt căpătăiul altuia puiul bălaurului vii ascunde, pre carile în viclenie l-ai zămislit şi în răutate tu l-ai născut? Au nu m-am înştiinţat eu că umbrele diavoliilor tale din deal peste vale s-au lungit şi din zare până peste zare s-au întins şi încă acmu chip de jele şi faţă de nemângăiere îmi arăţi? Şi pentru spurcat lucrul carile ai început şi a-l sfârşi n-ai putut te faci că te întristedzi? A-l sfârşi n-ai putut, dzic, de vreme ce răutăţile tale nici sfârşit, nici început pot avea (iară veri în lucruri grele, veri în lucruri iuşoare, cumpăna dreptăţii tot va birui), carea şi pre Inorog dintr-aceasta nevoie, fără nici o zăbavă îl va scoate şi-l va mântui. Au nu tu, vicleanule, laţul dracului şi undiţa demonului făcându-te, din malul răutăţilor pândind de atâta vreme a-l vâna te nevoieşti? Au nu tu, spurcatule, pentru muced trupul tău, pre preţul nepreţuit crocodilului în dar ai vândut? Au nu ştii (că răutatea stătătoare şi minciuna picioare n-are), ce amândoaă curând şi lesne să pohârnesc? Au nu ştii (că haina vicleşugului curând să vecheşte şi în toate părţile destrămându-

---

diavolului; de aici tonul de imprecaţie. Scarlat ne apare caracterizat ca o întruchipare a tuturor trăsăturilor satanice ridicate la absolut, ca o fiinţă prin excelenţă satanică.

să, ruşinea i să dezgoleşte?) Ce ocară ieste aceasta? (Ocara obrazul şi maiul capul să-ţi bată), ce diavol, iarăşi dzic, spre aceasta te-au aţiţat? Şi ce drac spre aceasta te-au îndemnat?" (Ce adevărat că vicleanului inima sa destul drac şi sufletul său de prisosit diavol ieste.)

Hameleonul, în tot chipul oblicit şi din toate părţile vădit simţindu-să, încotro să şuvăiască nu mai putu şi ce alta să meşterşuguiască nu mai avu.[1] Ce obrăzniciia călcan şi nestidirea meteriz obrazului făcând, cu mare neruşinare în cuvinte ca acestea rumpsă: „(Diavolul sărăciii şi cacodemonul robiii aceasta a gândi, a grăi şi a începe m-au învăţat şi spre tot răul a ispiti m-au îndemnat[2]), numai, pre cât socotesc, împotriva monarhiilor cevaşi macară n-am făcut, ce mai vârtos spre plăcerea şi folosul lor, cât am putut, am silit (că cea chiară a vicleanului hirişie ieşte ca vicleşugul vrednicie şi răutatea bunătate să ţie), de care lucru, n-ar fi fost până într-atâta cuiva rău să pară, ales celuia carile dreaptă slugă Corbului şi bun priietin amânduror monarhiilor ieste. În ce, dară, până într-atâta am greşit cât supt atâtea ocări şi defăimări mă supui? Pentru binele de obşte am silit, pentru prăpădeniia nepriietinului amânduror monarhiilor, cât am putut, m-am nevoit. Că, precum să dzice cuvântul adevărului, mai bine

---

[1] Văzându-se descoperit, Scarlat leapădă masca de nevinovat şi trece de astă dată la acuzarea directă a lui Toma, care, în loc să contribuie la închiderea Inorogului, încălcase îndatoririle către Brâncoveanu.

[2] Scarlat recunoaşte că din cauza lipsei de bani („diavolul sărăciii") şi de teama închisorii („cacodemonul robiii") fusese silit să acţioneze cu atâta ardoare pentru prinderea şi închiderea lui Dimitrie. Explicaţiile date sunt o repetare a motivelor invocate mai înainte: datoriile contractate, pentru care fusese închis de bostangii, şi promisiunea făcută de a le da pe mână, în locul său, un „vânat gras", care nu era altcineva decât Cantemir. Judecându-şi conduita, Scarlat ţine să precizeze, în continuare, că, de fapt, el a lucrat în folosul celor două ţări („monarhii"), Moldova şi Ţara Românească, aşa încât el nu şi-a făcut decât datoria faţă de domnii pe care îi slujeşte cu credinţă.

ieste să piară unul pentru tot nărodul.[1] Au socoteşti, Şoaime, că fiara aceia în veci vreodânăoară inima spre adevăratul prieteşug îşi va întoarce? Ba! De la mine adeverit să fii! Că cine în lume îi va sluji pre cât eu i-am slujit? Şi cine supt soare îi va prii pre cât eu i-am priit? Nime, mă crede. Carile, pentru atâtea slujbe de la mine arătate, nu numai căci zămislirea Biruinţei mi-au tăgăduit (carea, de ar fi vrut, şi putea şi vreme avea) şi în loc ce ar fi fost cu mulţămită de plătit, nu numai căci slujba nu mi-au cunoscut, ce încă şi crocodilului în veci rob nerăscumpărat să fiu m-au vândut[2].

Eu dară, o, Şoaime, acmu aievea şi fără nici o siială mintea inimii mele mărturisesc şi ce ieste adevărul, aceia grăiesc (că vicleşugul pentru nepriietin, iară slujba pentru priietin şi ştiu, şi cât nu ştiu a mă învăţa nevoiesc). Nici alt stăpân fără pre epitropii monarhiilor cunosc, ce tot carile acestora un tuleiu a le frânge pândeşte, eu aceluia cu zdrobirea capului nu mă îndestulesc (că pentru părul priietinului, capul nepriietinului a smulge vredniciia priietinului ieste). De care lucru, pre unul ca acela, oriunde, oricând şi oricum, din gazda vieţii în vecinică casa morţii a-l muta a mă nevoi nu voi părăsi. Iară amintirea, visul mieu, după tâlcuire de nu să va plini, ce precum tu dzici de va ieşi, adecă în curândă vreme, precum şi din fălcile crocodilului va scăpa, cuvintele mele pomeneşte: că viaţa lui a multora moarte sirguieşte şi lineştea

[1] Subliniindu-şi devotamentul faţă de Brâncoveanu şi pentru interesele celor două ţari, Scarlat insinuează că Toma Cantacuzino nu a procedat la fel, trădând în realitate interesele stăpânului de la Bucureşti, pe care era dator să-l servească.

[2] Revenind la motivele personale ale conduitei sale, Scarlat susţine că Dimitrie nu merita să-i fie prieten credincios, deoarece pentru toate serviciile pe care i le-a adus, acesta s-a arătat nu numai nerecunoscător, ci şi duşmănos, între actele lipsite de recunoştinţă el reaminteşte refuzul lui Dimitrie de a-i „zămisli" pe Victoria, precum şi faptul că tot acesta a fost cel care l-a dat odinioară pe mâna poliţiei secrete otomane.

lui cu vreme (şi în scurtă vreme) monarhiilor de neaşedzat tulburare va aduce.[1]“

Într-acesta chip Hameleon, după feţe, şi gândul, şi cuvântul, şi lucrul, nepărăsit mutându-şi, ca acestea cu nedogorit obraz cătră Şoim borâia, a cărora greaţă el a suferi nemaiputând: „Piei de aicea, dzisă, o, jiganie spurcată şi făţarnică, că eu mai mult a-ţi răspunde nici îmi trebuie, nici mi să cade, de vreme ce singură răutatea ta destul îţi răspunde şi fapta carea ai lucrat de saţiu în toată lumea o povesteşte! Că într-adevăr cel ce dinceput ai fost, tot acela eşti şi tot acela vei fi, până când, ca căpuşile de singe împlându-te, ca cârceii beşicându-te, plesnind, vei crăpa.[2]"

---

[1] După ce precizează că prin acţiunea sa nu a făcut decât să servească în mod cinstit pe Brâncoveanu, Scarlat previne pe Toma Cantacuzino că dacă Dimitrie Cantemir va scăpa cu viaţă din închisoarea bostangiilor, va pune în primejdie viaţa multora şi va tulbura liniştea celor două ţări româneşti.

[2] *C[pu=ile de s`nge: pungi cu galbeni (D.C.)* — blestemul acesta înseamnă: până ce, săturându-te de aur, vei crăpa; aluzia se referă la permanenta foame de bani a personajului.

PARTEA A NOA

CUPRINS

Aşedară, lumea pentru lucrul făcut burzuluindu-să şi fietecarile ce cu mintea mai rău afla, aceia Inorogului meniia, că adevărat, după vrajba nepriietinului ce-l goniia, nici nedejde de scăpat, nici într-alt chip fortuna de mutat era (ce norocul de multe ori cu un ochiu râde, cu altul plânge, cu o mână trage, iar cu alta împinge), în care chip şi cu Inorogul să videa a să giuca, că, precum mai sus s-au pomenit, preste nedejdea, precum a priietinilor, aşe a nepriietinilor cu supţire meşterşug din fălcile crocodilului nebetejit şi de vicleşugurile Hameleonului puţinel supărat scăpase. Carile deodată iarăşi la locurile sale ducându-să, din toate părţile mai tare şi mai bună pază avea[1] (că şi dobitocul în groapa carea o dată cade, altă dată pe acolea trecând, pe departe o ocoleşte), unde, după ce din primejdiia trecută mintea i să aşedză şi chiteala lucrurilor sale în cumpăna socotelii puind, toate trecutele dinceput, ca pre un izvod, câte una, câte una, aminte îşi aducea. Vicleşugurile cele supt tari şi mari giurământuri a Hameleonului pomeniia, vecinica vrajbă şi nemutata vrăjmăşie a amânduror monarhiilor socotiia, a priietinilor săi (carii la vreme ca aceia de să putea adevăraţi priietini a să numi) slăbiciune şi spre agiutorinţă-i siială videa. Căci pre unii depărtarea locului îi opriia, iară pre alţii receala dragostei la inimă îi îndoiia, şi pentru adevăratul priietin, ca nişte adevăraţi priietini în primejdii a să da, sau nu vrea, sau, de şi vrea, pentru micşorimea sufletului,

[1] După scăparea din închisoarea bostangiilor, Dimitrie se întoarce din nou în adăpostul său din casa marelui demnitar otoman, hotărât ca de aici înainte să fie mai cu băgare de seamă.

nu îndrăzniia[1] (că pre aur focul, iară pre priietin primejdiia ispiteşte şi după hotărârea filosofască, adecă un suflet în doaă trupuri a fi, de-abiia unul cineva şi mai nici unul să nu fie aflat). Pre lângă acestea, toate a vremii neîndămânări şi greutate cumpăniia (căci lucrurilor sale foarte împotrivnică o videa), după aceasta neplecat şi neîntors sorţul nărocului său cunoştea, de carile, precum asupră-i mâniia încă să nu-şi fie împlut, să temea. Ales pildă arătoasă şi oglindă luminoasă în lucrurile neprietineşti priviia, cărora mai mult oarba fortună decât buna socoteală le slujiia. De care lucru, într-alt feliu de viaţă a întra şi într-alt chip de fereală a să aciua aleasă, ca mai bine în lineşte şi în negrijă sprijenit fiind, spre cea viitoare vreme de schimbarea lucrurilor într-altă faţă să nedejduiască.[2] Şi aşe, de vechiu prieteşugul carile cu Cucoşul Evropei avea, aminte îşi adusă[3] mai vârtos ştiindu-l că la adunări ceva amestec nici au avut, nici a avea poate (căci pasirile de pre marginile ocheanului despre apus la săboară adunate n-au fost). Aşijderea, îl ştiia precum bun străjuitoriu nopţii ieste, căci atâta de ascuţit la simţire era, cât nu jigăniile vânătoare să poată îmbla, ce aşeşi nici frundza din copaciu peste ştiinţa lui să cadză peste putinţă era.[4]

---

[1] Aluzia priveşte pe Lupu Bogdan hatmanul, „adevărat priietin“, dar care era departe în ţară, şi pe fratele său Antioh, care îşi dovedise „răceala“ faţă de el în împrejurările cunoscute.

[2] Simţind că nici adăpostul de la marele demnitar otoman nu mai putea fi sigur, deoarece banii lui Brâncoveanu ar fi influenţat în rău pe demnitarii otomani, obligând astfel şi pe acest demnitar să-l predea, Cantemir se gândeşte să se refugieze în altă parte. După cum afirmă în *Istoria Imperiului Otoman*, Cantemir aflase că Brâncoveanu obţinuse de la marele vizir exilarea sa în insula Hios.

[3] *Cuco=ul Evropii: solul fran\uzesc (D. C.)* — este vorba de Charles d’Argental, marchiz de Férriol, ambasadorul lui Ludovic al XIV-lea la Istanbul. Cantemir menţionează că avea cu acesta „vechi prieteşug“.

[4] Amănunte interesante despre Férriol: nu se amesteca în treburile interne ale celor două ţări române („la adunări ceva amestec nici au avut“), dar, „ascuţit la simţire“, era un bun cunoscător al vieţii politice şi culturale din lumea otomană şi de la noi („nici frundza din copaciu peste ştiinţa lui să cadză peste putinţă era“).

Deci Cucoşul acela lăcuia într-un munte înalt şi mare, de unde răspântiia a patru căi[1] a videa şi strajea în toate părţi tare a ţinea putea. Lăcaşuri avea multe şi mari, din toate părţile bine întărite şi cu tot feliul de copaci roditori (de supt a cărora rădăcini ape răci curători ieşiia) încungiurate şi înfrâmţăşeate era, atâta cât la bunătatea locului câte s-ar cerca, una macar nu lipsiia. Deci Inorogul carte ca aceasta scriind, cătră Cucoş trimasă:

„Vechiului şi neclătitului priietin, Cucoşului Evropăsc, Inorogul de crivăţ sănătate dzice. Nevoieşiia lucrurilor tâmplătoare între muritori îndămânarea au scornit, îndămânarea din cea înainte mărgătoare simbathie vine, simbathiia fiica asămănării ieste şi din dragoste să naşte, dragostea priinţa întemeiadză şi bunăvoinţa-ţi ţine necurmată (ieste dară priieteşugul între muritori lucru prea de minunat, de vreme ce cu chipul carile mai denainte nici cunoştinţă, nici de dânsul vreo ştiinţă au avut, pre acela din strein al său şi hiriş îl face, în scurt, alt el într-altul şi alt altul în sine ieste, trăieşte şi vieţuieşte). Tot dară prieteşugul în lineşte agonisit nedejde pune ca în tulburate şi în potrivnicile tâmplări de agiutorinţă şi împreună pătimaş să-i fie. Cu aceasta pricină încă de demult întemeiatului şi în veci alcătuitului nostru prieteşug acmu roada în vreme a-şi da şi dragostea viptul a-şi arăta, precum mi se pare, s-ar cuvini şi s-ar cădea (că precum copaciul fără roadă altă nu face fără numai foc, aşe prieteşugul fără cele şie următoare altă nu face fără numai colachii şi linguşituri). De vreme ce a trupului mieu micşorime în şepte munţi copăcioşi şi umbroşi şi în şepte văi adânci pline de hinci nici încape, nici sălaş a-şi afla poate, şi aceasta nu dintr-a mea nestătătoare sau

[1] *R[sp`ntiia a patru c[i: Stavrodromis (*drumul crucii — *n. ed.) la Galata (D. C.)* — localul ambasadei franceze, după cum se afirmă şi în *Istoria Imperiului Otoman*, se afla în cartierul Galata din Istanbul. Descrierea lui Cantemir este aceea a unei grădini paradisiace, în care accentul cade pe realizarea liniştii sufleteşti şi a sentimentului de securitate personală.

neaşedzată fire, ce (precum toţi cereştii marturi neminciuninoşi îmi sint) dintr-a nepriietinilor asupra mea nestâmpărată vrăjmăşie şi dintr-a fortunii neplecată urgie. Carea lor neobosită povaţă făcându-să, potică necălcată, cale neîmblată, vale necercată, vârv nesuit, munte necovârşit, câmp necutreierat şi deal neîncungiurat n-au lăsat (că răutatea de tot desfrânată decât piatra din ceriu aruncată mai repede ieste). Aşe, cât a dzice s-ar putea, în ceriu de m-aş sui, acolo sint câini, în fundul mării de m-aşi coborî, acolo sint dulăi, în munţi cotei, în dealuri copoi, în câmpi ogari, în stuhuri sampsoni şi în tot locul fălci deşchise, guri căscate şi colţi rânjiţi, ca cum ar fi sămănaţi pretiutinderea împănaţi stau. Un corn în loc de armă împotriva a atâţea vrăjmaşi şi patru picioare de fugă împotriva atâţea gonaşi am. De care lucru, socotind că alt mijloc şi leac n-au rămas, fără numai lăsând voia fortunii, cât şi cum va vrea să mă dosedească, ca împotrivă nemărgându-i, doară vreodânăoară mai plăcută să va întoarce şi din sine a mă mai goni doară să va părăsi. Aşedară, pre mine, pre carile pomenitele locuri a mă încăpea n-au putut, încape-mă lărgimea meideanului dragostei tale, pentru prieteşugul pre carile pururea între noi nesmintit şi nebetejit am păzit (căci în laturi a mă da am socotit până va trece urgiia). Deci supt acoperemântul dragostei tale, aciuându-mă, voi rămânea, ca şi eu, în vreme ce fortuna îmi va sluji, răsplătire, precum voi putea să fac, datoriu să fiu.“[1]

Cucoşului slovele Inorogul trimiţind, pre carile el citindu-le (căci Inorogul în glasul Cucoşului a cânta ştiia), în grumadzii Ino-

[1] Cantemir trimite lui Férriol o scrisoare în care, arătându-i că este încolţit de duşmani, îi solicită, în virtutea vechii prietenii, un adăpost până trece primejdia. În afară de acest apel la ajutor, scrisoarea este, în acelaşi timp, şi un mic discurs despre prietenie, temă amplu dezbătută în antichitate, atât în stoicism cât şi în epicureism, iar la romani de către Cicero şi Seneca; umanismul renascentist, admirator al valorilor antichităţii, o readuce în discuţie.

rogului frumos şi alcătuit graiul Cucoşului să mira.[1] Şi îndată singur firea sa pomenind, în minte îşi adusă că de glasul lui Leul să sparie şi la locul unde să află ochii Vulturului a străbate nu pot, necum picioarele dulăilor sau a coteilor să încapă. Şi aşe, îndată pre unul din cucoşii săi trimiţând, prin locuri tăinuite povaţă Inorogului făcându-să, la lăcaşurile sale să-l aducă îi porunci. Carile, mărgând, bunăvoinţa stăpânului său îi spusă şi precum cu dragă inimă priimeşte ca, în tot feliul de slujbă şi priinţă aflându-să, nu numai în lăcaşurile sale neapărate, ca-ntru hirişe ale sale, ce orice şi altă trebuinţă ar avea şi prin mâna lui ar vini, pre cât mai deplin s-ar putea a face, pre atâta să va nevoi. Aşijderea, precum pentru povaţa căii să-i fie ieste trimăs, dzicându-i. Inorogul, după ce ceia ce să cuviniia mulţămită făcu, cu cucoşul împreună să sculă şi la sălaşurile Cucoşului Evropii să suiră, unde câtăva vreme cu mare lineşte, afară din toată grijea, viaţa îşi petrecu (că în primejdiile mari şi fortunele adese, cât şi de puţină răzsuflare cei pătimaşi, multă şi mare lineşte a le fi socotesc)[2].

Iară a aceştii mistuiri şi a Inorogului aşe de tare ascundere pricina au fost aceasta: că după ce Hameleonul au cunoscut precum Inorogul din fălcile crocodilului şi din toate vicleşugurile lui nebetejit s-au mântuit şi acmu tuturor de viclean dovedit şi mai vârtos despre Şoim tare probozit şi măscărit vădzindu-să, precum să dzice cuvântul (din inima rea, rău gând purcede), de ciia aievea asupra Inorogului toate răutăţile îşi pohârni şi toate vicleşugurile, ca pre nişte dulăi turbaţi, în uliţile vrăjmăşiii îşi

---

[1] *}n glasul Cuco=ului a c`nta: limba latineasc[a =ti (D.C.)* — scrisoarea către Férriol era, prin urmare, alcătuită în latină, limba de cultură a Apusului, lucru ce a impresionat mult pe ambasadorul francez, care a admirat în plus frumosul stil cantemirian.

[2] Férriol dă ascultare rugăminţii lui Dimitrie şi trimite un „cucoş“, adică un francez de al său ca să-l aducă la ambasada franceză. În *Istoria Imperiului Otoman*, Cantemir dă detalii atât asupra acestei împrejurări, cât şi asupra personalităţii lui Férriol.

slobodzi şi în toată calea fără cale mintea cea fără minte îşi îndreptă. Şi aşe, îndată sculându-să şi ducându-să, pre dulăi şi pre cotei şi pre alalţi brehăi, pre toţi la un loc află, cătră carii cu spurcat glas într-acesta chip vorovi: „Eu încă de demult asupra Şoimului prepus aveam, adecă că nu cu dreaptă inimă în slujba stăpânilor noştri să află, precum povestea Moliii v-am povestit. Iară acmu, iată, aievea să arătă, că împreună cu Bâtlanul sfaturi asupra epitropii<i> Corbului au făcut. Pentru prinderea Inorogului nu numai cu capul atocma au ţinut, ce încă şi pentru scăparea lui cu mâna lui pe supt numele altora, pre cât au putut s-au nevoit, şi cu mijlocul lui, nepriietinul, carile prin a mele şi a voastre nenumărate osteninţe în butucul morţii cădzusă, de iznoavă în scaunul vieţii s-au urcat (jigania vicleană, precum vicleşuguri a scorni, aşe pre alţii după cuvântul ei a domiri învăţată era). Ce mai mult aşteptaţi? Ce mărturie mai adevărată cercaţi? Şi ce mai bună vreme asupra nepriietinului şi acmu şi soţiilor lui aşteptaţi? Au după ce în nedezlegate legături v-or lega, atuncea să vă deşteptaţi? Nu ştiţi cuvântul carile prostimea dzice: (Apa doarme, iară nepriietinul nu doarme)? Au după ce răul gând îşi vor plini, atuncea să vă sculaţi? Dară atuncea, ce folos? Acmu, dară, cuvintelor mele a asculta de viţi vrea, de lucrurile ce s-au lucrat şi de vicleşugurile Şoimului cu ale Bâtlanului aievea şi de-a măruntul Corbului să scrieţi, ca cu un ceas mai înainte pre aceste piiedece dintre noi să râdice (căci iscoada şi nepriietinul de casă cu glăvăţina cântariului să asamănă, carile, cu mică micşorimea lui, mari mamini de la pământ în sus aruncă). Şi sau pre altul credzut în locul lor să trimaţă, sau tot lucrul asupra voastră să lasă şi, aşe făcându-să, încă o dată a lovi şi încă cu un mijloc de măiestrii lucrul început a ispiti am. Cu carile bună nedejde am că sfârşitul după pofta noastră vom videa."[1]

[1] Aflând despre eliberarea lui Dimitrie din închisoare, Scarlat convoacă pe agenţii munteni, cărora le repetă bănuielile sale mai vechi asupra neloialităţii

Plăcu dulăilor borâtura Hameleonului şi, mai mult înapoi sau înainte necăutând, după a lui cuvinte la Corb carte într-acesta chip scrisără:

„Corbului, milostivului nostru stăpân, ogarâi, coteii şi toţi, mari şi mici, dulăii, plecăciune şi sănătate! Mai în trecutele dzile, de une sunate ale Şoimului şi a Bâtlanului spurcate chitele cani pre scurt în ştire făcusem. Iară acmu de aceleaşi încă mai aievea şi afară din toată îndoinţa adeverindu-ne, monarhului şi monarhiii în ştiinţă a da îndrăznim, precum prin multe a noastre dureri şi zbuciumări, pre cel de cap nepriietin până la fălcile crocodilului îl adusesem, de unde, scăpare sau nedejde de scăpare macar cum nu avea. Ce preste a toată lumea socoteală, Şoimul cu Bâtlanul, lui cu trup, cu suflet alăturându-să, noi a lui învăţătură şi îndemnare aşteptând, el nu numai pentru scăparea lui cu tot ce-au putut s-au nevoit, ce încă precum cu a noastre meşterşuguri într-aceia silţă să fie cădzut înţelegând, cu grele probăzături şi de cap clătinături, de moarte şi mai rău decât de moarte ni să lăuda şi, ca cum un rău prea mare asupra monarhiei am fi făcut, toate ocărâle şi batgiocurile lumii în obraz ne-au ştiupit[1].

Deci noi, ticăloşii, ca nişte drepte şi credincioase slugi, ce ieste adevărul dzicem şi mărturisim (că slugii adevărate moartea pedepsită în slujba stăpânului, decât viaţa fericită de la nepriietin

---

lui Toma şi a lui Dimachi (Bâtlanul). Eforturile sale şi ale agenţilor de a-l captura pe Dimitrie au fost zădărnicite de acest Toma, care a mijlocit scăparea lui, şeful agenţilor munteni făcându-se vinovat şi de faptul că împreună cu Dimachi au complotat împotriva lui Brâncoveanu („sfaturi asupra epitropiii Corbului au făcut“). În consecinţă, îi îndeamnă Scarlat, este necesară o nouă scrisoare împotriva lui Toma şi Dimachi, care ar trebui rechemaţi în ţară şi înlocuiţi cu o persoană de încredere. Repetarea de către Cantemir a afirmaţiei că Toma şi Dimachi complotau împotriva lui Brâncoveanu e o mărturisire făţişă a unui fapt confirmat şi de alte izvoare.

[1] În scrisoarea către Brâncoveanu, agenţii aduc ca dovadă a trădării lui Toma şi faptul că acesta i-a ocărât pentru capturarea lui Dimitrie.

pricinită, mai fericită-i ieste[1]). Şi pre cât a cunoaşte putem, Şoimul şi Bâtlanul mai în multă vreme între noi de să vor afla, nu numai căci mari împiedecări ne fac, ce încă şi la mai grele primejdii statul lucrurilor să aducă poate. Iară aceştea lipsind, bună nedejde avem că, după măiestriile carile avem să întindem, în scurtă vreme din colţii noştri tot nu va scăpa şi iarăşi voia şi porunca la voi, iară slujba şi nevoinţa la noi va rămâne."[2]

De aceasta carte nu puţin să tulbură Corbul, mai vârtos că de la alţii asemenea cu acestea audzisă[3] (că picătura adese căzută piatra, iară sicofandiia adese făcută inima despică). Şi aşe, îndată în locul Şoimului pre Uleu trimasă, Şoimului poruncind ca cum mai curând înapoi să să întoarcă, căci acolea de alte vânători ieste trebuitoriu. Aşijderea, Bâtlanului porunci ca prin gârle a mai îmbla să să părăsască, iar amintrilea făcând, Corbul când crăngăieşte, bine ştie el ce feliu de menituri meneşte[4].

Şoimul, după luarea poruncii aceştiia, câtva în chibzuiele stătu şi nu în puţine chitele întră, merge-va înapoi, după poruncă, au nu va merge? Socotind că de nu, şi toate câte dulăii scrisese era adevărate, însă dintr-însele unele fiind, prepus avea (macar că de scrisoarea dulăilor ştire nu avea) să nu i să cumva fi fost lucrurile descoperit (că vicleşugul, când în gând întră, ca şoarecele

---

[1] Ironie cantemiriană la adresa slugărniciei agenţilor munteni faţă de domnul lor.

[2] Cerând urgentarea rechemării în ţară a lui Toma şi Dimachi, care lucraseră şi continuau să lucreze împotriva intereselor de stat, creând în plus greutăţi pe toate planurile, agenţii îşi iau sarcina de a duce ei singuri la îndeplinire recapturarea lui Dimitrie.

[3] Despre neloialitatea lui Toma Cantacuzino şi a lui Dimachi, Brâncoveanu primea veşti nu numai din partea agenţilor săi, ci şi de la alţi binevoitori, amănunt de care vorbeşte şi cronica lui Radu Greceanu.

[4] În locul lui Toma Cantacuzino, pe care îl recheamă în ţară, Brâncoveanu trimite, pe la mijlocul lui ianuarie 1704, în calitate de capuchehaie la Poartă, pe vărul său Ştefan Cantacuzino (Uliul), fiul stolnicului Constantin Cantacuzino cronicarul. Ordinul de rechemare în ţară privea şi pe Chiriţă Dimachi.

ţiţiieşte, iară când să descopere, ca leul răcneşte). Deci câteva pricini de zăbăvire scornind, cărţi la Brehnace şi la Cucunos scrisă, ca pentru pricina aşe în grabă chemării lui să să înştiinţedze. Carii, cevaşi macară grijă să nu poarte, răspuns îi dederă, că deşi Corbul putere epitropii<i> pasirilor are, însă clonţul Corbului pe capul Şoimului să să puie, nime din pasiri nici va priimi, nici va învoi.[1]

Într-aceste dzile şi Uleul sosi, carile, cu dulăii, cu Râsul şi cu Hameleonul împreunându-să, pentru cea de tot a Inorogului prăpădenie, cum vor face şi de ce s-ar apuca, la sfat stătură. Râsul cu Hameleonul, după pestriciunea ce avea, mai multe răutăţi şi vicleşuguri a scorni ştiia. Deci Hameleonul îndată fumul spurcăciunii şi duhul înşelăciunii gros şi întunecos slobodzind[2]: „Eu, dzice, încă de la tată-mieu, Apariul, meşterşugul maghiii foarte bine am învăţat[3], în care meşterşug deplin învăţat şi pre alt chip, carile acmu aicea să află, ştiu, cu carile împreună, de va vrea, o mreaje să împletim, adeverit sint că ori în ce fundul pământului Inorogul ascuns ar fi, meşterşugul mrejii şi puterea vrăjii la

---

[1] Toma Cantacuzino nu aflase nici până acum că agenţii săi îl pârâseră la Brâncoveanu, dar rechemarea sa în ţară, fără un motiv întemeiat, îl îngrijorează, ceea ce îl face să şovăie în hotărârea de a se reîntoarce. Ştiind de frica lui Brâncoveanu, el scrie despre temerile sale celor doi unchi de la Bucureşti, stolnicul Constantin (Brehnacea) şi spătarul Mihai Cantacuzino (Cucunozul), iar aceştia îl liniştesc, informându-l că nu vor admite ca domnul Ţarii Româneşti („clonţul Corbului") să facă ceva rău unui membru al familiei Cantacuzino.

[2] Odată sosit la Istanbul, Ştefan Cantacuzino convoacă atât pe agenţii munteni, aflaţi acum în subordinea sa, cât şi pe cele două capuchehaiele ale Moldovei, fraţii Mihalache (Râsul) şi Scarlat Ruset (Hameleonul) cu scopul de a hotărî strategia în vederea recapturării lui Dimitrie. La această consfătuire, Scarlat propune tot „meşterşugul mrejii", adică al vânării prin înşelăciune.

[3] Insinuând iscusinţa sa în asemenea strategii, Scarlat afirmă că a învăţat de la tatăl său, Constantin Cuparul, „meşterşugul maghiii", adică al intrigilor politice, amănunt ce corespunde adevărului, membrii familiei Cupăreştilor, şi în special bătrânul Ruset, fiind cei mai mari intriganţi ai vremii lor.

înşelăciune îl va aduce. Că Vulcanul pre Mars cu Afroditi asupra curviii vrând să prindză şi mreaje de fier împletind, descântecul vrăjii în stele scris şi tipărit l-au lăsat, pre carile meşterşugul a-l citi putând, după cursul stelelor şi după învăţătura trupurilor cereşti urmând, din mreajea carea vom împleti orice cât de iute şi de tare ar fi, într-însa a nu cădea şi nescăpat a nu să ţinea cu putinţă nu ieste.[1]"

Iară chipul acela era o jiganie dintr-altă monarhiie, însă mare plată dacă i să da, cu vrăjile lui toată răutatea a nu face nu să feriia.[2] La acea jiganie cu toţii mărgând, întâi poveste îi spusără, adecă precum nepriietin de cap pre Inorog au şi precum în multe chipuri ispitind, nicicum la mână să-l aducă n-au putut. Apoi stihurile cele de aur, pre carile Camilopardalis de la capiştea Pleonexiii le învăţasă[3], citindu-i, cu mare plecăciune i să rugară, ca

[1] Apelul la o poveste din mitologia greco-romană — răzbunarea lui Vulcan, metalurgistul şi magicianul, pe soţia sa Venus şi pe amantul acesteia, Marte — asociată cu o astrologie pe care am numi-o magică, este caracteristic pentru spiritul renascentist, care îmbina cultul pentru valorile antichităţii cu interesul pentru cele mai extravagante preocupări: magie, astrologie, cabală, alchimie etc. Insistenţa cu care scriitorul vorbeşte de practicile magice şi divinatorii ale lui Scarlat şi ale tatălui său ar putea conţine un sâmbure de adevăr, dacă ne gândim că acestea erau în nota vremii. Scriitorul, căruia se vede că nu-i erau străine cunoştinţele de astrologie, vrea să spună aici, ironizând desigur, că Scarlat îmbina magia, adică strategia de vânătoare, cu calculele astrologice pentru cunoaşterea zilelor nefaste pentru Dimitrie, timp în care succesul în vânarea acestuia era asigurat.

[2] *O jiganie dintra-alt[monarhie: Mehmed Tzelepi (D. C.)* — este vorba de Mehmed Celebi, un înalt demnitar otoman, în bune relaţii cu Brâncoveanu, un adevărat „vrăjitor“, adică un traficant de influenţă, care, pentru bani, făcea diverse servicii celor care îi solicitau influenţa sa la Poartă. Acesta era „chipul“ la care se referea Scarlat când propunea agenţilor să caute un bun „mrejitor“, adică alcătuitor de curse pentru vânarea lui Dimitrie.

[3] Scarlat şi agenţii munteni, folosind sfaturile date cu alt prilej de Alexandru Mavrocordat Exaporitul, ruda Ruseteştilor, promit bani marelui demnitar pentru a le uşura prinderea lui Dimitrie.

după înalt şi adânc meşterşugul ei o mreaje să le mrejască, cu carea pre acel iute şi neprins nepriietin a prinde să poată. Jiganiia (a căriia nume din numărul 1.130 să cuprindea[1]), plăcute stihurile lor audzind, prinsă bucuroasă şi carea dintre jigănii în partea Inorogului să ţine întrebă. Ei precum afară din Fil pre altul nu ştiu răspunsără. Atuncea jiganiia, belindu-şi budzele şi rânjindu-şi dinţii, râdzind şi cu capul clătind[2], dzisă: „Dară Şoimul şi cu Bâtlanul, mai în trecutele dzile, cu numele tuturor pasirilor viind, mi s-au rugat ca să le împletesc o mreaje cu carea să poată vâna corbi. Au şi Corbul împotriva voastră ieste? (Atuncea ei pentru povestea Molii<i> mai cu deadins să adeveriră, însă deodată cu tăcerea o trecură.) Ce de vreme ce Filul de Inorog şi Inorogul de Fil să ţine, şi alta înainte a vă pune am, pre carea priimind-o, şi eu mreaja a vă împleti voiu priimi. Să ştiţi, dară, că odânăoară Vidrii am împletit o mreaje, cu carea au prins pe Fil, ce, nefăcându-mi-să plata carea îmi giuruisă, de asupra Filului asupra Vidrii am întors descântecul şi într-aceiaşi mreaje Vidra s-au prins. Apoi, şi Filul de cuvânt rămâind, de asupra lui vrajea mi-am luat şi asupra Cămilii mai cu vreme au cădzut. Deci acmu, datoriia Vidrii şi a Filului asupră-vă de viţi lua, mreaje cu carea pre Inorog să prindeţi voi împleti (de noroc era Inorogul cu primejdiile sale datoriile altora a răsplăti, precum întâi pentru Hameleon crocodilului, aşe acmu pentru Vidră şi Fil vrăjitoarii).[3]

---

[1] Calculul lui Cantemir este greşit, deoarece numelui Mehmed Celebi îi revine numărul 1129, potrivit corespondentelor numerice ale literelor slavone.

[2] Scriitorul, înzestrat cu un deosebit simţ vizual, ştie să folosească mijloacele literare pentru realizarea a ceea ce putem numi o mască umană.

[3] Marele demnitar Mehmed Celebi se dovedeşte un limbut, în cazul de faţă el nepăstrând sau nevoind să păstreze secretele încredinţate lui de solicitanţii de favoruri şi servicii. Astfel, el mărturiseşte agenţilor munteni cum de curând Toma Cantacuzino şi Chiriţă Dimachi veniseră tot la el să le mijlocească mazilirea lui Brâncoveanu (o nouă afirmaţie expresă a scriitorului despre acţiunea complotistă a celor doi), astfel încât informaţia scoasă de Scarlat de la Athanasie

Atuncea dulăii şi alalţi cu toţii de plată tare să apucară şi spre aceasta cu blăstămi şi cu giurământuri vârtos să legară.[1] Spurcata jiganie cuvinte din multe silave alcătuite din limbă a bolborosi şi din budză a şopti începând, descântecul vrăjii asupra Inorogului descânta. Iară Râsul şi cu Hameleonul, înainte-i îngenuncheaţi, cu coadele dulăilor spuma de pre gură ştergând, ca unui bodz i să închina (că icoana bodzului şi vrajea vrăjitoriului, precum la cei înţelepţi tot o ocară, aşe la cei nebuni tot o cinste are).[2]

Deci ei mreaja acmu giumătate împletită pre mâne gata să o ia adevărat ştiind, cu mare veselie jiganiii mulţemită făcând, la alte a străjilor întărituri să orânduiască să dusără. Iară nu după mult ce ei ieşiră, în locul lor Şoimul împreună cu Bâtlanul sosiră (că Şoimul, limba jigănii neînţelegând, pre Bâtlan în loc de tălmaciu cu sine purta), căriia de chemarea lui înapoi şi precum să margă au socotit îi spusă şi precum de acmu înainte asupra Corbului a vrăji să să părăsască îi dzisă, căci lucrurile într-alt chip s-au mutat.[3]

Papazoulu se dovedise adevărată. Tot Mehmed Celebi fusese cel care mijlocise mazilirea lui Antioh din prima domnie (1695—1700), pe temeiul că acesta nu-şi plătise datoria bănească faţă de el, şi înlocuirea sa cu Constantin Duca în cea de a doua domnie (1700—1703). Iar pentru că nici acesta nu se achitase de suma promisă pentru căpătarea domniei, tot el a mijlocit mazilirea lui Duca şi substituirea lui cu Mihai Racoviţă (în 1703). Demnitarul le promite, în final, că le va aranja prinderea lui Dimitrie, dacă ei se obligă să achite datoriile neplătite ale lui Constantin Duca şi ale lui Antioh Cantemir, ceea ce aceştia primesc. După cum se vede, misteriosul demnitar, cu o mare influenţă la Poartă, îşi fructifică, pe bani grei, această putere, dar asupra sa Cantemir nu dă alte amănunte; în *Istoria Imperiului Otoman* nu este menţionat nimeni cu acest nume, astfel încât identificările făcute de N. Iorga şi P. P. Panaitescu sunt discutabile.

[1] Scarlat şi Mihalachi, precum şi agenţii munteni, se leagă prin jurământ să plătească lui Mehmed sumele cerute, numai să le dea în mână pe duşmanul lui Brâncoveanu.

[2] Este remarcabilă această imagine ironică a executării vrăjii.

[3] Nu mult timp după plecarea agenţilor munteni şi a celor două capuchehaiele moldovene, fraţii Mihalache şi Scarlat Ruset, intră la Mehmed Celebi şi Toma Cantacuzino, care nu ştia turceşte, împreună cu Dimachi, capuchehaia

Jiganiia vrăjitoare, sau lucrurile mai într-adânc nu prea socotind, sau socotind şi vrând, pentru mreajea carea asupra Inorogului au împletit, Şoimului spusă. De care lucru, Şoimul înţelegând, mai multă acolea zăbavă nu făcu, ce îndată ieşind, de nevinovăţiia Inorogului şi de nepocăită răutatea Corbului aminte aducându-şi, aşijderea de giurământurile carile încă nu de multă vreme amândoi făcusă pomenind, îndată Inorogului ştire trimasă că jiganiia vrăjitoare cu linguşiturile dulăilor şi cu grea plata Corbului, mreaje cu descântec asupra lui au împletit, de carea foarte aminte să-i fie. Iară el de Corb chemat fiind, ieste într-acolo preste puţine dzile să purceagă şi după cuvântul dat vecinic priietin să-l ştie.[1]

Acestea Inorogul înţelegând, la lăcaşurile Cucoşului să suisă (precum mai denainte s-au pomenit), unde păşune de biv, ape limpedzi, izvoare răci, grădini cu flori, livedzi cu pomi, pomi cu roadă şi roadă de toată dulceaţa avea, în fel de fel de desfătări şi în divuri, în chipuri de dezmierdări viaţa îşi petrecea. În scurt, să dzicem, în toată negrijea şi lineştea să afla, fără cât una numai lipsiia, adecă depărtarea de la locurile sale, şi alta prisosiia, adecă starea fericirii şi nemutarea norociii nepriietinilor lui[2].

munteană, folosită ca interpret. Ei comunică demnitarului otoman că renunţă la uneltirile pentru răsturnarea lui Brâncoveanu, întrucât au asigurări că nu li se va întâmpla nici un rău la întoarcerea lor în ţară.

[1] Aflând de la vorbăreţul Mehmed Celebi că fusese rugat să mijlocească prinderea lui Dimitrie Cantemir, Toma, care urma să plece curând în ţară, îl previne în grabă pe acesta să ia toate măsurile de apărare împotriva primejdiei ce i se pregătea. Convorbirea dintre cei doi trebuie să fi avut loc pe la începutul lui martie 1704, din moment ce Toma va pleca în ţară, pe la 10 ale aceleiaşi luni.

[2] În aceste condiţii grele pentru viaţa sa, Dimitrie nu se mai simte în siguranţă în casa marelui demnitar şi se refugiază în localul ambasadei franceze. Retragerea pare să fi avut loc imediat după avertizarea făcută de Toma, adică pe la începutul lunii martie 1704. De remarcat laitmotivul grădinii paradisiace şi a senzaţiei de ataraxie asociate de localul ambasadei Franţei la Istanbul.

Într-acesta chip Inorogul nefericirea într-un chip cani cu de-a sila în fericire întorcând (că de multe ori răbdarea, de fierul suferelii vasul legându-şi, pre cele nepărăsite valurile fortunii încălecând biruieşte), vremea (carea dascălul şi învăţătoriul tuturor ieste) ce cale îi va arăta şi ce meşterşug îl va învăţa aştepta. Intracea vreme, una din jigăniile streine (carea nici cu o monarhiie parte nu avea), la Inorog viind, veste ca aceasta îi adusă: „În părţile noastre, dzice, vrăjitoare să află carea cu puternice vrăjile ei apa în piatră şi piatră în apă întoarce. De a căriia nume Filul audzind, la dânsa au mărs, carile cu atâta a trupului mărime ce are, umilite închinăciuni şi până la pământ plecăciuni îi făcea şi cu răvărsate lacrimi şi îndesite suspinuri îl ruga ca, milostiv spre dânsul arătându-să, vrajă să-i vrăjască şi o mreaje să-i împletească, cu carea strutocamile a vâna să poată. Şi aceasta făcându-i-să, cu mari giurământuri să lega, precum şi cea dintâi şi ceastă de acmu plată în scurtă vreme îi va face (că scăpatul la minciuni şi lacomul la giuruinţe mari pre lesne inima îşi dau)."[1]

Jigania lacomă, nu atâta pentru umilinţă (că lacomul a să milostivi n-au învăţat şi, de-au şi învăţat, până a nu învăţa, au şi uitat), cât pentru grele giuruinţăle Filului, prinsă bucuroasă, însă cu această socoteală, adecă întâi de frăţiia şi tovărăşiia Inorogului de să va lepăda. La care cerere, Filul, cu mare ciudesa şi mirarea a toată zidirea, cuvântul îşi dede, socotind că cu vicleşug, vicleşug va vicleni şi cu amăgeală, amăgeala va amăgi, ce în zădar. Că macar că atuncea vrăjitoarea mreajea împleti, laţurile întinsă şi silţele supusă, ce, sau meşterşugul îi era minciunos, sau, de nu era minciunos, era neputincios, de vreme ce în multe chipuri voroava îşi schimba, că uneori dzicea că mreaja asupra Corbului

[1] În timp ce se afla la ambasada franceză, Dimitrie este vizitat de un demnitar turc („una din jigăniile streine"), desigur prieten, al cărui nume scriitorul îl trece sub tăcere. Acesta îl anunţă că fratele său Antioh face demersuri pe la un alt mare şi influent demnitar otoman, ca, în schimbul unor mari sume de bani, să fie mazilit Mihai Racoviţă şi să i se dea lui domnia Moldovei.

au fost menită, alteori dzicea că asupra Struţului ieste împletită, iară mai pre urmă dzisă că, de nu să va strica vâlfa Inorogului, mreajea lui ceva să vânedze nu poate, căci cu cornul Inorogului are antipathia (aceasta şi socoteala putea da, de vreme ce vrăjile lui spre moarte olăcăriia, iară cornul Inorogului precum purtătoriu de viaţă ieste, cine va tăgădui?). Deci de va fi voia Filului ca în mreaja ce împleteşte struţi să vânedze, întâi cu Corbul prieteşug făcând, de împreunările Inorogului aşeşi de tot să să părăsască. Iară amintrilea, nici vrajea, nici mreajea în ceva a-i sluji poate[1]. Filul, săracul, sau în prostimea inimii ce avea să amăgiia, sau lăcomiia vânatului spre strâmbătate ca aceasta cu totul a să da îl împingea (atâta nesăţioasă pofta cinstei pre cei ce o doresc orbeşte, cât pentru râsul unui ceas de astădzi plânsul unui an ce vine nu socoteşte). Aşe, Filul, nu numai cu mari giurământuri, precum de multă vreme nici să-l fie vădzut să giura, ce încă precum de l-ar şti unde să află, singur el ştire vânătorilor ar da. Aşijderea, adăogea dzicând, precum şi el cunoaşte că pricina a toată tulburarea a acestor doaă monarhii Inorogul ieste, şi, până el suflă, acestea să răzsufle peste putinţă ieste. Într-acesta chip şi vrăjitoarea pe Fil, şi Filul pe vrăjitoare a amăgi socotiia. Că vrăjitoarea gândiia că de va vâna pre Inorog, fără greş preţul mrejilor de la dulăi îşi va lua, iară Filul chibzuia că de va vâna pre Strutocamilă, pre alte dobitoace spre sine a le întoarce pre lesne-i va fi, şi atuncea Corbul, vrând-nevrând, spre pace a pleca îi va căuta.[2]

---

[1] „Jigania lacomă“, adică demnitarul la care apelase de astă dată Antioh, atrasă de marile sume de bani promise de pretendent, se angajează să-i satisfacă dorinţele, dar se pare că nu avea atâta putere cât se sperase şi de aceea îl amână sub diverse pretexte. În mod insistent însă demnitarul, prieten al lui Brâncoveanu, pune condiţia ca Antioh să se împace cu domnul Ţării Româneşti şi să se lepede de fratele său Dimitrie, acţionând de aici înainte pe cont propriu. Din aceste condiţii rezultă că demnitarul voia înainte de toate să faciliteze capturarea lui Dimitrie Cantemir, pentru aceasta fiind necesară desolidarizarea lui Antioh.

[2] În realitate cele două părţi nu erau sincere una faţă de cealaltă, căci

Ca acestea şi altele ca acestea cel ce vrăjiia cu cel ce să vrăjiia în vânt arunca şi gândurile în aier îşi spulbăra (precum mai pre urmă sfârşitul au arătat), că într-aceiaşi vreme din părţile ostroavelor mediterane o jiganie mare s-au râdicat[1], ai căriia mreji şi vrăji atâta de tari şi de mari era, cât pre toate celea ce de la ceialalte jiganie tocmite era, îndată în deşert le scoasă şi, aşeşi de tot fărâmându-le, le rumpsă. În care vreme, Inorogul, vădzind că chipurile vrăjitoarelor s-au schimbat şi vrăjile spre alte descântece s-au mutat, aşijderea de mrejile carile întinse şi acmu rumpte şi destinsă fără nici o grijă socotindu-să, îndată de la lăcaşurile Cucoşului coborându-să, la ale sale să dusă.[2]

De care lucru, Râsul, Hameleonul şi alalţi dulăi, de ştire luând, nu în puţină frică întrară şi nu mică întristare luară (că voia rea din dreptate mângâierea în curăţeniia inimii pune, iară întristarea din strâmbătate frica răsplătirii înainte aduce).

De care lucru, iarăşi alfavita din-ceput a citi şi buchele din capăt a prociti începură, sfaturile înturnară, voroavele răsturnară, gândurile tăvăliră, chitelele prăvăliră, dârmoiară şi cernură, nighina din grâu şi bobul din madzire să aleagă nu putură, grămădiră, vrăvuiră, aruncară, scuturară, spulbărară, vânturară, pleavele din

---

demnitarul otoman urmărea ca, prin prinderea lui Dimitrie, să încaseze beneficii şi din partea agenţilor munteni, iar Antioh, care primeşte toate condiţiile din lăcomie pentru putere („nesăţioasa pofta cinstei"), se gândea în realitate să nu-şi sacrifice până la urmă fratele.

[1] *Jiganie mare din ostroavele mediterane: Calaili (D. C.)* — Calaili Ahmed-paşa, fost amiral de Mediterana (capudan paşa) ajunge mare vizir pe la mijlocul lui septembrie 1704; era un om pe care Cantemir, în *Istoria Imperiului Otoman*, îl caracterizează drept „extravagant şi nebun"; din acest motiv îşi va pierde repede funcţia.

[2] Duşman al lui Brâncoveanu şi prieten al Cantemireştilor — după cum lasă să se înţeleagă scriitorul — Calaili face inofensive toate intrigile şi măsurile luate împotriva lor, astfel încât Dimitrie poate părăsi ambasada franceză, întorcându-se în siguranţă la locuinţa sa de pe Bosfor.

grăunţe a despărţi, obosindu-să, să lăsară[1]. Iară, ah, iar, vah, iar, ai, iar vai[2]! Bolnavul să însănătoşadză, nepriietinul să învârtoşadză, lângedul să ţăpineşte, slabul paşii îşi sprijeneşte, iată, mai mortul să scoală şi pre noi, pre vii, mai ne omoară. Osteninţa a atâta vreme, mulţimea a atâtea pagube, şirilăile sudorilor, izvoarăle lacrămilor şi alalte toate cu totul în vânt şi în deşert să dusără. Iată, Inorogul la câmp, fără sială, iată-l-ăi la lăcaşurile sale fără dodeială, iată-l-ăi, toate pre voia lui deplin a fi nedejduieşte fără îndoială. Vremea lui lină, noaă tulbure, vrăjitorii şi mrejitorii, sau neputincioşi, sau necredincioşi, în lucru nestăruitori, la cuvânt nestătători. În scurt, în ceva şi în cineva nedejde, credinţă şi adevărată priinţă n-au rămas. Bine ar fi dară de-ar fi cu putinţă monarhiii noastre altă chivernisală să să puie, jiganiia aceasta cu blândeţe şi cu binişor, iar nu cu îndârjie şi cu rău ieste de domolit. Iată, vânătorile ne batgiocuri, iată, mrejile în toate părţile ne şpârcui, iată, toate meşterşugurile în darn şi toate trudele în zădar ne scoasă, iată, lui locul a să lărgi, iară noaă a

---

[1] În urma măsurilor luate de Calaili, capuchehaiele moldovene, fraţii Mihalache şi Scarlat Ruset, şi cele muntene (dulăii) intră în panică, gândindu-se la o nouă strategie politică. Este de remarcat, din punctul de vedere al mijloacelor de expresie literară, torentul de verbe şi expresii, dispuse în haină de vers, prin care scriitorul sugerează starea de cumplită confuzie şi agitaţie în care intraseră reprezentanţii la Poartă a celor două ţări româneşti şi preocuparea lor de a găsi soluţii corespunzătoare la împrejurări noi.

[2] Bocetul lor, alcătuit tot în versuri şi în acelaşi stil popular folosit şi până aici, reprezintă de astă dată situaţia-replică la jelania firii pentru nenorocirea Inorogului, Cantemir sugerând că a dat şi peste duşmanii săi nenorocirea pe care o pregătiseră altădată pentru Inorog. În acest bocet al confuziei şi disperării se subliniază câteva trăsături: ineficienţa tuturor eforturilor şi măsurilor luate de ei şi întărirea poziţiei politice a lui Dimitrie, neputinţa, neloialitatea şi nestatornicia demnitarilor otomani cumpăraţi în vederea nimicirii lui („vrăjitorii şi mrejitorii, sau neputincioşi, sau necredincioşi, în lucru nestăruitori, la cuvânt nestătători"), necesitatea schimbării strategiei în sensul îmblânzirii şi nu urmăririi Inorogului.

să strâmpta au început, până în cea de apoi sfârşitul cum va vini cine poate şti? (Că de multe ori în locul celui nedejduit şi aşteptat sfârşit, cel nenedejduit şi neaşteptat a vini poate). Şi aceasta nu numai unui chip privat şi deosăbit, ce a tot trupul publicăi de nemutat primejdie va aduce. De care lucru, şi noi, nu numai pizma şi voia unuia a urma, ce folosul cel de obşte a căuta ni să cade (că între muritori mai cinsteşă şi mai adevărată laudă a să agonisi nu poate decât carea cu folosul a toată publica s-au câştigat).[1]

„Deci, pre cât socotesc, Dulăul cel bătrân[2] dzisă, de tot adevărul lucrului (toate colachiile de la mijloc râdicând), Corbului să spunem, ca doară şi el socotelelor şi pizmelor sale sfârşit

---

[1] În această nouă strategie a urmăritorilor lui Dimitrie figurează un principiu nou de politică de stat: necesitatea de a părăsi obiectivele de interes individual — cum era acela rezultat din ura personală a lui Brâncoveanu faţă de Cantemireşti — şi de a avea în vedere numai probleme de interes general („folosul a toată publica"). Ideea este, evident, a lui Cantemir, iar valoarea ei de o excepţională importanţă şi noutate, filozoful român devansându-şi şi prin aceasta epoca. Căci dacă gândirea politică renascentistă nu depăşise formula binelui suprem sau a binelui suveran, noţiune ce, prin coloritul ei moral tradiţional, menţinea şi mai departe ideea unei ordini divine în lumea umană (chiar în cazul utopiilor lui Morus şi Campanella, mai apropiate de modelele sociale moderne), Cantemir, prin ideea interesului general, pune în circulaţie o teză de mare productivitate în revoluţiile burgheze viitoare. Astfel de devansări de factură burgheză am mai întâlnit la Cantemir fie cu prilejul descrierii „răscoalei muştelor", adică a unei răscoale ţărăneşti, şi, de asemenea, cu ocazia descrierii marii răscoale a ienicerilor şi ulemalelor din Istanbul în 1703 („horbura şi amestecătura în munţi").

[2] *Dul[ul cel b[tr`n: Caramanl] postelnic (D.C.)* — postelnicul Dumitraşco Caramanlăul, grec de origine, numit de Brâncoveanu în aprilie 1704 capuchehaie la Istanbul în locul lui Ştefan Cantacuzino (Uliul), rechemat în ţară pentru alte sarcini. Aşadar, sub capuchehaialâcul său au loc noile schimbări la Poarta Otomană, schimbări ce impun muntenilor o nouă orientare în atitudinea faţă de Cantemireşti. Caramanlăul consiliază pe agenţii săi şi pe fraţii Ruset la această nouă orientare.

a pune va putea (că de multe ori unde cuvântul a isprăvi nu poate, isprăveşte băţul) şi doară mai spre bună minte inimile îmbelor părţi a întoarce vom putea, ca într-acesta chip, precum vrăjmăşiii lor sfârşit, aşe trudelor noastre coneţ a afla să ne învrednicim".

De acestea cuvinte Râsul hohotiia, iară Hameleonul fisiia, pre carile unul în râs, altul în vis le tâlcuia şi, ca cum sfaturi de batgiocură ar fi, le măscăriia, de vreme ce bine ştiia că cele de multe ori amăgele şi minciunoase văpsele toată zugrăvala şi chipul adevărului scârnav au muruit şi la cel luminos chip şi a adeverinţii figură a vini preste putinţa şarurilor a fi dzicea.[1]

Şi aşe, dintr-aceste a pricii scântei, între vânători focul gâlcevii şi a dihonii a să aţiţa începu. De unde Dulăul ciobănesc, macar că lătra, însă într-adevăr a lătra într-acesta chip începu: „Audziţi voi, jiganii, nu atâta pre dinafară, pre cât pre dinluntru văpsite, agiunge-vă cât până acmu şi până într-atâta monarhiile aţi amestecat şi toată şi mai nestânsă iasca vrăjbii între dânsele aţi aruncat. Puneţi-vă hotar şi ţenchiu răutăţilor voastre, părăsiţi-vă mai mult cleştele strâmbătăţii în mâna lăcomiii a alcătui, fie-vă de saţiu, cât în vremea a patrudzăci de ani, ca valurile ţărmurile, nepărăsit, voi monarhiia Leului cu fel de feliuri de areţi şi de mihanii a o izbi şi din tuspatru colţurile a o scutura nu v-aţi săturat, pre carea, iată, la cea mai de-apoi şi netămăduită răzsipă aţi adus-o.

[1] Dumitraşco Caramanlăul precizează noua conduită: renunţarea la politica de vrajbă, aceasta însemnând adoptarea punctului de vedere pentru care militase mai înainte şi Toma Cantacuzino, urmând ca de utilitatea acesteia să fie convins şi Constantin Brâncoveanu. Propunerea capuchehaiei muntene este respinsă însă de capuchehaiele moldovene, pe temeiul că lucrurile ajunseseră prea departe pentru a le pune capăt, dar, de fapt, se temeau să nu li se descopere toate intrigile şi minciunile. Acesta este începutul unei neconcordanţe între politica lui Brâncoveanu şi mai ales a Cantacuzinilor munteni şi între politica lui Mihai Racoviţă, atent să-şi păstreze tronul, politică pentru care militau acum fără rezerve şi fraţii Ruset, stăpânii din umbră ai vieţii politice moldovene.

Au şi monarhiii Vulturului acelaşi cântec viţi să cântaţi ? Au şi pe publica pasirilor cu aceleaşi veninate şi fărmăcate drojdii viţi să îmbătaţi? Au nu cunoaşteţi că de vreme ce cu răutate ceva a să săvârşi nu să poate, sfârşit şi istov răutăţii a pune trebuie? Şi de nu spre altă nedejde calea să deşchide, încailea vremea a chivernisi şi schimbările tâmplărilor a pândi a înţelepţilor lucru a fi să socoteşte (că spre vânt a ştiupi şi piatra la deal a pohârni aievea lucru nebunesc ieste)“[1].

Înfocat oarecum şi încă mai cu mare mânie aţiţat şi mai spre mare răutate pornit de acestea cuvinte, Râsul cu cumplită urgie cătră Dulău dzisă: „O, cap de hârtie cu crieri de aramă, o, sac de mătasă şi plin de fişchie, o, ferice de voi şi de monarhiia voastră, când nedejdea voastră în credinţa Inorogului viţi aşedza şi din aşedzimântul lui lineştea vă viţi aştepta. Au nu Inorogul mai mult dobitoc cu patru picioare decât pasire cu pene şi cu doaă aripi ieste? Au pasirile pentru dobitoc mai chiar şi mai adevărat decât dobitocul vor giudeca? Au în cele streine decât în cele ale sale cineva mai mult a filo<so>fisi poate? Nu orbul, ce cel cu ochi giudecă de văpsele, ochii noştri în trupul nostru, iară ai voştri într-al vostru sint deşchişi. Nime casa altuia mai mult decât pre a sa a cunoaşte poate. Noi sintem carii cea mai multă viaţă cu Inorogul împreună ne-am petrecut, noi sintem carii a lui gând şi fire am cunoscut, noi sintem carii şi prin ficaţii lui am trecut

[1] Caramanlăul ripostează cu violenţă, scoţând în evidenţă faptul că Moldova, cu toate nenorocirile căzute peste ea, era victima politicii unei singure familii, a Cupăreştilor. Aceştia sunt acuzaţi, că timp de patruzeci de ani, adică de prin 1664, când trăia Constantin Cuparul bătrânul, prin lăcomia lor nemăsurată de venituri şi prin intrigile puse la cale, au adus Moldova într-o stare de plâns, ceea ce n-ar dori să păţească şi Ţara Românească. Discursul capuchehaiei muntene exprimă desigur opinia lui Cantemir. El acuză boierimea vremii sale şi în special pe Ruseteşti, care, fără nici o preocupare pentru binele ţării, puneau mai presus interesele personale, satisfăcând cu ajutorul intrigilor nesăturata ei lăcomie.

şi ce idol înluntru poartă şi ce icoană afară arată curat ştim. De unde adeveriţi sintem că totdeauna inima-i, gândul şi, de i-ar fi cu putinţă, şi fapta spre răzsipa Corbului şi spre prăpădeniia monarhii<i> Vulturului au stăruit. A căruia fire din începuta vrăjmăşie a să întoarce preste toată cuprinderea scotelii ieste şi mai vârtos adevărul a grăi de vom vrea, el atâtea gonituri, lovituri şi netămăduite rane, carile de la noi au luat, şi atâtea de viaţă primejdii, în carile le-am adus, cu ce minte socotiţi că din tabla inimii sale le va putea şterge? În zădar, dară, ca acestea gândiţi şi sfat, ca cum ar fi de nepriietini, sfătuiţi. De care lucru, a mea sentenţie ieste, de acmu înainte, (decât prieteşugul cu prepus şi ascuns neprieteşugului, la ivală mai de folos ieste. Căci vrajba la ivală fiind, paza şi strajea despre vrăjmaşi mai trează şi mai deşteptată stă). Iară amintrilea, în leagănul îngăimării, somnul peirii fără veste şi când nici vom gândi, atuncea ne va stropşi".[1]

Acestea şi altele multe ca acestea Râsul, spre împiedecarea aşedzimântului, împotriva Dulăului, pre cât putu, ritorisi şi macar că pre o parte să părea că cuvântul adevărul atinge (căci dintr-îmbe părţile încredinţarea cu greu putea fi), însă cu inima şi cu gândul, de la limanul lineştii, departe, în valurile tulburării, să bătea, de vreme ce din gură neîncredinţarea argumentuia, iar din gând socotiia că macar vremenică pace între dânşii de să va cumva aşedza, cât de în scurtă vreme, din cele nenumărate vicleşugurile lor, multe pot să să descopere, pre carile Inorogul în catalogul său pre amăruntul însămnate le avea. De carile Corbul înştiinţându-să (căci jiganiile din fire vicleşugului date, multe urgii

[1] Mihalache Ruset ia cuvântul în replică, arătând că ei, Ruseteştii, cunosc mai bine cât este de primejdios Dimitrie Cantemir, atât pentru Moldova cât şi pentru domnul Ţării Româneşti. Confruntarea dintre reprezentantul Ţării Româneşti la Poartă şi cei doi fraţi Ruset este semnificativă pentru aspectele de atunci ale vieţii politice din cele două ţări româneşti şi pentru modul în care scriitorul înţelegea astfel de probleme.

în capul Corbului odată să aducă silisă)[1], să nu cumva de tot despre dânşii să să răcească şi până mai pre urmă să nu li să cumva slovele îndrăpt citească (carea s-au şi tâmplat)[2].

Deci la cazaniia carea Râsul împotriva păcii făcusă, Dulăul cel bătrân într-acesta chip răspunsă: „Bine ne dzici, o, Râs de râs, că capete de hârtie şi crieri de aramă sintem şi în saci de mătasă gunoiu scârnav purtăm. Adevărat, dară, că precum ne împodobeşti, aşe şi sintem, că de n-am fi fost aşe, monarhul nostru, în linguşiturile şi măguliturile voastre împleticindu-să, nu s-ar fi înşelat. Ce precum din vremea a patrudzăci de ani ispitiţi şi probăiţi vă aveam[3], bine şi de folos ar fi fost, tot cum v-am ştiut, aşe să vă fim ştiut, şi precum v-am ţinut, tot aşe să vă fim ţinut. Iară acmu, ca cei fără crieri, cu acelaşi picior lovitura într-aceiaşi piatră am poftorit ş-am întriit (că o dată şi de da ori într-o materie a greşi, a muritorilor, iară nepărăsit în mijlocul netrezvirii şi a neîndreptării a rămânea a celor fără crieri lucru ieste). Şi mai mult altăceva a dzice nu avem, fără numai, pentru alte poate fi a monarhiii noastre fapte urâcioase cereştii asupră-ne urgie ca aceasta ş-au vărsat, carea, de tot mintea ameţindu-ne, socoteala

[1] O eventuală împăcare între Cantemir şi Brâncoveanu nelinişte pe Ruseteşti, cărora le era teamă să nu li se dezvăluie astfel intrigile mai vechi, făcute de ei împotriva domnului Ţării Româneşti, intrigi însemnate de Cantemir într-un „catalog“. Catalogul acesta, un adevărat jurnal intim, demonstrează că încă la acea dată Cantemir se gândea să strângă materiale pentru o istorie a evenimentelor contemporane lui. Probabil că un astfel de catalog a stat atât la baza *Istoriei ieroglifice* cât şi a prezentării evenimentelor contemporane din *Istoria Imperiului Otoman*, unde mai cu seamă notele sunt de o valoare informaţională nepreţuită.

[2] Din expresia „carea s-au şi tâmplat“ putem deduce că dezvăluirile intrigilor mai vechi ale Ruseteştilor au fost făcute într-adevăr lui Brâncoveanu şi că Dimitrie Cantemir scria aceste amănunte în *Istoria ieroglific[* într-o perioadă ulterioară, adică cel mai devreme pe la începutul lui 1705.

[3] Se repetă opinia că de patruzeci de ani Ruseteştii au adus atâtea rele prin intrigile şi falsitatea lor, nu numai Moldovei, ci şi Ţării Româneşti, Brâncoveanu însuşi devenind victima opticii şi practicii lor politice.

ne-au îmbătat, ca pre cei ce toată lumea tuturor de vicleni şi de înşelători i-au cunoscut şi i-au arătat, noi numai în loc de adevăraţi priietini şi la cuvânt stătători să-i ţinem şi să-i avem, până când (carea să nu învoiască Dumnădzău) cu rele îndemnările şi spurcatele fapte prin scârnave organe ca voi la cea deplină plată şi cea desăvârşită prăpădenie să ne aducă (că a faptelor rele începătură spre rău sfârşit pleacă şi tesla carea lovind nu tocmeşte, adevărat ce au fost tocmit răzsipeşte). Acmu, dară, o, jiganiilor, agiunge-vă, agiunge-vă, dzic, cu undelemnul pizmei voastre pojarul răutăţilor în toată lumea a aţiţa! Lăsaţi sfaturi a ne mai da, carile cunună de spini şi brăţări de lanţuje ne împletesc[1]. Fie crierii noştri ceşti de aramă macar câtăva vreme de ciocanele clivetiturilor voastre neloviţi şi neciocăniţi. Aveţi-vă crierii cei de aur la voi şi noi ceşti de aramă la noi, neamestecaţi voi a voastre şi noi ale noastre să gândim şi să chivernisim. Părăsiţi-vă mai mult împotriva socotelii noastre basnele voastre cele obraznice a arunca. Că viu Vulturul ceresc, că toate negre petele şi pestriciunile răutăţilor voastre în văpsala roşelii le vom întoarce[2], de carile nici Camilopardalul a vă spăla va mai putea, macar că între gloate să dzice precum el apa vie şi apa moartă în tidvă să fie ţiind[3]. Deci, de acmu înainte lucrurile monarhiii voastre singuri voi vi le căutaţi, că noaă ale

---

[1] În cuvântarea sa, Caramanlăul, după ce subliniază rolul nefast al Ruseteştilor, atât în Moldova cât şi în Ţara Românească, le interzice să se mai amestece în treburile lor politice şi să se mai erijeze în sfetnici binevoitori, de vreme ce intrigile şi consiliile lor au împletit celor două ţări „cunună de spini şi brăţări de lănţuje", adică suferinţă şi o puternică dependenţă faţă de Imperiul Otoman.

[2] *Petele negre]n v[psala ro=ie a]ntoarce: vicle=ugurile de ru=ine a scoate (D. C.)* — expresia înseamnă că până la urmă faptele urâte ale Ruseteştilor vor ieşi la lumină cu toate consecinţele pentru autorii lor.

[3] *Apa vie =i apa moart[.: puterea a face bine =i r[u (D. C.)* — în finalul intervenţiei sale, Caramanlăul atrage atenţia fraţilor Ruset că de răspunderea pentru faptele lor mârşave faţă de politica celor două ţări româneşti nu-i va putea scăpa nici ruda lor, Alexandru Mavrocordat Exaporitul, cu toată puterea pe care acesta o avea între demnitarii Porţii Otomane. În consecinţă, el îi consiliază să nu se mai ocupe de destinele politice ale Ţării Româneşti.

noastre nevoi şi asuprele (carile mai mult cu pricina voastră ne-au vinit) destule şi de prisosit ne sint."

Hameleonul cu Râsul vădzindu-să că din tovărăşiia a altor vânători să izgonesc şi mai vârtos cunoscând că socotelele lor spre mutarea lucrurile într-altă faţă stăruiesc, pusără sfat în doaă chipuri: Cel dintâi era ca Pardosului ştire să dea (carile pre aceia vreme Strutocamila păştea şi între dobitoace jiganie mare să făcuse[1]), precum soţiile din partea monarhiii Vulturului pre altă cale s-au abătut şi precum semnele arată, cu cei de obşte nepriietini legătură de pace vor să facă. Iară cel al doilea sfat era ca Hameleonul cum mai curând la monarhiia Vulturului să să ducă, ca acolea cu singur Corbul împreunându-să, cât mai mult va putea lucrurile să amestece şi ipopsiia Corbului asupra Şoimului mai vârtos să adaogă, adecă precum cu nepriietinii una s-au făcut şi dulăii vânători, carii acmu spre împăcare stăruiesc, pacea aceia precum până mai pre urmă de vrun folos nu va fi să arete. Deci cu mestecăturile şi cu minciunele de va putea ceva isprăvi, bine. Iară de nu, de acolea, cum va putea mai curând, la monarhiia Leului să treacă, ca cum va putea mai tare suma să strângă, carea în munţi pentru plata mrejilor şi a vrăjitorilor cu datorie cheltuise.[2]

---

[1] *Stru\oc[mila a pa=te: lucrurile ei a chivernisi (D.C.)* — Iordache Ruset (Râsul), ajungând „jiganie mare", adică demnitar de frunte în domnia lui Mihai Racoviţă, devenise, de fapt, conducătorul din umbră al Moldovei.

[2] Înţelegând prea bine noua orientare a politicii muntene în privinţa lui Dimitrie Cantemir, care însemna dispensarea de serviciile Ruseteştilor, cele două capuchehaiele moldovene alcătuiesc un nou plan de acţiune: după ce vor încunoştinţa pe fratele lor Iordache Ruset, marele demnitar al lui Mihai Racoviţă, de cele întâmplate, Scarlat urma să vină la Bucureşti pentru a convinge în secret pe Brâncoveanu să-şi continue politica sa împotriva lui Cantemir, iar, în cazul unei nereuşite, să se ducă la Iaşi, unde trebuia să strângă banii necesari cumpărării bunăvoinţei demnitarilor otomani în scopul nimicirii lui Dimitrie Cantemir şi al menţinerii lui Mihai Racoviţă în scaunul Moldovei. Noul plan de acţiune însemna că familia Ruseteştilor lua în sarcina sa lupta împotriva lui Cantemir, aceasta devenind de-acum înainte o chestiune internă a Moldovei.

Ei, dară, acestea îndată ce le sfătuiră, îndată a le face începură şi cum mai în grabă cătră Pardos carte ca aceasta trimasără:

„Râsul şi Hameleonul, Pardosului şi Veveriţii, iubiţilor fraţi, sănătate! În ştire să vă fie că lucrurile noastre nu în statul lineştii să află, de vreme ce ogarâi, coteii şi alalţi toţi dulăii, şi mari şi mici, a monarhiii Vulturului vânătorii, mai mult vânătoarea a delunga mai de tot s-au părăsit şi mai vârtos că pentru tractatele de pace între dânşii cuvintele vârtos au început şi sfârşitul tuturor pre noi aşeşi de tot din sfaturile şi lucrurile de obşte ne-au lepădat. Ce noi, mai denainte porunca Corbului ştiind, cu carea pre noi ne îndemna, iară pre dânşii îi învăţa, ca cevaşi macară afară din ştiinţa noastră să nu facă, de multe şi de multe ori de cele pentru folosinţa obştii îi înştiinţam, îi învăţam şi spre celea ce să cade îi îndreptam. Iară ei, ca nişte necunoscători şi de duhuri înflăcioasă purtători, ale noastre învăţături acmu în samă nebăgând, din capetele sale pre cărări strâmbe şi şuvăite a îmbla au început. Şi de vreme ce lucrurile aşe s-au tâmplat, căutaţi de acolo lucrurile foarte bine să vă socotiţi şi de ieste cu putinţă monarhiia noastră singură din sine să să stăruiască şi singuri noi împotriva a atâţea vrăjmaşi să ne luptăm, de vom putea, cum mai curând să ne înştiinţaţi, căci noi, pre cât cu socoteala a agiunge putem, monarhiia Vulturului, cu vreme, nu numai cât de tot de la sine ne va dizlipi, ce încă şi mare împotrivnică a ne fi, fără prepus ieste (că obrinteala ranii de pre margini să cunoaşte). Şi fiţi sănătoşi.“[1]

După trimiterea cărţii aceştiia, şi Hameleonul nu mult zăbăvindu-să, spre monarhiia Vulturului drumul apucă. Ce dintâiaşi dată precum această călătorie în zădar să-i fie semnele o arăta, de vreme ce Şoimul (precum mai sus s-au pomenit), lucrurile tocmindu-şi, lângă Corb să dusese, carile şi mai la mare cinste

[1] În scrisoare, Ruseteştii se plâng, pe bună dreptate, că Brâncoveanu i-a sacrificat, deşi ei îi aduseseră însemnate servicii. Acum se întreabă dacă Moldova ar putea suporta singură povara cheltuielilor pentru a duce o luptă atât de costisitoare şi grea cu Cantemireştii.

decât întâi încăpusă.[1] Unde sosind Hameleonul, nu numai uşă să între, nu numai gaură să încape, ce aşeşi nici crăpătură cu ochiul să privască, loc şi vreme ceva împotriva Şoimului să scornească nu află. Şi aşe, socoteala de acasă cu cea din târg netocmindu-i-să, la toate, de nu de bunăvoie, de nevoie îi căută a tăcea şi alte linguşituri şi chipuri de amestecături a scociorî să nevoi. Aşedară, pentru Şoim în ceva gura-şi a deşchide neputând (căci Brehnacea şi Cucunozul din fire neînvoinţă şi antipathie cu Hameleonul şi cu toată simenţiia lor vrajbă vecinică avea[2]), pre Inorog, pre Fil şi pre alţii (carii nepriietini să număra şi era) cu spurcate sicofandii şi viclene năpăşti către Corb îi trecu. Aşe cât Corbul, spre mai toate cuvintele urechea inimii a pleca din fire obiciuit fiind, din sfătuirea şi îndemnarea adevăraţilor lui priietini să abătu şi de iznoavă carte ca aceia către vânători scrisă, cu carea tare le porunciia, ca de tractatele păcii nepărăsindu-să, supt numele aşedzării laţul răsturnării Inorogului să întindză. Numai de Fil să să părăsască le dzicea, de vreme ce voia vrăjitoriului a trece nu poate, nici vreo pricină adevărată ca aceia asupra Filului are, iară deşi are, dzicea că cunoaşte că nu hirişă firea lui, ce din îndemnarea altora Filul în rândul nepriietinilor s-au numărat. Deci tot lucrul în stropşirea şi de tot prăpădirea Inorogul stând, numai asupra lui goana, ori cu ce mijloc ar fi, să nu părăsască şi cu bine, şi cu rău vârtos le porunciia.[3]

---

[1] După întoarcerea în ţară, Toma Cantacuzino a fost înălţat la rangul de mare postelnic, dregătorie de divan.

[2] Se reafirmă duşmănia Cantacuzinilor munteni faţă de Ruseteşti, probabil, pentru că odinioară aceştia, mai ales în vremea domniei lui Constantin Cantemir (1685—1693), fuseseră duşmanii puternicei familii boiereşti din Ţara Românească.

[3] Neputând să ponegrească pe Toma din cauza unchilor săi, Constantin stolnicul şi Mihai spătarul, Scarlat nu reuşeşte să calomnieze decât pe fraţii Cantemir. Totuşi, el are un anumit succes, întrucât convinge pe Brâncoveanu să continue urmărirea şi capturarea lui Dimitrie, fără însă a se atinge de Antioh, aflat sub protecţia unui „vrăjitor“, adică a unui demnitar otoman.

Acestea şi ca acestea Hameleonul, pre cât mai în grabă putu, ară, sămănă, grăpă, săceră, trieră, vântură şi în jitniţa răutăţilor Corbului le aşedză, pre carile în vremea lor să răzsaie nedejduind, pentru ca spre monarhiia dobitoacelor să margă voie să-i dea să rugă. Corbul, câteva în chip mai de taină poruncindu-i şi ales pentru slujba carea spre vânarea Inorogului arătase, cu nu puţine daruri dăruindu-l, unde voia îi va fi să margă, voie îi dede. Hameleonul, voie şi dzua bună luând, cum mai curând în monarhiia dobitoacelor trecu, unde mărgând, ce au lucrat şi ce au aşedzat mai pre urmă la locul său ales să va povesti.

PARTEA A DZECEA

CUPRINS

Hameleonul, dară, aşe de acolo spre monarhiia dobitoacelor purcegând, Şoimul înaintea Corbului lucrurile Bâtlanului a aşedza să apucă, pentru ca şi pe Hameleon de minciunos să dovedească şi credinţa sa şi a Bâtlanului să întărească şi toată vredniciia Inorogului precum ieste şi precum au cunoscut-o, să o perigrăpsască (căci Hameleonul către Corb dzisese precum Bâtlanul asupra Corbului în prieteşug cu Filul şi cu Inorogul să să fie legat). Deci toată ispita credinţii Bâtlanului într-aceasta punea, ca Corbul trimiţând lângă sine să-l cheme. Deci după poruncă, îndată de va vini, a lui credinţă singură din sine să va dovedi, iară nevind, sămnul temerii vicleşugul inimii îi va descoperi şi adevărat nepriietin a fi îl va arăta[1]. Iară alalte cuvinte a Şoimului către Corb într-acesta chip fură[2]: „Lucrurile fireşti (milostivul mieu şi

---

[1] După plecarea lui Scarlat, Toma Cantacuzino caută să dezvinovăţească pe Dimachi, care, de frică, rămăsese la Istanbul; el propune lui Brâncoveanu ca acesta să fie chemat în ţară.

[2] În scopul de a convinge raţional pe Brâncoveanu despre necesitatea modificării conduitei sale şi a utilităţii împăcării cu Inorogul, Toma ţine în faţa domnului un lung discurs de apărare a lui Dimitrie, cuvântare ce ar putea fi intitulată *Discursul +oimului]n fa\a Corbului despre nevinov[\ia Inorogului*, alcătuit din două părţi. Prima parte este o introducere filozofică, în scopul de a provoca o anumită receptivitate din partea lui Brâncoveanu; în cea de a doua parte, Toma face o trecere în revistă a faptelor ce demonstrează sinceritatea cu care Dimitrie înclina spre o reală împăcare cu domnul Ţarii Româneşti. Introducerea filozofică este cel mai expresiv text din *Istoria ieroglific[* pentru definirea lui Cantemir ca adept al filozofiei deiste, aşa cum *Metafizica* este reprezentativă pentru orientarea sa helmontiană din tinereţe.

de bine făcătoriu stăpân) şi cu un cuvânt să dzic, oricâte de la ceriu până la ceriu să văd, să simt şi să înţeleg, cei a firii iscoditori şi cu de-adinsul cercători, dzic, precum patru pricini să li să dea. Pricina adecă: cine, din ce, în ce chip şi pentru ce. Deci dintr-aceste patru cele trii înainte mărgătoare (pre cât a mea proastă socoteală agiunge) adevărat fizicăi slujesc. Iară cea mai de pre urmă nicicum cu fizica a să amesteca poate (macar că grei şi deplin învăţători aşe au slăvit), ce numai ithicăi, adecă învăţăturii obiceinice temeiul şi sfârşitul ieste (ce pentru ca proimiul voroavei mele cu lungimea ceva mai mult supăr să nu aducă, în scurt, pre cât voi putea şi a proimiului cinste să păzăsc şi deşchiderea a alalte voroave precum să cade mai chiar să sfitesc voi sili)[1]. Ieste dară firea în lucruri, carea le face a fi ce sint şi a lucra ce au poruncă a lucra, şi aceasta afară din toată socoteala pricinii săvârşitoare, însă numai porunca şi orânduiala aceluia, carile din-ceput spre vecinică şi neobosită clătire au pornit-o, carea precum a nu să obosi, aşe nici a să schimba, nici a să muta ştie sau poate.[2] Neschimbată, când dzic, în feţe, iară nu în atomuri, tre-

---

[1] Potrivit ontologiei curente, de factură aristotelică, fenomenele, adică tot ce aparţine ordinii naturale, ar avea patru cauze: materială, formală, eficientă şi finală. Dar, precizează Cantemir, desolidarizându-se de concepţia aristotelică, fenomenelor naturale le sunt proprii numai primele trei cauze („trii înainte mărgătoare" pricini), în timp ce cauza finală este specifică doar eticii, adică ordinii morale, căreia i se subsumează faptele umane. Este de remarcat consecvenţa lui Cantemir în împărţirea lumii fenomenelor în două: ordinea naturală şi ordinea morală. Prin această distincţie în regimul cauzelor, Cantemir face o însemnată breşă în sistemul ontologic aristotelic, de astă dată, din perspectiva deismului, după ce în *Metafizica* respinsese integral pe Aristotel din perspectiva creaţionismului helmontian.

[2] Teză de ontologie specific deistă: în lumea fenomenelor naturale („lucrurile") acţionează ceea ce numim natura („firea"), care le produce ca atare şi le imprimă specificul natural, supunându-le în acelaşi timp unei mişcări, adică unei schimbări permanente („neobosita clătire"), ce nu poate fi modificată sau sistată. Producerea fenomenelor, un privilegiu al naturii, are loc indepen-

buie să înţelegi de vreme ce toate atomurile în toate feţele, în toată vremea cursul perioadelor sale făcând şi săvârşind şi ca-ntr-un vârtej întorcându-să, tând la nemica, tând la a fi a lucrului să întorc. Adecă de o parte născând, iară de altă parte perind, singură schimbarea atomurilor tâmplându-să, fiinţa feţelor, după hireşul său neam întreagă şi neschimbată să pădzeşte (căci nici cel firesc lucrătoriu osteneala simpte, nici materia lipseşte, nici formei după a sa orânduială fireşte împiedecare sau de tot ştergere a să da poate). Că, amintrilea fiind, încă de demult vrunul din chipurile neamurilor de tot a pieri s-ar fi tâmplat.[1]

---

dent de cauza finală, dar permanenta mişcare, adică schimbarea, înlocuirea unui fenomen prin altul, tot un proces natural, reprezintă „porunca" sau „orânduiala" creatorului, adică ordinea divină, divinitate ce are o existenţă extramundană. Cantemir este posibil să fi gândit mişcarea ca o manifestare a cauzei formale, ea însăşi expresia aristotelică a planului divin.

[1] Aşa cum logica modernă a fost nevoită să restructureze metodologia porfiriană, reducând definirea unui lucru (definibilul) prin genul proxim (categoria sumatoare cea mai apropiată de definibil) şi diferenţa specifică (îmbinarea funcţională dintre *differentia* şi *proprium*), tot astfel Cantemir, la vremea sa, se vede silit să abandoneze, cel puţin parţial, o metodologie până aici pur logică, cum era aceea a lui Porphyrios, incapabilă să facă faţă exigenţelor de atunci ale cunoaşterii, şi să imagineze o nouă terminologie operaţională. Adoptând o atitudine critică în faţa problematicii şi metodologiei scolastice, Cantemir îşi îndreaptă cu interes atenţia spre această lume a fenomenelor naturale, în care fundamental pentru el era spectacolul prefacerilor, al unor schimbări reduse în esenţă la generarea şi pieirea lucrurilor. Este evident că acest aspect, pe care îl avea pentru el schimbarea din natură, se susţinea pe un model biologic, modelul cel mai uşor de sesizat, întrucât îl oferea natura însăşi. Poate de aici şi importanţa ce se acorda în epocă, printre oamenii de cultură ai vremii (unul dintre ei fiind Alexandru Mavrocordat Exaporitul), temei, moştenită de la Aristotel, despre generarea şi pieirea lucrurilor, problemă ce capătă acum alte dimensiuni, datorită lărgirii relative a orizontului cunoaşterii ştiinţifice.

Care este modelul pe care îl imaginează Cantemir pentru înţelegerea acestor procese din natură? Modelul său este pur biologic, lucru ce face ca modelul oferit de Aristotel în tratatul *Despre na=tere =i pieire* să fie sensibil schimbat. Astfel, Cantemir, împotriva Stagiritului, reintroduce *atomii*, cu mecanismul

Tot, dară, orice firea fireşte lucreadză, pricina săvârşitului preste socoteala şi simţirea ei ieste.[1] Că amintrilea dobitocul numai dobitoc a naşte ar fi lăsat, iară nu lupul pe oaie şi şoimul pe porumb a mânca ar fi putut.[2] Aşijderea, cele fireşti toate în

---

agregării şi dezagregării lor, pentru a explica generarea şi distrugerea lucrurilor, iar, pentru că nici noţiunea aristotelică de *materie prim[* nu putea satisface noua concepţie, filozoful român creează noţiunea de „chipurile neamurilor" sau „fiinţa feţelor", un fel de prototip al speciilor, pentru a explica de ce, în generarea lucrurilor unele din altele, se păstrează configuraţia primară, arhetipurile lor. Cantemir ajunge astfel la noţiunea biologică de *specie,* total diferită de noţiunea logică de *specie,* fapt ce îl determină să schimbe şi sensul curent al categoriilor logice corespunzătoare. Operând transformarea logicului în ontologic şi acordând acestuia din urmă un înţeles biologic, Cantemir este obligat să dea astfel categoriei logice de gen înţelesul de specie în concepţie biologică, şi tot astfel noţiunea logică de specie („chip", „faţă", „lucru") să capete înţelesul tot biologic de individ, adică lucrul cutare sau individul cutare. Prin acest transfer de sensuri, pentru prima dată relaţia general-particular din relaţia logică gen-specie devine relaţia biologică specie-individ. Preocuparea lui Cantemir pentru problema speciilor biologice am amintit-o şi în altă parte a *Istoriei ieroglifice,* când am subliniat şi concepţia sa despre fixitatea acestora.

În lumina acestor clarificări, textul de mai sus ar putea fi parafrazat astfel: Mişcarea, schimbarea din natură nu înseamnă şi transformarea speciilor lucrurilor, ci aceasta se manifestă numai la nivelul atomilor, componentele ultime ale lucrurilor, astfel încât prin agregarea şi dezagregarea atomilor apar sau pier numai lucrurile, indivizii care alcătuiesc fiecare specie (atomii „tând la nemica, tând la a fi a lucrului să întorc"), dar nu şi speciile, sau, cum le spune Cantemir, „chipurile neamurilor" şi „fiinţa feţelor".

[1] Se repetă ideea că tot ceea ce are loc în mod firesc în natură exclude cauza finală. Cantemir reliefează ideea că din moment ce natura se manifestă fără conştiinţa de sine, finalitatea nu este posibilă ca venind de la ea, aceasta fiind rodul unei intenţionalităţi pe care natura nu o posedă. Iar dacă se manifestă totuşi în natură cauza finală, aceasta nu are loc în conformitate cu specificul naturii, ci independent de ea („pricina săvârşitului preste socoteala şi simţirea ei ieste"). Cauza finală acţionează în natură nu ca expresie a legilor naturii, ci a conştiinţei divine, deci ca manifestare a voinţei unei entităţi din afara naturii.

[2] Cantemir îşi continuă raţionamentul în problema cauzei finale din natură: dacă n-ar exista o cauză finală în natură manifestată din afara ei, adică dacă ar

sferă să întorc şi sferâi fireşte sfârşit nedându-să, iată că nu pentru odihna sfârşitului, ce pentru vecinica clătire de la neclătitul călătoriu să clăteşte.[1] Soarele, luna, ceriul şi alalte trupuri cereşti toate, din-ceput năpărăsit şi cu mare răpegiune aleargă, însă nu cu aceia socoteală, ca doară vreodânăoară la doritul ţenchiu şi sfârşit agiungând, să să odihnească, căci aşe (precum s-ar putea dzice), încă demult ar fi cunoscut, precum fireşte la sfârşit să agiungă, preste putinţă îi ieste şi precum până acmu în vreun punct a sferii lucrării sale loc de stare n-au aflat, aşe şi de cii înainte în vecii vecilor, precum nu va mai putea, demult nedejdea i s-ar fi curmat, fără numai cândailea clătitoriul firii (cel ce în clătire nehotărâtă şi neodihnită o ţine), după a sa slobodă şi puternică voie vreodată a o clăti ar părăsi.[2] Aşedară, toate lucru-

---

acţiona numai legile naturii, natura ar fi produs numai fiinţe de acelaşi fel („dobitocul numai dobitoc a naşte ar fi lăsat"), şi ar fi cunoscut astfel mişcarea dinăuntrul ei numai sub forma naşterii şi pieirii, dar din moment ce se manifestă în natură această cauză finală străină de ea, apare situaţia că o specie se hrăneşte cu altă specie, cu alte cuvinte, o formă de mişcare nejustificată natural. Aşadar, Cantemir pune pe seama divinităţii, a planului divin, şi nu pe seama legilor naturii lupta unor specii împotriva altora. Deşi este total neştiinţifică această teză, ea reprezentând un tribut deist plătit creaţionismului, trebuie totuşi subliniată ca interesantă şi semnificativă relaţia de contradicţie pe care Cantemir o stabileşte între natura manifestării divine şi natura manifestării naturii. Această contradicţie va fi mai bine surprinsă de Cantemir în discutarea formei mişcării în natură.

[1] Gânditorii din epoca lui Cantemir nu au ajuns la ideea de dezvoltare în conceperea mişcării din natură şi societate, ci au considerat această mişcare în cerc, mişcare ciclică. Ca şi aceştia, Cantemir gândeşte mişcarea din natură de factură ciclică, prin naştere şi pieire, orice lucru parcurgând o astfel de mişcare. Tot ciclică va concepe Cantemir şi mişcarea istoriei omenirii, în lucrarea sa de mai târziu *Cercetarea fizic[a monarhiilor.*

[2] După cum se vede, modelul mişcării ciclice era, pentru Cantemir, mişcarea aparentă a astrelor pe bolta cerească în decursul a 24 de ore, când această mişcare revenea la punctul iniţial, pentru a se relua apoi de la capăt şi a se repeta zilnic. Deşi este provocată de impulsul divin, asemenea primului motor

rile fireşti, cu una şi singură a soarelui paradigmă, precum să cade a să înţelege să pot. Că precum soarele de la punctul Racului până la punctul Capricornului să suie şi să pogoară şi în tot anul, macar că toate locurile îmblării sale negreşit atinge şi cerceteadză, însă nici curgerii sfârşit a face, nici odihnii a să da poate, fără numai cât cu apropiierea şi depărtarea sa de la locurile ce priveşte, mutările şi schimbările vremilor pricineşte, şi aceasta afară din toată socoteala şi simţirea sa.[1] Într-acesta chip şi cursul a toată fapta nepărăsit atomurile schimbându-şi, toate cele din-ceput chipuri nebetejite şi nepierdute păzeşte[2]. De unde aievea ieste că ţenchiul sfârşitului nu în socoteala fireştilor, ce într-a izvoditoriului şi pricinitoriului firii ieste[3]. Şi aşe, socoteala sfârşitului, din cele fireşti cu totului tot râdicându-să, rămâne ca după pricina pricinilor, în care a doa pricină socoteala pricinii sfârşitului să să afle. Şi aflând-o, să o pricepem trebuie. Deci,

---

aristotelic, mişcarea ciclică din natură, înţeleasă la scară cosmică, este veşnică, întrucât odată începută, ea se produce apoi la infinit conform legilor naturii. Acestei nesfârşite migrări numai divinitatea, „clătitoriul firii“, ar putea să-i pună capăt dacă ar voi acest lucru. Aici apare contradicţia între voinţa divină, căreia i-ar sta în putinţă să înceteze mişcarea, şi veşnicia mişcării, trăsătură rezultată din specificul legilor naturii, deşi mişcarea din natură, înţeleasă ca manifestare a legilor naturale, este, de fapt, o expresie a puterii divine, imanentă naturii. Este de remarcat această ambiguitate a deismului cantemirian, în care Dumnezeu ca prim motor vine în contradicţie cu sine însuşi în ipostaza de permanent „clătitoriul firii“, un fel de raţiune divină în natură, aşa cum o vom întâlni mai târziu în raţionalismul iluminist.

[1] Cantemir dă ca model („paradigmă“) a mişcării ciclice din natură mişcarea ciclică aparentă anuală a Soarelui prin trecerea sa periodică de la un tropic la altul, fenomen ce „mutările şi schimbările vremilor (anotimpurilor — n. ed.) pricineşte“.

[2] Se repetă teza cantemiriană că dezagregarea atomilor înseamnă numai pieirea lucrurilor („fapta“) dar nu şi pieirea prototipurilor, a speciilor lucrurilor.

[3] Problema datei sfârşitului lumii („ţenchiul sfârşitului“) nu este de competenţa gândirii umane („nu în socoteala fireştilor“), ci este o chestiune ce priveşte exclusiv pe creatorul lumii („pricinitoriul firii“), adică este un privilegiu al preştiinţei divine.

precum aievea s-au arătat, de vreme ce în cele fireşti socoteala pricinii sfârşitului fireşte nu să află, anangheon ieste ca în cele ithiceşti stăruită să rămâie[1]. Aşijderea ithica nu altor fapte, fără numai ceiia carea cu socoteală şi cu înţelegere ieste, slujeşte.[2] Deci oricarea între fapte în lucruri are socoteală, aceiaşi şi a sfârşitului socoteală, ce, pentru ce face, a avea poate; şi aceia numai un ţenchiu şi hotar lucrurilor sale puind, la carile agiungând, precum la sfârşit au agiuns să cunoască, şi aşe, de clătirea ce făcea să să odihnească.[3] Cu acesta mijloc mare lumină celor ce cu înţelegere să slujăsc a lumina poate şi ascuţită sabie împotriva celora ce pre ziditoriul tuturor a tăgădui nebuneşte îndrăznesc,

---

[1] La întrebarea subînţeleasă de ce ar fi necesar sfârşitul lumii, Cantemir face o precizare de o deosebită ascuţime, însă menţinându-se în limitele şi spiritul eshatologiei creştine. Din moment ce sfârşitul lumii nu poate fi explicat prin vreo cauză naturală, ca incompatibil cu natura însăşi („socoteala sfârşitului, din cele fireşti cu totului tot râdicându-să“), ar urma s-o punem în sarcina creatorului însuşi („pricina pricinilor“, „pricina dintâi“), dar nici aceasta nu se poate, sugerează filozoful, întrucât creatorul nu creează lumea pentru a o distruge, ceea ce ar fi un nonsens. Urmează să concepem o cauză secundară (,,a doa pricină“), în seama căreia să punem acest sfârşit al lumii. O asemenea cauză secundară nu poate fi decât domeniul faptelor umane, adică al eticii, ordinea morală. Exprimând o teză prin excelenţă creştină, Cantemir sugerează astfel că răul vine în lume prin om şi nicidecum prin divinitate sau datorită ordinii naturale. Ar urma deci, tot în spiritul teologiei creştine, că sfârşitul lumii este sancţiunea capitală la care recurge divinitatea pentru a pedepsi întregul neam omenesc pentru faptele sale cele rele.

[2] Precizare cu totul necesară, în acelaşi spirit de morală creştină: etica priveşte numai faptele săvârşite în deplină cunoştinţă a binelui şi răului, subînţelegându-se că numai astfel este posibilă responsabilitatea morală şi ca atare şi justificarea sancţionării. Astfel, Cantemir deplasează problema în domeniul ordinii morale.

[3] Ordinea morală obligă la un model al faptei umane. Vrând să spună că acest model nu poate fi găsit în ordinea naturală, ci numai în ordinea divină, Cantemir consideră că omul trebuie să dea faptei sale un sens („socoteală“) şi să fie făcută în vederea unui scop („a sfârşitului socoteală“). Realizarea scopului înseamnă sfârşitul faptei şi odihna, adică încetarea acţiunii.

în mână să ia, de vreme ce deosăbirea zidirii şi a ziditoriului dintr-aceasta chiar a să cunoaşte poate.[1] Căci ziditoriul, după înţelepciunea şi puterea sa, zidirea săvârşind, de lucru să odihneşte şi, ca un deplin în putere stăpân, o dată numai poruncind, din veci şi până în veci zidirea ca o slujnică după poruncă nepărăsit aleargă[2]. Deci precum toate alalte, câte supt ceriu zidiri să află, din ziditoriu să deosăbăsc, căci socoteala nu a sfârşitului, ce a poruncii numai au, aşe una numai ziditoriului său mai aproape şi a să asămăna să dzice, căci precum a poruncii firească socoteală, aşe a sfârşitului fericirii şi nefericirii, a binelui şi a răului său chibzuială şi adevătată hotărâre a cunoaşte poate.[3] Şi aceasta macar

---

[1] Deist convins, Cantemir consideră că modelul divin al faptei umane este un argument împotriva orientării ateiste a vremii sale (după câte s-ar părea, un reprezentant al ateismului în acea vreme era Alexandru Mavrocordat Exaporitul). Poziţia din acest text ne obligă să considerăm că, cel puţin în *Istoria ieroglific[,* Dimitrie Cantemir nu se va gândi să îmbrăţişeze ateismul şi nici măcar să se apropie de el.

[2] Text definitoriu pentru deismul cantemirian: După ce a creat lumea, Dumnezeu se odihneşte, iar lumea creată („zidirea“) se conduce prin sine însăşi, în mod inerţial, ordinea internă a acesteia fiind în realitate „porunca“ creatorului ei, dată o singură dată, în faza creaţiei. După cum se vede, divinitatea deistă este un Dumnezeu creştin restructurat după primul motor aristotelic, aşa explicându-se de ce divinitatea îşi încetează amestecul efectiv în lumea o dată creată de el.

[3] Cantemir trece acum la condiţia umană în dubla relaţie cu divinitatea creatoare şi cu lumea creată. Situându-se pe poziţia ontologiei creştine, scriitorul socoteşte că în mare parte omul se aseamănă cu restul lumii create. Aparţinând astfel ordinii naturale, asemenea tuturor celorlalte fenomene, omul are obligaţia, naturală, de a se supune „poruncii“ divine, adică ordinii implantate de Dumnezeu în natură. Tot asemenea fenomenelor naturale, omul nu a fost înzestrat cu capacitatea de a înţelege lumea prin „socoteala sfârşitului“, adică i-a fost interzisă cunoaşterea planului divin al creaţiei. Pe de altă parte însă, şi într-o anumită măsură, omul, spre deosebire de restul lumii create, conţine o latură prin care se aseamănă lui Dumnezeu, creatorul său. În ce constă această asemănare? În faptul că omul a fost înzestrat cu capacitatea de a cunoaşte

că nu din fireasca sa vrednicie, ce oarecum împotrivă şi peste fire, o înţălegere mai mult decât firească şi dumnedzăiesc şi ceresc oarece (căruia suflet înţelegătoriu îi dzicem), în sine strălumineadză, carile, preste cele fireşti hotară râdicându-l, la cele metafiziceşti, ithiceşti şi theologhiceşti cunoştinţe îl povăţuieşte.[1] Aşedară, din cele înainte pomenite a culege putem, ca oricare zidire ithiceşte din-ceputul lucrului socoteala sfârşitului ar avea, aceia ziditoriului său cu partea înţelegerii să să asemene, iară carea fireşte numai cele trii pricini ar priimi, iară socoteala sfârşitului nu ar avea, ce numai după poruncă nepărăsit şi peste simţire ar alerga, aceia ziditoriului nicicum în ceva să nu să asemene, ce una din cele multe şi mai nenumărate în periodele sale pururea alergătoare şi ca cele mai proaste celui mai de cinste slujitoare şi îndămnătoare să fie.[2]

---

raţiunea naturală a ordinii divine („a poruncii firească socoteală“), deci ordinea firească a lucrurilor, apoi de a putea înţelege măsura („chibzuiala“) şi justeţea („adevărata hotărâre“) cu care i se acordă fericirea şi nefericirea şi, de asemenea, binele şi răul (,,a sfârşitului fericirii şi nefericirii, a binelui şi a răului său chibzuială şi adevărată hotărâre a cunoaşte poate“).

[1] Această excepţională însuşire a omului nu porneşte dintr-o virtute firească proprie lui („nu din fireasca sa vrednicie“), ea caracterizându-se chiar printr-o notă contrară legilor naturii („împotriva firii“), fiind ceva aproape supranatural („peste fire“). Acest ceva, care luminează pe om din interiorul fiinţei sale (,,în sine strălumineadză“), este o putere de înţelegere de natură divină (,,o înţelegere mai mult decât firească şi dumnedzăiesc şi ceresc oarece“), numită suflet înţelegător, termenul fiind, evident, aristotelic. Sufletul înţelegător, această parte din divinitate, ridică pe om deasupra ordinii naturale („preste cele fireşti hotară ridicându-l“), fiindu-i un fel de călăuză spre cunoştinţele metafizice, etice şi teologice.

[2] Cantemir impune concluzia pentru o conduită diferenţiată a fenomenelor şi anume: din moment ce omul posedă capacitatea de a-şi judeca propriile-i fapte, adică de a şi le putea gândi prin prisma cauzei finale (am văzut că faptele umane trebuie să aibă un sens şi o finalitate), urmează că acesta trebuie să se asemene lui Dumnezeu tocmai prin acea latură a fiinţei sale care îi asigură înţelegerea lucrurilor („sufletul înţelegătoriu“). În alţi termeni, omul

Acmu, dară, la cuvântul ce vream să dzicem întorcându-mă, dzic: să nu cumva gândeşti că socoteala mea au fost noaă şi neaudzită filosofie să-ţi vândz,[1] nici în zădar (precum mi să pare) cui şi în ce socoteala pricinii sfârşitului slujeşte în tot chipul chiar a-ţi arăta m-am nevoit, ce mai vârtos de stepăna fiinţii tale aminte aducându-ţi, în statul carile te afli, cu ce parte din fire şi cu ce parte mai mult decât din fire eşti alcătuit şi stăruit să cunoşti şi cunoscând îmbe părţilor ale sale şi celea ce li să cuvin slujbe să orânduieşti, ca fietecarea pre calea şi orânduiala sa să margă[2] (că cârma la corabie, zăbala la cal, socoteala la înţelegători sinonime

---

trebuie să se silească să-şi atingă modelul său divin de viaţă, întrucât posedă ceea ce nu au fenomenele: conştiinţa şi capacitatea de discernământ. Dimpotrivă, lucrurile, fenomenele naturale, prin natura lor lipsite de această capacitate, se supun celor trei cauze care guvernează natura, ordinea naturală: cauza formală, materială şi eficientă. Acestea nu se pot asemăna divinităţii, dar sunt obligate să se supună fără voia şi conştiinţa de sine („preste simţire“) acelor legi, la origine „porunca ziditoriului“, adică ordinea divină implantată în ordinea naturală.

[1] Cantemir nu socoteşte aceste idei ca exprimând o filozofie proprie. Se vede că deismul pătrunsese şi circula ca o modă intelectuală în mediul cultivat al Istanbulului.

[2] Lunga cuvântare filozofică avea scopul bine definit de a constitui baza teoretică a învăţăturilor şi a criticii pe care o va întreprinde Toma Cantacuzino la adresa lui Brâncoveanu. Toma invită astfel pe domn să-şi facă o introspecţie pentru a vedea dacă faptele sale îl apropie („stepăna fiinţii“) mai mult de natură („fire“) sau de modelul divin („parte mai mult din fire“), cu alte cuvinte, pentru a observa în ce măsură conduita sa îl apropie de cea inconştientă, asemenea necuvântătoarelor, şi în ce măsură comportamentul său derivă din conştiinţa morală. Este foarte interesantă opoziţia pe care Cantemir o stabileşte între natură şi etică, între zestrea naturală a comportamentelor umane şi conduita formată în cadrul conceptului de educaţie morală. De altfel, Cantemir era deja autorul unei însemnate lucrări de educaţie morală, *Divanul lumii*. Mai târziu el va elabora şi *Loca obscura*. Se mai cuvine subliniat că această parte de învăţături şi de critică din cuvântarea lui Toma la adresa manifestărilor negative reflectă preocupările contemporane, la modă, pentru *literatura de comportament*, prezentă mai ales în *c[r\ile de]n\elepciune* ale vremii.

sint). Deci trebuie să ştii, o, Coarbe, că pre o parte (precum mai sus am dzis), din fire, decât un atom din cele multe altăceva mai mult nu eşti, iară pre altă parte, cu socoteala slujindu-te, lucrurilor tale un ţenchiu şi loc însămnat şi hotărât să pui, ca la acela vreodânăoară agiungând, spre odihnire să te aşedzi. Şi nu numai cu atâta, ce aşeşi cu tot chipul să nevoieşti trebuie ca nu la altul, fără numai la cel bun şi fericit sfârşit să nemereşti (că precum socoteala rea la cel rău, aşe cea bună la cel bun sfârşit fără greş duce)[1].

Acmu, dară, ia aminte şi pune în socoteală, a atâtea răscoale şi tulburări (cărora cu ce socoteală începătura le-ai făcut, nu ştiu) sfârşitul carile va să fie? Şi, de ieste vreunul, când şi cum va să fie? Iată, amândoaă monarhiile din patru părţi s-au scuturat, iată, lucrurile publicăi noastre spre groznică răzsipă s-au plecat, râdicarea aşteptând, căderea ne soseşte, unele altora s-au amestecat şi toate în tot chipul s-au strămutat.[2] Şi până acmu (pre cât a mea socoteală a cunoaşte poate), macar cu prepusul vreun chip de săvârşit chiteala nu dă. Toţi nişte atomuri putredzitoare sintem, toţi din nemică în fiinţă şi din fiinţă în putregiune pre o parte călători şi trecători ne aflăm.[3] Una numai rămâitoare şi în

---

[1] Se mai atrage atenţia lui Brâncoveanu că în realitate nu este mai mult decât un atom (noţiunea de atom are aici un sens metaforic), adică nu înseamnă de fapt nimic pe această lume şi că deci toată strădania sa nu are nici un sens. Ideea este de aceeaşi factură cu principiul creştin al nimicniciei şi zădărniciei activităţii şi creaţiei umane în faţa veşniciei. În consecinţă, este sfătuit să pună capăt eforturilor sale şi să prefere politica de pace, dacă vrea să ajungă la un sfârşit bun. Cuvintele acestea par a profeţi nenorocirea ce se va abate mai târziu asupra domnului Ţarii Româneşti.

[2] I se reproşează lui Brâncoveanu că politica sa a provocat nemulţumiri, stări de încordare, slăbirea politică a celor două ţări şi chiar răscoale. Evident, Cantemir exagerează, deoarece răscoala la care se face aluzie (este vorba de pomenita răscoală a muştelor) nu a avut în realitate loc.

[3] Şi aici noţiunea de atom are un sens metaforic. Cantemir numeşte pe om „atom putredzitor“, adică o fiinţă neînsemnată şi pieritoare, neînzestrată cu

veci stătătoare să ţine şi ieste, adecă sfârşitul carile în bunătate să plineşte. Căci din cea vie şi vecinică adevărată socoteală începătura începăturilor şi sfârşitul sfârşiturilor purcede. Nici alt sfârşit bun şi fericit a să numi sau a fi poate, fără numai carile de la dânsul începe, cu dânsul mijloceadză şi într-însul să odihneşte.[1]

Vulturi ne-am ţinut, liliecii mai în trecutele dzile ne-au batgiocurit, lei ne-am numit, ţinţarii şi muşiţele ne-au obosit şi de toată ocara vrednici a fi ne-au arătat. Celor mici şi slabi atocma să ne punem neputând, cu jiganiile mai mari şi mai tari de luptă ne-am apucat. Pre Inorog gonim, pre Fil izgonim, Lupului ţircălamuri, din carile să nu cumva iasă, i-am şiruit, pre Ciacal în numărul jigăniilor nu-l numim, pre Căprioara sălbatecă ca cum duh vieţuitoriu n-ar avea o socotim. Au nu sint acestea toate mai mult decât liliecii, au nu sint mai vrednice decât muştele? (Ce ochiul mândriii pe leu şoarece vădzind, mai pre urmă pre şoarece leu simpte.)[2] De ieste dară la cineva începutul cu socoteala sfârşitului şi sfârşitul cu chiteala începutului împreunată, dintr-aces-

---

atributul veşniciei. Faptul că aici atom nu are sensul de element constitutiv este dovedit şi de metafora prin care se afirmă despre om (atom) că apare din nefiinţă („nemică“) pentru ca să sfârşească în descompunere, dezagregare („putregiune“). Expresia de mai sus poate fi comparată cu aforismul biblic: „adu-ţi aminte că ţărână eşti şi în ţărână te vei întoarce“ (*Geneza*, III, 19).

[1] Dacă omul este pieritor, singurul lucru înzestrat cu atributul permanenţei este fapta bună, prin care acesta se apropie de Dumnezeu.

[2] Vina care se reproşează în primul rând lui Brâncoveanu este politica sa de supremaţie („lei ne-am numit“), izvorâtă din pasiunea pentru glorie („vulturi ne-am ţinut“). Mândria sa a fost însă batjocorită de cuvântările şi demersurile pentru domnie ale pretendentului Marco-pseudobeizadea, iar lăcomia de putere a fost umilită de răscoala ţăranilor. Iar dacă nu a fost în stare să potolească mişcarea unor oameni simpli şi slabi, cum poate crede domnul Ţării Româneşti că ar putea învinge nişte oameni puternici ca fraţii Cantemir, pe care îi vânează peste tot, pe Lupu Bogdan hatmanul, căruia i-a fixat domiciliu forţat, pe Maxut serdarul, căruia îi refuză dreptul de a se numi boier, sau pe Dumitraşco Caragea, pe care nici nu-l socoteşte om? Oare aceştia nu au mai multă putere decât Marco pseudobeizadea şi decât toţi ţăranii?

te mai sus pomenite culeagă. Mă rog, lucrurilor noastre ce sfârşit ieste să urmedze? Precum rău şi prea rău ieste să urmedze şi cel cât de tâmp la socoteală va putea pricepe. Deci de-l cunoşti, o, Coarbe, şi de pizmă numai într-acesta chip îl pofteşti (căci voia slobodă putere ca aceasta are, ca vădzind şi cunoscând cele mai bune, cele mai rele să urmedze),[1] împotriva celuia ce ţ-au dăruit socoteala te pui. Căci el spre binele tău dându-ţi-o, tu cu aceiaşi spre răul tău te slujeşti.[2] Şi aşe, sau mărturiseşte că fără socoteală începând, spre rău săvârşeşti, sau precum singur pre tine din bunăvoia ta altor proaste şi lepădate fapte te asemeni şi de la cea mai de-a firea şi mai evghenichi te dezsameni. De unde aievea urmadză că siloghizmul carile ai alcătuit în *barbara*, acmu să încheie, *cra, cra, cra*.[3] Şi nu numai după *Istoriia ieroglificeasc[* cu numele Corb, ce aşeşi cu trup, cu suflet şi cu totului tot, acelaşi şi adevărat aşe să fii te arăţi.

De care lucru, ca acela ce adevărat priietin şi dreaptă slugă îţi sint[4] (şi mai ales că Corbul cu alalte pasiri rumpătoare oarecare rudenie având, între noi nu puţină simbathie să naşte[5]), celea ce cu ochii de faţă am vădzut, cu urechile fără prepus am audzit,

---

[1] Libertatea de voinţă este definită în spiritul aforismului apostolului Pavel: *V[d binele =i-l pre\uiesc, dar urmez r[ul.*

[2] I se reproşează lui Brâncoveanu că acesta foloseşte judecata, puterea de discernământ („socoteala“), un dar al lui Dumnezeu, tocmai împotriva lui Dumnezeu, adică împotriva binelui.

[3] „Siloghizmul în barbara“ ştim că este ridicarea lui Mihai Racoviţă în scaunul domnesc. Toma subliniază că efortul lui Brâncoveanu de a ridica în scaun pe Racoviţă se va sfârşi în defavoarea domnului Ţării Româneşti.

[4] Invocând prietenia şi loialitatea, atribute ale spiritului cavaleresc, şi principiile de conduită ale sfetnicilor domneşti, Toma trece acum la cea de a doua parte a discursului său, demonstrarea pe baze de fapte a sincerităţii cu care Dimitrie Cantemir vede necesitatea împăcării, în contrast cu reaua-credinţă a lui Brâncoveanu.

[5] Rudenia dintre Toma Cantacuzino şi Brâncoveanu era un fapt real, cei doi fiind veri primari, întrucât mama domnului Ţării Româneşti, Stanca, era sora lui Matei Cantacuzino, tatăl lui Toma.

cu mânule fără greş am pipăit şi precum în rădăcina adevărului sint le-am priceput, a ţi le povesti şi cu curată îndrăzneală a ţi le grăi nu mă voi sii (că adevărul, deşi târdziu, însă în deşert şi nedovedit a rămânea nu poate).

Copaciul pizmei, carile încă de demult strâmbe şi cohâioase rădăcini lungi şi late crăngi au aruncat, din livada inimii tale de tot a-l dezrădăcina şi peste prilazul îngrăditurii afară a-l lepăda ţi să cade. Că monarhiile acestea, precum din bătrânii noştri am audzit, şi istoriile, ca cu glasurile răpăosaţilor, nepărăsit ne povestesc şi în toate ceasurile în urechi ca dobele şi ca clopotele ne răzsună, că nici odânăoară într-o omonie legate şi una cu alta într-o inimă încleştate multă vreme a trăi n-au putut. Ce de s-au şi tâmplat vreodată între dânsele părinte cu fiiu sau frate cu frate totdeodată slujba epitropii<i> a ţinea[1], însă precum toate ale muritorilor de zavistii şi de împotriviri pline sint (aţa dragostei de cuţitul zavistiii netăiată şi legătura rudenii<i> de suvacul sicofandiii nedezlegată prin multă vreme a răbda n-au putut), carile nu numai cinstea şi legământul prieteniii, ce şi hotarăle rudeniii şi evlavia simenţiii a călca şi la pământ a le stropşi nu s-au siit.[2]

---

[1] Cantemir cunoştea faptul că unii domni ai Moldovei şi Ţarii Româneşti au fost rude între ei, uneori domnind în acelaşi timp tatăl într-o ţară şi fiul în alta, sau chiar fraţi, dar, susţine scriitorul, conflictele dintre cele două ţări au fost întreţinute de interesele meschine şi lipsite de orizont ale boierimii (situaţia este de altfel specifică pretutindeni lumii şi epocii feudale).

[2] Oglindind situaţia contemporană lui, când acţionau unele practici politice dăunătoare, Cantemir o extinde asupra trecutului istoric al celor două ţări româneşti, considerând că la baza conflictelor şi inimiciţiei au stat invidia (pizma), defăimarea (zavistuirea) şi denunţul (sicofandia). Acestea au zdruncinat legăturile de rudenie (rudeniia), amiciţia şi respectul profund faţă de cei de acelaşi neam („evlavia simenţiii"). Această din urmă expresie, „evlavia simenţiii", demonstrează că la data când îşi scria *Istoria ieroglific[*, Dimitrie Cantemir avea deja formată convingerea unităţii de neam a moldovenilor, muntenilor şi transilvănenilor, convingere pe care o va exprima mai târziu în *Hronicul,* unde va demonstra, pe linia marilor noştri cronicari, teza unităţii, latinităţii şi continuităţii poporului român.

De care lucru, urmadză ca şi acmu (că cel într-una ispitit, acela şi în multe ispitit să crede) alcătuirea siloghismului arătătoriu să încheie înşelătoriu şi sentenţiile filosofeşti în bolbăieturi sofisticeşti să să prefacă.[1] Cătră aceasta cu bună inimă îndrăznesc a dzice că ştiinţa fiziognomască (carea în feţele a unor jiganii fără de foc şi singe altă nu arată[2]) şi mai vârtos ispita politicească proroc a mă face făr-a minciunii primejdie mă îndeamnă şi precum cele de pre urmă mai rele decât cele dintâi să iasă.[3] Pardosul, Râsul, Hameleonul, Veveriţa şi alaltă a Apariului simenţie toată, carii într-această dată pentru epitropiia Strutocamilii a sta şi cu gurile priietini a să arăta să văd, în cea veche şi nemutată a lor fire, bună nedejde am că nice pre mine rău chititoriu, nici prorociile mele ceste de acmu minciunoase să iasă vor lăsa, ce peste puţine dzile, sau cu scrisoarea (căci cu gura între dânşii încă de mult a le sfârâi au început), sau cu fapta aievea şi de adevărate să le arete şi pre cel din moşie şi pre cap giurat neprieteşug, în theatrul a toată lumea, cu dobe şi cu surle să-l scoaţă. Au nu sint aceştea carii de la toate stârvurile, cu hârâieturi şi cu clănţăieturi, ne probozesc? Au nu sint aceştea carii ar pofti nu numai unghi, plisc, ce aşeşi nici pene, nici tuleie să nu ne

---

[1] Din nou se repetă despre Brâncoveanu că elaborează incorect silogismul demonstrativ („siloghizmul arătătoriu“), iar maximele sunt folosite în mod sofistic (aluzie la sofistica poetică de care am mai pomenit). Sensul real al celor două observaţii critice priveşte perspectiva defavorabilă a domniei lui Mihai Racoviţă (siloghizmul), pe de o parte, şi folosirea, pe de alta, prin alterarea sensului adevărat, a unor maxime şi idei călăuzitoare în diferite acţiuni şi scopuri condamnabile.

[2] Cantemir ridiculizează fiziognomia, ştiinţa care pretindea cunoaşterea firii şi destinului omului după înfăţişarea fizică; scriitorul subliniază că această ştiinţă descoperă numai lucruri de la sine înţelese, ca, de pildă, că boierimea (jigăniile) se caracterizează prin agresivitate şi cruzime („foc şi singe“).

[3] În schimb, Toma afirmă despre sine că îndrăzneşte să se numească proroc, adică prevestitor al evenimentelor vieţii politice, fără să greşeasca, datorită experienţei sale în acest domeniu.

rămâie?[1] (că tot împotrivnicul paguba nepriietinului dobândă şi toată scăderea lui adaogerea sa socoteşte). Nici neamul dulăilor decât aceştea în răutate mai gios sint, macar că într-această vreme, mai mult părtaşi şi priitori monarhiii noastre decât jiganiilor celor şie de asemenea s-ar părea, ce adevărul ieste că toţi aceştea folosul privat caută şi dobânda chiverniselii hirişe cearcă, carile ori cu ce mijloc a le vini ar cunoaşte, cu acela a să sluji nu să îndoiesc. Pentru Inorog, cele ce nu sint şi după plăcere scriu şi grăiesc (poate fi şi pentru mine, pre carile despre adăvărată dragostea ta nici ceriul, nici pământul a mă depărta va putea) şi celea ce spre aţiţarea şi hrana vrăjbii sint scornesc. Pentru Fil celea ce nu aud dzic că le-au vădzut şi celea ce n-au vădzut dzic că le-au apipăit. În scurt, toată socoteala într-aceasta li să sprijeneşte, că nefiind vânătoare, dulăii de ce treabă sint? Şi în deşert, prin păduri şi munţi de nu vor lătra, pita ce mănâncă şi ciolanele ce ling, în zădar a fi să nu să dzică, să tem (o, de ce să tem până mai pre urmă de n-ar scăpa). (Căci dulăii pentru fărămuşuri şi ciolane, precum prieteşugul a strica şi toate de bine facerile într-un ceas a uita obicinuiţi sint). În care chip aceştea cu nepărăsite ciocotniţiile lor vrăjbile a aţiţa şi goanele în veci a le delunga să nevoiesc, aşe cât în toată viaţa de nu s-ar curma, a lor viaţă fericită şi norocită ş-ar socoti.[1]

---

[1] Toma atrage atenţia lui Brâncoveanu că cei patru fraţi Ruset, fiii Cuparului, care conduc din umbră pe Mihai Racoviţă, sunt intriganţi şi prieteni neloiali, care de-abia aşteaptă să facă rău domnului Ţării Româneşti, prin intrigile lor la Poartă, unde aveau o mare influenţă. De altfel, în *Istoria ieroglific[* se simte tendinţa scriitorului de a demasca răutatea, neloialitatea şi politica de intrigi ce caracterizau familia Ruset, care a adus atâtea încurcături şi nenorociri celor două ţări româneşti.

[2] Toma supune unei analize critice severe şi sistematice pe principalii factori ai vieţii politice de atunci, răspunzători de toate încurcăturile, agitaţia şi tensiunea vieţii politice, care aduceau atâta rău celor două ţări româneşti. Astfel, sunt demascaţi nu numai Ruseteştii, dar şi agenţii şi spionii lui Brâncoveanu (neamul dulăilor), alături de care trebuie amintite, bineînţeles,

Acestea dară, aşe precum sint înţelegându-le, cu rea socoteala carea o dată în minte ţ-ai pus nu te amăgi, cu carea a dzice obiciuit erai, că siloghismul carile asupra Strutocamilei ai alcătuit, întărindu-să, de nu alt folos, încailea între dobitoace pururea neunire, şi din neunire slăbiciune le va vini şi, aşe, cu slăbiciunea lor, puterea noastră va creşte, căci nici aceasta ieste bună socoteală, nici dreptatea aceasta pofteşte, de vreme ce (mai mult lucrurile împotrivă tâmplătoare socotite rău a nu să tâmpla socoteala bună le face). Aşijderea (de multe ori pre durerea, mare alta mai mare o tămăduieşte, şi ce mehlemul nu vindică, vindică fierul, şi ce fierul nu tămăduieşte, cu mai mare usturime tămăduieşte focul). În care chip, de socotit ieste ca nu cumva şi dobitoacele ce în durerile suferite nu simţiia, aceia în cele nesuferite să simţă, şi atuncea, deşi nu altă putinţă vor avea, însă cu bună samă nu numai cătră cel pemintesc[1], ce şi cătră cel ceresc Vultur lacrămi de singe vărsind, cu suspinuri de foc vor striga, a cării dosadă răsplătire dreptatea a o tăcea şi cu milosul ei ochiu a o trece nu va putea (căci dreptăţii dreptatea a nu face peste putinţă ieste), a căror suspini preţ pare-mi-să că prea scump şi aşeşi mai nepreţăluit va cădea.[2] Pentru aceasta dară deci ieste

---

şi capuchehaiele. Ei sunt prezentaţi ca nişte oameni lipsiţi de orizont şi conştiinţă patriotică, pe care nu-i privesc interesele ţării, ci numai interesele lor personale. Având astfel de apucături, nu se poate conta pe fidelitatea lor. Căci aceştia, pentru a-şi justifica banii pe care îi mănâncă, sunt în stare să inventeze orice şi să întreţină o atmosferă veşnic încordată. Aşa se face că aceştia au putut da informaţii false şi au calomniat atât pe Dimitrie cât şi pe Antioh Cantemir. Ideile sunt, evident, ale scriitorului.

[1] *Vulturul pemintesc: }mp[ratul turcesc (D.C.).*

[2] Un alt factor vinovat de tensiunea politică este Mihai Racoviţă, pe care Brâncoveanu l-a ajutat să ajungă domn, socotind că docilitatea acestuia va întări prestigiul domnului Ţării Româneşti. Însă, atrage atenţia Toma, nepriceperea acestuia şi împilările la care este supus poporul vor crea atâtea nemulţumiri, încât sultanul însuşi se va vedea nevoit să ia măsuri, înlocuindu-l. Expresia „lacrămi de singe vărsind“ (cătră Vulturul „pemintesc“) oglindeşte o

vrajba cu aceste dobitoace din necunoştinţă. Şterge-ţi, rogu-te, ochii de pravul zavistiii, şi painjina pizmei de pre faţă îţi râdică, şi inima asupra răutăţii şi a vrăjmăşiii împietrită privindu-ţi, cunoaşte. Şi după aceasta un soroc drumurilor şi îmbletelor poftelor tale pune-ţi. Iară de-ţi ieste nepărăsirea vânătorilor, vrăjitorilor şi a mrejitorilor, căci cu tot adevărul socoteşti, adecă precum de acestea a nu te părăsi dreptate ai, ascultă puţinele, te poftesc, de la mine, carile pentru adevărată dragostea, carea către tine am, şi mai cu de-adins, pentru curată iubirea carea către adeverinţă ţiiu, afară din tot ţircălamul linguşiturilor şi precum regula adevărului pofteşte a ţi le povesti şi cum sint a ţi le dovedi mă voi nevoi.[1]

Câte dară sint lucrurile care de Fil s-ar atinge, în ştiinţa mea, puţine sint, căci numai o dată la cetatea Deltii cu dânsul împreunare am avut. Ce atuncea a mea slujbă, spre aceasta însămnată şi orânduită nefiind, de lucrurile lui puţin în minte mi-au fost. De care lucru, trecutele între dânsul şi între tine cu de-adinsul a scutura şi a cerca nu m-am pus.[2] Ce şi pentru aceasta atuncea pare-mi-să să-ţi fiu scris că lucrurile adunării aceia mai bine ar fi

situaţie posibilă atunci: masele şi boierii nemulţumiţi, când înaintau plângeri scrise către sultan împotriva unui domn, argumentul folosit era tirania şi jefuirea ţării. În cazul lui Racoviţă, cei care jefuiau într-adevăr Moldova erau fraţii Ruset.

[1] Toma se ocupă în continuare de alţi doi factori ai frământărilor politice ale vremii: cei doi fraţi Cantemir, despre care promite lui Brâncoveanu să fie fără părtinire.

[2] Toma declară, pe bună dreptate, că pe Antioh nu-l cunoaşte bine, deoarece l-a văzut şi a stat o singură dată de vorbă cu el, cu prilejul adunării de la Arnăut-chioi. După cum ştim, Toma fusese trimis aici de Brâncoveanu să influenţeze lucrările adunării; în cadrul acestei strategii, el căutase, alături de Ruseteşti, să amăgească pe Antioh cu promisiuni de domnie, în timp ce în realitate demersurile la Poartă se făceau pentru Mihai Racoviţă. Textul mai reflectă şi dezinteresul şi răcirea sentimentelor lui Dimitrie faţă de fratele său, care, după cum am văzut, nu-l ajutase cu bani să iasă din închisoarea bostangiilor, şi, pe de altă parte, urmărea obţinerea domniei Moldovei, chiar cu preţul sacrificării fratelui său.

fost supt titulul numelui tău să nu gioace.[1] Ce sau că mintea în ce ţ-au stăruit (după amăgită socoteala unor dobitoace)[2] cum mai curând a isprăvi ai grăbit, sau că strâmptoarea vremii mai mult slovele mele a citi şi sfatul în mai bine a socoti nu te-au lăsat. Cu care pricină, încă de atuncea, în locul temeliilor bune (carile într-adevăr s-ar fi putut arunca) temelii rele s-au pus, nu într-alt chip, ce ca cum stâlpii de marmure, iară tălpile de trestie ar fi fost. Ce oricum, acelea atuncea s-ar fi tâmplat, precum am dzis, de aceste prea puţin în ştiinţă având, mai multe cuvinte a face nu pociu.[3]

Iară cât ieste despre partea Inorogului (în carile toată greutatea lucrului a sta să vede), după porunca carea de la tine avusesem, în tot chipul am ispitit, pentru ca doară, cu dânsul împreunare având, celea ce pentru aşedzimântul păcii mi să poruncisă a i le obşti să pociu. La carea cu mijlocul Hameleonului (o, bată-l urgiia Vulturului ceresc!), în numărul voitorilor de bine, după socoteala ta socotindu-l, ştire i-am făcut, precum cuvinte de pace a-i propozui am (ce inima la tot binele plecată nu cu anevoie la numele păcii s-au plecat). Carile îndată cu dragoste şi cu liubov, precum această împreunare pofteşte, mi-au răspuns. Şi, fără multă zăbavă, la locul însămnat coborându-să (precum şi mai denainte îţi scrisesem), acolea împreunare am avut. Întâi dară

---

[1] Posedând un mai ascuţit simţ al realităţii şi intuind evoluţia viitoare a evenimentelor, Toma, cu mult înainte de împrietenirea cu Dimitrie, scrisese deci lui Brâncoveanu că n-ar fi trebuit ca adunarea de la Arnăut-chioi şi demersurile pentru înscăunarea lui Mihai Racoviţă să se fi facut sub patronajul domnului Ţării Româneşti.

[2] Există, aşadar, probabilitatea ca, în susţinerea candidaturii lui Mihai Racoviţă, Brâncoveanu să fi fost influenţat de interesele şi calculele („socoteala“) unor boieri moldoveni („dobitoace“). Mai jos se dă şi alternativa „strâmptoarea vremii“, adică situaţia critică în care s-ar fi aflat Brâncoveanu în 1703 — ceea ce este adevărat — situaţie ce l-a determinat să grăbească numirea unui candidat pe care îl socotea docil.

[3] În esenţă, Toma reproşează lui Brâncoveanu că nu a ţinut seama de avertismentele sale date la timpul potrivit.

socoteala mea au fost pentru ca într-a cui mână stă dreptatea să mă pociu adeveri, şi aşe, carile să fie mai tare să pociu giudeca (că un dram a dreptăţii, mii de mii de cântare a strâmbătăţii a râdica poate). Întâiaşi dată, pentru cea dintâi a vrăjbii pricină voroava înainte i-am pus, dzicându-i, şi pricina asupra lui aruncând, precum de la tine mă înştiinţasem.[1]

Iară el într-acesta chip mi-au răspuns: „De pe ce cunoşti, dzice, precum eu întâi pricina a vrăjbii aceştiia să fiu fost? Căci pricina alta nu ieste, fără numai începătura lucrului (de vreme ce, precum, la cele fiziceşti, aşe la cele ithiceşti, pricina cu începătura sinonime sint). Apoi pricina trebuie ca nu a chitelii, ce a lucrului fiinţă să fie.[2] Deci, pricină hirişă ca aceasta asupra mea a afla de vii putea, voi mărturisi greşala şi să va şterge păcatul (că iertăciunea greşala, iar pacea vrajba mai denainte râdică). „Cătră acestea, i-am răspuns: „Spre începătura lucrului altă dovadă mai

---

[1] Subliniind că Dimitrie Cantemir era factorul cel mai important, de care depindea întorsătura pe care o puteau lua frământările vieţii politice de atunci, Toma relatează în faţa lui Brâncoveanu convorbirea sa cu Dimitrie la cea dintâi întrevedere. Povestirea care urmează este, deci, o reluare a *Dialogului Inorogului cu +oimul*, conţinând unele lucruri cunoscute şi în mare parte noi amănunte privind istoricul evenimentelor politice începând cu domnia lui Constantin Cantemir (1685), dar cu accentul pe conflictul dintre Dimitrie şi Brâncoveanu. Rostul expunerii lui Toma este şi stabilirea celui vinovat, adică descoperirea celui care a aţâtat primul acest dramatic conflict („cea dântâi a vrăjbii pricină“).

[2] De remarcat nota ontologică a definiţiei cauzei: în stabilirea cauzei unui lucru trebuie să ţinem seama ca ea să nu fie pur raţională (să nu fie rezultatul exclusiv al „chitelii“), ci să exprime esenţa („fiinţa lucrului“) şi să fie proprie, adică specifică şi adecvată. Această condiţie a definiţiei cauzei este valabilă şi pentru cauzalitatea din natură (pentru lucrurile „fiziceşti“), şi pentru cea socială (pentru lucrurile „ithiceşti“). Fiind de neconceput fără existenţa lucrurilor, orice cauză se confundă (este „sinonimă“) cu începutul unui lucru („începătura lucrului“), orice fenomen conţinând deci în sine cauza care l-a provocat. Din textul de mai jos, rezultă, de asemenea, că în dezvăluirea cauzei prime în lanţul cauzal din cadrul fenomenelor sociale este necesar să se meargă înapoi până la cauza ce nu mai presupune o altă cauză.

tare şi mai adevărată a să da nu poate, fără decât pricina carea pre altă pricină mai denainte decât dânsa nu are. Ca care pricină, o, priietine, cu hirograful carile asupra Corbului scriind, între jigăniile şi vrăjitorii asieticeşti l-ai dat, şi Corbul pre aceia vreme cu toată inima în cel adevărat prieteşug să afla. De care începătură şi pricină de vicleşug, el înţelegând, n-au pricinit, ce au păzit vrajba, carea şi până în ceasul acesta trăieşte.[1]"

La acestea m-au întrebat de mai am şi altă ceva a-i arăta, pentru ca pricina vrăjbii dintâi asupra lui să dovedesc? I-am răspuns: „Ba, şi ce altă mai multă şi mai bună dovadă trebuie? i-am dzis. Au precum hirograful acela (pre carile acmu Corbul în mâna sa îl are) al tău să nu fie a tăgădui vii putea?" Cătră acestea aşe mi-au răspuns: „Pomeneşte, dzice, o, priietine, cuvântul carile acmu-acmu îl dzisăşi, că pricina atuncea pricină dintâi ieste, când alta mai denainte decât dânsa nu să dă. Că amintrilea, lucru pricinit, iară nu pricina lucrului ar fi.[2] Deci când altă pricină mai denainte decât pricina carea ai arătat a afla şi a o dovedi o aşi putea, atuncea ce vii giudeca?" „Ce pofteşte dreptatea", i-am răspuns. „Ca aceia pricină, dzice, o, priietine, asupra Corbului vrednic sint a arăta, însă cu urechea inimii cuvântul dreptăţii a asculta de vii suferi." Iară dacă-i dziş că cu dragă inimă cuvântul adevărului a audzi şi giudeţiul dreptăţii a da gata sint, într-acesta chip dzisă: „Hirograful acela, o, priietine, adevărat al mieu este şi precum slovele carile într-însul sint, aşe cuvintele, ale mele sint. Ce încă după hirograf mai sint şi altele decât hirograful încă mai tari şi încă mai mari, pentru carile până acmu, poate fi, încă

[1] Toma amintise lui Dimitrie, drept cauză primă a conflictului, „hirograful", adică memoriul scris cândva, o pâră împotriva lui Brâncoveanu, pe care o înaintase „vrăjitorilor asieticeşti", aşadar, demnitarilor otomani, pâră ce căzuse până la urmă în mâna domnului Ţarii Româneşti, care justifica astfel acţiunile sale duşmănoase drept măsuri de apărare.

[2] Cauza primă din lanţul cauzal nu este precedată de alta, căci altfel ea nu-şi poate îndreptaţi numele de cauză primă a unui lucru, ci de lucru produs de o cauză („lucru pricinit").

înştiinţare nu aveţi.[1] Ce socoteala pentru începături fiindu-ne, pricinile a doa şi mijlocitoare[2] în zădar nu vom mai pomeni şi de vreme ce toată greşala într-acela ieste, carile pricină vrăjbii dintâi ar fi dat, noi pre una ca aceia asupra Corbului arătând-o şi cu neîndoite arătări dovedind-o, precum de supt vina greşelii, aşe de supt pricina începăturii vom ieşi. De vreme dară ce pentru începăturile pricinelor cuvântul ne ieste, a şti ţi să cade, dzice, o, priietine, în vremea ce asupra tuturor dihaniilor Monocheroleopardalis minunat stăpâniia, şi, precum unui vrednic stăpâinitoriu să cade, tare şi fără preget grijea alor săi supuşi purtând, până într-atâta suma lucrurilor adusese, cât pliscul Vulturului şi clonţul Corbului de-abiia vreodată şi mai niciodată ciolan proaspăt ciocniia sau singe cald gusta. Şi pentru ca întru tot adevărul să grăiesc, nu numai că singe cald nu gusta, ce aşeşi stârv împuţit macară a afla sau pântecele a-şi sătura putea. Pentru care lucru, întâiaşi dată în răutatea Corbului scânteia zavistiii a să aţiţa au început[3] (acestea cum şi în ce chip au fost pre larg la locul său s-au pomenit. Iar acmu, pentru mai chiară arătarea a pricinii dintâi, precum pentru alţii voroavă am face, în faţa a triia[4], pre scurt şi cât numai noima să să înţăleagă, iarăşi a le pomeni ne

[1] Cantemir recunoaşte că făcuse nu numai pâra aceasta împotriva lui Brâncoveanu, ci şi altele, de care el nu avea cunoştinţă.

[2] În lanţul cauzal, în afară de cauza primă („pricina dântâi“), Cantemir distinge cauzele de serie sau secundare („pricina a doa“) şi cauzele mediatoare („pricini mijlocitoare“). Aceste din urmă categorii de cauze trebuie coroborate cu speciile cauzale pe care le-am numit forme ale cauzei eficiente.

[3] Deşi Dimitrie recunoaşte că el este autorul pârii amintite, precum şi al altora îndreptate împotriva lui Brâncoveanu, atrage însă atenţia că ura lui Brâncoveanu împotriva Cantemireştilor este mai veche, ea urcând până în vremea lui Constantin Cantemir bătrânul (1685—1693), căruia, zice fiul, domnul Ţarii Româneşti nu-i putea ierta că nu se putea amesteca în treburile interne ale Moldovei.

[4] „Faţa a triia“ înseamnă persoana a treia gramaticală, Cantemir vrând să spună că va povesti lucrurile la persoana a treia, detaşat adică de subiectivitate.

vom nevoi). Deci după câtăva vreme, cu datoriia firii, Monocheroleopardalis de pre pământ spre cele cereşti s-au luat, Inorogul, după lege, moştenitoriu stăpânirii părintelui său rămâind[1]. Inorogul, la aceia stepănă suindu-să, vrut-au ca adevăratul megieşesc prieteşug să îmbrăţişedze, adecă cu monarhiia pasirilor în lineşte şi în pace să vieţuiască, de care lucru, îndată, precum de săvârşirea părintelui său, aşe pentru curat gândul şi bună inima sa, prin scrisori pre Corb au înştiinţat şi ca, de ar fi fost cu părintele său nescareva de răceală pricini, să le uite şi să le ierte îl poftiia (că prieteşugul a moşteni, a înţelepţilor, iară vrajba părinţască în fii a cerca a nebunilor lucru ieste). Corbul, din scânteia aţiţată aievea, nu, ce cu vicleşug pre ascuns pojarul preste tot a aprinde nici s-au stidit, nici s-au lenevit, şi ase, mai de grozav şi spurcat păcat s-au apucat, de vreme ce, precum prieteşugul pofteşte şi pre numele cerescului Vultur să giură, precum ori în ce şi cât va putea, spre întărirea stăpânirii lui pre la locurile ce să cade să va nevoi i-au răspuns. Ca acestea în slove şi în cuvinte cătră Inorog înapoi trimiţind, iară din inima vicleană altele.[2] Căci îndată dulăilor, pre carii în munţi trimişi avea, poruncă dede, ca cu lătrăturile şi brehăiturile lor toate locurile împlând, pre alalte dobitoace şi jigănii spăimântând, să le împraştie şi în toate părţile să le gonească. Dulăii porunca cu fapta plinind, ticăloasele dobitoace, de spăimoase şi de moarte menitoare glasuri ca acelea audzind, de pregiur Inorog a lipsi şi fietecarea grijea vieţii sale a cerca au început. Corbul atuncea, vreme aflând, pre jiganiia în

---

[1] Se repetă afirmaţia că, după moartea tatălui său, Dimitrie a fost înscăunat domn ca moştenitor legitim al tronului moldovean. Realitatea este că, fiind tânăr, boierii Ruseteşti l-au ales domn socotind că îl vor manevra după voia lor.

[2] După ce este ales domn (19 martie 1693), Dimitrie scrie lui Brâncoveanu că deşi între tatăl său şi domnul Ţării Româneşti au fost raporturi încordate, el personal consideră necesar să se treacă la relaţii politice amicale. Brâncoveanu, ipocrit, îi scrie că acceptă împăcarea, dar în realitate se gândea să continue vechea duşmănie.

neam cu prepus, adecă pe Vidră, tirăneşte asupra moştenirii Inorogului au pus. Aşe, Vidra apucând tiraniia, Inorogul în munţi, unde şi Filul[1] era, să dusă. După carii Corbul prin munţi, Vidra prin gârle, prin multă vreme fel de feliu de goane şi încungiurături de moarte îmbla. Ce dreptatea sfântă lucru greţos ca acesta nu multă vreme răbdându-l, Inorogul, aflând mijlocul, pre Vidră din tirănie au lepădat şi pre Fil în locul moştenirii mai drepte au aşedzat[2] (căci şie sau norocul din tinereţe îi zavistuia, sau spre altele mai mari sau mai grele îl cruţa[3]). Corbul acestea vădzind, macar că dreptatea cu mânule apipăia, însă răutatea din bun rău şi din Corb, orb îl făcea, de vreme ce, cu multe măiestrii şi vrăji, de iznoavă păcatul înnoind şi pre Fil

---

[1] Reluând datele cunoscute din *Dialogul Inorogului cu +oimul*, se repetă pe scurt desfăşurarea ulterioară a evenimentelor. Astfel, în loc să meargă spre o reală împăcare, Brâncoveanu începe imediat acţiunea împotriva lui Dimitrie, determinând Poarta Otomană să nu-l confirme ca domn, ci să urce în locul său pe Constantin Duca (Vidra), care este numit în aprilie 1693. În aceste condiţii, Dimitrie pleacă la Istanbul, unde întâlneşte pe fratele său Antioh.

[2] În condiţiile prigoanei cumplite iniţiate de Brâncoveanu şi de Constantin Duca, Dimitrie nu rămâne pasiv, ci, luând ofensiva, reuşeşte să obţină mazilirea lui Duca (decembrie 1695), dar, în loc să beneficieze el de acest succes, renunţă la domnie în favoarea fratelui său Antioh, gest consemnat şi de unele documente ale vremii. Afirmaţia scriitorului că Duca ar fi fost mazilit la demersurile sale, este într-o anumită măsură o exagerare, el având şansa că demersurile făcute au coincis cu nemulţumirile create de Duca prin fiscalitatea exagerată şi datorită amestecului prea făţiş al lui Brâncoveanu în treburile Moldovei. Această mazilire a surprins şi a supărat pe Brâncoveanu, care este pus, în *Istoria ieroglific[*, să strige: „Cine au scos cuiul pe carile eu l-am bătut?“

[3] Aluzia se referă fie la faptul că Dimitrie se rezerva pentru ocuparea domniei în Ţara Românească (Dimitrie a aspirat într-adevăr la această demnitate), fie la faptul că voia să se dedice scrierilor, activitate pe care o considera mai importantă decât orice succes politic. Într-adevăr, în cei aproape cinci ani de domnie a fratelui său (1695— 1700), Dimitrie Cantemir îşi scrie opera sa din tinereţe, în mare parte filozofică şi de morală, una dintre lucrări, cea dintâi, *Divanul lumii*, reuşind s-o tipărească la Iaşi, în 1698.

din moşiia şi moştenirea sa scoţind, iarăşi pre tiranul, Vidra, în locul său au băgat.[1]

Vidrii tirăniia poftorindu-i-să, au socotit ca şi răutatea tirăniii să îndoiască (că tiranii cele ce dintâiaşi dată după nesăţioasă voia lor cu răutatea a plini nu pot, de a doa oară vreme aflând mai cu asupră a plini obiciuiţi sint). În care chip şi Vidra (mai mult cu a Corbului îndemnare) făcând, dobitoacele, săracele, iarăşi în toate părţile cu mare tulburare a să împrăştiia le-au căutat, din carile unele, precum să dzice dzicătoarea, capul în poale luându-şi, în monarhiia pasirilor au pribegit. Unde cu multe şi fierbinţi lacrămi, năcazurile carile despre Vidră trag cătră Corb arătând, de carile Corbul, oarecum, precum i să face milă arătându-să (că amintrilea neschimbată firea Corbului a fi mai-mai toţi muritorii ispitită o au), precum vreun leac slăbiciunii şi pătimirii lor va cerca şi în ce va putea le va agiutori să giuruia[2].

Într-aceiaşi vreme şi de la Bâtlan veste la Corb sosi, aievea, iară de la Breb pre ascuns (căci aceştea amândoi pre aceia vreme părtaşi tainelor Vidrii era), precum Vidra cu tot de-adinsul le porunceşte ca prin munţi mreji întindzând, pre la vrăjitori vrăji asupra Corbului să vrăjască[3]. Corbul, dintr-îmbe părţile pentru pizma smintit şi greşit vădzindu-să, pre o parte să videa că de

---

[1] În acest timp, Brâncoveanu face intervenţii pe la demnitarii otomani, până când readuce pe Constantin Duca în scaunul Moldovei (1700).

[2] În cea de a doua domnie (1700—1703), Constantin Duca intensifică şi mai mult fiscalitatea şi abuzurile de tot felul, lovind chiar în clasa boierească, astfel încât mulţi boieri moldoveni (mărturiile vremii vorbesc de vreo 50) se refugiază la curtea lui Brâncoveanu. Pe cei mai de frunte dintre aceştia îi cunoaştem: Vasile Costache, Lupu Bogdan hatmanul, Ilie Ţifescu, Mihai Racoviţă, viitorul domn. Domnul Ţării Româneşti le promitea tot sprijinul.

[3] În aceeaşi vreme, cele două capuchehaie ale lui Duca la Poartă, Chiriţă Dimachi şi Burnaz postelnicul, „părtaşi tainelor Vidrii“, adică ştiau toate secretele domnului lor, deconspiră lui Brâncoveanu că domnul Moldovei, stăpânul lor, făcea pâri şi demersuri pe la demnitarii otomani pentru răsturnarea domnului Ţării Româneşti, a fostului socru (doamna Maria murise de ciumă în 1697).

patima dobitoacelor rău îi pare şi cu tot chipul (căci acmu şi de dânsul tare să atinsese) din epitropie să o arunce ar fi silit. (Căci tot tiranul, precum pentru priietin, aşe pentru nepriietin, tot cu un suflet să poartă). Iară pre o parte pizma veche, cu carea pre Inorog şi pre Fil goniia, pentru ca după rugămintea să facă şi într-adevăr de patima lor să să milostivască nu-l lăsa. Ce amândoaă gândurile tăinuind, în sine le avea. Până mai pre urmă, pre săracele dobitoace, carile la dânsul năzuise în tot feliurile de vârteje şi de hârzoabe învârtindu-le şi întorcându-le, le dzisă că binele lor ar vrea şi mântuinţa de supt tiraniia Vidrii le-ar pofti, numai Inorogul şi Filul sint pricina carea după poftă fapta a săvârşi nu-l lasă (căci Corbul cunoştea precum dobitoacele iarăşi pre unul dintre dânşii la stăpânire ar pofti) şi pricina ieste, dzicea, că acele doaă jiganii cu dânsul veche vrajbă având, precum spre vreo adevărată pace să vor întoarce a să încredinţa nu să poate. Dintr-acele jigănii, precum ştii, o, priietine, Lupul era carile asupra acestuia lucru mai cu fierbinteală era, şi acesta cu mare chizăşie să apuca, precum Filul şi Inorogul pacea vor priimi şi priimind-o nesmintită o vor ţinea, numai într-adevăr să cunoască, precum şi Corbul cu inimă adevărată aceasta pofteşte[2]. Corbul, după hireşul său şi firescul vicleşug, precum aceasta cu tot deadinsul învoieşte arătându-să, îndată la mai marele ogarâlor (carile cu alt nume Istoriograful Afroditei să cheamă) carte scriind, îi porunciia ca cu descântătoriul de la Lacul-Dracilor vecin

---

[1] Presat de situaţie — trădarea şi mai ales demersurile duşmănoase ale lui Duca însemnând o schimbare primejdioasă a lucrurilor — Brâncoveanu promite boierimii refugiate la curtea sa că se gândeşte serios la mazilirea fostului său ginere, dar că nu ar vrea ca prin aceasta lucrurile să se schimbe în folosul fraţilor Cantemir, de asemenea, duşmanii săi. Iar pentru că Brâncoveanu motiva că o împăcare cu aceştia ar fi o imposibilitate, Lupu Bogdan hatmanul, cumnatul celor doi fraţi, se angajează solemn să mijlocească o astfel de împăcare, dând în acelaşi timp asigurări că şi aceştia sunt în mod sincer şi permanent interesaţi pentru încetarea reală a duşmăniei.

lucrul pentru pace să ispitească.[1] Şi ce mai mult voroava să lungesc, o, priietine, în anul 72940, noiev. 104[2], în munţii de la Grumadzii-Boului, cu mari giurământuri şi dintr-îmbe părţile legământuri, cu chipul carile ştii, tractatele de pace s-au încheiat, a căror tractate coronă era ca Corbul în tot chipul nevoitoriu să fie, pre tiranul Vidra din epitropie să scoaţă.[3] Sfârşitul tuturor, într-acelaşi an, oct. 230 pomenitul Istoriograf a Afroditii de la cetatea Deltii (căci vrăjitorii acolea era) cătră vecinul celor de la Lacul-Dracilor, o carte[4] într-acesta chip scriia:

„Istoriograful Afrodiseu, descântătoriului de la Lacul-Dracilor, sănătate! Pentru vinirea noastră vii şti că cu sănătate la cetatea

---

[1] *Istoriograful Afroditii: Ianachi capichehaia,* iar *vecinul de la Lacul Dracului... aproape de Lachedemonia: Menec Seli (D.C.)* — Prefăcându-se că ia în serios problema împăcării, Brâncoveanu scrie fostei sale capuchehaie, grecul Ianache Porfirita, aflat la Istanbul, ca să ia legătura cu un dregător turc originar din Peloponez (Lachedemonia), pe nume Menec Seli, în scopul mijlocirii împăcării cu fraţii Cantemir şi pentru a pregăti mazilirea lui Constantin Duca.

[2] Data anului (72.940), potrivit calendarului bizantin, este, desigur, o greşeală, el trebuind să fie 7210, pentru a corespunde cu 1702 (anul bizantin începea la 1 septembrie şi avea un decalaj de câteva zile faţă de cel gregorian, astfel încât 1 septembrie 1702 al erei bizantine este de fapt 12 septembrie 1702 al erei gregoriene, cu decalajul respectiv de plus 11 zile pentru secolul al XVIII-lea). În consecinţă, trebuie să cităm 14/25 noiembrie 1702, data la care se vor încheia, la Istanbul („munţii Grumadzii Boului"), tratativele de împăcare între Brâncoveanu şi Cantemireşti, prin intermediul celor doi mandatari ai domnului muntean, când se vor fi fixat, desigur, preparativele şi adoptarea strategiei pentru obţinerea mazilirii lui Duca.

[3] Tratativele de împăcare duse la Istanbul, prin intermediul lui Menec Seli, aveau, prin urmare, şi rolul de a se cădea de acord cu privire la necesitatea mazilirii lui Constantin Duca, mazilire ce prilejuia Cantemireştilor recunoaşterea drepturilor lor de a reocupa scaunul Moldovei.

[4] În ziua de 23 octombrie 1702, deci cu peste o lună înainte de încheierea tratativelor de împăcare între Brâncoveanu şi Cantemireşti, prin intermediul lui Menec Seli (descântătoriul de la Lacul Dracilor: dregătorul otoman originar din Peloponez), Ianache Porfirita, sosit la Adrianopol (cetatea Deltii), de la Istanbul, scrie o scrisoare către dregătorul otoman care mijlocea pacea şi patrona tratativele.

Deltii am sosit, unde toate nevoinţele noastre, carile pentru alcătuirea păcii am cheltuit, în vânt aruncate şi în zădar luate le-am aflat, de vreme ce dumnealui Corbul, în vreme ce noi giurământurile cu iscălituri şi [şi] cu peceţi întăriiam, atuncea el cu mijlocul vrajitoriului despre crivăţ la vrăjitorii cei mari de la Delta un baier trimisese, a căruia descântec să cuprindea ca vrăjitorii cu toţii pentru primeneala Vidrii învoind, asupra unei jiganii streine (carea din Ţara Îngemănată ieste) a dobitoacelor epitropie să arunce. Vădzind aceste, împotriva sfintelor giurământuri, a Corbului fapte (a cărora de proaspete, precum să dzice, încă singele le pică), pre cât am putut, cu multe mijloace am silit şi deodată mintea vrăjitorilor într-altă parte am întors. Cătră acestea nu puţine şi celea ce să cad cătră Corb am scris. Nedejduiesc că şi pre dânsul din rătăcită calea carea ţine a-l îndrepta să-l pociu. Iară de nu, cum mai curând, pentru tot adevărul, ştire viţi avea.“[1]

Cătră acestea, o, priietine Şoaime, dzice, alta şi mai minunată şi în păgânătate încă mai [mai] afundată Corbul ispitiia. Că pre aceiaşi vreme, foarte pre ascuns, pre Aspida de Palestina la Vidră trimisese, pentru ca cu tari giurământuri înşelând-o, vechiul prieteşug să înnoiască, dzicea. Şi iarăşi într-acea dată epitropiia

[1] Scrisoarea este alarmantă: odată sosit la Adrianopol, unde se găsea curtea otomană, Porfirita află că în timp ce ei se străduiau la Istanbul să perfecteze tratatul de împăcare, Brâncoveanu făcuse demersuri („baier: carte de jalobă, de rugăminte“) la marii demnitari ai Porţii, prin intermediul seraschierului de Babadag („vrăjitorul despre crivăţ: serascherul“), propunând ca domn în Moldova“), în locul lui Duca nu pe unul din fraţii Cantemir — conform convenţiei în curs de perfectare — ci pe „jiganiia streină“ din „Ţara Îngemănată“ (o altă formă pentru „Ţara Gemănării“), adică pentru Vergo, de care am mai pomenit şi care ştim că era un străin, grec din Ceatalgea. Văzând această rea-credinţă a lui Brâncoveanu, Porfirita îi scrie o scrisoare de reproş şi în acelaşi timp caută să convingă pe demnitarii otomani să nu dea curs cererii domnului Ţării Româneşti, amănunt ce ar explica întârzierea maziliri lui Duca. În orice caz, prin acţiunea de culise a lui Brâncoveanu — care este o dovadă de reaua sa credinţă — tratativele de împăcare sunt compromise şi ca atare abandonate.

dobitoacelor cu mijlocul vrăjitorilor asupra jigăniii de la Ţara Îngemănată a isprăvi siliia.[1] Deci acmu socoteşte, o, priietine, câte împletecite vicleşuguri şi câte spurcate de giurământuri călcături Corbul totdeodată cătră trii chipuri făcea[2]. Ce poate fi dumnădzăiasca parahorisis slobodzind, ca cu vreme răutatea mai cu asupră să plinească. Atuncea ceva după poftă a isprăvi neputând, câtăva vreme lucrurile în tăcere au stătut. Acestea ale Corbului viclesuguri un hirograf a Brehnacii le întăriia (carile la Grumadzii-Boului în mâna Inorogului cădzusă), în care să cuprindea că în curândă vreme toată monarhiia pasirilor mare răzsipa şi prăpădeniia Filului şi a Inorogului aşteaptă[3].

Acestea şi ca acestea ei bine adeverite avându-le, ce ca cum nu le-ar fi cunoscut ascundzindu-le (că arătarea neprieteşugului fără folos corăbiierilor să asamănă, carii în vremea furtunii chivernisala corăbiii lăsind, căci din liman au ieşit, unii pre alţii vina aruncă

---

[1] *Aspida de Palestina: Hrisanthos (D. C.)* — este vorba de Hrisant Nottara, mitropolitul de Palestina, nepotul lui Dositei Nottara, patriarhul Ierusalimului. În timp ce Dositei se ilustrează printr-o activitate de apărător al ortodoxismului într-o epocă de ofensivă a catolicismului şi protestantismului, Hrisant se dovedeşte un intelectual de tip renascentist, preocupat cu deosebire de geografie şi matematici. În timp ce lucra intens în culise pentru mazilirea lui Duca şi înlocuirea lui cu Vergo, Brâncoveanu trimite în solie la Duca pe acest Hrisant, cu misiunea delicată de a-l asigura de amiciţia şi sprijinul domnului Ţării Româneşti, evident, cu scopul de a-i abate atenţia de la urzelile ce i se pregăteau.

[2] „Trii chipuri“: trei persoane. Expresia sugerează că Brâncoveanu juca pe trei planuri: pe Duca îl amăgea cu întărirea domniei în timp ce el se străduia să-i obţină mazilirea, iar pe de alta promitea, în acelaşi timp, domnia şi Cantemireştilor şi lui Vergo.

[3] Dimitrie Cantemir pusese mâna pe o scrisoare a stolnicului Constantin Cantacuzino, în care, pe la sfârşitul anului 1702, se afirma că cercurile de la curtea domnească bucureşteană aşteptau pe curând dispariţia fizică a celor doi fraţi Cantemir. Aceasta era încă o dovadă a relei-credinţe a lui Brâncoveanu, într-un moment în care cei doi fraţi veniseră cu toată sinceritatea la tratativele de împăcare iniţiate în toamnă prin intermediul lui Porfirita şi Menec Seli.

şi pre sine a vremilor cunoscători, iar pre alţi necunoscători arată), la ce fortuna şi vremea le-ar sluji păzindu-să aştepta.

Într-aceia vreme din părţile Mesopotamiii, un vrăjitoriu prea mare a vini să tâmplă[1] (că părţile Persiii cu vrăjile şi maghiile vestite sint), într-a căruia timpinare Filul cu Inorogul ieşind şi vrajea oarece ispitind, aflară precum voia vrăjitoriului spre bunăvoie să pleacă, de vreme ce, ce fel de mreje să le împletească ar pofti întrebându-i, ei pre Corb în nemică atingând, mreaje asupra Vidrii să le împletească răspunseră. La carea vrăjitoriul dzisă, precum în cale fiind, cinii de mreajea ca a aceia a împleti gata nu-i sint, iară la cetatea Deltii mărgând, fără greş, precum cererea le-a plini să giurui.[2] Deci după porunca vrăjitoriului, Filul cu Inorogul la cetatea Deltii mărgând şi acolea întâi cu istoricul Afrodisău împreunându-să, toate vicleşugurile cele mai denainte ca cum nu le-ar fi simţit să arăta. Şi aceasta nu cu proastă socoteală (ce unde norocul pizmuieşte toată socoteala bună să sminteşte), de vreme ce socotiia că vădzind Corbul că vrăjitoriul le priieşte şi precum mreje asupra Vidrii a le împleti vremea şi ceasul pândeşte, cândailea de tot de răutate şi de pizmă să va părăsi, şi ce ţinea zugrăvit, cândailea ar întoarce în adeverit.[3] Ce

---

[1] *Vr[jitoriul din p[r\ile Mesopotamiii: Daltampan (D. C.)* — Mustafa Daltaban-paşa, vechi şi constant amic al Cantemireştilor, care ajunge mare vizir în septembrie 1702, pentru ca în ianuarie 1703 să fie ucis din ordinul sultanului, în urma intrigilor unor mari demnitari. Moartea lui Daltaban a nemulţumit armata, nemulţumire ce va degenera în amintita răscoală a ienicerilor şi ulemalelor din Istanbul, în iulie 1703.

[2] Profitând de faptul că Daltaban le păstra o constantă amiciţie încă de pe timpul domniei tatălui lor, cei doi fraţi Cantemir aleargă la el ca la un protector, rugându-l să mazilească numai pe Constantin Duca, dar nu şi pe Brâncoveanu, ceea ce noul mare vizir le promite. Este bine să precizăm că tocmai urcarea lui Daltaban la demnitatea de mare vizir determină pe Brâncoveanu să înceapă demersurile, nesincere, pentru împăcarea cu cei doi fraţi.

[3] Invitaţi de Daltaban, Antioh şi Dimitrie Cantemir vin la Adrianopol în vederea schimbărilor politice promise de marele vizir. Aici ei iau contact cu

vrăjmăşiia Corbului cea nedomolită nici până într-atâta a să opri au putut. Că acmu, în strâmptori vădzindu-să (că largul altora strâmptoarea lui ţinea), la alt chip de vicleşug alergă şi pe bietele jiganii carile lângă dânsul era fugite, în taină chemând, brâncele în loc de peceţi să-şi puie şi un hirograf cu rugăminte la vrăjitoarea cea mare să trimaţă îi îndemna, ca, milostivindu-să, de supt tiraniia Vidrii să-i scoaţă. Jigăniile, săracele, încredinţându-să şi după undelemnoase cuvintele lui muindu-să, ce în hirograf s-ar fi scris nu ştiia (că hirograful pre limba vrăjitoriului scris fiind, jiganiile nu o înţelegea, ce numai ce plăzmuit le tălmăciia, aceia ştiia). Iară într-adevăr mai mare jalobă asupra Filului decât asupra Vidrii să cuprindea şi precum uniia dintre dânsele epitropiia să isprăvască să ruga. Aşijderea Corbul, despre partea sa, nu puţine căpuşi pline de singe proaspăt trimasă (căci neamul vrăjitorilor, din fire cărnurilor şi singiurilor cu mare lăcomie ieste dat).[1]

Deci Filul cu Inorogul puţinele dzile la cetatea Deltii zăbovindu-să, de pre semne începură a cunoaşte că mintea vrăjitoriului de o parte de lăcomie, iar de altă parte pentru a sa bezcisnicie ieste lovită, de vreme ce, precum neputinţa acoperindu-şi, aşe vremea din dzi în dzi urnind, dzicea: „Eu mreajea fără prepus voi împleti, numai nişte stele foarte trebuitoare stau cani

Ianache Porfirita, trimisul de încredere al lui Brâncoveanu, în speranţa că, aflând că Daltaban le era prieten şi protector, domnul Ţării Româneşti se va orienta către o politică de împăcare cu cei doi fraţi.

[1] Înţelegând că noua situaţie nu-i era favorabilă, Brâncoveanu recurse la o stratagemă perfidă: el sfătuieşte pe boierii moldoveni, refugiaţi la curtea sa de frica lui Duca, să semneze o jalbă împotriva domnului lor, pentru a putea obţine astfel mazilirea. Cum jalba era redactată în turceşte („pre limba vrăjitoriului“), boierii moldoveni, neştiind această limbă, o iscălesc în urma traducerii inexacte ce li se făcuse. Această jalbă, îndreptată împotriva lui Duca, dar mai ales împotriva lui Antioh Cantemir, domnul Ţării Româneşti o înaintează la Poartă, întovărăşită de pungi de bani („căpuşi pline de singe“), arma sa obişnuită în asemenea situaţii.

departe, carile peste puţine dzile apropiindu-să, lucrul după pofta voastră să va săvârşi.“ Filul oarecum fluturate cuvintelor vrăjitorilor a să încredinţa începusă (căci el mai avea nişte vrăjitori mai mici, carii, pentru ca să-l îmbunedze, precum vrajea spre bine merge îi dzicea). Iară Inorogul mai cu de-adins îmblând şi pricina zăbăvii mai din rădăcină cercând, pentru hirograful şi mita carele Corbul la vrăjitoriu trimisese ştire luă, şi aşeşi, în mâni încăpându-i, preste tot îl citi (că Inorogul slovele ce era pre limba vrăjitoriului putea citi). Şi îndată mărgând, pre Fil de povestea hirografului ce vădzusă înştiinţă.[1] Nu puţin de aceasta Filul să tulbură şi cătră Inorog dzisă: „Eu mai am, frate, un vrăjitoriu, carile, precum socotesc, în vrajă nu mă amăgeşte, la carile, în ceastă sară mărgând, voiu întreba de poate hirograful carile au trimis Corbul vreo trecere a avea.“ Şi aşe, Filul la acel vrăjitoriu mărgând (carile în lapte de oaie şi în spata caprii a căuta foarte bine ştiia[2]) şi de lucrurile ce audzisă întrebându-l, el răspunsă: „Asupra ta, dzice, vrăjea rău nu arată, iară asupra Inorogulul mai vârtos în ceastă sară din singură gura vrăjitoriului celui mare m-am înştiinţat precum Corbul cu mari sume de giuruinţe toată vrajea spre rău i-au întors, pre carile până mâni (precum astrolaviul mieu arată) sau în izgnanie îl vor trimete, sau şi altă ceva mai rău îi vor face.[3]“

---

[1] Brâncoveanu îşi calculase foarte bine gestul, pentru că, după cum mărturisesc şi izvoarele vremii, Daltaban era un om peste măsură de lacom. Nevrând totuşi să părăsească pe cei doi fraţi, îi tot amâna cu ajutorul promis. Între timp însă jalba trimisă de Brâncoveanu lui Daltaban cade în mâinile lui Dimitrie, care îi citi conţinutul şi află de „mita“ trimisă, astfel încât el îşi dădu seama de ce marele vizir îi tot amâna cu sprijinul.

[2] *Vr[jitoriul carile]n lapte de oaie =i]n spata caprii a c[uta foarte bine =tiia (la cheie apare sub forma: vr[jitoriul carile]n laptele =i]n spata oii caut[): masapba=i (D. C.)* — Masap-başi era un mic demnitar la curtea sultanului, care se îngrijea de strângerea oilor pentru asigurarea hranei la curte.

[3] Acest mic demnitar, prieten al Cantemireştilor, informează pe Antioh că a aflat de la Daltaban însuşi cum Brâncoveanu l-a convins, datorită banilor, ca până a doua zi să-l surghiunească pe Dimitrie sau chiar să-l ucidă.

Inorogul, macar că acmu aievea în vicleşugurile Corbului cădzut să simţiia, însă duhurile bărbăteşti nicicum gios lăsind, cătră Fil dzisă: „Eu, frate, până într-aceasta vreme duhurile înăduşindu-mi şi toate vicleşugurile Corbului, cum să dzice, cu coada ochiului căutând, pentru voia ta le-am tăcut, pentru ca nu cumva vreo pricină de împiedecare lucrului tău să dau. Iară acmu, iată, singur toată inima Corbului, carea cătră noi are, poţi cunoaşte. De care lucru, de acmu înainte, după atâtea dovedite ispite, de mai ieste cu putinţă a îngădui, şi după atâtea călcături de giurământuri, de frica păcatului de mai ieste cu cale cineva a să feri, socoteşte, şi ce cunoşti frăţeşte mă sfătuieşte.[1]" La carea Filul răspunsă: „De acmu înainte păcatul acesta în sufletul mieu să fie, şi de-ciia, ce poţi a lucra nu te lenevi“ (că dreptele giurământuri a ţinea a evsevii<i>, iară de cele strâmbe a să teme a disidemoniii faptă ieste). Inorogul acmu din doaă părţi să amăgiia, în dreptatea lui sprijenindu-să, de o parte, căci cu mare îngăduinţă vicleşugurile Corbului tăcând şi ca doară s-ar părăsi aşteptând, cu mâna lăcomiii mai-mai la cea desăvârşit primejdie îl adusese. Iară de altă parte, vicleşugurile Filului încă mai mari primejdii îi aşternea, că vădzind Filul că cu alt mijloc ceva a să isprăvi nu să poate, cu îmbunători cătră Corb şi cu vândzăturile Inorogului priinţa a-i vâna a să ispiti începu. De vreme ce la toate sfaturile nedespărţiţi şi în frăţie sprijeniţi fiind, cu mijlocul Căprioarii de Araviia, de toate epihirimatele lui pre dulăi şi pre alalţi gonaşi înştiinţa. Ce acestea atuncea ascunsă şi neştiute cătră Inorog fiind, iară mai pre urmă, cu mare ruşinea Filului, la ivala a toată lumea au ieşit.[2]

---

[1] Văzând că Brâncoveanu nu abandonează planul de a-l omorî, Dimitrie declară fratelui său că nu se mai simte legat de învoiala făcută la recentele tratative de pace şi că-şi reia libertatea de acţiune pentru a se apăra de duşmănia domnului muntean.

[2] În aceste împrejurări grele şi aproape fără speranţă pentru Dimitrie, Antioh, din dorinţa de a recăpăta tronul Moldovei — ne aflăm spre sfârşitul

Aşedară, Inorogul într-un chip fără de nedejde sau izbânda, sau cea de tot pieire aşteptându-şi (căci mai mult pentru chivernisala lucrurilor a chiti strâmptoarea vremii nu-l lăsa), îndată la vrăjitoriul cel mare ducându-să, de toate vicleşugurile, carile cu mita Corbului şi cu lăcomiia a altor vrăjitori i să gătesc, îi povesti şi precum cu toţii pre dinafară cu mâzda otrăviţi fiind, sfat împreună au făcut ca cu descântecele şi cu farmecele rugămintelor să-l ademenească, ca mreaja asupra lui să împletească.[1] „Eu dară (dzice Inorogul) cu îndemnarea şi porunca cuvântului tău, din munţii cei înalţi coborându-mă, aicea, la cetatea Deltii am vinit şi, precum singur bine ştii, că nu pentru altă, ce numai pentru ca mreaje asupra Vidrii să ne împleteşti. Iară Corbul, socotind că la noi cinstea epitropiii de va rămânea toate răutăţile şi vicleşugurile lui, carile către toată puterea voastră are, să vor descoperi, cu toată nevoinţa pre la toţi vrăjitorii sileşte ca ce rău ar fi mai mare, acela la cap să-mi aducă. Iată, acmu, precum viaţa, aşe moartea mea în mâna ta au rămas, cu carea după cinstea numelui tău şi sau după cum vii vrea, aşe fă.[2]“

---

anului 1702 — caută să se desolidarizeze de fratele său şi să adopte o conduită politică proprie. În acest scop înştiinţează, pe de o parte, pe Brâncoveanu de amiciţia şi devotamentul său, iar, pe de alta, prin intermediul lui Dumitraşcu Caragea, pune la curent pe spionii munteni de toate „epihirimatele“ lui Dimitrie, adică de toate iniţiativele şi demersurile acestuia în vederea doborârii domnului Ţării Româneşti. Această vânzare a fratelui, spune scriitorul, nu a rămas până la urmă nedescoperită, Antioh urmând să înfrunte, pentru gestul său, dezaprobarea cercurilor politice ale vremii.

[1] Văzându-se într-o situaţie fără ieşire, Dimitrie recurge la un gest disperat: se prezintă în faţa lui Daltaban însuşi, aflat tot la Adrianopol, şi se plânge de eforturile, întovărăşite de bani, ale lui Brâncoveanu pe la demnitarii mai mari şi mai mici ai Porţii Otomane cu scopul de a-l elimina din calea sa.

[2] Dimitrie mai precizează că a venit la Adrianopol numai la invitaţia marelui vizir şi doar pentru că i se făgăduise mazilirea lui Duca. La aceasta el mai adaugă, insinuând, că ura cu care Brâncoveanu luptă pentru eliminarea Cantemireştilor din viaţa politică ascunde teama domnului Ţării Româneşti de

Vrăjitoriul, macar că pentru delungarea vremii asupra mrejii Vidrii şi ştire avea şi voinţă, însă pentru ca vreun nalgiosul Inorogului să să facă, nice ştiia, nici poftiia. De care lucrul cătră Inorog într-acesta chip grăi: „Credzi, dzice, ca într-această dată şi alt vrăjitoriu să să poată afla, carile mreji, de carile te temi tu, să poată împleti?“ Inorogul dzisă: „Ba ştiu, dzice, că altul mreaje ca aceasta să împletească puternic nu ieste. Numai mă tem că cu ademeniturile altor mai mici vrăjitori să nu te buiguieşti şi singur tu mreajea să nu împleteşti.“[1]

Vrăjitoriul dzisă: „De acesta lucru, până eu pre acestea locuri mă aflu, frică nu avea, nici că pentru lăcomiie cinstea datului cuvânt îmi voi vinde grijă să porţi. Aşijderea, adeverit să fii că, cursul stelelor şi vârtejirea ţircălamurilor cereşti de-mi vor agiuta, în curândă vreme mreaje asupra Corbului voiu împleti şi aripile lui cu sămnul cel de biruinţă în mâna ta îl voi da. Însă întâi plata ce-mi va fi de la tine trebuie să ştiu“. Inorogul acestea de la vrăjitoriu audzind, macar că peste toată îndămânarea vremilor giuruinţa peste putinţă a să plini cunoştea[2] (ce cele ce să iubăsc şi pre lesne să cred şi mai tare să nedejduiesc), însă decât prieteşugul cu vicleşug ascuns, neprieteşugul aievea cu Corbul a

---

a i se descoperi necredinţa şi vicleşugurile faţă de Poartă în cazul când aceştia ar reocupa tronul Moldovei.

[1] Daltaban recunoaşte că amână cu bună ştiinţă mazilirea lui Duca, dar că nu admitea ca cineva să facă o astfel de nedreptate lui Dimitrie. Recunoscând că nimeni nu avea puterea să hotărască soarta sa în afară de Daltaban, Dimitrie atrage cu ironie atenţia că însuşi marele vizir ar putea porunci uciderea sa, silit de complicatele relaţii cu demnitarii mai mici, câştigaţi de banii lui Brâncoveanu.

[2] Daltaban, în ripostă, îl asigură că va avea grijă să nu i se întâmple nimic rău cât va trăi el — aceasta însemnând că de la alt mare demnitar obţinuse Brâncoveanu aprobarea uciderii rivalului său; ba, mai mult, îi promite că dacă posedă o însemnată sumă de bani, când se vor ivi împrejurările favorabile, va mazili pe Brâncoveanu şi-i va da lui domnia Ţarii Româneşti. Dar condiţia bănească pusă de Daltaban îl sperie pe Dimitrie, situaţia sa materială precară fiind confirmată şi de alte izvoare ale vremii.

ţinea mai de folos a fi socoti, şi aşe, hirograful (de carile am pomenit) în mâna vrăjitoriului au dat.[1] „Acesta hirograf, o, iubite priietine, îmi dzicea, cu vreme la mâna Corbului au vinit, în carile toată puterea argumenturilor ţ-ai pus, cu carile pricina vrăjbii dintâi asupra mea a fi să dovedeşti şi precum eu călcătoriul giurământului şi vândzătoriul prieteşugului să fiu fost să adevereşti. Ce acmu, precum vedzi, lucrurile adeverinţii într-alt chip să au (că podoaba şi chizmirea minciunii în chiteala scornită şi în voroava tocmită stă; iară fiinţa adevărului în singurile lucruri precum ieste singură să adevereşte)."

Atuncea eu (dzice Şoimul cătră Corb) ca acestea, ca cum necredzute cuvinte ar fi, din gura Inorogului audzind, i-am dzis: „Adevărat arătoase socotele aduseşi, o, priietine, şi cu împodobită voroavă în zugrăvala chipului adevărului le arătaşi. Însă mă tem că, după apofthegma carea singur mai pomenişi, fiinţa adevărului în lucruri a arăta, precum să poci a crede, nicicum pociu." El mi-au răspuns: „Toate lucrurile între muritori, carile pentru adevăr sau pentru minciună prepus aduc, izvoditorii legilor supt doaă dovede le-au supus; una ieste carea prin mărturisirea a chipuri vrednice de credinţă să face, alta carea, prin hirişile scrisori şi hirografuri, dzisele tăgăduite adevereşte. Deci cât pentru lucruri ca acestea, carile între noi s-au lucrat, s-ar socoti, poţi cunoaşte că alte chipuri streine pentru trebuinţa mărturisirii, la mijloc a să pune, nici cu cale, nici cu putinţă au fost (căci toate pre cât mai cu taină să putea să lucra), de unde aieve ieste că toată putinţa dovedirii în scrisori şi hirografuri rămâne. Deci, de-ţi voi arăta, o, priietine, a Brehnacii şi a pomenitului Istoriograf scrisori, carile ale mele dzise să întărească, atuncea ce vii giudeca?"

---

[1] Silit să se apere, în aceste împrejurări critice pentru viaţa sa, Dimitrie ascultă de sugestia lui Daltaban şi-i înmânează pâra amintită mai înainte împotriva lui Brâncoveanu. Domnul Ţării Româneşti o invoca drept cauză primă a conflictului dintre el şi Cantemir. Cât priveşte pe Dimitrie, apare foarte ciudată afirmaţia că o astfel de pâră a fost înaintată de abia la sfârşitul anului 1702; se ştie că duşmănia dintre cei doi era cu mult mai veche.

Eu, de acestea nicicum macar nedejduindu-mă, precum „ce va pofti adevărul, aceia voiu giudeca“ i-am dzis.

La aceasta el mi-au răspuns: „Să nu cumva în prepus întri, o, fârtate, că doară mutând vreme dovedirii, mutarea sentenţiii voiu să fac. Ce într-adevăr să ştii că eu acestea scrisori într-această dată, precum aşe de treabă să-mi fie în minte nepuind, lângă mine nu le am. Iară la a doa împreunare, fără greş, de faţă vor fi.[1]“

Aşedară, acestea deodată până într-atâta scuturându-să, voroava spre începătura păciuilirii am întors, dzicându-i: „Acestea cum au fost au fost (că între gâlceviţi pricea pentru dreptate şi pentru strâmbătate de ar lipsi, cu adevărat în lume nici gâlceavă, nici gâlcevitori ar fi). Iară de acmu înainte, în dragoste şi în prieteşug a întra, de vii pofti?“ După care poftă el priimind, celea ce către tine cât de cu cuviinţă am scris şi cât de fără cuviinţă răspunsuri am luat, singur tu bine ştiindu-le, în zădar nu le voi mai pomeni. Iară când i-am dat ştire precum răspunsurile de la tine mi-au vinit şi la a doa împreunare l-am poftit (ce blăstămat ceasul chemării aceiia, că atuncea ocara carea Hameleonul ne-au făcut vii fi ţiind minte), carile după datul cuvânt îndată viind, îndată hirografurile, carile ţinea în mână, îmi arătă, din carile unul era cu scrisoarea Uleului şi cu iscălitura Brehnacii, iară altul preste tot hirişă a Istoricului Afroditei mână şi scrisoare să videa.[2] Acestea eu vădzind, o, Coarbe, şi bine precum era cunoscându-le, ce mai mult să-i răspundz nici am avut, nici am putut. Însă precum să dzice cuvântul, soarele cu degetul a astupa nevoindu-mă, îi dziceam: „Poate fi, nepriietinii de obşte, până într-atâta lucrurile au ames-

[1] Drept dovadă concretă a politicii duşmănoase a lui Brâncoveanu faţă de Cantemireşti, Dimitrie invocă două scrisori: una, a lui Ianache Porfirita, alta — a stolnicului Constantin Cantacuzino. Ambele scrisori încăpuseră pe mâna scriitorului, care promite lui Toma că le va aduce la cea de a doua întâlnire.

[2] Dimitrie aduce cele două scrisori compromiţătoare pentru Brâncoveanu, prima, scrisă de Ştefan Cantacuzino şi iscălită de tatăl său stolnicul, iar cea de a doua — a lui Porfirita.

tecat, cât unul altuia cuvintele şi poftele a vă cunoaşte să nu puteţi. Iară acmu, cu mijlocul nevoinţii mele, bună nedejde am ca toate acestea, ştergându-să, să să uite şi la cea cinstită şi lăudată dragoste să vă întoarceţi.[1]“ Atuncea dară, ţii minte, o, Coarbe, că vârtos îmi scriiai, ca de nu într-alt chip, macar cu giurământ de va putea fi, numai în silţă să-l putem băga, pravila locului nostru pomenindu-mi, carea învaţă (că spre biruinţa nepriietinului organul de sfânt şi de spurcat, nu să cearcă). Ce canonul acesta, macar că adevărat din topicească pravila noastră ieste şi tot neamul nostru cu dânsa foarte să slujeşte[2], însă cât despre partea mea ieste, ce ieste cu dreptul să spuiu, într-această dată sufletul mieu a o suferi n-au putut-o, ce într-adevăr siliiam ca lucrurile acestea la ce-i cu cinste şi cu dreptate să vie.[3] A lucruri, dară, svinte ca acestea eu începătură făcând, Hameleonul, spurcatul, cu dulăii în samă nebăgătorii, câte vicleşuguri şi câte scârnave măiestrii i-au pus, până în fălcile crocodilului (precum bine povestea ştii) l-au dat. Din care primejdie sfânta lui dreptate a nu-l mântui macar apusul soarelui a aştepta n-au putut[4].

Acestea, dară, şi altele ca acestea, la număr nenumărate şi în răutate nemăsurate vicleşuguri şi de cap primejdii, tu şi ai tăi asupră-i nepărăsit aducându-i, cum Inorogul, o, Coarbe, dreptate n-au avut ca orice mai rău ar fi putut, aceia să-ţi fie şi făcut? Ce nu

[1] Toma precizează lui Brâncoveanu că s-a silit să demonstreze lui Dimitrie faptul că asemenea scrisori ar putea fi o plăsmuire a unor duşmani comuni, consiliindu-l în acelaşi timp să uite trecutul şi să primească oferta de pace.

[2] Ironie la adresa principiului politic după care se conducea Brâncoveanu: *scopul scuz[mijloacele,* îngăduit de „topiceasca pravilă“, adică de legea locală a Ţării Româneşti. Cu un ton de reproş, Toma reaminteşte stăpânului său că îi poruncise să folosească prietenia cu Dimitrie ca o cursă („silţă“) pentru a-l captura.

[3] Toma declară pe faţă că el nu este de acord cu acest principiu politic, socotind (potrivit conduitei cavalereşti) că pe cel cinstit să-l tratezi în mod corespunzător.

[4] Străduinţele lui Toma de a fi corect au fost zădărnicite de uneltirile lui Scarlat Ruset, care a dat pe Dimitrie în mâna bostangiilor.

atâta a lui nevoinţă ieste de vinuit, pre cât a ta mare norocire de fericit, că nu socoteala ta cea dreaptă, ce norocul lui cel împotrivnic şi strâmb până astădzi lucrurile în norocire ţ-au arătat. Ce nu până într-atâta ieste de credzut fortuna norocului, o, Coarbe, carea, precum din bătrâni am audzit, numai aripi să fie având, dzic, iară nu şi picioare şi pe deasupra capului zburând, după cel norocit urmadză, iar de tot pe dânsul a să pune nici va, nici, de ar vrea, în ce să să sprijenească are (că cine cu aripile norocului a zbura i să pare, când în piatra stăruielii a să sprijeni va, atuncea precum nici picioare neclătite să nu fie având cunoaşte).[1]

Iată, acmu, Hameleonul câteva dzile lângă tine au fost; deci câte asupra tuturor va fi amestecat şi cât asupra Inorogului fiierea îţi va fi tulburat, singur vii fi ştiind. Trecut-au şi în monarhiia dobitoacelor, ce acolo ce va lucra vremea după aceasta frumos ne va învăţa. Iară eu, adevăratul şi nezugrăvitul tău priietin, atâta ştiu, că de-ţi ieste socoteala ca lucrurile la vreun sfârşit bun să le aduci, întâiaşi dată scrie la Bâtlan aicea să vie, de la carile pentru acestea şi mai mult a te adeveri vii putea. Apoi pizma veche părăsind, pre Inorog la prieteşug pofteşte, că cu acesta chip lucrurilor monarhiii noastre mare folos, iară ţie nespusă odihnă şi întemeiere precum să va naşte, adeverit să fii. Că amintrilea tot pre această rătăcită cale lucrurile mărgând, în cea mai de apoi mare şi cumplită primejdie, pre toţi, pre noi, a ne aştepta să ştii.[1] Aceasta, dară, o, Coarbe, ieste ştiinţa mea pen-

---

[1] Mustrându-l pentru duşmănia şi persecuţiile faţă de un om drept ca Dimitrie, Toma atrage atenţia lui Brâncoveanu că norocul este schimbător şi că soarta potrivnică de acum a rivalului său poate fi mâine a sa. Tema *fortuna labilis,* frecventă în filozofia şi morala religioasă, este reluată şi revitalizată, dintr-o perspectivă mai apropiată de spiritul laic, de gândirea renascentistă. Cantemir o va prelua şi o va folosi îndeosebi în *Divanul, Istoria ieroglific[* şi *Hronicul.*

tru Inorog şi aceasta ieste sfătuirea mea cea prietinească, pentru carea pre numele cerescului Vultur mă giur că în tot adevărul ce am cunoscut şi am vădzut aceia ţ-am povestit şi ce mai de folosul obştii am socotit, aceia te-am sfătuit. Iară de ciia înainte, tu, iarăşi, precum vii, aşe fă.“

Corbul acestea de la Şoim prin câtăva vreme cu răbdare ascultând (că cuvântul adevărului de multe ori şi peste simţire inimile domolind, urechile spre ascultare pleacă), pre o parte, de ruşinea vicleşugurilor înfruntate să făcea precum nu atâta la inimă îl ating, iară pre altă parte vădzind că cuvintele Şoimului şi adevărate şi prieteneşti sint, aşijderea în ascunsul inimii sale pentru acestea singur şie dovadă şi mărturie fiind (că mărturiia hirişei şi ascunsei ştiinţe decât toate dovedele mai doveditoare ieste), îndată la Bâtlan trimasă şi cum mai curând la dânsul să vie îl chemă. Carile, după poruncă, de la gârle sculându-să (căci pre acea vreme încă acolo să afla) şi la împreunarea Corbului mărgând, Corbul în tot chipul pentru politiia şi socotelele Inorogului îl întrebă şi-l cercetă. În carele nu mai puţină adeverinţă decât la Şoim află, de vreme ce nu numai cât cuvintele Şoimului adeveri, ce încă şi toate amestecăturile Hameleonului de minciunoase le scoasă şi de batgiocură le arătă.[2]

Cu a cestora cuvinte şi mărturii, domirit şi domolit, Corbul la dulăii vânători, carii în munţi să afla, porunci ca de vor videa

---

[1] Subliniind încă o dată trăsătura de intrigant periculos a lui Scarlat Ruset, care venise prin Bucureşti cu aceleaşi planuri de zădărnicire a politicii de împăcare, Toma invită pe Brâncoveanu să-şi schimbe conduita politică pentru a evita o „mare şi cumplită primejdie“ şi să recheme pe Dimachi în ţară pentru a mărturisi şi el adevărul.

[2] Sosit în ţară, prin noiembrie 1704 (după cum precizează unele izvoare muntene contemporane), Dimachi confirmă spusele lui Toma cu privire la Dimitrie şi Scarlat.

că într-alt chip Inorogul în măiestriile lor a cădea cu putinţă nu ieste (căci aprinsa vrăjmăşie cuvânt apofasisticos să dea nu-l lăsa), cu tot chipul să să nevoiască ca spre pace şi prieteşug a-l întoarce să poată, şi cum mai curând răspuns să aibă.[1]

[1] Convins de necesitatea unei împăcări, dar prea mândru şi ros de o ură veche, nu dă o dispoziţie categorică („cuvânt apofasisticos") spionilor şi agenţilor săi la Istanbul, ci îi consiliază că dacă nu-l pot captura pe Dimitrie, să găsească o formulă de împăcare cu el. Realitatea era că schimbarea de atitudine a lui Brâncoveanu oglindea prezenţa la demnitatea de mare vizir a lui Ahmed-paşa Calaili, protector al Cantemireştilor.

PARTEA A 11-ECEA

CUPRINS

Pre aceia vreme între dulăii carii în munţi să afla, una din pasiri (carea din cele supusă stepăna cea mai de sus ţinea), foarte credincioasă Corbului şi a toată monarhiia păsirilor dreaptă slugă era. Aceasta, porunca Corbului vădzind, mai mult într-alte socotele a sta nu să zăbăvi (căci pacea Inorogului tuturor dorită era), ce, îndată sculându-să, la un bun vrăjitoriu şi vechiu prietin al lor să dusă, pentru ca vrajea să ispitească de ieste cu putinţă de atâtea cumplite rane inima Inorogului a să vindeca şi de să poate cu vreun chip spre prieteşug a să întoarce? (Acesta era vrăjitoriul carile la cetatea Deltii Filului spusese precum peste doaă dzile Inorogului o samă vor face.[1]) Pre acesta, dară, într-acesta chip pasirea aceia (precum mi să pare, Lebăda[2] era, căci aproape de moarte cântecul cel mai frumos au cântat[3]) întrebându-l,

---

[1] Este vorba de acel masap-başi, care avertizase, în toamna anului 1702, pe Cantemir şi la care Brâncoveanu trimite acum pentru tatonarea posibilităţilor de împăcare cu acesta. Reorientarea politicii domnului Ţarii Româneşti faţă de Dimitrie are loc în condiţiile viziratului lui Ahmed-paşa Calaili, aşadar, la o dată cuprinsă între sfârşitul lui septembrie — mijlocul lui decembrie 1704, când acesta şi-a îndeplinit mandatul puterii supreme.

[2] *Leb[da: Cornescul banul (D.C.)* — marele ban Cornea Brăiloiu, pe care Brâncoveanu l-a trimis, în toamna anului 1704, la Poartă cu scopul de a sonda posibilităţile de împăcare cu Dimitrie Cantemir.

[3] Aluzie la moartea lui Cornea Brăiloiu, întâmplată nu în vremea acestor demersuri, adică nu în toamna lui 1704, ci de abia prin decembrie 1705. Pomenirea morţii acestui dregător muntean în contextul evenimentelor din 1704 demonstrează că redactarea părţii din *Istoria ieroglific[* cu privire la evenimentele toamnei lui 1704 a avut loc de fapt către sfârşitul anului 1705

vrăjitoriul îi răspunsă: „Tu ştii că acmu vrajea mea nu trece, precum trecea odânăoară, nici alt vrăjitoriu între noi au rămas, carile asupra jigăniii aceştiia mreaje a împleti să poată. De care lucru, prietineşte vă dzic că nici a mea, nici a altuia vrajă trebuie să mai cercaţi, ce de acmu lucrul cu lineşte şi cu blândeţe ieste să ispitiţi. Deci tâmplarea după pofta voastră de va ieşi, fericiţi sinteţi, iară de nu, cu furtuna nu trebuie a vă lupta, ce după undele apelor vă ieste a va lăsa. Căci amintrile, toate vrăjile minciunoase sint şi când viţi nedejdui că mreajea asupra nepriietinului să împleteşte, atuncea voi într-însa învălătuciţi şi împleticiţi vă viţi afla. Mai vârtos acmu (precum foarte bine înştiinţat sint) că toată uşea vrăjitorească înaintea Inorogului deşchisă ieste, şi încă precum şi buni chedzi să i să fie arătat, adeveriţi să fiţi."[1]

Lebăda, răspuns şi învăţătură ca aceasta de la vrăjitoriu luând, să dusă. Iară Inorogul, într-acea dată ştiind precum acelui vrăjitoriu bobii nu-i prea îmblă şi teiele îi sint cani împleticite, socoti ca în vremea slăbiciunii lui cu dânsul prieteşug şi cunoştinţă să facă, ca nu cândai, cu vreme vrajea slujindu-i, împotriva lui să să afle (că în strâmptori lăţimea prieteşugului să agoniseşte, iară în lăţime strâmptoarea neprietenii <i> să găteşte). La carile pre un dulăoaş, carile cu dânsul cunoştinţă avea, trimasă (ţincuşorul acesta născut, crescut şi aşeşi încărunţit la oi era, ce şi la bătrâ-

---

sau chiar la începutul anului 1706. În orice caz, trebuie să considerăm posibilă terminarea *Istoriei ieroglifice* nu mai curând de anul 1706. O epocă relativ bună, adică mai liniştită pentru Dimitrie trebuie considerată cea care începe cu februarie 1705, când fratele său Antioh reocupă scaunul Moldovei. Această epocă, probabil, a constituit un bun prilej pentru terminarea cel puţin a părţii finale a *Istoriei ieroglifice*, dacă nu a celei mai mari părţi a acestei scrieri.

[1] Cornea Brăiloiu are o întrevedere cu masap-başi, care îl informează că el nu mai are nici o influenţă şi că întrucât fraţii Cantemir au o mare trecere la Calaili, ar fi înţelept că Brâncoveanu să pună capăt luptei de intrigi şi să se împace cu cei doi fraţi, altfel risca să se întoarcă asupra sa nenorocirea pe care o pregătea lor.

neţe de minte tot ţinc era).[1] Carile, la vrăjitoriu mărgând, dzisă: „Inorogul împreunarea ta a avea pofteşte, nu că doară vreo vrajă de la tine cere, ce numai pentru cele viitoare tâmplări aşe i-au năstăvit, ca cu tine cunoştinţă şi prieteşug să lege“. Vrăjitoriul, de aceasta audzind, îndată de sfatul ce-i cerusă Lebăda în minte îşi adusă şi bună vreme pentru ispita lucrului să fie aflat socotind, cătră ţincul cel bătrân dzisă: „De împreunarea Inorogului foarte bine îmi pare, că şi eu pentru une pricini voroave prietineşti a avea încă de mult poftiiam, şi fără de nici o zăbavă, numai să vie“. Tinchişorul dzisă: „Tu bine ştii că mulţi sint gonaşii lui, carii în toate poticile îl păzăsc, cu care pricină, aşe aievea şi când voia i-ar fi, a vini nu poate, ce numai când mâna îi va da, atuncea precum va vini adeverit să fii“.[2] Vrăjitoriul dzisă: „Oricând voia îi va fi, la mine fără nici o grijă să vie şi cu aceasta pricină de i să va tâmpla vreo primejdie ca aceia, în sufletul mieu să fie“. Şi cătră acestea pre toţi bobii şi teiele sale giurământ adăogea.

Aşe, ţincul cel bătrân răspuns ca acesta aducând, Inorogul, macar că multe împotrivă socotiia (că pre cela ce-l muşcă şerpele şi de şopârlă să fereşte), însă mărimei sufletului biruinţa dând şi fără nici o grijă sculându-să, la lăcaşul vrăjitoriului să dusă, cu carile împreunându-să, după cele multe şi în feliu de feliu zbătute voroave, vrăjitoriul voroava pentru pacea cu Corbul înainte îi pusă, dzicând precum vrajea îi arată că acesta lucru la săvârşit va putea ieşi. Inorogul răspunsă: „Precum până acmu, o, priietine, inima mea spre partea cea mai bună plecată au fost,

---

[1] *Dul[oa= la oi crescut,]n b[tr`ne\e \inc: Hurmuz gelepul (D.C.)* — este vorba de un oarecare Hurmuz, negustor de oi cu relaţii printre demnitarii de la Poartă. Fiindu-i amic apropiat, Dimitrie Cantemir îl face intermediarul său pentru obţinerea unei întrevederi cu masap-başi. Abil politician, scriitorul cultiva relaţiile şi cu demnitarii decăzuţi momentan din situaţie, pentru a-i prinde bine altădată.

[2] Hurmuz gelepul obţine bunăvoinţa lui masap-başi, care primeşte bucuros să întreţină relaţii de amiciţie cu Dimitrie.

aşe şi acmu tot spre aceiaşi stăruieşte. Numai a mea împotrivnică fortună (carea, precum să dzice, încă din faşă, în toate şi pentru toate a nu mă dosedi nu părăseşte) nici voia inimii mele altora precum ieste a o ivi mă lasă, nici spre trebuinţă ca aceasta nescareva chipuri vrednice de credinţă a-mi arăta au învoit. Ce, precum să dzice cuvântul (glasul cucului din glasul pupădzii nedeosăbind), totdeauna urechile sale cătră cuvintele mele surde şi de tot astupate ş-au ţinut."[1] Cătră acestea Inorogul pentru toate cele la mijloc trecute cătră vrăjitoriu povestiia, adecă cum le-au fost începătura vrăjbii, mijlocile delungării şi de multe ori ispita păcii, carea, în câteva rânduri acmu lucrul isprăvit ţiindu-să, mai pre urmă tot amăgit şi despre Corb viclenit s-au deşteptat.[2]

De acestea vrăjitoriul, pre amănuntul înştiinţându-să, toată dreptatea Inorogului da (că ipocrisiia dreptăţii la neamul vrăjitorilor foarte obiciuită ieste).[3] În scurt, să dzicem, vrăjitoriul dintr-îmbe părţile atâta de cu osârdie s-au nevoit, cât s-ar putea dzice că focul cu apa ar fi adunat şi ceriul cu pământul ar fi împreunat, de vreme ce într-aceiaşi dzi, pre Lebădă şi pre dulăii vânători acolea aducând, cu Inorogul a să videa şi prin câtăva vreme a să vorovi i-au făcut[4].

---

[1] În această epocă de nesiguranţă şi de frământări pentru destinul său politic, Dimitrie se socotea un nedreptăţit al soartei, adică un om nerealizat.

[2] Având loc întrevederea dorită, masap-basi, al cărui nume nu este dezvăluit, sfătuieşte pe Dimitrie că momentul politic este propice pentru reluarea tratativelor de împăcare cu Brâncoveanu. Cantemir se arată însă sceptic, subliniind că toate încercările de reluare a relaţiilor au fost până la urmă nesocotite de domnul Ţării Româneşti.

[3] Cantemir consideră dreptatea acordată de masap-basi un gest ipocrit, fără însă a motiva această opinie. Mai justificată ni se pare generalizarea că toţi demnitarii otomani erau nişte ipocriţi, deoarece în faţă îţi dădeau dreptate, iar în culise puteau să-ţi pregătească soarta ce-a mai neplăcută.

[4] Sub patronajul lui masap-başi are loc, în aceeaşi zi, prima rundă a tratativelor de împăcare între Dimitrie şi Cornea Brăiloiu, trimisul special al lui Brâncoveanu în această chestiune.

Ce-i încoace şi încolea, tractatele pentru pacea la mijloc puind, unii trăgea, alţii împingea, iară ceva de adevăr şi de folos nu să alegea. Deci cu toţii lucrurile aşe împletecite şi încurcate vădzind (că când cineva adevărului a să îndupleca nu va, încurcătura minciunilor nu cu lesne de dezlegat să înnoadă), soroc vrajbei în 25 de ani pusără, pentru ca de acesta lucru, pre Corb înştiinţând, la ce mai adevărat s-ar pleca să cunoască.[1]

Într-aceasta vreme de armistiţie vrajea vrăjitoriului mijlocitoriu aşeşi de tot să închisă.[2] Iară povestea pricinii era că vrajitoriul cel mare cu farmecele sale atâta putere agonisisă, cât pre toate vrăjile mute întorcând, singur el numai, când, ce şi cui vrea, vrăjiia (acesta era pe vremea când munţii cei mari pre copacii de la Delta supusese şi în robiia celor şepte voievodzi îi adusese, precum istoriia la locul său s-au pomenit)[3], ce nici lui în multă

[1] Neputându-se ajunge deocamdată la un consens, se hotărăşte un armistiţiu de douăzeci şi cinci de zile, timp necesar primirii de noi instrucţiuni din partea lui Brâncoveanu.

[2] Aşadar, soseşte un timp când influenţa lui masap-başi („vrăjitoriul mijlocitoriu“) scade cu totul, această etapă începând cu data armistiţiului dintre Cantemir şi partea munteană. Scriitorul nu precizeză când anume s-au întâmplat aceste lucruri.

[3] Expunerea evenimentelor trebuia să ne ducă la presupunerea că ne-am afla spre sfârşitul anului 1704, când mai guverna Calaili. Precizarea că aceste tratative, mijlocite de masap-başi, aveau loc în timpul marii răscoale a ienicerilor şi ulemalelor din vara anului 1703 are darul de a surprinde. Aceasta ne obligă fie să considerăm că partea a unsprezecea a *Istoriei ieroglifice* reia povestirea evenimentelor începând cu prima jumătate a anului 1703, după omorârea marelui vizir Daltaban-paşa (dar ar fi un nonsens, pentru că până după răscoală nu mai apare nici un mare vizir protector al Cantemireştilor, care să oblige pe Brâncoveanu la tratative), fie să considerăm că scriitorul comite o neglijenţă sau o confuzie voită (care încurcă lucrurile), situaţie ce ne conduce, de asemenea, la concluzia că redactarea acestor evenimente în ansamblul scrierii are loc spre sfârşitul lui 1704 sau începutul lui 1705. În orice caz, distanţa de un an faţă de faptele descrise nu justifică nicidecum o astfel de confuzie.

vreme tripodul nu i s-au stăruit[1]. Însă oricum ar fi fost, în vremea acestuia vădzind dulăii că vrăjea ceva cuiva adevărat să vrăjască nu poate, sorocul armistiţiii a-l lungi şi cu chip cani nepriceput din dzi în dzi a-l muta începură.[2] Inorogul, acestea nu că doară nu le cunoştea, ce căci vremea macar cum nu-i slujiia, cu cunoştinţa a le trece să făcea.

Iară nu prea multă vreme la mijloc trecu şi preste nedejdea tuturor, ca ciupărca din gunoiu, aşe în mijlocul tuturor un vrăjitoriu atâta de mare răzsări, cât de năprasnă ieşirea lui cu toţii să cutremurară.[3] De aceasta Corbul de ştire luând, îndată pre Uleu trimasă ca, în munţi suindu-să, acolo ce să lucreadză să cunoască şi Inorogul de ce să apucă să ispitească şi acmu pentru împletirea mrejii asupra lui toată nedejdea curmându-i-să, tare poruncă îi dede ca de pacea pre carea Lebăda o începusă, cu toată nevoinţa să să apuce şi ca cum numai pentru aceia treabă ar fi fost trimăs, cătră Inorog şi cătră alalţi să să arete.[4] Aşe, Uleul la munţi

---

[1] Aluzia — de altfel prea în treacăt — la un mare vizir ridicat pentru scurtă durată în urma răscoalei din anul 1703, pare a avea în vedere pe Damad Hasan-paşa (octombrie l703 — septembrie 1704), predecesor al lui Calaili.

[2] Ar părea că este vorba tot de acelaşi (se vede că scriitorul nu şi-a confruntat tot timpul manuscrisul scrierii cu notele din „catalog“ sau cu propria sa memorie), însă precizarea că agenţii nu puteau întreprinde nimic arată că referirea se face la succesorul lui Damad, Calaili. În orice caz, această secvenţă este foarte neclară.

[3] *Vrajitoriul ca ciup[rca din gunoi: Mehmed-pa=a (D. C.)* — Mehmed-paşa Baltagi, care ia locul lui Calaili, îndeplinind demnitatea de mare vizir din decembrie 1704 până în mai 1706. Abil politician şi mare intrigant, el este protectorul constant al Cantemireştilor. Aşa se face că în timpul primului său vizirat urcă în scaunul Moldovei pe Antioh, iar în vremea celui de al doilea (august 1710 — noiembrie 1711), acordă domnia şi lui Dimitrie Cantemir. Cu aceste noi date, *Istoria ieroglific[* readuce la zi povestirea evenimentelor.

[4] Pentru că şi Mehmed-paşa Baltagi, succesorul lui Calaili, era protectorul Cantemireştilor, Brâncoveanu se vede silit să trimită la Poartă pe Ştefan Cantacuzino (Uliul), ca să reia tratativele de împăcare începute de Cornea Brăiloiu şi întrerupte câtva timp.

sosind, Lebăda, săraca (acmu dzua cea mai de pre urmă apropiindu-să), la cuibu-şi s-au înturnat, unde nu preste multe dzile, verşurile încheindu-şi, cântecul ş-au săvârşit.[1]

În dzilele acestui vrăjitoriu Filul şi Inorogul mare întrare şi ieşire aflară, de carea nepriietinii macar cum ştire a lua nu putură.[2] Ce Filul, puţin oarece lăcomii <i> supus fiind, într-îmbe mânule a sigeta să ispitiia (că de-amintrilea şi Filul nu prost sigetătoriu era)[3], de vreme ce ni asupra Corbului, ni asupra Strutocamilii mreajea a împleti să nevoia, iară Inorogul, una numai şi aceiaşi în gând având, sau vreodată pe piatră, sau vreodată supt piatră a fi socotiia, şi, precum să dzice cuvântul sau fericirea pe cap, sau Corbul pe stârv să i să puie aştepta. De care lucru, într-alte părţi nicicum îngăimându-să, vrăjea numai asupra Corbului ispitiia şi acmu vrajea spre bine începusă a i să sfiti, de vreme ce şi mreajea începusă a să împleti. Ce, poate fi, toate vremea lor au, sau, cum să dzice (pasa empodion dia calon), toată împiedecarea pentru bine, mreajea asupra Strutocamilii mai pre iuşor fiind a să împleti (macar că pre amândoaă deodată vrăjitoriul le începusă), acmu gata Filului să o dea pre vrăjitoriu

---

[1] Cornea Brăiloiu, care începuse tratativele cu Cantemireştii, prin intermediul lui masap-başi, se întoarce în ţară, lăsând în locul său pe Ştefan Cantacuzino. Precizarea că Brăiloiu este înlocuit prin Ştefan Cantacuzino, în condiţiile venirii la putere a lui Mehmed-paşa Baltagi, reprezintă un amănunt preţios în sprijinul tezei noastre că scriitorul comite o inexplicabilă confuzie atunci când plasează aceste tratative în vremea marii răscoale a ienicerilor şi ulemalelor din 1703. Moartea lui Cornea Brăiloiu are loc cu probabilitate pe la începutul lui decembrie 1705.

[2] Afirmaţie expresă, cu valoare de document, privind trecerea pe care o aveau fraţii Cantemir la acest mare vizir, fapt ce nu poate fi neobservat de Brâncoveanu, care consideră că trebuie să ia în serios demersurile pentru împăcare.

[3] Aluzie la faptul că Antioh era un pasionat vânător şi un excelent săgetător, după cum afirmă Neculce.

[4] Vrând să profite de aceste împrejurări atât de favorabile, fraţii Cantemir

îndemnă.[4] Filul, luând mreajea, până în dzece dzile pre Strutocamilă vână[1]. Râsul, carile în munţi păzitoriul Strutocamilii era, pentru mreajea ce să împletisă macar cum ştire neluând, fără de nici o grijă la bârlogu-şi să afla[2]. Iară Uleul, de împletirea mrejii înţelegând, cum mai curând Corbului în ştire făcu, carile, macar că de lucrul peste nedejdea lui tâmplat nu puţin să tulbură, însă nici moale să purtă, de vreme ce până a nu agiunge mreajea la locul întinsorii, cu doaă dzile mai înainte de la Corb la Pardos şi la alalte jigănii rumpătoare vestea mrejii agiunsă. Atuncea Pardosul, Hameleonul, Veveriţa, Guziul cel orb şi alalţi pre lângă dânşii toţi, în toate părţile să împrăştiiară, aşe cât pre toţi deodată mreajea a-i cuprinde nu putu.[3]

Iară Strutocamila, săraca, în mreajea ce-i aruncasă asupră, cu coarnele carile odată îi adăosese încurcându-să, atuncea de greu

---

încep demersurile pe lângă marele vizir pentru reocuparea domniei. Antioh, mai lacom şi mai nerăbdător, cerea mazilirea lui Mihai Racoviţă din Moldova şi a lui Brâncoveanu din Ţara Românească, dar Dimitrie vroia numai mazilirea lui Brâncoveanu (probă evidentă că scriitorul nu a rămas numai la simple aspiraţii, ci a încercat în mod practic ocuparea scaunului Ţarii Româneşti, ceea ce nu putea lasă indiferent pe orgoliosul Brâncoveanu). Aspiraţiile celor doi fraţi se realizează însă numai în parte: Mihai Racoviţă este mazilit, în locul său fiind numit Antioh Cantemir, dar Dimitrie rămâne păgubaş, căci Brâncoveanu, datorită banilor, îşi menţine domnia, situaţia lui continuând să rămână forte.

[1] Mihai Racoviţă este mazilit la 14 februarie 1705, iar Antioh primeşte caftanul de domnie la 21 ale aceleiaşi luni, după cum precizează documentele vremii.

[2] Mihalache Ruset (Râsul), în acea vreme capuchehaia („păzitoriul“) lui Racoviţă la Poartă, n-a aflat nimic de mazilirea ce se pregătea stăpânului său, situaţie cu consecinţe neplăcute atât pentru domn cât şi pentru grupul dregătorilor devotaţi.

[3] Aflând despre apropiata mazilire a lui Racoviţă, Ştefan Cantacuzino, agentul brâncovenesc recent sosit de la Bucuresti, vesteşte pe Brâncoveanu. Acesta, tulburat de noua schimbare, deşi îşi dăduse asentimentul în cadrul convenţiei de împăcare, avertizează, la rândul său, pe Ruseteştii de la Iaşi („locul întinsorii mrejii: Iaşii“). Astfel fraţii Iordache, Scarlat şi Manolache Ruset fug din Moldova în Ţara Românească, împreună cu Dediul Codreanu, socrul domnului.

gemând: „Vedeţi coarnele de ce treabă mi-au fost“, dzisă, cu mari blăstămuri şi sudalme pe Pardos şi pe Corb încărcând.

Iară Hameleonul, din monarhiia pasirilor în monarhiia dobitoacelor trecând (precum mai sus s-au pomenit), după a sa fire cevaşi macar neclătit şi neamestecat nu lăsă, ce toate cu minciunile lui frământă şi în tot chipul le tulbură. Mai vârtos Pardosului de vechea vrăjmăşie a pasirilor pomenind, cu totului tot spre vicleşugul Corbului îl aţiţă, precum din scrisorile carile la Râs trimisese, toată vrăjmăşiia asupra lor aievea îşi arăta. Care cărţi, la mâna Inorogului cădzind, după pacea carea cu Corbul făcusă, Uleului le-au arătat şi până mai pre urmă la mâna Brehnacii au agiuns.[1]

Iară căderea scrisorilor acelora la mâna Inorogului într-acesta chip să tâmplase: Pe vreme ce mreajea asupra Strutocamilii în munţi să împletisă şi încă la locul întinsorii nu agiunsese, Pardosul cătră Râs cărţile trimisese, carile până a agiunge la munţi, unde Râsul să afla, Filul acmu epitropiia dobitoacelor de la vrăjitoriu luase. Deci jiganiia carea cărţile aducea, pre Râs neaflând (căci acmu el în nişte gauri de stincă să ascunsese), în mâna Inorogului le-au dat. Pre carile, deşchidzindu-le, cu singură mâna Pardosului în chip ca acesta era scrise[2]:

---

[1] După eşecul avut în Ţara Românească, Scarlat Ruset, ajuns la Iaşi, îşi întărâtă fraţii, în special pe Iordache, împotriva lui Brâncoveanu, căutând să reînvie vechea duşmănie între această familie şi cea a Cantacuzinilor de la Bucureşti. Se întâmplă însă ca nişte scrisori ale lui Iordache către Mihalache, în care ponegrea pe Cantacuzini, să cadă în mâna lui Dimitrie Cantemir, care, cu prilejul tratativelor de împăcare, le dăduse lui Ştefan Cantacuzino, iar acesta — tatălui său.

[2] Cantemir povesteşte, nu fără umor, felul cu totul întâmplător în care îi parveniseră scrisorile. Pe când Antioh obţinuse domnia, Mihalache Ruset se ascunsese de frică în casa unui demnitar otoman („găuri de stânca“). Aşa se explică faptul că persoana care îi aducea corespondenţa din partea lui Iordache, negăsindu-l, o predă lui Dimitrie. Scrisoarea de mai jos, compromiţătoare pentru Ruseteşti, conţine insulte la adresa Cantacuzinilor, lucru ce demonstrează că nu se ameliorase vechea duşmănie dintre cele două familii.

„Râsului, fratelui, sănătate! Cărţile ce mi-ai trimis le-am luat. Pentru Uleu câte îmi scrii înţeles-am, pentru carile eu încă şi mai denainte îţi scrisesem că credinţă n-are şi precum comoara minciunilor şi izvorul amestecăturilor să fie ţi-l perigrăpsisem. Pre acesta mai vârtos Camilopardalul l-au nebunit, de vreme ce i-au dzis că samănă tătâne-său, Brehnacii, pasirii ceii uimite, carea samănă celui cu ochi negri, mascara.[1] Vrut-au dumnealor cu totului tot asupra dobitoacelor să stăpânească, precum şi asupra pasirilor domnesc, şi aceasta nu pentru altă, ce numai pentru ca să-şi scoaţă în falä că ei fac şi pot toate, precum să laudă că şi epitropiia Strutocamilii ei au isprăvit-o şi mreajea asupra Vidrii ei au împletit-o. Iară pentru ce-mi scrii că pofteşte Corbul să te vadză, atâta să-i dea pliscul de stârv cât îţi pofteşte el binele tău. Ce să ştii că nu ieste altăceva în socoteala lui, fără numai cât, mărgând tu la dânsul şi alalte pasiri şi dobitoace de mergerea ta audzind, să dzică: „O, mare putere are Corbul, de vreme ce jigănii ca acelea îi mărg la picioare !“ Deci iată că-ţi scriu, frate, Uleul o dată şi de da-ori de va vini la tine să ţi să închine, atuncea şi tu să mergi la dânsul o dată. Iară pentru aceasta, de va scrie ceva la Corb împotriva ta, pentru ca să ne sparie cu ceva, lasă să scrie, că noi îi vom şti da răspunsul. Iară de să vor ispiti şi altă ceva, mai mult de aceasta grijă nu purta, căci avem noi ac de cojocul lor“[2]. Pre lângă acestea mai era şi alte scrisori, a cărora coprin-

---

[1] *Mascara cu ochi negri: caraghioz, p[pu=[de mascara vestit[(D. C.)* — acesta este epitetul pe care îl dădeau Ruseteştii stolnicului.

[2] În scrisoare, Iordache afirmă lucruri jignitoare faţă de unii Cantacuzini amestecaţi mai mult în treburile politice ale vremii: Ştefan Cantacuzino, mincinos şi înşelător, se arată foarte mândru de faptul că Mavrocordat Exaporitul spunea că dintre toţi Cantacuzinii seamănă cel mai mult ca tatăl său, uimitorul stolnic, care nu este de fapt decât un caraghios, o păpuşa de bâlci. Cât despre toată familia Cantacuzinilor, stăpânită fiind de demonul mândriei, îi convenea să se afirme despre ea că are atâta putere asupra treburilor politice ale Moldovei, încât datorită ei a fost mazilit Duca şi a ajuns domn Mihai Racoviţă. Nici Brăncoveanu nu trebuie socotit altfel, căci, stăpânit de orgoliu şi de demonul

dere alte pricini încuia, de a cărora tâlcuire până acmu a altuia înştiinţare, fără numai a Inorogului, n-au dat.

Acestea aşe, iară Corbul, pre o parte, precum mai sus s-au pomenit, pentru împrăştiiere jigăniilor tare s-au nevoit. Iară pre altă parte, scrisori vârtoase la Uleu şi la Camilopardal scriia, în tot chipul rugându-să ca, ori cu ce mijloc ar putea fi, pace cu Filul şi cu Inorogul să-i facă.[1] Filul cu îmbe mânule pacea priimiia, de vreme ce nu altă, fără numai a sa odihnă socotiia. Încă şi până într-atâta cuvântul cătră Aspidă îşi dedese, cât, Inorogul pace cu Corbul de nu va face, el fără nici o împiedecare va face şi, pentru a Corbului prieteşug, de toată frăţiia Inorogului să va despărţi (ce giuruinţa prea pre lesne şi nesocotită mai multă îndoinţă aduce decât credinţă). Pentru care lucru, şi Filului răspunsără că fără Inorog a lui numai pacea nici o cred, nici o priimăsc. Deci, pre o parte Filul pre Inorog ruga, pre altă parte Camilopardalul tare îl îndemna, Uleul nepărăsit şi cu mare blândeţe şi cuciriturí îl cerceta şi pentru ca cuvântul păcii să-şi dea în tot chipul îl poftiia. Carea, cum s-au legat şi în ce chip s-au săvârşit, la locul său mai pre urmă să va dzice.[2]

---

puterii, îi place să fie servit de Ruseteşti, pe care în realitate îi urăşte şi le doreşte numai răul. Mizând însă pe relaţiile lor la Poartă şi în special pe înrudirea cu Mavrocordat, Ruseteştii afirmă că au ei „ac de cojocul“ puternicilor din Ţara Românească.

[1] Consecvent principiului său de politică duplicitară, pe de o parte, Brâncoveanu scrie Ruseteştilor de la Iaşi să fugă, iar pe de alta, scrie la Istanbul lui Ştefan Cantacuzino, agentul său, şi lui Alexandru Mavrocordat să întreprindă demersuri serioase de împăcare cu fraţii Cantemir.

[2] Oferta de pace a curţii muntene este primită cu bucurie de către Antioh, care, dornic de linişte, declară mitropolitului Hrisant Nottara (Aspida de Palestina) că pentru câştigarea amiciţiei lui Brâncoveanu ar fi în stare să se lepede şi de frăţia lui Dimitrie, adică ar fi gata să-şi rezolve situaţia personală chiar în dauna fratelui său. Dar pe Brâncoveanu îl interesa în primul rând împăcarea cu Dimitrie, pe care îl considera mai periculos, aşa încât pentru pacea cu acesta vor stărui în acelaşi timp Antioh, Ştefan Cantacuzino şi

Iară acmu la cuvântul nostru, de unde am ieşit, să ne întoarcem: După ce Strutocamila în mreaje să prinsă, la Grumadzii-Boului o adusără.[1] Iară Lupul, Ciacalul şi alalţi carii partea Filului ţinea, până la vinirea Filului, lucrurile monarhiii dobitoacelor a chivernisi începură şi pe jigăniile carile să împrăştiiasă, până la vinirea Filului, iarăşi la locul său le adunase, fără numai Guziul Orb şi Hameleonul, în fuga lor rămâind, ca cum sămânţa răutăţilor şi tulburărilor într-alţii de ar pieri, într-aceştea să să păzască.[2] Iară înturnarea Pardosului la locul său aşe pre lesne n-ar fi fost, de nu l-ar fi împuns la inimă cărţile carile împotriva Corbului şi a Brehnacii scrisese, căci şi Pardosul de pe socoteala vremii bine cunoştea că cărţile acelea în mâna Filului sau a Inorogului ar fi cădzut, şi acmu, el, deodată, în monarhiia pasirilor capul aciuându-şi, nu fără frica vieţii acolea să zăbăviia. De care lucru, decât supt pliscul Corbului, supt hortumul Filului a trăi mai bine a fi socoti. Şi aşe, nu mult acolea zăbăvindu-să, prin încredinţarea Lupului, iarăşi la locu-şi să întoarsă.[3]

Iară descoperirea cărţilor Pardosului cătră Uleu într-acesta chip au fost: Filul, cu toată nevoinţa prieteşugul Corbului a dobândi nevoindu-să şi pentru ca cu descoperirea vicleşugului Pardosu-

---

Mavrocordat. Ne aflăm prin a doua jumătate a lunii februarie sau începutul lui martie 1705, în orice caz, în vremea când Antioh nu venise încă în ţară să-şi ia tronul în primire (plecarea lui va avea loc prin mai acelaşi an).

[1] După mazilire, Mihai Racoviţă este adus la Istanbul, unde, după cum spune Neculce, este aruncat în închisoare, fiind acuzat de boieri, la sugestia lui Antioh, că jefuise ţara.

[2] Până la sosirea sa în ţară (21 mai 1705), Antioh Cantemir numeşte caimacami (locţiitori de domn) pe Lupu Bogdan hatmanul — care nu fusese omorât în prima domnie a lui Racoviţă — şi pe Maxut serdarul. La rugămintea acestora, boierii fugiţi revin în ţară, în afară de Dediul Codreanu şi de Scarlat Ruset.

[3] Printre boierii întorşi, care primiseră asigurări din partea lui Lupu Bogdan, se afla şi Iordache Ruset, care nu vroia să mai rămână la curtea din Bucureşti de teama descoperirii unor scrisori insultătoare la adresa lui Brâncoveanu şi a stolnicului.

lui şi a Hameleonului, mai tare spre ura lor să-l pornească, pre Inorog pofti ca, chemând pre Uleu, să i le arete. Către carile Inorogul dzisă: „Nu ieste, frate, lucru de cinste aşe îndată să ne arătăm, că, când mâna ne dă, macar cevaş răul a face nu pestim. Ce mai cu cale socotesc a fi întâi de la alţii pentru acestea ştire luând şi ei întâi rugându-ne, apoi noi pofta să le facem."[1] Şi nu mult, una din molii[2], la Uleu mărgând, precum nişte cărţi ca acelea la mâna Inorogului să află îi spusă. Uleul, de lucru ca acesta ştire luând, îndată cu mari linguşituri şi cu capul până la pământ plecat cătră Inorog vini, i să ruga, dintr-adâncul inimii gemea şi cărţile să vadză îl poftiia. Inorogul încăşile, nu puţin, întrei şi împătri ţeremoniile, ce până mai pre urmă, de multe rugăminte biruit fiind, să le citească în mână i le dede.[3] Uleul, cartea deşchidzind, o slovă citiia şi de năcaz o dată pre nări pufniia, un rând săvârşiia şi de mare rău la pământ piuind să trântiia, ce să dzică de mânie nu ştia, ce să răspundză, de dosadă nu putea. Sughiţul pieptul îi astupa, flegma în grumadzi îl îneca, în locul cuvântului, oftare, şi în locul voroavii suspinare-i ieşiia.[4] Uleul, acestea vădzind, de prorociia Şoimului, carea mai denainte vreme cătră Corb dzisese, aminte îşi adusă. În scurt, să dzicem, după multe

[1] Având în mână scrisorile lui Iordache, insultătoare la adresa curţii de la Bucureşti, Antioh, pentru a învenina şi mai rău lucrurile, sfătuieşte pe Dimitrie să le arate lui Ştefan Cantacuzino, aflat la Istanbul pentru tratative, dar acesta refuză. Lucrurile se petrec în 1705, înainte de mai, adică înainte de plecarea lui Antioh în ţară.

[2] *Una din molii: Zaharia (D.C.)* — scriitorul nu dă nici un alt amănunt asupra persoanei. Expresia având sensul de parte dintr-un tot, ar urma ca termenul *molie* să desemneze o categorie socială, probabil aceea a agenţilor sau spionilor particulari, spre deosebire de cei ai statului.

[3] Aşadar, un agent particular al lui Ştefan Cantacuzino, sau chiar al lui Antioh, află de scrisori şi îl anunţă pe şeful agenţilor munteni, care roagă, la rândul său, pe Dimitrie să i le arate.

[4] Este remarcabilă această sugerare a stării de mânie ce se consumă numai în mimică şi gesturi neputincioase.

a Uleului rugăminte, Inorogul cărţile în mâna Brehnacii le trimasă. Ce Brehnacea, ca cela ce în multă tăcere era învăţată, cu totului tot (precum mi să pare), aceste cărţi despre Corb până astădzi tăinuite le ţine.[1] Poate fi, în vremea lor anagnostis a le citi, filosof a le tâlcui şi therapevtis slujba a le plini să va afla[2] (că precum dreptatea în veci astupată, aşe vicleşugul până mai pre urmă fără plată să rămâie nu poate).

Aşedară, după vânarea Strutocamilii, siloghismul Corbului în barbara, carile odată ieşisă în: cra, cra, cra, acmu aievea pre limba Strutocamilii să înţelegea Racova. Care stihii pre amănuntul, după meşterşugul cabalistilor tălmăcindu-să,[3] va să dzică: Rău, ai, capul, oh, vai, ah. Şi adevărat, dară, că ascunsă a numelui acestuia taină cu lucrurile mai de pre urmă foarte bine ş-au răspuns, de vreme ce în mreaje încurcată, pe Grumadzii-Boului călare puind-o, mult rău i-au dat de cap şi nespus ah şi vah din focata-i inimă ieşiia, unde viaţa în vremi şi giumătate de vreme să-şi petreacă o lăsară.[4]

---

[1] Luând scrisorile de la Dimitrie, Ştefan Cantacuzino le încredinţează tatălui său, care, nevrând să învenineze lucrurile, socoteşte înţelept să nu le dea lui Brâncoveanu, adică să le încuie în arhiva sa personală.

[2] Exprimare ironică la adresa stolnicului, obişnuit să se folosească de anumite documente numai în cazuri extreme. Expresia ar putea fi tradusă astfel: stolnicul va păstra aceste scrisori până se va găsi un cititor în strană (anagnostis) să le citească, un filozof să le explice şi un medic (therapevtis) să le administreze ca leac.

[3] O practică divinatorie, cultivată de mistica iudaică, constând în calcule cu cifrele corespunzătoare literelor care compun un nume, din acestea rezultând preziceri pentru destinul unei persoane. Interpretarea dată de scriitor localităţii Racova — moşia de obârşie a lui Mihai Racoviţă — este fantezistă, neavând în realitate nici o legătură cu adevăratele practici cabaliste.

[4] Scriitorul sugerează că ridicarea lui Racoviţă la domnie cu ajutorul croncănitului Corbului (Brâncoveanu) nu s-a dovedit de bun augur, deoarece a fost mazilit şi închis timp de doi ani şi jumătate (acesta este înţelesul expresiei, de factură biblică „vremi şi giumătate de vreme"). În orice caz, este de presupus că Racoviţă a stat închis cel mult doi ani, cât a domnit Antioh: 1705—1707.

Iară Hameleonul (pre carile cu ce nume să-l împodobăsc şi cu ce titul să-l slăvăsc mult mă mir, poate fi mai adevărat sămânţa vicleşugului şi simburile minciunii să-l număsc, că adevărat vicleşugul şi minciuna ca alalte odrăslitoare sămânţă de ar avea şi în toată dihaniia sămânţa şi simburile de i s-ar usca, cu bună samă numai în singur Hameleonul pururea vie şi neveştedzită ar rămânea, din carile în toată zidirea a să împrăştiia şi mai mult decât dintâi pre la toţi a să ijdărî destulă şi de prisosit ar fi). Acesta, iarăşi dzic, sămânţa vicleşugului, rădăcina răutăţii, odrasla spurcăciunii, cranga scârnăvii <i>, iasca sicofandiii, izvodul epiorhiii, pilda obrăzniciii şi văpsala polipichiliii[1], Hameleonul, după ce cu câteva jigănii cu fuga în părţile nopţii, în Ţara Munţilor, scăpasă şi nu multă vreme într-acolo zăbăvindu-să, prin monarhiia pasirilor trecând, iarăşi la locul prundişului vini,[2] unde, îndată ce sosi, Inorogului ştire trimasă (O, Doamne, ce obraz şi ce feliu de peliţă peste obraz!) şi ca greşealele carile cu a altora îndemnare, iară nu din răutatea lui, i-au făcut, să i le ierte să ruga, şi iarăşi ca dintâi, rob neschimbat şi slugă fără prihană să-i fie dzicea. Cătră acestea, mai cu de-adins să ruga ca, de va şti vreun leac asupra muşcăturii crocodilului, să-l înveţe, căci îndată ce la locul prundişului au sosit, crocodilul să-l fie prins dzicea, carile deodată, macar că de tot nu l-au înghiţit, însă foarte de greu să-l fie încolţit să jăluia[3]. Inorogul, a firii, iară nu a pizmei, urme

[1] Se remarcă torentul de epitete şi expresii cu ajutorul cărora scriitorul definitivează portretul moral al lui Scarlat Ruset.

[2] La vestea mazilirii lui Mihai Racoviţă, Scarlat Ruset, de frica lui Antioh Cantemir, fuge în Transilvania („Ţara Munţilor: Ardealul, Crăiia Ungurească“) şi, trecând prin Ţara Românească („Ţara Pasirilor“), se întoarce la locuinţa lui din Istanbul („locul prundişului“).

[3] Ajuns aici, trimite un intermediar să roage pe Dimitrie de iertare, promiţându-i că va redeveni „rob neschimbat şi slugă fără prihană“ şi rugându-l, în acelaşi timp, să intervină pe lângă hasechiu să nu-l mai urmărească pentru vechile lui datorii.

călcând,[1] cătră Plotunul[2] (căci acesta era trimisul de la Hameleon) ce vinisă, răspuns ca acesta dede: „Greşealele vicleşugurilor acestora, o, Plotune, de mi-ar fi vinit de la un chip ca acela carile în răutăţi să nu fie fost ispitit, adevărat că oarece, sau poate fi şi mult, voia mi s-ar fi betejit. Iară de vreme ce orice împotrivă mi s-ar fi tâmplat şi cu vicleşugurile Hameleonului mi s-ar fi pricinit, spune-i că organul răutăţii obiciuitele sale au ispitit şi au lucrat. Iară primejdiile carile am tras voii norocului mieu le dau, carile, până împotrivă îmi va merge, încă mulţi Hameleoni să vor izvodi. Iară el acmu să ştie că acestea toate ca cum nu mi le-ar fi pricinit, aşe le-am luat şi ca cum nu mi le-ar fi făcut, ase le-am uitat. El, cu trup, cu suflet, vicleşug şi cu stat, cu fapt, răutate ieste. Deci în care parte mă voi uita? Şi căriia iertăciune sau izbândă să dau sau să iau? Agiunge-i lui, o, Plotune, singur şie şi lucrătoriu şi izbânditoriu să-şi fie[3] (că cu vreme celea ce din singure faptele rele ochiul dreptăţii izbândeşte şi răsplăteşte, nici voia împotrivnică, nici mâna vrăjmăşască mai cu asupră a

---

[1] Expresia: „Inorogul, a firii, iară nu a pizmei, urme călcând“, scoate în evidenţă opoziţia între raţiune, reflectarea modelului de conduită oferit de natură omului, în care subiectivitatea este exclusă şi stările afective (ura, ranchiuna) generatoare de comportamente subiective, adeseori nedorite. Sensul acestei expresii ar fi: Dimitrie Cantemir, urmând modelul naturii şi nu al urii... („urma“ este luat aici în sensul termenului grecesc *tipos*, care înseamnă şi *urm[,]ntip[rire*, dar şi *model de urmat;* de stabilit legătura de sens şi cu expresia populara; „a călca pe urmele cuiva“, adică a accepta ca model de conduită pe cineva).

[2] *Plotunul (cerbul): Scarlat Caragea (D. C.)* — un membru al familiei Caragea este folosit de Scarlat ca intermediar pentru iertarea pe care i-o cerea lui Dimitrie.

[3] Dovedind bunăvoinţă, Dimitrie îi răspunde că iartă şi uită toate răutăţile comise împotriva lui, Scarlat urmând să devină răzbunătorul („izbânditoriul“) propriilor sale fărădelegi, întrucât „ochiul dreptăţii“, Dumnezeu, va pedepsi totul. În ceea ce priveşte explicarea propriei sale conduite, scriitorul se prezintă ca partizan al fatalismului: se impun de la sine astfel de rele, cineva trebuie să devină victima destinului.

afla poate). Iară pentru leacul ce mă întreabă, îi vii spune că altăceva mai mult nu ştiu, fără numai visul carile odânăoară dzic să fie visat, precum ieste şi precum adevăraţilor onirocriţi[1] să cade să-l tâlcuiască (că cine spune minciuna, întâi obrazul îşi ruşineadză, iară mai pre urmă sufletul îşi ucide). Iară cela ce oaă de vipere bea puii prin pântece cu mari chinuri naşte, precum şi el, giurământurile înghiţind, pântecele sufletului despicându-i, pre unde nici să gândeşte, pre acolo în ocara a toată lumea vor să-l scoaţă. Aşijderea, a sulemendriţii învăţături, carea spre înghiţirea oaălor viperii le-au îndreptat, pofta răutăţilor spre vicleşugul şi călcarea dreptăţii aducându-l, cele de apoi mai rele decât cele dintâi i-au arătat, că când prin spinii şi deasă pădurea visului îmbla, umbra necunoştinţii îl acoperiia şi soarele adevărului nu-l videa, căci între doaă împotrivnice chipuri cu cuvinte împleticite îmbla, umbra minciunilor precum lumina dreptăţii va astupa i să părea. Iară când lângă para focului să apropie, atuncea la ivala vicleşugurilor sosind, de la pământ până la nuări, adecă preste toată lumea cu mari sunete, vestea răutăţii lui au ieşit. Inorogul precum în munte înalt şede prin vis i să părea, iară acmu în bună nedejde stăruit, unde vicleşugurile lui a agiunge nu pot, cu lineşte viaţa îşi petrece. Pasirea neagră (carea Corbul ieste) cu neprietiniia în cap a i să pune neputând, din mândria sa gios cădzind, la pace să pleacă. Iară Hameleonul, în groapa carea singur au săpat, într-aceiaşi singur au cădzut; precum odânăoară pre mine fălcilor crocodilului nevinovat mă vândusă, aşe acmu acelaşi crocodil, în fălci ţiindu-l, nu-l înghite, ce-l suge, nu-l amestecă, ce-l încolţeşte. După aceasta, sfârşitul şi izbânda dreptăţii în curând să aşteaptă, ca ce au sămănat, aceia să secere, şi ce ş-au aşternut, pre aceia să să culce. Iară după aceasta

[1] *Onirocrit* — tălmăcitor de vise. Pozând în „adevărat onirocrit“, Dimitrie îşi ia sarcina, în faţa lui Scarlat Caragea, să tălmăcească el, cu obiectivitatea cuvenită, visul Hameleonului.

viaţă, fiii răutăţilor, pre carii preste fire şi împotriva a tot binele i-au prăsit, spurcat îl vor moşteni, de vreme ce amintrilea firea ca o înţeleaptă stâlciu stărp şi făr de roadă a fi l-au arătat."[1]

Pentru acestea dară, acmu agiunge şi la cuvântul nostru să ne întoarcem. Filul, după ce mreajea după voie îşi luă, după câteva dzile din munţi sculându-să, în monarhiia dobitoacelor, la locul epitropiii sale să dusă, în strajea munţilor şi a gârlelor pre numai pre Căprioară lăsind[2] (facă cereştii lucrul spre bine şi începăturile proaste spre sfârşit bun să le întoarcă) (că decât un muritoriu degetul în apă a-şi băga, cel nemuritoriu toată umedzala mării în clipala ochiului a usca mai pre lesne-i ieste). Aceştea, aşe cu toţii, cineşi cum putură, un chip mai ales lucrurilor sale pusară şi cineşi la ale sale întornându-să, să aşedzară.

Iară toată greutatea lucrului în Inorog şi în Corb rămasă. Amândoi, unul de altul, a să înfrânge nu numai cu lucrul, ce aseşi nici cu gândul nu priimia. Corbul în întemeierea sa cea vecinică să bizuia, Inorogul în dreptatea sa cea neclătită să sprijeniia şi mai vârtos ca acmu de atâta vreme cu ispita şi deprinderea din toate dzilele împotriva a toate vrăjile şi farmecele Corbului leacuri ca acelea învăţase, cât toate nevoinţele în zădar şi toate osteninţele în darn îi întorcea. Şi încă în vremea vrăjitoriului aceluia, nu puţină nedejde avea că de nu va împleti cumva mreajea asupra Corbului, asupra lui aşeşi nicicum nu o va împleti.[3] De

[1] După opinia lui Cantemir, visul Hameleonului era o prevestire că cel ce sapă groapa altuia cade singur în ea, deci Scarlat nu va scăpa de închisoarea bostangiilor, iar Brâncoveanu nu va izbuti să înfrângă pe Inorog.

[2] Plecând la Iaşi, să-şi ia în primire tronul (soseşte la 21 mai 1705, după cum afirmă izvoarele), Antioh lasă drept capuchehaie a sa la Istanbul numai pe Dumitraşco Caragea şi nu şi pe fratele său, Dimitrie, ca în prima domnie, deşi domnii români obişnuiau să aibă câte doi reprezentanţi la Poartă, înseamnă că relaţiile dintre cei doi fraţi se înăspriseră destul de mult.

[3] Prin urcarea lui Antioh Cantemir în scaunul Moldovei nu se rezolvase şi problema conflictului dintre Dimitrie şi Brâncoveanu, fiecare socotind că nu

una amândoi să temea, şi aceia amândoi tare o ascundea, adecă fără veste unul altuia farmecele să nu cumva facă, că amintrilea, de ştire luând, energhiile a le opri, meşterşugurile a-şi batgiocuri şi fără primejdie a să păzi putea.[1] Acestea şi ca acestea ei în inimile lor tăvălindu-le şi prăvălindu-le, Uleul, cu mari rugăminte (cu porunca Corbului poate fi) la Camilopardos mărgând (după cum şi Corbul îi scrisese), pentru pacea între dânşii mijlocitoriu să să puie îl poftiia, ca doară, prin buni chedzi, lucrul carile mulţi l-au ispitit şi a-l săvârşi nu l-au putut, el la bun şi cuvios sfârşit l-ar aduce, că amintrilea vrajba aceasta aşe de va rămânea, fără nici un prepus aievea ieste, dzicea, că asupra amânduror monarhiilor cea desăvârşit pieire şi prăpădenie stăruieşte.[2]

Aceste Uleul dzicând, Camilopardalul de isprăvirea lucrului să să apuce să giurui şi cu socoteala carea mai gios să va arăta începu.

Ce acmu, puţintel zăbăvindu-ne, puţintele carile pentru firea şi viaţa aceştii jigănii ştim să dzicem.[3] Această jiganie la trup cât

---

trebuie să cedeze în favoarea celuilalt: domnul Tării Româneşti, orgolios, se bizuia pe prestigiul acordat de funcţia de domn, fapt ce-l obliga să nu cedeze, iar Dimitrie se întemeia pe principiul juridic al echităţii. Scriitorul se bizuia şi pe alte considerente, mai eficiente, şi anume că în lupta îndelungată cu Brâncoveanu căpătase atâta experienţă, încât putea preveni şi face inofensive măşinaţiile acestuia, motivul cel mai puternic constituindu-l prezenţa la putere a marelui vizir Mehmed-paşa Baltagi, protectorul său, care, chiar dacă nu vroia să mazilească pe Brâncoveanu, cel puţin nu-i lăsa acestuia posibilitatea de a face rău lui Cantemir.

[1] Totuşi, amândurora le era teamă, că într-o bună zi unul va reuşi să aibă succes în politica de culise împotriva celuilalt.

[2] Dată fiind, desigur, situaţia forte a rivalului său, Brâncoveanu decide ca Ştefan Cantacuzino, şeful agenţilor munteni de la Istanbul, să roage pe Alexandru Mavrocordat să medieze împăcarea cu Dimitrie. O dată cu prezenţa acestuia la tratative, demersurile ambelor părţi pentru împăcare intră într-o fază nouă, decisivă, care are loc după plecarea lui Antioh la Iaşi, adică nu mai devreme de vara anului 1705.

[3] Urmează descrierea Camilopardalului, numele însemnând, în greceşte, girafă. Descrierea are doua părţi distincte: prima se referă la portretul fizic al

cămila ieste de mare, piielea, ca cum cu soldzi ar fi, în feliu de feliu pestriţă şi picată îi ieste, de unde şi numele, poate fi, Cămilăpardos i s-au alcătuit. Partea denapoi cu pântecele în sus ieste râdicată, ca cum ar fi a leului. Iară armurile şi picioarele denainte, cu piept cu tot, decât cum măsura trupului ar pofti, mai sus sint râdicate. Grumadzii îi sint sulegedzi şi gingaşi şi din trupul cel gros şi măminos, de ce mărg spre cap, gâtlejul i să supţie. Capul cu a cămilii să asamană, şi de mare ca cum ar fi de da-ori cât a strutocamilii de Livia, ochii mierâi, în giur împregiur, ca cum ar fi cu siurmea văpsiţi şi pre lângă albuşuri roşii, întorcându-i încoace şi încolea, groznic caută. Îmbletul îi ieste de tot schimbat, şi aşeşi tuturor dihaniilor, precum celor de uscat, aşe celor de apă împotrivă, că nu-şi mută pre rând picioarele, nici unul după altul le duce, ce din partea cea dreaptă, pe amândoaă odată şi deosebite, iară din partea stângă, câte unul şi împreunate, cu îmbe părţile totdeodată clătindu-să, din loc în loc să mută, însă la mărs lesne şi sprintină ieste.[2] Aceasta jiganie macar că dintr-amândoaă monarhiile afară ieste,[3] însă într-îmbe părţile la mare cinste şi frică să ţinea (că frica mai pe deasupra şi dragostea deplin din rădăcini oarecum despărţite ieşind, la acelaşi vârv a evlaviii agiung), şi aceasta pentru doaă pricini: una, căci cu toţi vrăjitorii, mare şi de multă vreme cunoştinţă având, la multe farmece a o amesteca obiciuţi era (precum din învăţăturile şi tâlcurile hrismosurilor lor să cunoaşte). A doa, căci încă de demult era aşedzată ca hrana ei pre an dintr-aceste monar-

---

animalului luat la propriu, iar cea de a doua, la persoana lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul.

[1] Scriitorul intitulează această parte „hirişă perigrafiia (descrierea la propriu — n.ed.) Camilopardalului: n-are tâlcuire", ceea ce înseamnă că nu trebuie să căutăm în ea vreo simbolică.

[2] Urmează caracterizarea lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul, care nu era, într-adevăr, nici muntean, nici moldovean, ci grec, numit mare dragoman al Porţii Otomane, în 1673, după moartea lui Panaioti Nikussios.

hii să să orânduiască, hrana nu atâta de multă, cât era de scumpă, căci nu carne, iarbă sau altă materie săţioasă, ce sau argint, sau aur, de multe ori şi diamanturi era (căci între toate jigăniile numai acesta fărămăturile diiamantului şi alte pietri scumpe a amistui poate). De care lucru, şi ea foarte aminte lua, ca nu cumva mai mult aceste monarhii stropşindu-să şi cu adese stropşiturile, mai mult slăbind şi sărăcindu-să, obrocul ei cel din toate dzilele să scadză.[1] Despre tată, neamul dintr-un ostrov să trăgea, unde nişte copaci să nasc, carii într-alt loc în toată lumea undeva nu să mai află. Poama copaciului aceluia nu din flori să leagă, ce din coajă cură, mai toate jigăniile o mănâncă, însă nu o înghit, ce o amestecă. Sămânţă n-are, coajă ca alalte poame n-are, ce miedzul, simburile şi peliţa tot într-o formă îi sint. Aceasta aşe hirişă dintr-acest ostrov fiind, cu ruşine ostrovan, iară cu cinste muntean a să numi şi a să ţinea priimiia. Spre alte multe numere ce avea, singură din sine - tvn crusmjn mai hiriş să-i fie ş-au ales.[2] Iară despre maică, dzicea că din neamul pasirilor ieste, ce lucru într-adevăr nu aşe să avea. Că odânăoară unul din

---

[1] Date semnificative cu privire la rolul nefast al acestui om în politica de culise a celor două ţări româneşti: era foarte temut de domnii noştri datorită funcţiei sale importante la Poartă, care îi permitea posibilitatea de a influenţa pe demnitarii otomani în amestecul lor în schimbarea domniilor de la Iaşi şi Bucureşti („farmece: lucrurile Porţii“). Pentru a le fi favorabil, domnii noştri (între care mai ales Brâncoveanu) aveau de aceea grijă să-i acorde anual, ca un fel de tain („obroc“), daruri dintre cele mai costisitoare, care să satisfacă lăcomia nemăsurată a acestui demnitar („amistuirea diamantului: nespusa lăcomie“). Având grijă ca să nu i se micşoreze cumva asemenea venituri şi daruri, Mavrocordat — spune scriitorul cu maliţie — era preocupat ca ţările române să nu sărăcească prea tare (datorită, desigur, jafului nemilos al unor domni de genul lui Constantin Duca sau al unor boieri de felul lui Iordache Ruset).

[2] Pentru a înţelege datele pe care scriitorul le dă cu privire la originea lui Mavrocordat pe linie paternă, reţinem: „Ostrovul carii naşte copaci ca carii aiurea în lume nu să află: Hios“; „muntean: cetăţean de Ţarigrad“; „poama mâncată şi neînghiţită: Sachizul“, un alt nume pentru insula Hios. Într-adevăr,

corbi,[1] vrând pe maică-sa să ia, numai cu împreunarea unii nopţi, iarăşi la părinţii săi o înturnase, pentru lipsa viderilor vinuind-o, care sămn de hereghie între simenţiia lui şi până astădzi trăieşte, că precum Camilopardalul, aşe fiii lui aşeşi în tinereţe puterea viderilor slabă le ieste. Şi aşe, din corbi scoţind kappa, rămân hirişi orbi.[2] Ce pentru firea ei, acmu, destul, la cuvântul nostru să ne întoarcem.

Acesta, dară, treaba aceasta a mână luând, între Inorog şi între Uleu şi între alalţi dulăi, carii acolea să afla, soroc pusă, ca la dzi la sălaşurile ei adunându-să şi dintr-îmbe părţile ce le-ar fi cu-

---

Alexandru Mavrocordat se trăgea, după tată, din insula Hios, din Marea Egee, insulă numită de turci Sachiz. Mai este demnă de consemnat şi observaţia, ironică, a scriitorului, că marelui dragoman nu-i făcea plăcere să i se amintească originea sa umilă, hiotă, şi că prefera să se numească ţarigrădean. Fire orgolioasă şi pătruns de conştiinţa valorii proprii, Mavrocordat prefera însă titulatura - tvn crusmgn (de la oracole), asemănătoare, simbolic, cu xaporitvn (de la secrete), pe care o purta cu adevărat.

[1] *Unul din corbi: unul din domnii muntene=ti (D. C.)*.

Pornind de la faptul că emblema Ţării Româneşti era corbul, Cantemir numeşte *„corbi“* pe domnii acestui principat. Corbul, adică domnul muntean de care este vorba în povestea ce urmează, nu este indicat nominal.

[2] Urându-l pentru participarea la politica brâncovenească faţă de sine şi fratele său, scriitorul îngroaşă, cu scop ofensator, unele amănunte privind ascendenţa lui Alexandru Mavrocordat pe linie maternă. Astfel, mama sa, munteancă, ar fi fost repudiată de soţul său, „unul din domnii munteneşti“, chiar a doua zi după nuntă, când descoperise că mireasa era lipsită de vedere, infirmitate ce s-a transmis apoi copiilor lui Alexandru, Ioan şi Nicolaie. În realitate, lucrurile stau astfel: Ruxandra, mama lui Alexandru Mavrocordat, fusese într-adevăr căsătorită mai întâi cu un domn muntean, Alexandru Coconul (1623—1627), dar în urma repudierii sale de către acesta, pe temeiul că era saşie (nu oarbă!), se recăsătoreşte, pentru a doua oară, cu Nicolae Mavrocordat din Hios, care este tatăl Exaporitului. Se vede însă că slăbiciunea vederii, de care sufereau fiii lui — la care face aluzie scriitorul — era o moştenire ereditară din partea bunicii.

vintele ascultând, lucrurile încotro s-ar pleca să poată înţelege[1] (că amintrilea jiganiia aceasta în alcătuirile păcilor vestită era[2]) şi ce mai cu cuviinţă şi mai pe drept i s-ar părea, aceia să aleagă (ce coada lăcomiii de scaiul făţărniciii nespurcată şi curată a fi lucru peste putinţă ieste).

Deci după cuvântul dat şi dzua sorocită cu toţii la un loc să împreunară. Unde Camilopardalul, dintr-îmbe părţile, toate pre amănuntul dacă întrebă şi toate pricinile vrăjbilor dacă înţăleasă, nesăvârşită pizma Corbului şi neînduplecată firea Inorogului cunoscu[3] (pizma şi neînduplecarea într-aceasta să deosăbăsc, că pizma merge înainte, iară neînduplecarea urmadză).

Din cele multe, Camilopardalul un cuvânt alegând, dzisă: „Corbul de pizmă părăsindu-să şi Inorogul voii mele înduplecându-să, precum lucrul acesta vreo ieşire va afla socotesc. Deci cuvânt ca acesta cu hirograf întărit la mână de-m viţi da, de începerea lucrului acestuia mă voiu apuca.[4]“ La aceasta Uleul cu ochii a clipi şi din grumadzi a adii începu, dulăii coada între picioare şi urechile pe spinare a-şi ciuli să apucară. După câtăva tăcere, cu ochii unul către alţii, ca cei în furtuşag prinşi căutându-şi, precum de la epitropul pasirilor pozvolenie ca aceasta să nu fie având răspunsără. Iară Inorogul, apucând cuvântul, dzisă: „A lucrului mieu singur eu stăpân îi sint şi cuvântul mieu din singură voia

---

[1] Exaporitul consimte să-şi ia rolul de mediator al împăcării între Dimitrie şi Brâncoveanu, stabilind propria sa locuinţă ca loc pentru tratative.

[2] Aluzie la faptul că Alexandru Mavrocordat fusese conducătorul delegaţiei Porţii Otomane la încheierea păcii de la Carlowitz, dintre turci şi austrieci, în 1699.

[3] Încă de la început, Exaporitul constată două elemente ce constituiau o piedică serioasă pentru împăcare: ura (pizma) lui Brâncoveanu pentru Cantemireşti şi firea neînduplecată a lui Dimitrie.

[4] Având experienţa proastă a rolului jucat la pacea de la Carlowitz, după care era să-şi piardă viaţa datorită acuzaţiilor aduse, şi, de asemenea, cunoscând firea schimbătoare a lui Brâncoveanu, Mavrocordat cere un înscris delegaţiei muntene la tratative, precum că domnul Ţarii Româneşti renunţă la vechea sa ranchiună şi îi acordă lui toată puterea ca arbitru între cele două părţi.

mea să ţine, pre carile sau a-l da, sau a nu-l da, în singură socoteala mea rămâne. De care lucru, dzic, că orice Camilopardalul între noi drept ar giudeca, spre aceia învoitoriu şi priimitoriu sint. Dară voi ce dziceţi, o, priietinilor? Au iarăşi tăvălituri de cuvinte a ispiti şi după vechiul vostru obiceiu cu şuvăituri vremea a vâna poftiţi? De aveţi ceva cu socoteală a grăi şi cuvânt vrednic de ascultare a povesti, acmu în faţa adunării aceştiia, dziceţi."

Iar ei altă ceva a dzice nu putură, fără numai dzuă să să puie poftiră, pentru ca mintea Corbului cercând, de le va da pozvolenie ca aceasta să întrebe.[1] De această poftă a lor, firea Camilopardalului oarecum să tulbură şi: „Ce poate fi răspunsul şi pofta aceasta? — dzisă. Au nu-mi scrie Corbul aievea că cu mijlocul vostru orice vom alege, aceia să fie? Şi precum toate a aşedza şi a alcătui în voia voastră au lăsat, prin câteva cărţi ne însămneadză? Dară acmu ce cuvinte brudii sint acestea? Şi ce răspuns dziceţi să mai aveţi şi încă de acmu înainte mintea Corbului să-i cercaţi? Noi în lucruri ca acestea am bătrânit, cărora ce rând şi ce orânduială le-ar trebui foarte am învăţat. Ce de pre cuvintele voastre vechea dzicătoare să adevereşte (că cine nu va să frământe, toată dzua cerne), ce şi eu fire-aşi fi vrut ca bătrâneţele în copilărie să mi să întoarcă, şi aşe, cuvinte copilăreşti ca acestea a asculta şi la lucruri brudieşti a mă uita să pociu. Iară acmu, în vârsta carea mă aflu, nu numai a grai, ce nici a asculta cuvinte bolbăitoare nu priimăsc."[2]

Acestea cuvinte ale Camilopardalului, macar că tare, nu numai urechile, ce şi inimile le pătrundea, însă ei, săltătoare şi nestâmpărată inima Corbului ştiind, cătră chip ca acela cuvânt

[1] Dimitrie se arată bucuros pentru împăcare, dar agenţii munteni cer o amânare până când primesc un răspuns categoric de la Brâncoveanu în această privinţă.

[2] Pe Mavrocordat îl miră foarte mult atitudinea lipsită de iniţiativă a părţii muntene la tratative, din moment ce Brâncoveanu îl ruga pe el şi îi acorda prin scrisori toată libertatea de a rezolva problema împăcării.

apofasisticos să dea nu îndrăzniia. Însă iarăşi aceasta faţă a scoate mare frică avea, în ascunsul inimii aceasta ţiind, ca, de s-ar tâmpla cumva lucrul deplin şi lăudat a nu să isprăvi, nu în Corb, ce într-altul pricina să poate muta. Şi aceasta era pricina carea cu acest feliu de şuvăituri cuvintele a-şi rumăga îi făcea.[1] Acestea Inorogul mai mult a să scârşni neputând suferi, dzisă: „O, priietine, Camilopardale, tusăroasă şi sughiţoasă răspunsurile jiganiilor acestora în divă nu prinde, căci doaă pricini sint carile, uscăciunea cuvântului scornindu-le, umedzala tusei şi izvorârea flegmei le înmulţeşte (că tot dobitocul un muget ce ştie fireşte îl face, iară dobitocul înţelegătoriu înţelegerea pierdzind, sau tusă, sau gemere, sau alt chip de glas dobitocesc scorneşte), una firea, iară alta asupreala firii. Firea, dzic, căci deosăbi de Uleu, alalţi toţi dulăi sint, la carii fără lătratul în gâtlej şi muşcatul în gură altă nu să află. De care lucru, când vor ceva după înţelegere să grăiască, articulul glasului într-altă ceva, fără numai în lătrătură şi brehăitură, să deosăbască nu pot. Aşijderea alta, asupreala firii, dzic, căci neamul dulăilor când ceva năcaz, asupreală sau altă oarecare pătimire peste voie li să tâmplă, atuncea nu numai cuvântul tocmit, ce şi lătratul nealcătuit uitând, de scâncitură să apucă şi de schilălăitură [că ce suspinul cu lacrămile la cei în doaă picioare şi fără pene (adecă la dobitoacele platoniceşti[2]), aceia scâncetura şi schilălăitura la dulăi ieste]. Cătră acestea, a triia şi altă pricină a să adaoge s-ar putea, căriia singur eu martur neminciunos a-i fi a dzice voi îndrăzni. Carea în doaă părţi să împarte, una în stăpân, iar alta în stăpânit. În stăpân, dzic, că singuri din sine stăpâni lucrului de ar fi, ori spre ce mai de folos şi mai bine ar alege, spre aceia voia şi cuvântul ş-ar da. În

[1] Se subliniază nestatornicia lui Brâncoveanu drept explicaţie a lipsei de iniţiativă a aparatului de spionaj, căci în caz de eşec, nu asupra domnului Ţării Româneşti ar fi căzut răspunderea.

[2] *Dobitoc platonicesc: omul, dobitoc]n doa[picioare (D.C.)* — aluzie la definiţia dată de Platon omului : fiinţă în două picioare şi fără pene.

stăpânit, dzic, că ei supt a altora stăpânire şi voie supuşi fiind, nu ce lor, ce ce celui ce-i stăpâneşte place, aceia le caută a dzice şi a face (că când suflă stăpânul, atuncea răsuflă stăpânitul şi în cuvintele slugii duhul domnului lucreadză). De care lucru, socotesc că precum cea multă vreme cu acest feliu de îngăimele au trecut şi spre toate răbdare neclătită am avut, aşe şi de acmu înainte încă puţină îngăduinţă să avem, ca o dzi puindu-şi şi acestea aporii a-şi dezlega să poată şi cu acesta chip toată lătrătura şi scâncitura sfârşitul să-şi ia."[1]

După aceste a Inorogului cuvinte, Camilopardalul, oarece mâniia potolindu-şi (carea atuncea de nu şi era zugrăvită, iară mai pre urmă în zugrăvită să să fie întors vremea au dovedit-o), soroc în 20 ani pusără, ca chiarul răspuns de la Corb luând, adevăratul cuvânt a-şi da să poată. Aşedară, într-acea dată cu atâta voroava încheindu-să şi cu toţii împreună ieşind, cineşi la ale sale să dusără.[2]

[1] Exceptând pe Ştefan Cantacuzino, Cantemir dă o explicaţie batjocoritoare a conduitei lipsite de iniţiativă a corpului de agenţi şi spioni ai lui Brâncoveanu: fiind slugi în serviciul unui stăpân, ei nu au dreptul la decizie, trebuind astfel doar să execute ceea ce li se porunceşte.

[2] Mânia lui Mavrocordat, la început sinceră, devine repede „zugrăvită", adică ascunzând anumite interese, care îl fac să accepte cu uşurinţă o amânare de douăzeci de zile a tratativelor, până când agenţii munteni vor primi un răspuns categoric de la domnul Ţării Româneşti.

PARTEA A 12-ECEA

CUPRINS

Iară după ce cineşi la locurile sale să întoarsără, dulăii cătră Corb carte într-acesta chip scrisără:

„Uleul şi toţi dulăii Corbului, stăpânului milostiv, cu plecate capete, sănătate! După ce încă de demult, după a domnului nostru poruncă, în tot chipul am nevoit, ca doară pre vrăjmaşul Inorog după a noastră voie a aduce am fi putut (carii nevoinţe şi ceriul şi pământul marturi ne sint), numai de vreme ce vrăjile nu ne-au slujit, mrejile nu l-au ţinut, laţurile nu l-au oprit, seciurile nu l-au încuiat şi tot feliul de măiestrii a-l domoli nu l-au putut, de mare nevoie, nu ce-am vrut, ce ce-am putut ne-au căutat a face. Şi mai vârtos de la trimisul Uleu înştiinţându-ne, precum spre aceasta şi voia domnului nostru să să fie plecat (că pasirile rumpătoare, când carne proaspătă a câştiga nu pot, prin stârvuri şi prin împuţiciuni foamea a-şi domoli obiciuite sint). De care lucru noi vădzind că din dzi în dzi a norocului nostru căldură să răceşte şi oarecum a impotrivnicului să încăldzeşte, am socotit ca să nu aşteptăm până de tot răceala ei ne va cuprinde şi toate mădularele ne amurţi, ce cu un ceas mai înainte, cu blândeţe priimind-o, împotrivă să nu-i stăm (că norocul plecare, iară nu asprime priimeşte). Aşijderea, de multe ori s-au vădzut (că trestiia, după vânt plecându-să, să îndoieşte şi iarăşi să scoală, iară bradul, împotrivă puindu-să, din rădăcină să prăvăleşte, cu a căruia răsturnare, cele de prin pregiur mlădiţe şi zmicele, stropşindu-să, cu pământul să amestecă). De care lucru, cu tot sfatul împreună pre Camilopardalul am rugat ca, în mijlocul nostru puindu-să, cea dorită pace între domnul nostru şi între

vrăjmaşul Inorog să alcătuiască. Ce Camilopardalul, macar că osteneala aceasta a priimi s-au arătat, însă de la noi hirograf ca acela au cerşut, carile alegerea lui, oricum ar fi, să întărească şi să adeverească. Ce noi, pozvolenie ca aceasta de la domnul nostru neavând, altăceva mai mult a-i răspunde n-am avut, fără numai cât soroc am cerşut, ca pentru acestea domnului nostru în ştire să facem. Deci acmu, iată, până în 20 ani soroc avem, în carii după pofta şi plăcerea domnului nostru aievea răspuns să avem ne rugăm. Iară noi în toată slujba gata şi neobosiţi vom fi.“[1]

La aceasta a dulăilor scrisoare, Corbul într-acesta chip răspunsă:

„Cu mila a cereascului Vultur, Corbul, mai-marele epitrop a monarhii tuturor pasirilor, Uleului şi dulăilor, carii în munţi să află, sănătate! Cartea carea ne-aţi scris am luat-o, celea ce ne scrieţi, înţeles-am. La carile mai mult altăceva a vă răspunde nu avem, fără cât, iată că, având aicea lângă noi pre Biholul de Cina, cum mai curând într-acea parte îl trimasăm, căruia toată plinirea puterii i-am dat, ca şi el împreună cu priietinul nostru, Camilopardalul, orice mai de folosul nostru ar cunoaşte, aceia să facă[2] (Biholul de Cina la trup ieste negru, la cap alb, la picioare pag, la coamă comos, ca caii de Schitiia, la isteciune din vulpe nu rămânea. Iară hirişiia cea mai chiară îi ieste totdeauna a răgi şi nepărăsit a mugi).[3]“

---

[1] Agenţii munteni de la Istanbul scriu lui Brâncoveanu că, pentru bunul mers al tratativelor, Mavrocordat cere o dovadă de împuternicire ca arbitru al situaţiei.

[2] *Biholul de Cina: patriarhul Ierusalimului (D.C.)*.

Patriarh al Ierusalimului era Dositei Nottara (1699—1707), unchiul lui Hrisant. Brâncoveanu răspunde agenţilor de la Istanbul că le trimite pe Dositei ca împuternicit al său la tratativele de împăcare, acesta urmând să-şi conjuge misiunea cu aceea a lui Mavrocordat.

[3] *Trup negru: rasa, portul; picioare page: cu c[l\unii peste mestii; cap alb: batr`n (D.C.)*.

Cantemir, care îl ura pentru incorectitudinea acestuia faţă de tatăl său, ne transmite, în *Istoria ieroglific[,* un portret caricatural al lui Dositei: îmbrăcat în

Deci după sosirea Biholului, la lăcaşul Camilopardalului, iarăşi de iznoavă adunare mare să făcu[1], unde Camilopardalul un prolog ca acesta făcu: „Duhurile a toată jiganie, o, priietinilor, în doaă chipuri fac clătirea lor: una iute şi netocmită, care naşte vrajba şi mâniia, iară alta moale şi tocmită, carea lineştea începând, dragostea între dânsele-şi scorneşte, înmulţeşte şi netulburată o păzeşte. Aşijderea, de multe ori dintr-acea iute şi netocmită a duhurilor răpegiune, muritorii, răpiţi fiind, din carile ca dintr-o ameţală trezindu-să, şi ca dintr-un spăriiat şi tulburat vis deşteptându-se, spre odihnă şi lineşte a să întoarce să nevoiesc, ca celor obosite şi oarecum înăduşite duhuri odihnă şi răpaos să dea. De care lucru, în clătiri ca acestea mai cu de-adins doaă sint de socotit: una, că ţenchiul odihnii carile, unde şi când va să fie mai denainte şi aşeşi din începutul clătirii să-l însămnedze. Alta, că, până la însămnatul ţenchiu va sosi, macar cum cevaşi lenevirii loc să nu dea, ce toate mijlocele şi împregiurstările foarte cu mare osirdie să să păzască şi dintr-îmbe părţile să să păzască. Că duhurile muritorilor asemenea sint vânturilor clătitului aier, carile şi plăcut, şi împotrivă a sufla pot. Inimile corăbii<i> pre nestătătoare lucrurile tâmplărilor ca pre umerile mărilor plutesc, sfârşitul lucrurilor liman, întrarea la liman, aflarea lineştii şi scăparea din furtună ieste. Deci precum adese s-au vădzut că cu nepaza cârmaciului şi cu lenevirea corăbierilor, acmu în sinul limanului întraţi fiind, aceia pat, de carea între groznice undele valurilor au scăpat. Într-acesta chip şi lucrurile voastre, ca un vas de multe valuri şi din multe părţi izbit şi strânciunat, acmu la

---

mod obişnuit cu o rasă neagră, cu păr bogat ca o coamă de cal şi încălţat cu ciorapi albi, bătrânul patriarh, viclean ca o vulpe, tot timpul rage şi mugeşte. Dositei, aflat în relaţii foarte bune cu Brâncoveanu, care i-a tipărit nişte scrieri, a fost o figură culturală impresionantă a vremii şi un fervent apărător al ortodoxismului împotriva ofensivei catolicismului şi protestantismului.

[1] După sosirea lui Dositei la Istanbul, se reiau tratativele de împăcare, tot în locuinţa lui Mavrocordat.

limanul adăpostirii şi la lineştea odihnirii să fie agiuns socotesc. Cea mai multă primejdie, precum să vede, au trecut. Rămas-au acmu ca în adăpost, pentru paza vivorului, fierul să să arunce, pândzele să să învălească, funele să să întărească şi vasul, cu nerumpte odgoane, la margine legându-să, să să sprijenească, ca nu cândailea, despre uscat vivorul duhurilor fără veste scornindu-să, iarăşi mările odată călătorite şi valurile mai denainte trecute a le poftori să silească, unde de nu cea de tot prăpădenie, însă cea mai rea decât cea dintâi primejdie, poate să să tâmple.

Iată, deoparte, Inorogul singur cârmaciu, singur vasul voii sale încotro ar pofti a-l porni ştie şi poate, carile, în liman întrând, cu ce odgon şi la ce stâncă vasul s-ar lega, singur din sine voii şi alegerii noastre au lăsat. Deci despre aceasta parte fără prepus sint că în adăpostul odihnii vasul inimii sale, fără nici o primejdie, cu groase odgoane, cu tari funi şi la credincioase locuri să va lega, unde, neclătit rămâind, vivor cât de repede, furtună cât de mare şi holbură cât de năprasnă a-l mai urni nu va putea (că mai pre lesne ieste vântului o mie de odgoane a rumpe şi o mie de fiiară a smulge, decât sufletului cinstei purtătoriu din cuvântul dat a să întoarce). Acmu, dară, lucrul rămâne că, de vreme ce vasul Corbului prin epitropie ieste să să chivernisască, carile dintre voi ar fi acela carile voie slobodă şi toată puterea să aibă ca la locul ce vom cunoaşte noi că-i mai de credinţă, cu funea carea vom dzice că-i mai tare şi cu fierul carile vom pricepe că-i mai de nedejde, acolo şi cu acelea să să lege şi să să priponească. Deci carile epitropiia navarhului ar avea să mi să arete, ca cu acela cuvintele obştindu-mi, celea ce spre sfârşitul lucrului ar căuta să vorovască.“[1]

La aceste a Camilopardalului cuvinte, Uleul arăta precum lui

[1] Mavrocordat ia primul cuvântul, ţinând un discurs retoric, după moda vremii, despre rolul binefăcător al păcii în relaţiile interumane, evidenţiind iniţiativa şi sinceritatea lui Dimitrie la aceste tratative şi subliniind primejdiile la care s-ar expune cei doi rivali prin continuarea politicii de intrigă şi învrăjbire.

nu numai piiedecele în picioare, ce şi gârliţa în grumadzi i s-au pus, de vreme ce Corbul scrie precum tot lucrul pre sama Biholului au lăsat. Dulăii acmu nici lătra, nici scânciia, ce ca cei ce muşcă pe furiş, numai din semne să cuciriia, să muşce locul mâna nu le da, să latre iarăşi socotiia că adese şi de multe ori lătrând, acmu a tuturor urechile de lătrăturile lor să să fie deprins (că minciuna adese grăită şi adevărul grăit în minciună îl preface).

Aceştea tăcând, Biholul într-acesta chip a răgi începu: „Între noi cineva, o, Camilopardale, hiriş şi cu deplină putere epitrop Corbului nu ieste, nici cineva pozvolenie ca aceia are, carile ce ar lega să fie legat şi ce ar dezlega, să fie dezlegat, fără numai a îmbe părţilor pofte ascultând, cuvintelor giudecători, dreptăţii alegători şi asupra celui de obşte folos sfătuitori şi îndemnători să fim. Nici aşi socoti cu cale a fi lucrul acesta supt siloghismurile aristoteleşti şi sentenţiile platoniceşti să cadză, nici până într-atâta de adânc scociorât ar trebui, ce numai inimile acmu plecate cu un chip mai pre iuşor să le alcătuim (că funele socotelii mai mult decât ce vremea pofteşte, întindzându-să, şi destindzându-să, din socoteală, socoteală naşte şi din cuvânt, cuvânt izbucneşte, şi aşe, cele vechi trecând, altele noaă, ca în roată, să întorc). Ce de ieste lucrul vrăjbii în pace să să săvârşască, ei în de iei voroavele şi poftile să-şi arete, iară noi, cele cu cuviinţă din cele cu necuviinţă alegând, după dreptate să giudecăm. Spre carea, de vor vrea a să odihni, bine, iară de nu, voia lor în mâna lor ieste şi precum le va fi pofta, aşe facă."[1]

Camilopardalul, cunoscând că socoteala Biholului spulbărat, iar nu întemeiat lucru ieste să facă (căci răutatea Corbului pocăinţă nu ştie), foarte să mânie şi într-acesta chip răspunsă: „De vreme ce socoteala lor au fost, o, priietine, pentru ca numai între

---

[1] Adoptând o atitudine neangajantă, Dositei propune ca cei doi împuterniciţi, adică el şi Mavrocordat, să nu se amestece prea mult în acest conflict, urmând ca împăcarea să fie mai ales rezultatul efortului celor două părţi venite la tratative.

dânşii să să vorovască, alt loc de împreunare să-şi fie căutat. Iară de au fost (precum Corbul, scriindu-ne, să roagă) lucrul acesta, cu mijlociia noastră să să caute, chipul al triilea, adecă adevărat epitropul Corbului, de faţă a fi ar fi trebuit, carile noi ce vom giudeca, ca cum singur Corbul ar fi, sau astădzi priimitoriu, sau astădzi nepriimitoriu giudecăţii noastre să să arete. Ce acmu aievea ieste că şi acestea ispite sint şi apă în piă bătută. Însă ispită ca aceasta printr-un alt chip, lor asemenea, iar nu prin mine, să o facă, căci nu mai puţin pentru a altora decât pentru a mea cinste port grijă, şi inima carea voia în mâna mea ş-au pus, precum pentru a mea, aşe pentru a lui, a sta mi să cade.“ Şi aşe, Camilopardalul, de mânie aprins, sculându-să, dintre dânşii ieşi.[1]

Iară după ieşirea Camilopardalului din adunare, cu toţii tulburată firea-i vădzind, într-o întristare cu tăcere amestecată întrară. Şi mai vârtos Inorogul cunoscând că din toate părţile şi în voroavă, şi în faptă vicleşugul nu lipsiia, ales că Corbul, macar că toată pozvoleniia Biholului dedese, însă Biholul, nestătătoare socoteala Corbului ştiind, supt darea cuvântului să să lege nu vrea. Dulăii, aşeşi din-ceput, spre isprăvirea lucrului cu piatra la deal siliia, de vreme ce toată cinstea şi agonosita lor în vânători şi vrăjituri ca acela să sprijeniia.

Uleul, macar că într-adevăr spre săvârşirea lucrului tare năzuia, însă slujba aceasta supt titulul numelui lui plineala să ia poftiia, care lucru vădzind că Corbul Biholului l-au orânduit, oarecum căldura cu răceala amesteca şi, precum la dânsul vreo putere nu ieste dzicând, tot lucrul asupra Biholului arunca. Camilopardalul, aşijderea, singur numai schiptrul giudecătoriii nedejduind, apoi pre Bihol giudecătoriu, iar nu epitrop a să numi

[1] Mavrocordat, ascultând intervenţia nesinceră a lui Dositei şi dorind ca să fie el singur arbitru în aceste tratative, se înfurie şi invită pe cele două părţi să-şi continue convorbirile în altă parte, dacă nu au într-adevăr nevoie de mediator.

audzind, pricini, macar că adevărate, însă nu fără venin amestecate, arunca şi lucrul oarecum mai greu decât era a-l arăta siliia.[1]

Inorogul a tuturor, precum cuvintele, aşe chipurile bine socotind, de pre semnele ce la ivală videa, adevărat cunoştea că toată greuimea lucrului nu atâta în sine, pre cât în lăcomiia titulului giudecătoriii rămăsese. De care lucru, într-acesta chip le vorovi: „Această a noastră vrajbă nu proaspătă, ce precum am dzice de veche acmu împuţită ieste, pre carea încă de la părinţi, ca datoriia, rea moştenire preste voie şi ca cu mânule ciunte am apucat-o. Aceasta, dară, atâtea rădăcini în toate părţile, în lat, lung şi adânc aruncate având, nu ieste cu divă, de să arată aşe de cu greu a să dezrădăcina (că vrajba neprietiniii ca piatra cu var lucrată până în 40 de ani tot fiierbe). Ce cât despre a mea parte ar fi, precum pururea şi în răbdare şi în aşteptare gata am fost, şi de acmu înainte încă câtăva vreme loc îngăduinţii a da nu mă voi feri. Şi pentru ca pricina rămânerii vrăjbii eu a fi să nu mă arăt, încă un sfat am a vă sfătui, pre carile, audzindu-l, de va fi plăcut, noi în de noi lucrul la săvârşit a duce să putem socotesc. Iară de nu, fietecarile la punctul său cel dintâi a să întoarce cu voia sa să slujeşte. Sfatul mieu, dară, ieste acesta: întâiaşi dată Camilopardalului pentru osteninţa carea până acmu în treaba noastră au făcut, precum să cade, mulţemită prietineşte să-i facem. După aceasta, la alt loc undeva, de iznoavă să ne împreunăm, unde ce cu nevoie şi ce pre lesne în lucrurile noastre ar fi să înţelegem. De ciia, carile mai aspre ar rămânea, de

[1] Scriitorul îşi dădea seama de ce tratativele de pace băteau pasul pe loc: Alexandru Mavrocordat era supărat că nu i se acordase în exclusivitate funcţia de arbitru. Ştefan Cantacuzino, care, după Dimitrie, înclina cel mai mult spre pace, se simţea, de asemenea jignit, fiindcă nu i se acordase lui acest rol. Dositei, învestit de Brâncoveanu cu această responsabilitate, se ferea să-şi ia în serios sarcina de onoare, cunoscând prea bine firea schimbătoare a domnului Ţării Româneşti, în timp ce agenţii şi spionii munteni nu erau interesaţi nicidecum spre împăcare, vrajba şi intriga constituind raţiunea lor de a fi.

acelea pre Camilopardal să înştiinţăm, ca cu mijlocirea şi socoteala lui şi acelea aşedzindu-să, ca pre un martur şi întăritoriu aşedzimânturilor noastre să-l punem“.[1]

Sfatul acesta Uleului plăcu, Biholul nu-l lepădă, dulăii încă pentru bunătatea sfatului cu capetele plecând sămnul primirii arătară. Ce nice sfatul Inorogului de îngemănarea gândului lipsit era, întâi că, vădzind Inorogul pre Camilopardal precum asupra celorlalţi oarecum s-au mâniiat, ca şi mai mult asupră-le să-l pornească siliia, ca doară pentru mâniie, ar uita lăcomiia şi în fierbânteala singelui cuvântul dreptăţii ar grăi[2] (că nu puţin prepus era ca nu cumva cu aceasta pricină obrocul Camilopadalului de la Corb să să fie adaos, care lucru s-au şi tâmplat, precum mai gios să va dzice). A doa, ca doară ar putea cunoaşte la ce săvârşit bate a lor socoteală, ce ar avea de la dânsul să ceară şi în ce feliu ar pofti să să aşedze acea neîncălzită între dânşii răceală[3].

Aşedară, cu toţii împreună sculându-să, a doa dzi într-alt loc să împreunară, unde întâi Uleul într-acesta chip voroavă făcu: „Eu, o, priietinilor, unde nedejduiam că mai mult folos şi agiutorinţă spre a lucrului isprăvire vom avea, acolea semne împotrivnice şi cuvinte cu zgrăbunţi de gheaţă amestecate vădzuiu (însă pentru aceasta, într-această dată mai mult voroavă a face nu pociu). De care lucru, după a Inorogului întreagă sfătuire, ale

---

[1] Preocupat în modul cel mai sincer să încheie pace, Dimitrie consiliază pe participanţi să ofere daruri lui Mavrocordat pentru „osteninţă“ şi propune să se continue tratativele fără acesta în altă parte, urmând ca Exaporitul să arbitreze numai în chestiunile mai grele.

[2] Mizând pe supărarea lui Mavrocordat împotriva părţii muntene, Dimitrie spera ca acesta, sub impulsul furiei, să-i facă lui dreptate, fără să mai fie nevoie de a-l răsplăti băneşte.

[3] În realitate, după cum îşi da seama şi scriitorul, supărarea Exaporitului era simulată, prilej pentru el de a i se mări „obrocul“, adică darurile periodice din partea lui Brâncoveanu.

altora în chip de prorocii paradigmate într-o parte lăsind, acmu între noi cu line suflete şi împăcate inimi, ce greu şi ce iuşor înainte ne-ar ieşi, cu osirdie să cercăm, ca aşe, după a lucrului trebuinţă, într-o parte lăsindu-ne, spre ce cinsteş şi cu cuviinţă ar fi să ne alcătuim."

Atuncea, Inorogul, vădzind că boldurile Uleului în piielea Camilopardalului împung, dzisă: „Eu încă, o, priietine, mult m-am mierat că chipul pre carile singuri voi de cinstit şi de drept l-aţi ales, acela acmu între miiere amestecă fiiere, şi foarte rău îmi pare, căci pricina mai dintr-adânc a cunoaşte nu pociu (că pricina cunoscută fiind, oricât de aspră ar fi, vreun leac spre netedzirea ei să nu să afle nu poate)."

Biholul dzisă: „(Ucenicii Epithimiii supt dascalul Pleonexiii să supun[1]), ce acmu vremea acestor provlimate nefiind, la ale noastre enthimemate să ne întoarcem. Inorogul într-o parte, Corbul într-altă parte trage, iară dreptatea pre calea sa va merge. Ce acmu întâi trebuie să ştim pofta Inorogului de la Corb, ce şi carea ar fi."[2]

Inorogul dzisă: „Eu, o, priietinilor, ceva greu şi fără cale de la Corb nu poftesc, fără numai el singur în sine socotindu-să, ce va afla strâmb să îndreptedze, şi ce dreptatea pofteşte, să poftească şi să învoiască.[1] Acmu, dară, asemenea şi eu a şti aşi pofti de la mine Corbul ce ar cere."

---

[1] Aluzie la faptul că supărarea lui Mavrocordat era simulată, acesta aşteptând să fie plătit pentru serviciul cerut. Comportarea înaltului demnitar stârnise şi dezaprobarea lui Ştefan Cantacuzino şi a lui Dimitrie Cantemir, nu numai a lui Dositei.

[2] Plecarea lui Alexandru Mavrocordat constituie prilejul ca Dositei să-şi ia asupra sa rolul de arbitru al tratativelor de împăcare, rol cu care şi fusese învestit de Brâncoveanu. Cunoscând bine dedesupturile acestui conflict, el întreabă pe Dimitrie care îi erau pretenţiile ca să se ajungă la împăcare.

[3] Este interesantă pretenţia de principiu pe care o ridică Dimitrie: el nu dorea ceva ce ar fi fost nedrept, ci numai înlăturarea abuzurilor comise asupra sa de către Brâncoveanu.

Uleul dzisă: „Corbul de la tine altăceva nu pofteşte, fără numai prieteşug şi dragoste adevărată.“[1]

Inorogul răspunsă: „De vreme ce el prieteşug şi dragoste adevărată pofteşte, iată că şi lui ca aceleaşi a ne da i să cade (că toată pofta bună cu binele cătră altul a să obşti pofteşte). Însă de pre ce vom într-adevărat a cunoaşte putea, că unul cătră altul aceiaşi cerere şi dare plineşte (că voile de bine voitoare din cuvânt încep şi fără zăbavă în faptă sfârşesc). Deci, cât despre a mea parte ar fi, părăsind vrăjmăşiia neprietiniii, îndată toată giuruinţa şi plinesc (că nici mai mult ceva Corbul de la mine are a pofti). Care lucru, Corbului deplin a-i sluji nu poate, de vreme ce eu, deosăbi de aceasta, asupra lui şi alt feliu de dreptate precum să fiu având în toată lumea ştiut ieste. De care lucru, atuncea numai să va dovedi precum adevărat din vrăjmăşie întorcându-să, spre dragoste să fie purces, când strâmbătatea lăsind, dreptatea a lucra va începe. Aşijderea, împotrivă lucrul ieste de socotit, că Corbului despre mine pace dându-i-să, îndată toată odihna îşi agoniseşte, carea la mine nu ieste aşe, căci sint şi altele carile neodihna îmi pricinesc, şi acelea toate de nu să vor spre odihnă alcătui, nici eu de tot a mă aşedza şi a mă odihni pociu (că prieteşugul adevărat ieste de bunăvoie închisoarea sufletului în trupul strein şi pătimirile streine ca pre ale sale a le suferi). Însă nici cu socoteala întreagă să poate numi acela carile, focul aţiţind, cu ochii în fum să stea, că macar că focul spre trebuinţă să aţiţă, însă mai denainte a socoti trebuie ca fumului loc de răzsuflare dându-să, celuia ce-l aprinde înăduşală să nu facă. Deci de vă ieste socoteala ca aceasta dragoste deplină şi adevărată să să facă, întâi toate peristasele să să cerce şi

[1] Ştefan Cantacuzino ocoleşte în mod voit fondul lucrurilor, declarând că domnul Ţării Româneşti se mulţumeşte cu o amiciţie sinceră din partea lui Dimitrie.

aflându-să precum să cade să să aşedze şi aşedzindu-să cinsteş să să păzască.“[1]

Biholul dzisă: „Ce şi carile pot fi acele ţircumstanţii?“

Inorogul dzisă: „După a mea socoteala, sint acestea:

Întâi: împuţite ranele vrăjmăşiii, cu mehlemul adevăratei dragoste ungându-să, să să tămăduiască şi toate asuprelele dintr-îmbe părţile, ca cum nici n-ar fi fost, să nu să mai pomenească (că pomenirea asuprelelor înnoiesc şi ijdărăsc neprietiniia).

A doa: pentru cele viitoare lovituri bună pază, ca de vor şi vini, a lovi să nu poată, iară de vor şi lovi, a răni putere să nu aibă (că ce s-au tâmplat o dată, să poate tâmpla şi de altă dată).

A triia: vrăjmăşiia nu numai din gură să să părăsască, ce deodată cu cuvântul şi ciniile răutăţii din mâni să să lepede, ispitele să să părăsască, uşile şi ferestrile simţirilor, despre tot aburul şi vântul tulburării astupându-să, tare să să păzască, ca nu cândai nepriimitorii bunului acestuia lucru, vreme şi loc aflând, în casa lineştii oaspele tulburării să poată băga (că vântul răutăţii şi a vicleşugului atâta de supţire ieste, cât nu numai prin găuricea urechii destupate, ce şi prin inima supt lăcata socotelii încuiată a răzbate poate).

A patra şi cea mai de treabă ieste ca toată dreptatea să să plinească, pentru ca nu cumva, unul despre altul în pagubă rămâind, mosorâtura aceii lovituri durerile vechi în minte să aducă (că paguba avuţiii la muritori din rădăcina sufletului a fi să socoteşte, pentru aceia, precum averea din suflet să fie să dzice şi la cei mai mulţi aşe să crede). Deci cu bună osirdie să căutăm trebuie, ca cine supt pagubă ieste şi carile pricina aceii păgubiri să fie fost să aflăm, de ciia, cu cumpăna dreptăţii cumpănindu-să, fietecăruia partea ce i s-ar cădea, dreaptă împăr-

---

[1] Sesizând lipsa de bunăvoinţă a părţii muntene, Dimitrie ripostează, că în timp ce Brâncoveanu se poate mulţumi cu pacea oferită, el, Dimitrie, a fost în acest timp păgubit, situaţie ce obligă la o atentă analiză a chestiunii în cadrul tratativelor.

ţală să i să facă. Nici dzic, o, priietinilor, pagube ca acela să să pomenească, carile unul în pizma altuia pre la vrăjitori şi pre la vânători ar fi pierdut, ce ca celea carile tirăneşte streinele prădând, ca cum ale sale ar fi, le ţine şi fără nici o pravilă a dreptăţii le stăpâneşte.“[1]

Uleul dzisă: „Adevărat că precum în multe dreptate ai şi noaă şi altora ştiut ieste. Însă am pofti ca şi acmu de la tine să audzim, ce ar fi acea dreptate şi cum s-ar putea plini?“

Inorogul dzisă:

„Întâi: birlogul carile de moşie ne ieste şi până acmu de câteva ori Corbul tirăneşte cu siloghismurile sale, unora şi altora l-au dat, de acmu înainte aceasta să nu mai adaogă a face.[2]

A doa: în monarhiia dobitoacelor pasirile amestec să nu aibă, nici pliscul Corbului de piielea Boului să să mai atingă.[3]

A triia: toate cuiburile Corbului, carile mai denainte de acesta epitrop pasirilor au fost, Corbul de acmu într-însele nici să să oaă, nici pui să scoaţă, nici altor pasiri să le dea, ce după dreptate, puilor Corbului carii săraci de părinte au rămas, înapoi să să întoarcă.[4]

---

[1] În timp ce primele trei puncte prevedeau posibilităţile de principiu pentru evitarea unor noi conflicte, punctul al patrulea, cel mai important, cere ca Brâncoveanu să repare nedreptatea, adică să dea înapoi ceea ce stăpâneşte cu silnicie, făcând „dreaptă împărţeală“. Este vorba de reîmpărţirea moştenirii lui Şerban Cantacuzino, fostul domn al Ţarii Româneşti (1678-1688).

[2] Considerând domnia Moldovei ca un drept „de moşie“ al familiei Cantemir, Dimitrie cere ca Brâncoveanu să nu se mai amestece în viaţa politică a acestui principat, numind sau mazilind pe domni după bunul său plac.

[3] *Clon\ul Corbului: b`ntuiala, zavistiia lui (D. C.)*.

Această prevedere seamănă cu cea dintâi, Dimitrie mai făcând în plus precizarea de detaliu, ca ura domnului muntean („pliscul Corbului“) să nu se mai îndrepte împotriva nici unui moldovean, fie el domn sau boier.

[4] *Corbul carile mai denainte de acesta epitrop pasirilor au fost: +erban Vod[*, adică Şerban Cantacuzino, unchi al lui Brâncoveanu şi socru al lui Dimitrie, căsătorit cu fiica sa, Casandra; *cuiburile: satele*, adică moşiile acestui domn, iar „puii“ sunt „ficiorii, născuţi“, copiii lui Şerban. Acest punct prevede deci ca

A patra: penele, aripile şi toţi fulgii şi tuleiele Corbului trecut, Corbul de acmu între penele sale să nu le amestece, ce moştenitorilor înapoi să le dea. Căci penele Corbului trecut dintr-acestui de acmu foarte bine să cunosc, că aceluia sint cu doaă feţe, pe de o parte negre ca a Corbului, iar pe alta pestriţe ca de pajoră şi sure ca de vultur.[1]

Acestea, dară, Corbul cu fapta plinind, o, priietinilor, precum spre adevărata dragoste s-au întors voi putea cunoaşte. Iară amintrile, macar cum a mă încredinţa nu voi putea (că giuruinţele cuvintelor fără plineala lucrurilor, ca oaăle fără plod şi ca săminţele fără roadă sint).“

Biholul, macar că toată puterea şi pozvoleniia epitropiii avea, însă pentru neîncredinţarea în lesne a să muta socoteala Corbului, din sine asupra lucrului apofasin să facă nu îndrăzniia. De care lucru, vremea cumpărând (că Biholul precum la căldură, aşe la frig din fire nesuferitoriu ieste), într-acesta chip răspunsă: „Toate poftele tale drepte şi pe cale sint, şi aşe, s-ar cădea ca toată dreptatea să să plinească. Însă pentru tuleile Corbului trecut din gura Corbului acestuia, cu giurământ asupra numelui Vulturului ceresc am audzit, precum nici vreodată să nu le fie luat, nici acmu la dânsul să să afle. De carea, macar că cu toţii bine ştim că adevărul nu grăieşte, însă noi ca priietini a îmbe părţilor nevoitori vom fi, ca nici el de minciună să să ruşinedze, nici dreptatea ta acoperită şi călcată să rămâie. Şi de vreme ce poftele

---

Brâncoveanu să înapoieze urmaşilor fostului domn moşiile şi satele pe care le răpise. Un moştenitor al unei părţi a moşiilor reclamate era şi Dimitrie în calitate de ginere (pe acest temei pretinsese şi domnia Ţării Româneşti).

[1] P*enele, aripile, fulgii: banii =i alalt[avu\iie, iar tuleiele: lei b[tu\i, bani 120 (D. C.)*.

Pretenţiile lui Cantemir mai cuprind şi prevederea ca Brâncoveanu să înapoieze urmaşilor şi averea bănească a lui Şerban. Rezultă că, cel puţin într-o anumită măsură, conflictul dintre Cantemir şi Brâncoveanu era un banal litigiu de familie.

ce sint acmu cum să cade am înţeles şi lucrul până la atâta au sosit, încă puţină vreme îngăduitoriu să fii cu toţii te poftim şi acestea toate de nu să vor face, încă mai cu multul decât ai poftit, atuncea amăgeala despre mine să o ţii."[1]

Aşedară, cu atâta cuvintele şi voroavele între dânşii puindu-se şi cu lucrul a le săvârşi rămâind, cineşi la ale sale să dusără. Iară Biholul cătră Corb carte într-acesta chip scrisă:

„Biholul Cinei, Corbului Dealurilor, sănătate! Pentru pricina între tine şi între Inorog, pre carea ca să o caut şi să o isprăvăsc tare m-ai rugat şi în ori în ce chip o voi alege, aşe să şi fac, voie slobodă mi-ai dat, iată, cu puţine cuvinte vei şti că lucrul la aceasta au vinit, ori din tuleiele Corbului trecut, ori dintr-ale tale în tot anul Inorogului patru mii de tuleie să dai, adecă în toate trii lunele câte o mie, şi tuleiele să nu fie negre de pe spate, ce albe, de pre supt pântece zmulte.[2] Din toate cuiburile, câte Corbul trecut au avut şi acmu în monarhiia pasirilor să află, a triia parte în puterea şi oblăduirea Inorogului să să dea, căci acestora adevărat şi drept moştenitoriu a fi să cade.[3] Apoi, pre piielea Boului clonţul tău să nu mai îmble, nici în monarhiia dobitoacelor

---

[1] Deşi avea depline puteri, Dositei nu îndrăzneşte să hotărască în ceea ce priveşte pretenţiile lui Dimitrie şi ca atare propune să amâne tratativele până când va primi un răspuns de la domnul muntean. Având grijă să nu supere părţile venite la împăcare, el dă dreptate ginerelui lui Şerban-Vodă, dar ţine să precizeze că, după câte ştie el, Brâncoveanu neagă că şi-ar fi însuşit banii predecesorului său.

[2] În scrisoarea trimisă la Bucureşti, Dositei propune ca Brâncoveanu să înapoieze lui Dimitrie partea de bani ce i se cuvenea din moştenirea lui Şerban Cantacuzino sub forma unei rente anuale de patru mii de taleri de argint, urmând ca suma anuală să fie împărţită în câte o mie de taleri trimestrial.

[3] Dimitrie mai pretindea ca Brâncoveanu să-i înapoieze a treia parte din satele şi moşiile lui Şerban Cantacuzino, deşi acesta avea cinci copii. Pentru a înţelege lucrurile, facem precizarea că două fete nu aveau drept la moştenire: Maria, soţia unui trădător, Constantin Bălaceanu (mort în lupta de la Zărnesti, în 1691) şi Bălaşa, nemăritată.

să te măi amesteci. Acestea noi am ales (macar că cu toţii ştim că mai multă şi mai mare parte dreptatea lui ar pofti). Aceasta de folosul obştii şi de odihna ta a fi sfătuim. Deci într-acesta chip cu dânsul prieteşugul a lega de vii vrea, chiar şi adevărat, spre întăritura aşedzimântului răspuns să ne dai, ca, împreună cu Camilopardalul şi cu alţii ai tăi carii aicea să află, cuvânt stătătoriu să dăm şi să luăm. Şi altă mai mult lucrul a cerca şi a zbate nu mai ispiti (că leneşul mai mult aleargă şi scumpul mai mult păgubeşte)."

Corbul, de acestea înţelegând, cum mai curând înapoi răspuns ca acesta trimasă: „Pentru câte mi-ai scris, foarte bine am înţeles. Deci vii şti că acestea toate, cu toată inima priimindu-le, le întăresc şi le adeveresc şi, după al vostru aşedzimânt, cu fapta a le plini nevoitori vom fi. Numai şi eu aceasta deosăbit poftesc, ca tuleiele carile pre an voi da, nu supt numele dăriii, ce supt chipul darului să fie. Pentru cuiburi, aşijderea, vreo scrisoare la mijloc să nu să facă, pentru ca să nu să înţăleagă că doară vreodânăoară supt mâna noastră fiind, acmu de supt mâna noastră au ieşit."[1]

Ca acestea Corbul şi către Camilopardal scrisă şi pre amândoi tare îi ruga ca, foarte nevoitori fiind, să nu cumva lucrul neisprăvit să rămâie, pentru carea har şi mare prieteşug de la dânşii va cunoaşte, a căruia mulţămită şi răsplătire fără zăbavă şi pre larg o va face.

Răspuns ca acesta Biholul luând, împreună cu Uleul la Camilopardal să dusără, pre carile, în multe feliuri rugându-l (căci precum mai sus s-au pomenit, la adunarea dintâi mâniindu-să, de lucru mai să părăsisă), îl poftiia ca pre Inorog să poftească şi

---

[1] Brâncoveanu recunoaşte justeţea pretenţiilor lui Dimitrie; îi restituie banii ceruţi, dar nu din obligaţie, ci ca dar, iar în privinţa moşiilor, le va da şi pe acestea înapoi, însă nu printr-un act scris, pentru a nu se considera că ar fi fost vreodată în mâna lui.

să-l îndemne ca celea că la mijloc să pun să priimască. Deci Camilopardalul, de o parte adaogerea obrocului vădzind (căci aceasta încă de demult i să giuruisă), iară de altă parte, plecată rugămintea lor înduplecându-l, pre Inorog la sine chemând, întâi pre taină, iar apoi şi la ivală, cu multe chipuri şi tropuri ritoriceşti pacea lăudă, iară vrajba huli (că ritorii mai multă materie de dzis decât în lauda păcii şi în hula vrăjbii a afla nu pot), apoi inima Inorogului cu alte feliuri de dulci voroave şi giuruinţe a domoli începu, până mai pre urmă, la deşchiderea cuvântului viind, Corbul din mândriia lui la cât s-au lăsat îi spunea şi precum atâta dare pre an să dea priimeşte îi dzicea. Aşijderea, crescând dragostea, precum şi darurile vor creşte îi giuruia. „De ciia, de socoteşti, dzice, căci sint priietin, cuvântul şi sfatul priietinului tău ascultând, acestea de această dată de la Corb, priimeşte. Acestea făcând, pare-mi-să că nu vii greşi."

Aşedară, de o parte Camilopardalul, de alta Biholul şi cu Uleul îl ruga. Inorogul încă, pre o parte, de viaţă primejdioasă supărat şi săturat fiind, iar pre altă parte, îndemnarea şi pofta priietinilor a călca neputând, pre pomenitele condiţii aşedzimântul păcii priimi.[1]

După aceia, cu toţii de acolea sculându-să, iarăşi la lăcaşul Bivolului să dusără, unde toţi dulăii, ogarii, coteii, împreună cu Uleul adunându-să, pre cinstea numelui şi pre credinţa cuvântului legământul păcii aşedzară (căci pre numele Vulturului ceresc a să lega amândoi nu priimiră) (de vreme ce cine a sa cinste nu păzeşte, a celor cereşti de abiia va cunoaşte). Apoi cu toţii sculându-să, cu capetele plecate, copitele[2] Inorogului săruta. Ino-

[1] În urma scrisorii lui Brâncoveanu, care conţinea şi indicaţia de a se ajunge neapărat la o împăcare, Dositei şi Ştefan Cantacuzino merg la Exaporit, pe care îl roagă să mijlocească împăcarea cu Dimitrie, ceea ce acesta consimte, fiind „săturat" „de viaţa primejdioasă".

[2] *Copita: m`na (D.C.)*

rogul încăşi îmbrăţâşându-i, precum i-ar săruta şi sămn de pace le-ar arăta, cu cinste îi priimia.

Şi aşe, într-acesta chip vrajba de 1.700 de ani între Corb şi între Inorog sfârşitul îşi luă.[1]

Iară toată cuprinderea istoriii aceştiia aceasta ieste:[2] că Vulturul şi Leul de puternici împăraţi vrând să să slăvască, muştele îi batgiocuriră[3], Vidra cu neştiinţa în fericire petrecând, cu sfatul, fără vreme, cine să fie o pricepură şi dintr-amândoaă monarhiile o izgoniră[4], pre jiganiile şi pasirile viclene Liliiacul le batgiocuri[5], Cămila, coarne cercând, ş-au pierdut şi urechile[6], Corbul, în doaă monarhii să stăpânească vrând, supt cea pre an dare mai-micului său s-au legat[7]. Şi precum toate sfârşitul său au, aşe şi dreptatea, vremea, locul, puterea şi biruinţa sa îşi află.[8]

---

[1] Se încheie astfel o convenţie de pace, ferindu-se fiecare parte de jurământ, pace ce pune capăt unui conflict de şaptesprezece ani (1688—1705) între Brâncoveanu şi Cantemireşti.

[2] Scriitorul rezumă în câteva cuvinte conţinutul şi ideile de bază ale *Istoriei ieroglifice*.

[3] Aluzie la răscoala ţăranilor, care nu a avut loc.

[4] Referire la mazilirea şi izgonirea lui Constantin Duca.

[5] Aluzie la cuvântarea batjocoritoare a lui Marco pseudobeizadea la adresa adunării de la Arnăut-chioi.

[6] Referire la dorinţa de ascensiune a lui Mihai Racoviţă la puterea politică, soldată în final cu mazilirea şi aruncarea sa în închisoare.

[7] Ironie la adresa lui Brâncoveanu, care, aspirând la stăpânire şi peste Moldova, a ajuns până la urmă să plătească bani unui principe mai slab, cum era Dimitrie Cantemir.

[8] Scriitorul îşi închipuia la acea dată că, prin încheierea păcii cu Brâncoveanu, a obţinut o mare victorie. Realitatea este că, după cum o va dovedi desfăşurarea ulterioară a evenimentelor, această pace nu a fost decât un scurt armistiţiu, pentru că atunci când situaţia se va schimba la Poartă în favoarea sa, Brâncoveanu va relua politica de intrigi împotriva fraţilor Cantemir.

IARĂŞI CĂTRĂ CITITORIU

CUPRINS

Aminte, cinstitule, îmi aduc că în rădăcina cărţii am fost giuruit, precum scara a numerelor şi cuvintelor streine tâlcuitoare, la sfârşit, iară a numerelor pasirilor şi dobitoacelor şi alalte supt alte numere supusă dezvălitoare la început vom pune. Ce după greşală mutând socoteala (că şi de pe aceasta sămnul slăbiciunii noastre vii putea cunoaşte), mutat-am şi scările şi pre una în locul alţiia am aşedzat. Către aceasta, macar că dezvălirea numerelor aievea giuruim, însă, de betejirea inimilor foarte ferindu-ne, dezvălind, le acoperim, şi acoperindu-le, le dezvălim, precum semnele arithmeticăi destul te vor învăţa, în carile, puţin ostenindu-te, ce vii cerca vii afla, şi a noastră până într-atâta fereală de nu vii lăuda, încailea nu vii de tot defăima, pentru carea toată bună vrerea în măsurata-ţi înţelepciune lăsăm.

Ia aminte c[scara aceasta nu dup[r`ndul azbuchelor, ce dup[num[rul fe\elor]mbl[.

SCARA
A NUMERELOR ŞI CUVINTELOR IEROGLIFICEŞTI TÂLCUITOARE

Volumul I

[1] Cifrele numelor corespund literelor chirilice. În dreapta se dă nu paginaţia manuscrisului, ci cea a ediţiei de faţă.

Şoimul	9.70.40.1.80 70.200.300.5.30.50.8.20. 400.30 (Toma postelnicul)	31
Uleul	200.300.5.500.1.50.80.1.600. 1.100.50.8.20.400.30 (Ştefan paharnicul)	31
Cucunoz	40.8.600.1.8.200.80.1. 300.1.100 (Mihai spatar)	31
Coruiul	100.1.4.400.20.1.50.400.30 (Răducanul)	31
Hârăţul	100.1.4.400.30.3.70.30.5. 200.20.400.30 (Radul Golescul)	31
Bălăbanul	200.5.100.2.1.50.20.1.300.1.20. 400.7.8.50.70 (Şerban Catacuzino)	31
Blendăul	200.5.100.2.1.50.30.70.3. 70.500.5.300.400.30 (Şerban logofetul)	31
Monarhie	Ţară, publică	32
Cânii	20.1.80.8.20.5.600.1.50.30.5. (Capichehaile)	32
Ogari	20.1.30.1.100.1.200.8 (Călăraşi)	32
Coteii	8.200.20.800.1.4.5. (Iscoade)	32
Bursuc	30.400.80.400.30.2.70.100.50. 8.20 (Lupul vornic)	32
Nevăstuică	500.1.300.1.4.5.4.400.30.400.8 (Fata Dedului)	32
Guziul Orb	4.5.4.400.30 (Dedul)	32
Şoarece	400.100.200.5.20.5.30 (Ursechel)	32
Corbul	2.1.200.1.100.1.2.1.2.70.4.1 (Basaraba voda)	33

Alalte numere de pasiri sau de dobitoace carile să pomenesc sau nici vreo sămnare nu au, sau carea ieste să aibă însămnare la locul său să va pomeni.

Strutocamila	40.8.600.1.8.2.70.4.1 (Mihai vodă) 54
Marginile gârlelor	Fănariul Ţarigradului 55
Căprioara de Aravia	4.8.40.8.300.100.1.200.20.70. 20.1.100.1.300.7.5. (Dimitraşco Caratze) 56
Epitrop Vulturului	Domn Ţărâi 40.400.50.300.5. 50.5.200.300.8 (Munteneşti) 58
Siloghismul	40.1.7.8.30.10.5 (Mazilie) unuia şi 4.70.40.50.10.5 (domnie) altuia 56
Ca asina despre maică	Viţa bună, carea să trage despre maică 60
Coţofana	3.100.1.40.1.300.8.20.400.30 (Gramaticul) muntenesc 79
Cornul cel de putere	Pecetea domniii Moldovei 81
Povaţa Leului	Jelea şi tragerea neamului moldovenesc 81
Brâul ars	Ieste meideanul pe ceriu de la zodiacul Racului până la al Capricornului 87
Căderea la gramatică	Sloveneşte *padej*, lătineşte *casus* 89
Moimâţa	Chipul voroavii 40.400.50. 300.5.50.5.200.300.8 (munteneşti) 91
Coşcodanul	2.1.20.1.100.5.200.20.400.30. 1.3.1 (Vacarescul aga) 91
Papagaia	80.1.80.8.20.70.40.50.5. 50.70 (Papi Comneno) 94
Privighitoarea	20.1.20.1.2.5.30.1 (Cacavela) 96
Cinci glasuri a lui Porfirie	Temeiul loghicăi: neamul, chipul, deosăbirea, hiriş şi tâmplarea 96
Şcoala lui Dioghenis	Să chema filosofiia cânească, carii toate lucrurile fireşti dzicea că n-au ruşine 100

Matca albinelor	Orânduiala, obiceiul, pravila țărâi 228
Țara Câmpilor	Crăiia leșască 231
Ostrovul Critului	Unde jiganie fărmătoare dzic că nu să află 232
Ogradă încungiurată cu apă lată	Ostrov de mare 234
Moliia din blane	1.9.1.50.1.200.10.5.80.1.80. 1.7.800.400.30.400 (Athanasie Papazoulu) 234
Cursă, lațuri	Ceauși, miubașiri, armași 235
Mreajă	Ferman, poruncă stăpânească 235
Horbura, vivorul	Răscoala, scularea asupra împăratului 235
Dealuri și munți	Norodul Țarigradului 236
Stânci și copaci	Norodul Udriiului 236
Șepte hatmani	Șepte munți a Țarigradului 237
Movilițe	Norodul de pre lângă Țarigrad, de afară 238
Robiia dobitoacelor	Vinirea moldovenilor la Țarigrad 239
Grumadzii-Boului	Numele Bogazului de la Țarigrad 240
Prețul robiii	Cheltuiala carea li s-au adaos la Țarigrad 241
Gârlele apelor	Satele pre dinafara Țarigradului 242
Coada păunului cătră coarnele boului	Cuca de la împărat, cătră căftanul ce luase 242
Penele roșii	Cabanița de domnie 242
De văpsala galbănă degetele a să văpsi	Mâna a sa împlea de mită 243
Șopron	Curțile, scaunul domnilor Moldovei 243
Giungherile, mesernițile în dobitoace	Prada, jacul boierilor în cei supuși 244

Rău, ah, capul, oh, vai, ai	Moşiia Strutocamilii, de unde numele i să trage 244
Ielcovan	Călăraş, olăcar de Ţarigrad 248
Boul	4.70.50.8.90.30.400.3.400. 500.5.300.400.30 (Donici lugufetul) 250
Lebăda	40.80.1.50.400.30.20.70. 100.50.5.200.20.400.30 (Mpanul Cornescu) 250
Având de nu va avea, neavând de va avea	El stărp fiind, ea copii de-i va naşte 251
Stihiile	Ţărâle 248
Văzduhul a pasirilor	Muntenească 248
Pământul a dobitoacelor	Moldovenească 248
Războiul lighioilor mici cu cele mari	Pohârnirea prostimei asupra celor mari ce făcuse unirea 257
Povestea Brehnacii către tot theatrul	Pildă către dzisă; cine face, faci-i-să 264
Simceaoa muntelui	Curte de om mare carea nu să poate călca 278
Prundiş	Casele de pre marginea Boazului, dinafară de cetate 278
Gura poticăi	Poarta cetăţii, capătul uliţii 280
Crocodil	Hasechi, pristavii bostangiilor 281
Nilul poate fi	Bogazul, limanul carile merge până la Vlaherna 281
Fălcile Crocodilului	Închisoarea la bostangii, caitchana 281
Hirişă istoriia Hameleonului	Carea precum ieste jiganie arată 283
Încleitura muscăi asupra limbii	Năpăştile carile scorneşte asupra pătimaşilor 284
Hrana	Agonisită dreaptă 284
Văzduhul, aierul stricat	Camăta, dobânda banilor 284

Pilda aceasta va să să înţăleagă ca oricum lucrul s-ar tâmpla, tot pe voie ieste să fie.

CUPRINS

Volumul II

Vultur pemintesc	Împăratul 300.400.100. 300.7.5.200.20 (turtzesc) 172
Părtaş tainelor	Părtaşi răutăţilor şi păcatelor 180
Istoriograful Afroditii	10.1.50.1.20.8.20.1.80. 8.20.5.600.1.8.1. (Ianaki capichehaia) 182
Vecinul de la Lacul Dracului	Aproape de Lakedemonia 40.5.50.5.20.200.5.30. 8 (Menec Seli) 182
Lacul Dracilor	Ţara Lachedemoniii 182
Vrăjitoriul despre crivăţ	200.5.100.1.200.20.5.100. 400.30 (Serascherul) 183
Baier	Carte de jalobă, de rugăminte 183
Aspida de Palestina	600.100.8.200.1.50.9.70. 200 (Hrisanthos) 184
Vrăjitoriul din părţile Mesopotamiii	4.1.30.300.1.40.80.1.50. (Daltampan) 185
Vrăjitoriul carile în laptele şi în spata oii caută	40.1.200.1.80.40.80.1.200.8 (Masap-basi) 187
Dulăoaş la oi crescut, în bătrâneţe ţine	600.400.100.40.400.7.300.7. 5.30.5.80.400.30 (Hurmuz tzelepul) 198-199
Vrăjitoriul ca ciupărca din gunoiu	40.5.600.40.5.4.80.1.200.1. (Mehmed-paşa) 202
Sfârşitul cântecului Lebădii	Moartea ei 203
	10.1.200.10.8. (Iaşii) 204
Locul întinsorii mrejii	Caraghioz, păpuşă de mascara vestită 206
Mascara cu ochi negri	7.1.600.1.100.10.1 (Zaharia) 209
Una din molii	Ardealul, Crăiia Ungurească 211
Ţara Munţilor Plotunul	200.20.1.100.30.1.300.70.20. 1.100.1.300.7.5. (Scarlato Caratze) 212
Hirişă perigrafiia Camilopardalului	N-are tâlcuire 216
Farmece	Lucrurile Porţii 217

GLOSAR[1]

A

abate, a s[~, *vb.* — a se depărta de linia obişnuită, a schimba drumul; 2 a înlătura.

abur, *s.m.* — abur, ceaţă, fum; 2 adiere, vânt slab; 3 tărie, alcool; 4 aromă; 5 suflare, respiraţie, suflet (sufletul animalelor).

aburi, *vb.* — a aburi; 2 a bate uşor vântul, a adia.

accidens *(lat.), s.n.* — accident, întâmplare, (predicabil porfirian).

acesta=, *pr.* — şi acesta, acelaşi.

aciua, *a s[~, vb.* — a-şi găsi refugiu, a se adăposti.

acmu, *adv.* — acum.

acmu=i-acmu=i, *adv.* — chiar acum, în acest moment, îndată.

acolea=, acole=, acolo=, *adv.* — tot aici, tot în acelaşi loc.

acolithos *(el.), s.m.* — tovarăş de acţiune: *adj.* — care urmează.

acoperi, a s[~, *vb.* — a se acoperi, a se înveli; 2 a se ascunde.

acoperire, *s.f.* — acoperire, ascundere, tăinuire.

acoperit, *adj.* — învăluit, ascuns, tăinuit; 2 greu de pătruns cu mintea; *adv.* — în parabole, cu tâlc, pe ascuns.

activitas *(lat.), s. f.* — activitate, manifestare.

---

[1] Am înregistrat în special cuvintele arhaice, care astăzi nu mai au circulaţie. Alături de acestea am introdus şi termeni noi folosiţi de Cantemir fie prin împrumut, fie construiţi de el plecând de la fondul limbii române de atunci. În acest sens am acordat o atenţie deosebită termenilor privind domeniul filozofic, al ştiinţelor din acea vreme şi al relaţiilor sociale şi politice. Am notat, de asemenea, şi unele forme care prezintă interes pentru istoria limbii. În glosarea cuvintelor am căutat să surprindem numeroasele sensuri pe care Cantemir a înţeles să le acorde acestora din motive speciale. În descifrarea termenilor sau locuţiunilor filozofice, sarcină deosebit de dificilă, am cercetat corespondenţele din terminologia aristotelică, în circulaţie în filozofia vremii în această parte a Europei, iar acolo unde am întâlnit sensuri speciale, am folosit şi citarea contextului.

adaoge, *vb.* — a adăuga, a înmulţi, a mări; 2 a alătura.

adaogere, *s.f.* — adaos, înmulţire, mărire, dezvoltare; 2 supradotare; 3 umplere, revărsare.

ademenitur[, *s. f.* — ademenire.

adese, *adj.* — numeros, *adv.* — repede, iute.

adev[rat, *adj.* — adevărat, neîndoielnic; 2 sincer; 3 raţional; 4 propriu; *adv.* — în mod real, cu adevărat.

adevereal[, *s.f.* — adeverire, confirmare.

adeveri, *vb.* — a confirma, a întări, a stabili adevărul, a hotărî ce este adevărat; 2 a aproba; 3 a afirma; **a s[~** — a se încredinţa, a se convinge cu probe materiale; 2 a se aduce la cunoştinţă; 3 a se confirma; 4 a se aplica, a fi sau a rămâne valabil; **a-=i ~** — a se încredinţa, a socoti ce este adevărul; 2 a-şi confirma, a-şi întări, a-şi da asigurări.

adevericiune, *s.f.* — adevăr; 2 încredinţare; 3 confirmare.

adeverin\[, *s.f.* — dovadă; 2 credinţă, loialitate; 3 adevăr, obiectivitate; 4 încredinţare, confirmare; 5 dreptate; 6 credit moral, încredere; 7 adeverire; 8 lămurire, elucidare; **dup[adeverin\[,** *adv.* — în spiritul adevărului, cu toată obiectivitatea.

adeverit, *adj.* — încredinţat, convins; 2 confirmat; adv. — în mod sigur, cu certitudine.

adeveritor, *adj.* — care adevereşte, care confirmă, probant; 2 afirmativ: **protase adeveritoare** — premise afirmative.

adev[rul lucrului — realitatea faptului.

adins, în *loc. adv.* **mai cu de-adins** — mai ales, îndeosebi.

aduc[tor, *adj.* — aducător, care aduce; 2 pricinuitor.

aduce, *vb.* — a aduce; 2 a orienta, a îndrepta.

adulm[ca, *vb.* — a adulmeca, a mirosi.

adulm[care, *s.f.* — adulmecare; 2 intuire.

adulm[c[toriu, *adj.* — care adulmecă, miroase, simte, intuieşte, urmăreşte, cercetează („minte adulmăcătoare“).

adulm[cos, *adj.* — care adulmecă, miroase, cercetează.

aduna, *vb.* — a aduna, a strânge; 2 a convoca.

adunarea de ob=te a dimocratiii — adunarea populară.

afar[din toat[socoteala =i sim\irea; loc. *adv.* — în mod inconştient; **afar[din fiin\[,** *loc. adj.* — ireal, iluzoriu.

a fi — realitatea concretă, existenţa, plinul (în sens ontologic).

afla, *vb,* — a afla, a găsi; 2 a cunoaşte; **a s[~** — a se afla, a se găsi, a fi din belşug.

aflare, ~ **[ri**, *s.f.* — descoperire, adevăr descoperit; 2 rezultat, soluţie; 3 invenţie, mijloc găsit.
afl[toriu, *adj.* — inventator.
afrodis[u *(el.), adj.* — afemeiat.
afthadia *(el.), s.f.* — îndrăzneală, temeritate; 2 obrăznicie, impertinenţă.
aftocrator *(el.), s.m.* — autocrat, monarh absolut.
agem *(turc.), adj.* — persan.
agiune, *vb.* — a ajunge, a sosi.
agiunge *vb.* — a ajunge (undeva), a sosi; 2 a putea; 3 a egala; 4 a pătrunde cu mintea, a înţelege; **a s[** ~ — a se înţelege, a ajunge la înţelegere.
agiut[tor, *adj.* — ocrotitor, protector.
agiutor, *s.n.* — ajutor, sprijin; 2 auxiliar, tovarăş; 3 provizii.
agiutori, *vb.* — a ajuta, a susţine; 2 a proteja.
agiutorin\[, *s.f.* — ajutor, favoare.
agona *(el.), s.f.* — luptă, agonie; **agona mor\ii** — lupta cu moartea.
agonisi, *vb.* — a câştiga, a dobândi; 2 a aduna, a strânge; **a-=i ~** — a strânge (avere); 2 a obţine, a realiza; 3 a dobândi, a căpăta, a. câştiga; 4 a spori; 5 a aduna, a depozita; 6 a-şi însuşi (ceva).
agonisire, *s.f.* — dobândire, căpătare; 2 strângere, îmbogăţire.
agonisit[, *s.f.* — avere; câştig, dobândă, 2 provizii; 3 avantaje, economii, bunăstare asigurată prin efort; **agonisita lucrului** — câştigarea situaţiei dorite, îndeplinirea aspiraţiilor, **agonisit[dreapt[** — câştig prin mijloace cinstite.
ahortasie *(el.), s.f.* — nesaţ, lăcomie.
ahortatos *(el.), adj.* — nesăţios, lacom.
ai, *s.m. pl.* — ani.
(aier)]n aier, *adv.* — afară; **aier cl[tit** — vânt, suflu.
aieve, aievea, *adj.* — adevărat, real; 2 evident; 3 concret; *adv.* — în realitate, cu adevărat, neîndoielnic; 2 astfel; 3 morţiş, cu tot dinadinsul („încă mai aievea“); 4 pe faţă, vădit, sincer („inima vicleană mai mult acoperit decât aieve grăieşte“); 5 desigur, într-adevăr, cu necesitate („de unde aieve urmadză“); 6 aşa cum este, aidoma; 7 în văzul lumii, la lumină, la iveală; **aievea a ie=i** — a ieşi la suprafaţă (o minciuna ascunsă); **de unde aievea ieste;** *loc. conj.* — din care rezultă, deci.
alaiu *(turc.), s.n.* — alai, pompă, triumf; 2 cortegiu, convoi protocolar care întovărăşea o personalitate politică în diverse ocazii, 3 trupe; armată; 4 ordine de bătaie.
albu=ul ochiului — albul ochiului, sclerotica
al[tura, *vb.* — a alătura; 2 a aplica.
al[utar, *s.f.* — lăutar.

al[uta, *s.f.* — instrument vechi cu coarde.

albiciune, *s.f.* — albime, calitate de a fi alb; 2 curăţenie, puritate.

alc[tui, *vb.* — a alcătui, a întocmi, a asocia, a îmbina, a asambla; 2 a forma, a compune; 3 a ordona, a face, a crea după reguli; 4 a împăca; 5 a orândui, a stabili; 6 a produce, a efectua; **a s[~** — a se uni, a se lipi, a se face un tot, a se aduna, a se strânge; 2 a se aranja, a se orândui.

alc[tuire, *s.f.* — asamblare, alipire; 2 construcţie; **alc[tuire loghiceasc[** — construcţie, logică, formalizare logică

alc[tuit, *adj.* — întocmit, creat, făcut.

alefiu, *s.n.* — alifie, pomadă.

aleg[tor, *s.m.* — care poate face deosebire, care poate selecţiona; 2 care hotărăşte.

alege, *vb.* — a alege, a deosebi, a desluşi, a selecţiona, a împărţi pe categorii, a despărţi, a scoate; 2 a judeca, a aproba; 3 a hotărî, a dispune; 4 a numi (într-o funcţie); 5 a adopta (o hotărâre sau punct de vedere); 6 a-şi da seama; **a s[~** — a se alege, a se selecţiona, a se considera bun.

alegere, *s.f.* — alegere, deosebire, selecţie, preferinţă; 2 opţiune; 3 hotărâre comună, consens.

a alerga, *vb.* — a recurge, a face apel.

alerg[tor, *s.f.* — curier.

ales, *adj.* — selectat; 2 deosebit, de seamă, de frunte, important, distins, de bună calitate sau condiţie; *adv.* — mai ales.

alfavita *(el.). s.f.* — alfabet.

alhimista, alhimist, *s.m.* — alchimist.

alofil *(el.). s.m.* — străin, care nu face parte din aceeaşi familie sau neam.

amar, *s.n.* — tristeţe adâncă.

am[geal[, ~ele, *s. f.* — amăgire, înşelătorie, viclenie.

am[geu, *s.m.* — amăgitor, escroc, şarlatan.

am[gi, *vb.* — a amăgi, a înşela, a duce cu vorba, a-şi bate joc, a minţi; **a s[~** — a se înşela, a se lăsa înşelat, a se păcăli, a se lăsa păcălit.

am[gitoresc, *adj.* — amăgitor, nesincer.

am[gitoriu, *s.m.* — înşelător, escroc.

a m[guli, *vb.* — a linguşi, a flata.

am[r`me, *s.f.* — amăreală, gust amar, amărăciune.

amestec, *s.n.* — amestec; 2 legătură, comunitate de vederi sau de acţiune; 3 implicaţie, complicitate.

amesteca, *vb.* — a amesteca; 2 a tulbura, a învrăjbi, a intriga.

amestec[tur[, amestecare, *s.f.* — neorânduială; 2 intrigă, certuri,

conflict; 3 tulburări, răscoală; 4 uneltire.
amintrilea, *adv.* — altfel, altminteri.
amirosi, *vb.* — a mirosi, a adulmeca.
amistui, *vb.* — a mistui; 2 a preface; **a s[~** — a să face nevăzut, a dispare.
a m`n[, *adv.* — la mână, în mână.
amur\[tur[, *s.f.* — asmuţire, incitare, aţâţare.
amur\i, *vb.* — a amorţi; 2 a tăcea; 3 a muri; 4 a-şi înceta activitatea.
an, ai, *s.m.* — ani.
anagnostis *(el.), s.m.* — cititor în biserică.
anangheon *(el.), adj.* — necesar; 2 forţat; 3 necesitate, constrângere fatală.
anagheon ieste — se impune cu necesitate.
anatomic *(el.), s.m.* — anatomist; 2 chirurg; 3 sfâşietor, tăietor, spintecător.
andartic, *adj.* — antartic, sudic.
anevsplahnos *(el.), adj.* — neîndurător, nemilos.
anomalie *(el.), s.f.* — anomalie, lucru ieşit din obişnuit, patologic, neconform cu legile naturii.
anonim *(el.), adj.* — fără nume, necunoscut.
antepathia *(el.), s.f.* — antipatie, repulsie instinctivă faţă de ceva.
anthrax[*(el.), s.f.* — rubin.
antidot *(el.), s.n.* — antidot, leac contra otrăvii.
antifarmac *(el.), s.m.* — antidot, leac contra otravii.
apariu, *s.m.* — cupar, mic dregător de curte domnească în Moldova, auxiliar al paharnicului.
ap[rare, *s.f.* — apărare; 2 grijă, prevedere, pază.
ap[s, *s.n.* — apăsare, păs, necaz („fiiul cătră părinte de apăsul ce are să jeluieşte").
apelpisie *(el.), s.f.* — descurajare, deznădăjduire, disperare, descumpănire.
aplos *(el.), adj.* — prost, de rând, obişnuit; 2 curat, ingenuu; 3 simplu.
apipai, *vb.* — a atinge, a pipăi.
apofasin *(el.), adv.* — hotărât, categoric.
apofasisticos *(el.), adj.* — categoric, fără replică; *adv.* — în mod categoric, rituos, pe faţă.
apoftegma *(el.), s.f.* — sentinţă, adevăr filozofic, precept, maximă.
aporia *(el.), s.f.* — problemă cu soluţii antagonice, irezolvabilă; 2 alternativă fără ieşire, încurcătură.
apostrof *(el.), s.n.* — apostrofă, figură de stil în retorică.
apothecariu *(el.), s.m.* — farmacist, spiţer.
aprins, *adj.* — foarte dornic, plin de ardoare.
aprod, *s.m.* — aprod, mic dregător la curtea domnească în Moldova şi în Ţara Românească, agent al puterii executive.

apsifisiie *(el.), s.f.* — dispreţ, desconsiderare.

apuca, a s[~, *vb.* — a se apuca, a începe ceva, a încerca, a începe să lucreze; 2 a se lua la harţă, a se bate.

arap, *s.m.* — arab.

ar[p[sc, *adj.* — arăbesc, de arab („limba arăpască“).

ar[pe=te, *adv.* — ca arabii; 2 în limba arabă.

ar[ta, *vb.* — a arăta, a prezenta, a face cunoscut; 2 a dovedi, a demonstra; **a s[~** — a se ivi, a se face cunoscut; 2 a se dovedi, a se descoperi, a se demasca; 3 a se manifesta, a se comporta.

ar[tare, *s.f.* — conformaţie, chip, înfăţişare, configuraţie; 2 aspect, prezenţă, aparenţă; **lascav[ar[tare** — faţă voioasă, radioasă; 3 demonstraţie logică, **chiar[ar[tare** — demonstraţie clară, limpede; 4 învăţare; 5 sfat, consiliere; 6 fenomen, aparenţă.

ar[tare de fa\[— prezenţă; 2 expunere în faţa auditoriului; 3 demonstraţie intuitivă, nesilogistică, prin prezentarea fizică a obiectului demonstraţiei.

]n ar[tare, la ar[tare, *loc. adv.* — în văzul lumii, în public; **la ar[tare a ie=i** — a ieşi la iveală.

ar[t[toriu, *adj.* — arătător, indicator, demonstrativ.

ar[toriu, *s.m.* — plugar, agricultor; **fierul ar[toriului** — fierul de plug.

ar[tos, *adj.* — chipeş, frumos, impunător, impresionant; 2 doveditor.

arc, *s.n.* — arc, element arhitectonic.

arcos, *adj.* — arcuit („arcoasă sprâncenele“).

arctic, *adj.* — nordic, polar.

ardz[tor, *adj.* — arzător, înfocat, dogorâtor, plin de văpaie.

arete, ~\i, *s.m.* — berbec (animal); 2 mâşină de război pentru dărâmarea zidurilor.

argument, ~iuri, *s.n.* — argument; 2 probă; 3 indiciu; 4 idee sau teză probatoare.

argumentui, *vb.* — a argumenta.

aristotelesc, *adj.* — aristotelic, ce ţine de Aristotel.

arma=, *s.m.* — dregător în Moldova şi în Ţara Românească, însărcinat cu aplicarea pedepselor.

arme, *s.f.* — conflicte armate, stare de beligeranţă, război.

armisti\ie, *s.f.* — armistiţiu, încetarea condiţionată şi temporară a ostilităţilor.

armur, *s.n.* — coapsă („armurile şi picioarele denainte...“).

aromate, *s. f.* — mirodenii, plante, frunze sau seminţe frumos mirositoare.

ars, *adj.* — puternic îndurerat sufleteşte, cuprins de o mare supărare.

arsur[, *s.f.* — arsură; 2 ardoare, înfocare.

ar=in, *s.n.* — unitate tradiţională de măsură în lungime, egală cu 0,71m.

articul, ~uri, *s.n.* — articol, stipulaţie într-o convenţie; 2 articulaţie *(anat.)*; 3 articol *(gramat.)*; **articulul glasului** — silabă.

articul[, *s.f.* — vorbire articulată, flexiune; 2 silabă; **glas f[r[articule** — vorbire nearticulată; 3 articulaţie osoasă, capăt de os.

as[m[nare, *s.f.* — asemănare, identitate; **as[m[nare cuv`ntului** — omonimie; 2 simbolizare (cu ajutorul unei pilde).

asculta, *vb.* — a asculta; 2 a aproba, a fi de acord; **a s[~** — a fi ascultat.

ascultare, *s.f.* — supunere.

ascult[toriu, *adj.* — ascultător; 2 supus, cuminte.

ascuns, *adj.* — ascuns, tăinuit; 2 ermetic, obscur, ocult.

ascu\it, *adj.* — fin („ascuţite urechi“), pătrunzător, de mare acuitate („viderea ochilor mai ascuţită“); 2 inteligent, ager.

ascu\itur[, *s.f.* — ascuţire; 2 subţiere, şlefuire.

ascu\i\el, *adj.* — foarte fin ascuţit.

asemenea, *adv.* — de asemenea, tot astfel.

aspid[, *s.f.* — animal fabulos, imaginat ca o reptilă sauriană cu coadă veninoasă.

asprime, *s.f.* — asprime, duritate, inflexibilitate, neînduplecare; 2 împotrivire, rezistenţă, dârzenie.

aspru, *adj.* — aspru, dur; 2 necioplit; 3 înspăimântător, insuportabil, crud; 4 greu, dificil de îndeplinit.

aspuma, *vb.* — a face spume, a se înspuma.

aspumat, *adj.* — înspumat.

astrolav, *s.n.* — astrolab, instrument folosit în astronomie pentru măsurarea poziţiei aştrilor.

astrologhicesc, *adj.* — astrologic, ce ţine de astrologie.

astruca, *vb.* — a înmormânta.

astupa, *vb.* — a acoperi; 2 a înfunda, a închide, a bara o intrare, un drum; **fuga]napoi a astupa** — a tăia retragerea; **a s[~** — a se astupa, a se acoperi; 2 a tăcea.

asupra, asupr[, *prep.* — contra, împotriva; **asupr[a toat[otrava** — împotriva oricărei otrăvi; 2 deasupra, peste; 3 peste, drept în.

mai cu asupr[, *adv.* — mai mult, cu vârf şi îndesat.

asupreal[, *s.f.* — necăjire, supărare, nedreptate; 2 constrângere, siluire, forţare; 3 asuprire, oprimare; **str`mba asupreal[** — constrângere nedreaptă, samavolnicie.

asupri, *vb.* — a asupri, a constrânge, a obliga.

a=e c`t, *adv.* — aşa că.
a=edza, *vb.* — a orândui, a organiza; 2 a stabili, a statua; 3 a uni, a căsători, a aşeza la căminul său o pereche; **a s[** ~ — a se linişti, a se echilibra, a se cuminţi, a nu face greutăţi; 2 a se statornici; 3 a conveni; 4 a se pacifica, a se organiza.
a=edzare, *s.f.* — aşezare, instalare; 2 potolire, astâmpărare; 3 organizare.
cu a=edzare, *adv.* — statornic.
a=edzat, *adj.* — aşezat, stabilit, fixat; 2 potolit, cuminte, astâmpărat.
a=edz[m`nt, a=edzim`nt, ~uri, *s.n.* — constituţie în sens biologic; **a=edz[m`ntul firii** — constituţie fizică; hotărâre superioară („aşedzământul mai-marilor“), orânduială, statuare; 2 prevedere, stipulaţie, condiţie, statornicire (într-o convenţie, tratat); 3 convenţie, tratat, învoială, legământ; **a=edzim`nt de pace** — convenţie, tratat de pace.
a=edz[tor, *adj.* — care rămâne neschimbat, stabil.
a=edz[tur[, *s.f.* — orânduire, rânduială, statornicire; 2 convenţie,
a=e=i, *adv.* — tot astfel, tot aşa, de asemenea; **a=e=i de tot** — întru totul cu totul, tot astfel; 2 chiar; 3 măcar.
a=ijderea, a=ijderilea, *adv.* — de asemenea, tot astfel.
a=ternut, *s.n.* — pat, culcuş.
atheist, ~sti, *s.m.* — ateu.
atheofovie *(el.), s.f.* — lipsă de teamă faţă de Dumnezeu, atitudine antireligioasă, impietate.
atic, aticesc, *adj.* — atic, din Atica.
atici, *vb.* — a vorbi dialectul atic.
atinge, *vb.* — a atinge; 2 a realiza, a-şi ajunge scopul, a ajunge.
at`ta c`t, *conj.* — tot astfel, pentru ca, aşa încât, astfel încât.
atocma, a s[~, *vb.* — a se potrivi întocmai (cu altceva), a fi pe aceeaşi măsură, a se adapta perfect (la), a fi la acelaşi nivel; 2 a se întocmi.
atocma, *adv.* — întocmai, asemănător, de aceeaşi măsură, potrivit.
de-a tocma, *adv.* — egal, la acelaşi nivel; **de-a tocma atocmat** — exact la acelaşi nivel.
atocmire, *s.f.* — potrivire.
atom, ~uri, *s.n.* — atom; 2 individ, persoană *(fig,)*.
atomist, ~=ti, *s.m.* — atomist, partizan al atomismului în filozofie.
(a\[), pe a\[, *adv.* — drept, plan.
pre a\[de-a dreptul, *adv.* — în linie dreaptă.
a\ina, *vb.* — a aţâna, a se susţine puţin, a atârna.
a\i\a, *vb.* — a aţâţa, a aprinde; 2 a incita, a stimula.

a\i\itoriu, *s.m.* — aţâţâţor, incitator, instigator, provocator.

au, *conj.* — oare, sau.

audzire, *s.f.* — auz; audzire strâmb ascultătoare — urechi cărora le place să asculte numai minciuna şi strâmbătatea.

audzitoriu, *adj.* — care aude, care ascultă.

austru, *s.m.* — austru, vântul de sud.

avaniie *(ngr.)*, *s.f.* — asuprire, cruzime, lipsă de omenie.

a avea, a s[~, *vb.* — a se întâmpla; 2 a avea relaţii, legături (cu cineva).

avocat, *s.m.* — avocat.

azbuche („rândul azbuchelor"), *s.n.* — alfabet.

axiom[, *s.f.* — adevăr evident prin sine, maximă; 2 regulă, lege (de la sine înţeleasă); 3 lege naturală; **axiom[filosofasc[** — adevăr filozofic unanim admis.

B

baier, ~ e, *s.n.* — amulet; 2 *la plural* — legătură, toartă (de sfoară).

balaban, *s.m.* — o specie de şoim.

barbara, *s.f.* — numele scolastic al modului prim al figurii întâi a silogismului.

basn[, *s.f.* — poveste, creaţie imaginară; 2 producţie neserioasă; 3 scornire, ticluire; 4 inventare de fapte cu scopul de a calomnia.

bat, *adj.* — beat.

bate, a s[~, *vb.* — a se război; a se zbate; 2 **spre moarte s[b[tea** — se zbătea de moarte.

batele=te, *s.f.* — loc de bătut (cu mlăciul), arie, bătătură, loc bătătorit.

batgiocur[, *s.f.* — umilire, insultă.

batgiocuri, *vb.* — a-şi bate joc (de cineva), a-şi râde de cineva, a necinsti, a înjosi, a arunca pe cineva într-o situaţie ruşinoasa, umilitoare.

b[nat, *s.n.* — supărare, necaz.

b[rb[\ie, *s.f.* — vitejie.

b[snui, *vb.* — a povesti, a spune poveşti; 2 a vorbi lucruri neserioase, a vorbi în dodii.

b[tr`ni, *vb.* — a îmbătrâni, a căpăta experienţă.

b[\ul agiutorin\ii — toiagul de sprijin.

b`ntui, *vb.* — a tulbura, a chinui, a nedreptăţi, a persecuta.

b`ntuire, *s.f.* — năpăstuire, persecuţie, nedreptăţire.

b`ntuitoriu, *s.m.* şi *adj.* — necăjitor; 2 asupritor; 3 vătămător.

b`rd[ghan, *s.n.* — abdomen, foale, pântece.

b`rzoiat, *adj.* — ridicat, umflat, întărit („coadă bârzoiată").

becisnic, *adj.* — mititel, mărunţel, sărman.

beleag, *s.n.* — adunare; 2 loc de adunare (iniţial a însemnat loc de

adunare pentru cei chemaţi la război, tabără militară); **a-=i da beteag** — a fixa loc de întâlnire; 3 cuvânt de recunoaştere, parolă.

beli, *vb.* — a jupui; **budzele a-=i beli** — a lăsa să se vadă dinţii.

beteag, *adj.* — bolnav.

beteji, *vb.* — a răni; 2 a strica, a păgubi; **a s[** ~ — a se răni, a suferi o vătămare.

betejire, *s.f.* — îmbolnăvire; 2 dăunare, stricare, ştirbire, vătămare.

bezcisniciie, *s.f.* — cădere, decădere, scădere, umilire, umilinţă, viaţă grea, sărăcie, nenorocire, neputinţă; 2 trebuinţă cotidiană, trebuinţă măruntă; 3 jignire, batjocură; 4 neputinţă fizică.

bezn[, *s.f.* — întuneric.

biftuire, *s.f.* — saţ, ghiftuire, săturare.

bileal[, *s.f.* — albeală, culoare albă; 2 suliman alb.

bine, *s.n.* — desfătare, bucurie; **bine de ob=te** — binele general.

birar, *s.m.* — strângător de biruri.

bi=ug, biv=ug, *s.n.* — belşug, bogăţie, îndestulare.

bi=ugos, *adj.* — îmbelşugat, îndestulat, bogat.

biv, *s.n.* — îndestulare, saţ; 2 belşug, abundenţă;

de biv, *adv.* — din destul, din plin, din belşug.

blagoutrobnic, blagoutrobn`i, *(slav).*, *adj.* — milostiv, milos.

bl[st[ma, *vb.* — a blestema, a afurisi, a cere divinităţii să arunce răul, pedepse asupra cuiva.

bl[st[mat, *adj.* — asupra căruia a fost aruncat blestemul; 2 reprobabil, incalificabil punct de vedere moral; 3 răufăcător, criminal.

bl[st[m[\esc, *adj.* — blestemat, afurisit; 2 imoral, necinstit.

bleand[, blende, *s.f.* — scrisoare, depeşă.

blem, *vb.* — să plecăm, să mergem; **blema\i** — plecaţi!

blend[u, *s.m.* — o specie de şoim.

bl`nd, *adj.* — liniştit, respectuos.

blojeritură, *s.f.* — trăncăneală, vorbă de clacă; 2 minciună, scornitură.

blojori, *vb.* — a defaima, a bârfi.

bloscori, *vb.* — a vorbi de unul singur, a plănui cu voce tare.

boala de voie rea — melancolie, indispoziţie sufletească; **boal[hronic[** — boală cronică; **boal[ ]mp[r[teasc[** — gălbenare, icter; **boal[usc[cioas[** — boală care usucă, care slăbeşte, oftica.

bob[etur[, *s.f.* — aiureală, vorbă fără înţeles.

bodz, boadz[(*pl.* **bodzi, boadze**), *s.m.*, *s.f.* — zeu, zeiţă, zeitate.

bogaz, *(turc.)*, *s.n.* — strâmtoare; 2 liman, golf, lac cu deschidere la mare.

boier de sfat — sfetnic, consilier.

boierime de divan — publică, sfat boieresc, fruntea sfaturilor.

bolb[i, *vb.* — a vorbi fără înţeles; 2 a bălmăji.
bolb[itur[, *s.f.* — exprimare confuză.
bolbor[i, *vb.* — a bolborosi, a vorbi nedesluşit.
bold, ~uri, *s.n.* — bold, îndemn, stimul, impuls; 2 ţeapă.
boldit, *adj.* — holbat.
bolditur[, *s.f.* — înţepătură, împunsătură.
boli, *vb.* — a suferi, a pătimi, a se chinui.
bort[, *s.f.* — gaură, orificiu, scobitură, ascunziş.
bostangiu *(turc.) s.n.* — soldat din garda sultanului având în grijă grădinile seraiului.
bo\, *s.n.* — bucată, dumicat, bucăţică; 2 mototol; 3 obiect incert, fără energie.
bo\i, *vb.* — a îngrămădi, a înghesui; 2 a aduna, prin operaţie, sângele, pentru a-i da o formă oarecare.
breb, *s.m.* — castor.
breh[i, *vb.* — a lătra.
breh[it, ~ură, *s.n.* — lătrat, hămăit.
breh[u, *s.m.*— dulău; *adj.* — lătrător.
brehnace, *s.f.* — o specie de vultur care vânează iepuri.
br`nc[, *s.f.* — labă.
br`u,** *s.n.* — brâu, şerpar; 2 pânză, zonă; **br`ul ars — zona ecuatorială.
brudiesc, *adj.* — copilăresc, nematurizat, crud, fraged.
brudiu, *adj.* — copilăresc, copilăros; 2 tânăr, necopt, crud, nevârstnic; 3 primitiv; 4 neserios.
bu[r, *s.m.* — bour, zimbru.
bu[rat, buorat, *adj.* — de bour, ca bourul, cu coarne ca de bour; 2 ridicat, aţintit („suliţă buârată“).
bu[r] şi **a s[** ~, *vb.* — a se repezi, a se îndrepta spre ceva, a împunge; 2 a ciuli (urechile).
bubu=lie, *s.f.* — gogoaşă, boabă, pilulă.
bucate, *s.f.* — mâncăruri; 2 hrană, alimente.
buc[\ea, *s.f.* — bucată mare.
buche, *s.f.* — literă.
buh[bie, *s.f.* — buhăială, umflare.
buhnet, ~e, *s.n.* — bufnet, zgomot puternic, pocnet.
buigui, *vb.* — a năuci, a ului, a buimăci, a zăpăci; 2 a aiura, a spune vorbe fără înţeles; **a s[~** — a se întuneca la minte, a-şi pierde luciditatea; 2 a se ului, a-şi pierde cumpătul.
buiguire, buiguitur[, *s.f.* — aiureală, aiurare, vorbire fără şir.
buiguit, *adj.* — zăpăcit, aiurit.
buiguitor, *adj.* — în dodii, fantezist, fără înţeles.
bulboan[, *s.f.* — vâltoare.
buluc *(turc.), s.n.* — grup, ceată; 2 mică unitate militară (companie) la turci.

bun, *adj.* — folositor, util, pe care te poţi bizui.
bun[voie, *s.f.* — bunăvoinţă, ajutor, asistenţă; 2 stare de bună dispoziţie sufletească.
bun[tate, *s.f.* — virtute, calitate morală; bunătăţile obiceinice — virtuţile morale, bunele moravuri.
bursuc, *s.m.* — viezure.
burzului, a s[~, *vb.* — a se înfuria, a se frământa, a se afecta.
burzuluire, *s.f.* — neorânduială, înghesuială, frământare.
burzuluitoriu, *adj.* — răscolitor.
bu=i, *vb.* — a trânti la pământ, a lovi, a bate.
bute, *s.f.* — căpăţână (la roata de la căruţă).
butios, *adj.* — ca o butie, noduros.
butucul mor\ii — butuc de călău.

C

cabala, *s.f.* — cabală.
cabalist, *s.m.* — cel care se ocupă cu studiul cabalei iudaice.
cabani\[, *s.f.* — manta domnească pe care sultanul o dădea domnilor la confirmare, odată cu sangiacul, cuca, topuzul, sabia etc.
cacodemon *(el.), s.m.* — demon, diavol; 2 gând rău, intenţie rea; 3 duşman; **cacodemonul robiii** — diavolul robiei.
cacum, *s.m.* — hermină.
caftan *(turc.), s.m.* — manta albă, lungă şi largă împodobită cu fire de aur sau de mătase, pe care o purtau domnii şi boierii la solemnităţi.
cahl[, *s.f.* — cuptor de topit metalele; 2 cazan cu smoală aprinsă; 3 gură de cuptor, coş pe unde iese fumul la un cuptor; 4 placă de teracotă sau de faianţă pentru sobe.
caie, *s.f.* — gaie, o specie de uliu.
cale, *s.f.* — drum; 2 orientare în viaţă; cale delungată — cale lungă.
calicios, *adj.* — de jos; 2 obraznic.
cam[t[, *s.f.* — dobândă.
camilopardal, *(el.), s.f.* — animal fabulos, imaginat ca o asociere între cămilă şi leopard; 2 girafă.
can, cani, *adv.* — cam.
candil[, *s.f.* — candelă, lampă primitivă alimentată cu untdelemn.
canon, ~oane, *s.n.* — lege; 2 principiu director, normă. regulă („canoanele loghicăi"); 3 articol de lege în dreptul bisericesc; 4 sancţiune rituală, pedeapsă de ispăşire; **canon de ob=te** — lege, regulă generală.
cap, — ete. *s.n.* **~cap**, şef, conducător, domn, monarh; 2 început; 3 principiu, element; 4 punct, prevedere, articol într-o convenţie; b) capăt, sfârşit; 2 punct terminus; **a-=i da capul** — a muri de moarte violentă.
cap[t, *s.n.* — sfârşit; **cap[tul coroavei** — sfârşitul cuvântului, articolul (hotărât).

capitul, ~uri, *s.n.* — articol, punct, prevedere, stipulaţie, într-o convenţie.
capichehaie *(turc.)* — capuchehaie, reprezentant sau agent al domnilor români pe lângă Poarta Otomană.
capi=te, *s.f.* — templu.
care=i, *pr.* — fiecare.
(carile) tot carile, *pr.* — oricine, oricare.
car`t[, *s.f.* — trăsură uşoară, caleaşcă.
carte, *s.f.* — scrisoare, depeşă, document scris.
carvuncul, *s.n.* — piatră preţioasă.
cas[, *s.f.* — casă; 2 familie, neam.
catalog, *s.n.* — catalog, repertoriu, condică de însemnări.
cataract[, *s.f.* — prag de apă, cădere de apă, cataractă, cascadă.
catarg[*(turc.)* — şantier naval, închisoare portuară, loc de muncă forţată.
catastih, ~uri, *s.n.* — catastif, condică de însemnări.
categorii, *s.f.* — formele cele mai generale ale existenţei, noţiunile sau termenii cei mai generali; 2 termenii cei mai generali cu care operează o ştiinţă; 3 categoriile logicii („categoriile loghicăi“) şi ontologiei aristotelice.
catholichi (ci), *adj.* — universal, general.
cazniie, *s.n.* — omilie, predică, cuvântare cu caracter moralizator pe baza textelor religioase; 2 poveste cu tâlc.
c[dea, *vb.* — a se întâmpla; 2 a sosi fără veste; **a s[~** — a se cuveni, a fi de dorit, a fi normal, a trebui.
c[dere, *s.f.* — întâmplare, hazard, eveniment; 2 cădere, trecere bruscă într-o situaţie inferioară, decădere morală; 3 caz (în gramatică); **c[dere chem[toare** — cazul vocativ; **c[dere la gramatic[** — caz gramatical.
c[dzut, *adj.* — căzut; 2 cuvenit, legal, natural.
c[ial[. *s.f.* — căinţă, remuşcare.
c[ielnic, *adj.* — care se căinează, care deplânge nenorocirea cuiva, deplângător.
c[l[f[tui, *vb.* — a astupa cu calafat (câlţi amestecaţi cu catran) găurile şi crăpăturile dintre bârnele unei corabii şi a le unge cu păcură sau smoală spre a nu lăsa să mai pătrundă apa.
c[l[tori (ceva), *vb.* — a parcurge, a străbate.
c[lca, *vb.* — a călca, a paşi; 2 a vizita; 3 a necinsti, a nesocoti.
c[lcan (turc.), *s.n.* — întăritură, zid de apărare.
(c[lcare)]nceat[calcare — mers tiptil.
c[lc[tur[, *s.f.* — călcare; 2 nesocotire.
c[ld[r[resc, *adj.* — de căldărar, de spoitor de căldări, ţigănesc; 2 vulgar, grosolan, primitiv.

c[mar[, *s.f.* — odaie; 2 cameră, încăpere pentru provizii.

c[mili, a s[~, *vb.* — a se transforma în cămilă.

c[p[t`i, *s.n.* — loc sau obiect de pus capul pentru dormit.

c[pitan, *s. m.* — comandantul unui detaşament mai mare de oştire în epoca medievală.

c[ptu=i, *vb.* — a căptuşi, a acoperi pe dedesubt, a înveli; 2 a ascunde, a face nevăzut.

c[ptu=it, *adj.* — acoperit pe dedesubt, învelit; 2 ascuns, mincinos, nesincer; **c[ptu=ite cuvinte, voroave c[ptu=ite** — vorbe ascunse, mincinoase, cuvinte care ascund adevărul.

c[pu=[, *s.f.* — parazit din clasa arahnidelor, care suge sângele oilor.

c[t[lige, *s.f. pl.* — anexe de lemn pentru înălţarea picioarelor, picioare lungi („cătălige picioarele“).

c[tr[, *prep.* — pentru, fată de („iubirea carea către adeverinţă ţiiu“), lângă, pe lângă, alături („către acestea, a triia şi altă pricină a să adaoge“), despre („către acestea foarte bine... m-am adeverit“).

c[uta, *vb.* — a privi, a se uita; 2 a cerceta, a studia, a rezolva; **~**(cuiva) — a sili, a determina; **a-=i ~** *vb.* — a se sili („dintr-adunările voastre... îşi caută a lipsi“).

c[utare, *s.f.* — interes pentru cineva, milă, bunăvoinţă, ajutorare; 2 încercare; 3 privire; **c[utarea voii** — facere pe plac; adulare, linguşeală.

c`ndai,** *adv.* — cândva, vreodată; 2 cumva; **nu c`ndai, *adv.* — nu cumva.

c`ndailea, *adv.* — cumva, poate, doară.

c`nd de c`nd, *adv.* — repede, într-o clipită.

c`nesc, c`inesc, *adj.* — câinesc, de câine; 2 linguşitor, care simulează prietenia; 3 duşmănos, ascuns, cu intenţii duşmănoase; 4 cinic (v. **filosofiia c`neasc[**).

c`ntare, *s.f.* — bucată muzicală, motiv muzical; cântare frumos tocmită — melodie.

c`ntec tocmit — cântec alcătuit după reguli, după canoane.

c`rc[, *s.f.* — spate, spinare.

c`rcel, ~ie, *s.n.* — căpuşă.

c`rjob, *adj.* — strâmb, încovoiat; 2 nedrept, inechitabil.

c`rlig, *s.n.* — cârlig, caţă; 2 cârjă.

c`rni, *vb.* — a îndrăzni să vorbească, a îndrăzni să ia atitudine potrivnică.

c`stan, *s.m.* — castan.

c`t,** *conj.* — încât, astfel încât, aşa încât, aşa că; atâta cât: astfel încât, aşa încât; **c`t pre — ca pe; **f[r[c`t** — decât, afara de.

c`t[va, *adj.* — mărişor („avea câtăva herghelie de iepe“).

c`t de cii, *conj.* — aşa încât, astfel că.

c`tin\[, *s.f.* — cantitate, categorie a logicii şi a ontologiei aristotelice.

ceas, *s.n.* — oră, vreme.

ceat[, *s.f.* — mică unitate militară, buluc.

ceau= *(turc.), s.m.* — mic comandant de oaste la curtea domnească, de obicei comandant de vânători; 2 agent al puterii executive.

cehni, *vb.* — a lătra.

cehnit, ~uri, *s.n.* — chefnit, lătrat de câine de vânătoare.

cein\a, *s.f.* — esenţa, **quidditatea (quidditas)**, categoria substanţei în logica aristotelică (de la lat. **quid** = ce); uneori înseamnă şi calitatea substanţei.

cerbice, *s.f.* — ceafă, grumaz.

cerca, *vb.* — a încerca, a cerceta, a pipăi; a tatona; 2 a pune la probă; 3 a căuta, a analiza.

cerc[tor, *s.m.* — cercetător.

cerceta, *vb.* — a cerceta; 2 a vizita.

cercetare, *s.f.* — studiu, luare în discuţie.

cerdac *(turc), s.n.* — mic pridvor, deschis sau cu geamlâc, situat de obicei la etaj, sau deasupra beciului, la vechile case ţărăneşti; 2 balcon, cerdac de tip turcesc, ieşit în afară deasupra străzii; 3 foişor, chioşc.

ceresc, *adj.* — ceresc, spiritual, divin.

cere=tii, *s.m. pl.* — exponenţii lumii divine, Dumnezeu şi slujitorii săi, îngerii şi sfinţii (în concepţia creştină); **supt numele cere=tilor** — (subînţeles) jurând pe numele lui Dumnezeu şi al sfinţilor.

cerni, a s[~ — a îmbrăca haina de doliu, a se îmbrăca în negru.

cernit, *adj.* — funerar, de doliu, trist, de înmormântare; **cernite c`ntece** — bocete.

cer=i, *vb.* — a cere, a ruga.

cescu\, *s.n.* — (diminutiv de la ceas), moment, clipă, puţin timp.

ceva=i, *adv.* — foarte puţin, cât de puţin, cât negru sub unghie; **nemic[ceva=i** — câtuşi de puţin.

cezluit, *adj.* — legat, strâns, înfăşurat bine.

cfartana *(lat.), s.f.* — frigurile cvartane.

cfidditas (quidditas), *s.f.* — **quidditatea,** esenţa fenomenelor, substanţa, categorie a logicii şi a ontologiei aristotelice („ceinţa, singură fiinţa lucrului, ceia ce ieste").

chelariu, *s.m.* — slujitor al pivniţelor şi cămărilor domneşti.

chentru, *s.n.* — centru, punct central; 2 ţintă, obiectiv.

chiar, *adj.* — clar, limpede, lămurit, simplu, uşor de înţeles; 2 curat; **puterea sufletului chiar[** — puterea limpede a sufletului.

chibzui, a s[~ — a reflecta, a plănui, a gândi; 2 a socoti, a considera.

chichi\[, *s.f.* — lădiţă.

chiedz, ~i, *s.m.* — piază (rea sau bună), augur, prevestire: **chedzi r[i** — piază rea, rău augur.

chiema, a s[~, *vb.* — a se numi.

chip, *s.n.* — faţă, înfăţişare, aspect; **floare]n chip** — culoare la faţă; 2 înfăţişare, trăsătură distinctivă, specific, conformaţie exterioară; 3 persoană; **chipuri vrednice de credin\[** — persoane demne de încredere; 4 persoană, cineva; **c[tr[alt chip** — faţă de altcineva; 5 înfăţişare, aspect, formă; 6 imagine (mintală sau grafică), reprezentare (artistică), idol, desen; 7 reprezentare, apariţie, personaj oniric; 8 specie (în sensul predicabilului porfirian **species);** 9 lucru, existenţă, fenomen, om (în înţelesul ontologiei aristotelice); 10 fiinţă, vieţuitoare; 11 noţiune, reprezentare, imagine, idee, cuvânt, 12 individualul, particularul (categorie filozofică); 13 figură de mişcare (în pantomimă); 14 model, tip (literar); 15 chip, fel **(tot chipul de flori** — tot felul de flori), mod, procedeu, soluţie; 16 formulă uzitată; **chipuri de credin\[** — formule de rigoare, în încheierea unei convenţii; **chip poeticesc** — procedeu poetic, figură literară; 17 specie literară; **chipul fietecui lucru** — noţiune, reprezentare abstractă, corespondentul noţional al lucrurilor; **chipul obrazului** — înfăţişarea feţei; **chipul neamurilor** — prototipul, arhetipul fenomenelor; **chipuri cucerite** — procedee făţarnice, temenele, figuri de salut, ploconeli; **chipuri filosofice=ti** — procedee, metode, modalităţi filozofice; **chipurile de pasiri =i dobitoace]n ceriu** — constelaţiile; **cele din ceput chipuri** — prototipurile, arhetipurile; **chipul leacurilor** — felul leacurilor.

cu chipul carile, *loc. adv.* — aşa cum.

chit, ~i\i, *s.m.* — balenă.

chiteal[, ~ele, *s.f* — gând, intenţie; 2 socoteală, raţionament, gândire, judecată; 3 idee, plan, proiect, preocupare; **chitele]ntre sine** — planuri ascunse.

chiti, *vb.* — a socoti, a judeca, a calcula, a plănui.

chititoriu, *s.m.* şi *adj.* — socotitor, calculator, judecător (al unei situaţii).

chivernisal[, *s.f.* — orânduială, administrare; 2 cârmuire, conducere; 3 gândire, chibzuinţă, reflectare; 4 îndestulare, bunăstare; **chivernisala de ob=te** — bunăstarea generală.

chivernisi, *vb.* — a aranja, a

administra, a gospodari; 2 a conduce, a orândui; 3 a îndruma.

chivot, *s.n.* — arcă, corabie.

chiz[=, *s.m.* — chezaş, girant, garant, care îşi ia răspunderea pentru cineva.

chizmire, *s.f.* — alcătuire, întocmire.

ciacal, *s.m.* — şacal.

cii, *adv.* — aici, ici.

cin[, (*pl.* **cin[i**), *s.f.* — cină, masă de seară.

cine=i, *pr.* — cine; 2 fiecare.

ciniie, *s.f.* — unealtă, instrument, aparat, armă.

cinste, *s.f.* — cinste, respect; 2 veneraţie, cult; 3 rang social, treaptă sociala înaltă, dregătorie; 4 înălţare în rang; 5 domnie, stăpânire; 6 prestigiu, onoare; **]n cinste a s[avea** — a se bucura de stimă, de prestigiu; 7 ospăţ dat în cinstea cuiva; 8 onestitate, corectitudine morală; **cuno=tin\a cinstii** — ştiinţa onestităţii, învăţătura morală; **cinste cu stidire** — evlavie; **cinste politiceasc[** — respect din politeţe, respect nesincer; **cinstea epitropiii** — cinstea de a fi domn, rangul domniei; **cinstea numelui** — demnitate personală, prestigiu; 2 onoare, faimă, glorie; 3 prestigiul persoanei; **de cinste,** *adj.* — de preţ, superior, demn de cinste; **cinste=,** *adj.* — cinstit, drept, corect, curat; 2 politicos, respectuos; **cinste=[plec[ciune** — politeţe exagerată, plecăciune respectuoasă; 3 prestigios, remarcabil; *adv.* —rezonabil, cu cuviinţă, cinstit, drept, fără viclenie.

cinsti, *vb.* — a cinsti, a respecta, a onora, a băga în seamă, a lua în consideraţie.

cinti\[, *s.f.* — cinteză.

ciocoime, *s.f.* — slugile boiereşti, categorie socială aflată în serviciul boierimii, folosită pentru strângerea birurilor şi pentru apărarea avutului şi persoanei stăpânilor.

ciocotni\ie, *s.f.* — ciocoime; 2 mentalitate de ciocoi; 3 flecăreală, bârfă, linguşire, uneltire.

cira (ciraoa), *s.f.* — specie de răşinoasă mediteraneană.

ciriteie, *s.f.* — desiş, tufiş, mulţime de copaci tineri.

citeal[, *s.f.* — citire, citit.

ciuciuli, *vb.* — a ciuguli (penele).

ciudat, *adj.* — bizar, straniu, neobişnuit.

ciud[, *s.f.* — minune, lucru straniu, ireal, fabulos, ciudăţenie, lucru neobişnuit; **ciuda lumii** — minunea lumii, urâtul, monstrul.

ciudes[, *s.f.* — mirare, uimire, nedumerire; 2 minune, lucru neobişnuit, straniu; lucru de ciudesă — lucru de mirare, neobişnuit.

ciudi, a s[~ — a se mira.

ciulinos, *adj.* — spinos, ghimpos, cu ciulini.

ciumilitur[. *s.f.* — ghicitoare,

ciung, ~uri, *s.n.* — trunchi de copac fără ramuri şi frunze; („ciunguri de copaci pârjoliţi").

ciun\i, a s[~ *vb.* — a se ciunti, a se ciungi, a-şi reteza mâinile; 2 *fig.* — a nu reacţiona, a nu se împotrivi, a sta cu mâinile în sân în faţa unei întâmplări.

ciut, *adj.* — fără vârf, bont; 2 fără coarne, fără urechi; **ciute urechile** — cu resturi de urechi.

ciut[, *s.f.* — capră; 2 căprioară.

ciutur[, *s.f.* — vas de lemn pentru scos apa din puţ.

cl[nc[i, *vb.* — a cloncăni, a cârâi (o cioară).

cl[ti, *vb.* — a mişca, a mişca din loc, a deplasa; 2 a agita, a zbate; **a s[~** — a se mişca, a-şi schimba locul, poziţia; 2 a merge, a se deplasa; 3 a se tulbura, a se cutremura, („nu puţin fură clătiţi de împotrivă cuvinte ca acestea"); 4 a se emoţiona, a se înduioşa („de multă mişelătatea lui clătindu-mă"); 5 a se tulbura, a se agita; **a-=i ~** — a-şi porni, a-şi da drumul („râsul îşi clătiră").

cl[tire, *s.f.* — mişcare, schimbare, evoluţie (în ontologie); 2 afectare, stare emotivă, zbucium („clătirea duhului"); 3 mişcare, deplasare; 4 mişcare violentă, convulsionare; 5 mişcare universală; 6 schimbare; **cl[tire a face** — a merge, a evolua; **hiri=[cl[tire** — mişcare proprie; 2 mişcare naturală; **iute cl[tire** — vioiciune; 2 mişcare rapidă, rapiditate.

cl[titele, *s.f. pl.* — fenomenele considerate în mişcare, în schimbare.

cl[titele fire=ti — cele mişcate pe cale naturală, fenomenele.

cl[titoriu, *adj.* — mişcător, instabil.

cl[titoriu, *s.m.* — cauză impulsionatoare; 2 cel care mişcă, care impulsionează; **cl[titoriul firii** — motorul divin, divinitatea; neclătitul clătitoriu — cauză primă, motorul divin, Dumnezeu (ontologie); **dinafar[cl[titoarele** — cauzele externe, impulsiunile exterioare.

clevet[, clevetuire, *s.f.* — ponegrire, intrigă, bârfă, calomnie; 2 oprobriu, condamnare morală; **cleveta limbilor** — gura lumii, oprobriul public.

clevetnic, *s.m.* — intrigant, calomniator, bârfitor,

clinciuros, *adj.* — clenciuros, cu clenci, cu urme de ramuri, cu noduri,

clipal[, *s.f.* — clipă, moment.

clironomie *(el.)*, *s.f.* — moştenire.

clon\, *s.n.* — cioc, plisc.

coaj[, *s.f.* — crustă.

coh[ietur[, coh`ietur[, *s.f.* — curbură, cotire, cotitură, strâm-

bătură, sinuozitate; 2 răsucire; 3 ocoliş, înconjur.

coh`iat, coh`ios, *adj.* — încovoiat, curb, strâmb („cohâioase rădăcini").

colac, *s.m.* — colac; 2 pleaşcă, bacşiş, noroc.

colachie, *s.m.* — laudă nesinceră, linguşeală.

col[ci, a s[~, *vb.* — a se încolăci.

colun, *s.m.* — măgar sălbatic.

comedie, *s.f.* — producţie păpuşărească, reprezentaţii de saltimbanci cu caracter comic (în genere, producţii pantomimice, în vremea lui Cantemir).

comitis *(el.), s.f.* — cometă.

comos, *adj.* — pletos.

condei ~eie, *s.n.* — condei, instrument de scris; 2 punct, prevedere, articol într-o convenţie.

condi\ie, *s.f.* — prevedere, stipulaţie (într-o convenţie scrisă).

cone\, *s.n.* — sfârşit.

contenire, *s.f.* — linişte, îngăduinţă, bunăvoinţă; 2 întrerupere, încetare, abţinere de la orice acţiuni agresive.

contini, *vb.* — a conteni, a înceta; 2 a limita.

coperi, *vb.* — a acoperi, a ascunde, a muşamaliza.

coprindere, *s.f.* — cuprins, conţinut („alte scrisori, a cărora coprindere"...).

copt, *adj.* — matur; 2 înţelept.

coracos *(el.), s.m.* — corb.

coracopardal, coracopardalis *(el.), s.m.* — fiinţă imaginară creată de Cantemir prin asocierea dintre corb şi leopard.

cor[bierie, *s.f.* — navigaţie, comerţ pe apă.

corespponden\ie, *s.f.* — corespondenţă, schimb de scrisori.

cornat, *adj.* — cornut, cu coarne.

cornul sl[vii — cornul gloriei, al urcuşului social (sinonim cu **cornul cel de putere**).

corom`sl[, *s.f.* — cobiliţă.

coron[, *s.f.* — coroană, cunună; 2 încununare; 3 esenţa unui act (tratat, convenţie etc.); 4 culme, vârf, punct principal.

cor\ii, *vb.* — a roade, a roade alimente tari, a ronţăi.

corui, *s.m.* — uliu păsărar.

cos[toriu, *s.m.* — meseriaş pentru care cusutul este o operaţie de bază: croitor, brodeuză etc.

cosi\[, *s.f.* — păr de femeie împletit în cozi.

costi=, *adj.* şi *adv.* — costiş, de-a coasta, aplecat, oblic, înclinat.

costr[u=, *s.m.* — costrăş, biban.

co=, *s.n.* — coş; 2 cavitate (pectorală sau abdominală).

co=codan, *s.m.* — o specie de maimuţă cu coada lungă.

cot, *s.m.* — unitate tradiţională de măsură în lungime de cca 0,637 m. (în Moldova), măsurând dis-

tanţa între cot şi vârful degetului mijlociu de la mână.

coteiu, *s.m.* — câine de casă.

cotlon, *s.n.* — firidă, nişă la o sobă.

covat[, *s.f.* — căpistere; 2 albie.

cov[it, *adj.* — încovoiat, curbat.

cav`r=i, *vb.* — a depaşi, a învinge, a avea superioritatea; 2 a trece peste; **a s[~** — a se acoperi, a se umple (cu lichid).

crainic, *s.m.* — vestitor, transmiţător de dispoziţii domneşti, mesager; 2 cel ce strigă în public poruncile sau veştile de la domnie.

cr[inici, *vb.* — a vesti, a anunţa, a îndeplini funcţia de mesager.

cr[nc[it, *s.n.* — croncănit.

cr[ng[i, *vb.* — a croncăni.

crede, a s[~, *vb.* — a se încrede, a conta, a avea încredere, a se lăsa atras; 2 a se considera; **a-=i ~** — a-şi încredinţa.

credincios, *adj.* — fidel, cinstit, loial; 2 devotat; 3 de încredere, care nu încalcă dreptatea.

credint[, *s.f.* — credinţă, devotament, loialitate; **cu credin\[,** *adj.* — cinstit, loial; 2 cu încredere, cu sentimentul unei depline securităţi; **de credin\[**, *adj.*— de încredere; **cele credzute** — cele încredinţate.

de credzut, *adj.* — de credinţă, credincios.

(crieri) lipsa crierilor — lipsă de inteligenţă, de înţelepciune, act necugetat.

(criv[\) despre criv[— de la nord.

cr`cneal[, *s.f.* — crâcnire, opoziţie verbală.

(cruci=) de-a cruci=ul, *adv.* — perpendicular; 2 drept înainte.

crunt, *adj.* — sângeros, însângerat, roşu; 2 chinuitor.

cru\[toriu, *adj.* — cruţător, izbăvitor.

cuc[, *s.f.* — căciulă înaltă, împodobită cu pene de struţ, pe care domnii o primeau de la sultan cu ocazia învestiturii.

cucernic, *adj.* — umil, plecat, plin de respect; 2 evlavios.

cuciri, a s[~ *vb.* — a-şi face semne de politeţe, a se ploconi.

cuciritur[, *s.f.* — închinăciune, plecăciune de politeţe, temenea; **cuciritur[lingu=it[, cuciritur[politiceasc[** — politeţe prefăcută, linguşeală de convenienţă, salut slugarnic şi nesincer.

cucon, *s.m.* — copil, progenitură.

cucunoz, *s.m.* — cuc.

cump[na ceriului — zenit; 2 dreptatea divină; **cump[n[de moarte** — primejdie de moarte; **cump[na drept[\ii** — dreptatea, justiţia divină, justiţia imanentă (socotită incoruptibilă şi neiertătoare).

cump[n[, *s.f.* — balanţă; 2 egalitate; 3 echilibru; 4 incertitudine; 5 primejdie de moarte; cumpăna morţii — ameninţarea morţii.

cump[ni, a s[~, *vb.* — a se cumpăni, a gândi, a socoti, a sta la îndoială; 2 a cântări.
cump[nitor, *adj.* — care gândeşte, care judecă mult.
cumpeni, a s[~ a-şi ţine echilibrul (în mers).
cum s[cade, e*xpr. vb.* — cum se cuvine; 2 corect.
cunoa=te, *vb.* — a cunoaşte, a şti; 2 a înţelege, a pătrunde cu mintea; 3 a recunoaşte, a-şi da seama; **a s[~** — a-şi da seama despre sine.
cunosc[toriu, *s.m.* — om cu ştiinţă, instruit, filozof.
cuno=tin\[, *s.f.* — cunoaştere, ştiinţă; 2 cunoştinţă (în sensul relaţiilor interumane).
cuno=tin\[ ]nainte, mai denainte cuno=tin\[— previziune, 2 cunoaşterea anterioară (de tip aristotelic).
cuprinde, *vb.* — a încăpea, a ajunge.
cuprindere, *s.f.* — apucare, dobândire; 2 privire de ansamblu, sinteză; **cuprinderea min\ii** — generalizare, teoretizare.
cura, *vb.* — a curge.
curat, *adj.* — corect, cinstit; **curat[inim[** — gânduri sincere; 2 nepătat, nemurdărit; 3 pur, cu grad mare de puritate (fiind vorba de metale); 4 **clar, simplu**, *adv.* — clar, precis; 2 pe şleau; 3 neîndoielnic.
cur[tor, *adj.* — curgător.
cur[\i, a s[~, *vb.* — a scăpa de ceva, a se lepăda de cineva; 2 a se limpezi.
cur[\eniie, cur[\iie, *s.f.* — puritate, sinceritate, cinste, corectitudine; **cur[\iia inimii** — sinceritate sufletească, corectitudine.
curechiu, *s.f.* — varză.
curgere, *s.f.* — curs, evoluţie, proces.
cur`nd, -[,** *adj.* — care se apropie, soseşte repede; în curândă vreme — în scurt timp, în curând; **de cur`nd, *adj.* — nou, proaspăt; **cur`nd,** *adv.* — repede, degrabă; **cum mai cur`nd, c`t de cur`nd** — cât mai curând, cât mai repede.
curma, *vb.* — a tăia, a reteza; 2 a pune capăt.
curmare, *s.f.* — refuz, ruptură, desolidarizare; răspunsul curmării: răspunsul de refuz, refuzul.
curm[, *s.f.* — lamă, ascuţiş, tăiş.
(curmedzi=)]n curmedzi=, *adv.* — drept peste mijloc, de-a latul, transversal.
curmeiu, ~ eie, *s.n.* — legătură din scoarţă tânără de copac.
curs, ~uri, *s.n.* — curs, parcurs („cursul istoriii“), scurgere („cursul vremii“), drum („cursul stelelor“), mişcare; **cursul perioadelor** — mersul ciclic, evoluţia ciclică.
curs[, *s.f.* — unealtă de capturat animale.
curtean, *s.m.* — oştean care, în

schimbul împroprietăririi, era obligat să-şi aducă serviciile în cadrul curţii domneşti, de a participa la război.

cuscrie, *s.f.* — încuscrire, înrudire.

custoriu, *s.m.* — cositor.

cute, *s.f.* — piatră de ascuţit, gresie.

cutreierare, *s.f.* — străbatere, parcurgere, colindare.

cutremura, *vb.* — a mişca puternic, a scutura.

cuv[it. *adj.* — şerpuitor; 2 curbat.

cuvios. *adj.* — respectuos, cuviincios, binecrescut, civilizat; 2 evlavios; 3 agreabil, atrăgător, fermecător; 4 ordonat, estetic.

cuv`nt,** *s.n.* — cuvânt, vorbă; 2 cuvântare, discurs; 3 proverb, maximă, expresie, zicală; 4 vers; 5 idee exprimată în cuvinte; **cuv`nt alta t`lcuind** — răspuns la chestionar, termen explicativ, care descifrează un sens; **cuv`nt apofasisticos — vorbă categorică, ordin rezolut; **cuv`nt f[r[ socoteal[** — vorbă negândită, nejudecată; **cuv`nt prost** — zicală, proverb; **cuv`nt strein** — vorbă neînţeleasă; **datul cuv`nt** — făgăduială solemnă, promisiune, angajament, cuvânt de onoare; 6 jurământ, legământ cu jurământ; **a-=i da cuv`nt** — a se angaja prin jurământ, a conveni în mod solemn, a se lega prin cuvânt; **la cuv`ntul dat a sta** — a se ţine de cuvânt, a nu-şi călca un angajament luat; **la cuvinte a vini** — a ajunge la ceartă.

D

da, a s[~, *vb.* — a se da, a se dărui; 2 a se lipi, a se alătura de cineva; **a s[d[cu totul (spre ceva)** — a se ambala (într-o acţiune), a se concentra în mod exclusiv într-o anumită acţiune.

dajdie, *s.f.* — bir, tribut.

dar, *s.n.* — dar, înzestrare, calitate; 2 specific, trăsătură proprie; **]n dar,** *adj.* — degeaba, fără plată **(]n dar cumpar[toriu** — care ia pe degeaba, fără plată).

dare, *s. f.* — obligaţie, sumă fixă de dat; 2 dăruire, 3 satisfacţie (materială).

darn,]n ~, *adv.* — în zadar; **]n darn a ar[ta (ceva)** — a nesocoti, a nu avea în vedere.

dascal *(el.), s.m.* — profesor, învăţător, educator; 2 îndrumător, călăuză.

datoria binelui — datoria de a face binele; 2 recunoştinţă pentru binele făcut; **datoria firii —** moartea.

datoriie, *s.f.* — datorie; 2 recunoştinţă.

d[log, *s.m.* — dârlogi, hăţuri.

d[r[ban, *s.m.* — soldat pedestru, de regulă mercenar, făcând parte din armata domnească.

d[ruit, *adj.* — înzestrat, talentat.

d[sc[lie, *s.f.* — învăţătură; 2 profesorat.

d`rjiie, *s.f.* — dârzenie, semeţie, încăpăţânare, ambiţie, nesupunere, curaj, cutezanţă, 2 furie.

d`rmoia, *vb.* — a cerne, a alege ce este bun; 2 a examina lucrurile şi faptele cu mare atenţie, a dezbate din toate punctele de vedere o chestiune.

d`rmoiu, ~oaie, *s.n.* — ciur, cu găuri mari.

d`rz, *adj.* — semeţ, trufaş.

(de-adins) mai cu de-adins, *adv.* — mai ales, mai cu seamă; **cu tot de-a-dinsul** — cu tot interesul, foarte preocupat.

de ciia, de ciie, *adv.* — de aici; 2 apoi, după aceea; cât de cii — pe dată, imediat.

def[imare, *s.f.* — defăimare, lovire în prestigiul cuiva; 2 certare, reproş, desconsiderare.

(degrab[) cum mai degrab[, *adv.* — cât de repede.

dejgheoca, *vb.* — a curăţa de coajă, a desface; 2 a povesti amănunţit.

delungare, *s.f.* — întârziere, amânare, trenare; **delungarea vremii** — întârziere, amânare;

delungat, *adj.* — prelungit (în timp).

de m`na, *vb.* — a susţine, a ajuta, a ocroti.

demon *(el.).*, *s.m.* — duh rău (nu este vorba de daimonul socratic), drac (în înţeles creştin de forţă supranaturală malefică ce pune la încercare conştiinţa morală, umană).

deodat[, *adv.* — imediat, numaidecât; **tot deodat[** — brusc, pe neaşteptate.

deos[bi, *adv.* — deosebit, aparte; **~ de:** în afară de.

deos[birea, deos[birea loghiceasc[— diferenţa (differentia), unul din predicabilele logicii aristotelice (una dintre cele cinci numiri ale lui Porphirios).

deos[bit, *adj.* — diferit, cu caractere proprii.

deplin, *adj.* — complet, perfect, de bună calitate; 2 temeinic, cu autoritate; *adv.* — deplin, integral, cu totul, din destul; 2 profund, temeinic.

de pre, *prep.* — de pe; 2 după.

de pregiur, *prep.* — din jur.

deprindere, *s.f.* — deprindere, obişnuinţă; 2 aplicaţie, îndemânare căpătată.

des[v`r=it, *adj.* şi *adv.* — complet.

deschide, *vb.* — a desface, a desfăşura (pânzele de corabie).

desc`lcitur[, *s.f.* — luminare, elucidare, rezolvare.

desc`nta, *vb.* — a descânta; 2 a convinge.

descoperire, *s.f.* — dezvăluire, arătare.

desf[ta, a s[~ *vb.* — a-şi petrece timpul în plăceri, în petreceri.

desf[tare, *s.f.* — plăcere, viaţă uşoară, plină de petrecere, bucurii.
desf[fat, *adj.* — plăcut, agreabil.
desficiori, *vb.* — a lăsa fără pui.
desfr[tat, *adj.* — nelegat, fără nici o legătură.
desfr[\i, a s[~, *vb.* — a se despărţi, a nu mai avea legături.
desfr`nat, *adj.* — desfrânat; 2 fără oprire, fără limită, care face sau zice multe, exagerat; 3 lipsit de control, lipsit de măsură, fără sfârşit; 4 fără frâu (despre cal).
desp[rin\i, *vb.* — a lăsa fără părinţi.
despic[toriu, *s.m.* — tăietor, sfâşietor; 2 anatomist, chirurg.
despoia, *vb.* — a jupui de piele.
despre, *prep.* — faţă de, cu privire la, privind.
desv[sca, *vb.* — a desfăşa; 2 a dezbrăca.
de=ert, *adj.* — gol, nenorocit, flămând; 2 vid, gol; 3 fără valoare; **stomah de=ert** — stomac gol, flămând; **]n de=ert,** *adv.* — în gol; 2 în zadar, fără nici un folos, în van, fără efect.
de=erta, *vb.* — a goli, a vărsa.
de=teptat, *adj.* — treaz, cu ochii-n patru, deştept, care veghează; 2 trezit.
detuna, *vb.* — a trăsni.
devecu=i (araba saracenă) — cămilă-pasăre.
dezgr[i, *vb.* — a întoarce înapoi cuvântul; a opri emisia de cuvinte.
dezlegare, *s.f.* — învoire, îngăduire; 2 dezlegare, soluţie, rezolvarea (unei probleme).
dezm[\at, *adj.* — desfrânat.
dezmierdare, *s.f.* — mângâiere; 2 petrecere, veselie, satisfacţii senzoriale.
deznedejduire, *s.f.* — disperare, situaţie limită, spectrul morţii.
dezs[m[na, a s[~, *vb.* — a nu se asemăna, a ieşi de bunăvoie dintr-o categorie, a se dezice de cineva.
dezv[li, *vb.* — a descoperi, a face cunoscut, a da în vileag.
dezv[lire, *s.f.* — descoperire; 2 clarificare, descifrare.
diafora *(el.), s.f.* — deosebire.
dialect, *s.n.* — limbă, vorbire, grai.
dialectic, *s.m.* — logician formalist, filozof scolastic, sofist; 2 stăpânitor al artei de a discuta.
dialecticesc, *adj.* — dialectic, formal, logic.
dialog, ~uri, *s.n.* — dialog, convorbire.
diathesis, diathesin *(el.), s.f.* — dispoziţie, rânduială, ordinea naturii („orânduiala firii").
diavolul s[r[ciii — duhul rău al sărăciei, al mizeriei materiale.
diavoliie, *s.f.* — răutate, viclenie, monstruozitate, faptă foarte urâtă, mârşăvie, ticăloşie.
dic[i, *vb.* — a zice, a îndruga vrute şi nevrute.

didascal (el.), *s.m.* — dascăl, profesor, preceptor.

dihanie, *s.f.* — animal, sălbăticiune; 2 ființă, vieţuitoare; 3 reprezentare animalieră (în artă).

dih[niesc, *adj.* — animal, ce ţine de latura biologică.

dihoniie, *s.f.* — neînţelegere, ceartă, dezbinare.

diiet[, *s.f.* — dietă, regim alimentar.

dimocratie, *s.f.* — democraţie; 2 anarhie; 3 republică; 4 sfat boieresc, sfatul ţării; 5 adunarea populară pentru alegerea domnului.

dimpotriv[, *adj.* — potrivnic, contrar; **prepusuri dimpotriv[** — bănuieli negativiste, incriminatorii; *adv.* — în faţă, dinaintea, din sens contrar; **cele dimpotriv[** — cele potrivnice, contrariile.

din[oarea, *adv.* — adineauri.

dind[r[pt, *adv.* — dinapoi, din urmă.

(dint`i) a=esi dint`i, *adv.* — chiar şi la început.

discolie *(el.), s.f.* — dificultate.

disidemonesc, *adj.* — superstiţios, de natura superstiţiei; **]nv[\[tur[disidemoneasc[** — ştiinţă superstiţioasă.

disidemonie *(el.), s.f.* — superstiţie.

distihie *(δυστυχα□ el.), s.f.* — nefericire,

distihie *(διστοιχεα□ el.), s.f.* — natură dublă.

div, ~ uri, *s.n.* — chip, fel; **]n divuri,]n chipuri** — în fel şi chip.

div[, *s.f.* — mirare, uimire; 2 lucru neobişnuit, minune.

dob[, *s.f.* — tobă.

dobitoc, *s.n.* — animal; **dobitoc s[lbatec** — animal de pădure, sălbăticiune; 2 boier moldovean; **dobitoc supus** — animal domestic; 2 ţăran iobag moldovean; **dobitoc ceresc** — constelaţie cu nume de animal.

dobitocesc, *adj.* — de animal, animalic.

dobitocit, *adj.* — transformat în animal.

dob`nd[, *s.f.* — câştig, folos; 2 pradă.

dob`ndi, *vb.* — a dobândi, a căpăta.

dodei, *vb.* — a tulbura, a supăra.

dodeial[, *s.f.* — tulburare, supărare.

domesnic, *adj.* — domestic, de casă.

domiri, a s[~, *vb.* — a-şi da seama, a-i fi clar, a se lămuri.

domirit, *adj.* — lămurit, clarificat.

domn, *s.m.* — stăpân; 2 boier, nobil; şef, conducător, căpetenie; **domnul diavolului** — Dumnezeul, şeful ierarhiei satanice.

domoli, *vb.* — a potoli; 2 a băga spaima, a îngrozi (cu sensul de a cuminţi, a potoli); 3 a umili, a pune în situaţia de neputinţă.

domolit, *adj.* — potolit; 2 învins.
dor dulce — dorinţă înfocată, mistuitoare, poftă greu de stăpânit.
dormitare, *s.f.* — somnolenţă, piroteală.
dos, a da ~, *vb.* — a-şi lua tălpăşiţa, a face calea întoarsă din faţa unei primejdii.
dos, *s.n.* — loc ferit, adăpost, loc dosnic.
dosad[, *s.f.* — cercetare, dojană; 2 supărare, mâhnire, zbucium; 3 ocară, înfruntare.
dosedi, *vb.* — a necăji, a amărî, a chinui; 2 a persecuta, a asupri; 3 a mustra.
doseditur[, *s.f.* — ocară, înfruntare.
dosi, a s[~, *vb.* — a se ascunde.
dosire, *s.f.* — ascundere, cedare, fugă, retragere.
dovad[,~ede, *s.f.* — arătare, probă, argument indubitabil; 2 confirmare.
dovedi, *vb.* — a dovedi, a demonstra; 2 a învinge, a înfrânge.
dovedire, *s.f.* — dovedire, probare.
doveditor, *adj.* — probator.
dragoste, *s.f.* — iubire carnală; 2 atenţie, prietenie; **dragoste din suflet adev[rat[** — prietenie sinceră; **dragostea sa** — dragoste de sine, mândrie, egocentrism.
dram, ~uri, *s.n.* — greutate pentru cântărit; 2 puţin; **dramul vie\ii** — puţinul vieţii; 3 veche unitate de măsură a greutăţilor echivalentă cu circa 3,18 — 3,23 grame.
dr[g[stos, *adj.* — drăgălaş, frumos; 2 iubitor, plin de iubire, înamorat; **hul[dr[g[stoas[** — calomnie care are ca substrat dragostea; 3 care trezeşte dragostea cuiva („drăgăstoşi ochii").
dr[pniciie, *s.f.* — fire, nărav, apucături, comportament; 2 categorie, tagmă.
dr[pt, *s.n.* — drept, jurisprudenţă; *adj.* — drept, cinstit, obiectiv.
drept, *adj.* — corect, legal.
dreptate, *s.f.* — dreptate, justeţe; 2 adevăr, obiectivitate, nepărtinire; 3 echitate; corectitudine; 4 justiţie, judecată (în înţelesul de justiţie divină); **cu cineva dreptatea a \inea** — a manifesta faţă de cineva o atitudine corectă şi obiectivă în ceea ce priveşte drepturile sale; **dreptatea sf`nt[** — justiţia divină.
drob, ~uri, *s.n.* — ficat; 2 măruntaie.
dropic[, *s.f.* — idropică, idropizie.
dropicos, *adj.* — bolnav de idropică, umflat; 2 greoi.
drum, *s.n.* — drum, traseu, orbită („drumul stelelor").
duh, ~uri, *s.n.* — suflet, spirit, psihic; 2 minte, gând, intenţie, plan, idee animatoare; 3 îndrăzneală, vitejie: 4 putere, forţă (fizică şi su-

fletească); 5 spirit, tărie; 6 imbold; 7 tot ceea ce este viu, viaţă; 8 vieţuitoare (mai ales în înţeles de om); 9 suflare, respiraţie; 10 spirit, forţă supranaturală; 11 *la plural* — calităţi, capacităţi, virtuţi, talente, forţe, puteri; **cu duh,** *adj.* — viu, însufleţit; **]ntr-un duh** — într-un suflet; **duh de tulburare** — imbold al conflictelor şi duşmăniilor între oameni (expresia desemnează forţa satanică); **duh]nalt, duh]nflat** — gând, concepţie, părere excelentă despre sine; 2 planuri măreţe născute din megalomanie; **duh]nfocat** — suflet aprins; 2 supărare mare, mânie, furie; **duh vitejesc, duhuri viteje=ti** — curaj, vitejie, îndrăzneală, combativitate, agresivitate; **duh r[u** — diavol, drac, forţă satanică.

duhnicesc, *adj.* — sufletesc, care ţine de suflet; 2 spiritual, care ţine de lumea divină.

duhul cel mai de pre urm[— ultima suflare; **duhul vinului** — tăria vinului, alcoolul; **duhul a-=i trage,** *expr. vb.* — a trage aerul, a inspira (moment al respiraţiei); 2 a răsufla, a respira în voie, a întrerupe efortul.

duhuri b[rb[te=ti — curaj, încredere în sine, bravură, vitejie; **duhuri neprietene=ti** — gânduri, intenţii duşmănoase.

(dulce) cu dulce, *adv.* — bucuros, cu bucurie, cu plăcere.

dulcea\[, *s.f.* — plăcere, satisfacţie.

dulf, *s.m.* — delfin.

dumn[dz[iesc, *adj.* — dumnezeiesc, divin.

dung[, *s.f.* — dungă, fâşie, zonă; **dunga ceriului** — zona ecuatorială; 2 linie, duct; **pre dunga dreapt[** — în linie dreaptă.

durere]n grab[— durere ascuţită, acută.

duroare, ~ori, *s.f.* — durere fizică.

dzam[, *s.f.* — zeamă, fiertură.

dz[care, *s.f.* — zăcere, boală la pat.

dzic[toare, *s.f.* — ghicitoare; 2 zicală, proverb.

dzis[, *s.f.* — vorbă spusă, afirmaţie; 2 zicală, proverb; 3 enunţ, maximă; **dzis[filosofasc[** — maximă, adevăr filozofic.

dzua izb`nzii — ziua judecăţii.

E

eclipsis *(el.), s.f.* — întunecare, eclipsă.

ei]n de ei — ei între ei, între sine, unul cu altul.

eghip\iian, *s.m.* — egiptean.

χε προσοχήν — fii atent!

ehidn[*(el.), s.f.* — viperă.

τω̃ν χπισμω̃ν — de la secrete.

elcovan *(turc.)* — curier imperial.

elefterie *(el.), s.f.* — libertate.

eleghie, ~ii, *s.f.* — elegie.
elin[(limba elin[) — greaca veche.
elinesc, *adj.* — elin, care ţine de greci.
elini, *vb.* — a traduce în limba greacă.
elinie,]n elinie, *adv.* — în limba elenă, în greceşte.
eliniza, *vb.* — a eleniza, a transpune în limba greacă.
embriona, *vb.* — a se transforma oul în pui; embrionat; *adj.* — zămislit, ajuns în stare de embrion
energhie *(el.), s.f.* — energie, putere de acţiune.
enthimem[, ~ate *(el.), s.f.* — entimemă, silogism eliptic.
epicuri, *s.m.* — epicurei, adepţi ai filozofiei lui Epicur („ceata epicurilor").
epifonema *(el.), s.f.* — figură retorică constând într-o exclamaţie cu care se încheie un discurs.
epihirima, ~ate, *(el.), s.f.* — încercare, întreprindere, iniţiativă, efort, atac.
epiorhie *(el.), s.f.* — jurământ strâmb, călcarea jurământului, sperjur.
epithimie *(el.), s.f.* — poftă, dorinţă, cupiditate.
epitrop, *s.m.* — supraveghetor, îngrijitor; 2 domn; 3 locţiitor, reprezentant, mandatar.
epitropiie, *s.f.* — domnie; 2 mandat, delegaţie, reprezentanţă; 3 funcţie supremă în administraţia de stat.
eres, ~ese, *s.f.* — dezbinare; 2 erezie, linie proprie.
ermafroditis *(el.), s.f.* şi *adj.* — hermafrodit, bisexuat; 2 perversiune sexuală („poftă a doaă părţi").
essentia *(lat.), s.f.* — esenţă, categorie a ontologiei şi a logicii aristotelice.
ethiop, *s.m.* — etiopian.
ethiop[sc, *adj.* — etiopic, etiopian, ce ţine de Etiopia.
etimologhicesc, *adj.* — etimologic, ce ţine de etimologie.
etimologhie *(el.), s.f.* — etimologic.
evdemon *(el.), s.m.* — înger bun, asistenţă divină; 2 gând bun, intenţie bună; 3 prieten, binevoitor.
evghenichi *(el.), adj.* — nobil, de neam ales **(cel mai evghenichi** — cel mai nobil, aristocrat).
evghenie *(el.), s.f.* — origine nobilă, neam ales, nobleţe.
evlavie, *s.f.* — cucernicie, religiozitate.
evrop[sc, *adj.* — european, europenesc; 2 apusean.
evsevie *(el.), s.f.* — evlavie, pioşenie, veneraţie.
evthihie *(el.), s.f.* — fericire.
exighisis *(el.), s.f.* — exegeză, interpretare, comentariu.
experien\ia, *s.f.* — experienţă, cunoaştere nemijlocită, senzorială.

ex\entru, ~ri, *s.n.* — cerc, circumferinţă, punct pe o circumferinţă; **ex\entrurile astrologhice=ti** — cercurile astrologice.

ezetur[, *s.f.* — revărsare, năboire.

ezi, *vb.* — a iezi, a da pe dinafară, a se revărsa.

F

face, a s[~ *vb.* — a se preface, a simula.

facere, *s.f.* — realizare practică, execuţie, act.

falnic, *adj.* — mândru, îngâmfat.

fantastic, *adj.* — imaginar, închipuit, neîntemeiat pe realitate; **prepus fantastic** — bănuială închipuită, lipsită de temei.

fantazie, *s.f.* — fantezie, imaginaţie, putere de reprezentare; 2 memorie; **de=art[fantazie** — închipuire goală, nefondată pe realitate.

fantazii, *s.f.* — planuri irealizabile, nechibzuite, utopii.

fapt, ~uri, *s.n.* — fapt, faptă; 2 făptură, chip, înfăţişare; 3 lucru, făptuire, activitate; 4 la *pl.* — fapte, întâmplări, situaţii, fenomene (stimulii exteriori ai cunoaşterii).

fapt[, *s.f.* — faptă, act săvârşit de cineva; **fapt[oc[r`t[** — faptă dezaprobată, condamnată de societate, faptă căzută sub oprobriul public; **fapt[nev[dzut[** — crimă, fărădelege nemaivăzută; 2 zidire, lume, existenţa în înţeles creaţionist.

fa\[, ~e\e, *s.f.* — chip, înfăţişare; **fa\[de lovit** — înfăţişarea unui apucat de criză epileptică; 2 persoană (faţa a triia — persoana a treia); 3 culoare, culoarea feţei; 4 aparenţă, formă, aspect; 5 model, prototip; 6 specie (corespunde predicabilei **species** din sistemul porfirian); 7 latură, faţetă.

faur, *s.m.* — fierar.

f[catorie, *s.f.* — faptă; 2 acţiune, activitate: 3 creaţie.

f[c[toriu, *s.m.* — creator **(f[c[toriul firii** — creatorul naturii; Dumnezeu); 2 făptuitor, care făptuieşte ceva.

f[gad[, *s.f.* — făgăduială, promisiune.

f[ptura, *s.f.* — înfăţişare, aspect, aparenţă; 2 lumea ca produs al creaţiei divine; 3 creatură, fiinţă; 4 creaţie, operă: 5 zidire, construcţie clădire.

f[r[lege, *s.f.* — faptă urâtă, crimă, nelegiuire.

f[r[mu=[, ~uri, *s.f.* — firimituri, resturi de la masă.

f[r`miie, ~iiele, *s.f.* — fărâmă, bucuţică; 2 la pl. — pulbere.

f[r[numai ca, *loc. conj.* — doar ca.

f[rm[ca, *vb.* — a fermeca, a uimi, a lua minţile; 2 a atrage, a impresiona.

f[t, *s.m.* — fiu; 2 produs, rezultat („fătul nevoii“).

f[\arnic, *adj.* — cu două feţe, nesincer, duplicitar; 2 nedrept, necinstit.

f[\[rnicie, *s.f.* — duplicitate, falsitate; 2 necinste, incorectitudine.

f`icav, *adv.* — gângav („limbă fâicavă“).

f`nt`n[, *s.f.* — izvor.

f`rtat, *s.m.* — frate; 2 tovarăş, prieten nedespărţit.

feldein\[, *s.f.* — calitate (*lat.* **qualitas**), categorie a logicii aristotelice (de la *lat.* **qualis:** ce fel de).

ferici, *vb.* — a ferici, a lăuda, a slăvi, a glorifica; 2 a felicita.

fericie, *s.f.* — bine, înălţare, urcuş social.

fericire, *s.f.* — bucurie, mulţumire; **cu fericire,** *adv.* — cu folos, cu câştig, cu plăcere, cu bucurie.

fericit, *adj.* — fericit, voios; 2 favorizat de soartă; 3 bun, de bun augur; **mai fericit** — mai bun, de preferat.

ferman *(turc.), s.n.* — firman, ordin emis de sultan pentru numirea sau destituirea domnilor români.

fier, fiare, *s.n.* — fier, spadă, armă de luptă în genere; 2 ancoră; fiarele corăbiii — ancorele.

fiiere neagr[— bilă neagră, melancolie, indispoziţie sufletească.

figur[, *s.f.* — formă (geometrică); 2 la *pl.* — mişcări, mişcări pantomimice.

fiin\[, *s.f.* — fiinţă, vieţuitoare; 2 existenţă, realitate; 3 viaţă, condiţie a existenţei; 4 individ, fenomen, lucru; 5 zidirea, creaţia, lumea (în sensul de natură), **(toat[fiin\a** — întreaga creaţie); 6 conţinut, substanţă **(cuvinte f[r[fiin\[, voroave f[r[fiin\[, voroave de=erte** — vorbe goale, fără conţinut); 7 esenţă, substanţă (în sensul categoriilor aristotelice); **fiin\a adev[rului** — esenţa adevărului; **fiin\a fe\elor** — esenţa, substanţa speciilor, prototipurilor, modelelor primare; **fiin\a lucrului** — esenţa fenomenului, quidditatea (una din predicabilele aristotelice); **fiin\a socotelii** — esenţa unei judecăţi; **fiin\ele trupe=ti** — existenţele materiale, organismele.

fiin\[sc, *adj.* — existent, natural, produs de cauze naturale.

fiitor, *adj.* — existent, în fiinţă.

fil, *s.m.* — elefant.

filaftie *(el.), s.f.* — iubire de sine, mândrie.

filohrisos *(el.), s.f.* şi *adj.* — iubitor de aur, lacom de bani.

filoprosopie, *(el.), s.f.* — făţărnicie, duplicitate, nesinceritate.

filosof, *s.m.* — filozof, cercetător al naturii, înţelept; **filosof fizicesc!** — filozof al naturii.

filosof[sc, *adj.* — filozofic, care ţine de filozofie.

filosofie cereasc[— filozofie religioasă, spiritualistă; 2 preocupări spirituale; 3 teorii şi practici superstiţioase, spiritism, astrologie; **filosofiie c`neasc[** — filozofie cinică, cinismul; **filosofiie ethic[** — etică; **filosofiie fizic[(„fiziceasc[“)** — filozofia naturii; **filosofiie fiziceasc[** — „ştiinţa lucrurilor fiinţăşti“, filozofia realului; **filosofiie obiceinic[** — etica, morala (ca ştiinţă); **cu filosofie,** *adv.* — cu pricepere, cu ştiinţă, calculat la rece.

filosofisi, *vb.* — a filozofa, a gândi sau a vorbi ca un filozof; 2 a interpreta.

finic, *s.m.* — palmier (în special curmal); 2 pasărea Phönix.

fire, *s.f.* — fire, temperament, structură psihosomatică; 2 natură; 3 aspect, chip, aparenţă; înfăţişare fizică; 4 constituţie fizică, forţă trupească: 5 constituţie, predispoziţie naturală, biologică; **ce lipse=te]n fire, ce iaste sc[dzut din fire** — lipsurile fizice, deficienţele naturale, ceea ce lipseşte de la natură (cuiva); **prostimea firii (cuiva)** — natură proastă, comună, vulgară, primitivă, animalică, care se află foarte jos pe scara evoluţiei spirituale; **de-a firea,** *loc. adj.* — om întreg la fire, cu scaun la cap, înţelept, reprezentativ; **din fire,** *adv.* fireşte, în mod natural, de la natură; 2 spontan, în mod obişnuit; după fire: în mod firesc, natural; **dup[firea (cuiva)** — după natura sa, după felul său de a fi; a fi preste firea sa: a fi incompatibil, a fi în contradicţie cu propria sa natură; **cele preste fire** — categoriile existenţei, ale metafizicii; 2 lumea spirituală, divină; **firea]n lucruri** — naturalul din lucruri, firescul din fenomene, legile după care se conduc fenomenele.

firean, *s.n.* — fiinţă biologică, existenţă ce aparţine lumii naturale, care ţine de natură şi de legile ei; 2 omul ca produs al naturii („fireanul firii a urma să cade“).

firesc, *adj.* — natural, conform firii.

fire=te, *adv.* — în mod firesc, natural, conform legilor naturii.

cele fire=ti — lucrurile, fenomenele.

fire=tii — oamenii în înţeles de muritori, supuşi legilor naturii.

firime, de-afirime, *s.f.* — integritate fizică, normalitate, prestanţă fizică („deosăbit de de-afirimea trupului ce poartă... oarecare evghenie în neamul său are“).

fizic, *s.m.* — filozof, cercetător al naturii, om de ştiinţă pozitivă („filosof fizic“).

fizica, *s.f.* — ştiinţa naturii, filozofia fizică (în înţeles aristotelic).

fizicesc, *adj.* — fizic, natural, ce ţine de natură, care se raportează la natura materială; **cele fizice=ti** — lucrurile, fenomenele, cele care aparţin legilor naturii.

fiziognomie, *s.f.* — preocupare ce pretinde cunoaşterea omului după trăsăturile feţei.

fi=chie, *s.f.* — balegă, gunoi, scârnăvie.

floare, *s.f.* — culoare; **cea din fire floare** — culoarea naturală, obişnuită.

fluturat, *adj.* — fluşturatic, uşuratic, neserios, pe care nu te poţi bizui.

foale, *s.f. pl.* — utilaj primitiv, pe principiul pompei de aer, folosit la aprinderea şi întreţinerea focului de cărbuni în atelierele fierarilor; 2 abdomen.

foamete, *s.f.* — foame, senzaţie de foame.

focul inimii — supărare, necaz mare, furie, mânie.

folosin\[, *s.f.* — folos; 2 răsplată.

form[, *s.f.* — forma, categorie a cauzalităţii aristotelice, cauza formală; 2 reprezentare, noţiune generală; 3 aparenţă, fenomen; 4 înfăţişare, configuraţie, fel, chip; 5 schemă, construcţie (logică); 6 la plural: figuri pantomimice; **forma filosofasc[** — forma, în sens de cauză formală, categorie a ontologiei aristotelice; **forma]n\elegerii** — schema logică prin care se realizează cunoaşterea, schema raţionamentului, a unei demonstraţii (care face posibilă înţelegerea unui adevăr).

formui, *vb.* — a concepe, a imagina, a închipui, a-şi reprezenta, a configura.

fortun[, *s.f.* — noroc, succes, şansă; **fortuna biruin\ii** — şansa victoriei; 2 soartă, destin; **oarba fortun[** — destinul orb.

fraged, *adj.* — fraged, tânăr, delicat.

fr[m`nt[tur[, *s.f.* — cocă de pâine.

fr[\ie, *s.f.* — frăţie, prietenie.

fric[cereasc[— teamă de Dumnezeu.

fricos, *adj.* — înfricoşător, care produce frică.

fr`ntur[, *s.f.* — luxaţie.

frumos, *adv.* — în mod fin, cu fineţe.

frundzezare, ~z[ri, *s.f.* — frunziş, frunzar.

frundzeri, *vb.* — a frunzări, a mânca foarte puţin, a ciupi de ici, de colo.

frunte, *s.f.* — frunte; 2 treapta socială cea mai înaltă, marea boierime.

fuga=, *s.m.* — fugar.

fune, *s.f.* — funie groasă, odgon, parâmă.

fur, *s.f.* — hoţ, tâlhar.

furesc, *adj.* — hoţesc, tâlhăresc; **fureasc[ ]mblare** — paşi de hoţ.
furtun[, *s.f.* — furtună; 2 nenorocire, năpastă.
fus, *s.n.* — fus, ax, axă.

G

galactea *(el.), s.f.* — Drumul-Robilor, Calea-Lactee, fâşia galactică, norii galactici.
gangur, *s.m.* — grangur, calofir **(oriolus galbula)**.
gazd[, *s.f.* — locuinţă, locaş, casă; **gazda vie\ii** — casa vieţii.
g[lbegios, *adj.* — galben; 2 palid, fără sânge în faţă.
g[lbeni, g[lbini, a s[~ — a deveni de culoare galbenă; 2 a deveni palid (de supărare), a se înfuria, a se supăra.
g[rg[une, *s.m.* — gărgăun, viespe de talie mare, cu ac foarte veninos.
g[si, *vb.* — a afla; 2 a găsi de cuviinţă, a socoti.
g[tat, *adj.* — gătit, pregătit, preparat.
g[uno=itur[, *s.f.* — scobitură, gaură.
g[urici mici — pori.
g[zd[lui, *vb.* — a mânca, a fi în gazdă, a locui un timp; 2 a primi în gazdă, a adăposti.
g`cire, g`citoare, *s.f.* — previziune.
g`lb[gios, *adj.* — galben, îngălbenit, bolnav de gălbenare.
g`lceav[, *s.f.* — ceartă, dispută, conflict; 2 agitaţie, frământări.
g`nd,** *s.n.* — preocupare, ţel; 2 la *pl.* — gândirea (ca a doua etapă în procesul cunoaşterii), procesele intelectuale; **g`nd ascuns — intenţie, plan, preocupare; **g`nd potrivnic** — intenţie de nesocotire, contrară autorităţii de stat; **g`ndul a dob`ndi** — a-şi realiza gândirile, a-şi împlini dorinţele, planurile.
g`rbov, *adj.* — cocoşat, adus de spate.
g`r`i, *vb.* — a scoate sunete de gâsca, a gâgâi; 2 (despre oameni) a flecări, a umbla cu vorba, a ponegri.
g`rliciu, *s.f.* — coş, horn: 2 intrare strâmtă într-o pivniţă sau într-o başcă (săpătură, fortificaţie subterană); 3 deschizătură ca un fel de gât, ca un fel de horn.
g`rli\[, *s.f.* — cerc de fier, prins de un lanţ, pentru gâtul animalelor de casă, sau pentru răufăcători.
g`rtan, *s. n.* — gâtlej.
g`tlan, *s. n.* — laringe.
g`tlej, *s. n.* — gât.
gheneralis, *s.m.* — generalul, universalul (categorie filozofică).
gheomandie, *s.f.* — geomancie, ghicirea după crăpăturile pământului.
gheometricesc, *adj.* — geometric, ce ţine de geometrie.

gheometru, *s.m.* — geometru, matematician.
ghib, *s.n.* — gheb, cocoaşă.
ghigariu, *s.m.* — porcar, păzitor de porci.
ghimnosofist, *s.m.* — gimnosofist, adept al filozofiei digambara care cerea adepţilor săi să umble goi, să practice vegetarianismul şi să ducă o viaţă contemplativă.
ghiulghiul *(turc.), s.m.* — floare în formă de ciorchine; 2 trandafir.
ghizdav, *adj.* — frumos, arătos; 2 ornat, împodobit.
ghizd[vie, *s.f.* — frumuseţe.
giudeca, *vb.* — a judeca, a socoti, a-şi da părerea, a cântări.
giudecat[, *s.f.* — judecată; 2 conflict.
giudec[toriie, *s.f.* — judecată, arbitraj.
giude\, ~e\e, *s.n.* — judecată (în sens juridic); 2 scaun de judecată, judecătorie, tribunal; 3 ceartă.
giunghere, *s.f.* — înjunghiere (jertfire prin înjunghiere).
giuram`nt, *s.n.* — legământ, angajament solemn (care în acea vreme se făcea pe bază de jurământ).
giurui, *vb.* — a promite solemn, a făgădui cu jurământ.
giuruit[, giaruin\[, *s.f.* — promisiune solemnă, făgăduială întărită cu jurământ; **giuruin\[a da** — a promite, a făgădui.
glas, ~uri, *s. n.* — glas, voce, timbru vocal; 2 numire, predicabil („cinci glasuri a lui Porfirie“); 3 rostire, strigăt; 4 cântare, melodie, gamă melodică.
gl[v[\in[, *s.f.* — măciulie, greutate care asigură echilibrul unui cântar şi arată cantitatea măsurată.
gligan, *s.n.* — mistreţ, porc sălbatic.
gloate, *s.f.* — mase, mulţime, oameni de rând; 2 armata neregulată, de adunătură, ‚oastea de strânsură“.
glogozal[, *s.f.* — rumoare, discuţii nedesluşite; 2 amestecătură, învălmăşeală, agitaţie, frământare; **glogozit,** *adj.* — învălmăşit confuz, încurcat.
glon\, *s.n.* — ghiulea.
gnomon, *s.n.* — horologiu de soare.
goan[, *s.f.* — goană, alergare, urmărire, vânătoare; **goan[de cap** — vânare de moarte.
gol, *adj.* — lipsit, neîmbrăcat, sărac; 2 pur, curat, neamestecat cu altceva; **stihii goale** — elemente pure, primare.
goliciune, *s.f.* — sărăcie, viaţă grea.
gona=, *s.m.* — urmăritor.
gonitoriu, *s.m.* — gonitor, alergător, curier pe cal; 2 persecutor.
gon *(polon.), s.m.* — gonaş, gonaci, urmăritor.
grai, *s.n.* — vorbă, cuvânt; grai

fără chip — verb impersonal, („nici în gramatică graiul fără chip şi cuvântul agiunge au învăţat“); 2 noţiune.

gramatic, *s.m.* — filolog, etimolog; 2 pisar, scriitor de cancelarie, grămătic.

gramatic[, *s.f.* — gramatică, ştiinţa gramaticii.

gr[ini, *vb.* — a grăi, a vorbi, a cuvânta.

gr[m[gior, *s.m.* — diminutivul de la **grumaz.**

gr[uncean[, *s.f.* — grăunte mic, bob de grâu, semincioară.

gr[un\, *s.m.* — mică greutate etalon de cântărit aurul în evul mediu românesc; 2 grăunte, sămânţă; 3 **gr[un\e m[nun\ele** — granule.

greb[nos, *adj.* — gârbov, cocoşat, ghebos.

gre=it, *adj.* — vinovat („smintit şi greşit vădzindu-să“).

greu, *adj.* — dificil; 2 masiv, compact, voluminos; 3 cu autoritate, însemnat; 4 temeinic; 5 important, fundamental; **]nv[\[turi grele** — ştiinţe importante.

greuime, *s.f.* — greutate, pondere; **greuimea fireasc[** — greutatea naturală, greutatea trupului; 2 dificultate.

greutate, *s.f.* — apăsări, povară, sarcini grele; **a trage greutatea** — a suporta povara, apăsările, a duce tot greul.

grij[, *s.f.* — teamă, frică; grijă împotrivnică — teamă de ceva rău.

griji, a s[~, — a se teme, a-i fi frică.

grijliv, *adj.* — grijuliu, temător, care poartă grijă, îngrijorat.

gros, *adj.* — gros; 2 necioplit, primitiv, lipsit de fineţe.

grosime, *s.f.* — masivitate, volum; 2 grosime, insensibilitate sufletească.

grozav, *adj.* — urât, pocit, slut, murdar; 2 rău, nelegiuit; **fapt[grozav[** — faptă rea, faptă urâtă, crimă, nelegiuire.

groz[vi, a s[~, *vb.* — a se urâţi, a se poci.

groz[viie, *s.f.* — urâţenie,

groznic, *adj.* — groaznic, înfricoşător, cumplit, ameninţător; 2 urât, slut.

groznicie, *s.f.* — grozăvie, faptă cumplită, crimă; 2 putere de înfricoşare, drept de viaţă şi de moarte.

grumadz, *s.f.* — gât, ceafă.

grum[gior, — diminutivul de la **grumadz.**

grundz[ros, *adj.*— zgrunţuros, cu asperităţi.

gunoi sc`rnav — balegă

(gur[) a fi numai cu gura =i cu cuv`ntul (faţă de cineva): a se manifesta formal, nesincer.

gurgui, *sn.* — sfârcul sânului.

gu=[, *s.f.* — zona antepectorală la păsări; 2 anexă, sub formă de pungă a esofagului la păsări.

guziu; guziul orb, *s.m.* — cârtiţă; 2 orbete.

H

had`mb, *(turc.), s.m.* — eunuc.
hameleon, *s.m.* — cameleon.
harbuz, *s.m.* — pepene verde, lubeniţă.
harmonie *(el.), s.f.* — armonie.
harnic, *adj.* — capabil, în stare; 2 pasionat, activ, muncitor; 3 demn, potrivit.
hasechiu *(turc.), s.m.* — comandant, şef de unitate de bostangii.
hatman *(pol.), s.m.* — comandant şef al armatei în Moldova medievală.
h[olitur[, *s.f.* — bocet.
h[rariu, *s.m.* — desagă, sac, trăistă (din păr de capră).
h`r[\, *s.m.* — erete.
h`r`ietur[, *s.f.* — mârâit, mârâială.
h`rtoape, *s.n.* pl. — povârnişuri, teren accidentat.,
h`rzob, *s.n.* — vârtej; funie groasă folosită la coborârea sau ridicarea greutăţilor din adâncime.
hele ! — vai ! exclamaţie de uimire.
helge, *s.f.* — nevăstuică.
hendec *(turc.)* — şanţ de război, tranşee.
hereghiie, *s.f.* — origine, neam; 2 nobleţe, origine nobilă; 3 semn de nobleţe.
hersonisos *(el.)* — peninsulă.
himer[, *s.f.* — himeră, monstru, fabulos; 2 absurditate, plan irealizabil; 3 anomalie.
himerinos *(el.), adj.* — de iarnă.
hinciu, hingiu, ~uri, *s.n.* — tufiş, desiş, crâng.
hipothesis *(el.)* — substrat; 2 ipoteză.
hire=, hiri=, *adj.* — specific, propriu, personal; **hire=[m`n[** — mână proprie; 2 firesc, natural; 3 adevărat; 4 de origine, originar, de fel; *adv.* — exact, întocmai („când ar tălmăci hiriş numele de pre sunarea limbii arăpeşti“); **hiri= num[r** — nume propriu.
hiri=iie, ~ii, *s.f.* — trăsătură, caracter distinctiv, particularitate, fire; 2 caracteristică naturală, particularitate, natură proprie; **step[na hiri=iii sale** — treapta specifică naturii sale; 3 proprietate, trăsătură definitorie, specific (în logică, în accepţia predicabilului porfirian **proprium**); **chiar[hiri=iie** — trăsătură definitorie, clară.
hirograf, *s.f.* — manuscris, autograf, scrisoare autografă, înscris, act de mână.
hiromandie, *s.f.* — chiromancie, ghicire în palmă.
hluger, *s.n.* — lujer, tulpină ierboasă cu tendinţa de căţărare sau aderare la sol.
hof *(ebr.),* — zburătoare.
holbur[, ~i, *s.f.* — vânt puternic, furtună, vârtej; **potop de holbur[** — potop de furtună, ploaie diluvială; 2 tulburare, răzmeriţă,

răscoală; 3 conflict, duşmănie, certuri.

holbur[, holburule, *s.f.* — bolboră, rochiţa-rândunicii; 2 zorele.

holm, *s.n.* — dâmb, movilă, colnic; 2 deal, deluşor.

holmuros, *adj.* — deluros; **valuri holmuroase** — valuri mari cât dealurile.

hortum, *s.n.* — trompă (de elefant).

hotar, ~[, *s.n.* — hotar, limită, capăt, punct terminus, măsură; **peste hotar a trece** — a depăşi măsura, limita cuvenită; 2 termen, noţiune, cuvânt specific unei ştiinţe; **a firii hotar[** — graniţele naturii, graniţele lumii materiale; **cele fire=ti hotar[,** — marginile firii, graniţele legilor naturale; 2 limitele fireşti; **hotar mijlocitoriu** — termen mediu (în logică); **hotare gheometrice=ti** — termeni de geometrie; **hotare loghice=ti** — termeni de logică; **hotar[le firii** — graniţele naturii, forţele („putinţele“) naturii; **hotar[le rudeniii** — graniţele de rudenie, felurile de rudenie.

hot[r], *vb.* — a hotărî, a decide, a dispune; 2 a numi; 3 a considera, a socoti; 4 a defini.

hot[r`re,** *s.f.* — definiţie, definire, circumscriere („putea-va cineva... a dzice... precum toată hotărârea pasirii în Struţocămilă să cuprinde?“); 2 importanţă, rol; 3 semnificaţie, simbol; 4 decizie, rezoluţie; **hot[r`re filosofasc[— definiţie filozofică; 2 maximă filozofică.

hrisov, ~ul, hrisovuluri, *s.n.* — hrisov, document emis de cancelariile domneşti, privilegiu.

hrizm, hrizmos *(el.)*, *s.n.* — prorocie, profeţie, comunicare divină; 2 ghicire, oracol.

hronic, *adj.* — cronic, îndelungat.

hudi\os, *adj.* — care ţine de uliţă, de stradă, mărginit de stradă; **hudi\o=i p[re\ii** — pereţii casei dinspre stradă.

hul[, *s.f.* — calomnie, ponegrire, insultă, jignire, ocară; **hul[dr[g[stoas[** — reproşuri de amor, acuzaţii pornite din gelozie.

hulpesc, *adj.* — vulpesc, de vulpe; 2 nesincer, viclean.

hultoan[, s.f. — altoi.

hultui, *vb.* — a altoi.

hulub, *s.m.* — porumbel.

I

iad, *s.n.* — loc de tortură a sufletelor după moarte (în concepţiile religioase); **umbrile iadului** — întunerecul iadului.

iarb[, ierbi, *s.f.* — plantă medicinală.

iarb[pucioas[— pulbere, praf de puşcă.

iasmin *(pers.)*, *s.m.* — iasomie.

ibovnic, *s.m.* — îndrăgostit.

icoan[, *s.f.* — reprezentare (artistică), portret (bidimensional sau în relief).

ideea *(el.), s.f.*— chip, reprezentare abstractă, noţiune („chipul fietecui lucru").

idol, *s.m.* — chip, imagine, reprezentarea unei zeităţi, idol.

ielcovan *(turc.), s.m.* — prigorie, bate-vânt; 2 curier, călăraş.

iepuri, *vb.* — a se comporta ca un iepure.

ieroglific, ieroglificesc, *adj.* — ascuns, simbolic, cifrat.

ieroglifie, *s.f.* — ieroglifă, semn grafic care reprezintă scheme de lucruri şi animale; 2 simbol, cifră.

iert[ciune, *s.f.* — iertare; 2 scuză.

ie=i, *vb.* — a pleca; 2 a avea loc, a se întâmpla, a rezulta.

ie=ire, *s.f.* — ieşire, plecare; 2 rezultat; 3 izbândă, izbândire; 4 rezolvare, soluţionare; **ie=ire a afla** — a găsi soluţia.

iezetur[, *s.f.* — stăvilar, baraj; zăgaz.

iezi, *vb.* — a bara, a stăvili apa printr-un zăgaz, printr-o stavilă.

ii, *s.f. pl.* — abdomen, foale, pântece (la animale).

ijd[r], *vb.* — a produce, a condiţiona; **a s[~,** — a se trage din; 2 a se zămisli; 3 a lua naştere, a se produce.

im[ciune, *s.f.* — pată, spurcare, murdărie; 2 necinste, imoralitate, perversitate.

informui, inform[lui, *vb.* — a contura mintal, a reprezenta; 2 a da formă; 3 a reproduce mintal un lucru; 4 a concepe, a-şi reprezenta; 5 a aranja, a alcătui, a înjgheba.

inim[, *s.f.* — inimă; 2 suflet; 3 afect, participare afectivă la ceva; 4 gând; 5 bunătate, duioşie, înţelegere; 6 sinceritate; **inim[rea** — tristeţe, melancolie; **inim[viteaz[** — suflet viteaz (Cantemir foloseşte adesea: **inim[** pentru suflet, psihic), natură îndrăzneaţă; **mintea inimii** — gândul cel mai sincer, convingerea intimă; ascunsele inimilor- tainele inimilor; **ascunsul inimii** — conştiinţa morală; **jelea inimii** — durerea sufletească, tristeţea adâncă; **tic[losul inimii vas** (foarte frumoasă expresie literară) — nefericita corabie a inimii; **cu buna inima,** loc. *adv.* — vesel, mulţumit, cu stare sufletească bună; **cu]nfr`ngerea inimii,** *loc. adv.* — cu inima zdrobită, cu sufletul înăbuşit, stăpânindu-şi starea sufletească; **cu toat[inima,** *loc. adv.* — din toată inima, cu toată convingerea, cu toată hotărârea (cu sensul de: fără milă; fără nici o reţinere); **din inim[,** *loc. adv.* — din suflet, cu tot sufletul, convins, hotărât; **ini-**

ma ca nuca a \i se despica — a ţi se frânge inima; **a pune la inim[** — a lua aminte, a fixa în minte, a se preocupa de ceva, a ţine seama de ceva, a se întrista de ceva; **a avea]n inim[** — a dori din tot sufletul; **a-i spune inima** — a intui; **a p[trunde p`n[la inim[** — se spune astfel despre o durere fizică, vie, atroce.

inimos, *adj.* — activ, viteaz, curajos.

inorog, *s.m.* — licorn, animal fabulos, cu corp de cal, cap de cerb şi în frunte cu un singur corn, simbolizând forţa, rapiditatea şi invincibilitatea; cornul său era socotit că ar avea virtuţi vindecătoare.

interiec\ie, *s.f.* — interjecţie; 2 sunet produs de vocea animalelor.

ipervolicesc, *adj.* — hiperbolic, exagerat.

ipoghei, *s.m.* — oamenii din partea opusă nouă, cei de la antipozi.

ipohimen *(el.), s.n.* — substrat, substanţă.

ipohondriac, *adj.* — ipohondru, trist, melancolic, pesimist.

ipopsie *(el.), s.f.* — bănuială.

ipothes[*(el.),* — tema, subiectul unui discurs.

ipothesis *(el.), s.f.* — ceea ce stă dedesubt, ceea ce este fundamental în existenţă; materie, fenomen; 2 probabilitate, ipoteză.

ipothetic *(el.), adj.* — ipotetic, probabil, condiţional, presupus.

irmafrodit, *s.m.* — hermafrodit; 2 *(fig.)* cu natură dublă.

iroas, iroi *(el.), s.m.* — erou, personal de epos.

irod, *s.m.* — inorog.

ironic, *adj.* — ironic, zeflemitor.

ironicesc, *adv.* — ironic, cu ironie.

iscoad[, *s.f.* — iscoadă, agent, spion.

iscodi, iscoti, *vb.* — a cerceta pe ascuns, a spiona, a tatona, a trage de limbă, a se informa.

iscoditor, *s.f.* şi *adj.* — cercetător, făcut pentru a cunoaşte; **a firii iscoditori** — filozofii naturii.

iscusit, *adj.* — artistic, cu artă; 2 frumos, ca o operă de artă, bine făcut, bine construit; **la chip iscusit** — chipeş, arătos, frumos la înfăţişare, bine făcut; 3 parfumat, cu miros neîntrecut; 4 inventiv, creator; **minte iscusit[** — inteligenţă creatoare, inventivă; 5 potrivit („sfatul plăcut şi iscusit“).

isimeria *(el.), s.f.* — echinocţiu; 2. linia ecuatorului; dunga Isimeriii — linia ecuatorului (când soarele trece, la locurile de întâlnire ale eclipticei cu linia ecuatorului ceresc — 21 martie şi 22 septembrie — are loc ceea ce se numeşte echinocţiul de primăvară şi de toamnă).

ispisoc, ~oace, *s.n.* — act prin care se acordă un privilegiu.

ispit[, *s.f.* — încercare, dovedire, experienţă; 2 tatonare, încercare, sondare; 3 încercare (a soartei), greutate, dificultate (a vieţii); **ispitile]n m`ni luate** — încercările, greutăţile, dificultăţile cu care te lupţi, pe care le înfrunţi; **ispita credin\ii** — încercarea loialităţii; **ispita de toate zilele** — încercările zilnice, experienţa cotidiană.

ispiti, *vb.* — a încerca; 2 a pune la încercare; 3 a cerceta, a detecta; 4 a iscodi, a tatona; 5 a examina.

ispitit, *adj.* — încercat, probat; 2 învăţat; 3 experimentat.

isprav[, *s.f.* — sfârşit bun, realizare, folos, succes.

ispr[vi, *vb.* — a face, a efectua; 2 a realiza, a duce la bun sfârşit; 3 a pune în practică, a aplica.

istoriie, *s.f.* — povestire, istorie 2 întâmplare adevărată, fapte povestite.

(istov) de istov, *adv.* — cu totul, cu desăvârşire.

istovi, a s[~, *vb.* — a se termina cu totul, a se sfârşi; 2 a se împlini, a se realiza.

ital, *s.m.* — italian.

ithica *(el.), s.f.* — etică, morală.

ithice=te, *adv.* — etic, moral, cu conştiinţa binelui şi a răului.

cele ithice=ti — cele care aparţin domeniului moral, faptele oamenilor; 2 raţiunea morală, legile morale, sancţiunea morală.

iubirea firii — dragoste naturală, atracţia naturală, care serveşte speciei.

iubo=te, *s.f.* — iubire, dragoste carnală; 2 unire trupească.

iubovnic, *s.m.* — iubit, fiinţă iubită.

iu=orime, iu=urime, *s.f.* — uşorul, substanţele uşoare, în opoziţie cu substanţele grele care alcătuiesc materia, după concepţia ontologică a filozofilor antici; 2 **iu=urimea me=ter=ug[reasc[** — uşurinţa plină de iscusinţă, rapiditatea conjugată cu şiretenia, promptitudine în folosirea strategiei; 3 **iu=urimea min\ii** — inconstanţă, agitaţie mintală, trecerea rapidă de la o părere la alta, incapacitatea de a aprofunda şi a urmări o idee, intelect aberant.

iute, *adj.*— rapid; 2 inimos, 3 sangvinic, mânios, vijelios.

iu\ime — rapiditate; 2 mânie.

ival[, *s.f.* — ivire, apariţie, prezenţă, ceea ce este de faţă; **la ival[,** *adv.* — la lumină, în văzul tuturor, la vedere; **dec`t toat[ivala,** *loc. adv.* — decât orice evidenţă.

ivi, *vb.* — a arăta, a scoate la iveală, a face să apară; 2 a arăta, a releva; **a s[~** — a apărea.

izb`nd[, *s.f.* — victorie, realizare, îndeplinire, satisfacere; 2 răsplată, judecată, pedeapsă, sancţiune; 3 răzbunare, dorinţa, nevoia de

răzbunare; **dzua izb`ndii** — ziua răfuielii, a răzbunării; **izb`nda inimii** — realizarea dorinţelor (inima fiind socotită sediul tuturor afectelor şi dorinţelor fiziologice); **izb`nda pricinirii** — realizarea cauzei; **izb`nda voii** — îndeplinirea dorinţelor.

izb`ndi, *vb.* — a reuşi, 2 a se răzbuna.

izb`nditoriu, *s.m.* — împlinitor, victorios; 2 judecător, pedepsitor.

izb`nditoriu (de vise), *s.m.* — ghicitor, tălmăcitor de vise.

izdr[r], a s[~, *vb.* — a se naşte, a-şi avea originea.

izgnanie, *s.f.* — exil, alungare, surghiun.

(iznoav[), de iznoav[, *adv.* — din nou, iarăşi.

izvod, ~oade, *s.n.* — listă, catalog, pomelnic; 2 act scris, însemnare; **izvodul norocului** — cartea vieţii, cartea sorţii fiecărui om hotărâtă de la începutul lumii (în concepţia creştină).

izvodi, *vb.* — a face, a da naştere, a alcătui.

izvodi, a s[~, *vb.* — a se naşte, a apărea; 2 a produce.

izvoditorii legilor — alcătuitorii de legi, legislatorii.

izvoditoriu, *s.m.* — creator, alcătuitor, autor; **izvoditoriul =i pricinitoriul firii** — Dumnezeu.

izvozdel de leacuri — reţetă.

}

]mb[iera, *vb.* — a lega cu sfoară, cu baier, a pune o toartă de sfoară.

(]mbla) mai tare a]mbla — a merge nesocotind primejdiile, a se aventura.

]mbl[zni, *vb.* — a (se) supăra, a (se) necăji, („îndrăzneala voroavei îi îmblăzniia“).

]mblet, ~e, *s.n.* — umblet; 2 alergătură, aranjament, combinaţie, faptă vicleană, intrigă.

]mbolditur[, *s.m.* — împunsătură.

]mbumb[cat, *adj.* — înfundat, astupat (cu bumbac, cu vată).

]mbun[tor, *s.f.* — mijlocitor de bine, care luptă pentru a schimba în bine o situaţie.

]mp[na, *vb.* — a semăna; a căpăta pene, a se acoperi cu pene („nici penele a să încorna, nici coarnele a să împăna s-au cădzut“).

]mp[r[te=te, *adv.* — ca un împărat, împărăteşte.

]mp[r[\iie, *s.f.* — împărat, sultan (cu sensul de autoritate imperială, Poarta Otomană).

]mperechea, a s[~ *vb.* — a se certa, a se duela, a se lupta.

]mp[rechere, *s.f.* — asociere, îmbinare, însoţire; 2 disensiune, separatism, dezbinare, vrajbă.

]mp[r\i, a s[~, *vb.* — a-şi împărţi ceva, a se înfrupta.

]mpeli\at, *adj.* — întrupat; 2 legat

cu pieliţă („la copită îngemănată şi ca gâştele pe dedesubt împeliţată“).

]mpiedecare, *s.f.* — împiedicare, contracarare, împediment, întârziere în realizarea unei dorinţe; 2 neîmplinire; 3 limitare, înfrânare, persecuţie, constrângere; **]mpiedecarea voii** — limitarea voinţei.

]mpiedecat, *adj.* — (despre vorbire) neclar, greu de pronunţat; **]mpiedecate voroave** — cuvinte pronunţate cu greutate.

]mpietro=ere, *s.f.* — împietrire, insensibilitate; 2, inflexibilitate, imperturbabilitate, încăpăţânare.

]mpietro=et, *adj.* — împietrit, insensibil; 2 neînduplecat, inflexibil; **]mpietro=et la socoteal[** — cu gândire inflexibilă, încăpăţânat, nereceptiv.

]mpinge, *vb.* — a împinge, a îndemna, a aţâta.

]mpistri, *vb.* — a puncta, a bălţa, a împestriţa.

]mpleteci, *vb.* — a împleti, a înfăşura, a încolăci, a încurca, a împiedica; 2 a amesteca, a combina; **a s[~**, — a se împleti, a se încolăci; 2 a se încurca, a se zăpăci.

]mpletecit, *adj.* — încurcat; 2 fără noimă, fără înţeles, confuz, neclar.

]mpletecitur[, *s.f.* — împletire, înnodare; 2 amestecătură, combinaţie.

]mpodobi, *vb.* — a împodobi; 2 a înzestra, a dărui; **a-=i ~**, *vb.* — a-şi împodobi; a-şi găti.

]mpodobire, *s.f.* — podoabă, ornament, figură de stil; **]mpodobire ritoriceasc[** — ornament verbal.

împoncişa, a **s[~,** *vb.* — a se împotrivi, a fi contra, a face opoziţie.

]mponci=[toriu, *s.m.* şi *adj.* — potrivnic, duşman.

]mponci=ere, *s.f.* — provocare, insultă; 2 înfruntare, ciocnire; 3 opoziţie, antagonism.

]mponci=itur[, *s.f.* — îmboldire, ciocnire, provocare, ceartă, ciorovăială.

]mpotriv[, *adj.* — potrivnic, opus, contrar, duşmănos; 2 nefavorabil, neprielnic; **semne]mpotriv[** — indicii nefavorabile; *adv.* — contra; 2 în faţă, drept înainte; 3 invers („temerea iubovnicului cătră ibovnică şi împotrivă“).

]mpotrivitor, *s.m.* — potrivnic, duşman.

]mpotrivnic, *s.m.* — duşman, rival; *adj.* — contrar, opus.

]mpr[=tia, *vb.* — a pulveriza, a nimici; **a s[~** — a se răspândi.

]mpregiurare, *s.f.* — înconjurare, învârtire.

]mpregiurstare, *s.f.* — împrejurare, circumstanţă *(filos.)*.

]mpresura, *vb.* — a exercita o presiune din toate părţile, a apăsa greu asupra unui lucru, a înăbuşi, a covârşi („greutatea lucrului preste putinţa lor îi împresura“).

]mpreuna, a s[~, *vb.* — a se întâlni; 2 a merge alături, a se întovărăşi; 3 a se lipi, a se uni; 4 a se căsători; 5 a-şi uni apele, a conflua.

]mpreunare, *s.f.* — întâlnire, adunare; **]mpreunarea sfatului** — unitate de vederi, asociere de idei sau planuri.

]mpropiia, a s[~, *vb.* — a se apropia.

]mpung[tor, *adj.* — împungător, îmbolditor; 2 pătrunzător; 3 stimulator; 4 jignitor, provocator.

]mpunge, *vb.* — a împunge, a împinge, a stimula, a incita, a aţâţa.

]mpuns[tur[, *s.f.* — vorbă înţepătoare, muşcătoare.

]mpu\icios, *adj.* — urât mirositor, împuţit.

]nainte m[rg[toarea sim\ire — treapta senzorială, prima treaptă în procesul gnoseologic, călăuza cunoaşterii.

]nainte m[rg[toriu, *adj.* — premergător; 2 călăuză, călăuzitor.

]nainte punere — prezentare, etalare; 2 premisă (în logică).

]nalgios, *s.m.* — cădere din situaţie, destituire, scoatere din demnitate, din dregătorie; 2 pagubă, prejudiciu, umilire; 3 nedreptate, inechitate.

]n[c[jire, *s.f.* — supărare.

]n[du=al[, *s.f.* — înfierbântare, transpirare; 2 sufocare, respiraţie grea; 3 constrângere, siluire.

]n[du=i, *vb.* — a transpira, a munci din greu, a face efort; **a s[~** — a se sufoca, a nu mai putea respira; **cu duh a s[ ]n[du=i** — a nu putea suporta sufleteşte.

]n[du=it, *adj.* — sufocat; 2 înecăcios, sufocant; 3 obosit.

]n[l\are, *s.f.* — ascensiune, ridicare socială.

]nc[ldzitur[, *s.f.* — îmbrăţişare; 2 aprindere, încălzire („a trupurilor încăldzituri“).

]nc[rca, a s[~, *vb.* — a se arunca în spatele cuiva, a se năpusti după gât; **]n spate a s[ ]nc[rca** — a se arunca în spate.

]nc[=ile, *adv.* — de asemenea, iarăşi; conj. — chiar şi.

]ncep[tur[, *s.f.* — începere, început, iniţiativă, iniţierea unei acţiuni; 2 principiu, element *(filos.)*; începătura începăturilor — divinitatea în ipostaza de creator.

]ncepere, *s.f.* — început, iniţiativă.

]ncheia, *vb.* — a uni la capete (bucăţi de material), a uni pe canturi, a îmbina.

]ncheiere, *s.f.* — sfârşit; 2 concluzie.

]ncheietur[, *s.f.* — încheiere, final; 2 terminaţie morfologică (a unui cuvânt); 3 încheietură, articulaţie (anatomie); 4 îmbinare („încheietura în colţuri“); 5 concluzie; **]ncheietura voroavei** — terminaţia cuvântului, articol (gramat.).

]nchide, *vb.* — a umple, a bara (o cărare).

]nchina (cuiva), a s[~ — a face plecăciuni, a saluta până la pământ, a face temenele.

]nchin[ciune, *s.f.* — consideraţie deosebită, supunere, umiliţă; 2 temenea, salut.

]nchipui, *vb.* — a imagina, a concepe, a reprezenta, a configura; 2 a transpune pantomimic.

]nchipuire, *s.f.* — reprezentare, înfăţişare; **]nchipuirea min\ii** — imagine mintală, reprezentare.

]ncinge, *vb.* — a încinge, 2 a strânge, a constrânge; **a s[~** — a se aprinde.

]ncins, *adj.* — aprins, plin de ardoare.

]nc`lcit, *adj.* — prins, încurcat.

]nc`lcitur[, *s.f.* — încâlceală, amestecătură; 2 încurcătură.

]ncorna, *vb.* — a căpăta coarne.

]ncoruna, *vb.* — a încorona, a încununa; 2 a înzestra, a dărui

]ncrede, a s[~ *vb.* — a se bizui.

]ncredin\are, *s.f.* — garanţie, gaj; 2 încredere.

]ncruntare, *s.f.* — însângerare, rănire.

]ncuia, *vb.* — a închide, a zăvorî; 2 a închide, a înfunda (o cărare); 3 a conclude, a conchide; 4 a conţine, a avea în sine; 5 a ascunde, a tăinui, a imprima un înţeles ascuns unui cuvânt.

]ncuiat, *adj.* — închis; 2 încadrat.

]ncuiere, *s.f.* — încheiere, concluzie; **]ncuierea urm[rii** — tragerea concluziei.

]ncungiurare, *s.f.* — înconjur, ocol, mişcare orbitală.

]ncungiur[tur[, *s.f.* — înconjurare, ocol, încercuire; 2 încolţire.

]n darn, *adv.* — în zadar.

]ndat[, *adv.* — pe loc, pe dată, repede; **]ndat[=i** — pe loc, imediat, chiar acum, într-o clipă.

]ndatori, *vb.* — a îndatora, a obliga.

]ndatorit, *adj.* — obligat, obligatoriu; 2 provenit, produs, cauzat, descins („Acestea toate din forma Cămilii îndatorită a fi, dovadă nu trebuie“).

]nd[m`na, *vb.* — a uşura, a înlesni ceva, a sta la dispoziţia cuiva, a căuta să intri în voia cuiva; 2 a obişnui, a face să piară stinghereala; 3 a înzestra; 4 a încuraja, a da ajutor, a sprijini („cu toată lumina privelii îl îndămâna“); **a s[~** — a se obişnui, a se familiariza; **a-=i ~** — a lucra cu abilitate; 2 a împărţi, a distribui („firea aşe de înţelepţeşte pe la toţi darurile sale ş-au îndămânat“); **]nd[m`na vremii, ]nd[m`n[rile vremii** — prilejul vremii, ocazie favorabilă, oportunitate.

]nd[m`nare, *s.f.* — îndemânare, abilitate, înzestrare, dar, talent; 2 înlesnire, folos; 3 desfătare, viaţă fără griji.

]nd[m`nat, *adj.* — înzestrat, dăruit.

mai]nd[m`n[, *adv.* — mai la îndemână, mai lesne.

]nd[m`n[rile firii — darurile naturale, talentele, înlesnirile fireşti.

]nd[m`n[tor, *adj.* — care stă la îndemână, care ascultă, care execută.

]n de, *prep.* — între; înde ei — între ei.

]ndelung, *adv.* — mult timp; 2 târziu.

]ndelunga, *vb.* — a întârzia un lucru, a trena.

]ndelungare, *s.f.* — întârziere, trenare.

]ndelungat, *adj.* — lung; 2 de durată, cronic.

]ndem`na, a sa ~, *vb.* — a se ocupa, a se preocupa, a-şi face de lucru („cu binele altora nici cearcă, nici pofteşte să să-ndemânedze").

]ndemnare, *s.f.* — îndemânare, pricepere, abilitate; 2 prilej, oportunitate.

]ndem`nare, *s.f.* — îndemn, incitare, impuls.

]ndemn[tor, *adj.* — stimulator, activant.

]ndesare, *s.f.* — comprimare.

]ndesat, *adj.* — concentrat, presat.

]ndestuli, *vb.* — a îndestula, a mulţumi pe cineva; **a s[~** — a se sătura, a se declara mulţumit, a se mulţumi; 2 a-şi realiza dorinţele, a-şi satisface un deziderat, a ajunge la scopul urmărit.

]ndestulit, *adj.* — îndestulător, satisfăcător.

(]n de=ert) de]nde=ert, *adj.* şi *adv.* — ridicol, de râs.

]n divuri, *adv.* — în chipuri, în feluri.

]nd`rji, a s[~ *vb.* — a se semeţi, a se înverşuna, a căpăta un curaj deosebit.

]ndob`ndi, *vb.* — a câştiga, a obţine.

]ndoin\[, *s.f.* — îndoială; 2 bănuială, suspiciune, presupunere; 3 nehotărâre, indecizie, incertitudine, stare de cumpănă; 4 echilibru; **cump[na]ndoin\ii** — cântarul în stare de echilibru.

]ndr[ptnic, *adj.* — contrar, opozant; 2 vrăjmaş, duşman, care îţi pune obstacole.

]ndr[ptniciie, *s.f.* — fire, nărav, apucătură, comportament („în firea şi îndrăpniciia hadâmbilor cade"); 2 îndărătnicie, încăpăţânare; 3 opoziţie, opunere.

]ndr[pniciune, *s.f.* — faptă rea, neajuns, răutate.

]ndr[pt, *adv.* — înapoi; 2 cu dreptate, în adevăr; 3 cinstit, corect.

(]ndr[zneal[)]ndr[zneala adev[rului a lua — a îndrăzni să spui adevărul; **]ndr[zneal[cu socoteal[** — îndrăzneală bine gândită, prudentă, chibzuită, strategică; **]ndr[zneal[f[r[soco-**

teal[— îndrăzneală oarbă, negândită, stăpânită de furie, nesăbuinţă.

]ndr[znitor, *adj.* — care îndrăzneşte, obraznic.

]ndreptariu, *s.n.* — riglă, îndreptar (folosită de dulgheri pentru constatarea neregularităţilor).

]ndulci, a s[~, *vb.* — a se îndulci; 2 a se bucura, a se desfăta.

]ndup[ca, a s[~, *vb.* — a se îndopa, a se ghiftui, a înghiţi, a înfuleca.

]neca, *vb.* — a îneca, a sufoca; 2 a gâtui, a sugruma.

]necare, *s.f.* — sufocare, oprirea respiraţiei.

]necat, *adj.* — înecat; 2 astupat.

]nfla, a s[~, *vb.* — a se umfla, a se mări, 2 a se mândri, a se supraaprecia, a se trufi.

]nflat, *s.m.* şi *adj.* — umflat; 2 trufaş, semeţ; **]nfla\ii cu mintea** — mândrii, trufaşii.

]nfl[cios, *adj.* — care se umflă, semeţ, trufaş; **duh]nfl[cios** — mândrie, semeţie.

]nfl[ciune, *s.f.* — umflare, umflătură.

]nfoca, a s[~, *vb.* — a se mânia, a se aprinde de mâniei.

]nfocare, *s.f.* — ardere, combustie; 2 mânie, supărare; 3 ardoare, zel.

]nfocat, *adj.* — aprins, incandescent; 2 mânios, supărat; 3 pornit din dragoste, de îndrăgostit, intens alimentat de sentiment; **suspinele]nfocate din inim[** — suspinele alimentate de focul de dragoste al inimii.

]nformui, *vb.* — a informa, a da formă (ontologie); 2 a alcătui, a orândui; 3 a formula („socoteala îşi orândui şi cuvintele îşi înformui"); a contura *(o imagine, o idee)*; **a s[~** — a lua formă („corb pestriţ să va înformui").

]nformuit, *adj.* — sistematic, ordonat, logic.

]nfrico=etur[, *s.f.* — înfricoşare, îngrozire, ameninţare.

]nfr`nge, a s[~, *vb.* — a-şi călca pe inimă, a face ceea ce nu eşti obişnuit.

]nfr`ntoare, ~**ori, *s.f.* — ruptură, şanţ, adâncitură; **]nfr`ntorile m`nii — adânciturile mâinii.

]nfr`ntur[, *s.f.* — luxaţie.

]nfrunta, *vb.* — a certa cu asprime; 2 a brava un pericol.

]ng[duin\[, *s.f.* — răbdare; 2 păsuire, amânare; 3 îndurare, milă.

]ng[ima, =i a s[~, *vb.* — a şovăi; 2 a tărăgăna („alt chip de chivernisală să afle şi spre aceia a să nevoi să nu să îngaime"); 3 a se încurca, a se amesteca („în glogozală în zădar vă îngăimaţi").

]ng[imal[, ~ele, *s.f.*— îngăimare, vorbire neînţeleasă; bolborosire; 2 protest verbal, crâcnire, împotrivire; 3 nehotărâre, stare de

inerţie, şovăială; 4 pregetare; 5 întârziere, tărăgănare; fără nici o îngăimală — fără nici o întârziere.

]ng[imare, *s.f.* — şovăială, încurcătură, confuzie („ce să răspundză cu toţii în îngăimare sta“).

]ngem[na, a s[~, *vb.* — a se uni, a se împreuna; 2 a se bifurca.

]ngem[nat, *adj.* — unit, îmbinat; 2 despicat, bifurcat.

]nghimpos, *adj.* — cu mărăcini, mărăcinos.

]n giur]mprejur, *adv.* — în circumferinţă.

]ngr[ditur[, *s.f.* — zid, construcţia unei cetăţi, ansamblul exterior de fortificaţii.

]ngreuiere, *s.f.* — dificultate.

]ngrijlivi, a s[~, *vb.* — a purta de grijă, a se teme de viaţa cuiva.

]ngroz[tur[, *s.f.* — ameninţare, înfricoşare.

]n loc de, *prep.* — ca, drept; **]n loc de basn[** — ca poveste.

]nmuia, a s[~, *vb.* — a se îndupleca.

]nn[c[ji, *vb.* — a necăji, a supăra.

]n-patru-picioare, *s.m.* — patruped.

]ns[mna, *vb.* — a însemna, a fixa, a indica, a numi; 2 a prevedea, a hotărî; 3 a propune în scris; 4 a se traduce, a se tâlcui, a simboliza.

]ns[mare, *s.f.* — notare, consemnare; 2 semnificaţie, tâlc; **]ns[mnarea cuvintelor** — înţelesul, sensul cuvintelor; 3 însemnătate; importanţă.

]ns[mnat, *adj.* — orânduit, fixat; 2 anumit, dinainte stabilit.

]nsomnorat, *adj.* — somnoros; 2 adormit,

]nso\i, a s[~ *vb.* — a se întovărăşi, a acţiona împreună.

]nso\itoriu, *s.m.* — însoţitor, tovarăş.

]n=el[tur[, *s.f.* — înşelătorie, capcană, perfidie.

]n=tiin\a, *vb.* — a încunoştinţa, a aduce la cunoştinţă; a învăţa (pe cineva); **a s[~** — a afla; 2 a se încunoştinţa, a se informa; 3 a cunoaşte.

]nt[ri, *vb.* — a întări, a adeveri, a confirma („povestea Vidrii... aşe o întărim“); 2 a stabili.

]nt[ritor, *adj.* — care rămâne statornic, neschimbător.

]nt[ritur[, *s.f.* — întărire, întărirea unei convenţii, a unei înţelegeri, confirmare.

]ntemeiat, *adj.* — clădit, fundat; 2 sigur, hotărât, stabilit.

]ntemeiere, *s.f.* — creştere în situaţie, îmbogăţire, stabilitate în situaţie; 2 putere economică şi politică.

]nte\i, *vb.* — a iuţi, a impulsiona, a activa.

]ntinare, *s.f.* — pătare, necinstire.

]ntindere]nainte, *s.f.* — presupunere, anticipare, prognoză.

]ntirii, *vb.* — a fugări de aproape, a nu slabi din fugărit; 2 a alunga, a goni.

]nt`i,** *adj.* — primul, caracteristic, principal; **chipul ]nt`i — trăsătura definitorie, prima trăsătură; 2 persoana întâia.

]ntoarce, *vb.* — a întoarce, a schimba, a preface; **a s[~,** *vb.* — a se întoarce, a reveni; 2 a-şi călca angajamentul, promisiunea; 3 a se schimba, a se transforma; 4 a se roti.

]ntoarcere, *s.f.* — părăsire, schimbare de atitudine; **]ntoarcerea fe\ii** — schimbare de atitudine, răcirea sentimentelor.

]ntorn[, *s.f.* — întoarcere, înapoiere.

]ntors, *adj.* — schimbat, prefăcut.

]ntr-ad`nc, *adv.* — profund, temeinic.

]ntr-aripa, a s[~ *vb.* — a prinde, a căpăta aripi, a-i creşte aripi

]ntreba, a s[~, *vb.* — a se întreba, a-şi pune probleme.

]ntrebare, *s.f.* — întrebare, chestionar, problemă.

]ntregime, *s.f.* — întregime, integritate; 2 totalitate.

]ntregiune, *s.f.* — integritate (fizică), plinătate.

]ntruloca, a s[~ *vb.* — a se aduna, a se întruni.

]ntrulocare, *s.f.* — aşezare la un loc, adunare, întrunire.

]ntunecarea soarelui — eclipsă de soare.

]ntunerecul veacului (]n concep\ia cre=tin[) — întunericul veacului de apoi, de după sfârşitul lumii.

]nturna, a s[~, *vb.* — a se întoarce; **de]nturnat** — de întoarcere.

]nturnare, *s.f.* — întoarcere.

]n\elege, *vb.* — a pătrunde cu mintea; 2 a afla, a se informa.

]n\elegere, *s.f.* — înţelegere, raţiune intelectivă („suflet înţelegătoriu"); 2 cunoaştere, cunoaştere intelectuală, abstractă (de la *lat.* **intelligo**); **cu]n\elegere,** *adv.* — cu pătrundere, cu conştiinţa unui lucru ce se impune, înţelegând raţiunea din lucruri.

]n\elepciune, *s.f.* — prevedere, prudenţă, calcul; 2 gândire, raţiune prevăzătoare; **]n\elepciunea firii** — raţiunea din natură, raţiunea imanentă, ordinea inteligentă a naturii, înţelepciunea naturii.

]n\elept, *s.m.* — filozof; 2 om care învaţă din experienţă, care supune totul chibzuinţii, gândirii; *adj.* — chibzuit, cu scaun la cap, judecat, prudent.

]n\elep\e=te, *adv.* — cu înţelepciune, bine gândit, cu măsură, prudent, raţional.

]n\elep\i, a s[~, *vb.* — a câştiga în experienţă, a trage învăţăminte din viaţă, a deveni mai prevăzător.

]nv[l[tuci, a s[~, *vb.* — a se înfăşura, a se încolăci; 2 a se împiedica.

]nv[l[tucit, *adj.* — încurcat, înfăşurat; 2 prins în plasă; 3 neclar, confuz, amestecat.

]nv[lui, *vb.* — a învălui, a înveli, a ascunde, a acoperi, a înfăşura; 2 a cuprinde, a ameţi; **a s[~** — a-şi pierde luciditatea, a-şi pierde cumpătul, a nu fi stăpân pe sine, a-şi pierde controlul, a se buimăci, a se zăpăci.

]nv[luial[, *s.f.* — acoperire, ascundere; 2 confuzie, dificultate de a înţelege („perioadele mari în voroavă... la audzire şi la pomenire învăluială face").

]nv[luit, *adj.* — acoperit, ascuns; 2 cu tâlc, simbolic.

]nv[luitur[, *s.f.* — învăluială, vorbire în pilde; 2 măguleală, vorbe ameţitoare.

]nv[sca, *vb.* — a îmbrăca, a înveşmânta; 2 a înfăşa (un copil).

]nv[tuci, *vb.* — a împleti; 2 a înfăşura, a încolăci, a învălătuci.

]nv[\a, *vb.* — a învăţa, a cunoaşte; 2 a sfătui, a îndemna; 3 a propune soluţii, a consilia; **a s[~** — a lua aminte, a trage învăţăminte, concluzii (dintr-o păţanie); 2 a se deprinde, a se obişnui; 3 a se educa.

]nv[\[toriu, *s.m.* — profesor, dascăl; 2 filozof înţelept; 3 consilier, sfătuitor.

]nv[\[tur[, *s.f.* — învăţătură, cunoştinţe căpătate, ştiinţă; 2 teorie, cunoaştere teoretică, sistem de gândire, filozofie, linie teoretică, dogmă; 3 ştiinţă, disciplină ştiinţifică, specialitate; 4 cunoştinţe ştiinţifice, educaţie intelectuală; 5 principiu de viaţă, lozincă, ţel; 6 plan; 7 sfat, părere, îndemn, îndrumare; 8 dispoziţie, poruncă; **]nv[\[tura loghic[i** — logica, ştiinţa logicii; **]nv[\[tura obiceeinic[** — etica, morala; **]nv[\[tura trupurilor cere=ti** — astronomia; **]nv[\[turi grele** — ştiinţe.

]nv`rteji, *vb.* — a răsuci, a întoarce, a răsturna; **a s[~** — a se înapoia repede, a se întoarce în fuga; 2 a se învârti, a se roti; 3 a avea senzaţie de ameţeală.

]nv`rtijire, ]nv`rtejire, *s.f.* — învârtire, ocol, evoluţie periodică, ciclică, mişcare circulară, orbitală.

]nvoi, *vb.* — a învoi, a fi de acord, a consimţi, a încuviinţa, a dezlega, a conveni, a se declara de acord cu ceva.

]nvoie=i, a s[~, *vb.* — a se învioşa, a se înveseli, a se bucura, a fi mulţumit.

]nvoin\[, *s.f.* — învoire, consimţământ, înţelegere deplină, convenire, acord.

]nvrednici, a s[~, *vb.* — a fi socotit demn de ceva, a fi vrednic, a se învrednici; 2 a fi în stare; 3 a i se acorda cinstea, a i se acorda favoarea, a căpăta permisiunea; 4 a avea norocul, a reuşi într-o acţiune.

]nvrednicie, *s.f.* — învăţătură, cunoştinţe; 2 virtute; 3 educaţie morală, deprinderi şi conduite morale.

J

jalob[, *s.f.* — jalbă, plângere scrisă; 2 pâră, denunţ.

jalnic, *adj.* — jalnic, trist, dureros; 2 plângăreţ, tânguitor, rugător.

jepui, *vb.* — a jupui, a lua pielea.

jicni\[, *s.f.* — cămară, magazie, hambar.

jiganie, jiganie cumplit[, jiganie rea, *s.f.* — sălbăticiune, fiară; **jiganie]n patru picioare** — patruped; **jiganie zbur[toare** — pasăre.

jig[niu\[, *s.f.* — animal mic, neînsemnat.

jirtf[*s.f.* — jertfă, prinos, dar.

julire, *s.f.* — jupuire; 2 stricare, scădere, împuţinare; 3 ştirbire; **julirea cinstii** — ştirbirea prestigiului.

L

lacherd[*(el.), s.f.* — pălămidă, peşte din familia **Cybiidae.**

lacone=te, *adv.* — pe scurt, laconic.

laring[, *s.f.* — laringe; 2 gât.

lascav *(polon.), adj.* — binevoitor, milostiv; 2 bucuros, voios.

lat, *s.m.* — larg; **latul m[rii** — largul mării.

latin, *s.m.* — latin, roman.

la\ ~e, *s.f.* — laţ, cursă (de prins păsări).

laud[, *s.f.* — elogiu; 2 prestigiu, renume; **lauda numelui** — gloria, renumele; **de laud[,** *adj.* — remarcabil, de seamă, demn de elogii.

lavirinth *(el.), s.n.* — labirint.

l[ca=, *s.f.* — locuinţă.

l[cr[mos, *adj.* — înlăcrimat, care plânge.

l[cui, *vb.* — a locui, a sta, a vieţui.

l[muri, a s[, ~, *vb.* — a se purifica, a se limpezi, a se curăţa de impurităţi.

l[\i, a s[~, *vb.* — a se întinde, a se extinde.

l[uda, *vb.* — a slăvi, a cinsti, a stima, a acorda stimă şi consideraţie.

l`nged,** ***adj.*** — lânced, slab; **l`nged glas — voce slabă, de-abia auzită.

l`ngedzi, *vb.* — a slăbi puterea (fizică).

l`ngoare, *s.f.* — lingoare, tifos.

leac, *s.f.* — doctorie, medicament; 2 vindecare; 3 soluţie.

leah, *s.m.* — polonez.

lectic[, *s.f.* — mijloc de transport din antichitatea romană, constituind dintr-un scaun, uneori acoperit, purtat pe umeri de doi sau patru oameni.

lega, *vb.* — a interzice, a prohibi; **a s[~,** a se obliga prin jurământ, a încheia o învoială, a făgădui, a promite, a se angaja solemn.

leg[m`nt,** *s.n.* — legământ, convenţie, tratat; 2 angajament solemn făcut prin jurământ (după practica vremii); **leg[m`nt cu jur[m`nt — promisiune, învoială, încheiată cu jurământ,

leg[tur[, *s.f.*- legământ, obligaţie luată, obligaţie reciprocă, angajament reciproc (într-o convenţie); 2 tratat, convenţie; 3 constrângere, asuprire; 4 obezi, cătuşe („mânule spre legături s-au îndoit").

lege, legiuri, *s.f.* — lege, pravilă, normă; 2 religie, dogmă.

lege tir[neasc[— fărădelege, procedeu arbitrar, silnicie.

leic[, *s.f.* — pâlnie.

lemarghie, limarghie *(el.), s.f.* — lăcomie la mâncare; **izb`nda limarghiii** — satisfacerea lăcomiei la mâncare,

lembic, limbic, *s.n.* — alambic, cazan pentru distilat.

lep[da, *vb.* — a alunga; 2 a părăsi.

lesne *adj.* sprinten, uşor; *adv.* — uşor, cu uşurinţă; **pre lesne** — foarte uşor, fără dificultate; **c`t de pre lesne** — cu foarte mare uşurinţă.

lesnire, *s.f.* — uşurinţă, facilitate; 2 înlesnire, uşurare; 3 succes, izbândă; 4 procedeu, mijlocul cel mai potrivit; **modul lesnirii** — procedeul cel mai potrivit, modalitatea înlesnitoare; **la lesnire,** *adv.* — la vreme fără grijă, în timp de linişte, în situaţia prielnică.

le=inat, *adj.* — mort de foame, leşinat de foame.

leui, *vb.* — a se comporta ca un leu; 2 a rage.

lexicon *(el.), s.n.* — dicţionar, enciclopedie de cunoştinţe într-un anumit domeniu („lexicoane etimologhiceşti").

lighioaie, *s.f.* — vieţuitoare în genere, sălbăticiune, tot ce aparţine regnului animal; **lighioaie pre p`ntece t`r`toare** — reptilă.

likos *(el.), s.m.* — lup.

liman, *s.n.* — mal; 2 golf, lac cu deschidere la mare; 3 loc de adăpost, loc de ancorare, port; **limanul ad[postirii** — golf, loc de acostare.

limb[, *s.f.* — limbă, limba unui popor, vorbire; 2 neam popor.

limpegiune, *s.f.* — limpezime, limpiditate; claritate.

lin, *adj.* — liniştit, potolit, domol.

line=te, *s.f.* — linişte, pace**; cu lini=te,** *adv.* — fără zgomot; **]n line=te,** *adv.* — pe timp de linişte, pe timp de răgaz.

lingu=i, a s[~ vb, — a măguli pe cineva pentru a-i câştiga bunăvoinţa, 2 a simula amiciţia, a face pe binevoitorul.

lingu=itur[, *s.f.* — linguşeală.

lipi, a s[~, *vb.* — a se apropia, a se alătura; 2 a fi de acord, a cădea de acord.

liubov, *s.n.* — dragoste, iubire; 2 plăcere, pasiune; 3 ambalare, entuziasm.

liufegiu, *s.m.* — lefegiu, oştean cu plată, mercenar.

loc, *s.n.* — loc; 2 poziţie socială; **la un loc a s[\ine** — a fi totuna, indistinct; **loc prea aspru** — loc imposibil de urcat, inaccesibil.

loghic, *s.m.* — logician.

loghic[, *s.f.* — logică, ştiinţa logicii.

loghicesc; *adj.* — logic, ce ţine de logică; 2 raţional.

logo=, *s.n.* — pitic; *adj.* — mic de stat, ca de pitic.

logo=i, a s[~, *vb.* — a se micşora.

loz[, loaz[, *s.f.* — lujer, vrej, vlăstar.

lua, *vb.* — a apuca, a prinde, a-şi însuşi ceva; 2 a considera, a socoti; **a lua la mijloc** — a ataca din toate părţile (pe cineva); (cu ceva) **a s[~** — a începe, a se porni, a se angaja (în ceva), a se antrena (în ceva); **a povesti m[luaiu** — mă antrenai în a povesti.

luciu, *adj.* — lucios, strălucitor („decât diamantul mai luciu era“).

lucra, *vb.* — a activa, a acţiona, a, opera; 2 a produce, a crea; 3 a se manifesta; **a s[~**, a se efectua, a se produce, a se petrece.

lucrare, *s.f.* — făptuire, acţionare; 2 muncă, activitate; 3 produs, operă, creaţie; 4 manifestare.

lucr[toriu, *s.m.* — făptaş, făptuitor; **]mpreun[lucr[toriu** — tovarăş de muncă; 2 creator; 3 agent al mişcării în lucruri, principiu motor (ontologie); **cel firesc lucr[toriu** — motorul natural, agentul natural al mişcării în fenomene (în ontologia aristotelică).

lucru, *s.n.* — lucru, lucrare; 2 acţiune, faptă, activitate, întreprindere; 3 operă, creaţie; **me=ter=ugul lucrului** — arta cu care a fost realizată o operă; 4 practică, îndeletnicire; 5 faptă urâtă, nelegiuire; 6 chestiune, problemă; 7 întâmplare, fenomen; 8 realitate materială; 9 (la *pl.*) fenomene, obiecte, fapte şi creaţii omeneşti; **lucru adeverit** — probă concretă, dovadă, adevăr verificat; **lucru greu** — dificultate, problemă; **lucru mijlociu** — lucru îmbinat, făcut din două părţi

distincte; **lucru t`mpl[toresc** — fenomen întâmplător, imprevizibil, necuprins în legile firii; **lucrurile fiin\[=ti** — fenomenele naturale, produse prin cauze naturale; 2 existenţa materială; **lucrurile fire=ti, lucrurile firii** — fenomenele naturale; **lucruri iscusite** — opere artistice sau de înaltă tehnică; **lucrurile]ntre muritori** — faptele oamenilor; **lucrul]n\elepciunii** — faptă chibzuită; **lucruri]nainte m[rg[toare** — acţiuni propuse spre a fi efectuate, acţiuni care, prin efectul lor, deschid perspective; lucruri înapoi următoare — întâmplări care sunt consecinţa unor acţiuni; consecinţe, urmări, efecte; **lucruri lume=ti** — fapte omeneşti, întâmplări istorice; **lucruri mai sus de fire** — domeniu care aparţine ontologiei, metafizicii; **bun sf`r=itul lucrului** — lucrurile ce se termină cu bine; **de care lucru,** *conj.* — deci, aşadar, prin urmare, de aceea; 2 aşa încât; **de ne=tiut lucrul** — despre fapta necunoscută; **]n lucru** *adv.* — în faptă.

lumesc, *adj.* — de lume, care aparţine, lumii (în opoziţie cu lumea divină), ceea ce ţine de om şi faptele sale; ceea ce este din lume.

lumin[, *s.f.* — lumină, strălucire; 2 ochi, privire; 3 **lumina ochiului** — pupila; 4 perimetrul exterior al unei clădiri, partea care este expusă luminii solare; **]n lumin[,** *adv.* — la lumină, afară, în afară, la exterior; **cu toat[lumina privelii** — cu amândoi ochii; 2 cu toată dragostea, cu întreaga afecţiune.

luminos, *adj.* — lucios.

lupe=te, *adv.* — ca un lup, lacom.

lupt[, *s.f.* — efort, trudă.

lut, *s.n.* — pământ.

M

macar cum, *adv.* — nicidecum, sub nici o formă, cu neputinţă.

mai, ~uri, *s.n.* — ficat; 2 măruntaie.

mai-mare, *s.m.* — şef, conducător.

m a a r a — ceas bun.

mamc[, *s.f.* — doică.

mamina, m[mina, a s[~, *vb.*— a se mări, a se dezvolta.

mamin[, *s.f.* — ridicătură, mărime; 2 namilă; 3 încărcătură, greutate („mari mamini de la pământ în sus aruncă“).

maminos, m[minos, *adj.* — gros, mare, uriaş, enorm.

marmure porfir[— marmură roşie.

mas, *s.n.* — oprire, rămânere pentru odihna de noapte.

mascara, *s.f.* — păpuşă de bâlci, păpuşă pentru teatrul de păpuşi;

2 obiect de dispreţ, de batjocură; 3 vorbă jignitoare, batjocoritoare, batjocură, ocară; 4 bufon; paiaţă, măscărici.

mateologhie *(el.) s.f.* — delir, vorbire fără şir; 2 vorbă zadarnică, fără folos; 3 flecăreală.

mateologhisi *(el.), vb.* — a delira, a vorbi în dodii; 2 a vorbi fără rost a flecări.

materie, *s.f.* — materie; 2 hrană („materie săţioasă“); 3 substrat, principiu al lucrurilor; 4 subiect, motiv, temă; 5 materia demonstraţiei (într-o operaţie de argumentare logică); **materie dih[niiasc[** — materie biologică, ţesuturi de tot felul, carne; **materie filosofasc[** — categoria filozofică a materiei, materia ca obiect al filozofiei; **materia siloghismului** — părţile componente ale unui silogism; 2 adevărul inferabil.

materiesc, *adj.* — material, ce ţine de materie.

mathematec[, *s.f.* — matematică, geometrie.

mathematic, *s.m.* — matematician, filozof pitagoreic, geometru.

m[dulariu, *s.n.* — mădular, membru, parte componentă; 2 organ; 3 picior.

m[g[ra=, *s.m.* — măgăruş.

m[iestrie, *s.f.* — iscusinţă, artă; 2 unealtă, instrument, maşină, mecanism, aparat; 3 capcană, cursă (pentru vânat); 4 maşinaţie, stratagemă („măiestrii spre vânarea fililor punea“).

m[luros, *adj.* — deluros, râpos, prăpăstios, accidentat.

m[nunc, *s.n.* — mănunchi; 2 mâner.

m[nunt, m[nun\el, *adj.* — mărunt.

m[nunt[i, *s.f.* — măruntaie, viscere, intestine.

m[r[ciuni, *s.m.* pl. — mărăcini, mărăciniş.

m[rg[tor, *s.m.* — animal cu picioare, patruped; *adj.* — care merge; **]nainte m[rg[tor** — care merge în faţă; 2 anterior, precedent; 3 din faţă, de dinainte; 4 care deschide calea, călăuzitor.

m[ri (pe cineva), *vb.* — a ridica pe scara socială, a urca pe cineva în demnităţi sociale, în situaţii de prestigiu; **a s[~** — a urca pe scara socială: 2 a se mândri, a se trufi.

m[rime, *s.f.* — mândrie, îngâmfare, trufie; mărimea numelui — prestigiu, 2 poziţia socială pe care o acordă o dregătorie; mărimea sufletului — curaj, vitejie, temeritate.

m[rturisal[, *s.f.* — mărturisire, confesare.

m[sura, a s[~, *vb.* — a se cântări, a se observa, a se studia; 2 a se înfrunta, a se lua la harţă.

m[sur[, *s.f.* — raport cantitativ; 2 limită, plafon; 3 cantitate; **m[-**

sura c[ldurii — gradul de temperatură; **tot]ntr-o m[sur[** *loc. adj.* — egal, de aceeaşi mărime, la acelaşi nivel.
(m`n[) a m`n[— în mână.
m`ng`ia, m`ng`i, *vb.* — a mângâia; 2 a potoli (chinurile sufleteşti sau o durere fizică).
m`ng`iat, *adj.* — plăcut, liniştit; **odihn[m`ng`iat[** — linişte plăcută.
m`ng`iere, *s.f.* — mângâiere; 2 încurajare, liniştire, promisiune de ajutor.
m`ng`ios, *adj.* — gingaş, suav, plăcut, încântător; 2 dulce, atrăgător, cuceritor, frumos; 3 dulce, calm, **m`nie m`ng`ioas[** — mânie dulce, prefăcută, pornită din dragoste.
m`nie, *s.f.* — mânie; 2 iuţime, intensitate („mânia foamei“).
m`ntui, *vb.* — a scăpa, a salva, a scoate pe cineva dintr-o situaţie critică; **a s[~** — a scăpa de un rău; a se descotorosi de ceva neplăcut.
m`ntuial[, m`ntuin\[, *s.f.* — mântuire, vindecare, însănătoşire; 2 scăpare de necaz.
m`zd[, *s.f.* — mită, bacşiş, dar, cadou pentru obţinerea de favoruri.
megalopsihie *(el.), s.f.* — curaj, vitejie, temeritate.
megie=iie, *s.f.* — vecinătate.
mehenghiu *(arab.)* — piatră magnetică folosită la încercarea metalelor preţioase.
mehlem *(arab.)* — unguent medical, cu funcţie izolatoare în răniri.
meidean, *s.n.* — loc deschis folosit ca teren de luptă; **meideanul ceriului** — Calea-Lactee.
melanholie, *s.f.* — tristeţe; **meleanholie ipohondriac[** — ipohondrie, tristeţe adâncă.
mjelciuri, *s.n. pl.* — orbitele ochiului („ochiul... din melciuri afară ca a broascăi iese“); 2 pielea care acoperă şi apără ochiul la suprafaţă [„melciurile ochilor“ — conurile oculare (ale cameleonului)].
melodie, *s.f.* — cântec.
meni, *vb.* — a atrage asupra cuiva nenorociri prin însăşi pronunţarea numelui lor (credinţă de origine magică).
menitoriu, *adj.* — menitor, ameninţător, prevestitor („rău menitoriu“).
menitur[, *s.f.* — prorocire, prezicere rea; 2 blestem aducător de nenorociri.
mereu, meree, *adj.* — continuu, întins, nesfârşit, fără margini; **tabl[meree** — întindere neîntreruptă.
merichi *(el.), adj.* — particular, individual.
meschiu, *s.m.* — mişchiu, oţel de bună calitate.
meserni\[, *s.f.* — măcelărie.

mesti, *vb.* — a pregăti o băutură pentru a o servi.

me=ter=ug, *s.n.* — artă, normă, regulă, canon, tehnică, procedeu artistic, măiestrie, perfecţiune; 2 talent, pricepere, iscusinţă; 3 raţiune creatoare („meşterşugul făcătoriului firii“); 4 meşteşug, tehnică; 5 unealtă, armă de război; 6 dibăcie, viclenie, şiretenie; 7 maşinaţie, tactică, strategie, cursă; **din me=ter=ug,** *loc. adv.* — realizat printr-un procedeu tehnic, construit anume; **cu mare me=-ter=ug** — după o soluţie tehnică deosebită; 2 cu o deosebită iscusinţă; **cu frumos me=ter=ug** — cu plan subţire.

me=ter=ugesc, *adj.* — artistic, ce ţine de artă, iscusit; 2 viclean, perfid, şiret; **putere me=ter=ugeasc[** — forţa şireteniei, a strategiei.

me=ter=ugi, *vb.* — a imagina stratageme, a concepe soluţii inteligente pentru a ieşi dintr-o încurcătură.

me=ter=ugul firii, me=ter=ugul din fire — raţiunea imanentă, ordonarea inteligentă a naturii, măiestria şi perfecţiunea lumii,

me=tersugul me=ter=ugurilor — logica.

me=ter=ugul v[rsatului — tehnica de turnare (a unui metal, a unei opere de artă în metal).

me=ter=ugul vorbirii, me=ter-=ugul voroavei, a cuv`ntului me=ter=ug, me=ter=ugul cuv`n-tului — retorica, oratoria, arta cuvântului (în înţeles de ansamblu de reguli şi de tehnici); **a me=-ter=ugului cuv`ntului]nv[\[-tor** — profesor de retorică.

metafizic, *s.m.* — filozof metafizfcian; 2 specialist în probleme de ontologie.

metafizica, *s.f.* — filozofia, ca ontologie.

metafizicesc, *adj.* — metafizic, ce ţine de metafizică.

metal, ~uri, metalon *(el.), s.n.* — metal.

metamorfosin, metamorfosis *(el.). s.f.* — prefacere, metamorfoză, transmutaţie.

meteris, meteriz *(turc.), s.n.* — meterez, întăritură; 2 şanţ de război, tranşee.

mic[, *s.f.* sg., în *loc. adv.* — **]n mica ceasului** — foarte repede, într-o clipă.

micropsihie *(el.). s.f.* — frică, laşitate.

mic=orime, *s.f.* — micime, puţinătate; **mic=orimea sufletului** — frică, laşitate.

mic=urare, *s.f.* — micşorare, scădere; 2 cădere din situaţie.

mier`i, *adj.* — albastru deschis, albastru faianţă („ochii mierâi“)

mihaniie, *s.f.* — maşină, instrument, maşinărie; 2 maşină de răz-

boi, 3 maşinaţie, viclenie, cursă, combinaţie.

mijloc, *s.n.* — mijloc, posibilitate, modalitate; 2 intermediu, mediere; 3 mod, situaţie, procedeu; 4 împrejurare, circumstanţă; **prin mijlocul,** *adv.* — cu ajutorul, prin intermediul; **mijlocul lesnirii** — procedeu înlesnitor.

mijlociie, *s.f.* — mijloc, intermediu („cu mijlociia noastră").

mijlocire, *s.f.* — mijloc, centru.

mijlocitoriu, *adj.* — mijlocitor, mediator, 2 mediu, **hotar mijlocitoriu** — termen medui (în logică).

mijlociu, *adv.* — de mijloc; 2 cu două naturi, format din două părţi diferite, îmbinat; 3 îndoielnic.

mil[, *s.f.* — milă, unitate tradiţională de măsură în lungime de 1000 paşi, adică în jur de 700 m.

milos, *adj.* — care stârneşte mila, tânguitor, care cere milă, îndurare; 2 jalnic, trist, înduioşător.

milos`rdi, a s[~, *vb.* — a se înduioşa, a-i fi milă, a privi cu compasiune; 2 a ajuta din milă, a ridica suferinţa cuiva.

milos`rdie, *s.f.* — milă, bunăvoinţă, înţelegere, îngăduinţă; 2 ajutor, asistenţă.

milostivi, a s[~ — a se îndura, a se înduioşa.

milostivire, *s.f.* — îndurare, milă.

minciunos, *adj.* — iluzoriu, aparent; 2 simulat, nesincer.

minte, *s.f.* — minte, înţelegere, pricepere, inteligenţă; 2 raţiune, judecată; 3 gând, adevăr intim, convingere intimă; **la minte necl[titoriu,** *loc. adj.* — cu stabilitate mintală, capabil de concentrare, cu mintea aşezată (virtuţi centrare agitaţiei şi instabilităţii mintale şi structurii mintale aberante); **luat de minte,** *adj.* — apucat, nebun.

minune, *s.f.* — uimire; 2 ciudăţenie.

minunat, *adj.* — extraordinar, supranatural.

mir[, *s.f.* — măsură de lungime de aproximativ 1 km.

mirosal[, *s.f.* — miros, parfum; **dulce mirosal[** — parfum plăcut.

mirt[, *s.f.* — merţă, baniţă, măsură de capacitate de circa 30 kg.

mirtic *(turc.), s.n.* — mertic, măsură de cereale egală cu circa 15 kg; 2 impozit în natură în cereale, nafaca; 3 porţie, raţie.

mistui, *vb.* — a mistui, a rumega; 2 a face să dispară.; **a s[~** — a se ascunde, a dispărea, a pieri.

mistuire, *s.f.* — dispariţie, ascundere.

mi=el[tate, *s.f.* — sărăcie, chin, viaţă plină de lipsuri, mizerie, nevoie; 2 nenorocire, năpastă.

mi=eliie, mi=[liie, *s.f.* — slăbiciune; 2 perisabilitate; 3 viclenie, falsitate; 4 ticăloşie, nemernicie; **cu mare mi=[lie, cu mi=[lie,**

adv. — cu chinuri, cu efort penibil, cu mare suferinţă.

mi=elime, *s.f.* — micime, puţinătate.

mi=elos, *adj.* — nenorocit, mizerabil, jalnic, demn de milă; 2 tânguios, rugător până la umilire; 3 de nimic, fricos, demn de plâns, fără nici o valoare, stupid; **]n chip mi=elos** — în mod îngrozitor, insuportabil, cu dureri atroce; 2 în mod stupid.

mi=in[, *s.f.* — galerie subpământeană unde rozătoarele mici îşi depozitează seminţele adunate pentru iarnă; 2 muşuroi, grămadă, adunătură, provizie de cereale.

miuba=ir *(turc.), s.m.* — mumbaşir, slujbaş însărcinat cu încasarea dărilor, agent fiscal.

mod, *s.n.* — mod, chip, fel, procedeu, soluţie.

moim`\[, *s.f.* — maimuţă.

mojicie, *s.f.* — condiţia socială a omului de jos, condiţie socială umilă,apartenenţa la categoria socială a ţărănimii; 2 stare de umilinţă socială, strâmtorare, sărăcie („statul trupului de mojicie i s-au schimosit").

molcelu=, *adj.* — delicat, gingaş, fin.

moldoveni, *vb.* — a transpune în moldoveneşte, a moldoveniza.

moldovenisi, *vb.* — a vorbi în graiul moldovean.

(moldovenie),]n moldovenie, *adv.* — în moldoveană, pe moldoveneşte.

molidv, molidzi, *s.m.* — molid.

monarh, *s.m.* — domn, stăpânitor absolut.

monarhie, *s.f.* — autonomie, libertate de decizie; 2 autoritate politică; 3 stăpânire, domnie, putere politică neîngrădită; 4 stat în care conducerea e în mâna unei singure persoane, în mâna unui monarh absolut; 5 ţară în genere; 6 împărăţie.

monarhicesc, *adj.* — monarhic, domnesc.

monarhice=te, *adv.* — ca un monarh, ca un stăpânitor.

monocher *(el.) s.m.* — licorn, inorog, rinocer.

monomahie *(el.), s.f.* — duel, luptă în doi, luptă corp la corp; **norocul monomahiii** — şansa pe care o acordă duelul.

mosor`tur[, *s.f.* — umflătură, tumefacţie.

mo=ie, *s.f.* — moşie, loc natal, ţari, patrie.

mo=nean, *s.m.* şi *adj.* — moşnean; 2 de loc, de ţară, de moşie; 3 moştenitor.

movoeli\[, *s.f.* — moviliţă.; 2 con, ridicătură conică.

mreaje, ~eje, *s.f.* — plasă de prins peşte; 2 capcană, cursă.

mreji, *vb.* — a împleti o mreajă; 2 a pregăti o cursa; 3 a unelti.

mrejitor, *s.m.* — pescuitor cu mreaja; 2 pregătitor de curse, de capcane.
mrejitorie, *s.f.* — întindere de curse, pregătire de capcane.
muced, *adj.* — care a prins mucegai; 2 umed, mucilaginos.
muftiu *(turc), s.m.* — şeful religios al unei comunităţi mahomedane.
muierare\, *adj.* — muieratic, afemeiat.
mulcomi=, m`lc[mi=, *adv.* — pe tăcute, pe nesimţite, în linişte, liniştit, în tăcere, fără zgomot.
mul\[mit[, *s.f.* — mulţumire, răsplătire, recompensă.
munc[, *s.f.* — chin, durere fizică puternică; **munca tartarului** — chinurile iadului.
muritor, *s.m.* — om (în opoziţie cu fiinţele divine, nemuritoare).
muritoresc, *adj.* — muritor, omenesc.
murui, *vb.* — a lipi, a tencui; 2 a zidi.
muse, *s.f.* — muze.
mu=inoi, *s.n.* — muşuroi (de furnici).
mu=i\[, *s.f.* — larvă de muşte; 2 musculiţă.
mu=te, *s.f. pl.* — (termen generic pentru) insecte înaripate zburătoare (albine, viespi, gărgăuni, muşte etc.).
muta, *vb.* — a schimba; **a s[~** — a se schimba; 2 a se deplasa, a-şi schimba locul, a se îndepărta; 3 a se transforma.
mutare, *s.f.* — schimbare, transformare, modificare.

N

nafaca *(turc.), s.f.* — dare zilnică în natură, impozit în natură, tain.
namestnic, *s.f.* — locţiitor.
nard, *s.n.* — substanţă uleioasă şi frumos mirositoare, extrasă din planta cu acelaşi nume, folosită la iluminat şi la arderi pentru parfumarea aerului în templele hinduse.
na=tere, s.f. — naştere; 2 origine.
navarh *(el.), s.m.* — conducător de corabie; 2 stăpân, domn autocrat.
n[boi, *vb.* — a năvăli apele, a se revărsa.
n[boiu, *s.n.* — şuvoi, torent, puhoi, năboire, năvală, revărsare de ape.
nabu=i, *vb.* — a umple, a acoperi; 2 a se umfla (o apă), a se revărsa, a năvăli, a inunda.
n[bu=itor, *adj.* — sufocant; 2 care se revarsă, care dă pe dinafară, care acoperă cu ape.
n[c[jitoriu, necăjitoriu, *s.m.* — care necăjeşte pe cineva, asupritor.
n[cleios, *adj.* — lipicios, (lichid) consistent.
n[d[jdui, nedejdui, *vb.* — a spera, a trage nădejde; 2 a se baza,

a se aştepta, a crede, a-şi imagina; **a s[~** — a se baza, a se bizui, a-şi pune nădejdea.

n[d[jduit, nedejduit, *adj.* — sperat, aşteptat, plănuit.

n[dejde, nedejde, *s.f.* — speranţă; 2 sprijin, ajutor; **n[dejde]ndelungat[** — speranţă ce se lasă aşteptată, care întârzie să se îndeplinească; **de nedejde**, *adj.* — util, folositor, în care te poţi încrede, pe care te poţi bizui; **bun[nedejde** — speranţă întemeiată, neînşelătoare; **preste nedejde, preste toat[nedejdea,** *loc. adv.* — pe neaşteptate, nesperat, fără a bănui, fără să prevadă, pe negândite; **de (din) toat[n[dejdea a s[sc[pa** — a pierde orice speranţă, a nu mai avea nici o scăpare.

nadu=i, a s[~ — a transpira, a munci din greu; 2 a fi îngreuiat, a fi acoperit (de ceva), a se sufoca; 3 a-şi pierde sau micşora acuitatea (este vorba de simţuri).

n[p`rc[, *s.f.* — viperă, ohendră

(n[prasn[), de n[prasn[, adv. — pe neaşteptate, pe negândite; 2 cu furie.

n[rod, s.n. — popor, mulţime, oameni, lume.

n[scut, *s.m.* — pui.

n[stav, *s.n.* — înclinaţie, predispoziţie; 2 impuls, îndemn, imbold; 3 îndrumare; **n[stavul firii** — înclinaţie naturală, predispoziţie.

n[st[vi, *vb.* — a îndemna, a impulsiona; 2 a călăuzi, a îndruma.

n[vr[pi, *vb.* — a năvăli, a se năpusti, a se repezi, a ataca, a sări asupra cuiva; 2 **a s[~** — a se sili, a face tot ce stă în putinţă.

n[vr[pitur[, *s.f.* — năvală, năpustire, atac, repezitură (a unui câine, a unei fiare).

n[zui, *vb.* — a se îndrepta către ceva, a căuta scăpare, refugiu.

n[zuin\[, n[zuire, *s.f.* — nădejde, speranţă, aspiraţie; 2 salvare, scăpare din nenorocire; **liman de n[zuin\[** — loc de scăpare.

neagiuns, *adj.* — neajuns; 2 neînţeles, nepătruns cu mintea, nedescifrat; 3 nepăşit, necălcat, netrecut.

nealc[tuit, *adj.* — neorânduit, neaşezat, nesistematizat, neordonat, confuz.

neam, *s.n.* — popor; 2 fel, gen, specie; 3 sinonim cu **genus** (gen, neam), categorie porfiriană.

neamestecat, *adj.* — neamestecat, curat; 2 izolat; 3 clar.

neascultare, *s.f.* — nesupunere, indisciplină.

nea=edzare, *s.f.* — înstabilitate, frământare, neorânduială, confuzie, anarhie.

nea=edzat, *adj.* — nestabil; mobil, fluctuant, schimbător, neastâmpărat; 2 care-şi schimbă uşor atitudinea, care oferă nesiguranţă;

de nea=edzat, *adv.* — care nu poate fi potolit, care nu poate fi liniştit.

nea=edz[m`nt,** *s.n.* — anarhie, instabilitate, dezordine; **nea=edz[m`ntul st[p`nirilor — anarhie, instabilitate politică.

nebetejire, *s.f.* — neştirbire, nealterare.

nebetejit, *adj.* — neschimbat, întreg, neafectat, nemodificat.

neb`nuit, *adj.* — nesupărat, netulburat („la bârlogul lui nebântuit să lăcuiască pofteşte“).

nebun, *adj.* — nechibzuit, care nu învaţă din experienţă.

nebunesc, *adj.* — de nebun; 2 nereal, utopic.

nebuni, *vb.* — a înnebuni (pe cineva), a zăpăci, a lua minţile (cuiva).

nebunie, *s.f.* — lipsă de înţelepciune, de prudenţă, nechibzuinţă.

nechemat, *adj.* — neinvitat, nepoftit.

necinste, *s.f.* — ruşine, afectarea prestigiului, umilire; **cu necinste**, *adv.* — cu ruşine, în mod ruşinos, umilitor.

necl[tit, *adj.* — neschimbat, nemişcat, neclintit; 2 neaţâţat, neimpulsionat, nestimulat, neactivat.

necov`r=it, *adj.* — netrecut, nedepăşit, neînvins.

necredincios, *adj.* — viclean; 2 neîncrezător, suspicios.

necredzut, *adj.* — de necrezut, incredibil.

necromandie *(el.), s.f.* — necromancie, spiritism.

necum, *adv.* — nicidecum.

necuno=tin\[, *s.f.* — neştiinţă, necunoaştere, ignoranţă.

necurat, *adj.* — impur, cu impurităţi.

necurmat, *adv.* — neîncetat, fără sfârşit, totdeauna, mereu.

nedeprins, *adj.* — neobişnuit, neîndemânatic; 2 neînvăţat.

nedezlegat, *adj.* — bine înnodat; 2 imbatabil („nedezlegate argumenturi“).

nedierisit *(el.), adj.* — nedespărţit; 2 identic, unitar, indecompozabil.

nedodeit, *adj.* — nesupărat, nederanjat.

nedogorit, *adj.* — neaprins, neîncălzit, neînroşit (de foc sau de ruşine); **cu nedogorit obraz** — cu obraz care nu roşeşte de ruşine, fără obraz.

nedomiri, a s[~, *vb.* — a nu înţelege, a rămâne uimit, a nu avea clar în minte.

nedomolit, *adj.* — nepotolit, neîmblânzit, sălbatic.

nedumn[dz[ire, *s.f.* — faptă urâtă, fărădelege, crimă.

nef[r`mat, *adj.* — nedistrus, întreg.

nef[\[rnicit, *adj.* — sincer, de încredere.

nefericit, *adj.* — nenorocit; 2 nefast, prevestitor de rău.

nefiin\[, *s.f.* — moarte, distrugere totală, inexistenţă.
nefric[, *s.f.* — lipsă de frică, înfruntare, bravare.
neg`ndit, *adj.* — nereflectat, insuficient controlat.
negre=it, *adj.* — care să fie fără nici o greşeală, care să fie perfect.
nehot[r`t, *adj.* — fără hotar, nesfârşit (ontologie).
neimat, *adj.* — curat, neîntinat; 2 cinstit, corect,
neispitit, *adj.* — neîncercat, neexperimentat, neprobat; 2 neînvăţat, necultivat.
nei=telit, *adj.* — netămăduit, nevindecat, fără leac.
neizb`ndit, *adj.* — nerăzbunat.
ne]mbiiat, *adj.* — neinvitat, nepoftit, neîndemnat (la masă).
ne]ncredin\are, *s.f.* — neîncredere, suspectare, suspiciune.
ne]nd[m`nare,** *s.f.* — inoportunitate, împrejurare nefavorabilă; **a vremii ne]nd[m`nare — moment nefavorabil.
ne]ndestuli, a s[~, *vb.* — a nu-i ajunge, a fi nemulţumit, a rămâne în pagubă.
ne]ndoit, *adj.* — hotărât, neîndoios, neîndoielnic, sigur; **ne]ndoite ar[tari** — probe sigure.
ne]nfr`nt, *adj.* — nerespins, nerefuzat („neînfrântă voie").
ne]nso\itoriu, *s.m.* — nepărtaş, necomplice.
ne]nsp[imare, *s.f.* — curaj, vitejie.
ne]ntors, *adj.* — neschimbat, nemişcat; **cuv`nt ne]ntors** — făgăduială de necălcat; 2 inflexibil, neînduplecat, neconvins.
ne]nv[\at, *adj.* — necultivat; 2 neobişnuit, nedeprins.
ne]nvoin\[, *s.f.* — neînţelegere, dezbinare.
nem[surat, *adj.* — nemărginit, infinit.
nemeri, *vb.* — a afla, a ajunge, a găsi.
nemerit, *adj.* — atins, ajuns, găsit, aflat.
nemerniciie, *s.f.* — scăpătare, sărăcie; 2 ţară străină, loc străin („celui rău toate rudele streine şi toată moşiia nemernicie îi ieste").
(nemic[) de nemic[, *adj.* — neînsemnat, neglijabil fără valoare.
nemilostiv, *adj.* — crud, neîndurător, fără milă.
neminciunos, *adj.* — care spune adevărul, adevărat, real.
nemi=ie, *s.f.* — nobleţe, aristocratism.
(nemuritoriu) cel nemuritoriu — Dumnezeu.
nemutat, *adj.* — neschimbat, stabil.
nenedejde, *s.f.* — deznădejde.
nenedejduit, *adj.* — nesperat, neaşteptat, neprevăzut; 2 fără speranţă, care nu trezeşte speranţă; **boala nenedejduit[pre leac s-au dat** — boala fără speranţă şi-a aflat leacul.

nenevoin\[, *s.f.* – rea-voinţă.; 2 lenevire, pasivitate.

nenorocit, *adj.* — nefericit, îndurerat; 2 neprielnic, nefavorabil; **nenorocit norocul** — soarta neprielnică, neşansa.

neodihn[, *s.f.* — neodihnă, activitate sau mişcare continuă; 2 nelinişte, nemulţumire, frământare.

neodihnit, *adv.* — fără odihnă, fără încetare, la nesfârşit (ontologie).

nepaz[, *s.f.* — neatenţie („nepaza cârmaciului").

nep[r[sire, *s.f.* — perseverenţă: 2 neîncetare.

nep[r[sit, *adj.* — mereu, continuu; 2 permanent, veşnic; **nep[r[sita nevoin\[** — permanenta străduinţă, efortul continuu.

nep[timit, *adj.* — neîncercat, neîndurat încă.

neperigr[psit *(el.)*, *adj.* — de nedescris, care nu se poate traduce în cuvinte.

nepierdut, *adj.* — conservat, păstrat, menţinut; 2 nemodificat, netransformat, nedesfiinţat.

neplecat, *adj.* — trufaş, mândru; 2 neîndurat, aspru, tiranic; 3 neînduplecat, neconvins, inflexibil.

nepovestit, *adj.* — de neînchipuit, de nedescris.

neprepus, *adj.* — neîndoielnic, indiscutabil, sigur.

nepre\[luit, *adj.* — de nepreţuit.

nepriietin, *s.m.* — duşman, adversar; **nepriietin de cap** — duşman de moarte.

nepriimire, *s.f.* — antipatie; 2 opoziţionism, contrarietate, antagonism; **nepriimirea firii** — antipatie firească; 2 antagonismul din natură.

nepriimitoriu, *adj.* — care nu este de acord, care nu este de aceeaşi părere, nepărtaş.

nepriin\[, *s.f.* — duşmănie.

neputin\[, *s.f.* — incapacitate.

ner[scump[rat, *adj.* — care nu şi-a achitat preţul eliberării sale din robie; **rob ner[scumparat** — rob pentru totdeauna.

ner[spundere, *s.f.* — tăcere, neparticipare la discuţie.

nes[turat, *adj.* — nesăţios, lacom.

nes[v`r=it, *adj.* — nerealizat, neterminat, nedus la capăt; 2 fără sfârşit, continuu.

nescuciurat, *adj.* — nescotocit, nescuturat; 2 necercetat.

neschimbat, *adj.* — stabil, statornic, imobil.

(nesecat) de nesecat, *adj.* — fără sfârşit, veşnic.

nesim\it, *adj.* — nevăzut, ascuns; **lupt[nesim\it[** — luptă interioară, sufletească; 2 neîncercat, neavut încă.

nesim\itore=te, *adv.* — fără concursul simţurilor, pe nesimţite; 2 în mod spiritual, sufletesc, mintal.

nesmintit, *adj.* — întreg, nestricat, neschimbat, neprejudiciat; 2 fără greşeală; 3 nestrămutat.
nesocoteal[, *s.f.* — nejudecată, pripeală, grabă, imprudenţă.
nespune, *vb.* — a nu spune, a nu anunţa.
nestare, *s.f.* — mişcare, mobilitate; 2 nestatornicie; 3 mişcare permanentă (ontologie); **nestarea cuv`ntului** — nestatornicie în promisiune, inconstanţă în angajamente, neputinţa de a se ţine de cuvântul dat.
nest[ruitor, *adj.* — nesusţinut, fără continuitate, lipsit de perseverenţă; 2 instabil; 3 perisabil, muritor.
nest[t[tor, *adj.* — nestatornic, schimbător, mobil, mutabil; **la cuv`nt nest[t[tor** — nestatornic în angajamente, în promisiuni.
nest[tut, *adj.* — în mişcare, mobil. 2 neîntrerupt, permanent, necontenit („o clătire nestătută şi neobosită între toţi să va scorni").
nestidire, *s.f.* — lipsă de ruşine, neruşinare, obrăznicie.
nest`mp[rat, *adj.* — (despre foc) nestins, nepotolit.
nestrop=it, *adj.* — nezdrobit, necălcat în picioare.
nesufereal[, *s.f.* — stare de nervozitate, tensiune nervoasă; 2 antipatie; 3 neacomodare.
nesuferire, *s.f.* — nesuportare, netolerare.
netainic, *adj.* — flecar, vorbăreţ.
net`mpit, *adj.* — ascuţit, netocit.
netocmit, *adj.* — neordonat, neorânduit, dezordonat; 2 neînfrânat, neinhibat, nestăpânit, sangvinic („netocmită a duhului răpegiune"); 3 confuz, fără înţeles („chiote netocmite").
netrezire, *s.f.* — netrezire, adormire.
neunire, *s.f.* — neînţelegere, ceartă, dezbinare.
nevestedzit, *adj.* — netrecut, tânăr, în putere.
nevestire, *s.f.* — nuntire, căsătorie.
nev[stuic[, *s.f.* — mic mamifer carnivor din familia mustelidelor.
nevoi, a s[~, *vb.* — a se nevoi, a se sili, a se strădui, a-şi da silinţa.
nevoie, *s.f.* — nevoie, trebuinţă; 2 greutate, încercare, primejdie, cumpănă, necaz, nenorocire, împrejurare sau situaţie critică, năpastă; 3 sarcină grea, trudă, osteneală; **la nevoie,** *adv.* — în situaţii grele, critice; **cu nevoie,** *adj.* şi *adv.* — cu urmări nefericite, nefaste, cu nenorocire.
nevoin\[din suflet — ardoarea, pasiunea (în activitate).
nevoin\[, *s.f.* — silinţă, străduinţă, efort, osârdie, trudă, perseverenţă, pasiune în lucru; 2 nevoile, greutăţile, dificultăţile.
nevoie=iie, *s.f.* — nevoie, necesitate; 2 slăbiciune.

nevrednic, *adj.* — care nu merită, nemerituos; 2 umil, biet; 3 nefolositor, păgubitor.
nez[b[vi, *vb.* — a se grăbi, a nu întârzia.
nez[ticnit, *adv.* — fără piedică, netulburat, în linişte, în tihnă.
nezburare, *s.f.* — incapacitatea de a zbura.
nezugr[vit, *adj.* — sincer, cinstit, corect; 2 adevărat, nemincinos.
ni... ni, *conj.* — şi... şi („ni asupra Corbului, ni asupra Struţocamilei mreajea a împleti să nevoia“); 2 când... când.
niciod`n[oar[, *adv.* — niciodată.
nigrit, *s.m.* — negru, om de rasă neagră.
nime, *pr.* — nimeni.
nimic[, *s.f.* — nimic, neant, inexistenţă.
noim[, *s.f.* — înţeles.
noroc, n[roc, *s.n.* — soartă (bună sau rea), viitor, destin; 2 decizia sorţii; 3 întâmplare (buni sau rea); 4 şansă, întâmplare bună, fericire; **r[u noroc, noroc nenorocit** — neşansă, nenoroc, ghinion; **f[r[noros** — fără şansă, ghinionist; 2 tulburat, fără linişte.
noroci, a s[~ — a se felicita, a se socoti norocos, a se considera fericit.
norocire, *s.f.* — noroc, fericire, întâmplare fericită, fericire nesperată; 2 favoare, sprijin, protecţie; **cu norocire,** *adv.* — cu şanse, cu sorţi de izbândă; 2 cu bine, uşor, fără dificultăţi.
norocit, *adj.* — norocos, ajutat de noroc, fericit de soartă, căruia i-a surâs norocul; 2 fericit, care se află într-o situaţie fericită, care are o situaţie socială de frunte.
norod, *s.n.* — populaţie, mase, mulţime, oameni din stările de jos; 2 locuitorii unei cetăţi.
nu[r, *s.m.* — nour.
(numai) f[r[numai, *loc. conj.* — decât, altceva decât.
num[r, *s.n.* — număr; 2 nume (ca sumă de litere).
nume, *s.n.* — nume, numire.
numi, a s[~, *vb.* — a figura, a fi considerat că există.

O

obad[, ~edzi, *s.f.* — parte din circumferinţa roţii de la car.
obiceinic, *adj.* — ceea ce ţine de obicei, de deprinderi; 2 tradiţional, cutumiar.
obiceiu, ~eie, *s.n.* — obicei; 2 la plural: tradiţie, obişnuinţă, deprindere, practici uzuale, legi nescrise, norme moştenite, drept cutumiar; **obiceiele locului** — legea nescrisă, cutuma; **obiceiele firii** — deprinderile naturale.
obid[, *s.f.* — necaz, ciudă, amărăciune; 2 plânset, suspin.
obl[duitoriu, *s.m.* — domn, stăpân peste o ţară.

oblici, *vb.* — a afla, a dibui, a descoperi; 2 a înţelege, a-şi da seama; 3 a prinde de veste; 4 a observa, a cerceta („adevărul şi socoteala ce ne va arăta să oblicim").

oblicit, *adj.* — descoperit, aflat.

obosi, *vb.* — a obosi, a înfrânge, a bate.

obraz, *s.n.* — chip, aspect, faţă, înfăţişare; 2 persoană; 3 îndrăzneală; 4 om de condiţie socială înaltă, faţă boierească.

obr[znicie, *s.f.* — îndrăzneală.

obrintitor, *adj.* — care obrinteşte, care înrăutăţeşte o rană.

obroc, ~oace, *s.n.* — vas de lemn pentru măsurat cereale (în epoca veche); 2 taler, strachină; 3 porţie, tain; 4 impozit, obligaţie periodică asumată.

ob=te, *s.f.* — mulţime, adunare, societate, comunitate; **de ob=te,** *adj.* — general, comun, obştesc, al tuturor.

ob=ti, *vb.* — a populariza, a da în vileag, a face cunoscut, a aduce la cunoştinţă, a aduce la cunoştinţa generală, a face public; **a s[~**, *vb.* — a deveni public, a se face cunoscut; 2 a se aduna, a se strânge; 3 a se pune de acord.

oca, oc[, *pl.* **ocale,** *s.f.* — unitate tradiţională de măsurat greutăţi variind intre 1260 şi 1290 grame.

ocar[, *s.f.* — jignire, ruşinare, necinstire, umilire, batjocură, insultă, desconsiderare; 2 ruşine, oprobriu public; 3 înfruntare, certare, reproşare; 4 faptă ruşinoasă, demnă de tot dispreţul; **ocara numelui** — umilire, pierderea prestigiului.

oc[r], *vb.* — a critica; 2 a umili, a jigni, a lovi în prestigiul cuiva; 3 a dispreţui în public.

ochean, *s.n.* — ocean.

(ochi) ochiul ceriului *(metaf.)*- soarele; **a trupului ochi** — ochii fizici; **ochiul lui Dumnedz[u** — conştiinţa morală (în limbajul ideologic al vremii).

ocol, *s.n.* — ocol, curte, loc îngrădit, îngrăditură; 2 ţarc; 3 mişcare circulară, orbitală.

ocoli, *vb.* — a înconjura, a da ocol.

odihn[, odihnire, *s.f.* — odihnă, relaxare; 2 pace, linişte; 3 înţelegere, învoire; **odihna sf`r=itului** — nonmanifestarea finală, moartea lumilor (ontologie).

odihni, a s[~, *vb.* — a se calma, a se potoli, a se linişti, a se astâmpăra; 2 a se simţi satisfăcut.

odrasl[, *s.f.* — făt, progenitură, copil.

odr[sli, *vb.* — a naşte, a ivi; 2 a răsări, a creşte, a se înălţa.

odr[slitor, *adj.* — procreator, progenitor.

oftic[, *s.f.* — tuberculoză pulmonară.

oglind[, *s.f.* — oglindă; 2 reflectare; **oglind[a fi** — a reflecta, a avea în vedere; 3 prefigurare.
oglindi, *vb.* — a reflecta, a vedea ca într-o oglindă; 2 a spiona, a privi cu interes, a sta la pândă, a supraveghea.
ohendr[, *s.f.* — viperă.
oin[, *s.f.* — carne de oaie.
olat, *s.n.* — regiune, ţinut.
ol[cariu, *s.m.* — curier, ştafetă.
ol[c[ri, *vb.* — a anunţa, a vesti; 2 a prezice, a prevesti; 3 a ţinti, a viza („vrăjile lui spre moarte olăcăriia").
olec[i, a s[~, *vb.* — a se văita, a se boci.
olec[ios, *adj.* — văicărelnic, care se văicăreşte, plângăreţ, jalnic, trist, tânguitor.
olec[itur[, *s.f.* — văietătură, văicăreală, bocire, plâns, tânguire.
om[r`t, *adj.* — omorât, mort.
om[t, *s.n.* — zăpadă.
omeni, *vb.* — a cinsti, a respecta.
omeniie, *s.f.* — umanitate, dragoste şi respect faţă de om, bunătate; 2 dreptate.
omenit, *adj.* — asemănător omului, cunoscător.
omofil, (el), *s.m.* — rudă, din aceeaşi familie, de acelaşi neam.
omofilie *(el.), s.f.* — iubirea faţă de cel din acelaşi neam.
omonie *(el.), s.f.* — înţelegere, bună înţelegere, acord, unire, unitate de vederi, consens, învoială.
omor], a s[~ — a se chinui, a se zbuciuma; **cu sufletul a s[omor]** — a fi într-un continuu zbucium sufletesc.
onirocrit, *s.m.* — tălmăcitor de vise.
opreal[, *s.f.* — oprire, reţinere, însuşire („opreala vinitului"); 2 arest, închisoare; **opreala crocodilului** — închisoarea bostangiilor.
opri, a-=i ~, *vb.* — a se reţine, a se abţine, a nu da curs; **urechile a-=i opri** — a refuza să asculte.
oprit, *adj.* — oprit, constrâns; 2 aservit, înrobit.
opro=ca, a s[~, *vb.* — a se împroşca, a se lovi.
(**orb) oarba fortun[** — destinul.
orbec[i, *vb.* — a bâjbâi, a umbla sau a căuta prin întuneric.
orbime, *s.f.* — orbire; 2 iraţionalitate, lipsă de autocontrol; **cu orbime,** *adv.* — cu orbire, fără alegere, necontrolat, ca şi când ar fi legat la ochi; **cu o orbime** — cu aceeaşi orbire.
organ, *s.n.* — unealtă, instrument, maşină; 2 instrument muzical; 3 organ senzorial, organ anatomic în genere, mădular; **organul ochiului, organele viderii, organele v[dz[toare** — ochii; **organul audzirii** — urechea; **organele limbii** — sunetele.
orizon, *s.n.* — orizont, zare.
or`ndui, *vb.* — a orândui, a orga-

niza; 2 a stabili, a fixa, a hotărî, a dispune, a destina; 3 a predetermina (în planul ontologic divin); **a s[~** — a se organiza, a-şi fixa fiecare locul şi rolul într-o acţiune; 2 a se programa; 3 a se aşeza la masă după un anumit ceremonial.

or`nduire, or`nduial[, *s.f.* — şir, rând, ordine; 2 orânduială, organizare, ordine; 3 stăpânire, lege socială; 4 lege, normă imanentă (ontologie); 5 clasă, tagmă socială, poziţie socială, rang; **or`nduiala dint`i** — boierimea de rangul întâi; 6 hotărâre, dispoziţie; 7 regulă, regim, ordine; 8 echilibru, dispoziţie (anat. fiziol.); **or`nduiala firii, a firii or`nduial[, or`nduiala fireasc[** — ordinea naturii, regulă a naturii, lege naturală, limită naturală, organizarea lumii prin legi naturale, graniţele fireşti; **or`nduiala lesnirii** — legile, regulile şi limitele în care putem să ne uşurăm realizarea unei acţiuni; **or`nduiala s[n[t[\ii** — dispoziţia sănătăţii, echilibrul factorilor care asigură sănătatea; **or`nduiala socotelii** — regulile judecăţii, ale silogismului; **or`nduiala vecinic[** — organizarea lumii de către divinitate, predeterminismul divin, ordinea divină prestabilită, pronia; **or`nduiala viitoare** — viitorul, predeterminismul, fatalitatea sub ipostaza viitorului, sfârşitul existenţei materiale (în concepţia religioasă).

or`nduirea bun[— ordinea, echilibrul (în natură şi în societate).

or`nduit, *adj.* — aşezat, dispus într-o anumită ordine.

or`nduitoriu, *s.m.* — dregător, boier în conducerea ţării.

os[bit, *adj.* — deosebit.

osiie, *s.f.* — osie, ax; **osiia sfereasc[** — axul lumii, axa pământului.

os`nd`, *s.f.* — pedeapsă.

os`ndi, a s[~, *vb.* — a se pedepsi, a se chinui.

os`ndit, *adj.* — pedepsit; 2 obiect al sancţiunii divine încă din viaţă, predestinat la suferinţă.

os`rdie, *s.f.* — stăruinţă, silinţă, efort neîntrerupt, sârguinţă, trudă, oboseală.

ostenin\[, *s.f.* — efort, silinţă, sârguinţă, strădanie; 2 muncă, activitate, muncă grea; 3 oboseală, trudă, istovire.

ostenitur[, *s.f.* — silinţă, efort, muncă.

ostrov, ~oave, *s.n.* — insulă.

ostrovan, *s.m.* — locuitor al unei insule, insular.

otav[, *s.f.* — fân cosit; 2 iarba a doua după coasă; 3 iarbă fragedă.

otc`rmui, *vb.* — a cârmui, a conduce, a guverna; 2 a gospodari, a chivernisi, a administra, a dirija.

otc`rmuire, *s.f.* — cârmuire, conducere politică.
otc`rmuitoriu, *s.m.* — cârmuitor, domn.
ote=ire, *s.f.* — liniştire, alinare, potolire.
o\apoc, *s.n.* — ţepuşă, ştepleag, ţăruş; 2 aşchie, ţandără; 3 piedică.
o\[r], a s[~, *vb.* — a se înfuria, a se mânia, a se supăra, a se mâhni profund, a se aprinde, a vocifera; 2 a se semeţi.
o\[ros, *adj.* — supărăcios; 2 supărător („oţăros leac"); 3 supărat, mâhnit; 4 cumplit, insuportabil; 5 furios.
ovili, a s[~, *vb.* — a se ofili, a se păli, a se veşteji.
oxia *(el.), s.f.* — accent ascuţit.

P

pacoste, *s.f.* — nenorocire, necaz mare.
padej *(sl.), s.n.* — caz (la gramat.).
padzerh, panzehr *(pers.)* — piatră preţioasă fabuloasă din poveştile arabo-persane, nestemată.
pag, *adj.* — cu pete albe la picioare (cal).
pagub[, *s.f.* — pierdere, stricăciune; 2 eşec.
paing, paing[, *s.m.* şi *s.f.* — păianjen.
painjin[, *s.f.* — păianjen, pânză de păianjen; 2 reţea, plasă, capcană, cursă; **painjina tartarului** — capcana iadului.
pajor[, *s.f.* — acvilă.
palat, *s.n.* — palat, curte domnească.
palestr[, *s.f.* — arc cu vârtej, folosit prin secolele al XV-XVI-lea.
palinodie *(el.), s.f.* — melodie care se repetă, refren.
palm[, *s.f.* — unitate tradiţională de măsurat în lungime de circa 25 centimetri.
paminte, *s.f.* — amintire, memorie; 2 pomenire.
papagaie, *s.f.* — fiinţă creată de Cantemir prin asocierea dintre papă (el. **papas** — preot) şi gaie — o specie de uliu.
paradigma *(el.), s.f.* — pildă, poveste cu tâlc, fabulă, parabolă; 2 model, exemplu.
paradigmat, *adj.* — pilduitor.
paradosin, paradosis *(el.)* — învăţătură orală, tradiţie; 2 repetare.
parahorisis *(el.), s.f.* — lepădare, abandon; 2 apostazie, dezicere.
par[, *s.f.* — flacără, foc mare, vâlvătaie, văpaie; **par[de foc** — vâlvătaie, foc intens; **para tartarului** — flăcările iadului.
pardalis *(el.), s.m.* — leopard.
pardos, *s.m.* — leopard.
paremiie, parimie *(el.), s.f.* — proverb, maximă, adagiu; 2 parabolă; 3 cuvântare moralizatoare,

parimie; 4 chestionar cu tematică religioasă, folosit în şcoala medievală.

parenthes[, ~ii, *s.f.* — paranteză.

parigorie *(el.), s.f.* — mângâiere, mângâiere sufletească, consolare.

parisie *(el.), s.f.* — prezenţă, apariţie în faţa mulţimii.

parola, *s.f.* — cuvânt dat, cuvânt de onoare, promisiune de necălcat, angajament solemn; 2 parolă, consemn.

parte, *s.f.* — latură; 2 ţinut; 3 tagmă; **parte a cuv`ntului** — parte de cuvânt (gramat.); **partea materiasc[** — partea ce ţine de materie, materia în sensul de cauză materială.

partnic, p[rtnicesc, *adj.* — particular, individual.

πασα μπδιον δι αλον — orice obstacol este spre bine.

patima sufletului — chin sufletesc.

patim[, *s.f.* — suferinţă, boală, suferinţă fizică, chin; 2 suferinţă în genere, chin sufletesc; 3 nenorocire, păţanie.

paz[, *s.f.* — măsură de precauţie; 2 veghe; **f[r[nici o paz[,** *loc. adv.* — fără să ia vreo măsură de precauţie, fără a se asigura de nici o primejdie.

p[cat, *s.n.* — greşeală; 2 faptă urâtă, crimă, nelegiuire.

p[ciuilire, *s.f.* — împăcare, împăciuire.

p[li, a s[~, *vb.* — a se veşteji, a se îngălbeni.

p[r[si şi **a s[~,** *vb.* — a ceda, a renunţa, a nu se mai împotrivi; 2 a înceta.

p[r[sire, *s.f.* — părăsire, abandon; 2 renunţare.

p[rere, *s.f.* — părere, opinie; 2 presupunere, convingere subiectivă, eronată, neîntemeiată pe realitate; 3 închipuire, ficţiune; 4 fantomă, iluzie, apariţie fantomatică, halucinaţie; 5 închipuire, imaginaţie; 6 aparenţă; 7 părere despre sine; **p[rere]nalt[** — autoapreciere, îngâmfare, mândrie exagerată.

p[rin\[sc, *adj.* — părintesc; 2 grijuliu, omenos.

p[rta=, *s.m.* — complice; **p[rta= vicle=ugului** — complice la înşelarea bunei-credinţe, complice la comiterea unui rău prin înşelătorie.

p[rt[=ie, *s.f.* — părtăşie, complicitate.

p[r\ile austrului — sud; **p[r\ile calde** — ţinuturile, ţările cu climă caldă; **p[r\ile criv[\ului** — nord-est.

p[s, *s.n.* — greutate, necaz, impediment.

p[sa, *vb.* — a pleca, a porni („de ai povaţă ca aceasta bărbăteşte pasă").

p[s[ri, a s[~, *vb.* — a se trans-

forma în pasăre, a-şi lua chip de pasăre.

p[s[rit, *adj.* — transformat în pasăre.

p[tima=, *s.m.* — îndrăgostit, pasionat.

p[tima=, *adj.* — care suferă, care îndură, care se chinuie; 2 chinuit de dragoste; **]mpreun[p[tima=** — simpatizant, prieten de nenorocire.

p[timi, *vb.* — a suferi.

p[timire, *s.f.* — suferinţă, chin; **]mpreun[p[timire** — suferinţă reciprocă, comună.

p[trunde, *vb.* — a pătrunde, a penetra; 2 a cunoaşte, a pricepe, a înţelege.

p[trundzitor, *adj.* — penetrant; 2. puternic mirositor.

p[\i, *vb.* — a suferi.

p[zi, p[dzi, *vb.* — a păzi, a feri, a păstra; 2 a apăra, a ocroti; 3 a respecta, a se conforma; 4 a urmări cu atenţie; **a s[~** — a se păzi, a fi circumspect, a fi cu ochii în patru; 2 a se păstra, a se conserva, a se perpetua, a rămâne neschimbat.

p[zit, *adj.* — prudent, înţelept, prevăzător.

p[zitor, *s.m.* — paznic, străjer.

p`rjol, *s.n.* — prăpăd, pustiire, urgie.

p`rjolit, *adj.* — ars, trecut prin foc.

p`rlit, *adj.* — aprins.

pecetlui, *vb.* — a pecetlui, a pune pecetea; 2 a astupa; 3 a face să amuţească; 4 a ascunde o taină.

pecetluire, *s.f.* — aplicare de pecete; 2 zăvorâre, ascundere; 3 imprimarea unui sens ascuns unui cuvânt, simbolizare, cifrare.

pecetluit, *adj.* — pecetluit, pe care s-a aplicat pecetea; 2 ascuns, incomunicabil, cifrat, simbolic.

pedeaps[, *s.f.* — greutate, suferinţă; 2 remuşcare; 3 chin, frământări sufleteşti intense; 4 învăţătură, cunoştinţe, instruire; **pedeapsa sufletului** — chin sufletesc; 2 remuşcare; 3 ruşine.

pedepsi, *vb.* — a pedepsi, a certa; 2 a învăţa, a educa; **a s[~** — a se frământa, a se chinui.

pedepsit, *adj.* — învăţat, cu învăţătură, cu ştiinţă; 2 muncit; 3 pedepsit; 4 condamnat de soartă să intre într-o situaţie grea, fără ieşire.

pedestri, a s[~, *vb.* — a descăleca, a umbla pe jos.

peire, pieire, perire, *s.f.* — pieire, nimicire, distrugere, moarte; 2 strâmtorare, viaţă grea, plină de nevoi; 3 înfricoşare, frică, teamă de moarte, teamă paralizantă, groază.

pierit, *adj.* — distrus, mort.

pemintean, *s.m.* — pământean, om, muritor, locuitor al pământului (în opoziţie ca lumea divină).

pemintesc, *adj.* — care aparţine, care ţine de lumea pământeană, omenesc (în opoziţie cu ceresc, divin).

perigrapsi *(el.), vb.* — a descrie, a zugrăvi, a prezenta; 2 a încondeia.

period, *s.n.* — perioadă, ciclu; 2 orbită; **cursul perioadelor** — mişcarea ciclică, mişcarea de naştere şi pieire.

perispomen[, ~i *(el.), s.f.* — accent circomflex.

peristas[, peristases *(el.), s.f.* — împrejurări, circumstanţe; 2 condiţii.

peristasis *(el.), s.f.* — situaţie de satelit; 2 circumvoluţie.

persiesc, *adj.* — persan, de factură sau de origine persană.

pesti, *vb.* — a întârzia, a zăbovi.

pestriciune, *s.f.* — pată de culoare, bălţare, culoare pestriţă, amestecată.

petiutinderile, *adv.* — pretutindeni, peste tot.

petrecanie, *s.f.* — petrecere (a unui invitat, a unui mort), însoţire; 2 alai, pompă.

petrece (pe cineva), *vb.* — a întovărăşi, a însoţi; **a-=i ~** — a-şi duce viaţa, a vieţui.

piatr[, *s.f.* — greutate (în vechime făcută din piatră) pentru cântărit (şi astăzi se foloseşte termenul); 2 grindină; 3 bolovan, stâncă; **pietri str`mpte** — defileuri, strâmtori (în munţi).

pica, *vb.* — a păta, a uda, a puncta.

pica, a s[~, *vb.* — a se întina, a se murdări, a se păta.

picat, *adj.* — pătat; 2 pestriţ.

pic[tur[, *s.f.* — pată, pată mică.

picior, *s.n.* — picior; 2 măsură de lungime, de aproximativ treizeci centimetri; **]n patru picioare** — patruped.

piept, *s.n.* — piept; 2 inimă, suflet.

pild[, *s.f.* — povestire cu rol educativ, exemplu; 2 întâmplare, păţanie care serveşte de învăţătură, de exemplu; **pild[aievea** — pildă practică, faptă pilduitoare, exemplu concret.

pilul[, pirula, *s.f.* — pilulă, comprimat farmaceutic; 2 hap.

piramid[, *s.f.* — piramidă, mormânt faraonic în formă de piramidă.

pirghel, *s.n.* — compas.

pirostii, *s.f.* — ustensilă gospodărească pe trei picioare, pe care se pune tuciul la fiert.

pi=ti, *vb.* — a musti, a curge imperceptibil.

pi=titor, *adj.* — care smârceşte, care musteşte, care zemuieşte.

piticel, *s.m.* — peştişor, peşte mărunt.

pi\igu=, *s.m.* — piţigoi.

pizm[, *s.f.* — ură; 2 invidie; **rea pizm[** — invidie mare, împinsă până la ură.

pizm[luire, *s.f.* — pizmuire, invidie.

pizmos, pizma=, pizm[tariu, pizm[toriu, *adj.* — pizmătăreţ, invidios; 2 intrigant, rău, cârcotaş; **pizma=ul de ob=te** — duşmanul tuturor, diavolul.

planeta, *s.f.* — planetă.

platan, *s.m.* — platan, o specie de paltin mediteranean.

plat[, *s.f.* — plată, răsplată, pedeapsă, sancţiune (pentru o faptă rea); 2 mulţumire, recompensă.

platonicesc, *adj.* — platonic, ce ţine de filozofia lui Platon.

pl[cere, *s.f.* — plac; **dup[pl[cere,** după plac, pe plac: 2 dorinţă, interes; spre plăcerea (cuiva) — pentru interesele (cuiva).

pl[ti, *vb.* — a răsplăti.

pl[zmui, *vb.* — a închipui, a imagina, a reprezenta; 2 a inventa, a crea, a produce, a confecţiona.

pleca, *vb.* — a pleca, a porni; 2 a îndupleca, a convinge; 3 a înmuia, a îmbuna; 4 a pleca, a înclina; **a s[~** — a se apleca, a privi în jos; 2 a se înclina, a se îndrepta către; 3 a se declara învins, a face act de supunere.

plecarea]ntr-o parte — înclinare, tendinţă.

plecare, *s.f.* — supunere; 2 renunţare; 3 înclinare; 4 înduplecare, potolire.

plecat, *adj.* — supus, ascultător; 2 înduplecat, convins.

plec[toriu, *adj.* — înclinător, care are tendinţa, care este gata pentru ceva.

pleonexiie *(el.), s.f.* — poftă, dorinţă, cupiditate.

ple=[, *s.f.* — vârf (de munte), pisc neîmpădurit, stâncos, loc lipsit de vegetaţie.

ple=uvi, a s[ple=uvi, *vb.* — a cheii.

plin, *adj.* — masiv, dintr-o bucată.

plineal[, *s.f.* — împlinire, îndeplinire, realizare; 2 plinătate, întregime; 3 potenţă; **plineala firii** — integritate organică, integritate trupească, 2 potenţă sexuală.

plini, *vb.* — a termina, a duce la bun sfârşit ceva; 2 a îndeplini, a realiza; 3 a pune în practică; 4 a îndeplini, a se achita de o îndatorire; 5 a împlini, a umple, a îndopa; 6 a suplini, a ţine locul, a acoperi, a compensa; **a s[~** — a se îndeplini; 2 a se aplica, a se potrivi; **a i s[~** — a i se îndeplini, a i se realiza, a i se duce la bun sfârşit, a avea succes.

plinire, *s.f.* — realizare, împlinire; 2 maturizare, trecerea prin toate stadiile naturale (de la copil la bătrân); 3 parcurgerea unui proces, a unui ciclu.

pl`nt[tor. *s.m.* — plantator, agricultor.

plom`n, ~]i, *s.m.* — plămân.

plotun, *s.m.* — animal fabulos imaginat ca un cerb puternic şi fioros.

poal[, *s.f.* — poală; 2 streaşină, partea de jos a unui acoperiş; **poalele cele mai de gios** — streaşina inferioară.

poam[, *s.f.* — fruct, rod; 2 fruct comestibil; 3 struguri; **poama a lega** — a prinde rod.

(poate) c`t ce poate, *adv.* — cu toată puterea.

pocitanie, *s.f.* — urâţenie, sluţenie, hidoşenie; 2 gând rău, vorbă rea, blestemăţie, pildă rea.

poeta, poetic, *s.m.* — poet.

poetic[, *s.f.* — poetica, ştiinţa care se ocupă cu literatura, un fel de estetică literară.

poeticesc, *adj.* — poetic, literar.

pofal[, *s.f.* — laudă, 2 alai, pompă, măreţie; 3 batjocură („cu mascara în pofală a lua").

poft[, *s.f.* — poftă, dorinţă de orice fel; 2 vrere; 3 cerinţă („după pofta dreptăţii giudecata să abaţi"); **poft[din p[rerea n[scut[** — dorinţă întemeiată subiectiv, care nu ţine seama de realităţi.

pofti, *vb.* — a dori; 2 a îndemna, a recomanda, a obliga, a cere, a impune (ca necesar).

poftori, *vb.* — a repeta; 2 a înnoi.

pogor`re, *s.f.* — cădere din situaţie, prăbuşire din rang.

pogor`=, *s.n.* — pogorâş, coborâş.

poh`rni, p[h`rni, a s[~, *vb.* — a se porni, a se povârni, a se răsturna, a se surpa; a se dărâma; 2 a năvăli, a asalta; 3 a decădea brusc.

poh`rnire, *s.f.* — povârnire, aplecare într-o parte, alunecare, prăbuşire; 2 cădere din situaţie, înlăturare, alungare din situaţie înaltă; 3 pornire, năvală, atac; 4 răscoală; 5 decădere.

poh`rnitur[, *s.f.* — alunecuş, povârniş, teren râpos, prăpastie, ponor; 2 deplasare de teren, prăbuşire de teren; 3 povârniş.

pohoar[, *s.f.* — povară, greutate, sarcină; 2 coborâre, aplecare.

poidinoc, *s.n.* — duel.

pojar, *s.n.* — incendiu, foc mare; 2 înflăcărare, ardoare („pârjolul mâniii şi pojarul izbândii").

polc, *s.n.* — regiment.

poleit, *adj.* — poleit; 2 nesincer, făţarnic.

polipichilie *(el.), s.f.* — varietate cromatică, policromie; 2 pestriciune.

politic, *s.m.* — om politic.

politicesc, *adj.* — politic, ce ţine de politică.

politie, *(el.) s.f.* — fruntaşii unei cetăţi, ai unei ţări; 2 sfat, consiliu, divan boieresc; 3 ţară, stat, societatea sub raportul vieţii şi organizării politice; 4 stare socială, categorie socială, pătură socială; **tulburarea unei politii** — agitaţia din cadrul unei pături sau categorii sociale.

polog, *s.n.* — rând cosit, porţiunea cosită de la un cap la altul; 2 acoperământ, polată, cergă, învelitoare („pentru ca pologul stidirii să să râdice“).

polos andartic — polul sud.

polos arctic — polul nord.

poman[, *s.f.* — dar; 2 ajutor.

pom[t, *s.n.* — grădină, livadă de pomi încărcaţi de fructe.

pomeni, *vb.* — a aminti, a reţine.

pomenire, *s.f.* — apelare, chemare, menţionarea orală a unui nume; 2 amintire, memorie.

pominoc, *s.n.* — dar, prinos.

pomp[, *s.f.* — alai, paradă; 2 strălucire, fast.

ponegrit, ponegru, *adj.* — foarte negru, foarte întunecos, foarte trist; **ponegrite stihuri** — versuri triste, elegiace.

pont, punt, ~uri, *s.n.* — punct, articol, stipulaţie într-o convenţie scrisă, într-un tratat.

popas, *s.n.* — oprire pentru odihna de noapte.

poprea, popreal[, ~ele, *s.f.* — proptea, susţinere; 2 contrafort; 3 sprijin, reazem.

popri, *vb.* — a opri; 2 a reţine, a aresta; 3 a zăgăzui, a stăvili.

por, *s.m.* — por.

porcie, *s.f.* — comportament de porc; 2 josnicie, porcărie.

poreclitur[, *s.f.* — poreclă.

porfir[, *s.f.* — marmură policromă; 2 veşmânt imperial roşu.

(Porfirie) cinci glasuri a lui Porfirie (quinque voces Porphyrii): neamul (genus), chipul (species), deosăbirea (differentia), hirişiia (proprium), tâmplarea (accidens).

porumb, *s.m.* — porumbel.

porumbreriu, *s.m.* — porumbar, o specie de arbust spinos din familia rozaceelor, cu fructe sferice astringente.

porunc[, *s.f.* — poruncă, dispoziţie superioară; 2 legea, orânduirea, ordinea din lucruri, ca manifestare a dispoziţiei divine.

poslanie, *s.f.* — mesaj, scrisoare, depeşă.

post, *s.n.* — abstinenţă.

posti, *vb.* — a se abţine, a nu da curs.

potolit, *adj.* — stins cu ajutorul apei (despre foc, cărbune).

potric[li, *vb.* — a pătrunde, a penetra, a găuri (acţiunea penetrantă a apei).

potric[lit, *adj.* — găurit.

potrivi, a s[~, *vb.* — a fi pe măsură, a egala.

potrivire, *s.f.* — acomodare, armonizare; 2 integrarea într-un anumit tipar, într-o anumită schemă (logică, de pildă), ordonare; **potrivirea formii]n\elegerii** — ordonarea schemei intelective, ordonarea raţionamentului.

pova\[, *s.f.* — sfat, îndrumare, învăţătură; 2 îndemn, instigare; 3 călăuză, ghid, îndrumător.

pov[\uitoriu, *s.m.* — consilier, sfătuitor; 2 îndrumător, călăuzitor; 3 conducător; 4 agitator, instigator.

povelil, *(perf. de la sl.* **poveliti**), *vb.* — (în formule scriptice) am poruncit, am hotărât, am dispus.

poveste, *vb.* — basm; **basn[de poveste** — scornire de-ale basmelor.

povesti, *vb.* — a spune, a vorbi despre ceva; 2 a comunica, a dezvălui, a relata; 3 a populariza, a face cunoscut; 4 a descrie, a analiza.

pozvolenie, *s.f.* — învoire, permisiune, îngăduire.

prag, ~uri, *s.n.* — treaptă (ierarhică), („săracul înţelept... denafara pragurilor"); 2 cădere de apă, cataractă, cascadă; 3 categorie socială.

pravil[, *s.f.* — lege, normă; 2 regulă, principiu; **pravila firii** — orânduiala naturii; **pravile ethice=ti** — norme etice; **pravile cere=ti** — legi morale, legi religioase, canoane; **pravil[f[r[canoane** — lege fără nici o regulă, arbitrară, absurdă; **pravilele obiceielor** — legile nescrise, dreptul cutumiar, obiceiul pământului; **pravile peminte=ti** — legi sociale, legi de stat; **pravil[str`mb[** — lege nedreaptă; **pravilele vitejiii** — regulile, limitele îndrăznelii, ale combativităţii; **topiceasc[pravil[** — legea locală, cutuma locului.

pravoslavie, *s.f.* — dreaptă credinţă, ortodoxism.

praxin, praxis *(el.)*, — practică, făptuire, punerea unei idei în practică.

pr[d[toriu, *s.m.* — tâlhar, hoţ.

pr[p[denie, *s.f.* — prăpăd, distrugere, calamitate, pieire neaşteptată.

pr[v[lie, *s.f.* — prăvălie, dugheană; prăvălie de carne — măcelărie.

pre dinafar[, *adv.* — în exterior.

precopsal[, *s.f.* — îmbogăţire, câştig; 2 învăţătură.

precum =i c`t ieste — după cum şi este.

pre larg, *adv.* — în detaliu, amănunţit.

predoslovie, *s.f.* — introducere, precuvântare.

preface, *vb.* — a transforma, a schimba; 2 a distila; **vin pref[cut** — vin ars.

pref[cut, *adj.* — transformat, schimbat.

pregiur, *adv.* — împrejur; **]n jur,** *prep.* — pe lângă; **de pregiur,** *prep.* — din jur.

preobrajenie, *s.f.* — schimbare la faţă, transformare a înfăţişării.

preobr[ji, a s[~, *vb.* — a se schimba, a se transforma.

prepeli\i, *vb.* — a se comporta ca o prepeliţă.

prepuitoriu, *adj.* — bănuitor, neîncrezător, suspicios.

prepun[, *vb.* — a se îndoi, a nu avea încredere, a fi sceptic; 2 a presupune, a bănui; 3 a imagina, a-şi închipui; 4 a pune înainte, a lipi în faţă, a fixa, a lipi dinainte; **a prepune g`nd** — a-şi fixa o idee directoare, a se conduce după o anumită părere; **a-=i ~** — a-şi pune în faţă, a se expune (unei primejdii), a risca.

prepus, *s.m.* — bănuială, presupunere; 2 scepticism, îndoială, neîncredere; 3 ambiguitate; **prepusul schipticesc** — îndoiala scepticilor.

prepus, *adj.* — pus înaintea cuiva, pus peste, în fruntea cuiva, mai mare peste cineva („neam prepus“); 2 bănuitor, neîncrezător, care exprimă o bănuială; **prepuse cuvinte** — cuvinte care exprimă o bănuială, o presupunere; **f[r[prepus,** *adv.* — fără îndoială, în mod sigur; **a \ine (pe cineva)]n prepusuri** — a bănui mereu (pe cineva), a-l suspecta, a-l trata cu suspiciune.

preten\ie (de la *lat.* **pretendo),** *s.f.* — pretindere; 2 pretenţie (pretenţia de a întrevedea sfârşitul unui lucru).

prezentui, *vb.* — a prezenta, a arăta.

presen\ie, *s.f.* — prezenţă, aspect, faţa, înfăţişare.

pricaz, *s.n.* — necaz, nenorocire; 2 piazărea, semn rău, aducător de nenorocire.

pricaznic, *adj.* — aducător de nenorocire.

price, *s.f.* — ceartă, gâlceavă, conflict.

pricepe, *vb.* — a înţelege, a-şi da seama; 2 a lua cunoştinţă.

pricepere, *s.f.* — pricepere, putere de înţelegere.

pricin[, *s.f.* — cauză, impuls (ontologie); 2 pricină, ceartă, conflict, animozitate; 3 motiv, pretext, scop, ţel, mobil; 4 dreptate, drepturi, cauza cuiva (jurisprudenţă); **cu pricina (cuiva),** *loc. prep.* — din cauza (cuiva); **pricin[asupritoare** — cauză coercitivă, cauză constructivă, arbitrară, necesitate, obligativitate (oglindind activitatea umană, Cantemir modifică schema aristotelică a cauzalităţii, mărind numărul cauzelor); **pricina ce** — cauza care indică factorul pasiv (cauza materială); **pricina cine** — cauza care indică factorul activ (forma, cauza formal); **pricin[cl[titoare** — cauza dinamizatoare, care provoacă mirarea fenomenelor, deplasarea lor; **pricina cl[titoare fireasc[** — cauza impulsionatoare naturală, impulsul natural al mişcării (modificând schema aris-

totelică a cauzalităţii, Cantemir relevă importanţa cauzelor naturale); **spre cl[tire]ndemn[toare pricin[** — cauză impulsionatoare, impulsul exterior al mişcării; **pricina din ce** — cauza care arată substanţa pasivă din care este făcut un lucru, cauza materială; **pricina din cine** — cauza care indică factorul activ prin care se produce un lucru, cauza formală; **dinafar[viitoare pricin[** — cauză externă, impuls exterior, cauză care vine din afara unui fenomen; **pricina dint`i** — cauza primă, cauza iniţială, cauza ultimă (în înţeles de iniţială) care explică şirul întreg de procese şi fenomene, în concepţia ontologică aristotelică; **pricina f[c[toare** — cauza eficientă; **pricin[fireasc[** — cauza naturală (a se vedea observaţia de la pricina clătitoare firească); **pricina formei** — cauza formală; **pricin[iu=ur[toare** — cauză facilizantă, circumstanţă favorizantă (Cantemir introduce ideea de **circumstan\[** în efectuarea proceselor şi fenomenelor, circumstanţe care apar ca nişte specii ale cauzei eficiente. Oglindind factorii subiectivi, circumstanţele devin motivaţii); **pricin[ ]mping[toare** — cauză repulsivă, motivaţie aversivă sau circumstanţă care determină pe cineva să-i scadă interesul pentru ceva (sens stabilit prin analogie cu expresia: ‚norocul cu o mână trage, iar cu alta împinge“); **pricina]n ce chip** — cauza care indică modalitatea în procesul efector, modalitatea fiind astfel o specie a cauzei eficiente; **pricin[ ]ngreuitoare** — cauză obstructoare, circumstanţă nefavorabilă, dificultate, obstacole; **pricin[l[\itoare** — cauză expansionatoare, circumstanţa care favorizează dezvoltarea, expansiunea, întinderea; **pricina materiiasc[** — cauza materială; **pricin[lesnitoare** — cauză înlesnitoare, facilizantă, circumstanţă identică cu pricina iuşurătoare; **pricina pentru ce** — cauza care indică finalitatea procesului efector, cauza finală; **pricina pricinelor** — cauza cauzelor, termen aristotelic pentru cauza ultimă, prin care Cantemir desemnează de obicei justiţia divină; **pricina pricinelor a toate pricinele** — Dumnezeu; **pricina pricin[toare** — cauza condiţionatoare, circumstanţa cauzatoare; **pricina r`dic[toare** — cauză anihilatoare (a efectului altei cauze), cauza eliminatoare, circumstanţă care înlătură efectul altei cauze, permiţând desfăşurarea altui proces (prin analogie cu expresia: „iertăciunea greşeala... râdică“); **pricin[ s[v`r=itoare** — cauză eficientă; **pri-**

cina sf`r=itului, pricina s[v`r=itului — cauza finală; **pricina str`mt[toare** — cauză obstructoare, circumstanţă care înseamnă lipsa condiţiilor favorabile, circumstanţă neprielnică; cauză asemănătoare parţial cu **pricina]ngreuitoare; pricin[tr[g[toare** — cauză de atracţie, motivaţie pozitivă, circumstanţa care face ca ceva să fie atras către altceva sau de către altceva (sens stabilit prin analogie cu expresia: „norocul... cu o mână trage, iar cu alta împinge“).

pricini, *vb.* — a pricinui, a cauza, a produce, a face; 2 a promova; **a-=i ~,** *vb.* — a-şi pricinui, a-şi cauza.

pricinitoriu, *s.m.* şi *adj.* — pricinuitor, cauzator.

prii, *vb.* — a prii, a favoriza, a fi favorabil cuiva, a se arăta binevoitor, a îngădui, a proteja, a aduce servicii cuiva.

priimi, *vb.* — a primi, a accepta, a fi de acord, a încuviinţa; 2 a fi favorabil, binevoitor, a accepta; 3 a îmbrăţişa (o idee, o cauză); 4 a se obişnui cu ideea, cu situaţia; 5 a tolera, a suporta; 6 a se lăsa impresionat, a-i păsa; **a nu priimi** — a nu se acorda, a nu se împăca; **unul pre altul a nu priimi** — a se afla în conflict reciproc, a se afla în relaţie antagonică.

priimire de]nchin[ciuni — răspuns la politeţe.

priimit, *adj.* — acceptat, recunoscut.

priimitoriu, *adj.* — (despre organele de simţ) receptor, care receptează, care primeşte; **organele cele a viderii priimitoare** — organele primitoare ale vederii; 2 binevoitor; 3 care acceptă, care se lasă convins; 4 bucuros.

priin\[, *s.f.* — favoare, ocrotire, protecţie, bunăvoinţă, simpatie; 2 trecere (în faţa cuiva); 3 fidelitate, devotament; **priin\[fireasc[** — simpatia faţă de cineva din acelaşi neam.

priitoriu, *adj.* — favorabil.

prijeni a s[~, *vb.* — a se rezema, a se sprijini.

prilaz, *s.n.* — pârleaz, loc de trecere peste un gard.

primeni, *vb.* — a schimba, a înnoi; 2 a transforma.

princet, *adv.* — încet, cu băgare de seamă.

prinde, a s[~, *vb.* — a se prinde, a se obliga, a fi de acord; 2 a se lăsa prins.

pripitoare, *s.f.* — pasăre cântătoare.

pripoiu, *s.n.* — aliaj de spoit şi lipit metalele.

prisac[, *s.f.* — stupărie, crescătorie de albine.

pris[car, *s.m.* — stupar.

prisosal[, *s.f.* — belşug, prisosinţă.

de prisosit, *adv.* — suficient, destul.

pristav, *s.m.* — ispravnic, slujbaş, însărcinat cu muncă administrativă; 2 administrator, şef; 3 crainic, vestitor al poruncilor domneşti.

prist[viie, *s.f.* — conducere, şefie, responsabilitate.

prit[ci, *vb.* — a pritoci, a limpezi, a scoate de pe drojdii.

prival[, *s.f.* — privire, uitătură, vedere: 2 contemplare; 3 spectacol; 4 privelişte; **privala]n\elegerii** — contemplarea, notă specifică înţelegerii (după Cantemir, ca şi la Aristotel, înţelegerea, ca proces cognitiv, are un caracter pasiv).

privat, *adj.* — particular, personal, specific, propriu; 2 diferit, deosebit.

privighere, *s.f.* — priveghere, veghe de noapte.

privileghie, ~ii, *s.m.* — privilegiu, ispisoc, uric; 2 drept special, favor, avantaj; **cu ce privileghie?** — cu ce drept, în baza cărui privilegiu?

proasp[t, *adj.* — nou, recent, de curând.

prob[, *s.f.* — încercare, dovadă practică.

prob[it, *adj.* — probat, încercat, dovedit.

probozal[, *s.f.* — certare, mustrare.

probozi, *vb.* — a dojeni, a mustra, a certa; 2 a ocărî; 3 a înfrunta.

probozire, proboz[tur[, probozitur[, *s.f.* — dojană, mustrare, certare; 2 ocărâre.

procathedrie *(el.). s.f.* — loc de frunte, poziţie înaltă în ierarhia socială; 2 locul din faţă, locul cel mai de frunte, locul în capul mesei; **]n procathedriia mesii** — în capul mesei.

prociti, *vb.* — a repeta.

procopsal[, *s.f.* — spor, câştig, avere, folos; 2 cunoaştere, ştiinţă, învăţătură.

procopsi, *vb.* — a spori, a mări, a înmulţi („duhurile puterii puţin procopsesc"); 2 a reuşi (în ceva), a realiza.

prodrom, *s.n.* — prodrom, idee călăuzitoare, introducere, călăuză, îndreptar, înaintaş.

profasin *(el.)* — pretext, motiv, subterfugiu.

profesui, *vb.* — a învăţa (pe cineva), a da învăţătură, a preda, a profesa sau a teoretiza (o idee); 2 a propovădui.

profitiie, *s.f.* — profeţie, dar profetic.

prognostic, ~e, *s.n.* — pronostic, prevedere, previziune.

prognostici, *vb.* — a prevedea, a face previziuni.

proimion *(el.), s.n.* — partea introductivă la un discurs, preambul.

prolog *(el.), s.n.* — parte introductivă la o piesă muzicală sau de teatru; 2 introducere.

pronie, pronia cereasc[, *s.f.* — asistenţă, grijă divină; 2 preştiinţă, prevederea divină, ordinea divină prestabilită (în concepţia religioasă).

propovedui, *vb.* — a învăţa (pe cineva), a mărturisi despre ceva.

propozit, s.n. — propunere; 2 subiect în discuţie; 3 obiectiv, scop.

propozui, *vb.* — a propune.

prorocie, *s.f.* — pronostic, prognoză, previziune.

prost, *adj.* — prost, nepriceput incapabil, lipsit de inteligenţă; 2 simplu, umil, de rând, din popor; 3 fără carte, neinstruit; 4 lipsit de calitate, neînsemnat; 5 simplu, modest; 6 naiv, credul; 7 clar, curat; **prostatec,** *adj.* — naiv, simplu, lipsit de experienţă.

prostie, *s.f.* — prostie; 2 obârşie; 3 obârşie joasă, origine umilă; 4 înapoiere (materială şi culturală).

prostime, *s.f.* — prostie, grad de inteligenţă redusă, imbecilitate, tâmpenie; 2 simplitate, sinceritate, naivitate; **prostimea inimii** — naivitate sufletească, inocenţă; 3 bună-credinţă; 4 cei de jos, poporul, mulţimea; 5 ignoranţă, necunoaştere.

protas[, protasis *(el.) s.f.* — premisă; **protase adeveritoare** — premise afirmative; **protase p[rtnice=ti** — premise particulare (afirmative sau negative).

prothimie *(el.), s.f.* — pasiunea de a efectua un lucru, ardoare, bunăvoinţă, zel.

provatolicoelefant *(el.), s.m.* — fiinţă imaginată de Cantemir, alcătuită din oaie, lup şi elefant.

provatos *(el.), s.m.* — oaie.

provide\, *adj.* — prevăzător.

provlima, ~te, *(el.), s.f.* — problemă, chestiune, situaţie care se cere rezolvată.

psifisi, *(el.), vb.* — a propune, a vota, a alege pe cineva într-o demnitate; 2 a decerna, a acorda.

πτήνον, πτυνον — zburătoare.

public[, *s.f.* — sfat boieresc; 2 ţară, stat; 3 republică, formă de stat, în care, în concepţia lui Cantemir, puterea politică înseamnă dezordine, anarhie, instabilitate, lipsă de coeziune.

puchinos, *adj.* — urduros, nespălat.

puhace, *s.f.* — bufniţă.

p**unct, ~uri,** *s.n.* — punct, loc, limită (în manifestare); 2 centru, ţintă; 3 capitol, punct (într-un tratat sau convenţie).

pune, *vb.* — a pune, a aşeza într-un loc; 2 a închide, a arunca în închisoare; **a s[~** — a se aşeza.

(punere)]nainte punere — premisă (logică).

purcede, *vb.* — a pleca, a porni; 2 a proveni, a se produce din, a izvorî, a-şi trage originea.

purcedere, *s.f.* — pornire, plecare; **oarb[purcedere** — pornire oarbă, furie.
purta, *vb.* — a îmbrăca; 2 a transporta pe sus; 3 a plimba (pe cineva).
(purt[tor) de r[zboiu purt[tor — şef suprem al armatei în război.
pururea, *adv.* — mereu, continuu, totdeauna.
pustiu, *s.n.* — loc nelocuit de oameni; 2 loc locuit de duhurile rele (în concepţia creştină); 3 dracul, diavolul, în expresia: cine pustiiul? — cine dracul?
pustiu, *adj.* — nelocuit; 2 fără paznic, neînsoţit de om.
pu=c[, *s.f.* — armă de foc; **pu=c[mic[** — sâneaţă; puşcă mare — tun.
putere, *s.f.* — putere (fizică, economică, politică), putinţă, autoritate; **peste puterea sa** — întrecându-şi puterile printr-un efort extraordinar.
puterea me=ter=ugeasc[— forţa vicleniei; **puterile firii** — forţele naturii.
putincios, *adj.* — cu putere, puternic (fizic şi social); 2 dur, rezistent.
putin\[, *s.f.* — putere, forţă, forţă fizică, capacitate; 2 posibilitate, limită, graniţă.
putin\ele firii — forţele naturii, graniţele firii.
putredzitor, *adj.* — putrezitor, perisabil, muritor.
putregiune, *s.f.* — putreziciune, stare de putrefacţie.

R

raft *(de obicei la plural)***,** *s.n.* — tacâm pentru cal, harnaşament.
ramur[, *s.f.* — membru (mână, picior etc.).
ran[, rane, *s.f.* — rană; 2 jignire, ofensă, afront.
rar[u, *s.m.* — o specie de şoim de munte.
r[cori, a s[~, *vb.* — a se potoli, a se linişti.
r[d[cin[*s.f.* — rădăcină; 2 început, bază, fundament; 3 esenţă;
r[d[cina adev[rului — esenţa adevărului.
r[duce, a-=i ~, *vb.* — a se asemăna („firea chipului cu firea dihaniii ca să-şi răducă tare am nevoit“).
r[m`itor, *adj.* — imperisabil, nemuritor.
r[m`nere, *s.f.* — menţinere, permanentizare.
r[pegiune, repegiune *s.f.* — iuţime, sangvinitate (temperament); 2 iuţeală, repeziciune; 3 fugă; 4 repezire, atac, iureş; **repede r[pegiunea** — atacul rapid, iureşul.
r[pedzi, *vb.* — a trimite, a îndrepta cu violenţă.
r[p[osat, *adj.* — mort, răposat.

r[scoli, a s[~, *vb.*— a se agita, a se tulbura.

r[scump[ra, *vb.* — a recupera, a recâştiga (ceva).

r[spl[tire, *s.f.* — răsplată, pedeapsă, sancţiune.

r[spublic[, republic[, *s.f.* — ţară; 2 adunare a ţării, sfat boieresc.

r[spunde, a-=i ~, *vb.*— a răspunde (la o întrebare); 2 a corespunde, a se potrivi, a se adecva; 3 a-i fi pe potrivă, a i se potrivi, a-i fi caracteristic; 4 a se îndeplini.

r[spundere, *s.f.* — răspuns (la o întrebare, la scrisori etc.); 2 reacţie verbală, replică.

r[spuns, *s.n.* — crâcneală, îndrăzneală, obrăznicie, replică; 2 provocare.

r[spunsuri, *s.n.* — schimb de scrisori, corespondenţă.

r[=chira, *vb.* — a împrăştia, a risipi.

r[sturna, a s[~, *vb.* — a se prăvăli, a se nărui.

r[sufla, a s[~, *vb.* — a se goli de aer.

r[t[ci, a s[~, *vb.* — a se difuza, a se pierde, a se răspândi.

(r[t[cire) r[t[cirea firii — anomalie.

r[t[cit *adj.* — rătăcit, rătăcitor.

r[ul, *s.m.* — omul rău, ticălos; 2 dracul, diavolul, în expresia: **cine r[ul?** — cine dracul?

r[utate, *s.f.* — răutate, faptă rea, urâtă, mârşăvie, nelegiuire, fărădelege, ticăloşie, crimă; 2 cruzime, bestialitate; 3 grozăvie, spectacol plin de cruzime; 4 (în boală) răul, suferinţa; **r[utatea boalii** — răul, starea de suferinţa adusă de o boală; 5, inconvenient, neajuns, stare de pericol; **r[utatea locului** — loc periculos, nepriinţa locului.

r[zboiu, *s.n.* — luptă, harţă, înfruntare; **r[zboiu a face** — a se lupta.

r[zchiti, *vb.* — a socoti, a judeca în amănunţime.

r[zsip[, *s.f.* — risipire, distrugere, desfiinţare, nimicire; 2 împrăştiere, descompunere; 3 dezbinare, neunire.

r[zsipi, a s[~ — a pieri, a se topi; 2 a se cheltui.

r[zsipit, *adj.* — distrus, sfărâmat.

r[zstalni\[, *s.f.* — prag (de apă), cădere de apă, scos (la moară), cataractă, cascadă.

r[zsufla, *vb.* — a răsufla; 2 a ofta.

r[zsunare, *s.f.* — vâlvă, veste, răsunet, ecou; 2 sunet, sunet armonic (muzică) („precum a unui organ de muzică toate coardele deodată lovindu-să o răzsunare oarecare dau“).

r[zsuna, a s[~, *vb.* — a răsuna, a vui.

recet[, re\et[, *s.f.* — reţetă (pentru doctorii).

rediu, ~uri, *s.n.* — pădure mică şi

deasă, pădurice, desiş („rediul cel mic“: crângul).

referendariu, *s.m.* — boier însărcinat cu corespondenţa domnească, transmiţător al corespondenţei secrete de stat.

regul[, *s.f.* — regulă, lege, normă, principiu.

reis *(turc.)* — conducător de corabie, căpitan de corabie, navarh; 2 amiral, conducător de flotă.

rele, *s.f. pl.* — fapte rele, urâte, fărădelegi; **marea relelor** — marea fărădelegilor.

repede, *adj.* — iute, rapid.

ritor, *s.m.* — retor, orator.

ritoric[, *s.f.* — retorică, arta oratoriei.

ritoricesc, *adj.* — retoric, ce ţine de retorică; 2 verbal.

ritorisi, *vb.* — a cuvânta, a vorbi mult, a vorbi retoric.

r`dica, *vb.* — a absolvi, a ierta; 2 a aboli; a şterge, a anihila, a desfiinţa („iertăciunea, greşeala... râdică“); 3 a elibera.

r`dicare, *s.f.* — înălţare (pe scara socială).

r`m[tor, *s.m.* — porc.

r`ncheza, *vb.* — a necheza.

r`nd,** *s.n.* — rând, şir, ordine; 2 rost, obiceiuri, specific; 3 orânduială, rânduială; **de-a r`ndul, *adv.* — în rânduri; **pre r`nd,** *adv.* — succesiv, care urmează, unul după altul; 2 rânduri-rânduri, la distanţe egale, geometric.

r`ndunie, *s.f.* — rândunică.

r`ndz[, *s.f.* — foios (la rumegătoare); stomac (în genere).

r`s, *s.m.* — râs, linx.

r`vn[, *s.f.* — poftă, dorinţă; 2 ardoare.

road[, *s.f.* — copil, născut, făt; 2 rezultat, efect.

rob, *s.m.* — prins de război, prizonier; 2 sclav rezultat din expediţiile de jaf sau de război; 3 datornic sau criminal condamnat la muncă silnică.

rod, *s.n.* — sămânţă; 2 fruct; 3 naştere; 4 familie, neam; 5 părinte; 6 rezultat.

rom`ni, *vb.* — a transpune în limba românească, a româniza.

romfea, *s.f.* — sabie lată cu două tăişuri.

rost, *s.n.* — gură.

rud[, *s.f.* — neam, origine de sânge, familie.

rufos, *adj.* — murdar, nespălat; 2 zdrenţăros.

rugi, *s.m. pl.* — mărăciniş de măceş sau de muri.

rujdi, a s[~, *vb.* — a se roade, a se juli.

rump[tor, *adj.* — care sfâşie; **pasire rump[toare** — pasăre răpitoare.

rumpe, *vb.* — a rupe; 2 a începe să vorbească.

ru=inare, *s.f.* — sfială, timiditate, lipsă de îndrăzneală.

ru=inea, *s.f.* — sexul, organele genitale.

S

sagriu, *s.n.* — o specie de măgar alb cu pielea granulată, ce trăieşte în Africa de Nord; 2 piele tăbăcită de sagriu.

salamandr[, *s.f.* — mic batracian asemănător şopârlei, cu pielea neagră pătată cu galben, secretând un suc otrăvitor; imaginaţia populară a creat în jurul său credinţa că ar avea puteri asupra focului.

sam *(arab.)* — aer stricat, otrăvit (în fabulaţiile arabe).

sama, a face ~, *vb.* — a omorî.

sama a lua (la ceva) — a observa, a cerceta, a studia (un lucru); **]n sam[a b[ga** — a acorda atenţie; 2 a lua în consideraţie; 3 a ţine cont, a ţine seama, a avea în vedere; **a fi]n sama (cuiva)** — a fi la dispoziţia cuiva, în posesia cuiva, la discreţia cuiva, **]n sam[neb[g[tor** — dispreţuitor, trufaş, lipsit de respect, de consideraţie.

sam[, *s.f.* — socoteală; 2 purtare de grijă, atenţie, supraveghere;

neb[gare]n sam[— desconsiderare, dispreţ.

samsun *(arab.), s.m.* — câine fabulos din poveştile arabe, înzestrat cu o forţă miraculoasă.

sap[, *s.f.* — crupă.

sarachen, *s.m.* — arab.

sa\iu, *s.n.* — saţ, săturare, îndestulare; **de sa\iu.** *adv.* — din destul, din belşug; **mai de sa\iu,** *adv.* — mai din plin; **f[r[sa\iu,** *adv.* — neîncetat, fără oprire.

savoane, *s.f.* — giulgiu, pânzătură pentru morţi.

s[ciui, *vb.* — a tăia, a doborî (o pădure).

s[ciuit, *adj.* — tăiat („pădure săciuită“).

s[ditur[, *s.f.* — plantare, plantaţie.

s[get[tur[, *s.f.* — săgetare; 2 durere ascuţită.

s[la=, *s.n.* adăpost, locuinţă; sălaşul monarhiii — capitala ţării.

s[l[=lui, *vb.* — a locui.

s[lta, *vb.* — a juca, a dansa.

s[lt[toriu, *adj.* — mişcător, schimbător, nestatornic, instabil („inimă săltătoare“).

s[m[lui, *vb.* — a socoti, a calcula.

s[m[luire, *s.f.* — asemănare; 2 comparaţie; 3 calculare; 4 judecată.

s`m[l[uitoriu, *s.m.* — comparator, care ţine socoteală, socotitor, care face comparaţie, cântăreşte, calculează; 2 judecător, evaluator; *adj.* — asemănător.

s[m[na, a s[~, *vb.* — a se asemăna, a fi asemănător, 2 a se împrăştia, a se presăra.

s[min\ie, simen\ie, *s.f.* — familie, neam, rudenie.

s[m`n\[, *s.f.* — sămânţă; 2 plantă.

s[mn, *s.n.* — semn, indiciu; 2 semnal; 3 piază.

s[os, seos, *adj.* — gras, plin de seu.

s[pat, *adj.* — incizat; 2 sculptat, lucrat cu dalta.

s[r[cit, *adj.* — lipsit.

s[rdar, *s.m.* — serdar, comandant de cavalerie.

s[rit[, *s.f.* — stăpânire de sine, cumpăt, luciditate, autocontrol, („toată sărita îşi pierdu"); **a-=i pierde s[rita** — a-şi pierde cumpătul, a-şi pierde firea.

s[rut[tur[, *s.f.* — sărutare.

(s[turare)]n s[turare, *adv.* — în stare de saţietate, satisfăcut, îmbuibat, ghiftuit.

s[v`r=i, *vb.* — a face, a lucra, a executa, a efectua, a sfârşi, a realiza, a termina; 2 a încheia (un proces); 3 a înceta; 4 a îndeplini; **a s[~,** — a înceta, a se opri; 2 a se realiza, a se pune în valoare.

s[v`r\ire, *s.f.* — moarte.

s[v`r=it, sf`r=it, ~uri, *s.n.* — sfârşit, capăt, rezultat; 2 ţel, scop, finalitate; *adj.* — îndeplinit, terminat; **cel de apoi s[v`r=it** — moartea.

s[v`r=itur[, *s.f.* — sfârşire, terminare, îndeplinire, efectuare, încheiere.

scandal[, *s.n.* — nedreptăţire, persecuţie.

scar[, *s.f.* — scară; 2 ordine, înşiruire; 3 tabel făcut într-o anumită ordine.

scaun, ~uri, *s.f.* — scaun; 2 tron domnesc; 3 situaţie, loc de cinste, demnitate socială, rang, poziţie socială, boierie da divan, loc de conducere; dregătorie, poziţie conducătoare, putere politică; 4 loc, reşedinţă (domnească); **]n scaun a s[sui** — a se urca în scaunul domnesc, a fi numit domn sau împărat, a succede la puterea politică; **scaunul obl[duirii** — scaunul domnesc.

sc[dere, *s.f.* — micşorare; 2 cădere din situaţie; 3 lipsă, defect; 4 neajuns; 5 pagubă; **de sc[dere,** *adj.* — de ruşine, ruşinos, umilitor; **sc[derea cinstii** — micşorarea prestigiului.

sc[mos, *adj.* — cu scame, din scame; 2 prost, îmbâcsit, neluminat („scămos la minte").

sc[r[nd[vi, a s[~, *vb.* — a se scârbi.

sc[r[nd[vicios, sc[r[nd[vos, *adj.* — scârnav, greţos, scârbos.

sc[r[nd[vitur[, *s.f.* — scârnăvie; 2 îngreţoşare, greaţă; 3 dezaprobare.

schimat[, ~te *(el.)*, *s.f.* — ţinută, mimică, schimbare a feţei; **schimate filosofe=ti** — ţinută, mimică filozofică (ironic).

schimbarea fe\ii — schimbarea unui lucru, transformarea unui fenomen, alterarea lui, metamorfoză.

schimosi, a s[~, *vb.* — a se schimba, a se transforma, a se altera; 2 a se zbârci, a se rida, a

se urâţi, a se poci, a se stâlci; 3 a se strâmba; 4 a se micşora.

schimosire, *s.f.* — transformare, schimbare, metamorfoză; 2 schimonosire; strâmbare; 3 prefacere, simulare; **schimosirea slujbii** — simularea îndeplinirii unei sarcini.

schimosit, *adj.* — schimbat.

schimositur[, *s.f.* — strâmbătură; 2 aparenţă; 3 simulare; 4 schimbare, transformare.

schiptic, *s.m.* — sceptic; **filosofii schiptici** — scepticii, filozofii sceptici.

schipticesc, *adj.* — sceptic, neîncrezător, îndoielnic, ce ţine de filozofia sceptică.

schiptr, *s.n.* — sceptru.

schith, *s.m.* — tătar.

schizmi, *vb.* — a concepe, a alcătui, a constitui.

schizmire, *s.f.* — alcătuire, întocmire; 2 schimbare, strâmbare, figurare, modulare; **schizmirea trupului** — modularea trupului, în jocul pantomimic.

schizmuit, *adj.* — prefăcut, nesincer, simulat („vicleşugul ascuns şi dragostea schizmuită sufletul intristeadză“).

sc`ncitur[, *s.f.* — lătrat încet.

scârnav, *adj.* — scârbos, dezgustător; **fapt sc`rnav** — faptă ticăloasă, crimă.

sc`r=net, *s.n.* — scârţâit.

sclevesi, *vb.* — a netezi, a polei; 2 a lustrui („arc sclipuit de marmure foarte frumos sclevesit“).

sclevesit, *adj.* — netezit, lustruit, poleit.

sclip, *s.n.* — arc, arcadă (element în arhitectonica orientală); 2 boltă, încăpere boltită.

sclipuit, *adj.* — arcuit, boltit.

scoatere de fa\[— prezentare, etalare.

scocior], *vb.* — a căuta, a scormoni, a scurma.

scorni, *vb.* — a inventa, a găsi, a imagina; 2 a afirma lucruri nedrepte, neadevărate, a pune la cale; 3 a produce; 4 a provoca; 5 a stârni; 6 a descoperi; 7 a obţine, a realiza; 8 a face să rezulte; **a s[~,** — a se produce, a se ivi, a apărea; 2 a se declanşa, a se stârni.

scriitoriu, *s.m.* — autor, istoric.

scrip\, *s.n.* — scripete („tăinuirea lucrului scripţul corăbiii ieste“).

scrisoare, *s.f.* — scrisoare, act, document; 2 scriere, operaţia de a scrie; **scrisori ieroglifice=ti** — scrieri ieroglifice, scriere exprimată prin desene animaliere, florale etc., reprezentările având un înţeles pentru comunicare.

scruntariu, *s.n.* — peninsulă; 2 loc nisipos, pietros la marginea unei ape (râu, mare).

scula, a s[~ (asupra cuiva), *vb.* — a se ridica (asupra cuiva); a

năvăli; 2 a porni cu oaste; 3 a complota.

sculare, *s.f.* — răscoală, răzmeriţă.

scurea, a s[~, *vb.* —a se scurge.

scutelnic, *s.m.* — ţăran aflat în slujba domnului sau a unui boier, pentru care era scutit de bir.

scutitor, *s.m.* — ocrotitor, protector.

scutura, *vb.* — a discuta, a dezbate, a analiza („tot feliul de voroavă cu dânsul am scuturat"); **a s[~,** — a se scutura, a se cutremura.

seciuri, *s.n.* — tăietură (de pădure), opritură, lăstăriş; 2 baraje de arbori tăiaţi; 3 palancă, întăritură de trunchiuri de copaci.

seimen, siimen, *s.m.* — seimen, ostaş din corpul de gardă al curţii domneşti, îndeosebi mercenar.

senator, *s.m.* — boier din divanul domnesc, consilier intim; 2 consilier imperial, ministru.

senten\ie, ~ii, *s.f.* — sentinţă, adevăr, maximă, adagiu, proverb, zicală; 2 normă; 3 cuvânt de ordine, deviză, lozincă; 4 sfat; 5 ordin, poruncă; 6 acuzare, concluzie, hotărâre judecătorească.

sete, *s.f.* — dorinţă puternică.

sfat, *s.n.* — sfat, învăţătură, îndemn, consiliere; 2 părere, opinie; 3 hotărâre; **sfat ales** — maximă, adagiu; **sfatul cel de pre urm[** — hotărârea finală (într-o adunare); **sfat de ob=te** — consiliu, dezbatere; 2 consens, hotărâre generală.

sfatul a-=i ob=ti — a se sfătui cu cineva; **sfat a sf`tui** — a complota.

sfatuitur[, *s.f.* — sfat, consiliu.

sfera nest[rii — ciclul mişcării permanente, graniţele lumii fenomenale; **sfera activit[\ii** — sfera de manifestare, graniţele manifestării în lumea fenomenală.

sfer[, *s.f.* — sferă; 2 mers, proces ciclic, ciclu; 3 limită, graniţă.

sferesc, *adj.* — sferic, privitor la sferă; 2 cosmic; **osiia sfereasc[** — axul sferei cosmice, axa lumii.

sfetnic, *s.m.* — consilier; 2 boier din divanul domnesc.

sfigmos *(el.), s.n.* — sfigmos, vena după care se ia pulsul, artera radială.

sfiti, *vb.* — a arăta, a dovedi; 2 a hotărî, a dispune („gloatelor tăcere şi mie voroavă sfitesc"); 3 a sfatui („de cuvinte adevărate grăitoriu să fii te sfitesc"); **a i s[~** — a i se arăta, a i se da semne („vrajea spre bine începuse a i să sfiti").

sf`r=it, ~uri,** *s.n.* — sfârşit, fine; 2 terminare, îndeplinire; 3 rezultat, urmare; 4 ţel, finalilate, 5 moarte, dispariţie; **la sf`r=itul soarelui — după moartea soarelui, adică niciodată; 6 decădere din situaţie, moarte socială; **sf`r=itul la ce ar**

ie=i — cum se va termina; **sf`r=itul sf`r=iturilor** — divinitatea în ipostaza de justiţiar al creaţiei.
shim[(schim[), shimate, *s.f.* — figură, procedeu.
shimate *(el.), s.f.* — mimică; 2 înfăţişare, figură; 3 gest; **shimate filosofe=ti** — procedee filozofice.
shizm[, shizmat[, ~e, *s.f.* — ruptură, dezbinare.
sicofand, *s.m.* — sicofant, denunţător, cel care dă la iveală pe răufăcători şi pe criminali; 2 clevetitor, calomniator („din gurile sicofandilor să te mântuieşti“).
sicofandie *(el.), s.f.* — denunţ; 2 intrigă, calomnie, clevetire.
siiala, sial[, *s.f.* — sfială, sfiiciune, ruşinare, respect deosebit, timiditate; 2 scrupul; 3 teamă, frică; **cu mare siial[** — copleşit de teamă.
sii, a s[~, *vb.* — a-i fi teamă, a se teme, a-i fi frică, a se înfricoşa; 2 a se sfii, a se ruşina; 3 a-şi pierde din maiestate, din prestanţă; 4 a se feri.
sil[, *s.f.* — forţă, putere; 2 tiranie, asuprire, constrângere, abuz împotriva voinţei şi libertăţii; **sil[tir[neasc[** — abuz de putere, nedreptate.
sileav[, silav[, *s.f.* — silabă.
sili, *vb.* — a sili, a îmboldzi, a zori; 2 a face efort, a munci din greu, a se strădui.
siloghismos, siloghism, ~uri *(el.), s.n.* — silogism, raţionament; siloghism arătătoriu — silogism demonstrativ; **siloghism dialecticesc** — silogism dialectic, silogism discursiv, care serveşte discuţiilor; 2 silogism logic (spre deosebire de silogismul retoric); **siloghism]n=el[toriu** — sofism; **siloghism ritoricesc** — silogism retoric, raţionament retoric.
sil\[, *s.f.* — cursă, laţ, capcană de prins păsări.
simbathia *(el.), s.f.* — simpatie, atracţie.
simbriie, *s.f.* — leafă, salariu, plata muncii executate, retribuţie.
simcea, *s.f.* — vârf, coamă, culme; 2 ascuţiş, lamă, tăiş; **simceaoa muntelui** — vârful muntelui; **simceaoa min\ii** — ascuţimea minţii, isteţimea, inteligenţa.
simcelos, *adj.* — ascuţit, cu vârf, tăios.
simen\iie, semin\ie, *s.f.* — neam, familie.
sime\, s`m[\, *adj.* — îndrăzneţ, cutezător; 2 trufaş, obraznic, arogant.
sime\i, a s[~ *vb.* — a se semeţi, a se face semeţ, a prinde curaj, a deveni îndrăzneţ, arogant, 2 a se îndârji.
simfonie *(el.), s.f.* — simfonie; 2 *fig.* — acord, consens.
σγμπαθ□ α**,** — simpatie.
simperazm[*(el.), s.f.* — concluzie (la un silogism); 2 apodoză (în

logica retorică, propoziţia principală din cadrul unei perioade condiţionale), (simţi, *vb.*) **de sim\it** — de perceput, de cunoscut prin simţuri.

sim\ire, *s.f.* — simţ; **sim\irea audzului** — simţul auzului, auzul; 2 sensibilitatea, simţurile, totalitatea organelor de simţ, totalitatea simţurilor; 3 senzaţie; 4 (la *pl.*) senzaţie, ca primă etapă în procesul cunoaşterii, treapta senzorială în procesul cunoaşterii („ştiinţa din povaţa simţirilor să afla“); 5 cunoştinţă (căpătată senzorial); 6 luciditate, prezenţă de spirit, cumpăt; 7 sensibilitate sufletească; 8 acuitate senzorială, reactivitate; 9 receptivitate, înregistrare; 10 stare de conştiinţă, cunoştinţă, cunoaşterea de sine; **sim\irile trupului din afar[** (în opoziţie cu sufletul şi activitatea intelectuală) — simţurile, organele senzoriale; înainte mărgătoarea simţire — simţurile, senzaţiile călăuzitoare, sensibilitatea senzorială ca punct de plecare în procesul cunoaşterii; **sim\irile a batgiocuri** — a produce iluzii, a iluziona; **preste sim\ire,** *loc. adv.* — fără să-şi dea seama, fără voie, inconştient, automat.

sin, *s.n.* — sân; 2 pieptul cămăşii.

(sine) de la sine, *loc. adv.* — din proprie iniţiativă; 2 prin eforturi personale, fără a recurge la mediatori (în efectuarea unui lucru, a unei acţiuni); **f[r[sine,** *loc. adv.* — buimac, inconştient, fără autocontrol.

sine\, *s.n.* — puşcă cu cremene.

singe, *s.n.* — sânge; 2 crimă, ucidere; **singe a face,** *loc. vb.* — a omorî, a ucide.

singur (decalc după lat. **ipse**) — *pr. pers.* **de]nt[rire** — însuşi, însăşi, el însuşi, ea însăşi (singur tu — tu însuţi; **singur =ie** — lui însuşi; **singur pe sine** — pe el însuşi; **pre singur** — chiar pe el, pe el însuşi); 2 propriu, personal **(cu singur[sabia sa** — cu propria sa sabie); *adv.* — numai, chiar **(una =i singur[** — ea şi numai ea; **pre singur** — chiar pe el); **singur a st[p`ni** — a conduce personal, a conduce în chip absolutist; **singur cu sine,** *adv.* — de unul singur; **singur[fiin\a lucrului** — esenţa însăşi a lucrului, quidditatea (categorie a logicii aristotelice).

]n singur[tate, *adv.* — de unul singur; 2 separat, deosebit.

sinhorisin, sinhorisis (συνχὼ–ρησιζ**),** *s.m.* — dans, 2 dănţuitor.

sinhorisis ((συνχ□ρισιζ)), *s.f.* — iertare.

sinod *(el.), s.n.* — adunare.

sinonim, *adj.* — de acelaşi fel, identic, cu acelaşi înţeles („pricina cu începătura sinonime sint“).

sinul limanului — golf, loc de acostare.
siren[, sirin[, *s.f.* — sirenă, fiinţă fabuloasă cu cap şi trup de femeie şi coadă de peşte.
sirep, *adj.* — iute, nărăvaş, sălbatic, neîmblânzit (despre cal).
sirg, *s.n.* — efort, silinţă; 2 grabă; **cu sirg,** *adv.* — repede, în grabă.
sirgui, *vb.* — a sili; 2 a zori, a grăbi („viaţa lui a multora moarte sirguieşte“).
sistatichi *(el.),* — stabilitate.
sistima, *s.f.* — sistem.
siurmea, *s.f.* — colorant de gene, în genul rimelului de azi.
slav[, *s.f.* — loc de cinste, treaptă socială înaltă, demnitate în stat, cinste deosebită; 2 slăvire, pompă; 3 măreţie, grandoare, renume; **cornul sl[vii** — cornul gloriei, prin asemănare cu cornul abundenţei; 4 putere politică, înălţare socială.
sl[b[nog, *adj.* — fără putere.
sl[biciune, *s.f.* — boală, slăbiciune, neputinţă; 2 suferinţă datorită boalei, neputinţă; 3 condiţie socială minoră, putere socială slabă.
sl[vi, *vb.* — a preţui, a valora, a cinsti, a lăuda, a glorifica; 2 a învăţa, a teoretiza, a demonstra, a susţine; 3 a afirma răspicat; **a s[~** — a căpăta prestigiu, glorie, renume, onoare; 2 a se autoaprecia, a se lăuda; 3 a afirma răspicat.
slobod, *adj.* — liber; *adv.* — în voie, liber, nestingherit.
slobodzeniie, *s.f.* — libertate; 2 îngăduinţă, permisiune; 3 uşurinţă, lejeritate.
slobodzi, *vb.* — a elibera, a da drumul; 2 a arunca, a lansa, a face să ţâşnească; 3 a îngădui, a permite, a încuviinţa; 4 a da drumul, a lăsa să se manifeste; **glasul a-=i slobodzi** — a-şi da drumul la voce, a începe să vorbească; **a s[~** — a se arunca, a se lansa, a se avânta; 2 a se repezi (din zbor).
slobodzit, *adj.* — scos (din gură), cuvântat.
slov[, *s.f.* — semn grafic, literă.
slugile boiere=ti — ciocoimea, categorie socială, formată din ţărani, aflată în serviciul boierimii, folosită pentru strângerea birurilor şi pentru apărarea persoanei şi avutului stăpânilor; **slug[dreapt[** — (în înţeles medieval) servitor credincios, devotat, care nu trădează.
slujba a purta, *loc. vb.* — a-şi duce o sarcină, a îndeplini o responsabilitate.
slujb[, *s.f.* — serviciu, acţiune, activitate întreprinsă în folosul cuiva sau în folosul societăţii; 2 sarcină, rol, funcţie, atribuţie, responsabilitate; 3 datorie implicată

de o responsabilitate; 4 (în înţeles medieval) serviciu, act de devotament, faptă devotată faţă de stăpân; 5 sarcină, misiune; ajutor, binefacere; 7 talent, dar, înzestrare; **slujba epitropiii** — demnitatea, funcţia de domn; **slujba ob=tii** — dregătorie: 2 sarcină, funcţie publică; 3 atribuţie, responsabilitate privind nevoile populaţiei; **slujbele firii** — darurile naturale; 2 sarcinile fireşti pe care le efectuează un animal potrivit cu specificul speciei, atribuţiile fireşti.

sluji, *vb.* — (în înţeles medieval), a servi, a aduce servicii; **a s[~** — a se servi, a se folosi, a întrebuinţa; 2 a colabora.

slujitor, *s.m.* — oştean din garda domnească sau boierească.

slut, *adj.* — urât, pocit.

smaragd, *s.n.* — piatră semipreţioasă de culoare verzuie; *adj.* — de culoarea smaragdului.

smid[, *s.m.* — grindina, piatră.

sminteal[, *s.f.* — abatere, greşeală; 2 stricăciune, vătămare; **la cuv`nt sminteal[** — deplasarea înţelesului unui cuvânt, abaterea de la ideea de bază într-o cuvântare.

sminti, *vb.* — a strica, a aduce stricăciuni; 2 a îmbolnăvi, a schimba în rău.

sobol, *s.m.* — cârtiţă.

sobor, ~oar[, *s.n.* — adunare; 2 totalitate, unanimitate; **]n sobor a s[ob=ti** — a ajunge cu toţii la aceleaşi vederi; a se ajunge la un consens unanim.

sobornic, *adj.* — universal, general, 2 ecumenic.

socolan, *s.m.* — şoim; 2 hârciog; 3 om strângător.

socoteala dreapt[— judecata dreaptă, raţiunea dreaptă, călăuza etică a faptelor.

socoteala loghiceasc[— raţionament, silogism.

socoteala pricinii sf`r=itului** — raţiunea cauzală a sfârşitului (în existenţă); **socoteala sf`r=itului — raţiunea, motivaţia sfârşitului, (în existenţă), raţiunea pentru care lumea există, finalitatea, sensul existenţei (ontologie); 2 raţiunea finalităţii, interesul cunoaşterii prin prisma scopului; **socoteala vecinic[** — raţiunea nemuritoare, raţiunea divină; **socoteala vie** — raţiunea nemuritoare, raţiunea divină.

socoteal[, *s.f.* — calcul matematic; 2 raţiune, înţelegere, intelect; 3 chibzuială, gândire, raţionare; 4 judecată, reflectare, înţelepciune; 5 imaginaţie, putere de închipuire („făpturile şi urdziturile acelea toată socoteala muritorilor covârşeşte"); 6 judecată, raţionament; 7 raţiune; 8 minte, gândire („acesta ieste din fire cu socoteală

înaltă)“; 9 speculaţie pur raţională, nefundată pe datele senzoriale; 10 teorie, concepţie, creaţie pur raţională; 11 ştiinţă; 12 voinţă raţională; 13 deliberare, libertatea de a hotărî; 14 gând, plan, intenţie, obiectiv, scop, preocupare („mintea... de i-au fost bună, spre rea socoteală i-o întoarsă“); 15 raţiune, motiv; 16 calcul, prevedere, planificare; 17 opinie, părere, idee („în ce socoteală se află ispitiia“); 18 idee călăuzitoare; 19 învăţătură, concluzie, adevăr rezultat din experienţă; 20 raţiune internă, predeterminarea divină în lucruri; 21 raţiunea divină, motivaţia existenţei, scopul existenţei unui lucru (ontologie).

a min\ii socoteal[— gândirea, puterea de concepţie, forţa de imaginare.

socoteal[adev[rat[— adevărata raţiune, raţiunea divină.

cu socoteal[, *adv.* — rezonabil, înţelept, cu chibzuinţă, prevăzător; 2 nu întâmplător, dintr-o anumită raţiune, cu motiv; **cu cea de ob=te socoteal[** — după părerea generală, după opinia general admisă; **pre socoteal[** — raţional, organizat, după o concepţie riguroasă; **preste socoteal[** — fără să gândească, fără să-şi dea seama, automat, fără participarea conştiinţei; 2 împotriva aşteptărilor, pe negândite; 3 peste măsură.

socoti, *vb.* — a socoti, a gândi, a judeca; 2 a cântări, a cântări lucrurile; 3 a plănui; 4 a tinde, a aspira; 5 a lua în seamă, a ţine seama, a considera; **a s[~,** *vb.* — a gândi, a judeca, 2 a planul; 3 a se considera.

socotin\[, *s.f.* — socoteală, calcul, intenţie, plan.

socotit, *adj.* — înţelept, prudent, calculat; 2 chibuzit, prevăzător.

socotitoriu, *s.m.* — chibzuitor, bănuitor; 2 calculator, socotitor; *adj.* — care analizează, care cântăreşte, care reflectează, care adoptă o atitudine prevăzătoare, înţeleaptă.

sofism[, sofismat[, ~ate *(el.), s.f.* — sofism, raţionament înşelător.

sofistic, *s.m.* — sofist, cel care face uz de sofisme.

sofistice=te, *adv.* — în mod sofistic, ca un sofist.

soldz, *s.m.* — solz; 2 granulă a pielii; **soldzi m[run\ei** — mici granule ale pielii.

solichizmi, *vb.* — a comite solecisme.

solichismos *(el.)* — solecism.

somna, *vb.* — a dormi; 2 a visa.

soroc, *s.n.* — termen, dată fixată.

sor\, *s.f.* — întâmplare; 2 hotărâre a soartei; **sor\ul firesc** — fatalitate, predeterminismul divin sub

forma legilor şi necesităţii naturale şi ca atare previzibile, fatalitatea previzibilă; **sor\ul n[rocului** — soarta, norocul; **sor\ul t`mpl[toriu** — întâmplarea în viaţa omului, neprevăzută, fatalitatea incognoscibilă.

so\ie, *s.f.* — soţ, soţie; 2 tovarăş, prieten; 3 părtaş, complice.

spat[, *s.f.* — spate, spinare, şiră; 2 spadă, sabie lată.

sp[imos, *adj.* — care se sperie uşor, sperios; 2 înspăimântător.

sp[riiat, *adj.* — speriat, înfricoşat; 2 care sperie, înfricoşător („spăriiat vis").

sp[tariu, *s.m.* — comandantul suprem al armatei în Ţara Românească, boier de divan căruia îi erau încredinţate problemele militare.

spic, *s.n.* — vârf.

spin, *s.n.* — mărăcine, la *pl.* — mărăciniş; 2 loc plin de spini.

spi\er, *s.m.* — farmacist.

sp`ndzurat, *adj.* — atârnat.

spori, *vb.* — a avea efect, a avea succes.

sprijeneal[, *s.f.* — sprijin, ajutor; 2 întreţinere, susţinere.

sprijeni, sprijini, *vb.* — a sprijini, a ajuta; 2 a ţine piept, a rezista; 3 a fixa, a imobiliza; 4 a capta, a primi apele (unei ape curgătoare mai mici); **a s[~,** *vb.* — a se sprijini, a se rezema, a se baza; 2 a se baza, a se încrede (în cineva); 3 a-şi duce viaţa; 4 a se întemeia („filosofiia fizicească în ştiinţa lucrurilor fiinţăşti să sprijineşte"); **a-=i ~** — a-şi susţine.

sprintini, a s[~, *vb.* — a deveni sprinten, iute, uşor în mişcări.

sprintinie, *s.f.* — sprinteneală, vioiciune, agilitate.

spudz[, *s.f.* — spuză, cenuşa fierbinte, amestecată cu particule de cărbuni aprinşi.

spudzi, a s[~, *vb.* — a se spuzi, a se aprinde, a se întinde o roşeaţă a pielii, a se face stacojiu, a se umple de băşici mărunte.

spurcat, *adj.* — murdar, scârnav, necurat, (mai ales în sensul moral); **spurcat lucru** — faptă murdară, necurată, ticăloşie, faptă mârşavă); 2 necinstit, tâlhar; 3 ticălos, mârşav, josnic, incalificabil din punct de vedere moral.

spurc[ciune, *s.f.* — faptă imorală (prin care se înţelegea mai ales curvia).

spu=eca, *vb.* — a stâlci, a zdrobi.

sta (despre un conducător), *vb.* — a folosi puterea politică, a se manifesta sub raportul măsurilor politice.

stare, *s.f.* — încetare, oprire, întrerupere (ontologie); 2 stabilitate;

starea de fa\[— prezenţă; **stare]mpregiur** — circumstanţă, împrejurare.

stat, *s.n.* — statură, înălţime, mărime: **statul trupului** — înăl-

ţimea corpului; 2 trup; **staturi]nalte** — trupuri înalte; 2 stare, condiţie („statul vrednicii noastre în samă nu băgaţi“); 3 dispoziţie sufletească; 4 plinătate, totalitate; **statul puterii** — deplinătatea puterii; 2 stare materială, bogăţie; 3 poziţie, treaptă socială; **mic=orimea statului** — locul neînsemnat pe scara socială.

stav[, *s.f.* — gard, îngrăditură pentru ocolul unde staţionează o herghelie; 2 herghelie.

stavil[, *s.f.* — baraj mobil pentru reglarea cursului unei ape; **stavila morii** — construcţie la morile de apă pentru concentrarea şi îndreptarea apei spre palete.

st[p`n, *s.f.* — domn.

st[p`nesc, *adj.* — de stăpân, de domn; 2 domnesc, ce ţine de domn împărătesc.

st[p`ni, *vb.* — a conduce, a domni.

st[p`niie, *s.f.* — conducere politică, domnie; 2 stat.

st[p`nire, *s.f.* — stat, conducere politică, formă de conducere politică; 2 putere politică, putere politică centrală, domnie, conducere, instituţia puterii politice.

st[p`nitor,** *s.m.* — domn; **=ie st[p`nitor, *adj.* — autonom, autocrat.

st[p`nitul, *s.m.* — sluga; 2 aservitul.

st[rui, *vb.* — a persevera; 2 a rămâne neclintit, a nu ceda; 3 a rămâne, a persista („toată evgheniia la muritori în lauda numelui videm că să stăruieşte“); 4 a tinde, a aspira, a năzui [„inima (jigăniilor) totdeauna spre linişte le stăruia“].

st[rui, a s[~, *vb.* — a rămâne, a persista, a se permanentiza.

st[ruial[, *s.f.* — permanenţă, imutabilitate.

st[ruit, *adj.* — permanent, persistent, de nemişcat; 2 neschimbat; 3 neînlocuit.

st[ruitoriu, *adj.* — perseverent, tenace; **la lucruri st[ruitoriu** — perseverent în muncă, sârguincios; 2 constant, neschimbător.

st[ruitur[, *s.f.* — stabilitate.

st[t[toriu, *adj.* — permanent, constant, statornic, stabil; **v[psele din fire st[t[toare** — culori stabile în mod natural; **la cuv`nt st[t[toriu** — statornic în cuvântul dat, în angajamente, om de cuvânt; 2 stabil, sedentar; **]mpotriv[st[t[toriu,** *s.m.* — cel ce stă împotrivă, duşmanul.

steclar, *s.m.* — sticlar, făuritor de sticle.

stelesc, *adj.* — de stele, stelar, ceresc; **stelescul Leu** — Leul ceresc, constelaţia Leului, expresie metaforică pentru Dumnezeu.

steli, *vb.* — a sclipi, a scânteia.

stem[, *s.f.* — stemă, herb, emblemă; 2 cunună, coroană, podoabă imperială.

stepen[, *s.f.* — treaptă socială, rang de boierie; 2 loc pe scara valorilor (sociale, culturale etc.); 3 grad (în genere).

stepen[de cinste — treaptă, rang de boierie; 2 rang de mare boier, care asigură participarea la conducerea şi administraţia de stat.

stidi, a s[~, *vb.*— a se ruşina.

stidire, *s.f.* — ruşine, sfială; 2 teamă.

stih, *s.n.* — vers.

stihie, *s.f.* — element, principiu constitutiv al lucrurilor, substanţă primară în structura lucrurilor, după concepţia materialiştilor primitivi; **stihiile** — cele patru elemente constitutive ale lucrurilor, după materialiştii greci antici: apa, aerul, focul şi pământul (la care Aristotel a adăugat pe al cincilea: eterul); **stihiia focului** — focul în ipostaza de element constitutiv al lucrurilor; 2 focul în ipostaza de forţă primară a naturii; **stihiia hiri=[** — elementul propriu cuiva, natura proprie cuiva.

stihotvor\, *s.m.* — poet, versificator.

stihurile de aur — versurile de aur (atribuite lui Pithagora).

stirpie, *s.f.* — sterilitate.

st`bl[, *s.f.* — mănunchi, buchet, smoc; 2 ramură.

st`lciu, *s.m.* — buştean, trunchi („stâlciu stărp şi fără roadă a fi l-au arătat").

st`lp, ~uri, *s.n.* — stâlp, piatră, cruce de mormânt; 2 cap, început („stâlpul voroavii").

st`lpit, *adj.* — încremenit, ţeapăn, împietrit, ca un stâlp („la inima stâlpită şi împietrită..").

st`mp[rare,** *s.f.* — potolire, înmuiere, diluare, diminuare; **f[r[ st`mp[rare, *adv.* — nepotolit; 2 nesatisfăcut.

st`njen, *s.m.* — unitate tradiţională de măsură la lungime de circa 2 metri — 2,25 metri.

st`rni, a s[~, *vb.* — a se porni, a se dezlănţui.

st`rv, *s.n.* — hoit, mortăciune.

straje, *s.f.* — pază, veghe.

stram\[, *s.f.* — fâşie, crâmpei, bucăţică, fire dintr-o ţesătură veche; 2 zdreanţă.

stra=nic, *adj.* — cumplit, teribil, înfricoşător.

strat, *s.n.* — pat, aşternut.

strataghem[, strataghemat[*(el.), s.f.* — stratagemă, cursă, tactică, vicleşug în luptă („cu mihanii şi strataghemate să slujăsc").

str[jeriu, *s.m.* — paznic, veghetor.

str[juitoriu, *s.m.* — paznic, veghetor, străjer; 2 apărător; *adj.* — treaz, atent.

str[lumina, *vb.* — a străluci intens, a lumina puternic (pe cineva) — a-i revela, a-i descoperi, a-l face să înţeleagă.

str[luminare, *s.f.* — strălucire mare; 2 transparenţă.

str[luminat, *adj.* — strălucilor, foarte luminos; 2 distins; 3 foarte pur, curat, neîntinat.

str[luminos, *adj.* — foarte strălucitor; 2 transparent; 3 translucid.

str[murare, *s.f.* — ţeapă, frigare; 2 împunsătură, străpungere, omorâre; 3 imbold, aţâţare.

str[muta, a s[~, *vb.* — a se schimba cu totul, a-şi pierde individualitatea, a se preface, a se metamorfoza; 2 a pleca, a-şi părăsi locul de baştină.

str[mutare, *s.f.* — plecare, schimbarea locului; 2 izgnanie, izgonire.

strein, *adj.* — străin, necunoscut; 2 ciudat, straniu, nemaiîntâlnit, nefiresc, nenatural; **strein lucru** — faptă ciudată, nemaiîntâlnită; 3 lipsit, neajutat, neasistat.

strele\, *s.m.* — arcaş, săgetător; 2 vânător.

strica, *vb.* — a distruge, a nimici.

stricare, *s.f.* — distrugere, sfărâmare; 2 pagubă, prejudiciu; 3 schimbare în rău; **stricarea legii** — distrugerea religiei, a dogmei; 2 încălcarea, nesocotirea tradiţiilor, obiceiurilor şi legilor pământului.

str`mb,** *adj.* — strâmb, incorect, necinstit; 2 care încalcă devotamentul (faţă de stăpân, în iubire); 3 nelegitim, ilegal; **str`mba asupreal[— constrângere nedreaptă, samavolnicie.

str`mb[tate, *s.f.* — incorectitudine, nesinceritate, falsitate; 2 nedreptate, inechitate, silnicie, împilare.

str`mptoare,** *s.f.* — strâmtoare, ananghie, criză, nevoie, moment neprielnic, nenorocire, dificultate; **str`mptoarea vremii — perioadă critică, împrejurare nefavorabilă.

str`m\os, *adj.* — strâmt.

str`ncenos, *adj.* — aducător de tulburări, vrăjmaş, duşmănos.

str`nciuna, *vb.* — a izbi cu putere, a zdruncina.

strunciunare, *s.f.* — zdruncinare, tulburare, mişcare violentă; 2 zbucium, zbuciumare.

str`nciunat,** *adj.* — tulburător; **voroav[ str`nciunat[— discuţie care tulbură; 2 zdruncinat.

str`ns, *adj.* — adunat, comprimat.

str`nsoare, *s.f.* — constrângere, siluire.

strof, ~i, *(el.), s.m.* — repetiţie în silogistica retorică, procedeu constând în reluarea, sub altă formă, a unei demonstraţii silogistice (cu scopul de a sofistica adevărul), raţionament înşelător, sofism; 2 vorbire iscusită şi nesinceră.

strop=i, *vb.* — a terciui, a zdrobi, a distruge, a strivi (călcând în picioare).

strop=itur[, *s.f.* — zdrobire, strivire, sfărâmare (prin presiune sau călcare).
strun[, *s.f.* — coardă (de instrument muzical).
stru\oc[mil[*(el.), s.f.* — girafă.
subp[m`ntul, *s.n.* — subsol, regiunea de sub faţa pământului.
substare, *s.f.* — substrat al lucrurilor, substanţă.
sub\iiere, *s.f.* — subţiere, ascuţire; 2 şlefuire.
sucman, ~e, *s.n.* — haină, îmbrăcăminte.
sudoare, *s.f.* — transpiraţie; 2 muncă grea, efort considerabil; **sudori =i durori** — efort chinuitor, muncă grea.
sudoros, *adj.* — care produce sudoare, greu, silnic („sudoroase osteniturі").
sufereal[, *s.f.* — suferire, îndurare; 2 răbdare, suportare („atâta nevoie nu face nenorocirea cea cu suferealã purtată").
suferi, *vb.* — a îndura; 2 a suporta, a tolera, a trece cu vederea.
suferire, *s.f.* — îngăduire, toleranţă.
suferitor, *adj.* — care suferă, care îndură; 2 rezistent.
suflare, r[suflare, *s.f.* — respiraţie.
suflet, *s.n.* — suflet, inimă, sensibilitate sufletească; 2 idei, gânduri; **suflet]n\eleg[toriu** — „înţelegere", raţiune intelectivă, puterea de a pătrunde cu judecata, suflet intelectual (anima intelectualis) „duh sămăluitoriu" (spiritus rationalis), intelect activ; **suflet nepriietin** — duşman, natură duşmănoasă; **ochii sufletului** — ochii minţii, judecata, conştiinţa morală; 2 imaginaţia, puterea de reprezentare; **puterea sufletului** — forţa sufletească; 2 sufletul activ.
sughi\os, *adj.* — cu sughiţuri.
suire, *s.f.* — urcare, înălţare.
sui=, *s.f.* — suiş, urcuş, potecă de munte; fără suiş — fără potecă de urcat.
suleget, s[leget, suleged, ~edzi, *adj.* — subţire, suplu, delicat, fragil, zvelt, elegant, mlădios,
sulimendri\[, *s.f.* — salamandră.
sumete, *vb.* — a sufleca (mânecile), a înfăşura poalele.
sunare, *s.f.* — sunet; 2 accent (în fonetică).
sunet, *s.n.* — zgomot; 2 foşnet; 3 strigăt; 4 răsunet, ecou; 5 veste, faimă, vâlvă; 6 timbru vocal.
sup[r, *s.n.* — supărare.
sup[rare, *s.f.* — scandal; 2 nedreptăţire.
sup\iia, a s[~, *vb.* — a se subţia, a deveni fin, delicat, a se spiritualiza.
sup\iiere, *s.f.* — rafinare.
sup\ire, *adj.* — subţire, fin, delicat; 2 rafinat, şiret, viclean.

sup\ire, *adv.* — fin, cu fineţe.
supune, *vb.*— a pune dedesubt, a pune la bază, a pune sub ochii sau în atenţia cuiva; 2 a supune, a învinge; 3 a ascunde, a tăinui; 4 a pune sau a prezenta ceva spre cunoştinţă, spre apreciere sau judecare („scara aci am supus“).
supune, a s[~, *vb.* — a sta sub, a constitui substratul unui lucru; 2 a se ascunde, a se piti.
supunere, *s.f.* — ascundere, tupilare, culcare la pământ ca modalitate strategică); 2 structurare, condiţia de substanţă.
supus, *s.m.* — supus, din cei de jos, om de rând; 2 substanţă, substrat al lucrurilor (ontologie).
supus, *adj.* — umil; 2 culcat la pământ, ascuns; 2 pus, adus în discuţie.
surpa, *vb.* — a prăvăli.
susior, ~ori, *s.m.* — subţioară.
suvac, *s.n.* — sulă pentru opinci.
στρουθο□ηλοζ — struţ-cămilă, girafă.

+

=ag[, *s.f.* — glumă.
=ar, *s.n.* — culoare, vopsea.
=epeliv, *adj.* — peltic.
=erbet *(turc.), s.n.* — băutură răcoritoare preparată din zahăr şi apă de trandafir.
=icui, *vb.* — a alinia, a înşira; 2 a pune în linie de bătaie, a organiza în rânduri (o armată); **alaiurile a =icui** — a pune trupele în linie de bătaie; **a s[~** — a se aşeza în ordine, a se alinia, a se organiza în linie de bătaie.
=icuirea o=tii — front, paradă.
=icuire, *s.f.* — ordine, înşirare, ordonare, aliniere, şirag; 2 front, paradă.
=icuit, *adj.*— poleit, ascuns, fals, prefăcut; **cuvinte =icuite** — cuvinte prefăcute, anume făcute pentru a înşela, a induce în eroare.
=ifariu, *s.m.* — amăgitor, înşelător, escroc; la origine: geambaş, negustor de cai şi mijlocitor în vânzări de cai.
=ipot, *s.n.* — izvor silit să curgă pe jgheab de lemn.
=ipuri, *vb.* — a merge furişându-se, a se strecura, a se introduce pe nesimţite, a se furişa.
=irloi, ~oaie, *s.n.* — şiroi, dungă, de lichid, care se scurge.
=irui, *vb.* — a înşira, a construi unul după altul, a construi în număr mare; 2 a descrie cu amănuntul, a înşira; **a s[~,** *vb.* — a se înşira, a se aşeza în flanc.
=oarece mare, *s.m.* — şobolan, guzgan.
=opron, *s.n.* — adăpost pentru vite.
=oreca, =orec[i, *vb.* — a adulmeca, a vâna şoareci.
=p`rcui, *vb.* — a spârcui, a terciui, a zdrobi; 2 a împrăştia, a risipi

(„mrejile în toate părţile le spârcui“).

=tergere, *s.f.* — anulare, suprimare; **de tot =tergere** — anihilare, nimicire.

=tiin\[, *s.f.* — ştiinţă, cunoaştere, totalitatea cunoştinţelor, filozofie; 2 încunoştinţare, avertizare, anunţare; **a lucrurilor =tiin\[** — cunoaşterea lucrurilor, a fenomenelor sensibile, ştiinţa întemeiată pe cunoaşterea lumii palpabile; **=tiin\a celor preste fire** — metafizica (în sens aristotelic); **=tiin\a firii** — ştiinţele naturii, filozofia naturii; **=tiin\a fiziognomasc[** — fiziognomia, ştiinţa ce pretinde cunoaşterea omului după trăsăturile fizicului său; **=tiin\a g`ndului** — logica; **=tiin\a lucrurilor fiin\[=ti** — „filosofia fizicească“, filozofia naturii; **=tiin\a rea** — conştiinţa propriilor fărădelegi, mai denainte ştiinţă — precunoaştere, preştiinţă, prevedere; **proast[=tiin\[** — cunoaştere superficială; **de toat[=tiin\a gol,** *loc. adj.* — care nu-şi poate explica, care nu poate da nici o explicaţie sau soluţie la o problemă; **preste =tiin\[,** *loc. adv.* — din necunoaştere, din neştiinţă; **preste toata =tiin\a** — pe negândite, pe neaşteptate.

=tiubeiu, ~eie, *s.n.* — stup.

=tiupire, =tiupitur[, *s.f.* — scuipare, scuipătură.

=ugui, *vb.* — a glumi, a se distra.

=uier, *s.n.* — fluier, caval.

=ur[, *s.f.* — staul, saivan; 2 cocină de porci.

=uv[ial[, *s.f.* — şovăială, temere, frică; 2 cotitură, şerpuire; 3 viclenie; **g`nduri de =uv[ial[** — gânduri viclene.

=uv[i, *vb.* — a se strecura de urmăritori, a merge sinuos, întortocheat, a merge în cotituri.

=uv[it, *adj.* — întortocheat, sinuos, şerpuitor.

=uv[itor, *adj.* — şovăitor, şovăielnic (din calcul); 2 viclean, şiret, posesor al artei de a înşela, de a duce în eroare.

=uv[itur[, *s.f.* — cotitură, întortochere, mers sinuos; 2 discuţie sofistică, nesinceră, vicleană, cu scopul de a înşela.

=uv[i\i, *s.n.* — întortochieri, sinuozitate, şerpuiri.

T

tabl[, *s.f.* — listă, catalog („din tabla neamului... am ras-o“); 2 suprafaţă, întindere („tot o tablă de zmaragd mereie a fi să părea“).

tagm[, *s.f.* — treaptă socială, categorie socială.

tain[, *s.f.* — taină, secret; **de tain[,** *adj.* — tainic, secret; **pre tain[,** *adv.* — în secret, în particular, confidenţial.

tainic, *adj.* — tainic, ascuns, secret;

2 care tăinuieşte, care acoperă, tăinuitor, care deţine un secret.

taini\[, *s.f.* — ascunziş, ascunzătoare, loc secret.

tair, *(arab.)* — zburătoare.

talant, *s.m.* — monedă antică greacă de o sută de drahme.

talh`sciu *(turc.)* — referendar, slujbaş, care avea în sarcină corespondenţa de stat în Imperiul Otoman.

talp[, *s.f.* — fundaţia la casele din bârne (sinonim cu „temelie“ la clădirile de zid).

tartar *(el.), s.n.* — iad, loc de pedepsire pentru păcătoşi, în concepţia creştină.

t[c[tor, *adj.* — tăcut, care tace.

t[cea, *vb.* — a tăcea; 2 a lăsa nedescoperit, a lăsa nevestit, a lăsa nepopularizat.

t[ciune, *s.m.* — bucată de lemn carbonizată de foc.

t[g[dui, *vb.* — a refuza.

t[m[duire, *s.f.* — vindecare.

t[riie, *s.f.* — putere; 2 constrângere, arbitrariu, samavolnicie.

t[rime, *s.f.* — putere, tărie, soliditate („tărimea argumenturilor îl spăriia“).

t[un, *s.m.* — tăun, insectă dipteră care se hrăneşte cu sângele vitelor mari.

t`lc, ~uri, *s.n.* — tâlc; 2 interpretare, exegeză.

t`lcui, *vb.* — a tâlcui, a tălmăci, a traduce; 2 a interpreta, a descifra.

t`lcuire, *s.f.* — traducere, transpunere; 2 descifrare, clarificare, lămurire; 3 interpretare.

t`lcuitoriu,** *adj.* — tălmăcitor, traducător, exeget; 2 dezlegător de taine, de înţelesuri sau adevăruri ascunse; 3 gânditor, filosof, cercetător; **a firii t`lcuitor, t`lcuitor al firii — cercetător, filozof al naturii, filozof fizic; 2 filozof pitagoreic (în ipostaza de dezlegător al tainelor existenţei).

t`mp, *adj.* — neascuţit, bont; 2 prost, tâmpit, neînvăţat.

t`mpi, *vb.* — a toci; **a s[~** — a se toci, a se bonti; 2 a se micşora, a se slăbi, a pierde din acuitate (un simţ); 3 a orbi.

t`mpen[, *s.f.* — tâmpină, timpan, tobă.

t`mpina, *vb.* — a întâmpina, a ieşi înaintea, în calea cuiva.

t`mpla, a s[~, *vb.* — a se întâmpla, a avea loc, a se petrece.

t`mplare,** *s.f.* — întâmplare; 2 circumstanţă, împrejurare; 3 ocazie, prilej; 4 accident, însuşire întâmplătoare, neesenţială a unui lucru, nedefinitorie (logică); **t`mpl[ri de n[prasn[— întâmplări, situaţii neaşteptate, neprevăzute (de obicei nenorocite, critice); **cu t`mplare,** *adv.* — din întâmplare, pe neaşteptate.

t`mpl[, *s.f.* — osul temporal, tâmpla.

t`mpl[tor, *adj.* — întâmplător, accidental.

t`mpl[toresc, *adj.* — întâmplător.

t`nd... t`nd, *adv.* — când... când.

t`ngui, *vb.* — a jelui, a văicăra; a căina.

t`nguios,** *adj.* — tânguitor, jeluitor, **harmonie t`nguioas[— armonie elegiacă.

t`rg, *s.n.* — târg, cetate.

t`r`i, a s[~, *vb.* — a se prelungi (în timp), a trena**; boala a s[t`r`i** — a trena boala.

t`r`ietoare, *s.f.* — târâtoare (nume impropriu dat de Cantemir patrupedelor).

t`rvele=te, *s.f.* — loc călcat în picioare, cu vegetaţia strivită, făcută una cu pământul.

tefterdar, defterdar, *(turc.), s.m.* — birar, strângător de biruri în Imperiul Otoman.

temeiu, *s.n.* — bază, fundament; 2 hotărâre, statornicie; 3 încredere; 4 ţel, scop; **de temeiu,** *adj.* — real, adevărat; pe care te poţi baza, pe care-l poţi lua în considerare.

temelie, *s.f.* — bază, fundament; 2 rădăcini.

temere, *s.f.* — teamă, temere, suspiciune, gelozie.

temperament, *s.n.* — fire, temperament.

tersana *(turc.), s.f.* — arsenal de marină, loc folosit şi ca închisoare portuară, destinată muncii forţate pentru sclavi şi condamnaţi.

tesl[, *s.f.* — cioplitoare (unealtă de tâmplărie).

‡rroz — îndrăzneală, bravadă; 2 încredere.

theatru, *s.n.* — teatru; 2 adunare, asistenţă, mulţime strânsă, lume (în genere).

theofovie *(el.), s.f.* — teamă de Dumnezeu.

theologhicesc, *adj.* — teologic, ce ţine de teologie.

theologhie, *s.f.* — teologie.

theorie, *s.f.* — teorie, adevăr teoretic, sursă de adevăruri; 2 ideologie.

therapevtis *(el.),* — cel ce împacă, cel ce aduce odihnă; 2 tămăduitor, vraci.

therinos *(el.), adj.* — de vară, văratic.

thron *(el.), s.n.* — tron, scaun domnesc.

tic[ial[, *s.f.* — nelinişte, tensiune sufletească.

tic[it, *adj.* — nenorocit, necăjit, supărat; 2 sărman, vrednic de plâns.

tic[los, *adj.* — ticălos, mârşav; 2 sărac, sărman, biet, umil; 3 nenorocit, peste care a căzut o nenorocire, o năpastă, ajuns într-o situaţie grea, năpăstuit de soartă; 4 nefericit; 5 demn de plâns, demn de milă.

tic[lo=iie, *s.f.* — nenorocire, năpastă, suferinţă, chinuri; 2 stare

deplorabilă, de plâns, sărăcie, nevoie, situaţie grea.
ticneal[, *s.f.* — linişte, pace, tihnă.
tidv[, *s.f.* — craniu, ţeastă.
timpina, *vb.* — a întâmpina, a ieşi în cale.
tin[, *s.f.* — mocirlă, noroi.
tindi\[, *s.f.* — mic antreu la casele ţărăneşti.
tipar, *s.n.* — formă.
tip[ri, *vb.* — a imprima, a transpune, a turna; 2 a întipări, a înregistra, a fixa („gândul a ascunsului inimii nici chip, nici floare are... fără numai când icoana în cuvinte sau în lucruri îşi tipăreşte“).
tip[rit, *adj.* — scris, desenat, zugrăvit, pictat; 2 aplicat, întipărit, imprimat, turnat.
tip[ritoriu, *s.m.* — turnător (de metal în tipare, în forme), metalurgist.
tiran, *s.m.* — asupritor; 2 criminal, ucigaş.
tiranie, *s.f.* — stăpânire abuzivă, nedreaptă; 2 cruzime, ferocitate.
tir[nesc, *adj.* — tiranic.
tir[ne=te, *adv.* — cu tiranie, nedrept, silnic, samavolnic; 2 cu cruzime, fără milă.
tir[ni, *vb.* — a domni tiranic.
titul, *s.n.* — titlu; 2 nume.
titulu=, *s.n.* — titlu, titulatură.
tiz, *s.m.* — persoană care poartă acelaşi nume cu alta; 2 semen.
toaps[c, *s.m.* — otravă, venin, toxină.
toci, *vb.* — a ascuţi.
(tocma) de-a tocma, *adj.* — egal, de aceeaşi calitate sau mărime; *adv.* — de aceeaşi înălţime, până la acelaşi nivel.
tocmal[, *s.f.* — întocmire, alcătuire, organizare, ordonare; 2 obligaţie, stipulaţie, condiţie într-o convenţie; 3 paradă, ordine de paradă, pompă; 4 calcul, plan, planificare; 5 înţelegere, convenţie.
tocmal[de oaste — organizarea oştirii; **tocmal[de pace** — condiţii de pace; **tocmal[ ]nainte m[rg[toare** — plan, schemă călăuzitoare, principiu director.
tocmi, *vb.* — a întocmi, a orândui, a ordona, a organiza, a disciplina; 2 a statornici; 3 a da o formă, a configura; 4 a alcătui, a constitui; 5 a potrivi, a alcătui ceva după anumite reguli; **a s[~** — a plănui, a pune la cale, a aranja lucrurile, a proiecta; 2 a se potrivi, a se asemăna.
tocmit, *adj.* — organizat, ordonat, clar, creat după reguli; 2 potrivit, meşteşugit, ticluit („voroavă tocmită“).
tocmire, *s.f.* — potrivire, armonizare; 2 ordine, echilibru.
tocmitor, *adj.* — alcătuitor.
topi, *vb.* — a înmuia; **a s[~,** — a suferi de sete.
topicesc, *adj.* — de loc, localnic; 2 autohton, local.

tops[cos, *adj.* — sufocant, greu mirositor, otrăvitor.

topsica, *vb.* — a otrăvi.

topsicat, *adj.* — otrăvit.

tot, *adj.* — întreg; *pron.* — orice, fiecare, acelaşi; **tot]ntr-un p`ntece** — în acelaşi pântece; **nu tot stomahul** — nu orice stomac.

totdeodat[, *adv.* — dintr-o dată, într-o clipă, pe neaşteptate; 2 în acelaşi timp, concomitent; 3 prompt, imediat.

tractate, *s.n.* — tratative; **tractatele de pace** — tratativele de pace.

trage, *vb.* — a scoate, a trage; 2 a sili; 3 a târî; 4 a implica (într-un proces); 5 a inspira, a trage aer în piept; 6 a cântări, a avea greutate; 7 a trage, a îndura, a lua asupră-şi, a păţi, a pătimi, a suferi (adesea cu sensul de a suferi o pedeapsă); 8 a trasa, a asigura linia dreaptă pe verticala zidului; **a s[~** — a se trage, a se îndrepta către.

tragere, *s.f.* — îndemn, impuls; 2 păţanie, pericol, viaţă grea; 3 cântărire, greutate; 4 executarea cu ardoare a unei activităţi;

tragerea cuvintelor — discuţii, tratative.

traghelaf — capră-cerb, antilopă; 2 fiinţă imaginară alcătuită din ţap şi elefant; 3 nonsens, absurditate; **traghelaful chitelii,** ar însemna traghelaful judecăţii, absurditate logică. Numele a fost inventat de Aristotel pentru a demonstra că despre un nume fictiv nu se poate da o definiţie de esenţă, ci numai una nominală (Aristotel, **Analitica secund[,** II, 7,92 b); **traghelaful firii** — îmbinarea dintre un ţap şi elefant pe care Cantemir o vedea întrupată în Struţocămilă, vrând să insinueze absurditatea şi ficţionalitatea unei asemenea îmbinări.

traghicesc, tragodicesc, *adj.* — tragic, care inspiră milă, compasiune.

tragodic, *s.m.* — cântec trist, sfâşietor, cântec de jale.

tr[ctui, *vb.* — a trata, a duce tratative, a negocia; 2 discuta, a se consfătui, a se consulta.

tr[g[na, *vb.* — a dura, a se menţine, a continua; 2 a tărăgăna, a întârzia.

treab[, *s.f.* — lucrare necesară, activitate utilă; 2 necesitate; **de treab[,** *adj.* — folositor, util.

trece, a s[~, *vb.* — a se vesteji, a îmbătrâni.

trece, *vb.* — a trece; 2 a deveni, a se transforma; 3 a trece cu vederea, a nu avea în vedere, a uita; **izb`nda nu vor trece** — nu vor lăsa nepedepsit; 4 a depăşi, a trece peste, a întrece măsura; **a firii sale hotar[a-=i trece** — a-şi depăşi limitele impuse de natura sa proprie, a-şi îngădui mai mult de-

cât îi îngăduie cerinţele naturale; **a s[~** — a se termina.

treci, *s.n.* — anus („puii ohendrii prin treci îm ies").

trebuin\[, *s.f.* — nevoie, necesitate.

trebuitor, *adj.* — necesar.

trec[tor, *adj.* — trecător, muritor, perisabil, coruptibil.

trecere, *s.f.* — umblare; 2 favor.

tremur, *s.n.* — cutremur; 2 spasm, convulsie.

tremura, *vb.* — a se cutremura.

tremur[tor, *adj.* — tremurător, vibrant, emoţionat.

tremuros, *adj.* — tremurător, fără stabilitate, nesigur.

trezviie, *s.f.* — trezie, stare de trezie, deşteptare din somn.

trigon *(el.), s.n.* — triunghi.

tripod, tripos *(el.), s.n.* — trepied.

tr`ntor, *s.m.* — masculul albinelor (în caracterologia producţiilor populare trece ca un simbol al lenei şi parazitismului).

troahn[, troajn[, *s.f.* — troahnă, guturai; 2 flegmă; 3 epidemie (de gripă).

trop, ~uri *(el.), s.n.* — figură de stil, stil figurat, constând în întrebuinţarea unui cuvânt într-un sens diferit de cel obişnuit. Principalii tropi: metafora, metonimia, sinecdoca**; tropuri ritorice=ti** — figuri de stil, procedee retorice.

tropic, *s.n.* — tropic; **tropicul himerinos** — tropicul de iarnă, tropicul Capricornului; **tropicul therinos** — tropicul de vară, **tropicul Racului;** *adj.* — tropic, ce ţine de tropice.

tropicesc, *adj.* — tropic, stilistic, ce ţine de tropuri, de figuri de stil, de ornamente oratorice.

trop=i, *vb.* — a călca, a călca cu zgomot, a zdrobi, a strivi, a terciui, a face să pârâie prin călcare.

trud[, *s.f.* — trudă, muncă grea, efort.

trul[, *s.f.* — turlă, turn.

trunchi de meserni\[— buştean de măcelărie.

trup, *s.n.* — trup, corp; 2 materie; 3 conţinut; 4 corp, în înţeles de element, stihie (ontologie); **trupul firesc (**τὸ φυσι□ν σῶμα **)** — corpul fizic; **trupul istoriii** — conţinutul istoriei; **trupuri cere=ti** — corpuri cereşti, astre; **trupuri de stihii** — materie stihială, materia ca substrat al lucrurilor, elemente ultime.

tufos. *adj.* — stufos, des.

tulburare, *s.f.* — agitaţie, neorânduială, dezordine; 2 învrăjbire; **duh de tulburare** — diavolul (în ipostaza de învrăjbitor al oamenilor).

tulburat, *adj.* — tulburat; 2 care tulbură, care sperie („tulburat vis").

tumpina, a s[~, *vb.* — a se întâlni (din întâmplare).
tun, *s.n.* — tunet, trăsnet.
tupila, a s[~, *vb.* — a se ascunde, a se piti.
turm[, *s.f.* — roi (de albine).
tus[ros, *adj.* — cu tuse, din tuşit.

|

\ar[, *s.f.* — ţară, moşie strămoşească; 2 poporul, cei mulţi.
\arin[, *s.f.* — ogor.
\[pini, *vb.* — a deveni tare, vârtos, viguros, voinic, robust, puternic („lângedul să ţăpineşte").
\[r[monie, \eremonie, *s.f.* — ceremonie, ceremonial, practică uzuală, ritual; 2 formulă de politeţe; **\[r[monii politice=ti** — formule, purtări politicoase („cu chipuri filosofeşti şi ţărămonii politiceşti înainte adulmecând purceasă").
\[rm, ~uri, *s.n.* — mal, margine de râpă; **\[rmurile malului** — marginile râpei.
\[rmuros, *adj.* — râpos.
\[rn[, *s.f.* — ţărână, pământ; 2 praf, pulbere; 3 trup, materie biologică (în înţeles biblic).
\`nc, *s.m.* — pui (de animal, de sălbăticiune).
\enchiu, *s.n.* — ţanc, limită, hotar, capăt, punct terminus; 2 sfârşit, fine; 3 ţel, ţintă, scop; **la ~,** — la momentul potrivit („cuvinte tocma la ţenchiul adevărului dusă şi nemerite"); **\enchiul sf`r=itului** — punctul terminus în existenţă, vremea sfârşitului în existenţă.
\idel[, *s.f.* — săgeată („din smicelele ţidelelor... scăpau"); 2 pamflet.
\ievie, *s.f.* — ţeavă.
\iitoriu, *s.m.* — domn, conducător, **singur de sine \iitoriu** — autocrat, monarh absolut.
\ine, *vb.* — a ţine, a ocupa, a avea; 2 a cuprinde, a se întinde; 3 a simpatiza, a iubi; **a s[~** — a se considera, a se socoti, a se da drept; 2 a se alătura, a sta în jurul cuiva, a evolua în jurul cuiva; **a-=i ~** — a se menţine, a-şi menţine, a rămâne la fel, neschimbat.
\inere]n nemic[— desconsiderare, dispreţ.
\int[, *s.f.* — ţintă, centru, punct central, 2 obiectiv.
\irc[lam, *s.n.* — cerc, circumferinţă (geometrie); 2 îngrădire, îngrăditură, încercuire; 3 lăuntru, interior; 4 ciclu, perioadă; **\irc[lam ceresc** — circumferinţa cerească; 2 orbită (astronomie), drum planetar; **\irc[lamul hotarelor** — perimetrul graniţelor; **\irc[lamul lunii** — orbita lunii (Cantemir vorbeşte în termenii astronomiei tradiţionale ptolemeice, orbită însemnând şi „cerul" cutărei sau cutărei planete); **\irc[lamul min\ii** — cercul conştiinţei, conştiinţa, cercul cunoaşterii; 2 lucidi-

tate, stăpânire de sine; **din \irc[lamul min\ii]i izgoniia** — îi scotea din sărite, îi făcea să-şi piardă cumpătul.

\ircumstan\[, ~ii, *s.f.* — împrejurare, circumstanţă; 2 condiţie.

\irulic, *s.m.* — vraci, chirurg empiric, medic de campanie.

\istui, *vb.* — a striga cuiva „ţist“ pentru a tăcea, pentru a cere linişte („cine ţistuieşte, nu şie, ce altuia... a tăcea îi porunceşte“).

\i\ii, *vb.* — a cânta (un greiere).

U

ucinic, *s.m.* — ucenic, învăţăcel, şcolar; 2 student, audient (la Academie).

uleu, *s.m.* — uliu.

ului, *vb.* — a uimi, a zăpăci, a buimăci, a năuci; **a s[~** — a se uimi, a se mira, a rămâne perplex; 2 a-şi pierde controlul, luciditatea, cumpătul; 3 a-şi pierde minţile, a-şi pierde raţiunea; **min\ile a s[ului** — a-şi pierde controlul, a-şi pierde cumpătul, a nu mai şti ce este de făcut.

uluire, *s.f.* — uimire, confuzie.

umedzal[, *s.f.* — umezeală; 2 lichid.

umilin\[, *s.f.* — smerenie, atitudine umila, plină de respect şi de sentimentul supunerii.

(una) a s[face una (cu ceva), *loc. vb.* — a deveni asemănător, identic; 2 a se unifica, a se integra.

und[, *s.f.* — apă în clocot; la *pl.* — valuri.

undelemnos, *adj.* — unsuros, lunecător; 2 care se strecoară, insidios, perfid, şiret.

unghi, ~uri, *s.n.* — colţ.

ura din fire, ur[ciunea din fire — contradicţia din natură, antagonismul din lucruri (ontologie).

(urca) a s[urca]n capul cuiva, *expr. vb.* — a se obrăznici, a specula, a profita de bunătatea cuiva; **]n capul altora a s[urca** — a se aşeza în fruntea vieţii sociale; **]n spatele cuiva a s[urca** — a profita de munca cuiva, a se lăsa hrănit şi îngrijit de cineva, a parazita pe cineva.

urduros, *adj.* — puchinos, nespălat la ochi, murdar, plin de urdori.

urdzal[, *s.f.* — urzeală; 2 urzire, proiect, începutul unei lucrări; 3 scheletul unei construcţii („urdzala casii“).

urdzitur[, *s.f.* — lumea ca produs al creaţiei divine; 2 proiect, plan, schiţă, schemă; 3 construcţie, structură (de obicei arhitectonică).

(urechi)]n urechi a s[suna, *loc. vb.* — a-i veni la ureche, a auzi.

(audzitoriu) urechi drept audzitoare — urechi cărora le place să audă numai adevărul şi dreptatea.
urgie, *s.f.* — pedeapsă divină; 2 nenorocire, calamitate; 3 mânie, furie, răzbunare; **cu urgie,** *adv.* — cu ură, cu furie oarbă (alimentată de ură).
urgisi, *vb.* — a înlătura, a îndepărta, a alunga, a izgoni, a lipsi pe cineva de consideraţie sau de drepturi, a ţine pe cineva departe de tot binele; 2 a se răzbuna, a persecuta.
urgisit, *adj.* — pedepsit, înlăturat de la fericire, izgonit din drepturi.
uric, ~e, *s.n.* — document de privilegiu emis de cancelariile domneşti din Moldova.
uricariu, *s.m.* — uricar, scriitor de urice, scrib, secretar de cancelarie domnească.
ur`cios, *adj.* — morocănos, tăcut; 2 urât; 3 necuviincios, de nesuferit, insuportabil, intolerabil.
ur[ciune, *s.f.* — ură, ceartă, vrajbă; 2 faptă urâtă, imoralitate; 3 opoziţie, antagonism (ontologie).
urmare, *s.f.* — consecinţă, rezultat; 2 evoluţie, desfăşurare, dezvoltare, curgere („a firii urmare“).
urm[, s.f. — urmă; 2 imprimare, pecetie; 3 semn; **de pre urm[,** *adj.* — următor, care urmează; 2 ultim.
urm[tor, *adj.* — care ascultă sau urmează o poruncă, îndeplinitor al unei porunci; 2 discipol, partizan, sectator; 3 urmaş, moştenitor, („pre acela următoriu şi moştenitoriu epitropiii.... să-l priimim“).
urni, *vb.* — a mişca din loc.
uscat, *s.n.* — pământ.
u=eriu, *s.m.* — uşier, demnitar de încredere la curtea domnească.
u=tiurmurg *(arab.)* — cămilă-pasăre.

V

va, *vb.* pers. III, sg. — vrea, voieşte.
(valoma) de-a valoma, *loc. adv.* — împreună, de-a valma, în comun, la un loc.
varg[, *s.f.* — nuia, creangă tânără, mlădiţă.
varia *(el.), s.f.* — accent grav.
vart[, *(pol.), s.f.* — casă de pază, arest; 2 strajă, pază.
varvar, *adj.* — străin, barbar, de alt neam; 2 necioplit.
varvarismos *(el.)* — barbarism (în limbă.)
varvarizmi, *vb.* — a vorbi o limbă barbară, străină, neînţeleasă.
vas, ~e, (~uri), *s.n.* — vas, recipient; 2 artere; 3 organe ale aparatului digestiv; 4 corabie; **vase priimitoare** — aparatul digestiv.
vatologhie *(el.), s.f.* — specie de poezie în care versurile se repetă invers şi simetric, glosă.
v[di, *vb.* — a descoperi, a demasca; 2 a evidenţia, a reliefa; 3 a arăta, a demonstra, a dovedi; 4 a

scoate la lumină, a face să fie cunoscut, a populariza; **a s[~** — a se arăta, a se dovedi, a se descoperi.

v[era, a sa ~, *vb.* — a se văita, a se văicări, a se plânge, a se plânge cu glas tare.

v[paie, *s.f.* — flacără mare şi dogoritoare; **]nfocat[v[paie** — foc intens.

v[psea, v[psal[, *s.f.* — vopsea, culoare.

v[rsa, *vb.* — a turna, a umple o formă cu metal fluid („chip de bodz... în metal vărsat.“).

v[rsare, *s.f.* — turnare (în forme); **v[rsare de tot** — revărsare, năboire.

v[rsat, *s.n.* — operaţie de turnare, turnat; *adj.* — turnat (în forme); **icoane de argint =i de aur pline v[rsate** — portrete turnate din argint, şi din aur masiv.

v[rs[toriu, *s.m.* — turnător, metalurgist, artist care cunoaşte tehnica turnătoriei.

v[rs[tur[, *s.f.* — vărsare, confluenţă, unirea apelor; 2 calomnie, insultă.

v[zduh, *s.n.* — aer.

veac, ~uri (~eci), *s.n.* — epocă, etapă întinsă în istoria omenirii; 2 epoca actuală a istoriei omenirii în relaţie cu cea după sfârşitul lumii (în concepţia creştină).

v`lf[,** *s.f.* — vâlvă, veste, renume, celebritate, glorie; **v`lfa st[p`nirii — gloria de a fi domn.

v`na, *vb.* — a vâna; 2 a dobândi, a obţine.

(v`nat) v`natul a dob`ndi — a prinde, a captura vânatul.

v`n[, *s.f.* — muşchi, tendon; **lipsa vinelor** — lipsa puterii fizice.

v`n[toare, *s.f.* — vânătoare; 2 vânat, pradă,

v`ndz[toriu,** *adj.* — trădător, 2 vânzător, denunţător, delator; **priietin v`ndz[toriu — om care foloseşte prietenia cu scopul de a denunţa.

v`ndz[tur[, *s.f.* — mărturisire, demascare, denunţ; 2 descoperire, destăinuire.

v`nsl[, *s.f.* — vâslă, ramă.

v`nsli, *vb.* — a vâsli,

v`nturi, *s.n. pl.* — puncte cardinale.

v`nturos, *adj.* — care vântură; 2 care amestecă lucrurile.

(v`r] ) una sub alta v`r`te — împletite.

v`rsta, vr`sta, *vb.* — a colora, a păta, a împestriţa cu diferite culori, a învârsta, a vărga, a dunga.

v`rtej, *s.n.* — vârtej, mişcare circulară sau spiralată, ciclu; 2 hârzob.

v`rtejiie, *s.f.* — învârtire, rotaţie, mers circular, mişcare de rotaţie (astronomie).

v`rtejirea \irc[lamurilor cere=ti — mişcare orbitală (astronomie).

v`rtoap[, v`rtop, ~oape, *s.n.* — crăpătură, eroziune adâncă,

groapă mare săpată de apă, râpă, văgăună, adâncitură; **de v`r-toap[** *adj.* — râpos, cu văgăuni.

v`rtos,** *adj.* — tare, solid, dur, puternic, rezistent; *adv.* — cu putere; 2 fără greş, radical; **mai v`rtos, *adv.* — mai ales, mai cu seamă, cu deosebire.

v`rtute,** *s.f.* — tărie, vigoare, putere, forţă; 2 capacitate, forţă combativă, energie; 3 viaţă, forţă vitală; 4 calitate, înzestrare; **v`rtutea fireasc[— puterea, forţa fizică, forţa trupească, naturală (în opoziţie cu forţa minţii, capabilă de forţa artificiului, a vicleniei).

v`z`i, *vb.* — a bâzâi, a scoate zgomot din aripi.

v`z`ial[, *s.f.* — bâzâială, zgomot produs de aripile insectelor.

vl[gos, *adj.* — puternic, plin de vlagă.

vechi, a s[~, *vb.* — a se învechi, a se trece, a se îmbătrâni.

vechii, *s.m.* — cei vechi, anticii; **vechiu la minte** — experimentat, cu experienţă.

vecinic, *adj.* — permanent, fără sfârşit.

vecinie, *s.f.* — starea de vecin, de rumân, iobăgie („a muştelor prieteşugul şi frăţiia, iară nu vrăjmăşia şi vecinia să poftim“).

veninat, *adj.* — înveninat, veninos, otrăvitor.

veri... veri, *conj.* — ori... ori.

vers, ver=, ~uri, *s.n.* — vers, stih; 2 (la pl.) cântare în versuri.

veseli, a s[~, *vb.* — a se bucura.

veselie, *s.f.* — bucurie; **deplina veselie** — vestea cea bună, îmbucurătoarea veste.

veste, *s.f.* — ştire, anunţ, înştiinţare, prevenire; **f[r[veste,** *adv.* — pe negândite, pe neaşteptate; 2 în grabă; *adj.* — nebănuit, neaşteptat; **nevoie f[r[veste** — nenorocire neaşteptată, neprevăzută.

vestit, *adj.* — celebru.

ve=c[, *s.f.* — sită; 2 partea de lemn a unui ciur, văcălie.

vetrel[, vetril[, ~ele, *s.f.* — pânză de corabie; 2 (la *pl.*). — velatură.

(via\[) proast[via\[— viaţă dusă în lipsuri, cu venituri materiale la limită; **via\a a-=i pune,** *loc. vb.* — a-şi risca viaţa, a se expune primejdiei de moarte; **viata a-=i trage,** *loc. vb.* — a-şi duce (din greu) viaţa, a-şi duce zilele.

vicleni, *vb.* — (în accepţie feudală) a trăda; 2 a înşela.

viclenitoriu, *adj.* — înşelător, mincinos; **priietin viclenitoriu** — prieten fals.

vicle=ug, *s.n.* — (în accepţie feudală) infidelitate, trădare; 2 amăgire, capcană; 3 faptă sau intenţie necinstită, necinste; 4 înşelătorie, demers incorect; 5 (la *pl.*) maşinaţii, combinaţii; **vicle=uguri a**

pune — a întinde curse, a organiza capcane.

videniie, *s.f.* — vis, viziune.

viderat, *adj.* — luminos, strălucitor, limpede; 2 vădit, neîndoios („Corbul ale Lupului, decât soarele mai viderate... cuvinte audzind“).

videre, *s.f.* — vedere, privire de ansamblu.

viers, *s.n.* — muzică, melodie; 2 glas, cântec.

viieriu, *s.m.* — vier, paznic de vie.

viespe, *s.f.* — insectă himenopteră înrudită cu albina; în *Istoria ieroglific[* semnifică pe soldaţii mercenari.

vinars, *s.n.* — rachiu, spirt, alcool, tărie.

vinde, *vb.* — a da pe cineva pe mâna cuiva; **a s[~,** — a se da, a se da pe mâna cuiva.

vini, *vb.* — a veni, a sosi; 2 a se întâmpla.

vinit, *s.n.* — venituri, câştiguri, bani rezultaţi din dări, impozite sau din afaceri personale.

vintri, *s.f.* — vintre, partea de jos a abdomenului.

vinui, *vb.* — a învinui, a acuza, a cere socoteală.

vios, *adj.* — viu, cu multă viaţă, rezistent, puternic.

vipt, *s.n.* — fruct, rod; 2 produs, rezultat, consecinţă.

vit[, *s.f.* — animal de povară.

vitioan, ~oan[, *adj.* — (despre vite) slab, costeliv, puţintel, uşor în greutate; **de vitioan** — din cauza slăbirii („de n-aşi fi fost de vitioan aşe de iuşor“).

vitiona, vitioni, a s[~, *vb.* — a slăbi, a pierde din greutate.

vitionime, *s.f.* — slăbiciune, slăbire, pierdere în greutate.

vitionire, *s.f.* — slăbire.

vivor, *s.n.* — vifor, furtună de zăpadă; 2 tulburare, răzmeriţă.

voia inimii — entuziasm, ardoare.

voie, *s.f.* — dispoziţie sufletească; 2 voie, plac; 3 dorinţă, vrere; *adv.* — **dup[voie** — după plac, în mod arbitrar; **preste voie** — fără voie, împotriva voinţei, împotriva aşteptărilor; **voie desfr`nat[** — silnicie, nedreptate; **voie rea** — indispoziţie, tristeţe, amărăciune; **voie slobod[** — libertate; **voie vegheat[** — proprie iniţiativă, proprie voinţă; 2 favoare, protecţie.

voinic, *adj.* — viguros, puternic.

volatilis *(lat.)* — zburătoare.

volbur[, vorbur[, holbur[, *s.f.* — furtună, furtună cu vârtejuri, uragan.

volnic, *adj.* — liber, independent.

voroav[, *s.f.* — cuvânt, vorbă; 2 cuvântare, discurs; 3 discuţie, conversaţie; 4 sfat, maximă; **]ntreag[voroav[** — vorbă plină de înţelepciune; **voroav[poeticeas-**

c[— expresie poetică, metaforă, figură de stil; **voroav[a face,** *loc. vb.* — a discuta, a conversa; **]n voroav[a c[dea,** *loc. vb.* — a intra în vorbă, a se angaja în discuţie.

vorovaciu, *s.m.* şi *adj.* — vorbăreţ; 2 vorbitor, orator.

vorovi, *vb.* — a vorbi, a discuta; 2 a judeca, a-şi da părerea.

vorovitoriu, *adj.* — vorbitor, vorbăreţ.

vraciu, *s.m.* — medic empiric.

vraj[, *s.f.* — vrajă, descântec; 2 ghicire, oracol.

vrajb[, *s.f.* — ceartă, conflict.

vr[jitur[, *s.f.* — minciună, înşelare, amăgeală.

vr[jma=, *s.m.* — duşman; 2 criminal; *adj.* — duşmănos, cu ură; 2 sălbatic, cumplit, sângeros, necruţător, neîndurat; **vr[jma= la inim[** — crud, feroce.

vr[jm[=e=te, *adv.* — duşmănos, cu ură; 2 cu cruzime, cu ferocitate; 3 bărbăteşte, crâncen.

vr[jm[=iie, *s.f.* — duşmănie, conflict; 2 ferocitate, cruzime; 3 asuprire, tiranie.

vrednic, *adj.* — demn, potrivit; 2 harnic, capabil; 3 de nădejde, folositor; 4 valoros, merituos, demn de a fi remarcat; 5 demn, căruia i se cuvine; 6 pasibil, susceptibil de a i se aplica o măsură; 7 hotărât, intransigent; **vrednic nepriietin** — duşman hotărât.

vredniciie, *s.f.* — calitate, înzestrare, talent, posibilitate; 2 capacitate, ansamlu de însuşiri superioare; 3 demnitate, superioritate (în opoziţie cu **nevrednicie** — inferioritate); 4 vrednicie, hărnicie, putere de muncă; 5 demnitate socială; 6 faptă măreaţă, deosebită; 7 calitate, virtute; 8 virtute morală; 9 merit („nu puţină vredniciie ieste şi pentru nepriietin adevărul a mărturisi”).

vreme, *s.f.* — timp (în genere); 2 an; 3 anotimp; 4 timp prielnic, oportunitate; **vreme de treab[** — moment prielnic, timp potrivit; **vremea a afla** — a avea prilejul, a găsi momentul, a i se ivi momentul propice; **vremea a-i sluji** — a-i ajuta împrejurările; a-i merge lucrurile; **vremea a v`na** — a urmări momentul prielnic; **dup[vreme a]mbla** — a se conforma, a se manifesta în funcţie de succesiunea anotimpurilor; **f[r[vreme** *adv.* — inoportun, netrebuitor; **]n toat[vremea,** *adv.* — oricând, permanent**; nu preste toat[vremea,** *adv.* — nu tot timpul; **prin mult[vreme,** *adv.* — mult timp.

vreod`n[oar[, *adv.* — vreodată, cândva.

vrere, *s.f.* — vrere, voinţă, dorinţă vie.

vulturi, *vb.* — a se comporta ca un vultur.

Z

zaceal[, *s.f.* — capitol, paragraf, început de perioadă; 2 verset; 3 punct (într-o convenţie).

zahara *(turc.), s.f.* — provizii alimentare, hrană pentru oameni şi vite (în situaţie de război).

zapis, *s.n.* — înscris, legământ în scris, act.

zare, *s.f.* — orizont, linia de orizont; **zarea soarelui** — zorile; **zare de foc** — lumină slabă de foc în depărtare.

zarv[, *s.f.* — ceartă, vociferare; 2 dezordine, răzvrătire.

zavistiie, *s.f.* — invidie, pizmă; 2 ură, (din invidie); **prin zavistie veche** — din ură veche; 3 intrigă; 4 ponegrire.

zavistnic, *s.m.* — invidios, pizmuitor; 2 bârfitor, calomniator.

zavistui, *vb.* — a invidia; 2 a pizmui, a gelozi, a nu lăsa în pace; 3 a intriga, a ponegri; 4 a provoca ceartă, neînţelegere.

z[bav[, *s.f.* — întârziere; 2 odihnă.

z[b[vi, *vb.* — a întârzia; **a s[~** a-şi petrece timpul, a se delecta, a se odihni.

z[lud, *adj.* — năuc, nebun.

z`minti, *vb.* — a vântura, a tulbura, 2 a amesteca (cu lingura).

z[misli, *vb.* — (despre plante) a încolţi; 2 a rămâne însărcinată; 3 a produce, a provoca.

z[mislire, *s.f.* — rodire, însărcinare.

z[stalni\[, *s.f.* — stavilă la moară.

z[ticneal[, *s.f.* — stinghereală; 2 oprire, barare, împiedicare.

z[ticni, *vb.* — a împiedica, a stingheri, a face greutăţi, a deranja.

z[vor, ~oar[, *s.n.* — zăvor, lacăt; 2 piedici, plase; 3 par, răzlog, despicătură dintr-un trunchi.

zbate, *vb.* — a dezbate, a discuta; 2 a cerne.

zbatere, *s.f.* — convulsie; 2 mişcare violentă; 3 cernere.

zbici, *vb.* — a usca, a seca.

zb`n[i, *vb.* — a zumzăi, a scoate zgomot din aripi.

zdrumica, *vb.* — a zdrobi, a terciui, a sfărâma.

zdvor], *vb.* — a ţine pe cineva la uşă, a lăsa să facă anticameră; 3 a sluji, a servi la curtea domnească.

zelotip, *adj.* — gelos, invidios.

zelotipiie, zilotipie, *s.f.* — ardoare, dragoste înfocată, pătimaşă; 2 gelozie, invidie; 3 suspectare, suspiciune, presupunere, bănuială (din gelozie).

zemberec, *s.n.* — coardă, vârtej, sistem de încordare a palestrelor.

zephir, *s.m.* — zefir, vântul dinspre apus.

zg`rci, a s[~, *vb.* — a se strânge, a se contracta.

zgr[bun\, -i, *s.m.* — grăuncior; 2 (la *pl.*) — asperităţi, zgrunţuri.

zidire, *s.f.* — creaţie, lume, natură (în înţelesul de produs al creaţiei divine).
ziditur[, *s.f.* — construcţie, clădire.
zim\i, *s.m.* — creneluri; 2 raze (ale soarelui).
zizanie, *s.f.* — neghină; 2 zâzanie, vrajbă, ceartă.
zm[u, zmeu, *s.m.* — balaur, dragon.
zmicea, ~ele, *s.f.* — mlădiţă, rămurică, nuia; 2 vârful cozii.
zmult, *adj.* — smuls, jumulit („pasire zmultă").
zugrav, *s.m.* — pictor.
zugr[val[, *s.f.* — colorare, zugrăveală; 2 făţărnicie, falsitate; 3 acoperire, tăinuire, inducere în eroare.
zugr[vi, *vb.* — a vopsi, a acoperi ceva cu un strat de vopsea; 2 a picta, a reprezenta, a configura; 3 a da o înfăţişare falsă lucrurilor, a nu lăsa să se vadă adevăratele intenţii din spatele cuvintelor, pentru a induce în eroare; **a s[~** — a se remarca, a se contura, a se distinge.
zugr[vit, *adj.* — pictat; 2 configurat, reprezentat, conturat.
zugr[vitor, *adj.* — nesincer, fals.
zugruma, a s[~, *vb.* — a se spânzura.
zv`n[n[i, *vb.* — a suna, a face zgomot, a răsuna („de foame deşert coşul Lupului cu sunet au zvânănăit").

CUPRINS

APRECIERI

Cel întâi istoric… a fost Cantemir, un cap genial, căruia niciodată nu i-a lipsit puterea de a străbate prin problemele cele întunecoase ale trecutului.

În *Etymologicum Magnum Romaniae*, tom IV, B., 1898, p. VIII.

În privirea literară, dacă nu şi în cea politică, Dimitrie Cantemir va trăi cât însăşi limba.

Bogdan PETRICEICU-HASDEU, D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Bucureşti, 1965, p. 318.

Adevărata şi cea mai nobilă curiozitate este aceea care se uneşte cu o caldă iubire pentru scopul cercetărilor întreprinse. Aşa a fost setea de ştiinţă, revărsată asupra atâtor tărâmuri, a lui Dimitrie Cantemir, cel care a murit la cincizeci de ani cu aceeaşi ochi lacomi de a pătrunde tot ceea ce se găsea în raza lor de privire şi gata de a pune în cărţi noi toate alte gânduri.

El a fost în această nesfârşită tinereţe a lui, desigur, un entuziast în cel mai curat înţeles al cuvântului.

Nu i-a plăcut numai de ce vădesc şi descopăr cărţile, în multe limbi, pe care le-a răscolit cu degetele nerăbdătoare ale frumoasei mâini de stăpânire. Ci asupra fiinţei omeneşti înseşi s-a întins această patimă nebiruită, de care s-a zbuciumat din anii celor dintâi încercări până în clipa când moartea singură l-a împiedicat de a merge mai departe.

N-are deloc aerul unui savant veştejit din pragul însuşi al vieţii publice acel frumos tânăr cu profil curat, cu buzele subţiri umbrite de o fină mustaţă, cu nasul sau, mai curând, peruca de modă apuseană cu buclele curgând pe umeri, pe care-l înfăţişează portretul lui, de un necunoscut pictor apusean. Jucăria cu prefacerea în dobitoace şi păsări ale fabulei a cunoscuţilor, prieteni şi duşmani, din jurul său, din *Istoria ieroglific[* arată că-i plăcea pe

vremea aceea a băsnui asupra istoriei, în care era însuşi atât de intim amestecat, a vremii sale.

Cronicile vremii şi un grec ocrotit la curtea domnilor Moldovei ne arată pe un om care vădit cauta să-şi câştige prietenii bune pentru un scop mare, pentru una din acele încercări ce hotărăsc asupra vieţii şi asupra unei ţări întregi. Ca un fiu pentru cei bătrâni, ca un frate pentru cei de-o seamă cu dânsul, ca un părinte pentru cei tineri. Iubirea lui se îndreaptă mai ales către acest tineret, care el însuşi, şi de mult, alergând sub toate steagurile creştine, se luptă, se cere la lucruri noi şi râvneşte necontenit la isprăvi extraordinare, la mari vitejii, la lovituri de aventură.

Nicolae IORGA, *Sfaturi pe]ntuneric*. Conferinţe la radio, Editura Militară, Bucureşti, 1976, p. 73-76.

Pentru a înţelege *Istoria ieroglific[*, întrebarea principală este motivul pentru care a alcătuit Dimitrie Cantemir această scriere şi cărui scop era hărăzită.

În această carte care aruncă un văl poetic şi filozofic asupra realităţii urâte şi triste, autorul a scris în ascuns ceea ce nu putea striga în gura mare, a notat pentru posteritate ceea ce nu putea spune pentru vremea lui, cel puţin, pentru cei mai mulţi din vremea lui. *Istoria ieroglific[* este o operă semnificativă, se citeşte greu, dar cu folos pentru înţelegerea vremilor, a gândirii autorului şi a gradului la care ajunseseră literatura şi gândirea românească.

Autorul a adoptat această formă literară pentru scrierea lui, deoarece dezvăluia secrete politice şi personale, fapte care ar fi putut fi primejdioase pentru autor dacă le-ar fi dat în vileag în chip public. Mai ales că aceste fapte ating onoarea unor familii boiereşti şi domneşti.

Este evident că *Istoria ieroglific[* a fost o *istorie secret[*, citită sub manta, destinată unor oameni de încredere şi… posterităţii. Se poate ca unele copii să fi circulat fără cheie, lăsând pe cititor să bănuiască numai.

În literatura bizantină există un caz celebru de asemenea scriere istorică secretă. Procopios din Cesarea, după ce scrisese istoria oficială a lui Iustinian, a scris şi *Istoria secret[*, dând pe faţă scandalurile şi imoralitatea care se ascundea sub strălucirea de suprafaţă a acelei domnii. Este sigur că Dimitrie Cantemir a cunoscut operele lui Procopios, pe care-l foloseşte în *Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor*. Pe de altă parte, se ştie că în Apus, în secolul al XVII-lea pamfletul politic ajunsese la forme literare superioare. Dimi-

trie Cantemir l-a combinat cu o imaginaţie aproape orientală de basme, creând un gen literar cu totul inedit.

P. P. PANAITESCU, *Dimitrie Cantemir. Via\a =i opera,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 1958, p. 75-90.

Opera literară viabilă a lui Dimitrie Cantemir este *Istoria ieroglific[*, adevărat *Roman de Renard* românesc, însă cu scopuri polemice. Metoda de a travesti observaţia asupra oamenilor în figuraţie zoologică e de o tradiţie străveche şi durabilă şi lăsând la o parte genul fabulistic, ilustrat de Firenzuola, de La Fontaine, în 1802, abatele Casti relua, aproape cantemirian, tema în *Gli animali parlanti*. Fraza scriitorului s-a limpezit acum şi dacă mai păstrează sintaxa ampoloasă latină, cadenţa de imperfecte în care intenţia rimei persiflatoare e adesea vădită, invenţia verbală extraordinară, portretistica grotească dau istoriei o savoare rară. Scolasticismul din *Divan* este aici cultivat cu conştiinţă în scopuri caricaturale, după procedeul lui Voltaire. Pe Eliodor, scriitorul l-a urmat în punerea începutului la mijloc şi a mijlocului la început. Toţi cei care au răsfoit *Istoria ieroglific[* s-au interesat numai de substratul istoric, luând în serios ca document fiece punct. Totuşi chiar fără cifru, şi oricine vede că, fără a destăinui mult peste ceea ce ştie, romancierul s-a complăcut în ficţiune.

* * *

Cantemir are talent, evident în *muzica* frazei, în ideea de a percepe concret figurile simbolice ale constelaţiilor. Cronicarii au farmec lingvistic şi dar de povestire, Cantemir e scriitor, creator, aducând idei şi combinaţii. Figura lui, umbrită până azi, e a unui om superior. Voievod luminat, ambiţios şi blazat, om de lume şi ascet de bibliotecă, intrigant şi solitar, mânuitor de oameni şi mizantrop, iubitor de Moldova lui după care tânjeşte şi aventurier, cântăreţ în tambură, ţarigrădean, academician berlinez, prinţ rus, cronicar român, cunoscător a tuturor plăcerilor pe care le poate da lumea, Dimitrie Cantemir este Lorenzo de' Medici al nostru.

G. CĂLINESCU, *Istoria literaturii rom`ne de la origini p`n[ ]n prezent*, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1941, p. 44, 47.

Dacă nu s-ar cere să caracterizez prin anticipaţie şi în chip fabulos figura lui Dimitrie Cantemir, nu aş alege ca simbol nici îngerul din alte tărâmuri,

nici leul, nici vulturul din lumea noastră, ci o fiinţă pe jumătate reală, pe jumătate de poveste şi legendă: unicornul. Simbolul ar fi desigur cel mai potrivit să lege la un loc contururile pământeşti şi cele nepământeşti ale apariţiei ce ne preocupă. Interesant e că în *Istoria ieroglific[*, operă în care Cantemir povesteşte în formă alegorică întâmplările printre care viaţa până la o anume vârstă, cu atâtea fundături şi ieşiri, l-a amestecat sau l-a încurcat, boierii moldoveni şi munteni figurează sub numiri, unii de dobitoace, alţii de păsări, şi iarăşi alţii sub numiri de corcituri mitologice. Ni se vorbeşte aici despre corb şi vidră, despre struţocămilă, leopard şi elefant. Sub aceste numiri se ascund personaje istorice precum Constantin Brâncoveanu, cutare Duca, cutare Racoviţă… În fabulos deghizata *Istorie ieroglific[*, Dimitrie Cantemir însuşi îşi joacă rolul sub înfăţişarea Inorogului, numele slav, adoptat de cronicarii noştri, al Unicornului. Inorogul, animal cu copite nedespicate, având un fantastic corn lung, ce izbucneşte drept înainte din mijlocul frunţii, reprezintă una din plăsmuirile cele mai sugestive ale imaginaţiei mitologice. Inorogul, animal de o sălbăticie de nedomesticit, dar sublimat totodată, unealtă a miraculosului adesea, era în literatura medievală un simbol al castităţii, şi prin derivaţie apoi şi un animal al puterii spirituale.

Viaţa lui D. Cantemir e o viaţă la răscruce de vremuri şi rezumă, prin profilul ei abrupt, prin peripeţiile ce o înalţă şi o sfâşie, un ansamblu de situaţii dintre cele mai dramatice ale istoriei noastre.

Lucian BLAGA, *Izvoare*, Editura Minerva, Bucureşti, p. 141-147.

Istoria ieroglific[poate fi asemuită unui roman social prin toată acea substructură, pe care se întemeiază fabulaţia şi care nu e alta decât însăşi viaţa principatelor, moldovenesc şi muntenesc, în decurs de şaptesprezece ani, între 1688 şi 1705 – cu alte cuvinte între începutul domniei lui Brâncoveanu şi cea de a doua domnie a lui Antioh Cantemir, Elefantul sau Filul pe ieroglificeşte, şi pe care mezinul nu-l cruţă defel de săgeţi din cele mai bune —, viaţa politică în primul rând, ale cărei iţe răsucite şi încurcate de continue rivalităţi pentru domnie sunt trase cu brutalitate de la Poartă, din Cetatea Epithimii sau a Poftei, cum îi spune Cantemir în romanul său…

Şi toată această desfăşurare de întâmplări, toată această încrucişare de drumuri, tot acest război al râvnelor şi dezamăgirilor, toată această gâlceavă a patimilor, tot acest machiavelism de Fanar, se desfăşoară într-un ritm atât de viu şi de susţinut, încât impresia că deschizi, în mână cu singurul fir ari-

adnic al scărilor tâlcuitoare, în labirintul geometric al unui pasionant roman de aventuri, stăruie tot timpul. Negreşit: roman social, memorii şi roman de aventuri — *Istoria ieroglific[* este toate acestea la un loc, cu precizarea numai că în modul care toate acestea se realizează e unul perpetuu alegoric, că drumul nu e din cele mai lesnicioase şi că multe din părţile străjuite ale acestui castel din basme pot şi trebuie să fie forţate, fără ca după canaturile dense şi enigmatice să pândească ameninţători ochi de balauri. Şi cu aceasta ne întoarcem la arta literară a lui Dimitrie Cantemir, la expresia romanului său, la timbrul său particular, la stilul socotit obscur când nu şi greoi, la toate acele note specifice ce ţin de însăşi natura *Istoriei ieroglifice*.

În ce măsură însă toată această construcţie, inaccesibilă la prima vedere, este, totuşi, în ciuda ornamentaţiei prea încărcate, mai puţin opera unui alexandrinism steril şi, dimpotrivă, rodul viabil al unui artist hrănit nu numai la izvoarele celor mai iscusiţi dascăli ritoriceşti, dar şi la acelea autentic populare, nimic n-ar putea-o mai bine arăta decât un popas la câteva din paginile acestei complexe ficţiuni.

PERPESSICIUS, *Men\iuni de istoriografie literar[=i folclor,* 1948-1956, ESPLA, Bucureşti, 1957, p. 286-304.

Desigur, cronicarii moldoveni Grigore Ureche şi Miron Costin, sau urmaşul său de o generaţie cu dânsul, Ioan Neculce, au scris mai limpede ca el şi s-au făcut mai accesibili, lectura lor necerând din partea cititorului mijlociu un efort oarecare. Ca Dimitrie Cantemir, cei doi sus-numiţi înaintaşi au beneficiat de aproximativ aceeaşi şcoală latinească, dar nici ei, nici Neculce nu şi-au împletit învăţăturile acesteia cu lecturile baroce ale stilisticii Orientului Apropiat, care şi-a pus pecetea pe fraza şi pe imaginaţia mai învăţatului lor emul. De ce am ascunde-o. Dacă socotim *Istoria ieroglific[*, fără exagerare, capodopera scriitorului, în plenitudinea talentului său la data compunerii ei, trebuie să recunoaştem însă că această operă capitală, monument al imaginaţiei şi al expresiei poetice, a primit altoiul unei culturi răsăritene, turco-arabo-persane şi că peste arborele înfipt în huma generoasă a Ţării Moldovei a crescut, înfăşurându-l din toate părţile, viţa de vie sălbatică a cărei sământă a fost adusă de vânturile meleagurilor îndepărtate. Fraza însăşi cu rime interioare, cu verbele la acelaşi timp, cadenţate monoton, într-o arborescenţă totuşi impresionantă, este străină de geniul limbii noastre, dar lexicul şi sucul acestuia stăruie cu vitalitate, păstrându-i farmecul.

Şerban CIOCULESCU, *Itinerar critic,* vol. II, Editura Eminescu, Bucureşti 1976, p. 81-87.

Istoria ieroglific[ne înfăţişează efortul unui mare scriitor, care este şi un mare învăţat, de a da limbii române o formă literară.

Prin cultura lui poliglotă şi cunoaşterea aprofundată a limbii române vorbite, Dimitrie Cantemir a fost pus în situaţia de a cunoaşte şi a mânui expresii şi cuvinte rare. Dar Cantemir nu este numai un meşter al cuvântului. În munca sa de scriitor, el a făcut apel la literaturile occidentale şi orientale, pe care le cunoştea deopotrivă.

Istoria ieroglific[trebuie deci considerată ca o încercare făcută de un om de talent de a crea o limbă literară românească cu un moment mai devreme. A trebuit să treacă mai bine de un veac pentru ca, în împrejurări favorabile, să se ivească o pleiadă de scriitori care, independent de Cantemir, vor relua munca sa şi vor reuşi în această întreprindere. Opera lui Dimitrie Cantemir, cunoscută prea târziu pentru a fi contribuit în mod util la formarea limbii noastre literare, apare, în izolarea ei, ca un monument de preţ al culturii româneşti din secolul al XVIII-lea.

Al. ROSETTI, *Buletin =tiin\ific*, Secţiunea de ştiinţa limbii, literatură şi artă, tom I, nr. 1-2, 1951, p. 15-23.

Simţi, parcurgând scrierile sale — care depăşesc în număr şi varietate orice altă operă anterioară a vreunui creator român — succesiunea anotimpurilor vieţii, de la contemplarea lacomă a lumii, cu orgia de imagini în culori pe care o proiectează în operă, la experienţa oamenilor şi a vieţii, născând satira şi melancolia, apoi împlinirea în edificii monumentale de vastă exploatare documentară, de profundă gândire şi de incisivă ironie.

Istoria ieroglific[este o poemă eroi-comică în proză, inspirată din adevărul societăţii contemporane, un roman cu tâlc, menit a fi gustat de contemporani în felul — să zicem — al *Bietului Ioanide,* dar pe care astăzi îl citim pentru pura literatură dintr-însul, detaşaţi de *modelele* posibile sau inventate. Scriindu-l, Cantemir, care avea geniul satiric al lui Budai-Deleanu, a dat curs vocaţiei sale scriitoriceşti. Opera este fără îndoială şi un catarsis al amărăciunilor şi al veninului acumulat de omul politic contrariat în aspiraţiile sale, dar adevărata valoare stă în faptul că autorul uită de caracterul critic al personajelor, animale, păsări şi peşti, lăsându-se furat de lumea fabuloasă căreia i-a dat naştere.

George IVAŞCU. În *Istoria literaturii rom`ne,* Vol. I, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1969, p. 243-249.

Istoria ieroglific[, scrisă la Constantinopol în 1705, este opera literară cea mai însemnată a lui D. Cantemir, roman alegoric cu personaje din lumea animală ca *Le roman de Renard*, şi pamflet politic asemenea *Istoriei secrete* despre domnia împăratului Justinian de Procopios din Cesarea. Autorul a împrumutat numai un procedeu tehnic din *Etiopica* lui Eliodor (punerea mijlocului la început şi a începutului la mijloc), în rest servindu-se de decoruri din *Halima*, de măşti din *Bestiarii*, de parabole populare şi de cugetări din Homer, Horaţiu, Hesiod, Sf. Augustin şi Miron Costin.

Construcţia latină a frazei, ascunderea eroilor sub nume de animale adesea himerice, încifrarea întâmplărilor în ieroglife, proporţiile neobişnuite ale scrierii (ediţia Academiei trece de peste 400 de pagini) sperie pe cititorul dornic de a pătrunde arcanele fabulei; adevărul este că romanul, complicat din punct de vedere stilistic până la baroc şi bombasticism, nu dezvăluie prea multe lucruri inedite din viaţa autorului şi a contemporanilor săi. Imaginaţia epică e săracă, în schimb darul de a vedea aspectul grotesc, caricatural, al lucrurilor şi fiinţelor, gustul ficţiunii fantastice sunt, tot atâtea laturi ale talentului lui Dimitrie Cantemir.

Tendinţa principală a scrierii rămâne cea satirică, şi în această direcţie scriitorul a îndreptat toate mijloacele artistice de care dispunea. Mai mult decât un roman cu subiect epic şi caractere, Cantemir a vrut să facă un pamflet politic pornind de la fapte şi eroi reali, cărora ochiul său le-a dat aparenţe bufone comice. Scriitorul a fost nevoit să recurgă iniţial la forma alegorică pentru a se pune la adăpost de urmări şi a oferi o carte cu sensuri, de citit sub manta, numai mai târziu dezvăluite prin scară.

Istoria ieroglific[, scrisă la vârsta de 32 de ani, este opera literară cea mai importantă a lui Dimitrie Cantemir şi întâia creaţie adevărată din literatura noastră.

Alexandru PIRU, *Istoria literaturii rom`ne — Perioada veche*, vol I, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti,1970, p. 336-365.

Pamflet şi carte de înţelepciune, povestire cu prefiguraţii de roman şi reactualizare a scrierilor din genul *Fiziologului*, *Istoria ieroglific[* îl interesează pe cititorul de azi pentru bogăţia ei uimitoare, chemându-l să dezlege tainele, pecetluite de un ermetism surâzător, să-i cuprindă frumuseţile, mângâiate de inteligenţa ce nu se lasă amăgită, şi să-i cuprindă *versul uman*, asemănător celui din epopeile homerice. Lectura nu e uşoară, aşa cum autorul şi-a aver-

tizat cititorul contemporan cu el; a devenit mai grea pentru noi, mai ales datorită faptului că nu mai practicăm acelaşi gen de lectură ca cititorii din vremea Inorogului: în locul lecturii intensive, care nu părăsea o pagină până nu-i descoperea toate straturile înţelesurilor şi felurimea frumuseţilor, noi practicăm lectura extensivă, care acumulează cât mai multe cărţi. În numele acestei practici s-a vorbit despre faptul că scrierea principelui s-ar preta la selecţia soldată cu mutilarea în *cele mai frumoase pagini*. Ca şi *Divina Comedie*, istoria lui Cantemir nu cuprinde pagini frumoase şi pagini îngropate de timp; ea formează un tot. Şi de aceea trebuie citită în clipele de răgaz, eventual în paralel cu cine ştie ce povestire mai diluată.

Dacă ar fi fost tipărită în timpul vieţii scriitorului, cu siguranţă că mulţi ar fi citit-o pentru a râde pe seama lui Racoviţă, a lui Ţifescu, a Ruseteştilor; dar, nu este mai puţin sigur, că mulţi ar fi parcurs-o pe îndelete, reluând poveştile şi învăţând pe dinafară sentinţele.

Alexandru DUŢU, *Prefa\[* la *Istoria ieroglific[*, ediţia a II-a B. P. T. , Editura Minerva, Bucureşti, 1983, p. XIX.

Operă de ură şi răzbunare *Istoria ieroglific[* îşi sacrifică acest caracter pentru a putea vorbi despre om şi neliniştile lui de todeauna. De la un nivel al său, cartea încetează să fie numai o *istorie ieroglific[;* ea devine o istorie a situaţiilor fundamentale. Prin aceasta tocmai *Istoria ieroglific[* — departe de a fi o *apari\ie surprinz[toare, aproape improbabil[* — poate fi înscrisă într-o tradiţie a literelor româneşti, cu strălucire ilustrată de câteva cărţi scrise până la 1705. Ne gândim la acele opere având caracter de interogaţie asupra rosturilor şi şanselor omului, situate pe un segment evolutiv mărginit, la celălalt capăt, de *}nv`\[turile lui Neagoe Basarab.* Fiecare dintre ele rezumă o experienţă şi o prezenţă în aşa fel încât să câştige adeziunea la valorile supreme pe care le proclamă şi care sunt, întotdeauna, acelea ale vieţii.

Doina CURTICĂPEANU, *Melanholia neasemuitului Inorog*, Editura Dacia, 1973, p. 16.

Dimitrie Cantemir se prezintă în închipuirea noastră ca o imagine superioară a erudiţiei. Dorinţa lui de a cunoaşte legile universului şi mecanismul vieţii sociale e uriaşă, asociindu-se în conştiinţa noastră cu eforturile eroilor de legendă. Aşa apare el în scrisul său, care poartă semnul îndrăznelii. Dar, înainte de a fi om erudit, D. Cantemir un om de acţiune. Fiecare din scrie-

rile sale se naşte dintr-o confruntare cu realitatea istorică a concepţiilor sale despre om şi societate, despre popor şi drepturile lui la libertate.

* * *

Istoria ieroglific[e o capodoperă a literaturii româneşti. Ea îmbină perfect cugetarea sentenţioasă filosofică cu expresia literară, limbajul logic cu imaginea poetică, rămânând o creaţie aproape irepetabilă în istoria spirituală a poporului nostru.

* * *

Este *Istoria ieroglific[*, cum se susţine, un pamflet?... Părerea aceasta nu poate fi acceptată, nici sub titlu de tendinţă. Dacă ne-am orienta la sentinţele romanului, am putea clasa opera lui Cantemir la genul *caracterelor*, de felul acelor ale lui Teofrast sau La Bruier. Fragmentele cele mai mari şi mai numeroase ale cărţii se încadrează perfect în genul dialogurilor. În sfârşit, satira, deseori violentă, nu dă dreptul de a trece această scriere la pamflete. Termenul cel mai adecvat pentru *Istoria ieroglific[* rămâne, totuşi, acela vechi de roman satiric, acţiunea bazându-se pe naraţiune, descriere, dar nu pe discurs.

Vasile COROBAN, *Dimitrie Cantemir — scriitor umanist,* Editura Cartea moldovenească, Chişinău, 1973, p. 157, 183, 281.